S[illegible]
U[illegible]
O[illegible]
L[illegible]

ACTA

DER

PROVINCIALE EN PARTICULIERE SYNODEN,

GEHOUDEN IN DE NOORDELIJKE NEDERLANDEN
GEDURENDE DE JAREN 1572—1620,

VERZAMELD EN UITGEGEVEN DOOR

DR. J. REITSMA EN DR. S. D. VAN VEEN.

VIERDE DEEL:
GELDERLAND 1579-1620.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1895.

BR905
A2
v.4

VOORBERICHT.

De uitgave van dit deel der acta van de provinciale synoden ging met eigenaardige moeielijkheden gepaard, anders dan toen wij ons bezig hielden met Noord- en Zuid-Holland. Dit was in zeker opzicht te verwachten. In die beide gewesten waren de kerkelijke aangelegenheden heel vroegtijdig reeds op meer geregelden voet gebracht. Daar heerschte dus dadelijk ten aanzien van de synodalia zekere orde en vaste gewoonte. Maar in Gelderland, d. i. hertogdom Gelre en graafschap Zutfen, bleven de uiterlijke omstandigheden lang ongunstig. Het kostte in deze provincie veel meer inspanning om de kerk op vasten voet te brengen en te houden. Geen van de landen der Unie heeft zoolang open en bloot gelegen voor de troepen van den vijand. De overgroote meerderheid der bevolking vooral ten platten lande was en bleef sterk gehecht aan het oude geloof. De vestiging van de Hervormde kerk en de invoering van haar eeredienst stuitten op allerlei bezwaren, in weerwil van de aanneming der Unie en van de maatregelen en den steun der regeering. Het personeel, dat geschikt gerekend kon worden niet alleen voor het predikambt maar ook voor de kerkelijke bestuurshandelingen, was waarlijk niet zeer talrijk. In de eerste jaren zal men dus telkens dezelfde leiders der kerkelijke aangelegenheden aantreffen, en doorgaans waren die weinige mannen van beteekenis en invloed predikanten in de grootere steden. Onder hen treedt inzonderheid Johannes Fontanus gedurende gansch een menschenleeftijd op den voorgrond. De strijd tegen het Roomsche element, de beteugeling van de voormalige pastoors en priesters, die hun geestelijke bediening wilden behouden, maar onwillig waren om zich naar de nieuwe, voor hen soms bezwaarlijke kerkelijke verordeningen te gedragen, het waken tegen de vele onwaardigen en onbekwamen, die zich op eigene gelegenheid of gesteund door een hoop volk of door invloedrijke personen tot prediker opwierpen, de kerkelijke indeeling van dit gewest met zijn zoo dikwijls afwisselende grenzen, de bepaling der

State University of Iowa
LIBRARIES

classikale werkzaamheden, de regeling van de veranderde bestemming der kerkelijke goederen tot onderhoud van den Hervormden godsdienst, — dit alles ontmoette hier plaatselijke bezwaren, die elders ook wel, doch niet in die mate bestonden.

Het is dus niet te verwonderen, dat de eerste synodalia dezer provincie veel meer het beeld van een ongeregelden toestand vertoonen dan dat van de reeds vrij welgeordende kerk in de eerst bevrijde en machtigste gewesten der Unie. Moet het hieraan geweten worden, dat wij juist voor de eerste twintig jaren slechts twee handschriften S en T hebben kunnen opsporen? Die codices zijn bovendien gelijktijdige afschriften uit het midden van de zeventiende eeuw, beide ook uit Zutfen afkomstig en nagenoeg gelijkluidend. Het eene exemplaar behoort aan het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland. Het andere kregen wij uit het archief der classis Zutfen, de eenige classis, die in haar documentenschat iets voor ons doel bevatte. Want Harderwijk bezit wel een reeks actaboeken van de Geldersche synoden doch eerst sedert 1631, Arnhem sedert 1648, Zaltbommel sedert 1622, ook de classes Nijmegen en Tiel slechts van latere jaren. De stedelijke archieven hebben geen synodale handschriften, althans niet uit dien oudsten tijd. Het rijksarchief bevat slechts vier afzonderlijke, maar belangrijke acta, die onder letter U beschreven zullen worden.

Waar zijn echter al die oudere codices gebleven? Althans de classes Arnhem, Nijmegen en Harderwijk moeten ze hebben gehad even goed als Zutfen. Het is niet onwaarschijnlijk, dat origineelen en afschriften in handen raakten van particulieren en op die manier voor goed verdwenen zijn of nog verscholen liggen in de een of andere private boekerij. Een vraag om inlichting, door ons in den *Navorscher* gedaan, heeft geen antwoord ontvangen. Toch is het zeer wel mogelijk, dat er nog enkele exemplaren van Geldersche actaboeken bestaan, die ons vooral met opzicht tot den eersten tijd eenigen dienst hadden kunnen bewijzen. Wij houden ons voor elk naricht en verdere aanwijzingen ten zeerste aanbevolen en geven dit hier met vriendelijken aandrang te kennen aan ieder, die zoodanig spoor mocht ontdekken.

In 1872 werd door den heer H. Bouwheer te Barneveld een afschrift gemaakt van de handelingen der eerste synoden tot ongeveer het jaar 1600. Hij nam dat uit een exemplaar in twee deelen klein folio, loopende van 1579 tot 1659. Verlof daartoe werd hem gegeven door den burgemeester mr. C. W. A. Nairac, die deze acta voor een historisch doel ter leen had, doch vanwaar is nu niet meer na te gaan, omdat hij voor ruim tien jaren overleden is. De copie van den heer Bouwheer, ons zeer welwillend ter inzage verstrekt, kon ons uitteraard geen dienst doen behalve één enkele keer tot het maken van de conjectuur over een in onze codices ontbrekend woord, zie bl. 40, noot 1. Maar door zijn afschrift aandachtig

met onze teksten te vergelijken kwamen wij tot de conclusie, dat het door mr. Nairac gebruikte manuscript behoudens enkele geringe varianten in de spelling nauwkeurig overeenkwam met de beide door ons gebruikte en dat die codex dus zeer waarschijnlijk ook tot dezelfde categorie heeft behoord. 't Is mogelijk, dat dit het afschrift is geweest voor de classis Harderwijk, doch wij hebben het spoor niet weer terug kunnen vinden.

Wat nu de acta zelf betreft, de reeks begint met de eerste Geldersche synode in Augustus 1579. De derde synode, in Januari 1580 te Zutfen gehouden, was een gecombineerde vergadering met Overijsel, doch dit is slechts het begin geweest van de correspondentie tusschen beide provinciale synoden, want den 1 Februari was er synode te Deventer belegd, zie art. 26 op bl. 9, vergel. art. 15 en 16, bl. 7 en 8, alsmede acta Nov. 1579, art. 11, bl. 4.

Vrij zeker zijn enkele van de oudste acta nog te zoek of geheel verloren gegaan. Vooreerst die van de tweede synode, die in November 1579 een vierdaagsche, dus betrekkelijk langdurige zitting in de hoofdstad hield en waarvan slechts het zeer beknopte uittreksel overgebleven is. Dan is er ook sprake geweest van het beleggen eener synode te Doesburg in 1581 (zie acta synodi Harderwijk 1580, art. 18, bl. 13), doch het kan zijn, dat Arnhem daarvoor in de plaats gekomen is. Meer bedenking geeft de groote leemte van 1584 tot en met 1591. Zijn er in die acht jaren in 't geheel geen synoden gehouden? Dat is niet waarschijnlijk, maar de acta geven ons dienaangaande weinig licht. Alleen bij het sluiten der synode van 1583, art. 24, zie bl. 30, wordt aan de kerk van Tiel de zorg voor de volgende vergadering in mandaat gegeven en bepaald gezegd, dat zij daar ter stede gehouden zal worden. Voorts worden in de acta van 1592, art. 8 en 10, zie bl. 32, bepalingen omtrent de examina vermeld, die zeker door vroegere synoden opgesteld zijn: het wordt uit art. 7 zelfs waarschijnlijk, dat de naast voorgaande synoden te Harderwijk en Arnhem gehouden zijn. Ook bevat art. 12, zie bl. 33, een lange lijst van nog onafgedane zaken.

Er is geen synode gehouden in het jaar 1594 (zie acta 1593, art. 18, bl. 40, vergel. bl. 47 in verband met acta 1595, art. 16, bl. 51). Het verlof om synodaal te vergaderen kon niet verkregen worden in de jaren 1613 tot en met 1617, zie acta 1618, sessio XII, art. 1, bl. 224 en verv. Dit moet worden toegeschreven aan de kerkelijke twisten te Arnhem en later aan de geschillen in de classes Nijmegen en Tiel. Wel werd in 1613 aanvrage gedaan om daartoe van stadhouder en raden verlof te verkrijgen, maar dit werd niet gegeven. Dit is gebleken bij een onderzoek in de Landdagsrecessen, waarvan het rijksarchief te Arnhem een nauwkeurig origineel exemplaar bezit met een heel goed register. Er bestaan van die recessen een aantal wel veelgebruikte maar nagenoeg alle onbetrouwbare en ge-

brekkige afschriften. De classis van Over- en Neder-Veluwe benoemde in haar vergadering 20 April 1613 vier afgevaardigden naar de synode, die door de kerk van Tiel zou worden beschreven: ds. Schrammius, ds. Kemnerus, ds. Magirus en een nader aan te wijzen ouderling van Arnhem. Maar men had toen al geringe hoop. Van jaar tot jaar werden de benoemden steeds weer op nieuw gecontinueerd ad synodum Geldriae futuram, tot het houden waarvan evenwel niet vóór het jaar 1618 de vergunning werd verkregen.

Behalve een bij de acta van 1593 behoorende supplicatie aan den Hove hebben wij gemeend als bijlage ook te moeten opnemen de in Februari 1612 gehoudene buitengewone, gecombineerde vergadering van de beide Veluwsche classes. De handelingen daarvan zijn overgenomen in twee van onze codices. Hoewel beide copie zijn, dragen ze toch een officieel karakter en zijn eigenhandig gewaarmerkt door ds. van Mehen, den scriba van die vergadering.

Na deze mededeelingen kunnen wij thans overgaan tot de beschrijving van de door ons gebruikte handschriften: de twee van het begin af doorloopende en meest volledige volumina S en T, de losse acta U en V, en drie actaboeken, beginnende met het jaar 1600 of later, W, X en Z.

S. Een groot folio boekdeel in hoornen prachtband, door het veelvuldige gebruik uitwendig eenigszins beschadigd en bemorst, met het opschrift in vergulde letters: „Synodus Gelrica me possidet ex dono D. Gellii de Bouma, min. Zutph. 1651", eigendom van het provinciaal kerkbestuur van Gelderland, het eerste deel van de reeks acta synodi provincialis Gelriae, vermeld in den Catal. Janssen, bl. 125 onder Gelderland no 1. Over het ontstaan van dit belangrijk handschrift en de aanbieding als geschenk aan de synode wordt in de acta zelf het navolgende verhaald. Door de synode te Zutfen in 1651, art. 24, werd weer besloten om de deputaten te belasten met het aanschaffen van een of twee boeken voor de synodale acten „van den beginne der reformatie, immers voor sooveele deselve te becoemen sijn". Bij de bespreking van dit punt werd medegedeeld, dat ds. Gellius de Bouma een verzameling der acta in zijn bezit had; de deputaten zouden dus een beroep doen op zijn hulp en zich voor de kosten van overschrijven e. d. tot de respective kwartieren wenden. Het gewenschte gevolg werd spoediger verkregen, dan men verwachtte, zooals blijkt uit art. 35, dat wij in zijn geheel hier overnemen:

„De eerweerdige, godtsalige ende hoochgeleerde D. Gellius de Bouwma, bedienaer des h. evangeliums in de gemeinte van Zutphen, verstaen hebbende de resolutie deses sijnodi, genoemen art. 24, is verschenen in desen sijnodo ende heeft daer laeten brengen door sijne dienstmaeght een groot

folieboeck, daerin dat seer net ende curieus van eene handt geschreven stonden alle de acta deses sijnodi provincialis van Gelderlandt ende graeffschap Zutphen, van de eerste sijnode van het jaer 1571, binnen Embden gehouden, tot de laetste der voorledene jaeren toe, verclarende dat hij, siende het gebreck der kercken in desen dele, met groote moeijte soo een boeck voor sijn eijgen gebruijck hadde laeten maecken, van meijninge zijnde hetselve boeck naer sijn overlijden de sijnode van Gelderlandt tot een gedachtenisse nae te laeten, doch dat hij nu hoerende, datter een resolutie bij die E. sijnodus genoemen was om door haere gedeputeerden sulck een boeck te laeten maecken ende daertoe het sijne te leenen ende eene te laeten affschrijven, sijne resolutie hadde verandert ende voorgenoemen dit boeck van nu aff den E. sijnodo te offereren, gelijck hij het haer E. dan oock offereerde mits desen, onder conditie dat het soolange bij sijn E. blijven solde, als Godt de Heere hem belieffde in desen leven te laeten, opdat sijn E. oock noch dese tegenwoordige ende volgende acta door deselve handt in dit boeck mochte laeten teeckenen, praesenterende evenwell van nu voortaen hetselve mede tot den sijnodum, soo dickwils alse gehouden wierde, per deputatos classis hujus te sullen affsenden.

Over soo een liberale ende gedenckweerdige giffte, die de sijnodale vergaederinge seer dienstich ende op het hoochste aengenaem was, is sijn E. van domino praeside uijt naem van de gansche vergaederinge hertelick bedanckt, ende compt hiermede te cesseren den last D.D. deputatis art. 24 gegeven. Verstaet oock die E. sijnodus, dat het op het hoofft des boecx sall werden aengeteeckent tot een euwige memorie, dat het compt ex dono D. Gellii de Bouwma".

Op het schutblad voorin heeft de synode in een breed latijnsch relaas van deze schenking vermeld, dat de verdienstelijke Zutfensche leeraar toen het 72e jaar van zijn leven en het 50e van zijn dienst had bereikt. De schenker zelf wordt daarin genoemd „parentis sui p. m. D. Petri Gellii de Bouwmae, primi supradictae Zutphaniensis ecclesiae pastoris ordinarii et vicinarum strenui reformatoris, vera ac viva imago". Voor dit relaas is later nog een vel folio ingevoegd, waarop het aanbod van dit kostbare document weer ongeveer op dezelfde wijze wordt beschreven, gevolgd door een leerdicht in 't latijn „pio ac benevolo lectori" over den inhoud en de waarde van dit boek. Beide zijn tijdens de zitting der synode te Nijmegen 1 October 1652 opgesteld door het lid-ouderling Johannes Christenius, J. U. D. et professor primarius van Harderwijk.

Ds. Gellius de Bouma verdiende dezen lof, want wat hij had laten vervaardigen is een schoon geheel, keurig net geschreven door dezelfde duidelijke hand, die ook nog de acta tot 1655 bijschreef, waarmede dit deel vol was. Het boek begint met de acta der nationale synoden te Emden en Dordrecht in het latijn. Beschrijving daarvan is onnoodig, omdat de

heeren dr. F. L. Rutgers en dr. B. van Meer bij hun uitgave dezen codex vermeld en geraadpleegd hebben. Eveneens worden later naar haar volgorde tusschen de Geldersche synoden de acta (Nederl.) van de nationale synoden te Middelburg en 's Gravenhage ingelascht; ook deze worden door dr. Rutgers besproken in zijn Acta van de Nederlandsche Synoden.

De codex Bouma bevat de reeks der provinciale Geldersche synoden van den beginne af, derhalve op de jaren 1579 tot 1583, 1592, 1593, 1595 tot 1612, 1618 en vervolgens. Wij hebben dezen tekst tot aan de synode van 1598 tot grondslag voor onze uitgave genomen. Of de verzameling, die de waardige grijsaard heeft laten afschrijven, de authentieke, echte synodalia bevatte, blijft natuurlijk volkomen onzeker.

T. Een foliodeel in hoornenband, behoorende tot het oud-archief der classis Zutfen, met den rugtitel: „Acta synod. Gelr. et Zutph. 1579—1655" en het opschrift op de voorzijde: „Acta synod. nation. 1571, 1578 et provinc. Gelr. et Zutph. 1579—1655". De benedenrand is een weinig afgeknabbeld, waardoor de tekst van de eerste beide nationale synoden iets doch niet veel geleden heeft. Deze foliant is tot aan het einde toe geschreven door een en dezelfde hand: alleen de kleur van de inkt, in het begin zeer verbleekt, wordt gaandeweg beter. De overeenkomst met codex S valt dadelijk in het oog: het getal en de volgorde der synoden, zoowel der nationale als der particuliere, de inhoud, taal en stijl der acta, dit alles is volkomen gelijk. Ook deze codex besluit met de synode van 1655. Er is alleen een weinig verschil in de spelling van enkele woorden en namen, en soms is de lezing beter dan in S.

De twee Zutfensche codices zijn dus belangrijke handschriften, omdat wij alleen daardoor in staat waren den tekst der acta van twaalf synoden te leveren, die vóór 1599 gehouden en ons anders onbekend gebleven zouden zijn, natuurlijk met uitzondering van die der synode te Harderwijk in 1580. Een vreemde omstandigheid blijft echter de groote gelijkenis van deze beide handschriften. Er is geen twijfel aan, of beide stammen af van hetzelfde origineel, omdat zij nagenoeg geheel gelijkluidend zijn en zelfs in schrijfwijze en spelling weinig noemenswaarde afwijkingen vertoonen. Is codex T een afschrift van S of van de door ds. de Bouma verzamelde en gebruikte m. s. acta? Het eerste is 't meest waarschijnlijk: ook de codex, door den heer Nairac gebruikt, is een afschrift naar hetzelfde model, ten behoeve van een andere classis gemaakt. In beide codices komen ook dezelfde foutieve lezingen en zelfs enkele meer of minder corrupte plaatsen voor. Dit kan ten deele geweten worden aan den slordigen stijl of het slechte schrift van den ouderen tekst, doch meestal zal het verkeerd of onnauwkeurig lezen van den afschrijver daarvan wel de oorzaak geweest zijn. Hoe de oorspronkelijke lezing geweest is, kon echter bij gemis van andere

codices niet worden uitgemaakt. Alleen in het geval, dat wij de beschikking hadden over een meer origineel stuk, rees het vermoeden, dat er ook nog een andere redactie van de oudere acta kan hebben bestaan, zooals bij die sub U en V. Dit is tevens de reden, waarom wij op die jaren, inzonderheid bij 1600 en 1604 en ook later, zoovele varianten hebben moeten opgeven. Maar wanneer wij geen andere redactie daarnaast konden leggen, dan hebben wij den inhoud van den codex Bouma gegeven, geheel zooals hij was, zonder ons te wagen aan conjecturen tot tekstverbetering.

U. Vier afzonderlijke, op losse bladen geschrevene acta, toebehoorende aan het rijksarchief te Arnhem en daar bewaard in een stevig papieren omslag met het opschrift: „Acta sijnodi 1580, 1599, 1600 en 1606".

Het zijn deze:

1°. De acta van de synode 31 Mei 1580 en verv. te Harderwijk, een oude copie, zes bladzijden in folio. Het geschrift draagt op de pliek het merk L 3 n°. 48 en berustte oorspronkelijk ter secretarie van de stad Elburg, lade 3 n°. 48. De heer P. Bondam nam daarvan een afschrift en deze copie is door prof. H. J. Royaards uitgegeven in het door hem en Kist geredigeerde Archief voor Kerkl. Gesch. X (1840), bl. 171—181. Aan nauwkeurigheid laat deze uitgave naar een afschrift te wenschen over, zooals wij hier en daar onder den tekst hebben aangeduid. Hooijer heeft deze editie van Royaards in 1865 weer overgenomen in zijn Oude Kerkordeningen, bl. 182—186. Naar onzen codex S heeft prof. Acquoy ook een uitgave van deze synodale acta bezorgd in zijn werk Jan van Venray (Johannes Ceporinus) 1873 in de bijlage XXV, bl. 285—291. Evenals hij hebben wij voor de uitgave ook onze keuze bepaald tot codex S. Weliswaar is die het werk van veel lateren tijd, maar toch afgeschreven naar een oud document, dat in taal en redactie belangrijk afwijkt van het Elburgsche exemplaar. Zij ook dit afschrift van veel ouderen datum, misschien kort na de synode vervaardigd, de onderteekeningen zijn niet eigenhandig en de tekst van S en T is veel vollediger en naar het ons voorkomt juister.

2°. De acta van de synode te Harderwijk in Juli 1599. Dit stuk beslaat zes en een halve bladzijde folio, aan de bovenzijde door muizen beschadigd. Ter zijde van het geschrift staat bovenaan in margine aangeteekend: „In den rade overgegeven door D. Jacobum ministrum alhier, den 29 September 1599". Ds. Jacobus kan zijn Jac. Burschetus en dan is dit het exemplaar voor Arnhem, waar het ook gebleven is. Deze acta dragen de eigenhandige onderteekening van praeses, assessor en scriba en zijn dus ongetwijfeld uit de synode zelf afkomstig, een officieel en gewaarmerkt stuk, dat wij derhalve tot tekst voor onze uitgave konden nemen.

3°. De acta van de synode te Arnhem in Juni 1600, een oude copie, naar schrift en voorkomen te oordeelen vermoedelijk gelijktijdig, op elf losse bladzijden folio, aan den rand een weinig beknabbeld. Wij kozen dezen tekst, die blijkbaar nader bij het origineel is dan die van de codd. S en T.

4°. De acta van de synode te Nijmegen in Juli 1606. Dit exemplaar, blijkens opschrift op den omslag bestemd „voor die kercke van Arnhem", beslaat veertien bladzijden folio, door den praeses Fontanus met een korte inhoudsopgave der artikelen in margine voorzien. Dit officiëele afschrift, gewaarmerkt door de eigenhandige onderteekening van praeses en scriba, konden wij tot tekst voor onze uitgave nemen.

V. Eén enkele losse acte, nl. van de synode te Arnhem in Juni 1604, behoorende tot het archief van het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland, zie Catal. Janssen, bl. 125 onder Gelderland n°. 2. Het stuk beslaat zeven en een halve bladzijde folio schrift en is een door den praeses Fontanus eigenhandig gewaarmerkt exemplaar, dat wij derhalve tot tekst hebben genomen. De randschriften zijn ook van de hand van Fontanus. Hieruit en uit zijn onderteekening manu propria blijkt duidelijk genoeg, dat hij het is, die ook bij de acta van de synode in het jaar 1606 (Cod. U) de kantteekeningen heeft gevoegd en die in deze acta de laatste bladzijde, nl. van art. 29 af tot aan het slot, bijgeschreven heeft.

W. Een zeer dik en zwaar volumen van afzonderlijke, in hoornen omslag bij elkander gebondene acta in folio formaat, met het opschrift: „Gelderlandt n°. 1 van 1600 tot 1676." De rugtitel is later opgeschreven en van gelijken inhoud. Dit handschrift behoort in eigendom aan het Provinciaal Kerkbestuur van Noordholland, zie Catal. Janssen, bl. 136 sub Gelderland a. Deze nagenoeg volledige verzameling had voor ons groote waarde, omdat zij de exemplaren der synodale acta bevat, die voor de correspondenten van Noordholland vervaardigd en hun meestal voor hun afreis overhandigd werden. Boven het hoofd van de eerste acte heeft iemand aangeteekend: „Anno 1600. In deesen sijnodo is de correspondentie met den Gelderschen synodo aengevanghen." Op die van 1602 staat ook buitenop geschreven: „Voor den synodo van Noort-Hollandt." Sommige van deze afschriften zijn zelfs door eigenhandige onderteekeningen gewaarmerkt: die van 1602, 1605 en 1620 door praeses en scriba, 1604 door den scriba, 1608, 1609, 1612 en 1619 door praeses, assesor en scriba. Ook de latere acta in deze reeks dragen steeds een dergelijk waarteeken.

In den Catalogus Janssen wordt gezegd, dat de synodale handelingen van 1612 ontbreken. Dit is niet nauwkeurig, want in dezen band zijn niet alleen de acta der synode van Harderwijk in Juli aanwezig, maar

daarvóór is zelfs ook het door den scriba gewaarmerkte afschrift ingebonden van de acta der gecombineerde vergadering der Over- en Nederveluwsche classes in Februari van datzelfde jaar. Alleen ontbreekt de overstelpend uitvoerige acte van den jare 1618. Omdat wij hier met het officieele exemplaar voor de Noordhollandsche correspondenten te doen hadden, konden wij met uitzondering van de jaren 1600, 1604 en 1606 dit handschrift tot en met 1612 als tekst voor onze uitgave gebruiken.

Y. Een foliodeel in hoornenband uit het oud-archief van de synode der Ned. Hervormde kerk, zie Catal. Janssen, bl. 34, sub II n°. 19 I, uitnemend geconserveerd, bevattende de afschriften der Geldersche acta van 1612 en van 1618 tot 1641, op afzonderlijke jaren bij elkander ingebonden. De opgave van Janssen is al weer in zoover onjuist, dat de acta der synode te Harderwijk in Juli 1612 niet aanwezig zijn: deze verzameling begint met de acta van de twee gecombineerde classes in Februari, gewaarmerkt door den scriba van Mehen. Janssen is blijkbaar misleid door den rugtitel: „Acta sijn. Gelriae, volumen primum a° 1612, 1618 ad 1641." Eerst na het jaar 1620 komen in dit boek eenige acta voor, die voorzien zijn van eigenhandige onderteekening van leden van het moderamen. Blijkens het schrift en andere kenmerken bevat deze codex copiën, die vermoedelijk uit de synoden zelf afkomstig of kort daarna genomen zijn.

Z. Een volumen in hoornen, een weinig gehavenden omslag, eigendom van het Provinciaal Kerkbestuur van Gelderland, zie Catal. Janssen, bl. 134, sub 14, 1°., evenwel geen deel in 4°., zooals Janssen opgeeft, maar in folio. Opschrift: „Kerken-ordening int nation. syn. tot Dordregt 1618 en 1619 en de acta der daerop gevolgde provinc. synoden — 1633." Het bevat: 1. de kerkorde van Dordrecht en de iets verkorte acta der nazitting van de nationale synode, beide door dezelfde hand geschreven; 2. de acta van de provinciale synode te Arnhem in 1618; 3. de synodale acta van de jaren 1619—1628, 1630—1633. Het nog overige is geheel onbeschreven. Uit de soort van papier en den vorm van dit schrijfboek is op te maken, dat de stukken sub 1 en 2 aangeduid afzonderlijk geschreven en er daarna bijgebonden zijn. De acte van 1618 is met veel afwisseling van lettervormen geschreven, doch blijkbaar van één hand. Ook is vooral het latijn vol abbreviaturen. Zeven foliobladen, het grootste gedeelte van de 21e zitting bevattende, waren met een scherp mes of schaar losgesneden doch zijn gelukkig niet verloren geraakt, zie bl. 246, noot 1. Wij hebben dezen bundel tot grondslag voor de laatste drie acta genomen. Die van 1618 dragen de eigenhandige onderteekening van praeses en scriba en zijn zonder twijfel een afschrift, tijdens de synode zelf vervaar-

digd. De acta van 1619, door den praeses gewaarmerkt, en die van 1620, waarbij echter de onderteekening ontbreekt, zijn beide door dezelfde hand geschreven.

Aan deze beschrijving van de door ons geraadpleegde en gebruikte handschriften hebben wij weinig toe te voegen.

Wie onze inhoudsopgave raadpleegt, zal daaruit ontdekken, dat bij een achttal synoden ten aanzien van de dagteekening de oude stijl gevolgd is. Doch dit is slechts dan uitgedrukt, wanneer het bepaald in het handschrift zelf stond vermeld. 't Zijn de synoden van de jaren 1593, 1597—1600, 1604, 1607 en 1608. Geeft dit eenigen grond tot de gevolgtrekking, dat de scribas der andere synoden de nieuwe tijdrekening hadden aangenomen? Hierop kan o. i. met meer recht ontkennend dan bevestigend worden geantwoord. De Gregoriaansche kalender dagteekent van 1582, doch zij kwam eerst in het begin der achttiende eeuw meer algemeen in gebruik. Omdat zij echter plaatselijk en tijdelijk wel eens aangenomen werd, moeten wij dit in 't onzekere laten, daar ons ook de gelegenheid ontbrak tot het speciale onderzoek, dat hierover meer licht zou kunnen verspreiden. Alleen worde hier vermeld, dat de scriba Damman in 1598 den ouden stijl noteerde doch niet in 1612, dat de scriba Sonnius zich zoowel in 1599 als 1604 hield aan den ouden stijl en dat de scriba Hollingerus in 1606 den ouden stijl niet vermeldde maar wel in 1608. In andere jaren is er echter geen voorbeeld van herbenoeming van scribas.

In dit deel is het aantal van onze aanteekeningen en wel met name van de varianten betrekkelijk nog al groot. Wij hebben ons echter alleen bepaald tot hetgeen ons voorkwam het meest noodzakelijk te zijn en onze opgave van andere lezingen derhalve niet uitgestrekt tot elke afwijking in spelling (natuurlijk met eenige uitzondering ten aanzien van de eigennamen), tot het verschil in constructie van de volzinnen of de volgorde der woorden, wanneer dit geen andere beteekenis gaf, tot minder beduidende weglatingen of bepaalde schrijfflaters in de met onzen hoofdtekst vergelekene handschriften. De inhoud onzer aanteekeningen omtrent varianten, belangrijke uitlatingen e. d. kan tevens ook dienen tot bijzondere toelichting van de redenen, die ons bij de keuze van den tekst der uitgave hebben geleid.

Voor de regels, die wij bij het drukken en uitgeven volgen, verwijzen wij naar hetgeen daarover gezegd is in het Voorbericht van het eerste deel dezer reeks. Aan enkele bijzondere punten worde hier nog even herinnerd. Zoo is het bijv. door ons tot gewoonte genomen om afkortingen met abbreviatieteeken aan te vullen, doch woordverkortingen zonder dat teeken te behouden, zooals ze in het handschrift staan. Ook nu is evenals bij de vorige deelen de eerste proef zoowel als de revisie steeds nagezien en verbeterd naar het handschrift zelf, niet naar onze copie, om zooveel

mogelijk zekerheid te geven voor het bezorgen van een zuiveren en overal nauwkeurigen tekst. De ( ) zijn aldus uit het origineel zelf overgenomen; voor aanvulling hebben wij de [ ] gebruikt. In de rubriek „Inhoud" beteekent de eerste letter na den datum der synode de codex, die uitgegeven is, en de andere letters tusschen ( ) de handschriften, die ter vergelijking dienst hebben gedaan.

Wij moesten ons in dit deel wel bepalen tot de Geldersche synoden alleen, omdat de beschikbare ruimte niet voldoende was om daarna nog met die van een andere provincie te beginnen. Het volgende deel, waartoe wij reeds voorbereidselen hebben gemaakt, zal de acta der synoden van Overijsel bevatten. Wij wenschen ook die weer met bekwamen spoed in het licht te geven om daarna over te gaan tot de synoden van Zeeland en Utrecht. Met het oog daarop doen wij reeds nu een beroep op hen, die belang stellen in onzen arbeid, dat zij ons te hulp komen met hun inlichtingen op dit nog ver van voldoend doorzochte gebied. Want juist in deze beide gewesten zijn de hoogste kerkvergaderingen niet geregeld gehouden, ja zelfs met groote tusschenruimten, althans gedurende het tijdvak, waarmede wij ons bemoeien. Medewerking zal dus hoogst welkom zijn en ons misschien wel op het spoor kunnen brengen van documenten, die anders voor ons verborgen zouden blijven.

Wij besluiten deze inleiding met een herhaling van onzen reeds vroeger uitgesproken dank aan de genootschappen, de kerkelijke besturen en andere belangstellenden, die ons ook thans weer hun steun hebben verleend.

Groningen, Mei 1895.

J. Reitsma.
S. D. van Veen.

Acta provincialis sijnodi, angevangen binnen Aernhem den 20 Augusti anno 1579 und geeindight den 21 desselven monatz.

1. Seijndt voorgelesen die articulen, die in Junio anno 1578 toe Dordrecht verordenet und opgericht seijnn, diewelcke alle kerckendienaeren und ouderlingen, die tegenwoordich geweest, voor recht und der H. Schrifft gelijckformich te sijn bekant hebben; hebben oock insgelijcken vrijwilligh toesaemen onderschreven.

2. Item besloeten, dat alle diener der kercken int furstendomb Gelre und graeffschap Zutphen diese articulen sullen in haer prothocoll vervatten und onderschrijven, gelijckfals oock die ouderlingen und diaconen, welcke tegenwoordelick dienen ofte sullen toe den dienst beroepen werden.

3. Demnha affgefraght und vernoemen, dat ghene kerckendienaeren met nootdrufftigen stipendio versorght sein und niet moegelijck der gemeine is haere dienaeren van haeren eijgen guederen tho erhalden, is nae Goedes woort und aller billickheit besloeten, dat die kerckendieners van den gemeinen kerckenguederen haeren nootwendigen onderholt hebben sullen. Tho dem einde sal men bij den stadtholder mit einer supplicatien van wegen aller kercken dieses opgemelten landts aenhalden.

4. Diewiell die diener der Reformirten kercken Christi des Overquartiers sonder gefhar der vianden in diesen sijnodo niet hebben moegen bij ons sijn und gelijckewall geweeten, dat haere nootdrufft und will niet anders dan der unser geweest, is voor raedtsam bevonden, dat men bij den gedeputierden uijt den oversten quartier tho Utrecht jetz tegenwoordich versuecke om die voorige supplicatien mit tho onderschrijven und mit eenen, soo van den sijnodo daertoe geordenet, dieselvige tho avergheven.

5. Wanneer het classis toesaemen sall kommen und aen welchen oirt, ist der kercken tho Nijmeghen bevoelen, doch dat der dagh oever twee maenden nicht vertoegen en werde.

Particularia.

1. Is gefraght, off men leichpredigen unde avendtgebeden anstellen mach, daer sie noch niet sein angevangen, unde daer sie angevangen tho behalden? Andtwoort, dat men sien moet op die gelegentheit und opbouwungh der kercken.

2, Is gefraght van den broederen van Thiell, off men die ordentliche wekenpredige op groote festdaegen, soo in der weecken den naesten dagh nae den geordenten dagh koemen, well mucht transferiren, daerom dat alsdan meer toehoerer koemen? Andtwoort, dat men den Papisten daerin niet solle te wille sijn om der superstition willen, die daerbij is.

3. Is gefraght van den broederen van Zutphen, wie sie sich in der beroepen und annemen der dienaeren godtlicker woorts sullen halden? Andtwoort, dat sie denselven, die sie nu hebben, eenen monat sullen proberen. Daerneven dewiell sie Rutgerum Copium oock begheren, dat se hem op sulcke condicie beroepen, dat sie hem oock eenen maent sullen probieren, volgentz (soo hij der gemeinten gevallen werd) van den naesten kerckendienaer sich laeten examinieren und daernae bestedigen.

4. Fraght Harderwijck, wie men mit den Wederdoeperen, die heimlich predichen, handelen sall? Andtwoort: men sall den magistraet aensoecken, dat sie het amptshalven verbieden.

5. Noch begeert Harderwick eenen rector der schoelen. Is voorgeslagen Joannes Brantius Duijsburgensis.

6. Van den tho Hattem is verordonniert, dat die kerck van Harderwijck und Elborgh in naemen deses sijnodi sullen den magistraet und tegenwoordige kerckendienaer vermaenen, dat se sich der ordenunge der gemeinen kercken onderwerpen, wie dan oock der sijnodus hen schrijven sall.

7. Diewiell tho Waegenungh noch geen ordenunge der kercken is angericht, soo werdt eenen diener der kercken tho Aernhem van den sijnodo opgelecht, dat hij den predicant toe Waegeningen om ordenunghe te stellen behulpelick sall sijn.

8. Diewiell ter Elborgh kinder van den paep heemlick gedoopt worden, ist gefraeght, wie men sulcx mocht affstellen? Andtwoort, dat sij bij den magistraet daerom sullen anholden, dattet verhindert worde.

9. Op den huijs Middachten kerckenordenunge aen te stellen ist bevoelen den dienaer tho Doesborgh.

10. Diewiell angegeven, dat den kerckendienaer toe Gelre niet steets bij haerer kercken blijven noch woenen, sullen se ihres beroeps van den sijnodo vermaent worden.

Extract uijt den acten des sijnodi, gehalten zu Arnhem den XI, XII, XIII *und* XIIII *Novembris anno* LXXIX.

1. Erstlich iss zu einen praesidentem erwelet JOANNES À NICKEN, zu einen assessore JACOBUS WAEDEUS und zu einen scriba GILBERTUS BREBEREN.

2. Sollen alle diener, welche die Dordrasche articulen noch nicht gelesen und underschreben haben, dieselbige durchgelesen, underschrieben und eines ijeden consistorii prothocol inlieben und nach denselbigen die kirch zu richten.

3. Ist ein religieusvrede auss befelh des heeren stadtholders van consistorio zu Arnhem concipert, im sijnodo vurgelesen und examiniert und die drie jerste puncten am allerbeschweerlichsten gefunden. Darumb vur guidt aengesehen, dat man dieselbige etwas mitigere, damit sij dem gewissen und fortplantzongh des h. evangelii hiernhaemaels nicht verhinderlich seijn, daerop sich eijn jedes consistorium biss auff nechsten sijnodstagh bedencken soll.

4. Ist gevraeget worden, off ein politischer rath zugleich im kirchenrath sein kan. Ist geandtwoort: ja.

5. Ist abermaell bedencklich furgevallen, welchermassen den kirchen und schuldieneren, welche noch nit mit onderholt versehen, zu helffen und dairauff resolveert, dat men darumb bij denn h. stadtholder aenhalden soll, wie geschehen und van irer G. troestliche andtwoort bekommen.

6. Ist dominus FRANSCISCUS LAGAEUS, welcher in der prob zu Zutphen stehet, von dem sijnodo examiniert und, demnach er docilis bevonden worden, fur raithsam angesehen, dat er in der gemeine zu Zutphen biss auff nechsten sijnodum verbleiben und dan wijters mit im gehandelt worden sall. Edoch weil etliche klaegen von ihm angebracht, soll er einerhalb des toecoemende sijnodi umb testimonia werben, daermit er sich purgere.

7. Soll JOANNES FONTANUS WILHELMO VARICIO zum neechsten behulpflich seijn, dat er rechte ordenungh in seiner gemeinten zu Waegeningh aengestelt werde.

8. Hattem begeert zum praedicanten JOHANNEM SANDERUM, pastorem nu zu Salck. Hadt geandtwordt, dat er mit sijnen collatorem wille handelen und den heeren van Hattem, auch den sijnodo, negst kunfftigh ein antwoort geven, was den nach Gottes woordt recht und der gemeijnten dienstlich soll ins werck gestelt worden.

9. Demnach HENRICUS WIPPERFORDIUS swackheit seines leibs und gemutz zu Arnhem nijet hatt konnen dienen, wie er doch dijckmaels und lange gebetten worden, hatt man ihm seinen bruderlichen abscheit und testimonium sijnodi auff sein vilfeltige begheren mitgedeilt.

10. Ist auch im gemelten sijnodo erschenen HENRICUS WESSHOVIUS, der ein zijtlanck zu Zutphen gewesen, dass hoffnungh das er ein minister verbi darselbst werden soll. Weill aber die gemeinte mit im nicht zufrieden und er auch im sijnodo seijne besweernuss furgetragen, und gemelter sijnodus dannoch hatt mussen bekennen, dat ihm kein ongeleich geschiehe van den bruderen der gemeinte, hatt man ihm geraeden an andere oirt zu shien, auch ihm ein viaticum und testimonialer bruederlich mithgedeilet.

11. Begeren die van Deventer, Campen unnd Schwoll mit onss sijnodos zu hallten, welches innen aengeven, darumb sie auch, wan neechster sijnodus sein wijrt, zu ons beruffen sollen worden.

12. Sollen die van Zutphen den neeghsten sijnodum auffschrieben, spatz, zeit und gelegentheit aenzeigen, mit vurbehalt dat sie denselbigen nijt langer dan twee maendt aussstellen, es feele dan vur ein herrenn oder landtz noth.

Acta provincialis sijnodi, gehalden binnen Zutphen den XIX *und* XX *Januarij anno* MDLXXX.

Des morgens seindt die diener des godtlijcken woorts und ouderlingh uijt den hertoghdom Gelder und graeffschap Zutphen und het landt van Overissell bij malckanderen in den naemen des Heeren gekoemen, ende nae die an-

roepinge des naemens Gottes JOANNEM FONTANUM tot eenen praesidem, JOANNEM à NIJECKENN tot eenen assessorem und JACOBUM ELDENIUM tot eenen scribam vercoeren und volgents van diese naefolgende stucken gehandelt.

De generalibus.

1. In den ijersten is besloeten aengaende het stuck der lehr und ceremonien, dat die articulen des nationalis sijnodi van Dordrecht in alle gemeint aengenoemen, in den prothocoll eines ijeglichen consistorii gestelt ende van allen dienaeren des woordes, ouderlingen und diaconen, die tegenwoordich in den dienst sijn ende in toecoemende tijden sullen gestelt worden, onderschreven sullen werden.

2. Aengaende het soevende articule sijnodi nationalis Dordracenae ter plaetze van die kercken und kerckenversamlinge, umb enichheit under den dienaeren te onderholden, alle quaede suspitien, misvertrouwen ende praeeminentien to vermijden, is voor goet angesehen, dat in dese boevenbenoembden landen die geburte in predicken und gelijckheit under den dienaeren sall onderholden werden.

3. Van den gebeeden voor und nae die predicatie is gans noedich geacht, dat men bij den formulaer, achter in den Catechismo gesat, hetsij dan dat men sij van buijten ofte van binnen, daernae dat een iegelick bequaem doen kan, blieven sall ende niemandt op sijn eijgen handt tot gebeden tho sprecken off te dichten, niet overeencoemende met het voorschrevene formulaer ende summe der predicatie gedaen, hem sall geven.

4. Van die forma des doops is raedtsaem bevonden, dat men in den steden, daer veell kinder tot den doop gebracht werden, het corte formular, daertoe beschreven, sall gebruecken umb die gemeine toehoerer niet toe langh op te houden und soovoell muglick in der kercke tho halden, doch in den darperen, daer weinich kinder kommen, sall het lange formulaer, in den Catechismo beschreven, underhalden worden.

5. Van die vraegen, die van den vaeder ende getuijgen des kindts in de bedieninge des doops gefordert worden, is verordinet, dat men sij haltenn sall.

6. Die vaeder des kindts sall vermaent worden irst bij den dienaer privatim te koemen, ind volgentz oock bij den doop deses kintz hem stellen, voor sijn eijgen kindt stipulieren ende den naemen onses Heeren daeraever aenroepen.

7. Van het avontmaell den krancken tho deilen niet allein buijten den tijt des avontmaels, mer oock als het in der gemeinte bedient wort, is besloeten, dat men datselve in giene gemeinten aenrichten sall, fur ind alleer dat daervan in nationali sijnodo besloeten is, uijt oorsaecken dat het geveerlich is ende oock in gienen kercken deser Nederlanden tot noch toe is gebruickt geweest.

8. Dat gesangh: O Godt der du onse Vaeder bist, etc. sall voor die praedicatie gesongen worden.

9. Van den orgelen is besloeten, dat men bij den artickell, daervan in sijnodo Dordracena besloeten, blijven sall.

10. Is voor goet aengesehen und besloeten, dat men tot nut und proufijt dieser landen binnen der stadt Zutphen een universiteit leggen sall und daerumb aen den wallgeboeren heeren graef JOHAN VAN NASSAUW, stadtholder van Gelderlandt, volgens aen die gansche landtschap ende magistraet aenhalden sall, und voorts daeraver uijt sijn, dat men allenthalven [1] guede particulieren Reformierte schoelen aenstellen. Und sooviel het werck van die universiteit anghiet, is dem kerckenraedt van Aernhem opgelacht in den naem dieser Reformerter kercken mit supplicatien sulcks te versuecken.

11. Diewiell dese landen in groote gefahr staen van wegen der oneenicheit der religion unde te besorgen, dat daeruijt veel inconvenienten erfolgen mughten, is belangendt eenen religionsfreden soowall generalick als particulierlick in desen landen op te richten besloeten, dat derselve ingestelt ende gemaecket mach werden mit desen bescheit, dat die lehr des evangelii haeren vrijen loop gelaeten ind in generleij wijess noch in dorperen ofte steden verhindert werde ende dat die kercken, schoelen und derselven dienaeren mit allen, wat daeraen appendiert, mit nootwendige onderholt sonder beswaerungh der armen luiden van den kerckengoederen versien moege worden, daerneffen dat die vermeinte Catholische religie mit derselven ceremonien alsoo limitiert werde, dat sij met haer exercitie niemandt ergernis ofte oorsaeck tot onrow geve und dat datselve van beijden deijlen onderhalden werde, totdat door een allgemeine ofte nationele vergaederinge aller dieser landen anders uijt Gottes woort hierin versien offt verordent worde.

12. Mit d'affdeilinge dieser landen kercken in seecker classes sal men wachten tot op die naestcoemende vergaederinge, ind iss den kercken van

[1] „allenthalven" ontbr. in T.

Harderwijck bevoelen tijt ende plaetze derselver te noemen ende uijt toe schrijven ongeveerlick in Maio. Doch soo eenige swaere saecken voorvielen, sal men dieselvigen umb den sijnodum ehr toe beroepen aen die kercke voorss. gelengen laeten.

13. Is gemaekt een catalogus der kerckendienaeren, rectoren und schoelmeisteren, waervan iegelick een uijtschrifft mit hem nemen sall umb mit der gemeinte communicieren, waer sij haer toevlucht van sodaenige te berichten nemen sall.

De particularibus.

14. Naedem Franciscus Lageus durch eeniger bruder commendation tho Zutphen aengecommen und aldaer in versoeckinge op forder handelingen gestelt is und fort daernae van denselven broderen, over sijn persoen onderrichtet wesende, contrarij getuechnisse haerer vooriger commendation gebleken is, alsoo dat sijn getuijchnisse, van hem mitgebracht, niet sufficient bevonden is, daerop hem dan binnen Aernhem in den sijnodo opgelacht is tegen den naesten convent ander getuichnisse van Antwerpen te haelen ende hem daermit te purgieren, hetwelcke hij niet en heefft gedaen noch konnen doen, want contrarie van dem ganschen consistorio van Antwerpen over sijn persoen gegaen ind [1]) bewesen is (dat bij eenen diener niet betaemt toe sijn, die nae die lehr Pauli van binnen ende buijten goede getuijchnis hebben sal), hetwelck alle Lageus niet anders dan mit neijn seggen, quaetspreecken ende smehen froemer ende godtsaeliger mannen wederlacht heeft, alsoo dat sein defension swack und van giener weerden befonden, ende daerentegen die getuijchniss des consistorii van Antwerpen fast mutt blieven, ter tijt toe dat hij tselver wederlecht heeft, ende noch beneffens diesen binnen der stadt Zutphen een lichtferdighe daedt begangen heeft, die hij niet heeft kunnen verandtwoorden, dan einssdeels moeten bekennen, waertoe sijnn mit de protectie van sijn schuldt, nochtans dienende tot groeter ergernisse der gemeint Christi, ende voortaen oock in de examinatie der leer halven niet heeft kunnen genoechsaem bestaen, soo heeft der sijnodus nae rechte deliberatie gejudiciert ind verclaert Franscisc um Lageum onnutt tot den dienst des woortz ende daerenbaeven van dien sall affgestelt sijn ind van Zutphen geremoviert worden.

15. Aengaende nu den dienst binnen Zutphen te versien, ter tijt dat sij einen stedigen dienar hebben, is besloeten, dat Joannes Fontanus nae dem gehaldenen sijnodo den dienst vertreden sall, totdat het sijnodus tho

---

[1]) „ind" T heeft „ihm".

Deventer gehalden werde, in welckes plaets JOANNES A NIJECKELL succedieren sall, totdat den diener van Deventer nha haerer gehalden convent aenkoeme, ende die kercke van Harderwijck oock eijner diener om eenen tijtlanck toe Zutphen te wesen oversenden sall.

16. Op het fraegen der broederen van Swoll van die examinatie JOANNIS SILVII, die seer kortelicken uijt den Lutheranismo gekoemen is, is van een diener des woortz in Gelderlandt aever die persoen SIJLVII getuijght: irstlich dat hij van die graeffen van . . . . [1]) umb seines quaden wesens ende handels halven gedemittiert is und voortz oick van die graeffinne van Benthem, bij diewelcke hij binnen Tekelenborgh superintendent geweest is, in derselviger wijess verlaeten, all off hij schoon eijn getuijchniss ofte passepoort vercregen mach hebben. Waerop besloeten is, dat die broeder van Swoll hem sullen laeten haelen genoechsaeme ende sufficiente getuijchniss tot seiner verandtwoordinge van die genoembden plaetzen, daer hij gedemittiert is, alleer hij sall moegen tot den examen gestelt worden. Ende omb suleks hiernaemaels te vermijden sullen niet allein die broeder van Swoll mer oock alle gemeinten vermaent zijn, haer in die aenneminge der dienaeren op eijn pruven volgens den artickell, daervan in sijnodo Dordracena gestelt, te halden.

17. Is gefraeght, off men die krancke kinderen buijten die gemeijne versaemelinge doepen sall? Andtwoort: neijn, om die superstitie to vermijden.

18. Is gevraeght, off men die oock tot den aventmaell sall laeten, die, alsoo sij niet lesen kunnen, haer thien geboeden van woort tot woort niet van buijten kunnen? Andtwoort: wanneer sij haer articulen des gelooffs ende het gebeth weeten, den gront haerer saelicheit relick verstaen, een goet froem leven leijden ende lhersam sijn, dat men sij niet verstooten sall.

19. Item off men die naemen van die aenkoemende lidtmaeten voor die bedieninghe des avontmaels sall afflees en? Andtwoort, dat het in die vrijheit der kercken staen sall te doen offte te laeten, daer ment stifftlick ende profijtelick sall vinden.

20. Off het een wettelick echte zij, daer twee persoenen met consent der frunden ahn beiden zijden ende bijwesen der getuijgen malckanderen beloffte n ende oock umb die uijtroepinge den kerckendienaer aengesproecken hebben ende daernaer eijn van beiden terughgetreden? Andtwoort, dat het

[1]) Hier is de naam niet ingevuld. Ook in T niet.

een echt zij, die om bij malcanderen te coemen mit allen middelen sullen aengesproecken worden.

21. Wat men handelen sall mit een litmaet, die langh bij sijne vrijer ongetrouwet geseten heeft ende, naedat het openbaer geworden is, verclaerde gesceijt te zijn ende dannoch onwarhafftich befonden, ende daerop wider aengesproecken, hem weigerich stellet om sijn vrouw te trouwen? Andtwoordt, dat die diener voortvaeren sall mit hem te vermaenen ende aen te spreecken ende, soo hij frevelmoedich blijfft, nae die trappen der disciplijn voortvaeren, dan soofern hij hem ten laetsten daertoe versteit in die tzaemenvoeginge, eernstlicken vermaendt ende gestrafft sall worden, opdat die ergernisse van der gemeinte geweret werde.

22. Op die vraegh der bruder van Nijmegen, wie sie handelen sullen met haeren rector [1], der den Catechismum in der schoelen niet will leeren? Andtwoort, dat sij mit hem wachten sullen, ter tijt dat die lectiones uijt sijn, doch midlerwiell nae eenen anderen omsehen, denwelcken sij in sijn plaets moegen stellen, soo hij alsoo muchte voortfaeren, ofte soo hij hem anders bedochte, den sal men tot eenen conrectorem moeghen gebruicken.

23. Ist raedtsaem aengesehen, dat die van Harderwijck, die oock mit die van Nijemegen eenen rector begheeren, bij haerer magistraet sullen aenholden omb Johanni Fontano, die in Duijtslandt will reijsen, volle commissie te geven van hoerentwegen einen rector te beroepen voor die van Nijemegen. Sijn voorgeslaegen: Thomas Redanus [2], Sijmon Stenius, voor Harderwijck Lambertus Piropeius, Gerhardus Hammonius.

24. Iss die kercke van Harderwijck opgelecht te reformeren Nijekerck ende Putten, ende den van Aernhem Barnefeldt ende Elst.

25. Off men mitfolgenss den xxi artijckell der Dordraci particulieren questioenen van der beschrijvinge der Nederlendische historien oock in desen landen wat doen sall? Andtwoort, dat een ijeglick tusschen dit und den naesten convent arbeiden sall toe beschrijven, wat bij haer in der reformation der kercken ende veranderingen der politien sich toegedraegen heeft, om aldaer in te brengen, in ordunge te stellen und ahn D. Aldegondeum aver te senden.

26. Op het vurgeven der van Overissell umb twee op haeren sijnodum

---

[1] „rector" ontbr. in T. [2] „Redanus" T heeft „Rodanus".

den ijrsten Februarij binnen Deventer te senden sindt verordent: uijt den hartochdom van Gelre Joannes Fontanus, ind uijt der graeffschap Zutphen Jacobus Eldenius.

27. Belangende die [1]) kercke van Angerloe is verordiniert, dat die kerckendienaers van Duijsburch den dienst daerselffs versehen sullen. Des heeft der collator sijn saecken in handen gegeven van die bruders des sijnodi, die daertoe gecommittiert zijn ind dieselve verhandelt hebben nae luijt haerer schriften, daervan gemaeckt.

Acta sijnodi provincialis [2]) tho Harderwijck, wetlick [3]) in den naeme des Heeren vergaedert anno 80, den 31 Maij nae den middach hora prima [4]) aengefangen und den [3] [5]) Junij geendet.

Nhae aenruffungh des naemens Gottes sindt verkoeren tot einen praesidem Otto Heteren [6]), tho einen assessorem Jacobus Waedeus und scribam Joannes Ceporinus.

1. Irstlich verordnet, dat diejenige, welche den articulis Dordracensibus noch niet onderschreben, underschrieben sollen, soowall die eltisten und diaconen als dienare des woortz.

2. Demnach mangell is gewesen an underhaltungh des sesten artijckels des Zutphanischen sijnodi, als nemlich dat die vaederen, daer sij te huijs sijn [7]), behoeren selber beij den dieneren om den doop ihrer kinder an tho halden und gegewortich daerbij toe staen, ist van den broederen beloefft worden, sij wollen dat beste daerin doen.

3. Es ist D. Wezekio [8]) auffgeleght etliche exemplaria von der Bekandtnus des gelaubens der Niderlendischen kirchen op des sijnodi oncosten te bestellen, omdat dieselbe van allen kirchendienaeren gelesen und darnach vermoegh des eersten artijculs des Dordracen sijnodi, in loco de doctrina, underschreben werden moege.

---

[1]) „die" T heeft „den dienst der". [2]) „provincialis" ontbr. in U. [3]) „wetlick" Royaards heeft ten onrechte „wellick". [4]) „hora prima" ontbr. in U. [5]) „[3]" aangevuld uit U. [6]) „Heteren" U heeft „van Hetteren". [7]) „sijn" ontbr. in T. [8]) „Wezekio" U heeft „Beseckio"; Royaards heeft ten onrechte „Bejersio".

4. Soll die kirch tho Nijemegen ein gemein sijnodall boeck laeten maecken, ungeverlich von x buchen guides pampiers, daerin eerstlich die acta sijnodi Dordracenae und aller provincialen conventen des furstendoms Gelre ende graeffschafft Zutphen geschrieben sullen werden op oncosten aller kirchen der gantzen provintien. Ende sall op den naestcoemenden sijnodum gebracht werden.

5. Sooviell anghaet die verkiesungh der senioren van den magistraet te doen, ist fur goet angesehen, dat niemant een litmaet der kirchen, recht verkoeren zijnde, als toe voeren im lesten sijnodo Arnhemensi beschloten, solches sall behooren aff tho schlaen, doch sall jeder kirch beide in der verkiesungh und bedienungh des ampts [1]) nach ihrer und der verkorenen gelegentheit handelen.

6. Aengaende die denomination der eltisten und diaconen, soowoll in der plaetze, daer noch geen externa forma ecclesiae ist, als daer facies ecclesiae ist constituirt, sal men sich halten nach dem 11 und 12 articul des sijnodi toe Dorth.

7. Von den vertrouden persoenen, die bij einanderen woonen ofte slaepen, ehr sie ingesegent sindt, ist fur guet geacht quaede exempelen, ergernis, hoererije, onterbungh der kinder, ungehoirsamheit der overigkeit tho vermijden, dat sie nach kirchenordnungh sullen driemaell opentlick gepromulgeert worden, soovern sie niet uijtgeropen sindt. Soo sie aver im pausdom uijtgekundiget weren, sollen dessen geloeffwerdige getuichnis brengen. Daernae sullen sie alsbald doch mit voorgaender straffe, van kirchendiener an sie gethan, und eijgner belijdenis, alsdat [2]) sie hierin onordentlick und unrecht gehandelt hebben, ingesegenet werden. Soe aever etliche wolten sonder confirmation alsoe auff die alte weijse [3]) blijven sitten, soll der magistraet von den consistoriis, onen [4]) hierin tho remedieren, versucht werden.

8. In steden und dorperen, daer noch Papistische schoelen sindt, sollen die consistorialen allen mogenlichen vlijtt und goede middelen gebruicken dieselvige neder te leggen und aff toe schaffen und hiervan die magistraeten aenspreecken om die pietet in den kinderen van juegent up in toe planten und uncruijt te weren.

9. Op die questie, off eine kirche sonder voorweten und raedt der anderen kirchen desselben classis widder die Wederdoepers und andere

---

[1]) „des ampts" ontbr. in U. [2]) „Daernae sollen — alsdat" U heeft „Daernae alsbaldt oepentlick mit vermaningh end belydnis der verwanten, dat". [3]) „auff die alte weijse" ontbr. in U. [4]) „onen" U heeft „om".

boose kettersche menschen disputation anstellen und halten moegen [1]), ist verdraegen, dat het, soeviell ein opentliche und ordentliche disputation angaet, beij dem bleiven sall, dat hiervan in Dordracena sijnodo beschloten is. Sooviell aver eine collation belanght, ist vur goet geacht, dat die diener des woortz, welche sich genugsam getrauwen, mit ihnen adhibitis testibus reden und conferiren om sulcher leuthe nachreden vor tho kommen.

10. Wanneer die Wederdoepers aenfangen te predigen und tho doepen, dat het openbaer wirdt, ist raedtsam befunden om seer [2]) tijtlick te wehren, dat die kirchendienar niet alleen opentlich mit predichen sie sullen refutiren maer oock mit etlichen getuijgen vrijmoedich in ihre versamlungh treden und ihren irrthummen widersprecken, endtlick die obrigkeit vermaenen, sie wolle dieselvige leuth dairtho halden, dat sie opentlick ihre lehr am dagh brengen und verdedigen.

11. Soo man noch befindet, dat hin und wider die kinder heimlich van den papen gedoept werden und sie bij ihren concubinen sitten, sullen die magistraeten van den consistorialen vermaent worden, dat sie solches doch willen verbieden und verhinderen, sintemahl ihr ampt ist die profanation der sacrament, item [3]) die idola aff to schaffen und die hoerereij te straffen.

12. Soeviell die uijtroepinge der verpachtingen und pachtingen, copen ende vercoepen anghaet, welchen nae gedaenen praedicatien in den tempelen geschicht, soll een ider consistorium beij haerer obrighkeit, dat solches affgeschaffet werde, anhalten, dewiell solche dingen niet behoeren te geschehen aen bestempten plaetzen, daer man den uterlichen godtzdienst pleght, als der Heer spricht: Domus mea etc. [4]).

13. Die tijt, hoelange die senioren und diaconi dienen solten, laeten die bruders blieven beij den beslott [5]) der sijnodi tho Dordrecht, in den 13 artijckell verfatet.

14. Aengaende de classes ist besloeten, dat gelijck die provincie Gelderlandt in vier theilen bestaet, alsoo oock in vier classen die kirchen gedeilt werden, alsoo dat die graeffschafft Zutphen einen classem constituere, darnach Arnhem mit der Veluwe den tweeden [6]), Nijmegen mit haeren gantsen

---

[1]) „sonder voorweten — halten moegen" U heeft „bij sich disputatie mach holten end anstellen mit den Doeperen en anderen sectanten". [2]) „seer" U heeft „se". [3]) „item" ontbr. in U. [4]) „etc." U heeft „domus orationis vocabitur". [5]) „beslott" U heeft „advis". [6]) „den tweeden" ontbr. in U.

vierdell, Venloe mit den Overquartier. Ende sall diese affdeilungh soolangh duijren [1]), totdat alle dorper gereformiert mit [2]) die kirchen aenwassen.

15. Die classes sullen gehalden werden alle drie maenden ende den hoeftsteden sollen den eersten beschrijven und halden. Doch daer die noth der kirchen erfordert, dat men balder beijeinkomme, soll es dem [3]) classi freijstaen.

16. Hoeviell uijth einer kirchen op den classem behoeren tho kommen, latens die broders blijven bij den sijnodo Dordrac., daervan handelende in den 12 artijckell.

17. Op dese classicale versamlungh sall een dienaer des oorts, daer die broeders tzaemencoemen, een corte predich opentlich doen van einen artijckell, nu controvers zijnde, von welcher [4]) die broders sullen ordelen, und wat mangelt hem broederlick aenseggen [5]) tot stichtinge der gemeinte, darnach den verklarten artijckell disputirens weise tot oeffenungh sonder ostentatie examineren, censuram morum onder sich halden, jeder diener die gravamina seiner kirchen schrifftlich vorbrengen, und wat op den naestvolgenden classe voor ein artijckell getractiert, soll allmaell verclaert werden, als im ersten classe der artijckell de tribus Elohim seu tribus in divinitate personis.

18. Die tijt belangend, wanneer die provinciael sijnodus gehalden sal werden, laetens die broeders blijven bij den artijckulen des sijnodi tho Dorth, doch dat het im sommer, voornemlick in Majo geschie. Und sall der naestcoemende sijnodus gehalden werden toe Doesborgh anno 81. Soo [6]) aver Godt einen nationalem verlehnen wolte, soll deser provincialis voorgaen, und soo gien nationalis sijnodis folchde, sal men sich benerstigen die naeste provincie, als Utrecht, Gelderlandt, Overissell, Vrijeslandt und Gronningerlandt tho Deventer beijein tho brengen, vanwaer [7]) die uijtschrijvunge mit believen der anderer classen geschien sall, und sullen vuijth iederen classe twee predicanten gesonden werden.

19. Nachdeme in steden und op den lande thoevenaers, nigromantici und die mit verboedenen cunsten umgaen befunden werden, sollen sie vort erste thom affstandt der duvelschen kunsten von den dienaeren des woorts

---

[1]) „duijren" Royaards heeft ten onrechte „dinen" voor „duren". [2]) „mit" U heeft „end". [3]) „es dem" U heeft „idem". [4]) „welcher" U heeft „welcker vermaningh". [5]) „aenseggen" U heeft „onderseggen". [6]) „soo" U heeft „sovere". [7]) „vanwaer" U heeft „waervan".

ernstelich vermanet werden, und soo dan geene beterungh folget, sollen sihe beij der oeverheit om sie aff te schaffen anhalden [1]).

20. Von der reformatie der papen is besloten, dat die van hen selvest vant pausdom affstaen und daer man genochsam van verseeckert ist und vann haren rechten ijver tot Gottes woort und standtvasticheit het beste [2]) versihet und beneven dem willich sijn den reguil, van der reformatie der papen gestelt, wircklich [3]) tho beweijsen (als nemlich: haere concubinen te trouwen ende opentlich sich laeten insegenen [4]), die pauselicke lehr und leven tho revociren [5]), sich der gemeinte in toe lijven und tho laeten examinieren) sullen tot den examen moegen gestelt worden und midlerweill in denn dienst blijven, opdat door haere suspensie gien andere Papistische papen substituiert werden, omdat sich die magistrat der saecken niet will the handen nemen. Dan die papen, die de [6]) lehr wel recht bekennen und dieselve willen scheinen tho [7]) predicken, doch om die genoembde reformation an tho nemen wthflucht soecken, sal men gheinen schein geven, dat men haerluijden dienst confirmire gleich der voorigen, noch oock hoepe tho dem [8]) examen ofte dienst, soolange sie sich niet en beteren. Doch sal men sie andrijven, insonderheit een iegelick in sijn classe, ende soo alles niet helpt, an de oeverheit te versuecken, dat sie removirt werden.

21. Aengaende die persoenen, soo om [9]) dienst ansoecken, sollen in allen steden van den consistorio der stadt, daer sij eerst [10]) aenkoemen, verhoert werden und, als sie eenichsins tho desen ampt bequeem befunden werden und etliche [11]) plaetzen, daer man sie bruicken kan, ledich und vorhanden, sall men sie mit einen kirchendienaer dahin senden ende daer [12]) probieren laeten, ther thijtt toe dat der naest classis gehalden wirdt, daerop sie beropen und wider mit hem gehandelt sall werden.

22. Demnach viell jamers und ellendigheits in dem lande vorhanden, sall ein gemeijner beedtdagh im gantzen landen angestellet und den 24 Junij gehalden werden [13]).

---

[1]) „und die mit — anhalden" U heeft „befunden worden, sullen sij tho voeren van den denaren vermandt worden daervan off tho staene end zo gene beterschop folget, alsdan bij der oevericheit anholden sije aff to schaffen". [2]) „beste" Royaards heeft ten onrechte „vaste" voor „beste". [3]) „wircklich" ontbr. in U. [4]) „ende opentlich — insegenen" ontbr. in U. [5]) „revociren" U heeft „renonsieren". [6]) „die de" U heeft „de sich die". [7]) „tho" T en U hebben „recht tho". [8]) „tho dem" Royaards heeft ten onrechte „solden" voor „tot den". [9]) „om" Royaards heeft ten onrechte „ein" voor „om". [10]) „eerst" ontbr. in U. [11]) „etliche" U heeft „enighe". [12]) „daer" U heeft „sich daer". [13]) Dit art. staat in U met een NB. dadelijk onder de onderteekening aan het slot, waarop dan ook nog art. 7 van de particularia volgt.

Particularia.

1. Soll magistratus Elburgensis von sijnodo vermaenet worden, diewiell sie twee schoelmeisters der Reformirten religie aengenoemen unde daermit genoechsam versien sijn, dat sie opt allerbequaemst die nevenschoelen [1]) wollen affschaffen.

2. Opt versueck der diener [2]) van Utrecht om getuichnisse te geven van GERARDO COCKIO und WILHELMO AEGIDII sind sie (nae unsen [3]) besten weten) om hem van denselven tho wachten van ons [4]) gewarnet worden.

3. Den van Nijmmegen und Arnhem is opgelecht die kirch tho Tiell te visiteren und nae nottrufftichheit mit hem te handelen.

4. Sall dat consistorium tho Arnhem an den pastor tho Eede [5]) schrijven und die oersaeck sijnes van sijnodo wttblijvens forderen und weiter handelen om HENRICUM DECKERUM [6]) tho Lunteren tho promoviren.

5. Naedem JOANNES [7]) SIJLVIUS sich judicio sijnodi underworpen heeft und geexaminiert ist, ist raedtsam bevonden tot vermijdongh mehrer schoeringh [8]) und tot stichtungh der kirchen tho Zwoll, dat SIJLVIUS in seijnen dienst noch sall blijven nach der form und condition, als mit hem van der kirchen te Zwoll ist opgerichtet. Hij sall oock articulis sijnodi Dordracenae underschrijven und nae verloepener tijt, soo er wider van den kirchen tho Zwoll aengenoemen wirdt, sall SIJLVIUS opt newe examiniert worden in classico conventu, dieweill er hie [9]) docilis [10]) ist befunden. Item sall oock uijt den midden dieses sijnodi een kirchendiener tot hem [11]) affgeferdiget werden, der die gantze handelungh dem consistorio daselffs [12]) verclaere, nemlich JOANNES FONTANUS, oock eijne predigh doen und [13]) flitigh arbeiden om die gemueter tho versoenen.

6. Mit PETRO HARDENBERGIO ist gehandelt, dat hij niet alleen in seinen

---

[1]) „nevenschoelen" ten onrechte leest Acquoy „nennenschoelen". Vgl. het woord „neffensschoelen" in de acta van 1582, art. 2 sub 2°. [2]) „der diener" U heeft „van deeren". [3]) „unsen" U heeft „haren". [4]) „van ons" ontbr. in U. [5]) „Eede" Royaards heeft ten onrechte „Re . . . ." terwijl in U duidelijk „Eeh" staat. [6]) „Henricum Deckerum". Deze naam is bij Royaards niet ingevuld. In U staat zeer duidelijk „Deckerium". „Henricum" ontbr. in U. [7]) „Joannes" ontbr. in U. [8]) „mehrer schoering" U heeft „wyder kleeninghe". Ten onrechte heeft Royaards hier „wijder kleringhe". [9]) „hie" T heeft „sie", U „hijr". [10]) „docilis" Royaards heeft ten onrechte „docibilis" voor „docilis". [11]) „tot hem" U heeft „daerhen". [12]) „daselffs" ontbr. in U. [13]) „doen und" U heeft „daer doen".

toegesaghten dienst dat jaer wttblijve maer oock langer, soo gheen wijdere swaericheit infalt, daervan dan den classis oordelen sall.

7. Ist den consistorio tho Aernhem [1]) opgeleght aen dem stadtholder cantzler und rhaede the suppliceren om JOSUAM LAGUM in dem furstendomb Geller tho behaltenn und seines dienstes in kirchen oder [2]) schoelen toe gebruijcken und soolangh von den kirchenguteren underhalden werde, totdat hie irgentz toe einen officio beroepen werde [3]).

8. Aengaende die heimliche trouwe deren van Campen, als JOHAN HENRICKZEN und SWAENTGENS TER BORCHART, laetet der sijnodus blijven beij dem ordeill des magistraets daselvest nae inholt des actes daervan rustende [4]).

[OTTO AB HETTEREN, praeses.
JACOBUS WEDAEUS, assessor.
JOANNES CEPORINUS, scriba.] [5]).

Acta provincialis sijnodi, den tweeden Maij anno LXXXI *in Arnhem gehalden.*

1. Erstlich ist nach gewoenlicher aenruffungh des namens des Heeren tho einen praesidem per suffragia JOANNES FONTANUS, tho einen assessorem JOANNES CEPORINUS und scriba PETRUS GELLIUS FABER erwelet worden. Und sind in voorschreven provincial sijnodo nachfolgende stuck gehandelt worden.

2. Folgentz aengaende die lehr, sacramenten, ceremonien und christliche disciplijn laetens die broeders eendrachtelick blijven bij den actis sijnodi Dordracenae, welchen die dieners, soo nu eerstmaell in desen sijnodo verschienen, mit eijgen handen onderteickent hebben.

3. Ist den dieneren des woorts, residerende opten platten landen, ernstlich operleght, hernachmals ein formam consistorii in ihren gemeinten op te richten und die lehr des Catechismi von Heijdelbergh in tho fueren.

4. Weiters ist JOANNES EILL, gewesen schulmeister tot Rhienen, von JOSUA LAGO und JOANNE à NIECKEN wth last des sijnodi examiniert worden,

---

[1]) „tho Aernhem" ontbr. in U. [2]) „oder" U heeft „end". [3]) Zie de aant. bij art. 22 van deze acta. [4]) „rustende" U heeft „wesende". [5]) Deze onderteekeningen zijn overgenomen uit U. Zij ontbreken in S en T.

welcher tamelick qualificert gevonden und derhalvenn guetwillichlick tho dem ministerio aengenoemen worden, doch mit desen conditien dat er von der kirchen tho Rhienen getuecheniss seines christlichen affscheidts brengen, item im nahesten provinciall sijnodo widerumb erscheinen, noch ein kortte probpredich doen und durch occasion derselver etwas weiters examiniert werden sall.

5. Ist met verwilligungh des voorschreven sijnodi Petrus Montanus alias Hambuch, der tho Zutphen ankommen, sich uijtgevende voor ein predicant, gecitiert worden.

6. Der broederen van Elborch excusatie ist niet sufficient gefunden und derwegen denen von Harderwijck operlacht hen ein vermaenschrifft von wegen des sijnodi uber te seinden mit vermeldungh, dat men arbitrari straff van denselven im naest provinciali sijnodo nemen sall. Desgleichen sullen die broeders van Nijmegen handelen mit denen van Thiell, welche oock sonder genoechsaeme entschuldigungh uijtgeblieven sijn.

7. Sollen oock die broeders van Zutphen bij Bernhero Wezekio tho Deventer om etliche exemplaren der Niederlendisschen Confessien, gleich in actis sijnodi Herderwicenae besloeten was, anhalten.

8. Naedemmaell befunden, dat die dieners opten platten landen die acta sijnodi Dordracenae, gestelt im jaer 78, niet hebben, ist hen operlecht dieselve te verkrijgen om nha haeren wthwiesen die kercken te regieren.

9. Noch ist voor guet angesehen, dat die consistoria bij ihren magistraeten aenhalden omb twee godtsaelige und gelehrte opsihers over haere partecular schoelen tho ordineren.

10. Item besloten, dat hernaemaels die litmaeten der Reformirten kirchen voor haldungh der heiligen aventmaels nae wthweisungh der acten sijnodi Dordracenae sullen visitiert worden.

11. Mit den festdagen lest mans blijven, gleich in mehrgemelten actis sijnodi Dordr. vermelt ist.

12. Desgleichen aengaende die oprichtungh der universiteit und paedagogii binnen der stadt Zutphen laetens die broeders blijven gleich beij den provinciall sijnodo tho Zutphen, gehalten im jahr 80 den 19 Januarii.

13. Der kirchen van Nijmegen ist operleght den naesten provincial sijnodum wtth toe schrijven.

Den kirchen tho Arnhem von den sijnodo operlecht nachfolgende puncten den Hove van Gelderlandt voor tho halden und andtwoort daerop te begeren.

1. Dat ihrer Edler Weisheit gelieven will dat mandat, den 23 Aprilis anno 81 tho Aernhem publiciert, dardurch alle heimliche und openbare abgotterij, misbruijck der h. sacramenten, superstition, zoverei und alles wat tegens die gebotten Goedes grofflich und regelrecht streitet, verboeden ist, int gehele landt van Gelre etc. oock gepubliciert und executirt werde.

2. Angesehen door die Papistische hegge ofte nevenschulenn der kirchen Christi een grooter schaede geschiet, viell unenigheit und twist in den steden ontstehet, dat de hohe overicheit vermogh ihres ampts aen die magistraten der steden schrijven, dat sie abgestelt werden.

3. Desgleichen wo in den steden gasthuijser sindt, da etliche arme studenten plegen opgetogen te worden, item verordnete stipendia und vicarien sindt, dat ihre Ed. W. daran willen wesen, daermit men dieselvige heerlichen ingeniis und solchen studenten toeleghe, welche der kirchen Christi und ihren lieven vaederlandt dienen moegen, gleichwie in andern Reformirten landen ein loblicher und nutlicher brauch ist.

4. Ferners sall dieselvige kirch bij voorschreven Edelen heeren ansuchen, dat ihre Ed. Weisheit van werden willen halden und int werck stellen, wat in den classicall, particular und national vergaederungen uijt den woort Gottes und demgemess argumenten nootwendich beschloten wird und hiervan uns einen schriftlichen schein, umb solchen op dem nationall sijnodo tho vertoenen, gelieve mit tho deilen.

5. Vortan oock aen die rentmeister der kirchlicher guter gebieden toe schrijven, dat dieselvige den praedicanten und ouderlingen, wanneer sie in nootwendigen saecken wthsein ofte baeden hebben tho verschicken, nootwendich teergelt willen mitgeven, mit vermeldungh dat solchs ihnen in ihren reeckenung sall passieren laeten.

6. Demnach weill gantz gene ordnungh under den pastoren op den platten landen in bedieningh der kirchen gehalden wird, und die arme haussleuth als dwalende schapen loepen, dat het Hoff in Gelderlandt einen theologo und ansehenlichen politico operlegen will, dieselvige te visitiren und voorscreven pastoren in eine christliche ordungh te brengen.

7. Noch voorscreven Eedelen heeren die allgemeine klagh der dienaeren des woortz van wegen der kleijnheit ihres stipendii, welche doch niet bezalt werden, vor tho bringen und tho bidden, dat sie solche nach consideratie eines iglichen familiae und theure tijt alsoo augmentiren, dat sie mangels halven derselven ihre kirchen nit moeten verlaeten und anderswoo, daer man sich danckbarer beweist, vertrecken.

8. Endtlich weill der sijnodus von der kirchen thoe Doesborgh bericht worden, dat die kirchenguter tho Diempt und Angerloe jemerlich werden verruckt und geplucket, die dienaer alsoo niet betaelt werden und alsoo der kirchendienst daselffs undergehen wird, dat den Edele Wijsen hernn gelieven will als dat men TER HEGGEN GLAASMECHER und GOERT DAVIDTS hieher te beschrijven umb mit ihnen der gebur nach tho handelen.

Nach verrichtungh dieses alles sind noch volgende persoenen durch ordentliche suffragia op den nationall synodum toe reijsen verkoeren worden, als mit nhamen uijt den kirchendieneren JOANNES FONTANUS und JOANNES à NIJEKEN, wth den eltisten JOSUA LAGUS und EVERT EVERWIJNSS, welchen operlecht ist uijt krafft des sijnodi nachfolgende vraeghstucken te proponeren.

1. Ahngesien die kirch van Bommell under dat furstenthums Gellern gehoerich ist, darom oock op allen particulier sijnodos verschreven ist, aber nimmermehr compariert, oft niet behoorlich seij, gleich die kirchen in Gellerlandt ordelen, dat sie, hernachmals in solcher fuege beroepen wesende, schuldich seij tho erscheinen.

2. Oft niet stifftlich soll sein, dat den krancken und bedlegeren litmaeten der gemeinte Christi des Heeren avontmael op denselven dagh und uhr, wanneer ander christen communiceren, door einen diener des woorts mitgedeilt werde, dae sie solchs mit grooten ijver begeren und die gemeinte keine klagh uber sie hadt.

3. Item, off niet radtsam sij, dat alle Sontagen in der eerster predight die ontbindungh der glaubigen und bindungh den unglaubigen verkundiget werde.

4. Item, oft niet christlich were, dat in nationali sijnodo eijn spetiall ordinantz gemacht wurd, soe die kirchen sich schuldich sein te halden tegen der verstorbenen kirchen und schuldienaeren nachgelaetenen weduwen und weesen. Vide art. 11 act. Middelb. voran.

5. Weiders off niet dienlich were, dat eijn allgemeijne kirchen, almoesen, weezen und echt-ordinantz tot behoeff der Reformirter Niderlandisschen kirchen gestelt und in druck verfertiget wurd. Vide acta Middelburg. particul. quaestio 61.

6. Angaende die kosten, soo van noeten werden seijn den gedeputijrtten op der reijse nach Middelburgh, sindt getaxiert op hondert gulden karols ad xx st., daervon dat quartier van Nijmeghen xxv, dat Uberquartier oock xxv, dat Zutphense insgleichen xxv, wie oock dat Arnhemsche xxv gulden geven sall. Und sollen die abgesanten kirchendiener unde eltisten op diesen sijnodum ihr quotam op den 20 Maij binnen Arnhem an JOANNIS FONTANI handen leveren.

7. Demnach JOANNES à NIEKEN einer von der gedeputierten ist, die op den nationall sijnodum sullen trecken und derhalven van nothen will sein, dat hij toe bevorn ein tijtlanck beij seiner gemeinte tho Doesborgh seij, heeft der sijnodus verordnet, dat die kirch van Harderwijck ihrer diener einen nach Barnefeldt op Pinxterabend senden sall om den angefangenen baw der kirchen Christi daselbst fur etliche wochen tho continuieren.

Was onderteickent:
JOHANNES FONTANUS, praeses.
JOHANNES CEPORINUS, assessor.

Acta ofte handelingen des provinciael synodi der kercken dieses furstendombs Gelre ende graeffschaps Zutphen, gehalden binnen Nijmmegen den 6, 7 und 8 Junij anno 1582.

1. In den eersten sijn nae aenroepinge des naemens Goedes tot eenen praeside mit gemeinen stemmen vercoeren JOANNES CEPORINUS und tot einen assessore PETRUS GELLIUS FABER, tot eenen scribam JACOBUS ELDENIUS.

2. Volgens zijn verlesen die articulen des lestgehaldenen nationaell sijnodi tot Middelburgh, welcke der sijnodus voor recht und dem woort Godes gleichformicht sijn erkent und geapprobiert heeft, welcke alle diener deses furstendombs onderschrieven und soo viell moeglich naevolgen sullen. Und om tot eene alsulcke richtige ordeningh in desen furstendomb te coemen, ist mit gemeinen stemmen ordoniert als volght:

1. Irstlick diewiell die arme huijslujdt op den dorperen deses furstendoms Gelre ende graeffschap Zutphen entweder gantz sonder eenige leher des godtlicken woortz sitten ofte noch in der Papistischen superstition durch ihre alte vermeinten pastoren gehalten, und alsoo die arme luijden jemerlick an oirer zielen heill und salicheit versuijmt werden, ist raedtsam bevonden, dat van wegen des sijnodi aen stadthalder, cantzler und rhaeden aengehalden werde om aen die amptluijden respective toe schrieven und toe befeelen, dat sij die vermeinte pastoren op den dorperen daertoe hielden, dat sij in den classe, daeronder sij gehoeren, op versoecken desselven sich verfuegen und mit den dienaeren desselven classis van die lher und andere puncten der religion communiceren om sie alsoo tot die reformation toe brengen, angesehen die algemeine visitation, in den sijnodo tot Arnhem beratslaeget, tot noch toe den gewunsten voortganck niet gewonnen heeft.

2. Dat oock die Beghijnen tot dem gehoer des woorts gebracht muchten werden und haere superstitien onderlaeten, sal men bij den magistraten der steden aenhalden, dat nijemandt van denselven, noch in den cloesteren zijnde, van den paters ofte matersen ofte imant anders van den predigen affgehalden werde. Und umb den magistraten in den steden hiertoe te bewegenen, weere guet, dat een generall mandat in den ganschen furstendomb hiervan gedaen wurde. Sal men insgelijcken bij der overheit aenholden, dat die papistischen henck offte neffensschoelen in allen steden dieses furstendoms affgestelt mochten worden, gelijck in dem sijnodo, tot Aernhem geholden, oock besloeten is gewesen, und dat men an stat derselven alsolcke schoelen van knechtiens und metiens aenstelle, daerin die jeucht neffens leesen, schrieven und reeckenen oock in den christlicken Catechismo onderwesen wurde.

3. Alsoo men bevindt, dat veele kerckendienaers in diesen furstendomb mit onderholt und huijsinge noch niet versien sijn, sal men van wegen deses sijnodi bij stadtholder, cantzler und raeden aenhalden omb die versieninge te doen laeten, dat een ijgelicken kerckendienaer een eerlicke, richtige und seecker jaerlix onderholt gegeven und bequaeme habitation gewesen werde, und die behuijsingen der kerckendienaeren, die nu vast vervallen sijn, van den kirchenguederen nootwendich repariert und die kirckendienaer hiermit niet beswaert moegen werden.

4. Aengesien die kerckengueder, geistlicke probente undt beneficia, oock alsulcke, die tot den kerckendienst expresse gehoeren, meerdeels vergeven sindt und noch daegelix van den collatoren ofte patronen derselven gegeven werden aen diegenighe, die der kercken niet dienen ofte noch in lange tijt niet dienen kunnen, daerdoor dan geschiet, dat die dienaers, die tegen-

woordich den dienst verrichten, niet betaelt en werden und te besorgen staet, dat die kercken und schoelen dieses landts van wegen mangell und entfremdongh derselven guederen gans vergaen sullen, insonderheit daer dieselve beneficia ad vitam gegeven werden, sal men bij onsen genedigen heeren cantzler und raeden anholden und bidden, dat U. G. und E. wullen daeraen sijn, dat die kercken und cloistergueder dieses furstendombs Gelre ende graefschap Zutphen niet van den rechten bruick, daertoe sij gestifft sindt, affgewendet ofte in privatos usus convertiert werden, und dat die beneficia ecclesiastica conferiert moegen werden dengenigen, die tegenwoordich den kercken und schoelen dienen, opdat die sacrilegia und abusus der kerckengoederen vermijdet, die tegenwoordige kerckendiener des toe beter betaelt und in kompstigen tijden den kercken und schoelen dieses landts erhalden moegen werden.

5. Und om in kompstigen tijden praedicanten und schoelmeister te bekommen und alsoo die waere religion in diesen landt toe erhalden, sullen alle kerckendienaer bij haere magistraet neerstich aenhalden, dat zij etliche jungen gesellen bekommen, die sij in studiis onderholden om in kompstigen tijden den kercken ofte schoeldienst te bedienen.

6. Aengesien dat in den kercken deses furstendoms viell und mannigerleij saecken voorfallen, diewelcke van den Hoeve van Gelderlandt mutten geslicht und reserviert werden, und die kerckendienaer niet alletijt selvest van ihre kercken ofte jemant naer Aernhem senden konnen, und die brieven und supplicatien, die sij nu oversenden, langhsam expediert werden, soo ist raedtsaem und goet befunden, om die costen der kerckendienaer toe vermijden und effenswall tot die expeditie der kerckensaecken te geraecken, dat men bij der overheit aenholde, dat een seeckere persoen daertoe bestalt muchte werden, die tot Aernhem residere und alle kerckensaecken deses furstendoms und graeffschaps voor den Hoeve van Gelderlandt befordere und die resolutie den kercken weder toestelle, und dat dieselvige sijn jaerlix onderholt gelijck een ander kerckendienaer uijt den kerckengueder van elck quartier gegeven werde, tot welck officie der sijnodus op behaegen der overheit Jacobum Eldenium genominiert heeft.

7. Wanneer een ouderlinck ofte diaconus, wettelick van den consistorio tot den dienst beroepen zijnde, und ghiene wettelicke oorsaecken hebbende, dat ampt niet aennemmen will, sall dat consistorium hem beroepen om redenen sijner weijgerongh aen te hooren und, soo hij alsdan voor den consistorio niet erschijnen will, sall hij, etlicke maell door twee brueder vermaent sijnde, van den aventmaell een tijtlanck suspendiert werden.

8. Die naemen van dengenigen, die hem in den echtenstandt begeven willen, sullen van den dienaeren des woorts niet vercondiget werden, tzij dat beide persoenen ofte, soovern die niet kommen kunden, van beijde zijden guede getuijgen bij den kerckendienaer gecommen sindt, die gelooffweerdich getuijchnisse geven konnen, dat het houwelick wettelick contrahiert is.

9. Die echteluijden, die nae geholdene brulofft ofte bijslaepe ijrst begeeren uijtgeroepen und ingeseegent te werden ofte die tzaemen woenen und die uijtroepinge und insegonge voor die gemeinte onderlaeten, sullen die ierste voor ihre insegenonge van ire faute vermaent werden und ihre schult bekennen; und sooviell die andere angaet, sullen die kerckendienaer bij die magistraet aenholden, dat alsolcke ordenonge van innen in ihre steden niet geleden werde.

10. Alsoo viell echtsaecken in desen furstendomb und graeffschap voorfallen, daerin die dienaer der kercken niet resolvieren konnen ofte sullen, sall van wegen deses sijnodi van der overicheit begeert werden, dat sij sommige geleerde und godtsvresende mannen daertoe committeren, die alle echtsaecken nae den woort Godes und keijserlijcken rechten richten und slichten.

11. Diewiell ogenschienlick is, dat oepentlicke lesterongh des naemens Goedes, ehebreckerije, hurerij, bloetschandt, vreten ende suepen und dergelijcke sonde meer, in diesen landt sooseer overhandt genoemen hebben, dat men schier geen sonde daeraff en maeckt, daerdurch Gottes toorn over diese landen soo lenger soo meer ontsteken wirdt, und niet die geringhste oirsaeck ist, dat die tegenwoordige plaegen niet aff, maer meer und meer toenemmen, soo heefft der sijnodus voor goet und raedtsaem bevonden, dat onse genedige heere stadtholder, cantzler und raeden und oock alle magistraeten in den steden vermaent ende gebeden sullen werden, dat eine goede christelicke ordonantz gemaeckt, publiciert und executiert werde, dat [1]) mit alsulcken groeven sunden sooviell moegelick gewehret, der toorn Godes gestillet und daertegen Goedes seegen, geluck und heill aver dese landen gebracht werde, aengesien aller overheit ampt is beide taeffelen der geboeden Goedes te hanthaeven und toe beschermen.

Volgen die particularia.

1. Sall der wolgeboorne dr. graeff van den Berch vermaent werden, dat sijne Genaede sijne onderdaenigen kercken laete reformiren und sich in

---

[1]) „dat" T heeft „daer".

der kerckenordeninghe den classe tot Zutphen bijfuege und dat die geistlicke beneficia, tot sijner Genaden collation staende, ghenen onduchtigen persoenen gegeven werden.

2. Aengaende die kercken Elst, Valburch und Lent, daer die reformatie ten deell aengevangen is, sullen die kerckendienaer van Nijmmegen bij den amptman van Overbetuwe [1]), ofte daer van noeden is, aenhalten, dat dieselve bij der angevangene reformation erhalden und gefordert werden.

3. Die consistorij tot Nijmmegen sall bij den magistraet aldaer neerstich aenholden, dat die aengefangene saeck van die schoell daer aen te richten geendiget werde und die magistraet sich verclaere, wat sij tot onderholt des rectoren und schoelmeisteren gegeven hebben und noch wijders geven willen, om daernaer die ordonnantie van die overige stipendie bij cantzler ende rhaeden te moegen bevorderen.

4. In die saeck D. Joannis à Niecken heeft der sijnodus die oirsaecken, daerom hij van der kercken van Duijsborgh tho trecken begert, erwogen und erkandt, dat hij der kercken van Duijsborgh noch ter tijt niet verobligiert is, maer om die itzige gelegenheit der kercken willen heeft der sijnodus voor goet aengesehen, dat D. Joannes à Niecken noch een tijtlanck bij der kercken blijve und dat die kercke binnen een tijt van vier maenden mit D. Joanne voerschreven handele, om hen te inducieren, dat hij bij haer toe blijven verwillijge und oock allen moegelicken vlijt aenwende, dat sie voor ihre dienaer gewis onderholt becommen, daertoe dan der sijnodus und classis allen moegelicken behulp doen sall.

5. Aengaende D. Joannem Milendonck van Wachtendonck tot Vendelo te transferiren, bevindt der sijnodus die oersaecken niet wichtich genoech om die kercke tot Wachtendonck van ihren beroepenen dienaer, den sij niet en begeeren te verlaeten, te priveren, maer sullen die [2]) Vendeloe alle middelen soecken van eenen anderen dienaer te becoemen, daertho die naberkercken innen behulplick sijn sullen.

6. Sal men ten Hoeve referiren, dat die Reformirte kercken tot Wachtendonck in groote gefahr ist umb wederom te vervallen uijt oorsaecken, dat der schultus aldaer van den gehor des woorts alsoock van den reinen bruck der sacramenten die luid affschrecket mit dreigementen unde alle

---

[1]) „Overbetuwe" T heeft „Overveluwe". [2]) „die" T heeft „die van".

goede ordenungh verhindert und etlicke custerijen onderslejjt; derhalven te bidden, dat dat Hoff van Gelderlandt wulle een insehens hebben om solckes bequaemelick te remedieren, und om die kercken aldaer te erhalden, dat den kerckendienaer gemaeckt und gegeven werden; und angesehen die pastorie [1] van Wancken nu vaciert door het verloop van den gewesen pastor, nu tot Kempen residerende, dat men dieselve pastorij conferire eenen kerckendienaer mit naemen JOANNES KONNICHAVEN, welcker die pastorij aldaer, tot Wachtendonck residerende, bedienen kan, dewiell die collation bij den Hoeve stehet.

7. Diewiell die kercke tot Graeff noch ghenen besunderen classem aenstellen kan und niet raedtsaem off erbaerlick is, dat sij alsoo voor sich selvest, sonder mit anderen genaberten kercken te communicieren, blieve sitten, ist voor goet aengesien, dat sij onder den classe tot Nijmmegen sullen geacceptiert und gereeckent werden, ter tijt toe dat sij gelegentheit hebben sullen eenen besunderen classem des landts van Cuick aen toe stellen, twelck der sijnodus aen der kercken tot Graeff schrieven und sie oere andtwoort der kercken tot Nijmmegen wederom toeschicken sall.

8. Sooviell der echtscheidonge belanght, daer die vrouw den man verlaeten und sich tot einen anderen man begeven hadt, und der man een ander te trouwen begeert, laet der sijnodus blijven bij die resolutie des sijnodi tot Dordrecht anno LXXVIII int capittell van den houwlicken den XIII artijckell.

9. Insgelijcken oock van dengenigen, die eine maeght beslaepen heeft und niet tho ehe nemen will, referiren sij sich tot dat 86 artijckel in die particuliere bandelinge des sijnodi tot Middelburgh, anno 81 gehalden.

10. Hiermit is dese handelonghe besloeten und der kercken tot Doesborgh operlaght tijt und plaetz toe nomineren, daer der naester sijnodus particularis op dat bequaemste und sonder gefahr sall moegen gehalden werden.

---

[1]) „pastorie" T heeft „kercke".

Acta ofte handelungh des particularis synodi, geholden tot Doesburch, van den kercken des furstendoms Gelder ende graeffschap Zutphen, den achtentwintighsten Maij aengefangen ende den lethzten geendet anno 83.

1. Ten eersten sind nae aenroepinge des naemens Godts tot eenen praesidem vercoeren PETRUS GELLIUS FABER, tot eenen assessorem JACOBUS MICHAELIS, tot eenen scribam JODOCUS GOIJKERUS.

2. Volgens sijn die acta sijnodi nationalis Middelburgensis weder voorgelesen und van allen dienaeren des woorts und ouderlingen, soo tegenwoordich geweest, undergeschreven, gelijckfals oock die acta des lestleden sijnodi, tho Nijmmegen geholden.

3. Sindt die literae credentiales der uutgesondenen gelesen und befindet sich, dat die dienaer van Barnevelt nicht erschijnen und hoewell hij sijn excuse gebracht, ist deselvige van dem christlichen sijnodo nicht approbiert, woe dan oock die kercken van Tijll ende Bommel, welcke in dem volgenden sijnodo te censureren sijn, hetsij dan dat se wichtige oersaecken haeres uijtblijvens vortbrengen.

4. Dewiell in gantzen forstendomb Geller und graeffschap Zutphen, soowell den steden als dorperen anlanget, groote ende erbarmlicke klagen befunden werden wegen des mangels der misbetaelungh und geburlicke onderholdinge der kerck und schoeldienaeren, soo is het voor raetsam gevonden, dat men aen unseren gnedigen heern stadtholder suppliciren solle Sijn Genad ernstlick te vermaenen, dat nicht alsoo die giestelicke guederen, tot eenen anderen ende gegeven, worden ondergeschlagen, in welcker supplication sall meldungh gedaen worden der reformation der graeffschap Bergen und sunderlinck des vlecken Dijm; desgelijcken oock ahn cantzeler, rethen, ire Edelheiten und Wijsheijden haeres amptes te vermaenen om handt te holden, dat die geestelicke goederen ad pios usus, tot welcken sie gestifftet sijn, muchten gewendet und nicht distrahiert ofte mit swaerer schattungen, wie andere, alsoo die pastorijen beswaret werden. Undt sindt tot alsulcken werck met gemeijnen stemmen ercoeren D. JOHANNES FONTANUS und D. ENGELBERTUS, consul Arnhemiensis, und fort tot sulcke supplicatien toe overantworten sijn vercooren praeses und assessor.

5. Ist oock voor goed angesien, dat andere inconvenienten, die vast in

allen kercken voorvallen, in derselvigen supplicatien verferdiget, vermeldet werden, als ten eersten van den examine der pastorn op den platten landen des furstendombs Gelder und graeffschap Zutphen, dat sij ernstlick bij sulcken toe erschijnen geholden werden. Daernae dat inen alle stucken haeres affgoedischen dienstes tho verrichten verboeden werde, wie oock allen anderen, die nicht ordenlick tot den dienst beroepen, examiniret und duchtich gevonden sijnde. Ten darden dat die predige der Catechismi op den dorperen muchte ingefuret werden. Und opdat sulcks fuglick geschiede is van noeden, das van dem magistraet den officirn operleght werde, die huijsluijten des morgens oder naemittages, daernaer die gelegentheit des plaetses sulckes vordert, daertoe te halden.

6. Wurd oock angehalden, dat een gemeine undt illustris schola particularis im forstendomb ofte graeffschap Zutphen, waer het am bequaemsten geschieden kunde, mochte opgericht werden undt in allen Latinischen schoelen der steden eijnerleij praecepta artium proponert worden, tot welcken raedtsam weere, dat die rectores, bij eenander coemende, sich daerin vergelicken; und dat alle heck ende nevenschoelen, hetsij dat sij van Papisten oft Reformerden persoonen gehalden worden, gantzelick affgeschafft und toe niet gedaen worden; item dat het punct, in sijnodo Neomagensi besloeten, om eenen procuratorem causarum ecclesiasticarum te stellen, int werck mochte gebracht werden. Und befindet der sijnodus raedtsaem, dat op behagen der obrigheit Jacobo Eldenio dese last mochte opgeleght werden mit toeleggingе eener nootwendigen alimentation.

7. Verners dat een gemeene christlicke eheordungh verfatet in truck mochte gebracht werden, damet alle onordnungh van hurereij, ehebreckereij, bluetschanden unde dergelijcken lasteren, die veelveldich in desen landen verloepen und groote oirsaecken sijn der straffen ende plagen, eenmaell mochten affgeschafft werden.

8. Eindelick aen toe holden, dat die classes door autoriteit der overheit mochte affgeteilet unde int werck gestellet werden. Solckes te verforderen is der kercken toe Aernhem operlaght und haer dem eersten classem toe beschrieven bevoelen.

9. Benevens dem sall oock gedacht werden der onderholtungh der affgearbeiteten und onvermoegenden dienaeren des woortz ende der dienaeren verstorbenen naegelaetenen weduwen, daerthoe des fast und beteltags, dat die niet lenger dan eenen tagh the halten voergeschreven werden, wie dan dit alles in den supplicatien aen heeren stadthalder ende cantzeler ende

rethe geschreven overgegeven is, waervan die copien, bij den sijnodall protocol te finden, sulcx nae nothrufft uutwiesen.

10. Sooveell anlangen doet den jungen gesellen umb sie in studiis te unterhalten, damet se mochten duchtich worden in volgenden tijden kercken, schoelen und den vatterlandt te dienen, lest der sijnodus dit blijven bij der resolutien, in sijnodo Neomagensi gedaen.

11. Wijters let oock de rsijnodus blijven die articulen, in dieselve sijnodo besloeten van de thosaemengevinge der luijten, die weel [1]) bij den anderen sitten und den kerckendienst verachten, und vindt der sijnodus gantzelick niet raedtsaem, dat men in die letzten noot des levens soedaenige sall copulirn, het queme dan dat hoochwuchtige oirsaecken voervielen, waeromb sulcks geschieden mocht.

12. Unde soo het gesche, dat eenige controversia van eenige articulen des geloevens in eener kercken mochte vorfallen und niet in denselven konte decidirt werden, soo sullen soedaenige kercken niet vuijtlendische toe besoecken ofte te consuliren macht hebben, hetsij dan dat sie te vooren haere benachtbarte kercken ofte plaetsen, daeronder sij gehoeren, consulirt hebben. Im fall averst der classes mit eeniger benachtbarte kercken haer niet konte genoechdoen, sal sulckes ad synodum particularem undt, soo oock niet daer, ad nationalem, hoe dan oock in den articulen sijnodi Middelburgensis caviret is, gebracht worden. Ende hierumb is D. Gallo, mede aengesien dat oock veele andere swaericheiten vorgefallen, sijn boeck, door D. Johannem Chaleopaeum ende D. D. Auletium dem sijnodo offerirt, weder toegesunden worden, vuijtgenoemen datgenen privato verbotten is in privatis ende twijffelafftige saecken andere professores theologiæ tho consulern.

13. Verders is operlaght dem praesidi ende assessori tho schrijven ad classem Leidensem, ofte se eenige theologos hebben, die niet reijn in der christlichen lehre ende ceremonien zijn.

14. Ende nadien het wall stichtich seijn sall, datt unser christlicher Catechismus met etlichen hellen ende claeren tuijgenissen, vuijt der Schrift genoemen, gedruckt worde, alsoo dat op die eene zijden die fraege ende andtwoort, op die ander zijde die tuijgenissen der Schrifft gedruckt stunde, soo heeft doch der sijnodus sulcx voorbehalten omb op den naestcoemenden

---

[1]) „weel" T heeft „wel".

nationalem sijnodum tho brengen, im ansehungh der Catechismus nicht eener provintien maer den gantzen lande tho leeren voorgestelt is.

15. Laet oock der sijnodus van het drucken der boecker ahngehende die religie blijven bij der resolutie, im Middelburgischen sijnodo geschieden articulo 38.

16. Der sijnodus sall schrijven aen Modet, dienaer toe Utricht, dat hij die Belijdenis des geloeves der Nederlendischen kercken mit den eersten vuijt dat frantzois wolle oversetten undt in druck verfertigen laeten.

17. Ob oock toegelaeten sij in den kercken van wegen affgestorbenen menschen epitaphia aen die wende the kleben off in taefelen tho hangen? Neen, aengesien het niet ter eeren Godts ende stichtungh des naesten ende een werck is malae consequentiae, daeromb den kercken Nijmmegen ende Doesburgh sulcks aff te doen van dem sijnodo ernstlick wurdt befollen. Und sall niemant gestattet werden sulcx hiernaemaelen te volgen.

18. Nadien sich bevindet, dat in sommigen plaetzen benevens denn lijchtpredigten, die dae behoeren aff toe doen toe sijn, oock gesongen wurdt op den begreffnussen, item dat oock die festaghe der Papisten unterholden werden, ordinirt der christliche sijnodus, dat se sulcks metten eersten sullen affstellen ende sich gelickformich holden dem decret des sijnodi Middelburgensis.

Reliqua inveniuntur in actis sijnodi Neomagensis.

Particularia.

19. Ist gevraeght worden, off der luijden kinder oock tho doepen sijn, welcke, well van den predickstoell affgeroepen zijnde, sich niet laeten tzaemengeven, sonder voorgehende vermaenungh? R. Men sall die kinder doepen und haer die onordenungh der elteren niet misgelden laeten, maer niet te weiniger sal men die elteren in den kercken opentlick straffen ende ernstlick vermaenen, dat sie sich der ordenungh begeven. Und sollen oock die dienaers vlijtigh bij den magistraet aenholden, dat sulcke onordenungh mochte affgeschafft werden, hoe dan sulcks in laestleden sijnodo toe Nijmmegen besloeten is.

20. Naedien ter Elburgh een bruder der gemeinde befunden ist, die sich in ehebruch vergreepen ende uijt vrese der straffe in Hollandt gevloeden, is die vraege off oock die kercke mede goeder conscienti bij den ma-

gistraet daselbst anholden moege om hem salvum conductum toe verwerven, opdat hij mochte, van der kercken gestalt sijnde, mit derselviger wederumb vereeniget worden? R. Neen, om ergerniss the vermijden, maer men sall den sondaer ernstlick ter bute vermaenen und aen den diener der plaetzen, daer hij sich verhelt, schrijven dat feijt, dat hij begangen heeft, opdat hij oock met hem handelen ende hem ter boetveerdicheit brengen mochte. Undt sooveer abers hij selvest bij den magistraet om een vrijgeleijt anholt, sall die kercke sulcks konnen lijden.

21. Wijters is den van Nijmmegen operlaght te schrijven aen die van Venloe, dat se met beroepinge des dieners van Wachtendonck, wie dan in laestledenen sijnodo besloeten, sullen ophalden ende sich om eenen anderen toe overcoemen umbsehen. Und schlaet den sijnodus dar vor den walgelerten hern Henricum Dibbits Herfelt, van welcken men vernemen kan bij Fontanum the Arnhem ofte Jacobum tho Nijmmegen.

22. Heeft oock der sijnodus die oirsaeck Henrici Herfelt, waerumb hij van sijner kercken tho wijcken gesinnet, vor wittich erkennet, und sall der sijnodus der van Harderwijck haeres doens vermaenen.

23. Ist oock voor goet angesehen, dat men Hermannum van Lendt int vorstendomb Gelder offte graefschap Zutphen niet ehr ad ministerium toelaeten sall, eer hij te vooren sich met der kercken versoent heeft, und sall die kercke t'Arnhem tusschen haer beiden richter zijn, daermede niemandt toe cort geschiede.

24, Het laet sich oock der sijnodus grotlicken misfallen, dat der pater van Lochem, op den sijnodum beroepen, niet erschenen is, dan sall met hem laeten berusten tot op dat examen.

Hiermit is dese handelongh besloeten ende der kercken the Tijell operlaght den naestcoemenden sijnodum te houden ende die tijt daervan uijt te schrijven ende wordt haer ernstlick bevoelen, dat sie die brieven vlijtigh ende trouwlick aen alle kercken bestellet.

Was onderteickent:
Petrus Gellius Faber, praeses.
Jacobus Michael, assessor.
Jodocus Goijkerus, scriba.

Acta des particulieren sijnodi, gehouden int Nijebroeck op die Veluwe den XI *Septembris anno* 1592.

1. Nae gedaenen gebedt door JOHANNEM FONTANUM is met gemeenen stemmen ordentlick tot eenen praeside gecoren JOHANNES FONTANUS, tot assessor WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende tot scriba JOHANNES LONTIUS.

2. Sijn op den voorschreven sijnodo verschenen naevolgende dienaers des woorts ende ouderlingen, mitbrengende gebuerlicke commissie ende instructie van haer kercken, als te weten:

van Aernhem JOHANNES FONTANUS ende ARNDT JOSTEN, ouderlinck;

van Harderwijck WILHELMUS WIRTZFELDIUS, dienaer des woorts, ende WERNER VAN HULST, ouderlinck;

van der Elburch WINANDUS JOHANNIS, dienaer des woorts, ende BARTHOLT VEGHE, ouderlinck;

van Hattem JOHANNES SANDERI, dienaer des woorts;

van Waegeningen SIJMON JANSEN PHILEUS, dienaer des woorts;

van Rhede PETRUS KUITIUS, dienaer des woorts;

vuijt het Nijebroeck JOHANNES ANTONII, dienaer des woorts;

vuijt het Oldebroeck TIMANNUS ELBERTI, dienaer des woorts;

van Zutphen JOHANNES LONTIUS, ouderlinck.

Dese alle hebben cuerstemmen gehadt ende helpen delibereren ende concluderen.

Der raetzheer D. GERRIT VOETH is wegen des Hoeves van Gelderlandt als inspector deses sijnodi tegenwoordich geweest.

3. Die van Doesborch ende Deutecom, mede op desen sijnodum verschreven zijnde, hebben sich vermits der gefahr des weghs geexcusiert ende haere gravamina ende petitiones schrifftlick overgesonden.

WOLTERUS DE BRUIN, dienaer tot Brummen ende Hall, heeft sich geexusiert wegen lijffs swackheit.

PETRUS HONNIUS, diener ten Aenstoet, overmitz hij eerst in den dienst gecoemen was ende andere beswaernisse hadde.

KEPPELIUS staet noch in twijfell van sijnen dienst tot Twello.

4. Alle die voorschreven dienaeren des woorts ende ouderlingen werden voor wettige dienaeren in Veluwe ende Zutphenschen quartiere gehouden ende noch ter tijt geen andere meer.

5. Alsoo die stadt ende kercke van Doetecum haeren dienaer MICHAELEM

Hortensium met credentie ende commissie tot desen sijnodo gesonden hadden, begerende dat hij tot aensieninge ende aenhoeringe mochte toegelaeten werden, is hem hetselve gegunt worden.

6. Nae desen heeft Johannes Antonii een praedicatie gedaen van den text Marc. int 8: Soe wie mij will naevolgen etc. Ende overmitz sijne dispositie ende verclaeringe desselven text bij den sijnodo niet sufficient bevonden wordt, is hij noch ter tijt in den ministerio niet geconfirmeert, maer sall eerst noch een ofte tweemaell voor den kerckenraedt tot Aernhem predigen, ende sal alsdan geschieden nae behooren.

7. Alle die pastoren ten platten lande in Veluwen, die voorhen in den examine tot Aernhem ende Harderwijck geweest zijn, sijn in desen sijnodo wederomb erschenen, uijtgenoemen die van Scherpenzeel, die begeert ontslaegen te zijn, mits dat men hem geve alimentatie, und den van Putten ende Voerthuijsen, diewelcke bij die Papistische leere begeren te blijven ofte affgeset te worden.

8. Peregrinus van Heerde, die pastoer tot Vaessem, ende Johannes ten Wtslach, pastor tot Doorspijck, ende die andere, die den tweeden ende twelffden artijcull, in den voorss. examinibus vervaetet, conditionaliter onderschreven hadden, hebben in desen sijnodo den xii^{en} simpliciter aengenoemen ende begeren op den tweden noch vernere deliberatie.

9. Cornelius Voeth, pastor tot Apeldoorn, heeft die leere der Gereformeerden kercken van den sacramenten impugneert, probierende Lutheri sententiam alsoock die leere van de kercke, seggende, dat die itzige Romische kercke die waere kercke sij. Ende hoewell hem sulcx uijt Goedes woort refuteert is, heeft hij dannoch niet willen wijcken, hem laetende verluijden, dat hij niet daernae vraege, off hij sijns diensts ontset werde.

10. Ludolphus Pieck, pastor tot Epe, Johannes Nucke, pastor int Oesterwolde, ende Timannus Elberti, proponens int Oldebroeck, die in den voorss. examinibus absentes waeren, sijn in desen sijnodo eerst compareert ende hebben die beschreven articulen geapprobiert ende aengenoemen. Die anderen, die sich voorhen geabsenteert, sijn oock hier absentes gebleven. Gelijcker gestalt staet het oock met den vacerenden plaetzen.

11. Ende overmits niet raedtsaem gevonden die voorss. pastoren ad consilia et deliberationes sijnodi toe te laeten, sijn dieselve nae ernstelicke vermaeninge, door den raetsheer D. Voeth hem gedaen, dimittiert ende nae huijs gesonden.

12. Daernae is geproduceert tot den actis ende sijn uijt allen instructien gecolligeert die gravamina et petitiones, die den Hoeve behooren aengedient te worden om daerin te remedieren nae behooren, als te weeten:

1. Dat die van den Niekercken mitten eersten met eenen bequaemen dienaer des woorts versien ende der olde pastoor aldaer nae sijnen begeeren affgestelt werde.

2. Dat een remonstrantie ingestelt ende overgegeven werde, daerin vertoont werde, hoe die giestelijcke ende kerckengoederen onder den pretext juris patronatus van den kercken abalieniert ende die overige met schattinge ende contributien veell meer als andere beswaert werden, met bidt dat daerin versien ende relevatie daerop geschiede, soo men niet en will, dat die tegenwoordige kercken ende schoelen oock te gronde gaen.

3. Dat in desen furstendomb ende graeffschap een ofte twee particulares ende eximiae [1]) scholae opgericht, die plaetzen van dien determineert ende eenige vrijheiden daertoe gegeven werden.

4. Dat een ernstlick placcaet tegen die profanation des heiligen sabbaths, kinderdoop ende echten staet alsoock tegen vloecken ende sweeren ende anderen dergelijcken grouwelicken schanden ende laster mochte uijtgaen, mits gebiedende dat die kerckendisciplijn nae uijtwijsinge der sijnodalen articulen allenthalven onderhouden werde.

5. Dat eene polijticq ende eheordeninge in den druck verveerdight ende gepubliciert mochte werden.

6. Dat alle Papistische schoelen ende der sectarisen heimelicke predijgen ende conventiculen alsoock der papen doop allenthalven verboden werde.

7. Hebben Johannes Sanderi, dienaer tot Hattem, Simon Jansen, dienaer tot Waegeningen, ende Johannes Antonii, dienaer int Niebroeck, specialick haeres soberen onderholts halven geclaeght ende geprotesteert, dat sooverne sie armoetshalven haere diensten mosten verlaeten, dat sulcx hem niet ten archsten soude affgenoemen werden.

8. Doetecum begeert stuer tot oprichtinge eenes armen weesenhuijs.

9. Te versoecken off niet te erhalden soude sijn, dat die ministri eccle-

---

1) „eximiae" ontbr. in T, waarvoor een plaats opengelaten is.

siae alle vierdell jaers van haeren stipendien mochten betaelt werden, gelijck in anderen provincien gebruickelick.

10. Dat het Hoff gebeden werde te nomineren, wat die weduwen der affgestorvenen kerckendienaeren jaerlix hebben sullen.

11. Dat die kercke tot Lochum met eenen dienaer des woorts versorght worde.

12. Dat verboeden mochte worden, dat ghiene mispaepen hun in die kercken, die onder contributie des vijandts liggen, indringen, ende waer sulcx geschiet were, dat deselve door het Hoff affgeschafft wurde.

Unde is der kercke van Aernhem bij seeckere acte van autorisatie opgelacht die voorss. remonstrantie ende supplicatie in te stellen ende alle andere gravamina den Hoeve voor te draegen ende expeditie daerop te vorderen.

13. Die van Nijmmegen, Tijell ende Bommell sullen vermaent worden om examina, classes et conventus in haeren quartiere aen te richten. Facient hoc Arnhemienses.

14. Sullen boecken gemaeckt worden om die acta sijnodalia ende eenes jeden classis daerin te schrijven.

15. Met den Wederdoeperen en sall niet gedisputiert worden dan in praesentie der magistraeten ofte sonst eeniger bequaemer persoenen.

16. In den toecoemenden classibus ende sijnodis sall van den poenen der uijtblijvenden gestatueert werden.

17. Aengesien die verdeilinghe bij der classen van Veluwen, naemelick des Overen ende Nederen, etlicker omstanden halven ongelegen gevonden is, hebben bij die [1]) classes eenhellichlick [2]) in naevolgende deelinge gewillicht, als te weeten dat in den Overveluwschen classe behooren sall: Aernhem, Waegeningen ende het richterampt van Aernhem ende Veluwenzoom, Ede, Vorst, Apeldorn met haeren ondergehoerigen dorpen, item het Niebroeck, Hoevelaecken ende Scherpenzeell; in den Nederveluwschen classe: Harderwijck, ter Elburgh, Hattum, Barnevelt, Niekerck, Putten, Ermelen, Doorspijck, Oldenbroeck, Heerde ende Eepe, mit den dorpen daeronder gehoerende.

---

[1]) „bij die" T heeft „beijde". [2]) „eenhellichlick" ontbr. in T.

18. Sullen hiernaemaels die particuliere classes alle drie maenden gehalden werden ende is der kercke van Aernhem operlaght den Overveluwschen ende der kercken van der Elburch den Nederveluwschen wtt te schrijven, wellverstaende dat den Nederveluwschen int Oldebrouck geholden werde, opdat TIMANNUS ELBERTI, proponens aldaer, nae sijne examinatie ende anhoeringe sijner praedicatie doer die opleggingе der handen in sijnen dienst geconfirmeert werde, tenwaere dat hij noch niet genoechsaem qualificiert ende bequaem gevonden wurde.

19. Sall die naeste particulier sijnodus in toecoemende Junio des jaers 1593 geholden worden ende is den kercken van Aernhem operlacht denselven soo vroech uijt te schrijven, dat beijde classes bequaemen tijt moegen hebben haere particuliere vergaederinge eerst te holden.

Nae gedaene dancksegginge tot Godt ende als censura morum onder alle gehalden is geweest, is der sijnodus in vrede gescheiden.

Acta sijnodi particularis, gehouden binnen Aernhem, begonnen den XXV *Septembris ende den* 29^en^ *geeindight, anno* XCIII.

1. Nae gedaenen gebet door JOHANNEM FONTANUM is met gemeenen stemmen ordentlick tot eenen praeside gecooren JACOBUS LOMMANNUS, tot assessore PETRUS GELLIUS DE BOUWMA ende tot scriba JOHANNES VENATOR.

2. Sijn op den voorss. sijnodo verschenen naevolgende dienaeren des woortz ende ouderlingen, metbrengende die geburlicke credentien ende instructien van haeren kercken, te weeten:

van Aernhem JOHANNES FONTANUS, dienaer des woorts, ende HERMAN CONRADTS, ouderlinck;

van Nijmmegen JACOBUS LOMMANNUS, dienaer des woorts, ende PETRUS à LISSOL, doctor ende ouderlinck;

van Zutphen PETRUS GELLIUS DE BOUWMA, dienaer des woorts, ende JACOBUS à WINSHEIM, burgermeister ende ouderlinck;

van Harderwijck WILHELMUS WITZFELDIUS, dienaer des woorts, ende DERCK VOETH, burgermeister ende ouderlinck;

van der Elburch WINANDUS JOHANNIS, dienaer des woorts, ende JAN TER WAETER, ouderlinck;

van Hattem Johannes Sanderi, dienaer des woorts, ende Hendrick Cornelissen, ouderlinck;

van Waegeningen Simon Jansen, dienaer des woorts, ende Jorden van Louwijck, burgermeister ende ouderlinck;

van des Heerenberghe Johannes Venator, dienaer des woorts, ende Engelbert Poell, ouderlinck;

van Doesburch Henricus Dibbitz, dienaer des woorts;

van Doetecum Jan Lettinck, ouderlinck;

van Tiell ende Ingen Petrus Jacobi, in beider naeme alleen sijnde;

van Rhede Petrus Kintzius, dienaer des woorts;

vant Niewebroeck Johannes Antonii, dienaer des woorts;

vant Oldebroeck Timannus Elberti, dienaer des woorts;

van Brummen Wolterus de Bruin, dienaer des woorts;

van Vorthuijsen Johannes Lontius, dienaer des woorts;

van Gerderen Bernardus Verstegius, dienaer des woorts;

van den Aenstoet Petrus Sonnius, dienaer des woorts;

van Neunspijt Tilemannus Milius, dienaer des woorts;

van Heerde Wesselus Matthei, dienaer des woorts;

van Doorspijck Wesselus Groeningensis, dienaer des woorts;

van des Grevenwerde Henricus Helmichius, dienaer;

van Barnevelt Reinerus Wijnkopius;

vant Twelle Gerardus Ceppel, dienaer des woorts;

van Renckum Cornelis Billotz. Dese alle hebben geene ouderlingen.

Doctor Reiner van den Sande, raetsheer, is wegen des Hoffs van Gelderlandt als inspector deses sijnodi tegenwoordich gewest.

Van die stadt van Aernhem sijn gecommittiert geweest Diderick van Ecke ende Egbart van Wetten, beide burgermeisters.

3. Die van Tiell, Bommell ende die dienaer van Doetecum sijn niet verschenen. Bommelenses hebben haer gansch niet enschuldight. Tielenses all ist dat sie sulcx gedaen hebben, heeft nochtans der sijnodus haer excusation vor suffisant niet aengenoemen, remitterende recognitionem delicti op den naestvolgenden sijnodum. Belangende den dienaer toe Doetecum, all ist dat sijn uijtblijvens eenigen schijn hadde, is nochtans den classi van Zutphen operleght hen schriftlick te bestraffen, op forme ende wijse als hiernaemaels in actis volgen sall.

4. Alle die voorss. dienaeren hebben haere credensen ende instructien overgelevert, aen denwelcken geen fauten bevonden.

5. Volgens sint gemelte instructien doorlesen ende alle gravamina in

seecker classes onderscheiden, daervan eene nae den anderen om verricht te werden ten einde toe voorgenoemen.

6. Naer verrichtinge deses heeft der praeses alle dienaers ende ouderlinckx gevraeght, oft oock in haeren kercken ende schoelen soedaene ordonnantie ende disciplijne onderhouden werde, gelijck die acta des generalen sijnodi, in sGravenhaghe anno 86 gehouden, uijtwijsen. Daerop sie alle sampt ende sonders geandtwoort hebben: jae, ende der praeses allen operlecht heeft, dat in allen kercken gemelter acten copie behoorde te weesen.

7. Voortaen daar men tot affdoeninge der gravamina gecoemen, heeft sick bevonden, dat vast alle Gereformeerde kercken seer geclaeght hebben op het onordentlicke leven ende onrichtige leer der pastoren op den platten lande van der Veluwen, te weten dat sommige gantz refretarii, sommige geheel merconarii waeren [1]), ende heeft derhalven der sijnodus op behaegen des Hoffs van Gelderlandt oock met autoriteit desselven voor nootwendigh angesien, dat op volgende wijse met hem gehandelt soude werden, als met naemen: dat die pastoren van Apeldorn, Oeijen, Scherpenzeell, Hovelaecken, Elspijt ende Putten de facto affgesattet, maer die anderen als Beckbergen, Epe, Vaesem, Wulp, Lunteren ende Osterwolde van haeren diensten gesuspendeert worden tot den naesten particuleer sijnodo, daer men besien sall, off sie weerdich sijn wederom toegelaeten oft oock geheell geremoveert te worden.

8. Ende daermede gemelde kercken middelertijt niet versuijmt werden ende sooveell moegelick allen claegen der kerspelenlieden affgesneden sijn, heeft der sijnodus volgende reparatie ende combination der kercken bij provisie beraempt, als te weten: dat Johannes Lontius neven sijner kercken Gerderen versorghe, Tilmannus Milius Elspijt, Johannes Antonii Oeijen, Wesselus Solingensis Epe, Borrius Borrii Lunteren, Johannes Switterius Neikercken ende Putten, Zutphaniensis Vorsten, Gerardus Ceppelius Terwolde, Twelle ende Wilpe. Appeldorn, Beckbergen ende Vaesem, soolange voor haer geen dienaer gevonden, sullen alternatis vicibus door Arnhemienses ende Harderwijckenses versorght werden.

Met Adriano Vossio sal men handelen, dat hij Hoevelaecken ende Scherpenzeel versie. Petro Sonnio heeft men bevoelen neffens Ede den Anstoet ende Bennekum, Petro Kintzio neffens Rede Velp, Ellecom ende Dieren, Johanni Sanderi Vurchten. Belangende Georgium de Cota (overmitz hij ten tweemaell eenen nederslach gedaen heeft ende nochtans dat ministerium tot Ermelen voert) sall den vorstelicken Hoeve bevoelen sijn. Aengaende

[1]) „refretarii — waeren" ontbr. in T.

Osterwolde sullen die Elburgenses ende WESSELUS GROENINGENSIS alternatis vicibis bedienen, dergestalt dat JOHANNES NUCKE inter suspensos a ministerio gereeckent sijn sall.

9. Wat belanght ettelicke ongeexaminierde dienaeren, als HENRICUS HELMICHIUS ende WESSELUS SOLINGENSIS, heeft der sijnodus raedtsaem gevonden, dat genanten HENRICO eenen text [1]) uijt 1 Timot. 3 vers. 1 om een propositie te doen operlaght sall werden ende hij naemaels uijt der materien sijns sermoens per omnes fidei articulos examineert werde. Belangende WESSELUM voorss., aengesien hij goede getuijchnisse gebracht, oock voorhen veele jaeren in ministerio gewesen, sall sonder examen ten dienst moegen treden.

10. Betreffende Niekercken is voor raedtsaem gevonden, dat JOHANNES ZWITTERIUS, tot Venhuisen in Oostvrieslandt woonachtich, van der hooger overheit ende sijnodo ten dienaer daerhen geroepen werde, dat gelijckfals groote sorge voor die kercke tot Lochum ende Appeldorn gedraegen werde. Ende daermede het ministerium belangende Niekercken midlertijt niet stillstae, heeft die sijnodus verordent, dat die Arnhemienses den anvanck daerselffs maecken, die Harderwijcenses denselven volgen, gelijckfals die broeders tot Amersfordt gebeden werden sullen om te assisteeren in den ministerio ter ancompste ZWITTERII voorss..

11. Aengesien dat in veelen instructien clachten gevallen van den ongereformeerden cloesteren deses vorstendombs ende graeffschaps, heeft het sijnodus geresolviert, dat hiervan remonstrantie aen den Hove geschieden sall, hetwelcke oock uijt last der sijnodi een jede kerckenraedt, die hierin gebreck vindet, sijnen magistraten voordraegen sall, ten einde ernstelicke reformatie daerover geschiede, met angehechter conditie dat sij haerer alimenten in vall der ongehorsamheit frustiert solten werden.

12. Alsoo oock voor goet aengesien, dat den Herdoperen, Papisten ende allen anderen sectarisen met ernst verboeden werde giene exercitia des kerckendienst heimelick ofte opentlick te gebruicken, daermede inbegrepen dat sie niemandt den heiligen doop ofte aventmaell andienen ofte oock echte luijden tzaemengeven sullen, hetwelcke mede van den doepe der wijse moederen ende sonst anderen te verstaen is, alles bij poene als boven vorschreven.

---

[1]) „eenen text" ontbr. in T.

13. Gelijckfals dat allen sectarisen schoelen affgestelt ende andere bequaeme meesters ende matressen an haer plaetze substitueert werden ende daermede schandalen ende gemeene oneerbaerheiden vermeden blijven, acht te nemen dat knechtgens ende meijskens, boeven thien jaeren zijnde, in een schoele niet conjungiert sijn.

14. Met Antonio Nicolai, schoelmeister tot Hijen ende Dornwerde, daerin gehandelt, dat hij neffens sijnen schoeldienst in den heiligen ministerio als kinder te doopen, echteluiden te trouwen etc. niet attenteren, ende overmitz hij sick dessen onderwonden hadde, heeft den sijnodus hen scherpelick daerover gestrafft, also dat hij rouwe ende boete bewesen, oock met handttastinge beloeft sulcke partes ministerii niet meer te willen gebruicken. Ende daermede nochtans in gemelde kercken het ministerium niet gansch desolaet zij, heeft men hem toegelaeten, dat hij aen den Sondagen die psalmen singen, die gebeden in den Catechismo registreert, item dat Oude ende Nieuwe Testament, daernae oock Decades Bullingeri, alles in duijtsch der gemeinte vorlesen mach.

15. Aengaende die Confessien der Nederlandtscher kercken, soo men daervan wtt Hollandt geen exemplaren hebben coste, soo vindet men raedtsaem, dat op costen der geestelijcke goederen een paer hondert exemplaeren gedruckt ende met den formis examinum den gesuspendeerden ministris mochten toegesonden worden, ende dat een jeder dienaer met sijnen ouderlinck in naeste sijnodo dieselve onderschrieve als tot vermijdinge ketterijen ende onordeningen.

16. Aengesien in den nationaell sijnodo, in sGravenhaeghe anno 86 gehouden, over die beide classes in Veluwsche quartiere inspectores verordent sindt, naementlick over den Aernhemschen Johannes Fontanus ende over den Harderwijckschen Henricus Heiningus (diewelcke nu gantz onvermoegent is), soo heeft den sijnodus voor goet aengesien die Gereformeerden kercken des Nijmmeghschen quartiers in eenen classem, alsoock die in der graeffschap Zutphen in eenen te stellen, alsoo dat over den Nijmeghschen Jacobus Lommannus, maer over den Zutphenschen Petrus Gellius de Bouwma inspection sullen hebben ende draegen, ende sulcx alles bij provisie. Aengesien oock, als boeven vermeldet, Henricus Heiningus olderdomshalven onvermogent, heeft men denselven substituiert Wilhelmum Wirtzfeldium, ende hebben gemelde kerckendienaeren sulcken last uijt bevell des sijnodi aengenoemen.

17. Overmitz der nationael sijnodus boven gebeur extraheert wort die

kercke van Amsterdam te vermaenen uijtersten vlijt an te wenden, dat bij den Generaelen Staeten toecompstigen somer dieselve erhalden muchte werden, is hiervan last gegeven den praesidi hujus particularis sijnodi.

18. Belangende den particularem sijnodum deses vorstendoms ende graeffschaps sall hiernaemaels tijtlicker uijtgeschreven worden, teweten omtrent des endts Martii om geholden te worden in fine volgenden maents Maij, welverstaende dat op denselven wtt eenen elcken classe twee kerckendienaers ende twee ouderlingen mit behoerlicke commissie ende instructie gesonden sullen werden. Die plaetze desselven sijnodi sal wesen die stadt Harderwijck, bij welcker kercken oock die uijtschrijvinge geschieden sall. Ende sal een jeder classis sijn gravamina op Harderwijck voorhen senden.

19. Die sijnodus heeft goetgeacht, dat het Hoff door sijn autoriteit die pastoren in particulier heerlickheiden als Doorenwerde, Isendorn etc. in ordeninge dirigere.

20. Gerardus Keppelius heeft sick gedeclareert als dienaer tot Twelle ende Terwolde hiernaemaels te willen sick onderwerpen ende bijvoegen den Arnhemschen classi ende Gelderschen sijnodis. Daerom begeert, dat bij tHoff gedaenes arest op die geestelijcke goederen aen gemelte plaetz affgedaen werde ende hij sijn salarien ontvangen mochte.

21. Naedien door voelheit ende verscheidenheit der . . . . [1]) der jongen jeugent ingenia confundeert ende haere progressen opgehouden werden, soo heeft den sijnodus dienlick bevonden, dat die rectoren der scholen sick hierover vergelijcken.

22. Overmitz oock onder anderen stucken, tot den kerckendienst gehoerich, voorgevallen, dat sommige predicanten soowell in steden als op den platten landen in haeren diensten nae ordonantie in den actis generalis sijnodi, laestmaell gehouden, niet confirmeert sijn, is voor nootwendigh aengesien, om alle inconvenienten te vermijden, dat sulcx alnoch geschiede in die stede door die andere dienaers, op den platten lande door auctoriteit eenes jeden classis.

23. Der gemelter sijnodus heeft den classe van Zutphen bevoelen aen Mattheum van Recht, dienaer tot Doetecum, te schrijven in hanc formam,

---

[1]) Hier is in S en T een woord weggelaten. Bouwheer heeft hier „pirpten". Hiermede kan eene abbreviatie voor „praecepten" bedoeld zijn.

overmitz gemelte praedicant in den schrijvens, daermede der particuleer sijnodus gedenuntieert geworden, genoechsaem heeft kunnen affnemen, dat hij laetende varen, dat Doetecum des classis van Zutphen op den sijnodum soude erschijnen, welcks niet geschiet is, heeft daerher gemelter sijnodus suspitie genoemen, dat hij hem van fauten niet vrij en heeft gekent, daerom oock in censura morum sonderlick op sijn persoen ende wandell gelett zijnde, bevonden worden, dat hij sonder wettelijcken affscheit van sijner gemeenten opt Texell getoegen, oock buijten die ordeninghe wettelijcken beroeps op Doetecum gecoemen; item noch voorgevallen, dat gelijckerwijse hij op Texell van dronckenschap ende onordeninghe sijns levens ende huijsholdinge beschuldight geworden, hij oock noch alsoo in denselven voetstappen te Doetecum bevonden wort te wandelen, daeruijt dan allerleij schandalen erwassen, diewelcke aen ghienen christen, voell weiniger aen eenen Reformeerden kerckendienaer, gevonden behoeren te werden. Sall derhalven gemelten praedicant operlaght sijn getuijchnisse sijns affscheits van Texell in naestvolgende Zutphenschen classe te vertoonen ende op te leggen. Sall oock door denselven classem midlertijt tot boetveerdicheit sijn levens ernstelick vermaenet werden met conditien, waer hij de facto naemaels hetselve te doen in gebreck soude wesen, hij alsdan voor die eerste reijse van sijnen ministerio gesuspendiert ende, daerdoor noch niet corrigeert zijnde, die ander reijse gedelibereert sall worden, off hij niet door autoriteit des Hoffs geheell te removeren zij.

24. Naemaels is Wesselo Solingensi wt last des sijnodi aengeseit worden, dat hij sick bevlijtigen soll oock van sijner kercken, daer hij aen laesten maell gedient, getuijchnisse te brengen ende in naestvolgenden classe te verthoonen.

25. Den punct belangende die vaeders ende getuijgen over den kinderdoop sall een iegelick kerckendienaer mit allen vlijt daerahn sijn, dat den 51 artickel sijnodi generalis naegevolget werde, welcke in sGraevenhaghe gehouden is.

26. Wolterus de Bruin sall opt believen des classis van Aernhem den Zutphenschen classi bijgevoeght moegen worden.

27. Het sijnodus, angehoort hebbende die propositie Henrici Helmichii, heft goetgevonden hem ahn te seggen, dat men in derselvigen ongeregeltheit ende boese applicatie der Schrifft gespuert heeft, item dat allerleij onbequaemheit van sijn leven spargeert werde, daeruijt der sijnodus well oorsaecke conde nemen hem mede van sijnen ministerio te suspenderen, doch

overmitz hij belooft vlijtiger te studeren, oock op eenige anclachten hem excuseert, laet men hem in ministerio blijven tot den naesten sijnodo. Ende is vermaent worden die kerckenordeninge te volgen, als die acta sijnodi generalis uijtwijsen, ende dat hij des Sondaeghs naemiddaeghs den Catechismum predicken sall.

28. Belangende den doop der kinderen in der weken refereert men siek op den 50 articull sijnodi generalis.

29. Noch recessert dat alle schoelmeisteren, schoelmeisterschen ende custeren lidtmaeten der Gereformeerden kercken zijn ende, sooverne sie anders gesint, niet aengenoemen oft, daer sie in dienst waeren, affgesatt worden. Ende soo bij den schoelmeister tot Waegeningen geen ernstlicker verbeteringe geschiede, sall door auctoriteit des Hoffs ruineert [1]) worden.

30. Diewiele in veeler dienaeren instructien gevonden van affgodischen onbehoorlicken terdagen [2]), item van brassen ende swelgen bij sommighe lidtmaeten der Gereformeerden kercken mede gebruickt worden, heeft der sijnodus voor goet aengesien, dat die respective kerckendienaeren eener ieder plaetsen sulcke tot affstant vermaent ende in vall der ongehoorsaemheit ernstelick van des Heeren aventmael affgekeert ende in gevall geduijriger ongehoorsaemheit die gradus der disciplijn met hem gepleght werden, als die acta sijnodalia uijtwijsen.

31. Nae desen bevonden, dat vast alle kerckendienaeren enweder over die geringicheit haerer stipendien ofte misbetaelinge derselven hochlick geclaeght hebben, gelijckfals die schoelmeisteren ende welcke sunst in eenigen kerckendiensten sijn, welcker mangell altemael daerhin compt, dat die vicarien ende andere geestelijcke goederen soowell in den steden als op den platten landen onder den praetext juris patronatus ende op andere manieren onderslaegen end entogen werden; item dat die overiger rest kerckelijcker goederen door pontschattinge ende andere ongelden boven die politische goederen dermaeten beswaeret werden, dat der overiger rest veel te geringe is den grooten mangell voor te coemen. Is derhalven den sijnodus gewocht [3]) geworden sulckes alles den vorstelijcken Hoeve mondelick ende schriftelick te remonstreren (gelijck dan den 28 Septembris door die geheele vergaederinghe geschiet is, als uijt copie desen actis bijgevoeght te vernemen), daerop het Hoff sick gunstelick verclaert ende beloefft heeft daerin te willen arbeiden, dat die voorss. mangell affgeschafft ende die kercken ende

---

[1]) „ruineert" T heeft „removeert". [2]) „terdagen" T heeft „teerdaghen". [3]) „gewocht" T heeft „gevoecht".

schoeldienaers vermittelst goddelijcker genaeden dermaelen eens claegeloess gestelt sullen werden. Volgens is door den geheelen sijnodum den gedeputierden Veluwschen quartiers ende den eersaemen raedt der stadt Aernhem, op haere raedtcaemer vergaedert zijnde, datselve geremonstreert, welcke in conformite met den Hoeve in respect haeres standts ende vermoegens geandtwoort hebben, voor goet achtende, dat gelijckfals den particulieren magistraten van steden door haer kerckendienaers ende ouderlingen voorgedraegen werde.

32. Und daermede voorgenoemen hogers [1]) werck des te bolder ende voegelijcker tot sijnen effect gebracht mach werden, heeft die sijnodus met ernstelijcker anroepinge des naemens Goedes op twee bequaemen mannen, naemelick op den erentfesten Henrick Elderinck, vorstelijcken momber, ende Everhardum van Rede, stadtholder van den leenen ende borgermeister van Aernhem, gedacht om dieselve te bidden ende te requireren, dat haer L. procuratie wegen kerckelijcker saecken vor den Hoeve, ende waer sulcx meer van nooden, ter eeren Goedes ende welvaert der kercken Christi aen wilden nemen, welcke oock alsbald in die sijnodale vergaederinge beroepen, hebben sie soedaenich nootwendich werck aengenoemen, doch alsoo dat hen authorisatie ende genoechsaeme commissie daervan gegeven werde, gelijckerwijse dan geschiet is ende uijt den minuten, desen actis bijgevoeght, genoechsaem te spueren is.

33. Verner dewijele sick insonderheit die affgesanden van Nijmmegen, Zutphen, Hattem, Waegeningen, Doesborch ende die dienaers alle op den platten lande, bijsonder Petrus Kintzius, quaeder betaelinge ende grooter restanden beclaecht hebben, soo heeft der sijnodus voor goet aengesien, dat men bij den Hoeve versoecke "" opcompsten geestelijcker goederen des Overquartiers uijt handen Dericx Antonii te krijgen, ende dat sonst bij den particulieren rentmeisteren eenige penningen tot assistentien denselven fourniert mochten werden.

34. Diewijele oock veel clachten gevallen op die alimentatie der weduwen van den verstorvenen kerckendienaeren noch ghiene verclaeringhe geschiet, heeft die sijnodus nootwendich geacht, dat die hoochwijse raeden op naestvolgende landtdagh daerop sullen insisteren.

35. Item noch bij het Hoff te versoecken om eene gemeene verwillinge ende bevellen, dat wanneer hernaemaels eenige classicale, sijnodale ofte

---

[1]) „hogers" T heeft „hoge".

extraordinarie sendinge in kercken ende schoelsaecken te doen, hetsij binnenlandts ofte buijten, hetselve op costen der gemeener kerckelicker goederen geschiede.

36. Item diewijele men groote gebreecken vindet bij die vervallingen der kercken ende schoeldienaeren huijsen, dat sulcke nootdrufftichlick repareert, hierendetegen die affgodische altaren, veunten [1]), cleusen, capellen, heilgen huijskens, ende wat sonst des ongeziffers meer is, affgebroecken ende exstirpeert werde.

37. Bovendesen overmitz sick leider bevindet, dat in desen swaeren tijden kercken ende schoeldienaeren mennichmael genotdruckt werden haere supplicatien in eijgener persoonen alhier voor den Hoeve in te geven ende tenmitz niet soo bald geexpedieert konnen werden, alles streckende tot grooten oncosten der armen dienaeren, soo versoeckt het sijnodus bij het Hoff, dat een eerbaere herbergh genominiert ende een taxt daegelijckscher verteeringe, om daernae uijt den geestelijcken goederen te betaelen, ingewillicht mochte werden.

38. Het heeft sick oock bevonden, dat aller gedeputeerder instructien groote lelicke clachten van houwelichschen saecken in sick begrepen hebben, denwelcken door geen prompter remedien voorgecoemen can werden dan door uijtgevinge, publicatie ende executie eener wettelicker echteordeninge, in diewelcke mede inseriert conste werden verbott der ontijtlicker gemeenschap, musickspeels tot den kerckenganck, overdaedige bruloften, smijttinge [2]) des brudegoms nae die insegeninge.

39. Alsoo acht der sijnodus oock voor raedtsaem, datter een gedruckte politieordeninge mit geboerlicker auctoriteit uijtgegeven werde, welcke neffens anderen puncten oock dese naevolgende in specie sick begripe: dat den heiligen sabbath, bede ende andere festedaegen met arbeiden, papegoijschietingen, tappen, volsuijpen, cloetschieten, boegelen, caetzen, coepen ende vercoopen, op den kerckhoven geuchgelen ende lachen, vechten, spacieren, gaen op marckt ende wallen, oock buijten den steden ter tijt der praedicatien, item vastelavontsspelen insonderheit mit grouwelicken vloecken ende sweeren, dantzen, crijtten ende roepen, niet profaneert werde; item dat alle onnutte herbergen, hoerenhuijsen, overdaedige kindelbieren, dantzscholen, verdrincken der dweelen over die verstorven kinderen, affgeschafft werden.

---

[1]) „veunten" ontbr. in T, waarvoor een plaats opengelaten is. [2]) „smijttinge" ontbr. in T, waarvoor een plaats opengelaten is.

Particularia.

40. Die saecken van den lombarden heeft den sijnodus raedtsaem gevonden, dat aen den nationaell volgenden sijnodum remitteert werde.

41. Overmitz het gewoenlick is, dat den custeren op den platten lande eenigen rogge nae verstorven der dooden gegeven werde, vermeint der sijnodus geoorlofft te sijn denselven te ontfangen, soodatter [1]) beeter middell van onderhout der dienaeren gevonden sall weesen, doch dat het volck onderricht werde, dat sulcx niet tot baet der verstorven zielen geschiede.

42. Noch voorgecoemen, dat die pastorie Gerderen eenen thiende heeft jaerlix over die III^{c} guldens weert. Wordt nu ontfangen van den heeren Hoffs weduwe, tot Santen woenende. Were te bedencken, off den dienaer sijn stipendium daerwtt niet te verbeteren, insonderheit diewijle die oude kerckenboecken vermelden, dat dieselve thiende der kercken eertijts toebehoort heeft.

43. Wat meer andere gravamina angaet, werden ad classem geremitteert.

44. Laestelick heeft die sijnodus raedtsaem gevonden, dat het Hoff bij allen particuleeren magistraten versoecke, dat alle dese acta door haere hulpe ende auctoriteit in effect mochten gebracht werden.

45. Nae gedaene dancksegginge tot Godt ende als censura morum over alle is gehouden geweest, is der sijnodus in vreden gescheiden.

Copie overgegevener supplicatie aen den E. Hoeve van Gelderlandt.

Geven in aller reverentie ende onderdaenicheit dienstelick te kennen die dienaers des woorts ende ouderlinge der Gereformeerder kercken deses furstendoms Gelder ende graeffschaps Zutphen, alhier op den sijnodo binnen Aernhem vergaedert, dat hunlieden supplianten veelerleij gravamina ende beswaernissen van den voorss. kercken soo in den steden als ten platten landen voorgedraegen werden, diewelcke vast alle soo wichtich ende van sulcker importantie sijn, dat soovern daerin niet met ernst ende in tijt versien werde, der mererdeell der voorss. kerkendienaeren genotdruckt sal werden armoetzhalven haere diensten te verlaeten ende die nieuwelicke aengevangene reformation der kercken ende scholen geschapen is we-

[1]) „soodatter" T heeft „totdatter".

derom omgestooten ende te niet gemaeckt te werden. Onder anderen beswaernissen, die promptelick geremedieert behooren te worden, is dese wel die eerste ende voornaemste, dat die kerckendienaers aen die plaetsen haerer residentien soo weinich kerckegoederen vinden, dat hun onmoegelick is sick met haeren huijsfrouwen ende kinderen daerop te konnen onderholden, welcke swaericheit neffens anderen uijt dese twee oorsaecken vornaemelick is herspruijtende: eerstelick dat die goederen, tot die vicarien ende andere kerckelijcke offitien gehoerende, dermaeten onder het dexell juris patronatus ondergeschlagen ende wechgenoemen werden, dat daervan tot onderhoudt des kerckendienst gantz niet gegeven noch gestuert wordt; ten anderen dat die kerckengoederen in alle schattingen soo hooch aengeslaegen ende boeven andere goederen beswaert werden, dat daervan weinich overblijfft, daerop die kerckendienaers ende schoelmeisteren sollen konnen leven, aengesien die setters gemeenlick die politischer goederen verschoenen ende om haer getaxeerde somma evenwell op te brengen den kerckengoederen des te meer opleggen. Nu ist U E. W. ende L. bewust, dat die geestelicke beneficien alle tot den kerckendienst gefondeert ende gesticht sijn, ende dat den patronis met geenen rechten oock int pausdom selffs niet toegelaeten is geweest die goederen van alsulcke beneficien tot sick te nemen ofte dieselve tot haeres gevallens te moegen conferieren, ende dat der rector ofte possessor des beneficii alletijt, voor ende alleer hij institueert werdt, heeft moeten juramentum praesteren niet alleen de bonis non alienandis, maer oock van den dienst, daertoe staende, te doen off te laeten doen volgens den regel: propter offitium datur beneficium. Dewijle dan die possessoren deser beneficien die fructus daervan genieten sonder eenich officium te presteren, ende die praedicanten daertegens den kerckendienst verrichten sonder die fructus te genieten, soo eijschet die billickheit selffs, dat hierin anders versien ende betere ordere gestelt werde. Versoecken ende bidden derhalven die supplianten seer ootmoedich ende onderdaenich, dat U E. W. ende L. gelieve met den patronis van sulcken beneficien te handelen, dat sij die helffte ofte het dardendeel derselven nae eenes jeden gelegentheijt tot den kerckendiens imploieert ende den praedicanten, schoelmeisteren, armen weduwen ende weesen genieten laeten, gemerckt sie niet alleen sulcx int pausdom hebben doen moeten, maer oock bij der alingen landtschaps recess hunluiden opgelacht is die lasten, daerop staende, aff te doen. Ende dewiele onbillich is, dat die geestelicke goederen dermaeten als voorss. boeven anderen beswaert ende angeslaegen werden, dat U E. W. ende L. oock gelieve den setters der schattinge te bevelen, dat sie in die naest aenstaende wttsettinge die geestelicke goederen soo niet geheele doch ten deele verlichten ende dieselve wederom op die maete ende voeth stellen, als die voor dartich off veertich jaeren aengeslaegen ende gestelt sijn geweest. Welckes

doende etc. Overgegeven binnen Aernhem anno XCIII den XXVIII Septembris stijlo veteri. Was onderteickent:

Wtt last des sijnodi
U E. W. ende L. onderdaenige
JACOBUS LOMMANUS, praeses.
PETRUS GELLIUS DE BOUWMA, assessor.
JOHANNES VENATOR, scriba sijnodi.

Acta des provincialen Gelderschen sijnodi, gehouden met consent der hoogher overheit binnen der stadt Harderwijck anno 1595 den 15^{en} Julij ende volgens.

1. Naer gehoudenen gebet tot Godt sijn per legitima suffragia vercoeren tot eenen praesidem JOHANNES FONTANUS, tot assessorem WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende tot scribam TILMANNUS MILIUS.

2. Sijn op desen sijnodo naevolgende dienaers des h. woorts ende ouderlingen, met sick brengende gebuerlicke credentzschrifften ende instructien, erschenen, als:

van Nijmmeghen JOHANNES NEREUS, minister, ende JACOBUS VERHEIDEN, scholae ibidem rector sijnde;

vuijt den Tielschen classe niemandt als DITMARUS CLIEFFKEN;

vuijt den Zutphenschen classe PETRUS GELLIUS DE BOUWMA ende HENRICUS DIBBITZ, ministri, joncker EVERT VAN LINTELOE, senior tot Zutphen, ende ANDRIES VAN LOCHEM, senior tot Doetecum;

vuijt den Overveluwschen classe JOHANNES FONTANUS ende PETRUS KINTZIUS, ministri, JOHAN CLEUTIER ende JOEST VAN REIDE, seniores;

vuijt den Nederveluwschen classe WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende TILMANNUS MILIUS, ministri, GOESEN VAN CORLER, schout des ampts Neikercken, ende RUTGER VERBRUGG, ouderlingen.

3. Het waeren die hoochwijse ende edele heeren Raeden versocht om eenige uijt midden van haer te committeren om desen sijnodo bij te woonen, maer is door hoochwichtige affeiren, hen voorgevallen, teruggegebleven.

Van wegen der stadt Harderwijck hebben voorss. vergaederinge als daertoe gecommittiert bijgewoont joncker PAULL VAN AERNHEM ende DIDERICK VOET, burgermeisteren. Is oock tot desen sijnodo als verschreven toegelaeten FRANCISCUS SCHUIRHMANNUS, dienaer des woortz tot Deventer, ende hem om beter getuijchnisse te geven bijgevoeght GERARDUS COPPELIUS.

4. Hoewell DITMARUS BLESSKENIUS des classis van Tiell alsoock derselver stadt ende kerckenraedts entschuldinghsbrieffschrijvens met haeren gravaminibus dem sijnodo overgelevert ende dieselve oock verlesen ende overwogen sint geworden, heeft nochtans der sijnodus haer excuse voor onduchtich geachtet ende daerom geresolveert, dat scherpelick naemalen, soo oock vorgaenden wttheimschen geschiet is, aen sie geschreven soude worden. Sindt soedaenighe brieven der vergaederinghe voorgelesen, approbiert, onderschreven ende versegelt worden, ten einde D. DITMARUS dieselve wtt last des sijnodi met hem op Tiell nemen soude.

5. Aengaende oock die van Bommell, dewijle sie, ettelicke maele ad sijnodum verschreven zijnde, niet compareren noch ijetwes antwoorden, is geresolveert, dat WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende JACOBUS LOMMANNUS met credents des sijnodi daerhin trecken ende mit hen handelen sullen naer behooren.

6. Overmitz mit der deputation op den sijnodum in den Nederveluwschen classe wat mangels voorgevallen is, te weten dat die van der Elburch als sullende eenen seniorem senden haer geexcuseert ende die kercke van Harderwijck uijt haeren middell eenen seniorem te substitueren schriftelick versocht hebben, is sulcks niettegenstaende dat het alsoo bij voorss. classe geconditioneert was, niet voor goet ende excusabell aengesien worden, ende derwegen in desen sijnodo besloeten, dat wanneer men hiernaemaels persoenen op den sijnodum te trecken eligeert, dieselve soo het moegelick is uijt diverschen kercken genoemen werden sullen om alsoo te weeten, hoe het in eener ieder kercken toegaet, ende dat allerleij inconvenienten, die daeruijt verrijsen mochten, vermijden blijven.

7. Naedien alle instructiones, oock der vooriger provinciael sijnodi acta doorlesen sindt worden, heeft men die onuijtgerichte gravamina in een register tzaemen ex ordine vertekent.

8. Volgens is voor nootwendich aengesien, dat overmits der meerderdeell verschreven gravaminen bij den synodo niet en hebben konnen affgedaen werden, dat men dieselve met eenen onderdaenen schrijvens aen sijn Excellentie ende gelijckvals aen die Ed. hochwijse Raeden deses furstendoms ende graeffschaps soude oversenden. Ende sindt die schrijvens, daervan ingestelt, dem sijnodo voorgelesen, daerbij approbiert ende verzegelt. Sindt oock PETRUS GELLIUS ende JOHANNES FONTANUS belastet worden dieselve den respective heeren te præsenteren ende voerspoedich bescheit daerop te vorderen, jae soo het oock van nooden sijn worde, mede tot dien einde op den toecompstighen Gelderischen landtdagh te verschienen.

9. Die articulen, die der hooger overheit neffens den schrijvens overgelevert sullen werden, sindt dese:

1. Eerstelick dat die geestelijcke goederen beter bedient ende die groote abusus jurum patronatus, abalienationes der probstien, canonicksijen, pastorien ende anderen beneficien affgeschafft werden mochten, ende dat tot dien einde alle neersticheit geschiede, waer die pastorien, vicarien ende alle andere geestelicke beneficien vaceren ofte mochten coemen te vaceren, dat die opcompsten derselver trouwelick ingevordert end tot behoeff der toecompstige dienaeren bewaert mochten werden.

2. Dat die reformation ten platten lande ende overall soo in steden als heerlickheiden mochten gevordert, ende die affgoedische ende onbequame dienaeren affgeset ende oprechte angestelt werden, als met naemen Putten, Ermelen, Lunteren, Wulp, Oen, Vasem, Beckbergen, Doernwerde, Isendoorn ende waer sulcx meer van nooden.

3. Dat die reliquien des affgoedischen pausdoms eindtlick eenmaell affgeschafft werden mochten, als daer sijn die altaren, sacraments ende heiligen hueskens, dopsteenen, begijnencleidingen, beelden etc. ende dat met die materie van affgebroecken sacraments ende heiligen hueskens die vervallen wemhauser, kercken ende schoelen wederom gebouwet ende gerepareert moegen werden.

4. Dat die schoelen mede gereformeert, waer Papistische praeceptores doceren, dat dieselve affgestelt ende Gereformeerde weder angestelt moegen werden.

5. Dat die lectores waer moegelick eenderleij praecepta te leeren sick moegen vergelijcken.

6. Dat echte, policie end almosenordeningen gemacht, gepubliceert ende ingevoert moegen werden tot affweringe allerleij grouwelen, daerdoor der torn Godes over het heele landt compt, met naemen dat die overvloedighe ende langhduerende teringe van gilden, kindelbieren, papegoijschieten, affgoedische retoricksspelen, dweelverdrincken, affgeschafft moegen werden.

7. Dat Wederdoperen, Papisten ende allen valschen leeraeren verboeden moegen werden noch opentlick noch heimelick te predicken ende sacramenten te administreren noch te trouwen; item den obstetricibus den geedoop te verbieden.

8. Dat den kercken ende schoeldienaeren, item weduwen ende weesen alsoock der custeren nottrufftige stipendia alle vierdelljaers, gelijck in anderen Gereformeerden landen gebruickelick, mochten betaelt werden.

9. Dat vant Hoff, quartieren off steden, penningen mochten verordent werden om op die generaelen ende particulieren sijnoden, item ad classes te trecken ende andere extraordinarische kerckengescheff [1]) te verrichten.

---

[1]) „kerckengescheff" T heeft „kerckengescheften".

10. Dat papen, begijnen, monnicken ende dergelijcken affgodische persoonen, welcke uijt den lande vertrecken offt uijt anderen landen hier inslupen, geen alimentationes gevolght oft toegelaeten werden. Dat die pastorien, welcke juris patronatus sindt, niet aen onduchtige persoenen gegeven werden.

11. Beneffens desen dewijele die experientie gifft, dat daerom veel kerckelicke saecken, bij den E. Hoeve ingegeven, ongeeffectueert blijven, dewiele die Gereformeerden kercken ghienen procuratorem ende agentem voor dieselve hebben, soo heeft dese christelicke sijnodus Jodocum Rheidanum daertoe requiriert ende oock door broderlicke begeerte erhalten, dermaeten waer die dienaers des woorts, schoelmeesteren ende dewelcke deses in gebreck sijn mochten, niet in persoonen voor het Hoff kunnen verschijnen, Rheidanus voorss. die supplicationes ontfangen, overleveren, apoinctement daerop vorderen ende memoriaelregister daervan houden sall.

10. Nae desen dewijele der sijnodus van Overissell versocht heeft, dat wij hernaemaels als benaberden met hen in allen kerckelicken saecken goede correspondentie ende gemeenschap wilden onderhouden, soo ist op des voorss. Overisselschen behaegen geresolveert, dat sie hernaemaels wtt desen vorstendomb eenen ministrum, oock eenen wtt der graeffschap Zutphen, welcke hen per sijnodum eerst genomineert sullen wesen, mogen beschrijven. Ende sall deser sijnodus reciproce moegen doen. Sijn voor dese reijse met credent in Overissell te trecken nominiert Petrus Gellius ende Johannes Fontanus.

11. Verners dewijele het sick bevindt, dat die schaedelicke sect der Perfectisten allomme seer toenempt, denselven voor te coemen is voor goet geachtet, dat Petrus Gellius de Bouwma, Wilhelmus Wirtzfeldius, Jacobus Lommannus ende Johannes Fontanus ieder apart (doch den anderen broederen haere vrijheit onbenoemen) dat Fundamentboeck Arnt Bernts sullen vornemen te refuteren ende deren scripta, in een opus gebracht, bij den sijnodo examiniert oock approbiert sijnde, in druck sullen verveerdigen, maer voort eersten aen Wernerum Helmichium, Joannem Wttenbogart, oock aen anderen, daer het van nooden, te schrijven, dat sije vlijt aenwenden, dat die kercke toe Amersfordt met eenen geleerden godtsaeligen man versien werde, desgelijcks oock aen het consistorium te Amersfordt desvals te schrijven, hetwelcke Wirtzfeldio opgeleit is, oock met voorgemelten broederen te communicieren, off men niet met den voorss. Perfectisten in een opentlicke disputation moegen coemen.

12. Dewijle oock specialicken bevonden, dat die heere van Isendorn een

soedaenige persoon aengenoemen, diewelcke touwerije ende anderen fouten halven uijt Hollandt verdreven is, dat bij den Hoeve van Gelderlandt schrijvens aen gemelten heere uijtgebracht werde, dat hij vandaer wechgedaen werde.

31. Aengaende MATTHIAM VAN RECHT, dienaer des woortz tot Doetecum, hebben die fratres Zutphanienses soedaenigen bericht van hem ingebracht, dat der sijnodus well daermede tevreden is. Maer betreffende HENRICUM HELMICHUM, praedicant op des Grevenwerdt, angesien hij tot den predickampt onduchtich is, oock int leven onstichtelick, is geresolveert, dat den affgesanten van Arnhem wegen deses sijnodi credentzbrieven aen den edelen Raedt van Staeten sullen medegegeven werden, ten einde, derselver HELMICHIUS sijnen dienst ontsett zijnde, een bequaemer in sijn plaets gestelt werde.

14. Belangende WESSELUM SALINGENSEM [1]) werdt dieselve remittiert ad classem, alwaer naer behoor met hem sall gehandelt werden.

15. Die van Zutphen ende Doetecum sullen besien, off JOHANNES VICTOR tot eenen schoelmeister te Doetecum conde promovert worden.

16. Sall hernamaels per particulier sijnodus alle impedimenta terugge gestelt alle jaer eens gehouden werden, sulcx op die tijt, in den sijnodo anno 93 binnen Aernhem geconcludeert.

17. Sullen die Harderwicenses den kerckenraedt t'Amsterdam wtt cracht deses sijnodi vermaenen, dat sie niet naelaeten den sijnodum generalem te impetreren soo moegelick.

18. Der naestcoemende sijnodus sall binnen Zutphen gehouden, oock bij derselver kercken uijtgeschreven werden.

19. Naer gedaener dancksegginge tot Godt ende als censura morum over alle gehouden is geweest, is der sijnodus met vrede gescheiden den 17 Julij.

Dese acta waeren onderteickent:

JOHANNES FONTANUS, praeses sijnodi.
WILHELMUS WIRTZFELDIUS, assessor.
TILIMANNUS MILIUS, scriba.

---

[1]) „Salingensem" T heeft „Solingensem".

Acta particularis sijnodi, binnen Zutphen geholden den 8^en Junij anno 96.

1. Nae aenroepinge Goedes und bijstandt sijnes heiligen geestes sijn met gemeenen stemmen vercoeren tot eenen praeside PETRUS GELLIUS DE BOUWMA, tot assessore JACOBUS LOMANNUS, tot scriba HERMANNUS PHRIJGIO.

2. Sijn op desen sijnodo verschenen volgende dienaeren des woorts ende ouderlingen:

van wegen der kercken tho Nijmmegen JACOBUS LOMMANNUS, dienaer des woorts, ende PETRUS LICKELIUS, ouderlingh;

van Zutphen PETRUS GELLIUS, dienaer des woorts, ende JACOB VAN WINSHEM, burgermeister ende ouderlinck;

van Thiell JOHANNES VREDAEUS, dienaer des woorts, ende PETER WOLKOKER, ouderlingh;

van Aernhem HERMANNUS PHRIJGIO, dienaer des woorts, ende ENGELE JANSS, ouderlingh. Is oock JOHANNES FLOCKENNIUS om seeckere reden als ouderlinck toegelaeten;

van Doesburch HENRICUS DIBBITZ, dienaer des woorts, ende is die ouderlinck uijtgebleven, maer perijckelshalven ontschuldight;

van Harderwijck JOANNES CAESARIUS, dienaer des woorts, und WOLTERUS DE BRUIN, dienaer tot Vorthuijsen, ANTHONIS VAN OLDENBERNEVELT, olderlinck tot Nijkerck, ende LUBBERT JANSEN, ouderlingh ter Elburgh;

van Waegeningen JOANNES PLETTENBURGIUS, dienaer des woorts, ende CORNELIS HERBERTS, ouderlingh.

Van Overissell sijn verschreven geweest om christelicke eenichheit te onderholden MICHAEL KECK ende REINERUS VALCK. Sijn oock verschenen.

Dese alle, hebben behoorlicke credentz neffens instructie, met kerckenzegelen bekrefftiget, getoont.

3. Ende eerstlick sijn die credentsbrieven verlesen ende volgens die instructien in seeckere classes gedistribueert werden.

4. Sijn assessor ende scriba van den sijnodo gesonden worden an den E. heeren raetsheeren GEERLACH VAN DER CAPELLE tho remonstreren des Hoeves begeerte ende toe bidden, dat hem gelieven wilde in naeme des Hoffs desen sijnodo bij te woonen, welckes hij geerne aengenoemen. Ende is den eersten dag erschenen, volgens ander gescheffften halven sich excuseert. Alsoo oock dieselve voorgenoemde sijn gesonden an den eersaemen raedt tot Zutphen, sijn burgermeister JACOP VAN WINSHEM ende HENRICUS à BRA, doctor, gecommitteert worden om den sijnodo bij te woonen, twelck sij gedaen.

5. Die affgesanten der kercken van Tiell hebben haer onschuldingh gedaen haeres vorigen uijtblijvens ende beloefft voortan meerder neersticheit te bewijsen.

6. Die gecommittierde uijt cracht des sijnodi tot Harderwijck, in anno 95 gehouden, als met naemen JACOBUS LOMMANNUS ende WILHELMUS WIRTZFELDIUS, hebben rapport ingebracht aengaende der van Bommel weigeronge. Daerop is besloeten, dat der sijnodus schrijven sall aen den classem tot Gorckum und volgens aen haeren sijnodum, sij te vermanen, dat sij die van Bommel verlaeten ende ons, toe den sij gehoren, toelaeten koemen. Und sall LOMANUS die last daervan an sick nemen.

7. Desgelijcken heeft PETRUS GELLIUS DE BOUWMA verhaelt, wat hij met domino FONTANO in der commissi, hen uijt cracht des sijnodi tot Harderwijck opgelecht, bij sijn Excellentie, cantzler und raeden, overdraegende die doemaels verloepene gravamina, uijtgericht hebben.

8. Het is oock een missive van cantzlaer und raeden an den sijnodum gedateert voorgelesen worden, bevelende, men solde in tijts JOANNEM CLEEFFGEN, pastorem in Wilp, citeren ende examinieren. Welcken de sijnodus gehoorsaemlick naegecoemen, maer hij is deses ongeacht uijtgebleven.

9. Volgens sijn d'acta des lestgeledens sijnodi tot Harderwijck voorgelesen worden ende is wederom voor goet aengesien, men solde wederom opt nieuwe die gravamina, denselven actis inverlijevet, met een request, in naem des sijnodi verferdiget, cantzelaer ende rhaeden overleveren, alleen dat bij den punct kan die E. ordnungh gesettet worden, dat haer believen wille die verhandelingh ter E. saecken niet gehelick tot sich te trecken, maer dewiell sij ten deell kerckelick, ten deel politisch is, oock met toedoen oft advijs der kerckenraeden offhandelen willen nae luijt den 11 arttijckel particularium quaest. scilicet vide supra. Is PETRO GELLIO DE BOUWMA opgelecht om den kerckenraedt van Aernhem toe te seinden.

10. Dewijll JACOBO LOMANNO, JOHANNI FONTANO, WILHELMO WIRTZFELDIO und PETRO GELLIO in lestgeholdenen sijnodo toe Harderwijck opgelecht was ijetwes te doen tegen dat vermeende Fondamentboeck der Perfectisten, soo is voor goet aengesien, dat men daermet stillholden sall, totdat die boecken des heeren VAN ALLEGONDT tegen die geestdrieveren volkoemelick int licht gecoemen sijn om te sien, off oock die Perfectisten in denselven refuteert werden.

11. Het is wederom voor goet aengesien, dat het henvorder sall onderholden worden, dat men vermoege des 17 artickels particularium tot Middelburch die gravamina der classen sullen den kerckenraedt ter plaetzen, daer die volgende sijnodus sal geholden wolden, toesenden und sall die sijnodus tegen den tweeden Maendagh nae Pinxteren geholden worden. Und sijn wederom JOANNES FONTANUS und PETRUS GELLIUS gecommitteert om op den sijnodum van Overissel toe reijsen ende sall die credentz, in voorigen sijnodo geschreven, in gelijcker weerde geholden werden, uijtgenoemen dat noch sommige sunderlicke puncten, in desen sijnodo voorgevallen, gelijck als in der forme van instructie metgegeven sullen werden, als ten eersten te vercrijgen sijnodum generalem, item dat die lombarden mochten affgeschaft und die waerseggers, wijchelaers, teeckenduijders unde batamentspuelers und dergelijcke onchristelicke handelingen niet toegelaeten werden.

12. Het stemmet die sijnodus met den Overisselschen om WILHELMUM BOURDARTIUM te committeren tot die verbeteringhe der Nederduijtscher translatie der bijbelen, und sullen die gecommitteerde deses sijnodi volcoemen macht hebben met den sijnodo van Overisseil tho schrijven an die van Utrecht om te sien, off sij met hem toestemmen willen, oft soo sij eenen bequaemeren wisten, dat sij denselver eerster gelegentheit naemhafftich wollen maecken.

13. Oock laet sich die sijnodus gevallen, dat men in de translatie beholde die woortkens u ende ghij voor du ende dij. Maer nadien den sijnodo dunckt, dat die groote heerlickheit des naems Jehova met den naem Heer ofte Godt niet genoechsaem kan uijtgedruckt worden, soo laeten sij sich gevallen LUTHERI und deren van Zurich werck, welcke in plaetze Jehova setten met grooten letteren tweemaell Heer Heer, ende holden niet onraedtsaem salvo tamen meliori judicio, dat voor dat woort Jehova eerst in der H. Schrift geset wordt, dat daerin in margine datselvige well verclaert worde und dat in allen plaetsen der ganscher Schriftuijr, waer het gebruickt werdt, die vier letteren op Hebreusch in margine mochten gestelt worden.

14. Is wederom vermaeningh geschiet der Nederlandtschen kercken Confessien, opdat, die eenmaell in druck verveerdiget zijnde, den consistoriis, classibus ende sijnodis seeckere exemplaria mochten toegestelt worden. Ende is domino MICHAELE KECKIO hiervan last gedaen hiervan met den boeckdrucker te Deventer te handelen.

15. Het vindt die sijnodus gansch niet raedtsaem, dat die superstitiosi pastores soolangh in steden und dorpen sullen geleden worden, totdat

andere Reformeerde kunnen in hoere plaets gestelt werden, wtt genoechsaeme experientie dat die Gereformeerde swaerlick in te brengen sijn.

16. Dewiell die sijnodus nationalis voor onnoedich ende sorchlick achtet inspectores oft superattendenten [1]) in den classibus te ordonneren ende die geordineert zijn te beholden, soo heeft die sijnodus sulcke ordnungh vermoege des 64 vraege toe Middelburgh geheelick casseert ende gesloeten, dat soedaenige visitatien tot swackinge der classen niet meer en sullen geschieden, opdat die gotliche gelijckheit der dienaeren des woorts des toe beter onderholden werde.

17. Het is oock voor goet angesien, dat op vast ende bededaegen, alsoo oock hoghe feestdaegen, geene echtlicke bevestingen en geschieden om groote misbruicken toe vermijden.

18. Worden oock vermaent alle dienaeren des woorts, dat sij niet te seer hevich en sijn in die bestraffinge insonderheit der Papisten, opdat alle bitterheit vermijdet blijve, oock niet te hooge onstichtige vraegen in der predigen voorstellen.

19. Wort oock voor goet angesien, dat op den platten landen den Catechismus soo nicht den olden doch den jongen ingeplant werde.

20. Dat oock die praedicanten op die platte landen alle Vrijdaegen in die vasten die historie des lijdens onses Heeren Jesu Christi verclaren sullen.

21. Sullen oock vermoege des 81 artickels in sijnodo, tho Middelburgh geholden, die lijckpredicken noch affgeschafft blijven, totdat door seeckere reden in nationali sijnodo anders mach geordonniert werden.

22. Het sall gansch niet toegelaeten werden, dat die dienaers des woorts van haeren kercken sullen affgesondert sijn, maer sullen in die plaetzen off in die naestgelegene daerbij resideren. Ook sullen die kerckendienaers haer plaetzen niet lichtelick verlaeten, hetsij dat der classis dat het geschieden moege erkenne.

23. Oock sullen die dienaeren des woorts die kerckelijcke disciplijn nae luijt godtlickes woorts met ernst gebruicken, doch alsoo dat men oock der swackheit goede achtinge hebbe und die gelegentheit der landen ende luijden flitigh erweghe.

---

[1]) „superattendenten" T heeft „superintendenten".

24. Naerdien in sijnodo, tho Harderwijck geholden, Jodocus à Reiden bewillicht was kerckelijcke swaericheiden den Hoeve voor te draegen und Jodocus sich alleen te doen beswaert, soo heeft der sijnodus den raedt des classis van Aernhem sooveel die persoon Flockenii betreffet aengenoemen und sijn die broederen anderer classen sulcx haeren classibus te verwittigen willich. Maer dewiel die gelegentheijt der dienaeren anderer classen niet alsoo geschapen, dat Joanni Flockenio van haeren stipendio, welck sich geringh genoech, werden etwas mitgeven konnen, soo heeft der sijnodus voor goet geachtet, dat hem Flockenio in wirtschafft vuer die dienaren, soo in lande zijn ofte in lande coemen moegen, an tho spellen [1]. Und sullen dan oock die dienaers, die sijnes dienstes behoeven, met danckbaerheit hem genegen sijn, und sall der sijnodus voor hem in gemelten request bij der hooger overheijt intercederen, dat hem etwas jaerlicx stipenden toegelecht werde.

25. Dewijell swaericheit gemaeckt werdt van wegen die periculen ende oncosten, die vast op den sijnodo loepen ende tot denselvigen jaerlix toecoemen, soo ist resolviert, dat men blijven sall bij die resolutie, in sijnodo tho Harderwijck genoemen, doch alsoo dat der kercken, daer der sijnodus sall geholden werden, wort opgelecht die classis bij tijden van gelegentheit der saecken t'advertieren.

26. Und daer het geschiet, dat ouderlingen, die wetlich vercoren unde in eeren ampt bestediget sijn, buijten den steden in contribution gaen woenen, dat die evenwell bij hoeren ampt moegen verblijven, soo sie van getrouwicheit, vlijt ende neersticheit in dienst Godts niet offlaeten.

27. Item soo in eenige kercken niet well olderlingen om geringicheit der kerckelicke lidtmaeten tho crijgen waren, soo sal men den olden moegen continuieren. Ende sall henfurder der gebruick van dienaeren ende ouderlingen tot den classen ende sijnoden te senden vlijtich onderholden werden nae vermoege der nationalen acten ende sall niet lichtelick geschieden, dat een dienaer voor een olderlinck tho dien genoemen worde.

28. Soo daer den Hove off eenige republicquen arme studenten om in studiis tho onderholden voorgestelt worden, soo sullen doch die magistraten toesien und daertoe vermaenen, dat sij die bequaemsten daertho eligeren. Met der Papisten kinder sall men pro tempore dispenseren, dat sij niet met te kercken gedreven worden, soo sie alleene in scholis in Catechismo instituiert werden. Oock ist voor raedtsaem gevonden, dat in Latijnschen

---

[1]) „dat hem — spellen." Aldus beide codd. De tekst is blijkbaar corrupt.

schoelen gelijcke praecepta gedreven worden. Heeft der sijnodus PHILIPPO RAMEA voor der nutste geachtet, und opdat het des toe beter daerhen konde gebracht worden, sullen eerstlich die rectores haer bedencken den praesidi sijnodi thoschicken, welcke dieselve den classibus communiceren. Sooverre het ommer moegelick sal men handelen, dat sij in kompstighe sijnodo erschijnen om sich aller dingen te vergelijcken.

29. Ett sall die geconcipieerde echteordeninge der consistorie gecommuniceert worden, opdat die, gevisitiert zijnde, mit gemeinen consens der kercken und des magistraets approbeert, in druck muchte verfertiget worden, und sullen die consistoria haer judicia d'eene den anderen toeschrijven. Het sall oock ijder overheit vermaent unde sooveell moegelick daerhin geinduceert worden, opdat die ordunghe in echthandelingh, soo toe Deventer und in Hollandt gebruicklich, alsoo dat eenige wtt der kercken und stadtraet daertoe mochten gecommittiert worden, oock muchte ingefuert worden und, soo het jo niet moegelick, dat sij ten weinichsten eenige daertoe ordonnieren willen, die haer openbare excessen verdraegende unde tho kennen geven mochte om naer behooren op dieselve te letten, want hetselve niet der dienaeren ampt is.

30. Een magistraet heeft nicht macht eenige misdadigen kerckelicke straffe op te leggen und sullen die kercken daerin niet bewilligen, opdat die politijsche ende kerckelicke ampten niet confundiert werden. Oock sal die maegistraet vermaent worden niet te sitten over verdraegen ehlicker luiden, hetsij dan dat sij kunnen wetlich gescheiden worden.

Ende susverre gaen die generalia. Volgen particularia.

31. Het blijfft noch der sijnodus bij der wtspraecke des dienaers HENRICI HELMICHII in sGravenweerdt, gedaen in sijnodo tho Harderwijck, ende sindt hierover die doemaels affgesanten van Aernhem te vraegen, off sij die brieven, aen heeren Staten verferdight, niet oversonden hebben. Hij sij [1]) geschiet off niet, soo sall die kercke tot Aernhem kracht deses vermaent sijn hetselve te doen off toe wederhaelen, totdat het in effect gebracht werde.

32. Die claeghe van Heteren, Wadenover ende Isendorn sindt den gravaminibus, den Hove dienende, inverlievet. Kercken ende stadtraeden tot Zutphen hebben den sijnodum begroetet, daer sij eenen goeden dienaer wisten tot der kerckendienst dienende, hoer denselven te nomineren, opdat nae behoor mocht gehandelt worden.

---

[1]) **„Hij sij" T heeft „Hetsij".**

33. Het nimpt sich der sijnodus, gelesen hebbende verscheiden missiven der kercken tot Lochum, hertlick aen met besten vermoege daerhen toe staen, dat die argernis eenmaell [wechgenomen werde] [1]), und dient deser punct mede tot een request, soo ahn hooger overheit sall vertoont worden.

34. Van wegen Aenholt sal die sijnodus versoecken die Generaele Staten, off niet gleichfals wie tot Herenberch ende sGraevenweert alsoo oock daer een seecker stipendium tot onderholdinge eenes dienaers konde geordent worden.

35. Het kan die olde pastoor van Wernsfelt wiederom daerhen promoveert werden, soovere hij sich praesenteert und der gebuir genoechdoet.

36. Het is der kercken tho Zutphen oberlecht in saecken JOHANNIS PRAEMONIENSIS van wegen Steenre ende Zelhem te handelen.

37. Het heeft der sijnodus hertzlich leetwesen over die droeffnis des goedes olden senioris HENRICI DIBBITZII, ende sall der punct dienen in request, soo der hooger overheit sall overgelevert worden.

38. Het erkent der sijnodus, dat GERHARDUS VERSTEGUS luit voorghenoemde puncten sich der eerster gelegentheit bij sijner kercken voorss. begeven sall off in die naestgelegene plaetze. Und soo boeven hoopnungh hier fout in bevonden worde, sall der classis Arnhemiensis hun daerhen holden.

39. Die pastoor van Heerde WESSELUS SALINGENSIS [2]) is van wegen der onsuijverheit in leer und wandell onduchtich tot den dienst godtlicks woorts erkent. Ende off hij wall een getuijchnis sijne classi praesenteert, welck haer uijt seeckeren indiciis verdechtich gewesen, die niet weiniger den sijnodo [3]), soo is JOANNI FLOCKENIO opgelecht met aller ernst te vernemen, off beide die handen, die daeronder staen, und den zegell oprichtich zijn. Und dient deser punct tot een request, soo der hooger overheit sall remonstreert worden.

40. Het gefalt oock den sijnodo GWALTERO DE BRUIN verschrijvens met tho deilen ant Hoff, dat hij van wegen die kercke tho Brummen onklachbaer mach gestelt worden.

41. Het heeft oock der sijnodus aengenoemen tho intercederen bij den Hoeve voor een costersweduwe van Twell, welcke koster den dienst well

---

[1]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit T. [2]) „Salingensis" T heeft „Solingensis". [3]) Achter dit woord is blijkbaar iets uitgevallen. T heeft daar eene opene ruimte.

gepleeget maer nichts daervoor genoeten. Ende sall dominus scriba dese request verfeerdigen oft door FLOCKENIUM den Hoeve remonstreren.

42. Het erkent sijnodus, dat GEORGIUS VAN COOT, pastor tot Armell, niet kan voor eenen wetlicken dienaer aengenoemen werden. Ende soo hij boeven hoopnungh durch auctoriteit des Hoeves niet konde removirt worden, sall die classis tot Harderwijck geholden sijn op het stichtlickste met hem tho handelen ende an handt toe holden.

43. Lestlich is besloeten, dat der sijnodus wederom tot Nijmmegen sall geholden worden. Ende is naer geholdener censura morum ende gedaener dancksegging der sijnodus den 11 Junij in vrede gescheiden. Was onderteickent:

PETRUS GELLIUS DE BOUWMA.
JACOBUS LOMANNUS, assessor sijnodi.
HERMANNUS PHRIJGIO, scriba.

Acta synodalia, binnen die stadt Nijmmegen beraempt ende beschreven anno 1597 *den* 24*en Maij.*

1. Nae den heiligen gebedt is D. JOANNES VREDAEUS tot praeses, D. JOHANNES FONTANUS tot assessor, JOHANNES NAERANUS tot scriba met wettelicke cuerstemmen geordonnert.

2. Op desen sijnodo sijn verschenen:

uijt den classe van Zutphen D. PETRUS GELLIUS DE BOUWMA, minister, D. HENRICUS à BHRA, ouderlinck, HENRICUS DEBETIUS, dienaer des woorts van Duisburch;

vuijt den Nijmmeghschen classe JOHANNES NAERANUS, dienaer des woorts, DIDERICK VAN NUIJSS, ouderlinck, JOHANNES VREDAEUS, dienaer des woorts tot Tiell, PETER WOLBECKE, ouderlinck;

vuijt den Arnhemschen classe D. JOHANNES FONTANUS, PETRUS SONNIUS, minister, HENRICK CLEININCK, ouderlinck;

van wegen der van Overissell ABRAHAMUS NAERANUS;

vuijt den magistraet van Nijmmegen als metgecommitteerde vant Hoff van Gelderlandt RIJCK HINCK ende JAN VAN DE HOEVELL d'oude.

3. Absentes sijn geweest alle gesanten des classis van Harderwijck; vuijt den Zutphenschen classe ENGELBERT POER, senior sHerenberch;

vuijt den Arnhemschen classe Willem van Essenvelt, ouderlingh tot Waegeningen.

4. Sijn gelesen die excuisbrieven des classes van Harderwijck ende rijpelick overwegen de reden, bij haer bijgebracht tot defensie haeres uijtblijvens, doch sijn van allen broederen haere reden ongegront bevonden, gelijckerwijs ahn haer geschreven. Ende sullen derwegen in proxima sijnodo gecensureert worden nae behooren.

5. Die schrifftelicke excuse der kercke van Waegeningen voor Willem van Essenvelt, haeren ouderlinck, is met voor ongefondeert gevonden, derwegen die kercke van Aernhem is opgeleit over die kercke ende sijn persoon behoerlicke censure in haer naestcoemende vergaederinge te doen, gemerckt die kercke van Wageninge niet toestonde te retracteren dat van classe besloeten was.

6. Insgelijcks die excuise der kercke van Swolle tot praejudicie haeres sijnodi is mede van omwerden geachtet. Begeren derhalven, dat die Overiselsche sijnode haer daervan sall censureren, opdat die begonnen correspondentie niet terugge en gae.

7. Sijn volgens overgenoemen ende gelesen die commissiones ende instructiones praesentium.

8. Is voor goet gevonden met een dienstlick schrijvens aen het Ed. Hoff te versoecken, dat sie niet uijt den respective overheiden, maer uijt haeren midden altijt iemanden gelieve te deputeeren den sijnodo bij te woonen, ten einde haere E., met hooren alle handelingen te beter bericht sijnde, die kercken in haere nooden te beter moegen helpen end [die] [1]) auctoriteit des sijnodi oock te beter mochte onderhouden werden.

9. Belangende den 5^{en} [2]) artijckell der sijnode naestgehouden tot Zutphen noepende die reductie der kercke tot Bommell ende ten platten lande onder dit vorstendom sorterende, werdt noch onverricht gefonden [3]), ende derwegen Jacob Lommano [4]) wederom belast om aen den Gorkumschen classe diesaengaende te schrijven ende bij weigeringe des classis aen den sijnode van Zuijthollandt ende, soo daerdoor niet geschiede, tzelve te brengen ad sijnodum nationalem.

10. Wat angaet den 11 artijckell sijnodi Zutphaniensis, spreeckende van

---

[1]) Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit T. [2]) „5^{en}" moet zijn „6^{en}". [3]) „gefonden" T heeft „gehouden." [4]) „Lommano", er staat foutief „Tommano", in T „Temmano".

die gravamina over te schrijven sullen dieselve, omdat die classis soo bequamelick perijckelshalven niet connen bij den anderen coemen, goet tijt tot die kercke, die de verschrijvinge des volgenden sijnodi doen sall, toegesonden werden, opdat, dieselve bij haer in ordre gestelt ende oversien, daervan bij haer een goede voorslach moege gedaen worden.

11. Aengaende een persoon te committeren van wegen den Gelderschen ende Overisselschen kercken tot die translatie der h. biblien aen Arnoldum Cornelii ende Wernerum Helmichium, meldende dat, soo sij geen bequaemen weten voor toe slaen, voorss. provincien Wilhelmum Baudartium souden willen requireren, doch die saeck van te vooren gecommuniciert hebbende met den sijnodo van Overissel om daervan haer rescriptie gesien hebbende te doen nae behooren.

12. Overmitz sick bevindet, dat sonder d'inspectie der classen voell onordeningen incruijpen, sijn die respective kercken van Nijmmegen, Aernhem, Zutphen ende Harderwijck belast ijmanden uijt haeren midden daertoe te committeren, totdat den classis van elcke kercke gehouden sall worden, die dan volgens daerinne sullen hebben te versien.

13. Flockenio sall seecker commissie ende instructie gegeven worden, daernae hij hem sall hebben te reguleren. Ende sijnodi wegen sall aen het Ed. Hoff een request overgegeven werden tot verwervinge van vermeerderinge sijns jaerlixen stipendii, daerin oock nochmaels versocht sall worden, dat het voorss. Hoff alle Maendaegen den naemiddagh will imploieren alleen tot kercken, schoelen ende armensaecken.

14. Den 34 artijckell des voorleden sijnodi Zutphaniensis is om seeckere redenen, bij den classe van Aernhem ingebracht, wtgedaen ende is die Arnhemsche classi opgeleit Gerardo Verstego sijn eerlicke attestatie te geven.

15. Johanni Flockenio sall in sijne instructie gestelt worden, dat hij bij den Hoeve handele tegen Georgium de Cota, pastor tot Ermelen.

16. Item volgens gebeden tot affdoeninge gravaminum, te vooren in ordeninge gebracht sijnde.

17. Bij den Hove te versoecken voorschrijvens aen Bommel, Tiel, Elburch, ten einde bij haer meer kerckendienaers aengenoemen mochten worden; item dat den ministris verbi, eertijts pontificiis maer nu buitens-

landts woonende, sij sijn dan noch pontificii off reformati, geene renten uijt geestelicke goederen gevolght worden, aengesien aerarium ecclesiasticum daerdoor alhier opgeputset [1]) werdt; item dat die rentmeisters soowell in steden als ten platten lande mochten daertoe gebracht werden om haeres ontfancks halven den respective magistraten ende die het Hoff believen sall daertoe te committeren reeckeninge ende reliqua te doen ende alsoo kerckendienaers, scholen ende armenhuijsen te beter mochten in goede reparatie onderhouden werden; item als ministri getransfereert worden, vertrecken oft versterven, met haer goede affreeckeninge haeres stipendii halven geschiede, ende dat hetselve Hoff met mildicheit will gedencken der weduwen der kerckendienaeren, als in voorgaenden sijnoden maer gebeden is; item die handt daeraen te houden, dat alomme Gereformeerde custers ende ludimagistri mochten gestelt worden; item, overmitz in die Overveluwe groote desolatie is door het ontberen des ministerii, is oock goetgevonden sulcke wichtige saecken den Hoeve te remonstreren, opdat tselve den amptman in die Overveluwe brueke alle geestelijcke goederen, tot die kercke sijns ampts gehoerende, te inventariseren, staet daervan te maecken ende den Hoeve overschicken om alsoo te besien, off men eenige dienaers beroepen ende onderholden mochte.

18. Sall elcke classe wt die naeste eenige gedeputeerde moegen verschrijven om te beter kennis ende correspondentie met den anderen in allen dingen te onderhouden.

19. Die kercke van Aernhem is belast een sonderlingh boeck te maecken end daerin bijeen te schrijven acta sijnodi nationalis, lestleden gehouden in sGravenhaeghe anno 86, ende acta aller particulier sijnoden deses vorstendombs ende graeffschaps. Ende sall oock alsoo elcke classis haer classicalia in een boeck versaemelen.

20. Ministri, sick onbehoorlick houdende in dronckenschap off anderenn dergelijcken delicten ende nae vermaeninge haer niet beteren, sullen van haer plaetze op een ander getransfereert worden. Ende sulcx niet helpende, sullen dieselve gesuspendeert ende, soo gans geen beteringe voorhanden, gantschelick gedeporteert werden, twelcke ahn Leonardum Holsbutgen, pastor tot Ellecom, sall int werck gestelt werden.

21. Vindt die sijnodus gantz schadelick kinderen offte arma profana tractantibus te geven offt laeten houden pastorien, vicarien, canonicosien

---

[1]) „opgeputset" T heeft „uijtgeputtet".

ofte dergelijcken beneficia ecclesiastica, ende derhalven aen het Hoff te versoecken, dat daer het geschiet is, geretracteert ende niet meer toegelaeten werde.

22. Tot den nationalen sijnodum sijn gecommitteert D. Johannes Fontanus, Petrus Gellius de Bouwma ende een ouderlingh uijt die kercke van Nijmmegen ende een van Harderwijck, die elcke kercke voornoempt nae haere discretie uijt haeren midden sal deputeeren. Ende sall hen behoorlicke commissie ende instructie medegegeven werden.

23. Die kercke van Aernhem is belast op den pastoor van Heteren ende Nicolaes Valcke, den duijvelsbander, acht te nemen.

24. Die proceduer ende voorslach, geschiet van den classe van Aernhem aengaende Georgium Bugerum, is voor goet gekent.

25. Die status der saecke tusschen man ende vrouwe in der kercke van Aernhem van N. N. is den sijnodo bij den classe van Aernhem des versocht zijnde vertelt ende uijt verhaell desselven goetgevonden, dat den kerckenraedt van Aernhem, haer sententie veranderende ende bij sick nemende twee van die naestgesetene kerckendienaers met noch eenigen relaxeerden ouderlingen, in haeren praesbijterio slichten ende daernae in die kercke, wanneer die proeffpredigh gehouden werdt voor het nachtmaell, in generalibus terminis sonder ijmandt te noemen der gemeinte daervan advertissement te doen.

26. Angesien die echtestaet van Godt selffs ingestelt ende gesegent is ende alsoo aengaende die solemnisatie desselven in die christelicke gemeente gehoort, gelijck oock sulcx in allen kercken deses vorstendombs ende graeffschaps gebruickt werdt, heeft sijnodus die kercke van Nijemegen belast t' aenhouden bij die christelicke magistraet derselver stadt, dat in conformiteit sulcx oock daer mochte geschieden voor die christelicke gemeente.

27. Wert oock bevonden, dat veele burgers ende ingesetenen uijt diversche steden deses vorstendombs ende graeffschaps tegen d' openbare placaten haere kinderen in die schoelen der Jesuiten senden. Derhalven die respective magistraten te versoecken sulck onheill voor te comen ende bij conniventie derselve sulcx aent Hoff te versoecken.

28. Overmitz eenige waerschouwingen sijn gecoemen uijt die particulier

kercken aengaende die persoen ADAM BILICHII, niettegenstaende dat hij in politie ende kercke van Hollandt mochte geabsolveert ende met denselven gereconciliert werden, is evenwell niet stichtelick bevonden hem te Ingen bij Tiell in den dienst te promoveren.

29. ARNOLDUS STELANDT, nadien sijnodus sijne vermaeninge gehoort heeft ende daerwtt eenige goede hoepe geschept, mitz hij belieft heeft eenige goede boecken te coopen, sick in leere ende ceremonien der Gereformeerder kercken gelijck te houden, alle sehueringe ende schijn van superstitie te verlaeten, sijn huijsfrouwe opentlick te trouwen ende die Confessie der Nederlandtscher kercke t'onderschrijven ende hem christelick te draegen, is vorders den dienst des woorts toegelaeten, mit conditie dat die naestgesetene kerckendienaers op sijn leere ende leven goede acht sullen geven, dat hij niet langer gecontinuiert werde dan tot den naesten sijnodum om, alsdan gehoort hebbende het rapport van den classe van Nijmmegen, te doen nae behooren.

30. Is die instructie belangende die geestelicke procurateurschap JOHANNIS FLOCKENII voorgelesen ende geapprobiert, ende wert die kercke van Aernhem versocht voormelden FLOCKENIO onaffgedaene ende nu in desen sijnodo voorgevallene gravamina per registrum mede te deilen om daerop expedit te versoecken.

31. Sijn om bij den Overisselschen sijnodo te verschijnen WINANDUS JOHANNIS ende HENRICUS DIBBETIUS, dienaer tot Doesburch, gecommittiert, welcke van den sijnodo commissie ende instructie sall gegeven worden.

32. Sijnodi gedeputeerde sullen sijn JACOBUS LOMANUS, JOHANNES FONTANUS, PETRUS GELLIUS, WILHELMUS WIRTZFELDIUS.

33. Die toecoemende sijnodus sall binnen Aernhem gehouden werden den tweeden Maendagh nae Pinxteren ende bij die kercke aldaer goet tijt uijtgeschreven.

34. Die saeck van sGravenwerde in memorie te houden ende tot goeden einde te brengen.

35. Ten besluijt, naedien censura morum ordentlick gehouden ende dancksegginge tot Godt om voorspoet sijner kercken geschiet is, sijn die

broederen met vreden ende in eendrachticheit gescheiden. Actum ut supra den 27 Maij stijlo veteri. Was onderteeckent:

JOHANNES VREDAEUS, sijnodi praeses.
JOHANNES FONTANUS, assessor.
JOHANNES NAERANUS, scriba sijnodi.

Acta synodi particularis, binnen Aernhem gecelebreert anno 1598 den 13 Junij et deinceps stijlo veteri.

1. Nae gedaenen gebede soo sijn die credentsbrieven ende instructien [gelesen] [1]), hebbende bevonden op desen sijnodo verschenen te sijn dese dienaers des g. woorts ende ouderlingen der kercken:

van Nijmmegen JACOBUS LOMMANUS, minister verbi divini, PETRUS MONTANUS, dienaer des g. woorts tot Kesteren, mit JOHAN VAN HOEVEL ende PETER WOLBACKER, ouderlingen;

van Zutphen WILHELMUS BAUDERTIUS, dienaer des g. woorts, JOHANNES LANGIUS, dienaer des g. woorts tot Doesburch, ende D. HENRICUS à BRA, ouderlinck. Senior Doetecommensis non venit. Den sijnodus belast den Zutphenschen classi over hem scherpe censuer te doen.

Van wegen des Arnhemiensis classis JOHANNES PLENTENBORCH, dienaer des godtlicken woortz tot Waegeningen, ende JOHANNES WEDEUS, minister verbi tot Brummen, met twee ouderlingen: die E. heer raedtsheer GERARDUS VOETH ende HERMEN ENGELEN;

vuijt den Harderwijckschen classe WINANDUS JOHANNIS, minister verbi ter Elborch, ende JOHANNES SANDERUS, dienaer des g. woortz tot Hattem, mit WOLTER WOLTINGHEN ende JOHAN TEN WAETER, ouderlingen.

vuijt Overissell PETRUS HARITIUS, dienaer des g. woorts tot Steenwijck, ende LUDERUS VOGELSANCK, dienaer des woortz tot Oldenzeell.

Van wegen des Hoffs van Gelderlandt den E. raetheer GERLACUS VAN DER CAPELL.

Van wegen der magistraet van Aernhem burgermeister EGBERT VAN WETTEN.

2. Oock nae aenroepinge des naems Goedes sijn met gemeijner stemmen verkoeren in praesidem JACOBUS LOMMANNUS, in assessorem WINANDUS JOHANNIS, in scribam WILHELMUS BOUDARTIUS.

---

[1]) Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit T.

3. Die credensbrieven gelesen zijnde, sijn opgelesen ende voor die handt genoemen die acta des laestgehoudenen Nijmmeghschen sijnodi ende daerin vooreerst bevonden wesende, dat die van dat Harderwijcksche classe in den Nijmeghschen sijnodo niet en waeren verschenen ende dat se hiervan, schrifftelick vermaent wesende, geen genoechsaeme excuijss hebben ingebracht, soo sijn sie hierover gecensureert ende vermaent worden, dat se doch voortan om ghene geringhe oorsaecken (gelijck die sijnodus verstaet die excuse te wesen, nu van haer voortgebracht) sich wolden absenteren van de christelicke bijeencompste, maer veelemeer anderen tot een exempell gebruicken die genade, ons van Godt den H. goedertierlick gedaen ende van die hoghe overheijt christelick vergundt. Welcke broederlicke vermaeninge sie voor goet hebben aengenoemen ende beloevet, dat se voortaen niet meer in gebreeken sullen gevonden worden. Ende soo hierin naemaels van ijmandt faud sall bevonden worden, sall die classis, wiens gedeputeerde niet en verschijnen, een punt vleems geven tot mulctam voor den armen ter plaetzen, daer der sijnodus gehouden wort.

4. Den 10 artijckell des Zutphenschen sijnodi, welck oock is den 10 des Nijmmeeghschen sijnodi, wort gansch noedich geacht te wesen tot verminderinge der costen ende om tijt te gewinnen. Worden derhalven dieghene, die nu in gebreucken bevonden sijn, eernstelick vermaent voortaen bij tijde haere gravamina over tho senden aen die kercke, die d'uijtschrijvinge des volgenden sijnodi doen sall, op verbeurte van een halff pondt tot profijt der armen.

5. Dewijle Wilhelmus Baudartius sijne redenen heeft ingebracht, waeromme hij geerne wilde ontslaegen wesen der deputatie tot die translatie des Nederlandtschen bibels, soo is nochtans, dat hij Wilhelmus voorschreven op het ernstelick versoeck des sijnodi dit heeft angenoemen. Sall derhalven aen die magistraet ende kercke van Zutphen geschreven worden ende versocht, dattet haer E. E. gelieven wilden den voorss. Wilhelmum Baudartium opt versoeck des sijnodi tot dit werck laeten gebruickt worden. Sal derhalven der sijnodus ofte die gedeputeerden desselven, soo wanneer Baudartius van wegen deses werckx sall van sijn kerck moeten absent sijn, versorghen dat een ander bequaem dienaer sijn plaetze betrede, totdat hij wederom gecoemen sall sijn. Sall oock dit geschreven worden aen denghenen, die dit aengaedt.

6. Arndt van Londersloet, ouderlinck ende burgermeister van Waegeningen, comparerende in die vergaederinge, heeft verclaert, dat die gemeijnte binnen Waegeningen seer bedroeft was worden, gehoort hebbende,

dat JOHANNES PLETTENBORCH in handelinge stonde met sijne landtsluijden om der kerckendienst bij haer aen te nemen. Versoeckt derwegen der voorss. ARNDT, dat der sijnodus haer behulpelick wilde wesen ende raeden, hoe sie op het voeghlickste mochten handelen om haeren l. dienaer des g. woorts te behouden bij haer. Is volgens die saecke gedebatteert worden ende, dewijll bevonden wort, dat JOHANNES voorss. mit gueder stichtinge sijnen dienst tot Waegeningen is betredende ende oock dat die beroepinge van die van Plettenborch in debita forma niet en is geschiet ofte ingestelt, soo heeft der sijnodus JOHANNEM voorss. geinduceert ende daertoe gebracht, dat hij guetwillich heeft beloevet in den dienst tot Waegeningen te continuieren. Is oock den gedeputeerden des classis Arnhemiensis opgelecht den curam deser saecken aen toe nemen.

7. JOHANNES FLOCKENIUS, procurator rerum causarumve ecclesiasticarum, sall vermaent werden sijn actien t'instituеren tegen GEORGIUM DE COTA, pastor tot Ermell, achtervolgende den 15 artijckell sijnodi Neomagensis.

8. Decretum facti tusschen N. N., daervan gehandelt is den lestgehouden sijnodo binnen Nijmmegen art. 15 [1]), acht deser sijnodus goet te wesen. Hebben oock D. FONTANUS ende D. HERMANNUS beloeft, dat se haer opt vlijtichste willen beneerstigen hetselffde sijn effect laten nemen, soo haest ende sooveell als moegelick sijn sall.

9. Belangende den 26 artickell sijnodi Neomagensis wordt den kerckenraedt van Nijmmegen belast haeren magistraet te vermaenen ende aen te houden, dat die trouw tusschen eheluijden voortan niet meer opt raedthuijs maer in de kercken geschiede.

10. Aengesien dat het seer onstichtelick is, dat wij souden voeden ende onderholden die vianden der waerheit, die buijtenlandtz sijn, item die met cbrijchhandell ofte andere hanteringe omgaen, in welcken die pastor tho Steneren misbruickt wordt, item dieghene die in Jesuitenschoelen studieren, sall dit den Ed. Hoeve remonstreert worden.

11. Dewiell die sijnodale vergaederinge verstaen heeft, dat ARNOLDUS STELANDT den decreto des Nijmmeghschen sijnodi art. 29 voldaen heeft, sall hij gecontinuiert worden opt advijs ende mit raedt der broederen des Hollandtschen sijnodi.

---

1) „15" moet zijn „25".

12. Bevonden wesende, hoe dat HENDRICUS AMMERUS sonder geexamineert te zijn onwettelick sich in den dienst tho Heteren gedrongen heeft ende sonder getuijchenisse uijt Vrieslandt gescheiden is, oock dat hij sich daegelicx verloopt met dronckenschap ende andere lelicke sonden ende gebreecken, soo ist gedecreteert, dat hij daetelick van nu voort geheel sich des dienstes sall ontholden. Het sall oock den E. Hoeve gebeden worden, dat aen den amptman unde schult tho dier plaetze geschreven werde, dat se acht daerop nemen, dat die voorss. HENDERICUS sich niet en vervordere tot sich te trecken eenige fruchten, ter pastorie gehoerende.

13. Is den sijnodo voorgedraegen, hoe dat ARNOLDUS RUDINGENSIS van die Jesuijten affgevallen zijnde sich in dese landen well geerne tot den kerckendienst wilde begeven, daertoe hij van die kerck tot Aken gerecommendeert wordt. Soo is dat der sijnodus van FONTANO begert heeft, dat sijn E. believen wilde aen die van Aken te schrijven, dat soo wanneer sie achten, dat die voorseijde ARNOLDUS die kercke Christi ter goeder trouwen sollde dienen, dat se hem alleene, die huijsfrouwe ende kinderen noch daer laetende, mit genoechsaeme attestatien herwaerts overschicken. Men sall neersticheit aenwenden om hem hier ergents tot eenen dienst te promoveren.

14. FLOCKENIUS sall gevraeght worden, off hij kan ende will continueren in het procureren der kerckelicker saecken. Soo niet, sall men sien eenen anderen aen sijn plaetse toe becoemen ende sullen hem op een register gegeven worden alle die saecken, die van kercken wegen bij den E. Hoeve te vervorderen sijn, hem eernstelick vermaenende, dat hij dieselvige urgere, soolangh totdat hij apostill sall becoemen hebben, als daer sijn onder anderen: dat eenmaell een goede bestemde ordeninge opt stuck van de geestelijcke goederen mach gestelt worden; item dat die naegelaeten weduwen der praedicanten een jaerlix onderhoudt mochte bijgeleijt worden, gelijck in andere well Gereformeerde landen geschiet; item dat door dat gansche landt die pastorien der kercken, scholen, mochten gerepareert worden; daerbeneven dat den kerckmeisteren belast worde goede reeckeninge te doen van haere opbeuren ende wttgifft; dat oock den kerckendienaeren mochte gerestituiert worden die penningen, die sie verschoeten hebben tot reparatie der vervallen pastorien; item dat eenige penningen in een ijeder quartier verordiniert mochten worden om die oncosten, die daer op die sijnodalen ende classicalen bijeencompsten vallen, te dragen; item te remonstreren, dat den grooten moetwill ende ongeregeltheit, die onder die praedicatien [1]), alsoock voor ende nae diezelve, op ende omtrent die kerckhoeven insonderheit ten

---

[1]) „praedicatien" er staat „praedicanten". In T reeds verbeterd.

platten lande mit den cloot te schieten, kaetsen, cloppen, comenschap, tappen ende drincken in tavernen geschieden, welcke abusen behooren affgeschafft te worden; item dat verboeden alle gildebieren mochten worden, schuttebieren, gansentrecken, vastelavondtbieren, dansserien, heijdensche commedien te spelen, mitsgaeders alle andere abusen.

15. Diewijll oock bevonden wort, dat veele, bijsonder ten platten landen, haere kinderen ongedoopt laeten blijven, niet alleene eenige weecken ende maenden maer oock jaeren, tot merckelicke verachtinge des h. doops, soo sal men die E. heeren des Hoffs van Gelderlandt bidden, dattet haere E. will believen bij placcaet het te remedieren, eenen seeckeren tijt praeschrijberende, binnen denwelcken een ijeder geholden sall sijn sijne kinderen tot den h. doop te praesenteren.

16. Daer is gedisputeert, off het niet stichtelick soude sijn die lijckpraedicatien t'Zutphen wederom in te voeren. Ende hoewel eenige redenen gemoviert sijn geweest, waerom het stichtelijcken soude wesen, is nochtans goetgevonden, dat men blieven sall bij den artijckell des nationalen sijnodi, in welcke om gewichtige reden besloeten is, dat waer dieselvige niet en sijn, dat men sie niet en sall invoeren, ende daer sie sijn, dat men se sall soecken op het gevoechlickste aff te schaffen.

17. Belangende die eheordeninge, die van veelen begeert wordt, diewiele alrede van dat E. Hoff een placcaet is gepubliceert, sal men daerbij op ditmaell blijven. Doch is oock goetgevonden, dat nae gedaene openbare waerschouwinge die eheluiden, die terstont nae die ondertrouw t'zaemen consuesceren, opentlick voor den predickstoell van den dienaer der gemeinte bestrafft sullen worden. Sullen oock die respective magistraet vermaent worden, dattet haerluijder E. gelieven will eenige poenen te stellen op soedaenige, die bevonden sullen worden haer hierinne verloopen te hebben.

18. Is seer nootwendich gevonden om te versoecken bij den E. Hoeve, dat eenige middelen mochten beraempt worden om eenen illustrem ofte academicam scholam op toe richten tot gerijff aller derghener, die haere kinderen geerne bij der handt wilden houden mit kleijne kosten om in studiis te laeten optrecken, insonderheit op eenige goede ingenia regardt slaende, in linguis, artibus et theologia well onderricht zijnde, die souden overall in kercken ende schoelen geplandt worden. Tot welcken einde oock bij een jeder stadt sall angehouden werden, dat se eenige almoes houdende tot deser schoelen souden moegen gefonden worden.

19. Alsoo die kercken Christi in dese landen vast van den vijandt des vaderlandts gedreijght worden ende eensins anders [1]) oock allenthalven veele bedroeffheits in den lande is, soo is raedtsaem gevonden, dat aen den E. Hoeve versocht worde, dattet haer E. gelieve wilde te bevorderen, dat eenen beedagh, soo niet door die gansche [2]) Geunieerde Provintien jedoch in desen vorstendomb ende graeffschap, aengestelt ende gepubliceert werde.

20. Opdat den deputati classium ofte dieghene, die ijetwes bij den genabuerden classe te verrichten hadden, des toe bequaemelicker dit moegen doen, is raedtsaem gevonden, dat hiernaemaells onse classicale bijeencompste niet op eenen denselven dagh gehouden souden worden, maer post intervalla temporum. Ende sullen voorgaen die van Nijmmegen, daernae die van Zutphen, tertio loco die van Aernhem, quarto die van Harderwijck.

21. Is gevraeght worden, woedaenige persoenen men behoort toe te laeten tot den getuijgen over den kinderdoop. Is geandtwoort, dat men dit stuck sall laeten gelijck in den nationali sijnodo Hagensi gestatueert is, art. 51.

22. Avermits bevonden wordt, dat veele kinderen, gedoopt wesende, door onachtsaemheit haerer ouderen oft momberen opwassen in aller godtloesheit ende ongeregeltheit, soo sullen allen kerckendienaeren vlijticheit aenwenden int vermaenen der ouderen, gevaderen ende getuijgen ofte vrunden, dat se haer conscientie ende ampt hierinne quiten. Ende soo evenwell foute daerin soude bevonden worden, sullen die kerckendienaers elck haeren respectiven magistraet (soo doch die gemeene momberen der kinderen zijn) aenhouden, dat door haere authoriteit hierinne mach versien worden. Ende opdat het des te beter mochte geremediert worden, sal men bij die respective magistraet versoecken, dat eenich middell mach gevonden worden tenuioris fortunae geen schoelgelt en beboeven te geven.

23. Die ervaerentheit leert, dat vast in allen sijnodalen, classicalen ende consistorialen vergaederingen veele saecken gedisputeert worden, die eertijtz affgehandelt sijn geweest soo in den nationalen als provincialen sijnoden, dwelck dan geschiedt door onervaerentheit in die voorgaende sijnodale acten. Is derhalven goetgevonden, dat in elcke stadt ende classe een boeck gehouden worde, in welcke men schrijven sall die acta generalium et particularium sijnodorum, welck men soo dickmaels, als het eenichsins geschieden kan, sall doerleesen, opdat een ijeder dieselvige moegen bekendt sijn.

---

[1]) „eensins anders" T heeft „andersins". [2]) „die gansche" T heeft „alle".

24. Overmitz het sich bevindt, dat in den particulieren sijnoden veele saecken ongedecideert blijven ende die kercken, soo oock onder den Geunieerden Provintien staende, bijnae om alle haere correspondens ende wetenschap veeler dingen koemen, soo heeft het den sijnodus voor raedtsaem aengesien an de respective particuliere sijnoden der provintien gelangen te laeten, off sie niet (gelijck dese sijnodus dan voor nootwendich vindt) accorderen, dat hiernaemaels, waer een particulier sijnodus gehouden wordt, uijt elcken respectiven eenen persoon bequaem sijnde mede verschreven worde, soodat het alle jaer sall ommegaen, sooveel der sijnoden sijn, die persoonen uijt alle andere sijnoden toe verschrieven. Ende sall die Geldersche sijnodus dese ordeninge beginnen, dwelck omdat des te bequaemer int werck gestelt mach worden, soo sal men hierover het E. Hoff van Gelderlandt begroeten.

25. Theodorus Antoni Vietor in den sijnodo affgevraeght sijnde, waer hij geexaminiert ende tot den ministerium toegelaeten sij, heefft well geseght, dat hij tot Utrecht van Johanne Cesario geexamineert is, maer en konde het niet doen blijcken. Is ten tweden gevraeght, waerom hij geen attestatie vertoonde van die kercke tho Soest in het Sticht van Utrecht, daer hij te vooren den dienst betreden hadde. Andtwoorde, dat dit niet en hadde konnen geschieden, overmits hij sich in overspell verloepen hadde. Ten darden gevraeght sijnde, hoe hij tot den dienst te Zuijlen gecoemen is, heeft geandtwoort, dat hij van die E. heeren der plaetzen bij provisie daertoe gepromoveert was sonder andersins van eenige gemeijnte beroepen te zijn, oock sonder dat die classe daervan wetenschap van gehadt heeft. Op welcke stucken die broeders des sijnodi gelet hebbende ende bevindende die soo swaer te sijn, dat daer geen dispensatie op en valt (dewijll den artijckell 72 Hagensis sijnodi die persoonen, sulcke groeve sonden begaende, van den kerckendienst affset, all waeren sie schoen te vooren legitime geexaminiert ende tot den dienst toegelaeten geweest), soo en konnen sie geensins verstaen, dat Theodorus voorseijt langer dat predickampt betreden moege, maer willen hem well behulpelick zijn, dat hij ergents eenen schoeldienst mochte becoemen om alsoo middell te hebben, waerop hij sijn huijsfrouw ende kinderen onderhoude. Men sall oock arbeiden, dat die kercke tot Suijlen metten eersten met eenen bequaemen dienaer versien worde.

26. Hetghene dat eenmaell in den sijnodo gedecreteert is, en sall geensins noch classis noch kerckenraedt sich vervorderen tho annulleren ofte verbreecken, tensij dat bewesen kan worden, dat sulcx met G. woort ende gemene kerckenordeningh strijdich sij.

27. Voortaen sall der praeses, assessor ende sijnodi scriba geholden sijn soolange bij den anderen te blijven, totdat die brieven, commissien ofte wat sus andersins van wegen des sijnodi is te bestellen, sall moegen verrichtet wesen.

Particularia.

28. Opt aengeven Henderici Hollingeri, waerdoor hij begeerde vermeerderinge sijnes ende des schoelmeisters stipendii, is goetgevonden, dat hij die heeren Raeden door een request sijn petitionem aendienen sall, opdat haer E. daernha sulcx moege remonstreren aen die heeren Staeten der Geunieerde Provincien. Sulcx sall oock geschieden sooveel aengaet het timmeren van een kerck in die schants alsoock van sijn reijscosten, die hem niet en sijn gerestitueert.

29. Sijn oock die pastoren van die respective dorpen Gent ende Angeren gecitiert te coemen tot den classe van Nijmmegen, maer niet gecompareert. Waerop geresolveert is, dat men die heeren Rhaden die saecke sall remonstreren, opdat van haer E. daerover mach gedisponiert worden nae tbehoor.

30. Adami Billichii saecke bij der handt genoemen wesende, ende is[1]) daerin niet besonders connen geschien, totdat men hebbe die copie van dat decreet des Schoonhoevenschen sijnodi gesien, wat daer over hem gedecreteert sij. tWelck decreet, indien die van Hollandt van haer selffs niet over en schicken, soo sal men datselve[2]) door brieven aen haer versoecken, ende sall dan bij den gedeputeerden des sijnodi in Adami saecke gehandelt worden. Middelerwijle sall Adamus in sijnen dienst moegen voortgaen.

31. Hermannus Cornelii heeft wederom aengeholden ende versocht om in den dienst tot Anholt gecontinuiert te worden, doch die sijnodus, gehoort hebbende hetghene dat in den Zutphenschen classe gedecretiert is over hem, heeft daerin niet willen veranderen, maer blijfft bij hetghene dat aldaer well ende christelick besloeten is.

32. Johannes Zanderii heeft des sijnodi raedt begeert over een houwelicxsaeck, welcke dese is, dat suster ende broeder kinderen, lange t'zaemen geleeft hebbende, wilden nu geerne in den kercken gecopuleert zijn, waerin hij Sanderus sick beswaert heeft, dewiell het placcaet des E. Hoffs dat verbiet. Is Zandero geandtwoort worden, dat dit aen den E. Hoeve sij te remonstreren.

[1]) „ende is" T heeft „heeft". [2]) „datselve" ontbr. in T.

33. Die gedeputierden sijnodi sullen bij den sijnodo genominiert ende geconfirmeert, maer d'inspectores classium elck in haeren classe genominiert, doch van den sijnodo geapprobeert ende geconfirmeert worden.

34. Jacobus Lommanus, Johannes Fontanus, Winandus Johannis ende Wilhelmus Baudartius sijn gestelt tot gedeputeerden des sijnodi. Lommanus ende Fontanus sullen dienen tot den naesten sijnodum, maer Winandus ende Baudartius sullen 2 jaeren lanck bij deser bedieningen blieven. Ende sall dese wijse voortaen geobserveert worden, dat alle jaer in die plaetze van twee offgaenden twee anderen genomineert sullen worden ende oock geordineert, dwelcke wijse oock in inspectoribus classium sall onderhouden worden.

35. Tot den naesten Overisselschen sijnodum sullen reijsen Johannes Plettenborch, dienaer des woorts tot Waegeningen, ende Wilhelmus Baudartius, dienaer des woorts tot Zutphen.

36. Den anstaenden sijnodus sall gecelebreert worden tot Harderwijck, bij welcke kercke oock denselvigen sall uijtgeschreven worden.

37. Belangende den tijt, op diewelcke der sijnodus sall geholden worden, wort gestelt in het ordeell ende guetduncken der gedeputeerden des sijnodi.

38. Nae gehoudene censura morum ende dancksegginge tot Godt is der sijnodus in vreden gescheiden.

Was onderteickent:

Jacobus Lommannus, sijnodi praeses.
Winandus Johannis, ejusdem assessor.
Wilhelmus Baudartius, sijnodi scriba.

Acta[1] *synodi provincialis ducatus* [*Geldriae*][2], *anno* 1599 10°, 11°, 12° *et* 13° *Julij stylo* [*veteri*] *Harderwicae habitae.*

[1.] Post preces in praesidem eligeert Johannes Fontanus, in assessorem Petrus Gellius de Bouma, in scrib. a Petrus Sonn[ius].

---

[1]) Onze codex heeft hierbij in margine aangeteekend: „In den Rade avergegeven door D. Jacobum, ministrum alhier, den 29 September 99." [2]) Het in deze acta tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit de andere codd. In onzen cod. ontbr. dat, dewijl de rand is afgeknabbeld.

[2.] Compareerden in desen synodo:

van Nijmegen JOANNES MULHOV[IUS], verbi minister in Elst, ADAMUS BILLICHIUS, minister verbi in Ingen, WILHEM VAN LOON [1]), senior van Nijmegen, HEIJMAN [2]) JANSSOON, senior van Tiel;

van Zutphen PETRUS GELLIUS, HENRICUS DIBBITZIUS, ministri, WILHEM WINTHOLT [3]), senior;

van Harderwijck WILHELMUS WIRTZFELDIUS, PETRUS KINTZIUS, ministri, WOLTER VAN WOLTINCK ende GOOSSEN VAN CORLER [4]) (qui se excusavit et cujus excusatio recepta), seniores;

van Aernhem JOANNES FONTANUS, PETRUS SONNIUS, ministri, JOOST VAN REIDT ende WILHEM VAN ESTVELT, seniores;

van wegen des Hoffs van Gelderlandt ende tegelijck van wegen der stadt Harderwijck DERCK VOETH ende ARNT WOLFFSSEN, burgemeisteren.

ELLARDUS MENIUS ende JOANNES VOSCUIJL sijn als ministri ecclesiae toegelaten.

3. Sijn overgegeven ende voorgelesen die commissiones ende instructiones, welcke in debita forma bevonden sijn.

4. Overmitz grote verhinderinge int stuck der reformation bevonden wort ende sulx ter oorsaken, dat veel godlose ofte [5]) onduchtige schoolmeisteren ende custeren in diensten gevonden werden, sal bij het Ed. Hoff angeholden werden, dat een algemeijn placaet deswegen over het gantze landt gepubliceert werde, vermeldende dat hiernamaels geene Papistische ofte ongeregelde ludimagistri ende custodes angenomen werden, ende waer dieselve tegenwoordigh sijn, ten examine bij den respectiven classen ofte deren gedeputeerden bij pene van cassatie compareren sullen om ondersocht te worden ende daerna te geschieden alst behoort.

5. Gelijckfals diewyl oijck deur die grote superstitie ende haet tegens die Gereformeerde religie, so bij den resterenden Beginen in desen lande gevonden wort, dat voorss. reformation turbeert ende verhindert wort, dat der hoger overheijt gelieven wil daerin te remedieren, hetsij dat dieselve Beginen in etlicke cloosteren tesamen gebracht werden, ofte dat godsalige rentmeesters ende [6]) opsienders over haer gestelt werden.

6. Bij den Hove te urgeren, dat die pastor ten Doreweert sich conform halde met den Reformeerden dieneren ofte casseert werde.

---

[1]) „Loon" S heeft „Leew", T „Leeuw". [2]) „Heijman" S en T hebben „Herman". [3]) „Wintholt" T heeft „van Wentholt". [4]) „Corler" S en T hebben „Coller". [5]) „ofte" S en T hebben „ende". [6]) „rentmeesters ende" ontbr. in S en T.

7. Wort nochmaels met aller ernsticheijt vermaent die kerck van Aernhem sekere exemplaren der Nederlandischen Confession te copen ende dieselve onder die classes om haer gelt te distribueren, ten eijnde alle tegenwoordige kerckendieneren, olderlingen, diaconen, schoolmeesteren ende custeren dieselve onderschriven om also eenhellicheit in der leer te holden.

[8.] Aengesien die affgesette PONTIFICIUS [1]), pastor tot Hovelaken, op den Geldersehen bodem tot verscheijden tijden allerleij affgoderie bedrijft, vind synodus voor goet, dat om sekere informatie daervan te hebben an die ministros verbi tot Amersfort ende ADRIANUM VOSSIUM geschreven werde ende dat hare rescrip[tie] an die kercke tot Aernhem dirigeert werde om daerwt materie te hebben daertegen te procederen.

[9.] Vind synodus voor goet, dat hiernamaels die naestgesetene die[neren] des platten landts in de respective steden sine [2]) respectu classium sub arbitrali poena sullen verschreven werden om wt eenen electitio textu [3]) exceptis dominicalibus een vermani[nge] te doen ende sij te instrueren wt der materie in denselven te[xten] vervattet, alles ter eeren Gods ende tot opweckinge ad majorem diligentiam in studiis.

10. Is wederom gerepeteert worden ende met groten ernst decreteert, dat hernamaels ten platten lande ofte ten minsten in den voornaemsten kercken der christlicke Catechismus expliceert ende der jonger jugent ingeplantet werde, volgens dat heijlige aventmael administreert ende praesbiteria constitueert werden, gelijckfals dat den schoolmeesteren oijck bevolen werde die jugent in den christlicken Cathechismo so duijts als latin te oeffenen. Ende om daerto te commen sal men die hoge overheijt, ja so van noden sijn Excellencie selffs om hulp ende autoriteijt versuecken, ten eijnde die politica des Sondages teruggestelt ende die sabbat exerceert [4]) werde. Ende sulx geschiet sijnde, so die ministri in gebreck gevonden werden, sullen die deputati classium daerop acht geven ende die gebreken den classibus ende synodis refereren ende so volgens besien, off sulcke ministri nijet gedeporteert van haren officiis sollen mogen werden.

11. Sal beijde die synodus ende tHoff van Gelderlandt an Elborch ende Tiel een ernstlick christlick schrivens doen, dat sij elck noch eenen verbi ministrum annemen ende onderhouden.

---

[1]) „Pontificius" S en T hebben „Pontifiuus". [2]) „sine" S en T hebben „et sine". [3]) „electitio textu" S heeft „electio textum", T „electo textu". [4]) „exerceert" ontbr. in S.

12. Bevel vant Hoff wt te brengen, dat in anderen quartieren des lants die reliquien der affgoderien sowel affgebroken ende wtgeroijt werden als op Veluwen.

13. Sal noch met ernst [1]) die hoge overheijt ende allenthalven, waert van noden is, instantelick gebeden ende vermaent werden, dat een illustris schola int landt opgericht werde, waerto voor dese tijt der synodus geen bequamer plaets en vind als die stadt van Harderwijck, ende dat JOANNES RUDINGENSIS tot eenem rectore derselver versocht werde.

14. Synodus vind voor goet, dat het Nijmegsche quartier noch ter tijt een classis blive, ende wat voortan die fratres Tilenses doen, dat sulx geschiede nomine classis Neomagensis.

15. Om eenen nijeuwen procuratorem in causis ecclesiasticis synde appendices ministerii te hebben, sal doctor JOHAN DIE VAEGHT daerom requireert werden ende, desselven consent hebbende, verwilliginge vant Hoff ende den Gedeputeerden der respective quartieren te suecken, ende sulx bij provisie. Ende indien sulx failleerde, dat alsdan die kerckenraedt van Aernhem om sal sien eenen an[deren] bequamen op te speuren.

[16.] Opdat die bij der landschap ingewilligde tertiae partes vi[cariarum] juris patronatus tot behoeff van kercken ende scholen sonder meerder verwijlinge mogen angelagt werden, sullen elcks classis affgesante tot desen synodo bij haren respective Gedeputeer[den] ernstlick daerom anhalden ende, so sulx nijet hielp, die sake alsdan an sijn Excellencie geschreven werde, welckes die gedeputeerden deses synodi doen sullen.

17. Der christlicke synodus vind durchwt [2]) nootwendig, dat dermael eens die gemeente tot Barnevelt met eenen bequameren diener godlicken worts tot wtbreijdinge des rijcks Christi versorgt werde, ende dat daerto het Ed. Hoff sijne autoriteijt gebeden sal werden te verstrecken.

18. Belangende die verbeteringe der translation des heijligen bibels refereert men ad nationalem synodum. Ende opdat men denselven so bald möglick moge impetreren, sal praeses, assessor ende scriba bij den Amsterdamensibus anhalden.

---

[1]) „ernst" T heeft „aller ernst". [2]) „durchwt" S en T hebben „daeruijt".

19. Sal noch den Ed. Houf gelieven die kerckmeesteren deses landts daerto te holden, dat sij rekeninge ende reliqua doen van den penningen tot eener yederen fabricque gehorigh, opdat also die templen gebouwet ende andere reparatien geschieden mögen.

20. In der saken van Georgio de Cota, pastor tot Ermel, overmitz hij homicida, cauponarius ende irordinatae vitae is, sal bij het Ed. Hoff angeholden werden, dat hij de facto van synen ministerio affgeset werde ende die renten der pastorie hem nijet meer gevolgt.

21. Is repetitie geschiet, dat in het geven der testimonien hetsij voor kerckendieners ofte schoolmeesters oprichticheijt gebruijckt werde, item dat geenen diener alleen [1]) ten platten lande ende waer geen praesbiteria sijn, vrijstaen sal sonder advis ende medesubscriptie eenes ofte tween genaberden dieners bedebrieven mede te deijlen. Ende waer sulx geschiet, welverstaende dat gewichtige oorsaken moeten angewesen werden, tselve nijet over vier maenden ofte een halff jaer sal duijren. Ende na expiratie der ses maenden sal die tuijgnisbrieff van geener weerden sijn, twelck oijck in het testimonium sal gestelt werden.

22. Wort nochmaels repeteert ende bevolen op arbitrale straffe, dat geene Papistische vierdagen gepubliceert noch geviert sullen werden, item dat die heijlige doop, waer kercken sijn, in denselvigen administreert werde, alsoijck dat [2]) die proclamationes matrimoniorum drije Sondagen na malcanderen sonder ansien der personen geschieden sullen ende alsdan die confirmatie gelijckfals in der kercken geschiede.

[23.] Die sake belangende Peregrinum de Hirt [3]) wort geremitteert in den naesten Harderwyschen classem, welcker macht sal hebben wt den classe van Aernhem [4]) eenen ofte twee ministros te verschriven om also die sake tot een goet eijnde te helpen dirigeren.

[24.] Sullen hiernamaels geene idioten tot dem ministerio togelaten werden, sij sijen dan sonderlick expert ende van God [5]) begaeft. Ende sal oijck synodus nationalis gebeden werden op dit punct goede achtung te nemen.

---

[1]) „diener alleen" S heeft „eenletsigen ministro", T heeft „eentsigen ministro". [2]) „dat" S en T hebben „daer". [3]) „Hirt" S en T hebben „Herde". [4]) „van Aernhem" ontbr. in T. [5]) „expert ende van God" S heeft „ex, per ende van Godt".

25. Belangende het placaet, van den matrimonien gepubliceert, in welckem gemeldet van den proclamatien, demselven sal alom soveel mogelick nagesettet werden, also dat men entweder scripta vel viva testimonia met neersticheijt ervordere.

26. Wanneer hiernamaels wt dem land van Gelre een minister verbi tot dem dienst des veltlegers gevordert wort, sal der classis van Zutphen eerst eenen, daerna der classis van Harderwijck eenen, ten lesten der classis van Aernhem oijck eenen seijnden, ende sal voortan also omgaen in sulcker voegen, dat dan Nijmegen weder eerst sal sijn.

27. Aengaende den custer tot Voorthuijsen, vermitz hij met sijner eijgen handt overtuijgt is van raedt te geven tegens toverie ende tot etlicken [1]) malen daerin relabeert is, vind der synodus voor nootwendigh, dat sulx dem Ed. Hove angedient werde, ten eijnde hij van sijn vicarie ende custerie priveert ende volgens arbitralick gestraft werde. Off hij oijck excommuniceert werden soll ende op welcke wijse sulx geschieden mochte, sal bij dem arbitrio classis staen.

28. Overmitz die jugent behoort ad pietatem ende ad Dei cultum angevoert te werden, wirt raetsam gevonden, dat met den respective magistraten ende rectoren gedelibereert werde, off nijet stichtlick en sij, dat die scholastici alle weken predicken ende gelijck an den Sondagen geschiet frequenteren. Sal hierop in naesten synodo rapport geschieden.

29. Belangende den casum matrimonialem, bij der kercken Harderwijck voorgestelt, sal derselve van der kercke voorss. met allen circumstantiis opt spoedigste beschreven ant Ed. Hoff overgesonden werden, ende sullen midlertijt beijdersijts in suspenso geholden sijn.

30. Die pastores, welcke eenmael die Reformeerde religion angenomen maer daerna deur vreese des viandts in papatum relaberen, werden inhabiles ad ministerium Reformatum erkent, ten ware dat sij post longam et seriam resipiscentiam [2]) van God terecht wurden gebracht.

31. Die vicarien, welcke van onsen affgesagten vianden, wesende buten landts, gebruijckt werden, kent synodus, dat geheel tot den ministerio ter plaetsen, daer sij sijn, gebruijckt sullen werden, als tot Bennecom, Grol, Aelten, etc [3]).

---

[1]) „etlicken" S en T hebben „elcken". [2]) „resipiscentiam" S en T hebben „poenitentiam". [3]) „etc." ontbr. in S en T.

32. Belangende die person Joannis Mauricii Bergeri is [bij den] christlicken synodo decerneert, dat hij in desen lande to[t ghienen] ministerio togelaten werden sal.

[33.] Overmitz oijck Joannes Ketteler onformelick ende met grote faulten in den kerckendienst tot Oen gecommen, is dieselve van sijnen dienst de facto affgeset ende inhabilis ad ministerium verclaert.

[34.] Overmitz het stedeken Lichtevort eenen blinden, onbequamen menschen tot eenen pastor heeft, dermaten dat hij weerdigh is affgeset te zijn, ende van oltsher gebruijcklick geweest, dat Grol ende Lichtevort bij combination bedient worden, acht synodus stichtlick te sijn, dat hetselve autoritate summi magistratus wederom geschiede, gelijckfals dat die kerck tot Bredevoort, item het schoolhuijs tot Doesborch, op den kerckhoff staende, restaureert werden.

35. Lochemensis minister Joannes Averneius [1]) versueckt oijck restauratie sijner kercke, item eenen Reformeerden schoolmeester ende custer, item requireert restitution sijner reijscosten als oijck auctionem stipendii, welckes in deser duijrer tijt maer drijehondert gulden [2]) geweest is. Ende waer hem deses geweijgert soude werden, versueckt hij oorloff vandaer te trecken, welckes dem Ed. Hove te kennen sal gegeven werden.

36. Synodus heeft angenomen soveel als mogelick voor de kerck tot Nijmegen te sorgen.

37. Aengesien grote onordninge in kercken ende scholen van Over- ende Nederbetuwen gevonden wort, acht synodus hoochnootwendig, dat alle ministri ende ludimagistri oijck custodes templorum binnen de stadt Nijmegen deur autoriteijt des Hoves ende amptmans op eenen sekeren dagh sullen verschreven werden ten examine, welck werck opdat stichtlick wtgevoert mochte werden, geeft synodus dem praesbiterio ende christlicken magistraet to Nijmegen macht wt elckem classe deses landts eenen ministrum te verschriven. tWelck also binnen Nijmegen verricht synde, sal ter gelegener tijt eadem forma binnen der stadt Tiel met den Nederbetuschen dieneren, schoolmeesteren ende custeren met Gods hulp geschieden.

38 Nochmaels bij den Hove van Gelderlant supplicando et monendo an te holden, dat alomme betere ordninge op de administration der kerckengoederen gestelt werde.

---

[1]) „Averneius" S en T hebben „Overneius". [2]) „gulden" ontbr. in S en T.

39. Die sake tuschen meister GOMPERT VELTSCHEERDER ende sijner huijsfrouwen verresen, naemlick dat dieselve adultera geworden solde sijn, behoort ant Hoff van Gelderlant geremitteert te worden.

40. Wt macht des synodi sal an PETRUM MONTANUM geschreven worden, dat hij in sijnen pastorien Huesden ende Kesteren alleen predike ende nijt simoniascher wijse omlope an anderen plaetsen om loons wil te prediken, ende sulx op pene van suspension in synem ministerio et stipendio.

[41.] Belangende JOANNEM TREMONIENSEM, residerende te Zutphen, dieselve sal tot dienst ende onderholt in Nederbetuwen geholpen werden. Causa commendata est classi Zutphaniensi.

[42.] Nopende die sake HENRICI PRAETORII, die hem sonder wetlicken [1]) beroop int fort [van] Nassou ingedrongen, sal hetgene met hem in Buren gehandelt, copijsche wyse an JOANNEM WT DEM BOGART met een schrivens de[ses] synodi overgesonden werden, ten eijnde hij, deur autoriteijt van sijn E[xcellentie] ofte Raedt van State ten kriege committeert, de facto removeert moge werden.

43. Tot volmachten ende gedeputeerden in kercklicken saken sijn, neffens WINANDO JOANNIS ende WILHELMO BAUDARTIO, JACOBUS BURSCHETUS ende RUTGERUS TOPANDER geordonneert ende in absentie TOPANDRI JOANNES VREDAEUS.

44. Overmitz voorgecommen, dat die affgesette pastor tot Putten WILHELMUS WEES met heijmlick dopen ende leren groten schade doet, als gelijckfals EVERHARDUS SWAER [2]) met sijner huijchelie, sal versocht werden by tHoff, dat gemeltem WEES sulx verboden ende hij syne woonplaetse elders neme. Daerenboven diewyl der keller to Putten Jesuita is, dat het Hoff denselven doe affsetten ende een vrom man in de plaets comme. Monendus quoque praedictus SWAER [2]), ut promissionum [3]) sit memor.

45. Aen die Suijthollantsche ende Overijsselsche broderen te schriven, wat die oorsake hares wtblivens sij.

46. WILHELMUS BAUDARTIUS ende JOANNES PLETTENBORCH vermög des recesses synodi, anno 1598 in Aernhem gehalden, sullen noch, so wtschrivinge geschiet, tot den Overijsselschen synodo trecken. Ende int volgende

---

[1]) „wetlicken" ontbr. in S en T. [2]) „Swaer" S en T hebben „Swaen". [3]) „promissionum" S en T hebben „promissionis".

jaer gelijckfals verschrivinge geschiet sijnde, sullen daerhen trecken WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende JOANNES LANGIUS. Im val oijck wt onsen synodo eenige na Suijthollant wurden beroepen, sullen daerhen trecken JOANNES FONTANUS ende PETRUS GELLIUS DE BOUMA. Instructiones et commissiones daerto dienende sullen geven die nu [1]) gedeputeerden synodi.

47. Der naeste synodus sal met Gods hulp [2]) binnen der stadt Doesburch gehalden werden cortlick na Pinxteren. Die wtschrivinge sal geschieden deur die kerck daerselffst. Ende sullen mede tot denselven synodo requireert werden twee wt Overijssel, twee wt Suijdhollant ende twee wt Noorthollant. Gemelte wtschrivinge sal een maent te voren geschieden.

48. Is een quaestio moveert worden, off een man, in bonis [3]) literis, theologia et pietate vitae wel exerceert, nochtans [4]) een huijsfrou hebbende, welcke wel onse conciones frequenteert, nochtans Lutherana aut alterius sectae is (daer nochtans voor de handt geen periclum destructionis [5]) ecclesiae te verwachten) ad ministerium togelaten solle werden [6]). Achtet synodus, dat ad nationalem congregationem desfals om resolutie te hebben remitteert sal werden.

Na geholdener censura morum ende gedaner danckseg[ginge] tot God is der christlicke synodus in vreden geschey[den].

JOHANNES FONTANUS, ut praeses synodi m. ppr. sst.
PETRUS GELLIUS DE BOUMA, assessor synodi st.
PETRUS SONNIUS, scriba sijnodi [7]).

Copia der acten dess Geldrischen sijnodi, anno 1600 den 10, 11, 12, 13 Junii binnen der statt Arnhem geholden.

1. Na der anroepinge Gottes ist met gemeinen keurstemmen verkoren in praesidem JACOBUS BURSCHETUS, in assessorem JOHANNES VREDAEUS, in scribam JOHANNES LANGIUS.

---

[1]) „nu" S en T hebben „itzige". [2]) „met Gods hulp" ontbr. in S en T. [3]) „bonis" ontbr. in S en T. [4]) „nochtans" S en T hebben „noch". [5]) „destructionis" S en T hebben „turbationis". [6]) „werden" S en T hebben „mogen worden". [7]) Deze onderteekeningen zijn authentiek.

2. Sijn in desen sijnodo verscheenen:

uit dem classe van Nijmegen JOANNES MULHAVIUS [1]), JOHANNES VREDAEUS, ministri, JAN VAN HOVEL ende HEYMAN [2]) JANSEN, seniores;

uit dem classe van Zutphen GUILIHELMUS BAUDARTIUS, JOHANNES LANGIUS, ministri, JOHANNES TREMONIENSIS [3]) loco senioris [4]) ende JOCHEM VAN DUIMEN [5]) oock alss senior;

uit dem classe van Harderwijck WINANDUS JOHANNIS, JOHANNES VOSKUIL, ministri, ARNT WOLFFSEN, ARNT JACOBSEN, seniores;

uit dem classe van Arnhem JOHANNES PLETTENBERCH [6]), JACOBUS BURSCHETUS, JOHANNES WEDDAEUS, ministri, ende de junckher HENRIK VAN BRIENEN [7]) ut senior;

van dem edelen Hove van Gelderlandt GERRIT VOETH, raetzheer.

van dem ersamen raet der statt ENGELBERTUS VAN DEN BORCH [8]) ende JAN DE VOECHT [9]).

Ock zijn mede verschenen alss gecommittert uit dem Suidthollandischen sijnodo LIBERTUS FRAXINUS, uit dem Noordthollandischen sijnodo JACOBUS ARMINIUS, ende dat op het versoeck deses sijnodi, ten einde dat goede [10]) correspondentie offte [11]) eenicheit in der leere ende gottesdinst mochte onderholden werden.

Die sijnodus van Overissel, ook beschreven zijnde, heeft niemant gesonden ende is de excuseschrifft deren van Deventer vorgelesen ende sall an den anstaenden sijnodum geschreven ende versocht worden, dat die vor deser tijdt angevangene correspondentie niet interrumpert maer continuert moge werden.

3. Sijn overgegeven ende vorgelesen worden der vorschr. affgesanten tot desem sijnodo commissiones et instructiones, welcke in de beste forma bevonden zijn, behalven dat minister loci cum suis condeputatis [12]) geen credentie verthoent, hetwelcke versuim iss te censureren ende in geen consequentie sall getoogen werden.

4. Daer iss tot verscheiden reisen in den sijnoden raetsam gevonden, dat jeder particulier classis haer gravamina bij tijden an de sijnodale classen [13]) soude overseinden, dwelcke tot noch toe niet en iss plenarie ge-

---

[1]) „Mulhavius" S heeft „Mulhenius", T „Mulsenius", W „Mulhoovius". [2]) „Heyman" S heeft „Hermen", T „Herman". [3]) „Tremoniensis" S en T hebben „Cremonensis". [4]) „loco senioris" ontbr. in S en T. [5]) „Duimen — senior" S en T hebben „Dueren, seniores". [6]) „Plettenberch", S en T hebben „Plettenburgius". [7]) „Brienen" S heeft „Brenen", T „Bremen", W „Bremen, rekenmeester". [8]) „Borch" S en T hebben „Burcht", W „Borgh". [9]) „Jan de Voecht" S en T hebben „doctor Johan de Vaeget". [10]) „goede" S en T hebben „christelicke ende goede". [11]) „correspondentie offte" ontbr. in de andere codd. [12]) „condeputatis" S en T hebben „deputatis". [13]) „bij tijden — classen" S en T hebben „in tijtz ter plaetzen, daer der sijnodus soude gehouden wesen".

schiedt. Wordt derhalben dit decretum wederom gerepetert ende sall jeder classis, tot dem sijnodo verschreven zijnde, sonder breder schriven darvan to verwachten hare gravamina overseinden ende sullen dieselbe, uit allen classen tesamen gevoecht zijnde, wederom dem classe togesonden worden, opdat ein jeder, die op dem sijnodo verschijnen sall, geresolvert ende [1]) met dem advijss zijner classen verschijne, darom dan die classes bij tijdts sullen moeten gehouden werden.

5. De kercke van Nijmegen hefft begert [2]), dat, dewijle sie nu maer [3]) eenen olden kerckendienaer hebben, die den last des diensts [4]) alleen niet dragen kann, die andere kercken tot desem sijnodo gehorende per vices uit het midden van haer eenen dienaer haer wouden leenen, totdat sie na behooren sullen versien wesen met ordinarisen dienaren am worde. Die lieffde ende [5]) nabuerschafft hefft de broders bewogen haer sulx te consenteren soveel mogelik sall wesen sonder schade van haer kercken, doch sullen die van Nijmegen vermaent worden ernsthafftiger [6]) tot beroepinge van ordinarissen dienaren te procederen [7]), als tot noch toe geschiedt ist.

6. Noch heefft de kercke van Nijmegen begert van den sijnodo een voorschriven an Rutgerum [8]) Topandrum [9]), dat hij so haest alss mogelik sall wesen sijner beroepinge op Nijmegen wille nakomen sonder de kercke aldaer langer op te holden. Ist goetgevonden, dat sulcke vorschrifft denen van Nijmegen medegedeilt werde.

7. Den 13 artickel proximae sijnodi, geholden tot Harderwijck, in welckem gesprocken wordt de illustri schola, ist gerepetert worden, overmits de van Zutphen bijgebracht hebben, dat voor eenige jaren op dem landage ingewilliget seij, dat binnen Zutphen ein academica schola soude opgerechtet worden, glick sulcks ock in den sijnodo tot Zutphen gecelebreert hiebevoren [10]) raetsam ist gevonden, doch die saeke ist nu sover gecomen, dat sie niet en kan verandert worden.

8. Die 4 artickel dess Harderwijckschen sijnodi (darinn gantz nodich gevonden [11]) wordt, dat die schoelmestern ende kustern der kercken be-

---

[1]) „geresolvert ende" ontbr. in S en T. [2]) „begert" S en T hebben „begeert een voorschrijven van den sijnodo". [3]) „nu maer" S en T hebben „niet meer als". [4]) „des diensts" ontbr. in S en T. [5]) „lieffde ende" S en T hebben „christelicke". [6]) „ernsthafftiger" S en T hebben „met meer neersticheit". [7]) „procederen" S en T hebben „provideren". [8]) „Rutgerum", de overige codd. hebben „D". [9]) „Topandrum" S en T hebben „Tepandrum". [10]) „hiebevoren" S en T hebben „sulcx". [11]) „gantz nodich gevonden" S en T hebben „geresolveert ende voor goet geachtet".

hoorden te wesen sodanige personen, die professie doen van de ware religie) sall ernsthafftig bij het Edele Hoff geurgert worden, opdat die onduchtige geremovert ende bequame an hare platze verordinert mag werden.

9. De sijnodus achtet, dat den 34 artickel sijnodi Harderwicenae sall nagekomen werden soveel mogelik, dewijl verstaen wordt, dat de officier te Lichtenvoort ende Vrageren gehooren in de kercke tot Groll, ende men sall om hierto te komen het Edle Hoff begroeten.

10. Alsoo in eenig platzen lijckpredicatien gedaen worden, in andern niet, so acht de sijnodus, dat men noch achtervolgen soude die resolutie des nationalen sijnodi. Ende opdat vortaen die lijckpredicatien des to weiniger [1]) versocht worden, so en sullen die predicanten, die deselbe doen mochten, geensins iet verhaelen offte mentioneren, dat tot loff der verstorbenen ist streckende, maer sullen velmehr bestraffen die superstitien des paus[doms], in ende [2]) bij de begraffnissen gebruicklick. Ock wordt den predicanten, die die lijckpredicatien doen [3]), verboden geen geschencken darvor to nemen.

11. Also men verstaet, dat veel vromer [4]) luiden tot Barnefeldt seer begeerich zijn om einen bequamen Gereformerten [5]) predicant te hebben, sall middel des onderhoudts gesocht worden ende sall alsdann een darhenen bestelt worden.

12. Diewijle men verstaet, dat in de kercke tot Lochem die altaren ende andere overbliffselen des pausdoms noch staen, glik ock noch an velen platzen in der Betowen, sall het Edele Hoff versocht werden dieselbe te doen uitroijen [6]).

13. Wordt bevonden, dat vele kercken ongereparert bliven liggen, sonderlinge de kercke van den Anstoot [7]), doordien dat [8]) gepretendert wordt, datter geene middelen to en konnen gevonden worden, daer nochtans, so men verstaet, in velen platzen genochsame middelen zijn. Derhalben

---

[1]) „opdat — weiniger" S en T hebben „op die plaetzen, daer eenige lijckpredigen". [2]) „in ende" ontbr. bij S en T. [3]) „die die — doen" ontbr. bij S en T. [4]) „vromer" ontbr. bij S en T. [5]) „bequamen Gereformerten" S en T hebben „goeden". [6]) „staen — uitroijen" S en T hebben „sijn tot groot ergernis ende schandaell van allen vromen, sall vant Ed. Hoff voorschrijvens aen den heer van Dort versocht werden, opdat deselve geauctoriseert werde ende die laet affbreecken." Evenzoo W, doch met weglating der woorden: „tot groot — vromen" [7]) „sonderlinge — Anstoot" ontbr. in de andere codd. [8]) „doordien dat" S en T hebben „ende".

so sall nochmals an het Edele Hoff versocht werden, dat overall die kerckmesteren mogen gehouden werden goede reckeninge te doen.

14. Men sall anhouden, dat den 37 articulus praecedentis sijnodi geeffectuert mochte werden belangende dat examen der pastooren, scholmester ende kustern, insonderheit in Betowen ende waer dat noch mehr van doen [1]).

15. Ist gedeliberert worden, hoe dat men salle konnen geraecken tot den ontfangk dess derden parts der vicarijen, bij der landtschap eertijdts ingewilliget [2]). Ist raetsam gevonden, dat ein jeder in zijn quartier die Gedeputerden darover sall versoeken [3]) ende anmahnunge doen.

16. Belangende procuratorem causarum ecclesiasticarum ist goetgevonden, dat men vor Johanne Flockenio anhoude bij den drij quartieren, dat hem ein stipendium moge bijgeleidt worden. Dwelck verkregen zijnde, so sall die vorsch. Johannes hiervan verwittiget ende [4]) tot deser bedienunge versocht worden.

17. Men sall versoecken bij het Edele Hoff, dat het placaet, gepublicert anno 1593, vernieuwert ende geeffectuert werde, daerin onder andere [5]) gemeldet wordt, dat niemandt, wes standes hij seij, sich en verfordere jemandt to te laten te predicken, dan met vorweten dess classis offte ten minste der hoftstatt, daronder sich sulx soude mogen todragen, opdat habito examine in doctrinam et vitam die dienaer met vorweten ende authoriteit des Hoffs in haer dienst ingestelt mocht werden [6]).

18. Dewijle het placaet van den howelixsaecken, in deser provincien gepublicert, van wegen zijner kortheit [7]) wat duister zijnde, misbruikt wordt, worden bij desen die gedeputerde des sijnodi geauthoriseert notitie te macken van den inconvenienten, die daeruit zijn rijsende, welcke sij ter erster [8]) vergaderinge des landages sullen remonstreren, darbij versoekende dat dit placaet de novo in ampliori forma moge gepublicert worden.

---

[1]) „insonderheit — van doen" ontbr. in S en T. „van doen" W heeft „van doen zal wesen". [2]) „bij der — ingewilliget" S en T hebben „welcke eenige wegeren te geven". [3]) „darover sall versoeken" S en T hebben „sall begroeten". [4]) „hiervan verwittiget ende" ontbr. in S en T. [5]) „onder andere" ontbr. in S en T. [6]) opdat habito — werden" ontbr. in de andere codd. [7]) kortheit" S en T hebben „outheit". [8]) „erster" S en T hebben „eersaeme".

19. Dewijle men verstaet, dat in eenig platzen des forstendoms gebruicklick ist, dat na affsterben enes kerckendinars, sonderlinge ten platten lande [1]), zijne platze van dem classe per vices [2]) bedienet wordt tot vordel der nagelatene weduwen, ist gevracht oft sulcks niet overall mochte [3]) geschieden. Dewijle noch gene communie [4]) der geestliker goeden hier to lande en ist, so kann men niet sien, hoe dit soude konnen overall geschieden. Sall dennoch bij der overheit daer het behoort versocht werden, dat den weduwen ein eerlik honorarium na affsterben der dienaren gemackt werde, ja datselbe ock jaerlix, naerdien de staet der geestl. goedern sall bevonden worden [5]).

20. Die classis van Zutphen sall achtervolgende het decretum sijnodi Harderwicenae articulo 26 gehouden zijn dit jaer het leger met een predicant te versorgen, overmitz die ordenung nu an dese provincien gekomen [6]).

21. Het sall nomine aulae et sijnodi [7]) an Tiel ende Ellborch geschreven worden, dat het haer wille gelieve jeder noch een ministrum ecclesiae te beroepen.

22. Die sijnodus kann niet verstaen, dat de inspectores classis souden macht hebben jemandt te examineren, op den predigstoel te fuhren, in het predigampt te bevestigen, van dem dienst aff to setten, attestatien mede to deelen offte derglicken to verrichten sonder vorweet der broderen der classis, welcke uit het midden van haer jemandt mag nomineren om dese offte jene sacke te verrichten. Doch daer van wegen de viandt die classis niet kan vergadert worden, daer sullen de inspectores classis die vorfallende saeken beleiden met het advijs des kerkenraths der hoftstatt [8]).

23. Alsoo door die attestatie, welcke JOHANNI MAURITIO BERGERO van domino PETRO GELLIO, dienaer des worts tot Zutphen, ende HENRICO DIBBETZIO, dienaer dess worts tot Doesborch, ist gegeven, hij BERGERUS in de kercke van

---

1) „sonderlinge ten platten lande" ontbr. in S en T. 2) „per vices" S en T hebben „een jaer langh". 3) „mochte" de andere codd. hebben „behoort te". 4) „communie" S en T hebben „gemeene staet". 5) „hoe dit soude — worden" S en T hebben: „hoe het overall soude konnen ingevoert worden sonder te verhinderen die aenneminge eines bequaemen dienaers, die sich interim soude moegen presenteren. Derhalven vindt den sijnodus raedtsaem, dat ieder classe in haer quartiere aen die Gedeputeerde ende respective overheit aenhoude, dat den weduwen een honorarium ende soo moegelick oock een jaerlicx onderhout mocht bijgeleijt worden, ende dit alles bij provisie, totdat beter ordre mochte gestelt worden." 6) „overmitz — gekomen" ontbr. in S en T. 7) „aula et synodi" de andere codd. hebben „synodi et aulae". 8) „der hoftstatt" ontbr. in S en T.

Uitrecht gekomen ende dieselbe dardoor grotlix[1]) ist bedroefft[2]) geworden, so heefft de sijnodus deser provincien van Gelderlandt, anno 1600 in Junio tot Arnhem vergadert zijnde, goetgevonden naerder op de sacke to letten ende hefft claerlik bevonden, dat in dese attestatie sodanige saecken waren vorbijgegaen, die nootsackelik darinn hadden behoort gestelt to zijn, ende darbeneffens ock sulx darinn gestelt, welcks met den daden, die hij Bergerus bedreven hadde, niet overeenstimpt[3]). Warover die sijnodus genoodtsackt ist gewest Petrum Gellium te verschriven ende te vermahnen, dat hij sulx wilde rondelik bekennen. Welcx Petrus met weemoedigkeijt zijnes herten angehoort hebbende, bekent ende verclaert hefft, dat hem van herten leedt ist, dat hij uit anritzunge goeder[4]) luiden ende ledematen der gemeinten ende uit anmerckunge groter ergernissen, die hij ende sij vresden, dat binnen Zutphen door Bergerum souden ontstaen, indien hem attestatie worde geweigert, hefft nagelaten in deselbe attestatie te verclaren sodanige daden Bergeri, die hem met rechte goeder attestatien onweerdig mackten. Wilde derhalben die voorschr. Petrus, dat sodanige attestatie niet en ware gegeven, darbij nochtans voegende, dat Bergerus vorschr. te voren met handttastinge hadde belofft, dat hij geenen dienst der kercken, vornaemlik in desen landen, soude versoeken noch tot sulcken einde de attestatie gebruiken. Ende dewijle Henricus Dibbetzius van wegen ouderdoms op den sijnodum niet hefft mogen beschreven worden ende men ock verstaet, dat hij de attestatie niet eer heefft onderschreven dan als sie door bet kerckensegel van Zutphen wass ondersegelt ende hem van Bergero tot Doesborch wass togebracht, so sall hij ock vermant worden dat hij, soveel hij sall bevonden worden schult te hebben, sijne schult te willen bekennen. Dwelcke geschieden sall uit last des sijnodi door Wilhelmum Baudartium ende Johan Langium. Desen act hefft dominus Petrus Gellius met zijner eigen handt onderteickent ende ist het originael berustende tot Arnhem in de consistoriekamer bij den sijnodael acten, waervan copije der kercken van Uitrecht ist togesonden geworden[5]).

24. Godefridi Bucheri supplication ist in dem sijnodo vorgelesen, in welcker hij begert, dat de sijnodus wille approberen het ordeel des consistorii Zutphaniensis, dwelcke hem op het behaach dess sijnodi wederom tot dem ministerio admittert, dewijle hij grote belofften van beterschap nu doet. Doch de brodern des sijnodi genochsam[6]) vernomen hebbende het

[1]) „grotlix" ontbr. in W. [2]) „dieselve dardoor — bedroefft" S en T hebben „in dieselve daerdoor beroepen is". [3]) „niet overeenstimpt" S heeft „niet conden over aenst. . . . .", T „niet konden overeenkomen". [4]) „goeder" de andere codd. hebben „andere goeder". [5]) „waervan copije — geworden" ontbr. in de andere codd. [6]) „genochsam" ontbr. in S en T.

ergerlicke leven, dwelcke die vorschr. GODEFRIDUS langen tijdt gevoert hefft ende noch geene genochsame [1]) beterschap geblecken heefft, so en konnen sie geensins verstaen, dat GODEFRIDUS voor ditmael [2]) met stichtunge tot het ministerium wederom op ende angenomen soude konnen werden.

25. Het versoeck van GOSWINO DOORR, dienaer int Oldebroeck, wordt geremittert ad classem Harderwicenam [3]).

26. JOHANNES RONGIUS [4]), dienaer tot Panderen, versocht voorschriven an den amptman JOHAN VAN GENDT om zijne restanten des stipendii uit Herwen [5]) ende Aert te verkrigen. Ist hem sulx medegedeilt.

27. Dominus FONTANUS ist van dem sijnodo versocht, hefft ock angenomen met het reigerende [6]) fruwelein VAN DEM BERGE, hetseij mondelick offte schrifftelick to handelen, dat het hare Genade wilde gelieven ordere te stellen ende middelen te verschaffen, dat ein Gereformert schoelmeister ende custer sHerenberge mochte gestelt [7]) werden, opdat den borgern daselbst geen orsacken gegeven worde hare kindern op Emmerick na den Jesuiten te seinden.

28. Die dienaren [8]) van Duissborch hebben [9]) raeth begert, hoe sij tot hare achterstendige gagien souden mogen geracken. De sijnodus bedroefft hem dese clachte te horen, doch en weet darin niet anders te doen, dan dat den heren Gedeputerde dess Zutphanische quartiers so schrifftelik als mondelik die sacke geremonstrert worde, om welx te doen ministri Zutphanienses gedeputert worden.

---

[1]) „genochsame" ontbr. in de andere codd. [2]) „vor ditmael" W heeft „wederom". [3]) In plaats van dit art. hebben de andere codd. het volgende: „Gosuinus Dorr, dienaer in het Oudebroeck, is verschenen in den sijnodo ende heeft geclaeght, dat hem ontrocken worden twee mudde roggen, jae gedreight wort, dat men hem noch hondert gulden soude afftrecken van sijn gewoenlicken stipendio, daer doch sijn onderhout soeber genoech is, ende dat hij, hierover ongeduldich geworden sijnde, sijnen dienst heeft opgeseit tegens toecoemende Martini. Versoeckt nochtans van den broederen des sijnodi raedt in deser saeck, welcke vernoemen hebbende, dat hij stichtelick sij met leer ende wandell, soo verstaen sij niet behoorlick te sijn, dat hij om die voorgaende oorsaecken van daer scheide, maer sall sich voegen tot die broeders sijns classis, welcke hem in allen naer behoeren sullen behulpich sijn, [glijck oock in den classe van Haderwijcke sommighe daertoe genoemt zijn] als oock die gedeputeerden des sijnodi, indien den noot sulcx vereijschen sall." — Het in deze noot tusschen [] gevoegde is er in opgenomen uit W, daar het in S en T ontbreekt. [4]) „Rongius" S en T hebben „Rungerus". [5]) „Herwen" S en T hebben „Haffden". [6]) „reigerende" ontbr. in S en T, die daarvoor eenige ruimte hebben opengelaten. [7]) „gestelt" S en T hebben „gestelt ende gegageert". [8]) „Die dienaren" S en T hebben „Den dienaer". [9]) „hebben" S en T hebben „heeft".

29. Ist verscheenen ein ouderlinck der kercken Christi binnen Emrik [1]) met credentie van andere vier [2]) ouderlingen, versoekende dat men haer wilde behulplick zijn, dat sij een goeden bequamen leeraer souden mogen bekomen om de kercke binnen Emmerick ende Cleve to bedienen. Doch vor ditmal en hefft men niemandt geweeten, maer die brodern des sijnodi willen omhooren ende so haest als het mogelick sall wesen haer eenen bequaem mann anwijsen.

30. Pelegrinus, pastor tot Vaessen, ist weigerlik gevonden hem te begeven tot der tafel dess Heeren, alsock in het onderteicken dess christliken Catechismi. Wordt derhalben [3]) des ministerii gantzlik onweerdig erkandt [4])

31. De 27 articul sijnodi Harderwicenae, angaende den custer tot Vorthuisen, sall geresumert worden om vor den Edelen Hove te verschijnen ende [5]) hem te purgeren van zijnen relapsu van toverije tegens zijne belofftnisse, dem Hove gedaen. Wordt begert, dat hij gantzlik van zijnen dinst affgesett werde [6]).

32. Winmarus Stipelius, dienaer tot Ermel, versoekt dat men hem helpe tot hetjene, dat hem uit der pastorije tot Ermel van rechtswegen ist tokomende ende dat hij ein woonplatze mochte krijgen bij zijner kercken [7]). Men sall de heren dess Edelen Hoffs alss ock die Gedeputerden des Arnhemschen quartiers sulx remonstreren ende versoeken, dat Winmaro de kercklicke goederen, tot der pastorije gehoerende, mogen bijgelacht werden.

33. Arnoldus Stelandt tot Isendorn [8]), dewijle bevonden wordt, dat hij om zijner toverije uit Hollandt, Seelandt, Uitrecht ende Vrieslandt [9]) gebannen ist ende hij deselbe hier to lande noch ist plegende tegen sijne gethaene belofte [10]), so en siet die sijnodus geensins, hoe dieselbe vor een dienaer dess wortz soude mogen gekentt offte geduldet werden [11]). Derhalben

---

[1]) „binnen Emrik" S en T hebben „Cleeve en Emmerick". [2]) „andere vier" S en T hebben „die andere". [3]) „derhalben" W heeft „derhalven op het aendienen des Haderwickschen classis authoritate sijnodi". [4]) „des ministerii — erkandt" S en T hebben „opt andienen des Harderwijckschen classis door auctoriteit des sijnodi van sijnen dienst affgesett". [5]) „vor den — ende" ontbr. in S en T. [6]) „Wordt begert — werde" ontbr. in de andere codd.. [7]) „kercken" de andere codd. hebben „kercken, want hij den dienst daer is doende ende die olde pastor affgesett om genoechsaeme redenen". Achter „pastor" heeft W dan nog „hier te bevoeren" en achter „affgesett" nog „is". [8]) „tot Isendorn" ontbr. in de andere codd.. [9]) „ende Vrieslandt" ontbr. in S en T. [10]) „tegen — belofte" ontbr. in S en T. [11]) „siet - werden" S en T hebben „can die sijnodus niet verstaen, dat men hem voor eenen kerckendienaer soude erkennen". „mogen - werden" W heeft „moeghen gekenth ofte geduldet woorden".

sall het Edele Hoff versocht worden der kercken die hardt to bieden, dat bij de facto moge gecassert werden.

34. Hermannus Henrici alias Hermannus Arnoldi [1]) wordt om deselbe oorsacke der uitbannunge ende overmitz hij noijt wettelik tot het predigampt gecomen ist, verclaert geensins in dem kerckendienst geduldet te mogen [2]) werden.

35. Dewijle bevonden wordt, dat vele personen so in den steden alss den platten lande ongetrowett in concubinatu [3]) bliven sitten, sall het Edele Hoff versocht worden hierinn pro authoritate te versien.

36. Leonhardus Holtzbutgen [4]), dienaer tot Middachten, ist bevonden sich so in daglixer dronckenschap alss in andern ongeregeltheden mennichmal verlopen te hebben, alsock alle goede vermahnungen te verachten. Ist ock vor ongevehrlik [5]) twe jaer na langer suspension [6]) op ende angenomen, op conditie dat, so hij sich wederom soude verlopen, hij dadelick van sijnen dienst soude affgesettet werden. Dewijle dan dem sijnodo nu wederom niewe clachten over hem zijn vorgecomen, so wordt de kerkenraet [7]) met den gedeputerden hares classis van dem sijnodo geauthoriseert hem te verschriven, te verhooren ende in zijner sacken te doen na behooren, glik dan dartoe anleidunge geven sall articulus 20 sijnodi Noviomagensis, anno 1597 gecelebrert.

37. Ahassuerus, dienaer tot Rede, sall ock ernstlick vermahnt worden sich vortaen stichtiglicker [8]) to dragen alss nu onlanx [9]) geschiedt ist.

38. Henricus Thammerus wordt bevonden ongegrondet in de suivere [10]) leere, onstichtiglik in wandel ende onwettelick in den kerckendienst tot Heteren ende Driel [11]) ingeschlopen te zijn. Derhalven achtet die sijnodus, dat hij niet langer in dem dienst behorde geduldet te wesen, glik dan ock anno 98 articulo 12 in den Arnhemschen sijnodo over hem ist decretert geworden.

---

[1]) „Arnoldi" S en T hebben „Arnoldi Henrici". [2]) „geduldet te mogen" S en T „gelaeten te". [3]) „in concubinatu" ontbr. in de andere codd.. [4]) „Holtzbutgen" S en T hebben „Houtbutgerus". [5]) „ongevehrlik" ontbr. in S en T. [6]) „na langer suspension" ontbr. in de andere codd.. [7]) „kerkenraet" de andere codd. hebben „kerckenraedt van Aernhem". [8]) „stichtiglicker" S en T hebben „christelicker". [9]) „onlanx" S en T hebben „voor langhs". [10]) „suivere" ontbr. in S en T. [11]) „ende Driel" ontbr. in S en T.

39 [1]). Men sall bij het edele Hoff anhouden, dat JOHANNES SERVATIUS, dewijle hij tot Huessen misse doet [2]) ende op dem Gelderschen boden, namlik [3]) tot Angeren, predicket, hirin verhindert ende gestrafft [4]) worde; item dat PAULUS CEPORINUS, die opentlik te Gendt tegens die leere der warheit [5]) ist predickende, moge geremovert worden; item dat glikfals gehandelt worde met den ongeregelden Friesischem FALCKIO, die hem selbst tot Randewijck in den dienst ingedrongen heefft [6]).

40. Ist den gedeputerden uit den Suidt ende Noordthollandischen sijnoden affgevraecht, off sie enige gravamina hadden an te dienen. Hebben geen besonder gehatt behalven te doleren over die attestatie, JOHANNI MAURITIO BERGERO gegeven.

Quaestiones.

41. Wat te verwachten seij van die translatie des b[ijbels]? Die gedeputerde uit Hollandt hebben geremonstreert, [dat] ARNOLDUS CORNELI ende WERNERUS HELMICHIUS in har[en] sijnoden hiertoe zijn gecommittert, doch op het behaech der kercken van andern provincien also namlick: dat die vorgenoemde personen, het werck volleindicht hebbende, dat sullen overseinden an die personen, die in jeder provincie dartoe hierbevoren gedeputert zijn offte noch gedeputert sullen werden. Ende wordt van wegen deses sijnodi hiertoe gedeputert WILHELMUS BAUDARTIUS, verbi minister binnen Zutphen, achtervolgende het decretum [7]), hiervan gemackt in sijnodo Arnhemensi anno 98 articulo 5.

42. Hoe te remedieren seij het groote [8]) abuiss, dwelcke in het drucken van allerleij boecken ist geschiedende? Wordt geremittert ad nationalem sijnodum.

43. Wat raet datter seij om tot den nationalen sijnodum te komen? Jeder sall in zijner provincie bij den hogen ende leegen overheden anholden, dat dieselbe hoe eer hoe liever moge geconsentert [9]) worden.

---

[1]) Dit artikel komt in de andere codd. op eene andere plaats voor, namelijk als art. 49. Daardoor wordt daar de articuleering eenigszins anders. [2]) „doet" S en T hebben „doet ende doopt". [3]) „namlik" S en T hebben „mennichmaell". [4]) „ende gestrafft" ontbr. in de andere codd. [5]) „die leere der warheit" S en T hebben „die waerheit die leer". [6]) „item dat glikfals – heefft" ontbr. in de andere codd. [7]) „decretum" ontbr. in S en T, die daarvoor eenige ruimte hebben opengelaten. [8]) „het groote" S en T hebben „allerleij". W heeft „het". [9]) „geconsentert" W heeft „geconsenteert ende wijtgeschreven", S en T hebben „uijtgeschreven ende geconsenteert".

44. Wat te doen seij met personen, die niet alleen [1]) lidmaten der kercken maer ock des kerckenraetz geweest zijn, tot de Wederdopern ende andern sectarissen gevallen zijn ende van dewelcke cleene ofte geene hopeninge der beterschap ist, aengesien sij alle vermahnunge ende conferentie affschlaen? Item met diejene, welcke in ongeregeltheit des levens gestadiglik vortgaen? Dit sall staen in het rijpe ordeel van jeder classe ende kercke, daer die abuisen sullen gevallen zijn.

45. Hoe men sich holden sall tegens die lombarden ende hare familien, te weten off men dieselbe soude moge tolaten om getuigen te staen over den christlicken doop? Men sall dit in deliberatie leggen met den benaburden sijnoden.

46. Men sall ock met den andern Niederlandischen kercken delibereren, hoedat men soude konnen komen tot goede communicatie met de Gereformerde kercke in Hochduitschlandt in sacken, die in genere alle kercken concerneren.

47. Hoe men doen sall, wanner een vrovrowe, wesende der Mennonistischer leere togedaen, die jonge kindern tot den doop draecht doch hare eigen kindt ongedopt laet liggen? Indien sodaenige vrovrowe alleen kompt int kindt ten doope te praesenteren, sall affgewesen werden, doch indien getuigen [2]) offte ein der oldern darover staen, so sall men het kindt doopen. Doch sullen die magistraten, daer sodanige vrovrowen zijn, versocht worden dieselbe aff te setten ende andere [3]), der religie togedaen zijnde, te soeken [4]), offte ten minsten dat den vrovrowen, die den Mennisten togedaen zijn, van dem magistraet worde angedient, dat sij sich niet en sullen verfordern de kinderen ten doope te presenteren.

48. Ist gevraecht, off een, uit dem magistraet zijnde ende mede in den kerckenraet sittende ende daselbst hoorende eenig delict, dwelck kerckelick gecensurert wordt, schuldich seij offte mach dem magistraet sulx andienen, opdat de delinquant ock politice gestrafft werde. Men moet insien de gelegentheit der delicten ende geen lidmaet des kerckenraets sall sonder vorgaende advijss des kerckenraetz sulx dem magistraet andienen. Men besie hiervan het judicium Francisci Junii, Commentar. in Ecclesiasticum.

---

[1]) „alleen" ontbr. in W. [2]) „getuigen" de andere codd. hebben „getuijgen, jae een eerlick getuijge daerbeneven". In plaats van „daerbeneven" heeft W echter „daerover". [3]) „andere" S en T hebben „andere eerbaere vrouwen". [4]) „te soeken" S en T hebben „aen [T heeft: in] haer plaetze te ordonneren".

[Off eenen, die van dienst affgesatt is oft die selff den dienst verlaeten heeft, geoorlofft sij kinderen te doopen? Neen, dewijle Christus bevoelen heeft te doopen, die hij bevoelen heeft te predijcken] [1]).

49 [2]). Om tot den Suidhollandischen sijnodum te reisen wordt gedeputert WILHELMUS BAUDARTIUS, tot dem Noordtholandische JACOBUS BURSCHETUS, tot dem Overisselschen ELLARDUS MONIUS. De kosten tot der reise sullen sij versoecken ein jeder bij den Gedeputerden zijnes quartiers.

50. Vortaen en sall die suffragia, als praeses, assessor et scriba verkoren worden, niet een allein colligeren maer sullen ten weinigste twe bij malcander gevoecht werden.

51. Sall ock vortaen die ordnungk in het sitten ende omstemmen gehouden werden, dat de classes, die huiden vorsitten ende erst hare suffragia geven, morgen die latzte sullen sijn ende so vort per vices, glik in Suidthollandt gebruicklick ist.

52. Tot deputatos des sijnodi worden verordinert: [in plaetse] WILHELMI BAUDARTII JOANNES LANGIUS, in WINANDI JOH[ANNIS plaetse] PETRUS KINTZIUS. Ende worden noch dit jaer gecontinu[ert] JACOBUS BURSCHETUS ende JOHANNES VREDAEUS.

53. Inspectores classis zijn: in dem Arnhemsche JOHANNES FONTANUS ende JOHANNES PLETTENBERCH, in dem Harderwichsche WILHELMUS WIRTZFELDIUS ende PETRUS KINTZIUS [3]). Ende overmitz die classis van Zutphen also ock die van Nijmegen niemandt genominert hebben ende nochtans die vorgaende acta medebrengen, dat de inspectores alle twe jaer souden verandert werden, so ist dat de sijnodus op het behaech der respective kerckenrathen tot inspector classis in den Zutphenschen verordinert WILHELM BAUDARTIUM ende JOHANNEM LANGIUM, in den Nijmegischen ADAMUM BILLICHIUM ende JOHANNEM MULHAVIUM.

54. Die statt Zutphen wordt genominert, in welcke door Goots genade dat anstaende jaer de sijnodus sall gecelebrert worden, korts na Pinxteren. Ende sall ten weinigsten 6 wecken tevoren die uitschrivinge geschieden, opdat bequamelik moge nagekomen worden, hetjene articulo 7 [4]) decretert ist.

---

[1]) Dit art., dat in onzen cod. ontbreekt, is hier overgenomen uit S. Het komt ook voor in T en W. [2]) Aan dit artikel gaat in de andere codd. nog vooraf, hetgeen in onzen cod. als art. 39 voorkomt. Zie de noot bij dat art. hierboven. [3]) Achter „Kintzius" is in W in margine bijgevoegd: „Ende werden van dem synodo geapprobert". [4]) „hetjene articulo 7" S en T hebben „dat in eenige articulen".

55. Na geholdener censura morum ende dancksegginge tot Gott [1]) ist de sijnodus in vreden gescheiden den 14 Junii [2]).

Dese acta waren onderschreven door:

JACOBUM BURSCHETUM, sijnodi praesidem,
JOHANNEM VREDAEUM, assessorem,
JOHANNEM LANGIUM, scribam.

Acta sijnodi ducatus Gelriae, gehouden tot Zutphen in [3]) *Maio des jaers* 1601.

Art. 1.

Na aenroepinge des goddelijcken naems sijn met gemenen keurstemmen verkoren:

in praesidem PETRUS GELLIUS DE BOUMA,
in assessorem GERARDUS LIVIUS,
in scribam WILHELMUS WIRTSFELDIUS.

Art. 2.

Sijn in deesen sijnodo verschenen deese volgende personen:
uijt den classe van Nijmegen GERARDUS LIVIUS,
ADAMUS BILLICHIUS (welcke in plaetse JOHANNIS VREDAEI, dienaer tot Thiel, soo van den classe genomineert was ende doch uijt praegnante redenen niet heeft konnen verschijnen, voor deese reijse is toegelaten geworden),
JOHANNES BEIERUS, JOHANNES MANNIS, ouderlingen met credentije.
Uijt den classe van Aernhem sijn met credentije verschenen:
JOHANNES FONTANUS, ZARRIUS BRUMANUS, v. d. m.
doctor JOHAN DE VOOGHT [4]), JORDAN VAN LAUWIJCK, ouderlingen.
Uijt den classe van Zutphen sijn met credentije verschenen:
PETRUS GELLIUS DE BOUMA, JOHANNES OVERNAEUS, v. d. m.

---

[1]) „ende — Gott" ontbr. in S en T. [2]) „14 Junii" S heeft „14 Junii stijlo antiquo aº. 1600", T „14 Junij stijlo veteri aº. 1600", W „14en Junij anno ut ante. [3]) „in" S en T hebben „den 26 ende 27". [4]) „Vooght" S en T hebben „Vaecht".

ADAM VAN CALDENBACH, ouderlingh tot Zutphen,
BERENT TEN HAMME, ouderlingh tot Doetekom.
Uijt den classe van Harderwijck sijn met credentije verschenen:
WILHELMUS WIRTSFELDIUS, } v. d. m.
WOLTHERUS DE BRUIJN, }
ARENT WOLFSEN, ouderlingh tot Harderwijck.

Maer alsoo den ouderlingh van Hattem niet was gecompareert, hem excuseerende door een missive, is WIMMARUS STIPELIUS, v. d. m. tot Ermel, tegenwardigh hier sijnde, van den sijnodo in desselfs plaetse geconstitueert sonder datselve te trecken in consequentije.

Uijt den Zuijdhollandschen sijnodo is met credentije gekomen JOHANNES LEO, dienaer des woordts tot Bommel.

Art. 3.

En dewijle van den Ed. Hove niemand gecompareert en is, uijt reden door een missive aen de kercke van Zutphen verhaelt, en van haer Ed. door aenschrijvens aen den achtb. raedt deeser stad versocht wert, dat haer wilde believen eenige uijt midden van haer op haere plaetse te ordonneren om den e. sijnodo bij te wonen, gelijck oock de e. sijnodus begeert, dat de achtb. raedt van harentwegen deser vergaderinge eenige wilden bijvoegen, soe sijn van den e. sijnodo gecommitteert JOHANNES FONTANUS ende WOLTERUS DE BRUIJN om de heeren [1]) dit aen te dienen. Waerop dan verscheenen sijn [2]) de e. en hoochgeleerde HENRICUS A BRA, med. doctor, ende JOHANNES WIJNHOF, licentiatus in de rechten, beijde burgermeesteren.

Art. 4.

JOHANNES FONTANUS heeft verhaelt, hoe dat de e. raedt van Aernhem, gelijck oock het presbijterium desselfs, begeeren van hem en van den e. sijnodo, dat hij om seeckere redenen, den broederen des sijnodi van FONTANO verhaelt, mochte na huijs reijsen ende JACOBUM BURSCHETIUM (welcke tot dien eijnde was medegekomen) op sijne plaetse aennemen. De sijnodus de redenen wichtich vindende, heeft sulcx ingewilligt. Ende als JOHAN VOOGHT [3]), ouderlingh tot Aernhem, oock begeerde reijsen, en de sijnodus, sijn redenen niet suffisant vindende, heeft hem datselve niet willen toestaen.

Art. 5.

Sijn de acta sijnodi Arnhemiensis, gehouden anno 1600, voorgelesen en gelet sijnde op alle stucken, sijn deese volgende articulen aengetekent om

---

[1]) „heeren" S en T hebben „haeren". [2]) „sijn" S en T hebben „sindt in den sijnodo ende bijgewoont hebben". [3]) „Vooght" S heeft „Voeght", T „Vaeght".

noch in het werck gestelt te werden, als daer sijn: de 4, betreffende de gravamina classium te senden aen de kercke, die den sijnodum verschrijven sal, ende verder te doen als acte luijdt; ende de 8, aengaende de reformatie der schoolmeesters en kosters; item de 15, betreffende het derde deel der vicarijen, dat een iegelijck in sijn quartier sal aenhouden, gelijck die van Nijmegen gedaen hebben; oock de 27 artikel, aengaende den koster en schoolmeester tot sHeerenbergh, sullen de Arnhemienses van FONTANO vernemen, wat hierin gedaen is, ende indien niet, dat sulcx alsnoch geschiede; ende den 41, belangende het drucken van allerleij boecken, blijft de E. sijnodus bij de resolutije desselven.

Art. 6.

Uijt deselve acten des Aernemischen sijnodi sijn bij den gedeputeerden deese navolgende te verrichten als: den 9, belangende de gerechtigheit van Lichtenvorden en Vrageren; item den XI, aengaende de kercke van Barneveldt; item den 13, van de reparatie der kercken; gelijck oock den 12, wesende van de Pauselijcke reliquien tot Lochum; item de 18, aengaende het huwelijck; oock den 21, aengaende de kercke van Tiel en Elburgh om noch eenen predikant te beroepen, waertoe die voors. gedeputeerden sullen versoecken voorschrijven van den Edelen Hove aen deselve steden ende oock brieven van den sijnodo tot dien eijnde aen de kercken aldaer.

Art. 7.

Aengaende den 42 art. des Aernhemischen sijnodi, belangende de bevorderinge des nationalen sijnodi, belooft de E. sijnodus op het versoeck JOHANNIS LEONIS van wegen des Zuijdhollandschen sijnodi daerin te arbeijden, sooveel als mogelijck is.

Art. 8.

Belanghende den 44 art., betreffende de lombaerden, wert gerefereert ad sijnodum nationalem, ghelijck oock den 45 art., wesende van de correspondentie met de kercken van Hoochduijtsland.

Art. 9.

Alsoo WILHELMUS BAUDARTIUS in den Zuijdhollandschen sijnodo den voorleden jaere geweest is, heeft hij sijn rapport gedaen aen deese jegenwardigen sijnodum van hetgeene datter verhandelt is geweest, mits overleverende de acta desselven sijnodi.

Art. 10.

Op de vrage JOHANNIS LEONIS van wegen des Zuijdhollandschen sijnodi, te weten of den jonckman, beroepen tot den kerckendienst in de heijmelijcke gemeijnte tot Emmerick ende Cleve, daertoe bequaem sal sijn, oordeelt de

sijnodus, dat dewijle hij van de professoren tot Leijden geexamineert en geapprobeert is, den voorseijden kercken dienstelijck sal konnen sijn.

Art. 11.

Op het gravamen, of de electie dergener, die ad sijnodum nomine classis gaen sullen, eens wettelijck bij den meesten stemmen geschiedt, naderhand geretracteert sal mogen werden, bijsonder wanneer deselve personen onstraffelijck sijn, antwoord de E. sijnodus, dat sulcx niet en magh gheschieden.

Art. 12.

Item of classis Neomagensis ghehouden sij eenen te kiesen eenen uijt de Overbetuwe en eenen uijt de Nederbetuwe? Is gheresolveert, dat de electie sal vrij wesen, ten ware dat die van Tiel ex actis sijnodi, hiervooren gehouden, anders souden konnen vertonen.

Art. 13.

Dewijle in Tielerwaerdt een heel barbarisch wesen is, geen exercitie van religie wesende, soo heeft de sijnodus raedsaem gevonden, dat de gedeputeerden sijnodi den Ed. Hove deese saecke sullen voorstellen en versoecken, dat met den eersten [1]) daerin mochte voorsien werden.

Art. 14.

Erkent oock de sijnodus seer tot stichtinge te dienen, dat elcke classis [2]) den sijnodo aendienen sal, wat voor dienaeren in het voorgaende jaer aengenomen [3]), afgegaen, gestorven ofte getransfereert sijn ende wat plaetsen noch vaceren.

Art. 15.

Sullen de verordineerde deputati sijnodi met ernst vermaent werden, dat sij hetgeene dat bij den sijnodum niet en kan afgedaen worden, soo in anderen soo doch bijsonder in wichtigen saecken, die voor den Ed. Hove en elders dienen sullen, om die sooveel mogelijck voor den naestvolgenden sijnodum af te doen en sullen ten minsten altoos twe op den sijnodum verschijnen om hares uijtrichtens reden te geven.

Art. 16.

Wat illustren schoolen aengaet is den sijnodus wel [4]), dat die van Zutphen haer houden aen der landdagen recessen.

---

[1]) „den eersten" S en T hebben „ernst". [2]) „classis" S en T hebben „classis alle jaer". [3]) „aengenomen" S en T hebben „angecoemen". [4]) „wel" S heeft „well content", T „wel gecontenteert".

Art. 17.

Ende nadien wert bevonden, dat ettelijcke personen, haer ten houwelijcken staet begevende, wel in onse kercken laten geboden doen ende in het pausdom haer laten copuleren, is geresolveert, dat men de respective overheijd hetselve sal te kennen geeven, dewelcke behooren met ernst daerin te voorsien.

Art. 18.

Wat de lijckpredikatien aengaet, laet het de E. sijnodus berusten bij den artikel des laetstgehouden sijnodi binnen Aernhem.

Art. 19.

Insgelijcx refereert sich de sijnodus aengaende hetgeene, dat de dienaren en kosteren van de begraffenissen der dooden ontfangen, tot den 2 artic. des sijnodi, gehouden tot Aernhem anno 1593 [1]), welcke in particularibus wert gevonden.

Art. 20.

Van hetgeene dat de dienaren op den platten lande bijwijlen in de steden sullen prediken, erkent nochmaels de sijnodus, gelijck als in den Harderwijckschen geschiedt is, nut en nodich te wesen, doch dat de classes daerin discretie sullen gebruijcken.

Art. 21.

De artikel des jongstgehoudenen sijnodi tot Aernhem, belangende den classem tot Zutphen, wert niet verstaen, dat de authoriteijt des classis soude daerdoor opgeheven werden, maer sullen met alle neerstigheijt daerin arbeijden haren classem te beroepen, hetsij in het geheel ofte ten deele, hoe de gelegentheijt geeven kan.

Art. 22.

Soo nu de kercke van Bommel sich [2]) van den kercken des vorstendoms Gelre en graefschaps Zutphen afgehouden heeft, soo heeft de sijnodus raedsaem geacht een schrijvens te vervaerdigen aen het Ed. Hof tot Aernhem om te begeren voorschrijvens aen de magistraet tot Bommel, gelijck oock de E. sijnodus aen de magistraet en kerckenraedt desselfs schriftelijck versoecken sal, dat deselve deser kercken weder geassocieert moge werden.

Art. 23

Henricus Dibbetius, dienaer tot Doesburgh, Wilhelmus Hansonius, gewesene dienaer tot Doetekum, ende de erfgenamen Theodori Grevelingen [3])

---

[1]) „1593" hier verbeterd naar S en T. Onze cod. heeft ten onrechte „1592". [2]) „sich" S en T hebben „sich bishero". [3]) „Grevelingen" S en T hebben „Brevelingen".

saliger, oock geweesene kerckendienaer tot Doetekum, versoecken aen den christelijcken sijnodum betalinge harer uijtstaende en harer in perijckel welverdiende besoldinge. Oock beklaeght sich Wolterus de Bruijn, dat hem noch 20 daler resteren te Brummen. Is raedsaem gevonden, dat de deputati sijnodi haren mogelijcken vlijdt aenwenden, opdat sij tot betalinge komen en geholpen mogen werden.

Art. 24.

Op het versoeck des E. raedts tot Lochum belangende den custer aldaer sal de E. sijnodus schrijven aen de E. raedt, dat haer E. wille gelieven achtervolgende der voorgaende sijnoden decreten eenen anderen custer te stellen, ten ware dan dat deese tegenwoordige noch binnen eens halve jaers tijd met de kercke aldaer wilden vereenigen.

Art. 25.

De saecke Godefridi Bucheri wert den deputatis sijnodi hujus aenbevolen [1]) om naerstich te ondersoecken, hoe hij sich in leere en leeven gedraeght, en indien sij goet getuijgenisse van hem vernemen, sullen sij bij den Ed. Hove arbeijden, dat hij weder tot den dienst toegelaten moge werden ende sullen hem nomine sijnodi als versoent sijnde op ende aennemen.

Art. 26.

Wimmaro Stipelio wert wel van den E. sijnodo vergundt, dat hij op Pinxteren tot Apeldoorn moge prediken, sooverde als hij iemand hebben kan, die sijne vices in sijne kercke tot Ermel betrede, maer hij sal om sekere redenen het heijlige avondmael aldaer voor deese reijse niet mogen bedienen.

Art. 27.

Van den pastor tot Vaesen wert den deputatis sijnodi opgeleijdt daerin te doen, wat de noot vereijsschen sal. Insgelijcken in de saecke van de custer tot Oen.

Art. 28.

De sijnodus vind oock raedsaem, dat men schrijve aen den classem van Deventer, die vermanende om den pastor van Wijhe daertoe te houden [2]), dat hij sich des Gelderschen bodems in het plegen eeniges stucx des kerckendienstes wille onthouden.

Art. 29.

Heeft oock de E. sijnodus goetgevonden aen den E. sijnodum van Overijsel

---

[1]) „aenbevolen" S en T hebben „heimgestelt". [2]) „daertoe te houden" S en T hebben „daerhen te vermogen".

schriftelijck te versoecken, dat die tevoren wel aengestelde correspondentie met christelijcken ijver wel onderhouden werde, ende soo ietwes boven hopinge soude geschiedt sijn [1]), begeert de E. sijnodus, dat ter wedersijde daerin sooveel mogelijck voorsien werde.

Art. 30.

Alsoo van den gedeputeerden des E. sijnodi nu afgaen JACOBUS BURSCHETUS, dienaer tot Aernhem, ende JOHANNES VREDAEUS, dienaer tot Thiel, soo sijn op haer plaetse geconstitueert JOHANNES FONTANUS, dienaer tot Aernhem, ende HENRICUS COCHLAEUS, dienaer tot Nijmegen, ende blijven noch JOHANNES LANGIUS ende PETRUS KINSIUS.

Art. 31.

In classe Neomagensi werden geapprobeert van den E. sijnodo inspectores BALTHASAR HIJDORAEUS ende PETRUS MONTANUS. In classe Zutphaniensi werden WILHELMUS BAUDARTIUS ende JOHANNES LANGIUS gecontinueert voor dit jaer, maer dat alsoo voortaen alle jaer eene sal afgaen ende de andere blijven. In classe Aernhemiensi werden JACOBUS BURSCHETUS ende PETRUS SONNIUS, soo oock in classe Harderwicensi PETRUS KINSIUS en JOHANNES ZUITTERIUS van den E. sijnodo geapprobeert.

Art. 32.

De E. sijnodus heeft nochmael JACOBUM BURSCHETUM na voorgaende deputatie op den Noordthollandschen sijnodum te verschijnen gecontinueert, alsoo dat hij credentie van het voorleden jaer sal medebrengen, ende de E. sijnodus sal oock een schrijvens daerbij doen.

Art. 33.

Ende sijn om op den Suijdhollandschen sijnodum PETRUS GELLIUS DE BOUMA ende op den Noordhollandschen JOHANNES FONTANUS over een jaer te reijsen gedeputeert geworden. Ende opdat de eene sijnodus den anderen niet en verhinderen ende dat sodanige sendingen niet belet en werden, soo heeft de E. sijnodus gedecreteert, dat men voortaen den sijnodum deser provincie altoos celebreren sal vier weken na Pinxter.

Art. 34.

De stad van Nijmegen is genomineert om door de genade Godes het aenstaende jaer den sijnodum aldaer te celebreren. En sal de uijtschrijvinge geschieden na uijtwijsinghe des 55 art. in jongstgehoudene sijnodo tot Aernhem, welcke in het uijtschrijven deeses sijnodi om seeckere redenen niet en heeft konnen achtervolght werden.

---

[1]) „sijn" S en T hebben „sijn, dat derselve worde te weder sijn."

Art. 35.

De sijnodus bedanckt grotelijckx den Suijdhollandschen sijnodo ende haren afgevaerdighden JOHANNI LEONI, dat hem tot onderhoudinghe goeder correspondentie gelieft heeft de moeijte der sendinghe op en aen te nemen ende deesen sijnodo bij te wonen.

Art. 36.

Ende is de E. sijnodus na gehoudene censure ende gedane gebedt in christelijcke vreede gescheijden.

Was onderschreven:

PETRUS GELLIUS DE BOUMA, praeses sijnodi.
WILHELMUS WIRTSFELDIUS, scriba sijnodi.

Acta synodi provincialis Gelriae et Zutphaniae, celebratae Neomagi anno 1602 *Junii* 22, 23, 24 [1]).

[1]. [2]) *Wie op den synodo verschenen syn.* [3]) — Naer aenroepinghe des naems Godes is met eendrachtigher stemme vercoren in praesidem synodi D. WILHELMUS BAUDARTIUS, in assessorem D. WINANDUS JOANNIS, in scribam D. JACOBUS BRUNO.

[2]. Sijn wt den classibus Geldriae ende Zutphaniae verschenen dese naevolgende op den synodo:

wt den classe van Nimmegen

HENRICUS COCHLAEUS, dienaer tot Nimwegen,
HENRICUS HOLLINGERUS, dienaer in sGravenwaert,
FRANS BUIS [4]), borgermeester } ouderlingen;
SERWAES ALLERS [5]), }

wt den classe van Zutphen

WILHELMUS BAUDARTIUS, dienaer tot Zutphen,
GEORGIUS MOLLERUS, dienaer tot Doetecum,
Dr [6]) HENRICUS A BRA [7]), ouderlinck tot Zutphen,
RUTGER EVERTSZ, ouderlinck tot Doesborch;

---

[1]) „24" ontbr. in S en T. [2]) De volgcijfers der artt. ontbr. in onzen codex en zijn hier overgenomen uit S en T. [3]) De marginalia bij deze acta ontbr. in S en T. [4]) „Buis" S en T hebben „Buss". [5]) „Serwaes Allers" S en T hebben „Servatius Allatz". [6]) „Dr" ontbr. in S en T. [7]) „a Bra" S en T hebben „a Bra, D. medicinae".

wt den classe van Arnhem

Jacobus Bruno, dienaer tot Arnhem,
Petrus Sonnius, dienaer tot Ede,
Joannes Plettenbergius, dienaer tot Wageningen,
Dct. Fredericus van de Sande, ouderlinck;

wt den classe van Harderwijck

Petrus Kintzius, dienaer tot Putten,
Winandus Joannis, dienaer tot Elburch,
Tilmannus Mylius, dienaer tot Nunspet.

Is oock teghenwoordich gheweest met commissie ende credentz des Ed. Hoves D. doctor Martinus Gregorii, raetsheer, ende wt den naem des stadts van Nimwegen Winandus van Eck, borgermeester derselfder stadt.

Sijn oock verschenen die deputati der synoden van Zuithollant Hermannus Herbertius, van Noorthollant D. Joannes Bogaert, vertonende behoorlicke credentzen van haere respective synoden.

[3]. *Credentzen.* — Sijn daernaer voorghelesen de credentzen der voerghenoemde dienaeren van haren classis ende gheapprobeert. Doch overmits Antonius Thysius, als ouderlingh der kercken van Harderwijck tot den synodo ghedeputeert zijnde, hem doer schrivens verontschuldicht heeft ende oock den dienaer tot Wageningen in plaetse des ouderlinckx aldaer Willem Esvelt buiten [1]) deputatie des classis hem vertoont heeft, doch met schrivens van zijnner kercken, is dan noch onderlinghe [2]) vermaninghe ghedaen, dat soeveel moghelick is die resolutie der classen onderhouden werden end' die veranderingh oock niet [3]) en gheschiede sonder wichtighe reden end' oersaeck [4]) ende, als sulx nodich [5]) is, dat het bij advijs der classen ofte ghedeputeerden derselven ghestatueert werde, sonder dat iemant in het prive sich sulcke veranderinghe onderwinde, ende dat daervan behoerlick bewijs aen de vergaderinghe bethoont werde.

[4]. Johannes Blocquius. — Op het versoeck Joannis Blocquii ende intercessie der kercken van Cleef belangende den kerckendienst zijns persoens tot Gennep [6]), den synodus op haer begeerte en attestatie ghelet [7]) hebbende heeft voer goet ghevonden, dat hij Blocquius vermaent [8]) werde [9]) zijns onbedachten handels, alsoe wt het schrivens verstaen [10]) is, dat hij Blocquius

---

[1]) „buiten" S en T hebben „B. tegen". [2]) „onderlinghe" S en T hebben „gelijckwell". [3]) „oock niet" S en T hebben „voortan niet meer". [4]) „end' oersaeck" ontbr. in S en T. [5]) „nodich" S en T hebben „weerdich". [6]) „Gennep" S en T hebben „Gennep int landt van Cleeff". [7]) „begeerte — ghelet" S en T hebben „begeeren de attestatie gelesen". [8]) „vermaent" T heeft „eernstelick vermaent". [9]) „werde" S heeft „werde eerstelick". [10]) „verstaen" S en T hebben „te verstaen".

sonder ghereconcilieert [1]) te zijn met den kercken ofte classe van Dordrecht ende derhalven onwettelick hem in een stuck des dienstes in den lande van [2]) Cleef inghelaten heeft, dat hij derhalven abstinere van allen delen des dienstes ende eerst soecke [3]) ghereconcilieert [4]) te worden met den voorsz. kercken, tot welcken eijnde hij hem in den naestcomenden Zuithollantschen synodo sal vervoegen [5]), alwaer gheremonstreert sullen werden [6]) die intercessien ende attestatien der kercken van Cleef, ende dat vorder doer haere deputatum benaersticht sal werden die bevorderinghe zijnder saecken soeveel (behoudens goede ordre ende stichtingbe [7]) doenlick sal wesen. Welcke vermaninghe hij Blocquius goetwillichlick aengenomen heeft ende belooft te doen, als hem van den synodo belast is ende volgens bij den Zuithollantschen synode belast sal werden.

[5]. Jan Willemsz *proponent.* — Ghehoort hebbende die ghelegentheit van Jan Willemsoen, schoelmeester ende proponent tot Venendael, oock hetgene diesaengaende bij den kercken ende classe van Arnhem verhandelt is, acht den synodus raetsaem [8]), dat hetgene bij den Harderwijkschen synodo gheresolveert is in den articulo, spreeckende van die inhibitie der idioten, voor dese tijt [9]) onderhouden werde, dat ghelijckewel daerentusschen hij Jan Willemsen der kercke van Deventer gherecommandeert werde tot het ampt eens sieckentroosters ofte als andersins zijn persoen den meesten dienst sal mogen doen.

[6]. Georg. Bucherus. — Aengaende Georgii Bucheri saeck [10]), dat den synodus voer hem bij den Ed. Hove wil intercederen om lantwinninghe te verkrigen, en vindt den synodus voer dese tijt niet raetsaem sulx te doen voer sulcken misdader, van welcken tot noch toe gheen andere ghetuigenisse ghehoort en wort.

[7]. Godefr. Bucherus. — Godefridi Bucheri saecke, van den classe van Zutphen dienende tot zijnne anneminghe voergestelt zijnde, oordelt het synodus aenghesien die intercessie des classis, dat hij weder mach toeghelaten worden doch sulx bij provisie, opdat blijcke, hoe hij hem voortaen in leer ende leven sal dragen.

---

[1]) „ghereconcilieert" S en T hebben „reconstitueert". [2]) „in den lande van" S en T hebben „tot". [3]) „soecke" S heeft „sulcker". [4]) „ghereconcilieert" S heeft „reconstitueert". [5]) „ende eerst — vervoegen" T heeft „ende om gereconstitueert te worden met voorg. kercke sal hij sich tot dien eijnde in den naestvolgenden Zuijthollandtschen sijnodo vervoegen". [6]) „alwaer" — werden" S en T hebben „bij welcken der sijnodus ahnnimpt te remonstreren". [7]) „stichtinghe" S en T hebben „stichtinge der kercken". [8]) „raetsaem" ontbr. in S en T. [9]) „voor dese tiit" ontbr. in S en T. [10]) „saeck" S en T hebben „versueck".

[8]. *Bernefelt.* — Overmitz Barnefelt van den kerckendienst niet wel versien en is, wort den deputatis classis Harderwicenae voornamelick belast, dat sij te ghelijck met den deputatis synodi sorghe willen dragen, ten einde dat die kercke voorsz. versien werde.

[9]. *Reductie tot kercken tot Bommel.* — Alsoe reductie der stadt Bommel aen den lande van Gelder gheschiet is soeveel die politic aengaet, sal vorder doer den deputatis synodi aen den Ed. Hove aenghehouden worden, dat haere Ed. ghelieve te bevlijtigen bij de respective overichheit der stadt Bommel, dat die reductie der kercken insghelijx gheschieden moghe aen desen lande, ghelijckerwijs die deputati synodi sulx bij de kercke van Bommel sullen bevorderen.

[10]. *Afdeylinghe des quartier van Nimmegen in twee classen.* — Als die bovenghenoemde reductie der kercke van Bommel tot den synodo van Gelderlant sal gheschiet zijn, sal van den kercken desselviges quartiers bearbeit werden, dat het quartier van Nimmeghen in twee classes verdeelt werde. Doch voer dese tijt sullen die dienaers sich noch onder een classe houden.

[11]. Johannes Laurentii *tot Puflyck.* — Alsoo Joannes Laurentii buiten wettelick examen ende beroep hemselven tot Puflijck [1]), ghelegen tusschen Maes ende Wael, tot den kerckendienst inghedronghen heeft ende ghelijckkewel voertvaert, nietteghenstaende hetgene verstaen werdt van den Ed. Hove tot zijnder deportatie daerin ghedaen te zijn, verclaert den synodus, dat hoewel hij allen kerckendienst hem soeckt te onderwinden, nochtans voer gheen wettelick kerckendienaer behoert noch sal ghehouden oft ghekent [2]) worden.

[12]. Henricus ab Hemert. — Den synodus onderricht zijnde van den ouderdom ende onbequaemheit ten dienste Henrici ab Hemart, oock op wat wijsse zijn persoen, naer ghedaen renuntiatie van den dienst, ende oock die kercke tot dier plaetse bequamelick can ghevordert werden, approbeert hetghene van den classe van Nimwegen verhandelt is, denselfden oock bereit zijnde acte van dieselve approbatie mede te deilen, alsoe sulx van den classe versocht is.

[13]. *Profanatie der bededaegen voor te koomen.* — Alsoe een grote profanatie des godesdienst self op den bededagen vermerckt werdt, sal het Ed.

---

[1]) „Puflijck" S en T hebben „Boffelick". [2]) „noch sal — ghekent" S en T hebben „erkent te".

Hof aenghemaent werden, dat naemaels in het wtschriven der bededaghen ghementioneert zij ende gheboden [1], dat die [2]) tabernen ende herbergen tot dier tijt ghesloten blijven, alle spelen [3]) cesseren end' ophouden. Ende overmitz bevonden werdt een sonderligen misbruick in dit stuck doer copen, vercopen ende hetgeen dien annex is tot Nikerck, sal speciael schriven van den Hove versocht worden tot remedie deser disordre.

[14]. *Het vervallen van kerken ende pastoryhuysen.* — Naedemael die vervallinghe van kercken ende pastorihuisen daechlix meer ende groter werdt, sal insgelijcks aenghehouden werden als voerschreven, dat die kerckmeesteren tot rekeninghe gheconstringeert worden, opdat men in vordere tijden die inconvenienten, daerwt ontstaende [4]), moghe vermijden.

[15]. *Legerdienst.* — Alsoe grote besuaringhe bevonden wert doer [5]) den legerdienst, acht den synodus raetsaem, dat men bij die behoorlicke ovrichheit onser provintien versoeckke, ten einde beropen ende ghegajeert [6]) mach werden eenen dienaer, die van wegen die van Gelderlant den dienst in den leger ordinarie waerneme om alsoe den anderen dienaren in steden ende dorpen in onsen provintie [7]) te ontlasten ende suaerder [8]) inconvenienten, daerwt voornamelick in onsen landen ontstaende, voor te comen.

[16]. Adamus Billichius. — Den synodus hebbende verstaen, dat Adamus Billichius lantwinninghe bij den heeren Staten van Hollant vercregen heeft, verwondert haer, dat sulckx hen niet vertoont en is, belast oock den classe van Nimwegen dieselve hem af te vorderen ende die onder haeren anderen acten te regestreren als oock hem te vermanen, dat hij voertaen op die rechte leere ende christelick leven wil acht nemen [9]), vermijdende oock alsulcke conversatien, die hem in het een ofte in het ander suspect souden mogen maecken.

[17]. *Formulier tot bequaeme beleydinghe der byeenkomste.* — Overmitz in den synodalibus ende classicalibus conventibus somtijts eenighe saecken niet met die beste ordre ghehandelt en worden, ofte omdat die substantie der saecken selfs ofte onghelijcke ervarentheit dergener die verschinen sulx veroorsaeckt, ende dat verstaen werdt bij den Zuithollantschen synodo

---

[1]) „ende gheboden" ontbr. in S en T. [2]) „die" S en T hebben „alle". [3]) „spelen" S en T hebben „spelen ende arbeit". [4]) „daerwt ontstaende" ontbr. in S en T. [5]) „doer" S en T hebben „in". [6]) „ende ghegajeert" ontbr. in S en T. [7]) „in onsen provintie" S en T hebben „van den dienst". [8]) „suaerder" ontbr. in T. [9]) „acht nemen" S heeft „annemen", T „dringen".

eennich formulier, dienende tot bequame beleidinghe derselver bijeencomsten, gheconcipieert te zijn [1]), acht den synodus voor raetsaem, dat beneven onse ghewoonlicke ordre oock ghoede exemplen van andere kercken ghesien werden. Waertoe den deputatus synodi nostrae, die op den Suythollantschen synodo sal verschinen, copie sal versoecken van datselve formulier.

[18]. *Translatie des bybels.* — Tot translatie des bibels sal den deputatus synodi nostrae op den naesten Zuithollantschen synodo trachten [2]) zijn advijs te vervoeghen met den kercken aldaer, dat D. Drusius met authoriteit des overichheits werde verwillicht te continueren versionem latinorum bibliorum cum notis, ende dat hij tot dien einde moghe ghenieten soedanighe beloninghe, als zijn arbeit verdient.

[19]. *Ordre aenghaende den deputatis van ydere synode.* — Op het aengheven D. Joannis Bogaert, deputati synodi Noorthollandiae, ofte het niet vordelick en ware, dat, in plaets dat nu op eennen ideren synodo verschinen deputati singularum synodorum, eenmael in het jaer, tot vermidinghe van costen ende moeiten [3]), derselver synodorum deputati tesamen quamen op soedanighe plaets, als tot dien bij ordre ghestelt soude moghen worden, is sulx voer goet aenghenomen ende dat die saecke bij onse hoghe ovrichheit in communicatie ghestelt werde om doer haere authoriteit die kercklickke te meer te bevestigen, van welcke goede wille andersins den synodus hem verseeckert houdt.

[20]. Sergius Brumanus. — Alsoe Sergius Brumannus tot noch toe den rectoratum der scholen tot Zutphen ende die kercke tot Voerst gelyck [4]) bedient heeft, dat oock in dese saecke van die stadt ende kercke tot Zutphen met hem ghehandelt is, als gheacht is te behoren, soe oordelt den synodus, dat hij alleenlick blive aen den dienst der scholen tot Zutphen ende den kerckendienst tot Voorst verlate, alsoe hij tot ordinarium rectorem lange tijt tevoren is aenghenomen ende een ider deser diensten een ghehelen mensch vereysschen. Doch om alle disordre voer te comen wort raetsaem gheacht, dat hij tot Michaelis toecomende tot Voerst continuere volgens die transactie, bij den van Zutphen met hem ghemaect.

[21]. *Teghen onbehoorlicke byeensettinghe.* — Op het stuck der onbehoerlicke byeensettinghe ende confirmatie in den houwelicken, voernaemelick op

---

[1]) „gheconcipieert te zijn" ontbr. in S en T. [2]) „trachten" S en T hebben „wachten". [3]) „ende moeiten" ontbr. in T. [5]) „gelyck" ontbr. in S en T.

den platten landen, resolveert den synodus, dat vernomen worde, oft Ed. Hoff een placcaet tot dien einde ghemaeckt heeft ende, soe sulcx bevonden wordt, dat renovatie daeraff versocht werde; indien niet, dat volgens den recesse, op den lantdach ghehouden, een placcaet van den Ed. Hove, tot dien einde dienende, te wegen ghebracht werde.

[22]. Aengaende dieghene, die nae Papiste plaetsen ghaen te biechte ende om andre superstitien, worden voer dese tijt gheen bequame middelen ghevonden om sulx te remedieren, dan sal vorder daerop ghelet worden.

[23]. *Vraegeren ende Lichtevoort.* — Voerghestelt zijnde den synodo die saeck van Vraegeren ende Lichtevoert, sal verwacht werden den wtcomst vant proces tusschen den grave VAN BRONCHORST [1]) end' die VAN MUNSTER.

[24]. *Conformiteit in praeceptis scholasticis.* — Alsoe ghemerckt werdt in onsen provintien, die verscheidenheit ende mennichte van den praeceptis artium grammatices, rethorices, logices [2]), veroorsaeckt een grote verhinderinghe [3]) in den studiis der jonghe jeucht, sal den Ed. Hove aenghedient werden, oft haer believe te committeren eennighe personen, doer welcke van die conformiteit in institutie der jeucht ghesproken ende ghesloten worde.

[25]. *Aenholt.* — Opt tgheen voergestelt is op die kercke van Aenholt en can gheen resolutie ghenomen worden, aleer ghedecideert is tgheen dient tot politie derselver plaetz.

[26]. *Correspondentien met den kerken van Ooverysel.* — Naedemael die van Overysel eenighe tijt lanck naeghelaten hebben die weleer begonnen correspondentie met onsen synodo, voerwendende onder anderen enighe onbehoerlicke aenneminghe van d'authoriteit bij den deputato van onsen synodo ghebruickt, statueert den synodus, dat den kercken van Overysel gheschreven werde ende verwitticht tghene weleer soude mogen in dit stuck mishandelt zijn, dat sulx in vorderen tijde sal voerghecomen werden, ende dat die maniere van bijeencomst der synoden [4]), welcke nu bearbeit wordt ende apparentelick in effecte ghebracht sal werden, die oorsaeck tot sulx sal wechnemen.

[27]. *Institutie der juecht by de Jesuiten.* — Naerdat voerghecomen is, hoe dat verscheide personen wt dese provincien haere kindren in Papisten

---

1) „Bronchorst" S en T hebben „Stijrumb". 2) „logices" S en T hebben „dialectices". 3) „een grote verhinderinghe" S en T hebben „die verhinderinge der fondieringe". 4) „bijeencomst der synoden" S en T hebben „nationale sijnodele bijeencompste".

plaetsen ende sulx onder die institutie der Jesuwiten laeten optrecken, sal den Ed. Hove hiervan openinghe ghedaen werden, opdat nae haer Ed. discretie daerin gheremedieert werde.

[28]. *Huwelickxvraegen.* — Op die vraeghe, off een vroupersoen, verhoulikt zijnde buiten haer weten aen een man, welck nog in den leven hadde een wettelicke ghetroude huisvrou, naerdat sulx tot haer wetenschap ghecomen is, noch in denselven matrimonio ghehouden zij, dan off zij haer tot eennen anderen mach begheven, seit den synodus, dat haer leste houwelick van geender waerden en is. Maer op wat wyse die scheidinghe ende bindinghe [1]) soude mogen toegaen, staet te versoecken bij die overichheit.

[29]. Op die vraghe, off een man, voer enighe jaeren ghescheiden zijnde van zijn huisvrou ende denselven man andersins ghetuigenisse hebbende van een eerlick leven, tot den avontmale (sulx versoekkende) mach toeghelaten zijn, den synodus siet voer goet aen, dat aleer sulx gheschiede, die kercke derselver plaetz voereerst die versoeninghe tusschen dieselve personen soecke tewege te brengen ende indien sulx niet gheschieden en can, dat ghelegentheit der beider zijden ondersocht en aenghemerckt [2]) zijnde, daernae ghedaen sal worden als behoorlick sal zijn.

[30]. *Sacramentum coenae van den clinicis versocht.* — Op die vrage van wegen [3]) eenighe wt den lande van Cleef, ofte het sacramentum coenae den clinicis ofte den bedlegerigen sulx versoekkende sal mogen bedient werden, wort goetghevonden, dat voer dese tijt in den plaetz, alwaer doch die vergaderinghe ende die bedininghe der sacramenten int particuliere huisen gheschieden, dat soeveel mogelick is sulx ghedaen werde, alwaer soedanighe krancken zijn ende hem onderrichtinghe gheschiede. Wanneer sulx niet ghevoegelick en is, dat wt den woerden des Heeren even dieselve troostinghe mogen ghetrocken worden, als ons aenwysende dieselve weldaden doer Christum verkreghen, hetwelck oock doen die sacramenten. En sal naederhandt doer den deputatus nostrae synodi dit als een gravamen voerghestelt werden op den Suithollantschen synodo.

[31]. *Deputati synodi.* — Sullen zijn voer desen jaere deputati synodi: in classe Neomagensi D. Henricus Cochlaeus, in Arnemiensi D. Joannes Fontanus, in Sutphaniensi D. Wilhelmus Baudartius, in Harderwicena D. Wilhelmus Wirtzfelt. En sullen dieselve deputati een ider in haere quartieren vervorderen bij hare magistraten, tgene van noden is.

---

[1]) „bindinghe" S en T hebben „verbindinge mit een ander". [2]) „en aenghemerckt" ontbr. in S en T. [3]) „van wegen" S en T hebben „van".

[32]. *Inspectores classium.* — Syn inspectores: in den classe van Nimwegen JOANNES MOLHOVIUS, PETRUS MONTANUS, in den classe van Zutphen D. PETRUS GELLIUS, JOANNES LANGIUS, in classe van Arnhem D. JOANNES FONTANUS, D. PETRUS SONNIUS, in den classe van Harderwijck D. JOANNES ZUITERUS, D. ELLARDUS MOENIUS.

[33]. *Deputati ad synodos.* — Tot den naesten synodo wort ghestelt [1]) volgens ghewoenlicke ordre die stadt van Harderwijck, en sal die verschrivinghe van dien gheschien naer vermeldinghe ende maniere van vorighe synoden [2]).

[34]. Op den naesten Zuithollantschen synodum wort ghestelt te gaen D. HENRICUS COCHLAEUS. Op den naesten Noorthollantschen synodum wort ghecontinuieert D. JOANNES FONTANUS, ende alsoe hij voer dese reise niet aldaer tegenwoordig gheweest en is om redenen wille, als verhaelt zijn, meent den synodus dan noch, dat den kerckenraet van Arnhem niet ghenochsaem wichtige reden ghehadt en heeft om haeren deputatum tehuis te houden. Voert indien die correspondentie met den kerke van Overysel voertgaet, sal daerwaerts gaen D. WILHELMUS BAUDARTIUS.

[35]. Syn bedanckt gheworden die ghedeputeerde van den Ed. Hove ende der stadt van Nimwegen van wegen haere verschininghe ende ghedurige praesentie, dienende tot beleidinghe der saecken. Alsoock bedanckt zijn des Zuithollantschen ende Noorthollantschen synodorum deputati voer haere aenghename tegenwoordichheit ende stichtelicke [3]) advysen. Zijn alsoe naer ghehoudene censura morum ende oock dancksegingbe ende aenroepinghe des naems Godes die broederen in vrede ende eennichheit ghescheiden.

WILHELMUS BAUDARTIUS, hujus synodi praeses.
JACOBUS BRUNO, scriba. [4])

---

[1]) „ghestelt" S en T hebben „gestempt". [2]) Hierop volgt nog tusschen ( ) in S en T: „4 weecken nae Pinxteren". [3]) „aenghename — stichtelicke" S en T hebben „aengenoemene stichtelijcke tegenwoordicheit ende goede". [4]) Deze onderteekeningen zijn in onzen cod. eigenhandig. De andere codd. vermelden er nog den naam van den assessor bij, maar dragen geen eigenhandige onderteekeningen.

Acta sijnodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen de stad van Harderwijck den 12^{en}, 13 *en* 14 *Julii anno* 1603.

Art. 1.

Aenvanckelick na aenroepinge van den name Godes sijn met eendrachtige stemmen ordentelijck gekoren: in praesidem JOHANNES LEO, v. d. m. tot Bommel, in assessorem PETRUS GELLIUS, v. d. m. tot Zutphen, in scribam GODESCALCUS AELTIUS, v. d. m. tot Wilp.

Art. 2.

Personen met behorelijcke credentien verschenen sijn geweest deese navolgende:

uijt den classe van Nijmwegen:

GERHARDUS LIVIUS, v. d. m. tot Nijmwegen,

JOHANNES LEO, v. d. m. tot Bommel,

joncker LODEWIJCK VAN BRAECKEL, ouderlingh van Nijmwegen, en JAN JANSSEN van Bommel;

uijt den classe van Zutphen:

PETRUS GELLIUS, predikant tot Zutphen,

JOHANNES VIGELIUS, predikant tot Grolle,

JAN WILTHOUT ende LAURENS VRIESE, ouderlingen aldaer;

uijt den classe van Aernhem:

GODESCALCUS AELTIUS, } v. d. m. tot { Wilp [1]),
JOHANNES RHODIUS, } v. d. m. tot { Scharpenseel,

JOHANNES FONTANUS, loco senioris van Aernhem,

GIJSBERT VAN BRIENEN, ouderlingh van Wageningen;

uijt den classe van Harderwijck:

ELLARDUS MEHENIUS [2]), } v. d. m. tot { Harderwijck,
JOHANNES HESIUS, } v. d. m. tot { Oldebroeck,

D. ANTONIUS THIJSIUS, ouderlingh van Harderwijck,

LAMBERT FEIJTH van Elburgh.

Is oock verschenen van wegen den Ed. Hove de ed. en wijse raadsheer GERLACUS VAN DER CAPELLE.

Ende van wegen de Achtb. magistraet van Harderwijck ALPHERT BRINCK, burgermeester derselve stad.

---

[1]) „Wilp" verbeterd naar de andere codd., omdat W ten onrechte „Aernhem" heeft.
[2]) „Mehenius" S heeft „Moenius".

Gelijck oock ADRIANUS VAN DER BORN, dienaer des goddelijcken woordts tot Schoonhoven, deputatus van den Zuijdhollandschen sijnodo, ende JOHANNES HALLIUS, predikant tot Amsterdam, deputatus van den Noordhollandschen sijnodo.

Art. 3.

Sijn daerna oock geleesen de credentsbrieven der voors. persoonen en geapprobeert. Doch dewijle de kercke van Aernhem om seeckere redenen in plaetse van een ouderlingh haren bedienaer JOHANNEM FONTANUM tot den sijnodum te deputeeren heeft goetgevonden, is deselve met believen des E. sijnodi toegelaten.

Art. 4.

Vorder sijn de acta des laetstgehoudenen sijnodi tot Nijmwegen gerepeteert en doorleesen. Ende op het vierde artickel desselven is geresolveert op instantie en intercessie van de kercke van Cleef in de saecke JOHANNIS BLOCKII, die van veele fameuse en schandaleuse saecken is overtuijght geworden, dat hij voorss. aen den toecomenden sijnodum van Zuijdholland sal geranvoijeert ende gewesen werden om aldaer absolute sententie in sijne saecken te ontfangen. Ende dit sal hem door de kercke van Aernhem verwittight worden.

Art. 5.

Op het versoeck van sommighe, dat GODEFRIDUS BUCHERUS soude verlaten werden van de cautie van provisionele kerckendienst, heeft de E. sijnodus na de staet sijns levens gevraeght ende, hoewel die broederen met vreuchden hebben verstaen, dat sijnen tegenwoordigen staet goet is, nochtans geoordeelt ende goetgevonden, dat hij noch een tijdlangh in den provisionelen dienst zal gecontinueert blijven.

Art. 6.

De prophanatione sabbathi.[1]) — Aengaende de abuijsen op Sonnendagen en bededagen door tappen, dronckendrincken, merckt houden, uijterlijcke wercken etc. heeft de E. sijnodus geresolveert, dat de deputati sijnodi aen den Ed. Hove sullen aenhouden, dat de placcaten, eertijts daervan gepubliceert, mochten vernieuwt en ter executie gestelt werden, ende daer[2]) sij noch niet gepubliceert en sijn, verwerven, dat sulcx mochte geschieden. Ende sullen de dienaren in de steden en dorpen den deputatis sijnodi specialijcken van deese ende diergelijcke abusen adverteren.

Art. 7.

Op den 14 articulum des voorgaenden sijnodi, nopende het verval der

---

[1]) Dit marg. ontbr. in T. [2]) „daer" S en T hebben „daervan".

kercken ende pastorijenhuijsen, afschaffinge der reliquien van afgoderije etc., is beslooten, dat D. JOHANNES FONTANUS sal aenroepen de hulpe van twee goede mannen, namentlijck FREDERICK VAN DE SANDE, momber der furstendoms Gelder, ende JOOST VAN REDA, leengriffier, bij derwelcker instantije en aenhouden het Ed. Hof sal beweeght werden de kerckmeijsters tot reeckeninge te constringeren, opdat de kercken en pastorijenhuijsen mochten gerepareert werden ende door den voorss. mannen diergelijcke swarigheden van allen quartieren mochten den Ed. Hove voorgedragen werden, aenghemerckt het een ghemeen ghebreck is.

Art. 8.

Aengaende de saecke ADAMI BILLICHII de sijnodus tegenwoordigh laet het blijven bij hetgeene de classis van Nijmwegen uijt last des voorgaenden sijnodi deesenthalven alreede hebben begonnen in het werck te stellen, om daerin soo lieffelijck ende vrindelijck voort te varen alst mogelijck sal sijn.

Art. 9.

De deputatis sijnodorum. — Het voorgeeven JOHANNIS BOGAERT, dat deputati sijnodorum eenmael int jaer souden tesamen komen om te communiceren, laet het de E. sijnodus blijven bij de opinije van de laetstgehoudene Noortholländsche sijnode.

Art. 10.

De sacris illegitimis. — Op den 22 art., belangende diegeene die op Papistische plaetsen ter biechte ende bedevaert loopen ende oock binnenlandts datselve pleegen, ghelijck tot Wageningen en Lunteren op sint Toenisdagh in Julio noch onlangs gheschiedt is, vind de E. sijnodus goet, dat men hetselve mede beveelen sal den twee voorss. mannen, van welcke art. 7 gehandelt is.

Art. 11.

Belangende de kerckelijcke jurisdictije van Frageren ende Lichtenvoorde, die tot Grol eertijts ghehoort heeft, laet de E. sijnodus verblijven bij de resolutie des 23^{en} articuli des voorgaenden sijnodi. Maer sooveel de duijvelsbander aengaet, die daer laetstmael gekomen is, sal men aen den Ed. Hove aenhouden hem door eenige middelen te removeeren.

Art. 12.

De praeceptis artium. De praeceptis artium in scholis Gelriae docendis sal het versoeck daervan aen den Ed. Hove vernieuwt werden door den deputatos sijnodi, om de groote schade en [1]) confusije van de verscheijden

---

[1]) „en" S en T hebben „die tot".

institutie, die [1]) de jonge jeught lijdet, te remedieren ende de scholen ten ghevoegelyckste op eenen voet en stijl te brenghen.

Art. 13.

Nopende den 26 art. vant middel, waerdoor die correspondentie van den Overiselschen met deesen sijnodo soude moghen ghebroocken sijn, laet de E. sijnodus denselven blijven in sijn waerde, doch alsoo dat die persoon, die daer onghenaemt staet, geacht wort aen naem en faem daerdoor ongekrenckt te sijn ende voorts ghehouden voor een vreedsaem, godsaligh ende eerelijck kerckendienaer.

Art. 14.

Is vorder tot bevorderinge van de voorss. correspondentie geconcludeert, dat Johannes Fontanus ende Godescalcus Aeltius als daertoe van den sijnodo gedeputeert aen den kerckenraedt van Deventer sullen aenhouden, dat deselve eens in olde forme mochte gereduceert werden, ende mede tot Zutphen, bij haer medevoegende eenige van den praesbijteris ende magistraet, die ledematen sijn, sullen arbeijden om te componeeren de verschillen, soo daer eenighe sijn, soowel tusschen die dienaers des woordts en anders.

Art. 15.

De institutione juventutis vetita. — Op het verhael des 27 articuli van seeckere persoonen deeser provincie, die haere kinderen bestellen onder die institutie van de Jesuiten tegen het placcaet des landts, om sulcx te verhinderen sullen den Ed. Hove voorgedragen werden de exemplen van sodanighe ondersaten, die haer in dit stuck ontgaen: tot Doesburgh de soon van de burgemeester Giginck, tot Grolle de soon van Toenis van Middachten, item van Severijn ende oock van den ouwden pastoor, tot Harderwijck de soon van Tobias Rutgerssen, opdat sij ten exempel van anderen mochten gestraft werden.

Art. 16.

De administranda coena clinicis. — Op den 30 artic. de administranda coena clinicis wijst deese sijnodus op hetgeene, dat in den Nijmmeegschen en Zuijdhollandschen sijnodis beslooten is, ende voornamentlijck dat men in deese opene kercken geen privaet nachtmael houden sal. Maer in de Cleefsche en andere kruijskercken sal men hetselve om redenen [2]) dulden, met conditie nochtans dat het niet en geschiede sonder andere communicanten ende buijten den gewonelijcken tijd van communicatie, ten

---

[1]) „die" ontbr. in S en T. [2]) „redenen" T heeft „andere redenen".

huijse daer die siecke bedlegerigh is, met cautie nochtans dat men den siecke, sooveel mogelijck is, tselve ontrade.

Resolutie op den gravamina van den classibus Gelriae.

Art. 17.

Op het voorgeven JOHANNIS LEONIS van wegen de kercke van Bommel ende klagens, dat de classis van Nijmmegen te groot is ende dat om seeckere nootwendigheden deselve behoorde gedeelt te weesen, is geresolveert, dat sij magh gedeijlt werden in drij classes: 1. Nijmmeegsche, 2. Thielsche, 3. Bommelsche, alsoo nochtans dat ieder van dien voor de verdeelinge sal ten minsten tien personen sterck sijn.

Art. 18.

Is door occasie van dien mede den deputatis classis Zutphaniensis toegelaten, dat sij met hare classicale broederen sullen communiceren, ofte niet op gelijcke wijse het Zutphensche classis in twe mochte verdeijlt werden om dat aen den toekomenden sijnodum alsdan te raporteren.

Art. 19.

Alsoo de sijnodus verstaen heeft ende bij goede navorschinge bevonden, dat vier dienaeren deeses landts tot den kerckendienst onbequaem sijn om diversche redenen, leer en leven aengaende, vind de E. sijnodus goet, dat deselve dienaren, als REIJNERUS WIJNCOOP tot Barneveldt, PEREGRINUS DE HEERD tot Vasen, JOHANNES LAURENTIUS te Pufflijck, JACOBUS WALEWIJN tot Leeuwen, van haeren dienst gedeporteert werden, met onderscheijd nochtans dat voor den twee eersten als oude pastooren alimentatie aen den Ed. Hove sal versocht werden, maer de twee andere absolutelijck van haren dienst afgeweesen ende dat hetselve door den deputatos sijnodi aen den Ed. Hove sal versocht werden.

Art. 20.

Het sijnodus gevraeght sijnde van den last der deputaten sijnodi, hoe sij die sullen verrichten, is geantwoordt, dat deese quaestije sal blijven staen voor dit jaer, mits conditie dat elcke respective classis deese quaestie onderlinge sullen agiteren ende haer goetduncken na gelegentheijt der plaetsen de deputatis sullen overschrijven om daerna haer te reguleren in den toekomenden sijnodo.

Art. 21.

De misbruijcken van groote bruijloftsmaeltijden, kinderbieren, schuttebieren, vastelavondsbieren etc. werden gerefereert tot het reces van de Ed. landschap.

Art. 22.

Van de [echt]ordeninge [1]) sal men oock sien het reces van de Ed. landschap.

Art. 23.

De confirmatione ministrorum. — De confirmatione ministrorum sal men volgen articulum 4 en 5 sijnodi nationalis ende vorder houden conformiteijt met de nabuijrkercken.

Art. 24.

Het sijnodus ghevraeght sijnde, welcke het beste middel sij om die lange verwilligde tertias der vicarijen, welcke juris patronatus sijn, overal in het ghebruijck te krijgen, is geantwoordt, dat de ministri locorum, daer bij den collatoren faute is, int prive denselven sullen vermanen om de tertias partes te laten volghen den ministris loci, ende niet voorderende door dit middel, door den deputatos sijnodi den heeren Gedeputeerden der quartieren ernstelijck aen te dienen, doch daermede oock niet uijtrichtende, dat sij dan van wegen den sijnodo sijn Exellentie daerover sullen aenroepen om door sijne authoriteijt deese swarigheijt te remedieren.

Art. 25.

De catechisandis rudibus, dat is den kinderen ende onwetende lieden te institueeren in de fundamenten van de christelijcke religie, is den kerckendienaeren last gegeven om de ghedoopte kinderen in onse kercke in hare visitatien in de vijf hooftstucken onses christelijcken Catechismi te examineren, ende den predikanten op den platten lande wederom opgeleijdt deselve voor hare Sonnendaeghs-predikatien opentlijck voor te leesen ende den kinderen in den scholen die te doen leeren en oock sooveel moghelijck daertoe brengen, dat de kinderen in de kercke voor de gemeente deselve mogen opseggen, opdat door sulcken middel de ouwden moghen des te beter aengeporret werden.

Art. 26.

De classis van Nijmwegen sal arbeijden, dat de kercke van de Graef haren classi voor deese tijd magh bijgevoeght werden.

Art. 27.

Den deputatis ad sijnodos is opgeleght, dat hetgeene wat haer in de vergaderingen wert belastet om hare classibus te communiceren, dat hetselve met den eersten schriftelijck den classicalen broederen sal toegesonden werden omme haer daerna te reguleeren.

---

[1]) „[echt]" is aangevuld uit T. Evenzoo S. In W. is hiervoor ruimte opengelaten.

Art. 28.

Is voorgheslagen, hoe men handelen sal met die persoonen, die drijmael geproclameert sijn ende eene [1]) van dien [2]) door doodelijcke kranckheijd verhindert wert om in de kercke haer te laten bevestighen. Daerop is voor goet aengesien, dat sodanighe personen bij de magistraet mogen aenhouden om van denselvigen door haren notarium of secretarium ghetrouwt te werden, doch dat de magistraet haer vermane ende opleggè, dat sij, indien sij wederom gesondt werden, alsdan haer voor die kercke sullen praesenteeren om den zeegen aldaer toe te ontfangen.

Art. 29.

Insgelijcken is voorgestelt, ofte daer eenighe hoope sij om den nationalen sijnodum te verkrijgen. Is gheantwoordt: ja, doch alsoo dat de gedeputeerden der sijnoden bij de hoge overheijt hetselve sullen urgeren.

Art. 30.

De editione et translatione librorum. — Is oock beslooten, dat de acte, in den nationalen sijnodo vervatet, van uijtgevinge en translateringe der boecken sal gerepeteert en vlijtighlijck onderhouden werden, alsoo dat sonder voorgaende visitatije van den deputatis sijnodi ofte de respective classibus ofte doctoribus theologiae geen boecken sullen mogen uijtgegeven werden.

Art. 31.

De deputatus van Zuijdhollandt heeft den E. sijnodo een missive, van de kercke van Geneven hem toegesonden sijnde, voorgeleesen, daerin begeert wert van de kercken deeser Geunieerde Provincien, dat van deselve voorbiddinge gheschiede tot God voor de welvaert der kercken en der republijcke aldaer, twelcke van den sijnodo belooft is.

Art. 32.

De conventiculis. — Oock sal met ernst van den Ed. Hove versocht werden, dat alle vreemde hetsij heijmelijcke ofte openbare exercitien van religie, tegens de Gereformeerde kercke strijdende, mochten verboden werden, opdat niemandt toegelaten werde in hare huijsen eenige conventicula te houden om postillen ofte eenige boecken voor te leesen tegens de ordre van de kercke.

Art. 33.

De vocatione ministrorum. — Op de vraghe over den 4den articulo des nationalen sijnodi, hoe dat te verstaen is de beroepinge der dienaren: ofte de

---

[1]) „eene" ontbr. in S. [2]) „eene van dien" ontbr. in T.

kercke eerst sal beroepen den dienaeren ende dan de magistraet voorstellen, ofte dat men eerst de magistraet haer advijs sal afnemen; is geantwoordt: vocatio penes ecclesiam, approbatio penes magistratum.

Art. 34.

Raedt gevraeght sijnde van den kercke van Harderwijck, hoe sij in de beroepinge van PETRO SONNIO sullen procederen, is beslooten, dat men tot Rede [1]) de gemeijnte noch eens vrindelijck sal versoecken om dimissije PETRI SONNII. Daertoe sijn gedeputeert JOHANNES FONTANUS ende JOHANNES PLETTENBERGIUS.

Art. 35.

Van THEODORO VAN DER HEIJDEN, schoolmeester tot Vaesen, die gheseijt wert Jesuijts te sijn, is beslooten, dat hij van den Ed. Hove tot Aernhem verschreven sal werden ende in den kerckenraedt aldaer geexamineert sal werden in fundamentis fidei ende antwoordt te ontfanghen, of hem voortaen aldaer sal toegelaten werden schoole te houden of niet.

Art. 36.

De matrimonio. — Dat bij de hooge overheijd overal sal aengehouden worden om een placcaet, waerbij verboden wert certa pecuniarum mulcta dat niemandt ter huijshoudinghe in forme van echtschap sich sal vervoegen, voor en aleer die drij proclamatien ghedaen ende de houwelijcxsche bevestiginge wettelijck geschiedt is.

Art. 37.

Is ghevraeght, of de predikanten oock gehouden sijn sodanighe af te kondigen, die haer voor de ghemeijnte in onse kercken niet en willen laeten bevestigen. Is geantwoordt: neen.

Art. 38.

De quaestie, van JOHANNE HESIO voorgestelt, van twee personen, eerst bij malkanderen versamelt, waervan de vrouw, praetenderende eenighe frivole oorsaecken, van den man gheweecken ende daerna, als de man hem tot een ander verselt hadde, wederghekomen, versoeckende met een ander getrouwt te sijn, remitteert de E. sijnodus deselve tot de overheijt ende de rechteren.

Art. 39.

Wijders is oock voorgestelt, dat eene tot Elburgh heeft sijne voorledene [2]) stiefsoons vrouwe ghenomen, wat daervan te houden sij? Antwoordt de

---

[1]) „Rede" S en T hebben „Eede". [2]) „voorledene" S en T hebben „overledene".

E. sijnodus: dat wert gehouden pro umbra et specie incestus ende een ongeoorloofde saecke.

Art. 40.

Men sal aenhouden aen den Ed. Hove om ordonnantie van eenige tijden ordinarie in de weecke rebus ecclesiasticis te willen vaceren.

Art. 41.

De successione ministrorum. — Wanneer een kerckendienaer in steden of op den platten landen in een bequame plaetse afsterve ofte elders beroepen wert, sullen de kercken hiermede ernstelijck [1]) vermaent ende gebeden [2]) sijn haer ogenmerck te slaen op de dienaeren des classis, waeruijt de vorighe dienaer ghestorven ofte beroepen is, om, soo eenighe bequaem dienaer daer bevonden wert, deselve voor anderen in des afgestorvenen ofte des verreijsden plaetse te beroepen, behoudende altijd de kercken hare vrijheijd.

Art. 42.

De ministris recenter creatis. — Wanneer jonghe onervaren predikanten voor de eerste mael het nachtmael sullen uijtrichten, sal eenighe van de naeste dienaren in de actie hem bijwonen, opdat deselve ordentlijck verricht werde.

Art. 43.

De wedue van TIJMANNO ALBERTI, overleden dienaer tot Garderen, is een voorschrijven verleent van den E. sijnodo aen de heeren Gedeputeerden des Veluwschen quartiers om in haere klachten geholpen te werden.

Art. 44.

Hetgeene dat HADRIANUS VAN DER BORN, deputatus van Zuijdhollandt, proponeert, namentlijck dat den deputatis van de andere sijnoden met de uijtschrijvinge de gravamina mochten toegesonden werden, achtet deese sijnodus hetselve voor goet ende belooft hetselve te willen achtervolgen.

Art. 45.

PETRUS GELLIUS is gedeputeert tot den toekomenden sijnodum van Zuijdholland, ende ELLARDUS MEHENIUS [3]) tot den sijnodum van Noordholland in den jare 1603.

Art. 46.

GERHARDUS LIVIUS is genomineert tot deputatus sijnodi in den classe van Nimmegen. WILHELMUS BAUDARTIUS is in den Zutphenschen classe gecontinueert. JACOBUS BURSCHETUS is in den classe van Aernhem genomineert.

---

[1]) „ernstelijck" ontbr. in S en T. [2]) „gebeden" S heeft „eernstelijck gebeden".
[3]) „Mehenius" S heeft „Moenius".

Ellardus Mehenius [1]) is in den classe van Harderwijck tot deputatus sijnodi genomineert.

Art. 47.

Inspectores classium. — Inspectores in de respective classen:
in de classe van Nimmegen:
Johannes Mulhovius,
Johannes Broeckhusius [2]);
in de classe van Zutphen:
Petrus Gellius,
Georgius Mollerus;
in de classe van Aernhem:
Johannes Fontanus,
Anthonius Wedaeus;
in den classe van Harderwijck:
Winandus Johannis,
Ellardus Mehenius [1]).

Art. 48.

De namen dergener, die in dit jaer in den kerckendienst sijn bevestight ofte korts bevestight sullen werden, sijn deese navolgende:
in de classe van Nimmegen:
Hermannus Crucius tot Herwen,
Johannes Vultingius tot Elden,
Gellius Petri tot Isendoorn,
Hermannus Broeckhusius tot Hijn en Doijweert;
in de classe van Zutphen:
Henricus Winkelius tot Almen en Gorssel;
in de classe van Aernhem:
Henricus Brumanus tot Voorst,
Everhardus à Goor tot Brummen en Hal;
in de classe van Harderwijck:
Johannes Hesius in het Oldebroeck.

Art. 49.

De plaetse tot den naestkomenden Gelderschen sijnodum in het jaer 1604 is genomineert de stad Aernhem, welcke sal gehouden werden vier weken na Pinxteren.

Art. 50.

De gecommitteerden van den Ed. Hove mits oock der stad Harderwijck

---

[1]) „Mehenius" S en T hebben „Moenius". [2]) „Broeckhusius" S en T hebben „Broeckhovius".

en nevens deese der Zuijd en Noordhollandsche sijnoden sijn bedanckt voor hare verschijninge ende getrouwe bijwoninge tot den eijnde toe.

Censura morum gehouden sijnde ende na gedane dancksegginge tot God, is de christelijcke sijnodus in alle vrindschap en eenicheijt gescheijden.

Joannes Leo, praeses sijnodi.
Petrus Gellius, assessor.
Godescalcus Aeltius, scriba.

Acta sijnodi provincialis ducatus Geldriae et comitatus Zntphaniae, gehouden binnen der stadt Arnhem anno 1604 den 26, 27 ende 28 Junij stijl. vet.[1]

1. *Comparuerunt in hac synodo*[2]. — Naer aenroepinge des naems Godtz zijn met eendrachtigen stemmen ordentlijck gecoren in praesidem D. Joannes Fontanus, in assessorem D. Henricus Cochlaeus, in scribam D. Petrus Sonnius, ministri.

Personen verschenen met behorlijcke credentz zijn gewest dese naefolgende:

wt den classe van Niemegen:

Henricus Cochlaeus, predicant tot Niemegen,
Henricus Hollingerus, predicant op sGrevenweerdt,
Peter van Dilsen, ouderlinck tot Niemegen,
ende Joannes Broeckhuijsius, predicant tot Suijlen, loco senioris;

wt den classe van Zutphen:

Georgius Mollerus, predicant tot Deutecom,
Casparus Solingius, predicant tot sHerenberch,
Guilielmus Baudartius, predicant tot Zutphen, loco senioris,
Hans de Vern[3], ouderlinck tot Doesburch;

wt den classe van Arnhem:

Johannes Fontanus, predicant tot Arnhem
Petrus Sonnius, predicant tot Eda,
joncker Gerhart[4]) Creinch, ouderlinck tot Arnhem,
joncker Jorden van der Lauwijck, ouderlinck tot Wagening;

---

[1]) „stijl. vet." ontbr. in de andere codd. [2]) De marginalia bij deze acta ontbr. in de andere codd. [3]) „Vern" S en T hebben „Voren", W heeft „Vaern". [4]) „Gerhart" de andere codd. hebben „Everhard".

wt den classe van Harderwijck:

Wijnandus Joannis, predicant tot Elburch.

Joannes Urbanus, predicant tot Hattem,

Arntt Wolffs, ouderlinck tot Harderwijck,

Gerrit Jansz [1]), ouderlinck tot Hattem.

Is ooc verschenen van wegen den Ed. Hove joncker Johan van Arnhem, raedt des forstendoms ende graeffschaps.

Ende van wegen der magistraet tot Arnhem joncker Dijdtreich van Eck.

Sijn ooc verschenen die deputati der sijnoden wt Hollandt: D. Johannes Halsbergius, predicant tot Amsterdam, ende D. Joannes Dibbetius, predicant tot Dordrecht.

Martinus Eijckbergius, minister tot Berck [2]), is tot desen sijnodo als membrum toegelaten.

2. *Commissiones et instructiones.* — Naerdesen zijn ooc gelesen de credentzbrijven der voersz. personen, welcke tsamen probert ende in debita forma befonden zijn.

3. *Deputati, quales esse debeant.* — Nochtans hoewel tegenwordich befonden wort, dat beide wt den classe van Niemegen ende Zutphen in plaetz der ouderlingen dienaers des h. woortz gesonden zijn ende alhier toegelaten worden, so sal sulckes hiernamaels in gene consequentz genomen worden.

4. Aengaende de election derselven, die men ex classibus ad sijnodum sal deputeren, wort raedtsam gefonden, dat men sal blijven bij de ordeninge in nationali sijnodo gestelt, wel verstaende dat men daertoe nomineren sal die bequaemste ende in kerckelijcken regerunge ervarenste personen.

5. Johannes Bloquius. — Nopende het punct van Joanne Bloquio wordt noch bij den Suijdthollanschen sijnodo voer inhabilis ad ministerium erkentt.

6. Adami Billichii *causa.* — Belangent den artijckel van Adamo Billichio, daervan heeft de Suijdthollansche sijnodus aldus advisert ende concludert: Also de sijnodus genoch onderricht is, dat Adamus Billichius remisz ende lantwinninghe vercregen heeft ende hem goet getuegnisz van verscheiden dienaren in Gelderlandt, daer hij nu woent ende [3]) dient, gegeven wort, is besloten, dat men wel met het afflesen der schultbeken-

---

[1]) „Jansz" S en T hebben „Jansen op Gelder", W heeft „Janssen Opgelder". [2]) „Berck" de andere codd. hebben „Berck, ut minister verbi". [3]) „woent ende" ontbr. in de andere codd.

ninghe, daervan in de voergaende sijnode artic. 5° vermaent staet, sal voortgaen maer dieselvige also matigen, dat se sowel diene om het goede loff, dat hem nu gegeven wort, bekent te maecken, opdat die gemeinte haer daerover moeghe verblieden, als om die gegevene ergernis wech te nemen. Ende sullen die gedeputerden des sijnodi hiertoe een formulier concipieren, naedat se het getuegnis van Niemegen sullen gesien hebben. Voersz. art. des Suijthollantschen sijnodi approbert ooc de Geldersche, also nochtans dat den classi van Niemegen befholen worde broederlijcke opsicht op hem ende zijne leere te nemen.

7. *De praeceptis artium.* — Soveel aengaet den artic. 12 de praeceptis artium in scholis docendis wort befonden, dat dese questie ooc ventilert is op den Noorthollantschen sijnodo, ende goetgevonden, dat men bij den heeren Generalen Staten daerom doer iegelijcker provincien gesanten sal aenhouden.

8. *De frequentantibus scholas Jesuitias.* — Betreffendt der lueder kinder, welcke tegen slantz placaet bij den Jesuijten studeren, sullen noch eenmael den Ed. Hove met namen ende toenamen (gelijck ooc andere polijtische ende particuliere dingen, te weten: pastorijhuijsen, schoelen ende dergelijcken aengaende) overgegeven worden, ten einde remedie hiertegen gefonden mochte worden.

9. Den 16 artic., de administranda coena clinicis, blijft in zijn werden.

10. *Nationalis sijnodus.* — Aengaende den nationalem sijnodum wort particularis sijnodus advertert doer die broederen van Suijdt ende Noorthollandt, dat daer goede hoepe zij denselven te vercrijgen, als dan ooc die gedeputerden daerom op het nieuwe belast zijn daerop instantelijck aen te houden.

11. *Literae praesbiterii Bommelensis.* — Die brijven des praesbiterii tot Bommel zijn met aller christlijcker ende broederlijcker metliedenheit gelesen, ende beloeft de sijnodus naer haeren vermoegen aen het Ed. Hoff alle hulpe te doen.

12. *De sabbatho etc. conjugiis.* — Soveel aengaet enige andere artic., in naestvoergaenden sijnodo verhaelt, als van der heiligung des sabbathz, goeder ordenungh in conjugiis, item die jura patronatus etc., werden daerom alhier niet wieders geroert, overmitz de lanttschap daerin versien

heeft, gelijckerwijsz ooc alle andere artijculen, hier niet repetert, in haeren substantien gelaeten werden.

Volgen nu resolutien, op het nijws van den classibus ingebracht.

13. *De officio deputatorum synodi.* — Betreffent het ampt der gedeputerden des sijnodi ordonert sijnodus, dat dieselve sullen wtrichten hetgene welckes recessert wort alsooc tselve welck tusschentijtz mochte invallen, gheen vertoch liedende, doch alles op aggreatie ende approbatie des sijnodi.

14. *Ut neglectus baptis. corrigendus.* — Om tegen te comen der grooter versuijmenis der ouderen, die haere kinderen dickmaels langen tijt ongedoopt laeten liggen, achtet sijnodus, dat, beneffens de schuldige nersticheit der dienaeren int predijcken van de nootwendicheit deses sacramentz, ooc bestraffinge sulcker ouderen, die magistraten aengesproecken, dat dieselve den wijsen moederen befhelen den kerckendienaren te openbaren, wanneer enige kinderen geboren zijn, om daernae te geschieden als de noot vereischet.

15. Op de questie, off men ongedoopte personen in conjugio sal insegenen, wort geantwort: neen.

16. *Petitio synodi generalis regni Galliae.* — Nopende het stuck van den Franschen generalen sijnodo, aen ons doer die Nortthollantsche broeders overgesonden, meldende van eenigen irrigen [1]) leerstucken D. Joannis Piscatoris, als dat hij niet orthodoxe gevoelen soude van die lere der bekerunge, gelove ende justificatie etc., is D. Joannes Fontanus ende D. Guilielmus Baudartius gelastet worden D. Piscatoris scripta aengaende gemelde stucken te doerlesen om in proxima sijnodo daervan aenwiesinge te doen ende also volgens nae den eisch der noeth decretert moege werden.

17. Wierus Voerchtemii *causa.* — Belangende ene supplicatij Wijeri Vurchtemii [2]), pastoris tot Maurijck, van zijner translation ofte blijvinge sprekende, is tot erkentnis des classis van Niemegen gestelt worden.

18. Jacobi Waelwijn *causa.* — Overmitz ooc Jacobus Waelwijn, affgesetter predijcant, per libellum supplicem om in integrum gerestituert te werden aengehouden [heeft], is hem nae gehoudene deliberatie sulx geweigert worden ende is gewesen ad seria studia theologiae simulque pietatis.

19. Martinus Eickbergius, *predicker tot Berck.* — Martinus Eijckbergius, predicant tot Berck, heeft den sijnodo rationem suae vocationis

---

[1]) „irrigen" ontbr. in W. [2]) „Vurchtemii" de andere codd. hebben „Vruchtenii".

ad Berckenses verclaert, also dat sijnodus daermede tevreden is, beheltelijck dat hij hiernamaels testimonium discessus ex Palatinatu [1]) vertonen sal.

20. *Quid ad literas Aulae Geldriacae responsum.* — Overmitz het Ed. [2]) Hoff ene missive aen den christlijcken sijnodum gedirigert heeft, sprekende van die translatie der dienaeren, ende daerbij [3]) enen recess der alinger lantschap, luedende van woort tot woort ut sequitur: Also die van de lanttschap niet en verstaen, dat enige dienaren godtlijckes woortz van d'een op d'ander geavocert ende transferert moegen worden buijten kenniss ende consent van den Hoeve provincial noch tegens wil ende danck van de gemeinten, aen dewelcke zij int stuck des ministerii verbonden zijn, sije dese der lantschap intentie [4]) bij brijven van den Hove geintimert aen de ierste toecomstige sijnodale vergaderunge, waernae sich desen aengaende van nu voortaen te reguleren. Hierop heft der christlijcke sijnodus resolvert, dat hij voersz. recess met sulcken verstandt aenneempt, dat hij niet en strijde noch om en stote den 7 [5]) artic. generalis sijnodi, ooc van dieselfde materie sprekende [6]).

21. Voskulii *causa.* — Judicium betreffende de translatie Johannis Vosculii op Steenwijck [7]) is gestelt aen de gedeputerden des sijnodi [8]).

22. *Correspondentie cum Transissulanis.* — Sullen ooc dieselve deputati met christlijcke ende stichtelijcke nersticheit [9]) de correspondentie met den Overijselschen kercken onderstaen te renoveren.

23. *Catalogus gravaminum Aulae exhibendus.* — Volgt nu een catalogus van seeckere dingen opgericht om aen het Ed. Hoff over te brengen ende christlijcke expeditie daervan te vercrijgen:

1. Dat de reliquien der affgoderien, daervan elcke minister specificatie sal oversenden, affgedaen werden.

2. Dat de kerckmeisters tot [10]) rekeninge et reliqua gehouden worden.

---

[1]) „Palatinatu" de andere codd. hebben „Palatinatu Rheni". [2]) „Ed." de andere codd. hebben „Vorstelijcke Geldersche". [3]) „daerbij" de andere codd. hebben „dat bij". [4]) „intentie" W heeft „resolutij". [5]) „7" ontbr. in de andere codd. [6]) Hierop volgt in de andere codd.: „Articulo VII Middelburg". [7]) „op Steenwijck" ontbr. in de andere codd. [8]) Dit art. staat in de andere codd. op een andere plaats. Zie de noot bij art. 23 sub 23. [9]) „met — nersticheit" ontbr. in de andere codd. [10]) „tot" de andere codd. hebben „alom tot".

3. Dat ooc dieselve [1]) haeren respectiven ministris de reiscosten ad classicos conventus ende waer het sunst van noeden in kerckensaecken verschieten. Item dat pastorij ende schoelhuijsen reparert werden. [2])

4. Dat den ingesetenen des lantz verboden mochte werden sich tot gener affgoderije in buijtenlanden te begeven, haere kinderen aldaer te laeten doopen, in den houwelijcken staet haer laeten bevestigen etc. ende sulckes tsamen op arbitrale straffe ende poene [3]).

5. Dat ooc binnenlantz gene opentlijcke affgoderie geleden worde als tot Lunteren int begintsel Julii.

6. Woort befonden, dat wt Amersfort een mispriester, nomine ROOTNUSKEN, ende wt Deventer ene, nomine THOMAS N., compt, welcke beide met kinderdopen, biecht horen, sijcken berichten etc. groote beroerten ende affgoederije aenrichten; quaeritur hoe denselven voer te comen.

7. Dat een duijvelsbanner, welcke tot Lichtevoort woent ende in de graeffschap Zutphen grooten schaeden aenrichtet, removert mochte werden.

8. Quaeritur, off niet doer authoriteit der Generalen Staten te erlangen, dat in dese Geunierde Provincien enerlei praecepta artium ende authores in scholis trivialibus gelert mochten werden.

9. Wort befonden, dat in den Jesuijtischen scholen tegen het placaet des lantz noch studeren THONIS VAN MIDDACHTEN, woenachtich tot Groll, ALBERT KUSTER, woenachtich sHerenberch, SEVERIJN [4]) des coperslaegers soen tot Vasen.

10. Dat de boeckdrucker tot Arnem vermaent mocht werden, dat hij hem onthoude lichtferdige ende onstichtelijcke boecken te drucken, item dat hij sich beflitighe ooc goede boecken, als insonderheit den Catechismum so grote als kleine, correcter te drucken als tot noch toe geschiet is [5]).

---

[1]) „dieselve" de andere codd. hebben „deselve kerckmeesteren hiernamaels". [2]) „Item — werden" staat in de andere codd. mede sub 1. [3]) Hierop volgt in de andere codd. nog: „Item in Wageningen ten respect des H. Cruijces plagh te geschieden". [4]) „Severijn" ontbr. in de andere codd. [5]) In onzen codex zijn door dit art. 10 vijf dunne schuinsche strepen gehaald. In de andere codd. komt het niet in dezen „catalogus" voor, maar later als een afzonderlijk artikel van dezen inhoud: „Den boeckdrucker van Aernhem te vermanen, dat hij geene onstichtelijcke boecken en de goede niet incorrect en drucke" Zie de noot hierachter bij dit art. sub 23°. Vgl. verder art. 31, dat blijkbaar in de plaats van dit doorgehaalde in onzen codex gekomen is.

11. Dat de bedroeffelijcke staet der kercken ende schoelen in Tieler ende Bommelerwerdt, alwaer de kerckengoederen bij privaet personen [1]) ondergeslagen, ten herten genomen werde ende sulcks des te meer, overmitz suspitie is, dat [2]) onlancks een vroem man, daertegen sprekende, zijn leven jamerlijck daerover gelaeten.

12. Als gelijckfals den miserabilen staet der kercken in Overbetuwen, alsdat weinige predicanten aldaer gefonden ende bona ecclesiae verruckt worden, insonderheit [3]) tot Heteren, alwaer de hoeffmeister van graeff Herman [4]) enighe incompsten, der pastorien toestandich, compt opbueren ende hinwechnemen [5]).

13. Dat den Ed. Hove gelieve ter herten te nemen ende [6]) vast te houden de [7]) execution des wtgegevenen placaetz aengaende het h. conjugium.

14. Dat Theodorus van der Heiden, Jesuita, die hem tot Vasen des schoeldienstz aennemt, ad examen verschreven worde om te vernemen, wat in hem zij ende doer wiens authoriteit hij den dienst aengeferdet.

15. Peregrinus de Hierdt, pastor tot Vasen, eintlijck te constringeren, dat hij met ons eenparich in lere ende in ceremonien sije ende sulckes binnen 1 maendtz tijt laete blijcken, ofte dat hij van zijnen ministerio, als langhe genoch een spotter geweest zijnde, affgesettet worde.

16. Ut afflictis ecclesiis per Cliviam sparsis succurrendum sit [8]) praesertim hoc tempore etc. [9]).

17. Overmitz zal. Joannes Nikenius [10]), Wilhelmus Puppius ende Henricus Dibbetius bij der kercken tot Doeszburch noch merckelijcke penningen ten achteren zijn, dat doch denselven doer voerschrijvens des Ed. Hoeffz daertoe geholpen mochten worden.

18. Henricus van de Poll, onbeschaemder ingedrongener loeper in den

---

[1]) „bij privaet personen" ontbr. in de andere codd. [2]) „overmitz — dat" ontbr. in de andere codd. [3]) „insonderheit" de andere codd. hebben „naemkondigh." [4]) „Herman" de andere codd. hebben „Herman van den Berghe." [5]) „der pastorien — hinwechnemen" S en T hebben „etc. wechnempt", W heeft „wegneemt". [6]) „ter herten — ende" ontbr. in de andere codd. [7]) „de" de andere codd. hebben „over de." [8]) „sit" ontbr. in de andere codd. [9]) „etc." ontbr. in T. — S en W hebben „?". [10]) „Nikenius" de andere codd. hebben „Miconius".

kerckendienst tot Ochten, te removeren, gelijck ooc JOANNEM LAURENTII tot Pufflijck, die alle ecclesiasticas et politicas admonitiones verachtet.

19. Dat het placaet, sprekende van den omlopenden affgodischen menschen, die sich Heidenen laeten noemen ende in desen landen grooten schaeden aenrichten, renovert mochte werden.

20. Wort een vermaenschrijvens van het Ed. Hoff aen alle respective steden versocht, ten einde sij alle coeckelspelen metgaders alle onstichtelijcke exercitien, daertoe somtijtz de raedthuijsen ende gemeine plaetsen miszbruijct, verboden worden. Dat ooc gene polijtische afflesingen in den kercken geschieden, tensij dat die gehele godtzdienst geeindicht zij.

21. Der stadt Waegening te schrijven, dat het affgoedisch lueden ende bidden voer de sielen der strax [1]) affgestorvener menschen, alsooc aller anderer grouwelijcke [misbruijcken] [2]), achterwegen gelaeten worden.

22. Den amptman van Bommel ende Tielerweerdt te schrijven, dat zijn l. een mispaep, diewelcke hem tot Wadenoij nedergeset ende aldaer affgoederij bedrijft, removere.

23. Wort begert, dat die gepublicerde placaten van der echt ende des houwelijcken staetz met brijven van recommandatie op Berck ende sGrevenweerdt mochten gesonden werden [3]).

24 Articulus. *De procuratoribus causarum ecclesiast..* — Sal der sijnodus selve ofte de gedeputerden van dien den mommer deses vorstendoms D. FREDERICUM VAN DE SANDT ende JODOCUM REIDANUM, leengrijffier, versoecken, dat hen gelieve den deputatis sijnodi bij het Ed. Hoff behulpelijck te wesen, dat bovengemelde gravamina ter execution gebrocht moegen werden.

25. *Deputati synodi.* — Gedeputerden sijnodi deses jaers sullen wesen GERHARDUS LIVIUS, ELLARDUS MOENIUS [4]), JOHANNES FONTANUS ende PETRUS GELLIUS.

---

[1]) „strax" de andere codd. hebben „terstont". [2]) „[misbruijcken]" aangevuld uit de andere codd. [3]) Hierop volgen nu in de andere codd. als drie afzonderlijke artikelen hetgeen boven reeds voorkomt onder art. 22, in de noot bij art. 23 sub 10 en in art. 21. [4]) „Moenius" W heeft „Mehenius".

26. *Qui ituri ad exteras synodos.* — Tot den Suijthollantschen sijnode sal dit jaer ghaen JOHANNES FONTANUS. Tot den Noorthollantschen sijnode sal dit jaer ghaen GUILIELMUS BAUDARTIUS. Ende sullen belast zijn die respective kerken als Arnem ende Zutphen den affgesanten gebuerlijcke credentz ende commission mede te geven.

Inspectores classium deses jaers.

27. *Inspectores classium.* — In den Niemeegschen classe JOANNES MULHOVIUS, predicant tot Elst, ende JOANNES BROECKHUIJSIUS, predicant tot Soelen [1]).

In den Zutphenschen classe GUILIELMUS BAUDARTIUS, predicant tot Zutphen [2]), ende GEORGIUS MOLLERUS, predicant tot Deutecom [3]).

In den Arnhemsche classe JACOBUS BRUNO, predicant tot Arnhem [4]), ende PETRUS SONNIUS, predicant tot Eda [5]).

In den Harderwijckschen classe JOANNES RHODIUS, predicant tot Harderwijck, ende WIJNANDUS JOANNIS, predicant tot Elburch.

28. *Proxima synodus ubi.* — De naestcomende sijnodus sal [6]) gehouden werden tot Zutphen ende sal die kercke aldaer denselven op geordonnerde tijt wtschrijven.

29. *Gratiae actae delegatis.* — Het is dem gecommitterden vant Ed. Hoff, item van der stadt Arnhem, alsoeck denen wt dem Suithollantschen ende Northhollantschen synode voer haere comparici ende gode hulpe gedanckt worden [7]).

30. *Correspondentia cum Transissulanis etc.* — Die gedeputerden des sijnodi sullen die correspondentz mit den Averisselschen onderstaen te renoveren [8]).

31. *Librarius Arnhemensis.* — Die boeckdrucker tot Arnhem te vermanen, dat hij geene onstichtelicke boecken verkoope ende sijne druckerij correct doe [9]).

---

[1]) „Soelen" de andere codd. hebben de spelling „Zuijlen". [2]) „predicant tot Zutphen" ontbr. in de andere codd. [3]) „predicant tot Deutecom" ontbr. in de andere codd. [4]) „predicant tot Arnhem" ontbr in T. [5]) „predicant tot Eda" ontbr. in S en T. [6]) „sal" W heeft „sal door Gods genade". [7]) „comparici — worden" de andere codd. hebben „verschijninge ende getrouwe bijwoeninge tot den einde des sijnodi [hertelijck] bedanckt". Het tusschen [ ] geplaatste komt alleen voor in W. [8]) vgl. art. 22. [9]) zie de noot bij art. 23 sub 10.

32. *Conclusio.* — Is censura morum geholden ende na danckseggung tot Godt is die synodus in vreeden [1]) gescheiden.

JOHANNES FONTANUS, synodi praeses, m. propia sst. [2]).

Acta synodi provincialis ducatus Geldriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen Zutphen den 18, 19, 20 *Junij anno* 1605.

Nae aenroepinge van Godes h. naeme syn wt die personen, op desen synodum verschenen, met eendrachtige stemmen vercoren in praesidem D. JACOBUS BRUNO, in assessorem D. JOANNES SUITERIUS, in scribam HENRICUS LEO.

Die personen, met behoorlicke credentien op den synodum verschenen, syn dese naevolgende:

wt den classe Neomagensi:

GERARDUS LIVIUS,	predicant tot	Nimegen,
HENRICUS LEO,		Bommel,

D. D. MICHAEL à [3]) MANDEWIJL, ouderling tot Nimegen;

CORNELIS HENDRICKSSEN, ouderling tot Bommel, is wetlick geexcuseert [4]);

wt den classe Zutphaniensi:

SEBASTIANUS DAMMAN,	predicant tot	Zutphen,
JOANNES OVERNAEUS,		Lochem,
burgemeester [5]) ADAM CALDENBACH,	ouderling	Zutphen,
LUBBERT WILDEMAN,		Groll;

wt den classe Arnhemiensi:

JACOBUS BRUNO,	predicant tot	Arnhem,
GODESCALCUS AELTIUS,		Wilpe,
CAROLUS CATZELIUS [6]),	ouderling tot	Arnhem,
GHYSBRECHT VAN BRIENEN,		Wageningen;

wt den classe Hardervicena:

JOANNES RHODIUS,	predicant tot	Harderwyck,
JOANNES SUITERIUS,		Nyerkerck,

---

[1]) „vreeden" de andere codd. hebben „in alle vruntschap ende eenicheit". [2]) Deze onderteekening is authentiek. In W staat onder de naamteekeningen van praeses en H. Cochlaus, assessor, die niet authentiek zijn, nog de eigenhandige onderteekening van „P. Sonnius, sijnodi scriba". [3]) „à" ontbr. in S en T. [4]) „wetlick geexcuseert" S en T hebben „geexcuseert om wichtige oorsaecken". [5]) „burgemeester" ontbr. in S en T. [6]) „Catzelius" S en T hebben „Catzaeus".

RUTGER JANSS VERBRUGGE, JAN TEN WAETER,	ouderling tot	Harderwyck, Elburch.

Van wegen des E. Hoves is verschenen om die vergaederinge by te woonen die Ed. ende wyse rhaedtsheer GERLACUS VAN DER CAPELLE; wt den magistraet van Zutphen D. D. HENRICUS BRA [1]) ende licentiatus N. [2]) LANSING, burgemeysteren.

Gelyckerwys oock die gedeputeerden wt den synodo van Suythollandt D. BERNARDUS LA FAILLE, dienaer des godtlicken woorts in den Haege, ende van den Noordthollandtschen synodo D. CORNELIUS HILLENIUS, predicant tot Alcmaer.

Die credentien der gedeputeerden tot desen synodum syn in behoorlicke forme bevonden ende oversulcx geapprobeert.

1. JOANNES BLOCKIUS [3]). — Die saecke J. BLOCKII, in den voorgaenden synodo art. 5 aengeroert, staende noch in gelycken staet, wort by den synodum overgeslaegen, ter tydt toe dat hy sich met die kercken van Hollandt versoene.

2. ADAM. BILICHIUS. — Van ADAMO BILLICHIO is nae den bevele des voorleden synodi art. 6 by den classe van Nieumegen attestatie gegeven, getuygende van synen eerlicken ende stichtelicken wandel, waeromme oock nae luydt desselvigen artikels syne saecken verrichtet syn.

3. *Praecepta artium.* — Den 7^{den} art., handelende de praeceptis artium, blyft in synen voorigen staet gelyck oock den 9^{den}.

4. *Synodus nationalis.* — Van den nationali synodo (art. 10) is seer [4]) goede hoope, te meer omdat men in dien deele meerder eenicheyt bevint onder die provincien dan oyt te vooren.

[5] [5]). *Deputatorum synodi officium.* — Gemerckt dat het officie der gedeputeerden des synodi niet wel tot noch toe is kunnen wtgevoert worden deur veele verhinderingen, als deur die wyde distantie der quartieren, deur periculen ende deur groote oncosten, ende dat dieshalven die meenichmael voorgewende gravamina altyt op nieuws als vruchteloos wederom voorgestelt worden, so is by den synodum goetgevonden, dat ieder gedeputeerde in syn quartier sal verrichten tgenige dat tot synen laste staet, maer dat sy

---

[1]) „Bra" S en T hebben „à Braa". [2]) „N" ontbr. in S en T. [3]) De marginalia bij deze acta ontbr. in S en T. [4]) „seer" ontbr. in S en T. [5]) De articuleering tusschen [ ] is overgenomen uit S.

nochtans op sekere gelegene tyden, van dewelcke sy malcanderen sullen [1]) kunnen adverteren, tesamencomen, communicerende tgenige dat een iedereen wedervaren sy, opdat den synodo deur den gedeputeerde des quartiers, in hetwelcke de synodus gehouden sal worden, van alles rapport gedaen worde. Die plaetse heurer bycomste is beraemt Arnhem als wesende in het midden deser provincien gelegen ende oock bequaem om die tegenwoordicheyt des Hoves.

[6]. Jacobus Waelwijn. — Op het versoeck Jacobi Waelwyn, dat hy wederom mochte gerestitueert worden tot den kerckendienst ofte ten minsten literas reconciliationis van den synodo ontfangen om ergens eenige conditie tot onderhoudt synes huysgesins daermede te soecken, kan sich de synodus, in consideratie treckende die versche gedachtenisse syner vooriger abusen ende den staet synes tegenwoordigen levens, ganschelick tot syne restitutie in ministerium ecclesiae niet verstaen, maer insiende den soberen staet synes onderhoudts ende aenmerckende in hem eenige bequaemheyt om eenen schooldienst te vertreden, so hy stichtelick voor die jonge jeucht wandelen wil, sal hem mededeylen sodanige voorschryvens, als met goeder conscientie tot synen voordeel sal mogen geconcipieert ende ingestelt worden, daermede dat hy, sich in den schooldienst erhoudende, mochte nae syn versoecken hemselven met wyff ende kinderkens in de vreese des Heeren (tot welcken eynde tvoorschryven des synodi alleen dienen sal) geneeren.

[7]. *Verschil gheeyndicht tusschen den classem Herdervic. ende* Johan. Voskuijll. — Is op den synodo verschenen, audientie versocht hebbende, D. Michael Keckius, dienaer des h. evangelii binnen Deventer [2]), alsoock mede D. Johannes Vosculius, dienaer tot Steenwyck [3]), remonstrerende beyde hoe dat Vosculius voorsch. ongeveerlick voor een jaer beroepen is geweest van die van Steenwyck ende gheen dimissie van den classe Hardevicena heeft kunnen verwerven wt misverstant (so Vosculius seyde) van eenich contract, tusschen hem ende die van Epe opgericht, naementlick dat hy absolutelick vier jaeren lang aen die van Epe soude verbonden syn; claegende oock mede, dat staende sodanige oneenicheyt veele ende verscheyde clachten over hem so int particuleer als op den synodo gevallen waeren, in voege dat hem syne betaelinge onthouden ende sodanige wederweerdicheyt van die van Epe tegen hem ontstaen sy, dat hy daerdeur veroorsaeckt is geworden sich met die van Steenwyck tot oprichtinge eenes contracts ende scheydinge van syne kercke tot Epe [4]) in te laeten. Maer

---

[1]) „sullen" S en T hebben „schrifftelick sullen". [2]) „dienaer — Deventer" ontbr. in S en T. [3]) „dienaer tot Steenwyck" ontbr. in S en T, [4]) „tot Epe" ontbr. in S en T.

verclaerde wederom, dat hy bereyt [1]) was sich selven den judicio ende censurae des synodi te onderwerpen, versoeckende daerby dat men hem in drie dingen soude behulpich wesen: int mededeylen van een attestatie, syn leere ende leven aengaende, 2. in de bevorderinge syner betaelinge soveel mogelick, 3. in het nederleggen der geschillen, die hy hadde met den classe van Harderwyck.

De synodus verstaen hebbende die wederremonstrantie der gedeputeerden des classis van Harderwyck, aenwysende syne onwetlicke ende onordentlicke discessie, verstaet, dat hoewel die broeders des classis van Harderwyck heur diligentie ende debvoir gedaen hebben, gelyckewel die christelicke medelydentheyt vereyscht, dat men hem, syne schult bekennende in het stuck syner onwetlicker discessie ende waerin hy wyders tegens den classem Hardervicenam sich verloopen heeft, sal mededeylen attestatie om meerder twiste ende scandale te vermyden, beweecht synde deur syn voorgaende ende tegenwoordich deuchtsaem leven, deur die oorsaken, die hem tot onluste in syne bedieninge beweecht hebben, ende eyndtlick mede deur het contentement, dat tegenwoordich beyde die kercken van Epe ende Steenwyck hebben. Wil oick mede die synodale vergaederinge als een goede ende stichtelicke saecke, dat die broeders des classis van Harderwyck sulcx inwilligen ende hem voorders by die van Epe in de betaelinge van syn arbeytsloon behulpich syn, dewyle dat heure wederstrevinge den Vosculium voorn. (die syne schult gheerne bekent heeft, den classem van Harderwyck nae syne belydenisse in gheenen dingen suspect houdt ende sich tot versoeninge praesenteert) niet alleen aen syne betaelinge, hem by die van Epe resterende, maer oock aen syne goede reputatie, die hy heeft by syne gemeynte, soude schadelick syn.

[8]. Maer opdat sodanigen afscheyt in consequentie niet getrocken en worde, ordonneert de synodus, dat niemant voortaen van de dienaeren deses vorstendoms ende graefschaps [2]) sich sal mogen inlaeten eenige contracten, streckende tot scheydinge van syne kercke, op te richten sonder voorweten ende welgevallen des classis, daeronder hy resorteert, nae de meyninge nationalis synodi art. 4 [3]).

[9]. *Negotium* D. Piscatoris — Aengaende den 16 art., nopende het stuck van den Franschen generalen synodo, is vernomen, dat die nationalis synodus van Vranckryck syne gesanten afgesonden heeft tot D. Piscatorem om praesentelick ende mundtlick met hem te handelen, ende dat in die-

---

[1]) „bereyt" S en T hebben „veerdich". [2]) „deses — graefschaps" S en T hebben „deser landtschap". [3]) „4" S en T hebben „4 vel 8".

selvige tsamensprekinge die broeders van Vranckryck wat meerder contentement so wt die explicatie D. Piscatoris als wt syne beloftenisse om a durioribus phrasibus et a communi sententia alienis sich te onthouden genomen te hebben [1]. Verhoopt daerom [2] dese synodus, dat die swaericheyt der broederen in Vranckryck wat sal mogen vermindert worden. Maer gelyckewel dewyle die synoden van Suyt ende oock van Noordthollandt daerin arbeyden om, so daer eenige swaericheyt meer wt soude mogen ontstaen, bereyt te wesen tot wechneminge der ergernissen, so wort gansch nodich bevonden, dat die broederen, in den 16 [3] art. synodi praecedentis tot ondersoeckinge der schriften D. Piscatoris gedeputeert, daerin continueren om ter gelegener tydt den synodo nae heure goede gaven soveel mogelick contentement te doen. Ende opdat die saecke te beter mochte voortgaen, wordt D. Thysius in den naeme deses synodi deur den deputatum desselven in den [4] classe van Harderwyck gansch vruntlick versocht denselvigen arbeyt tot meerder stichtinge der kercke mede te willen aennemen.

[10]. *Resterende resolutien des vorighen synodi, noch by de hooghe overicheyt te vorderen.* — Onder die 23 [5] articulen, in den laetsten synodo den deputatis te bevorderen bevolen om een christelicke expeditie daervan te krygen, staen noch te remedieren dese naevolgende:

1. Afgoderie. — Dat die reliquien der afgoderyen mochten afgedaen worden, als tot Lunteren etc.

2. Reeckeninge der kerckmeysteren. — Dat het recesse des landtschaps aengaende die rekeninge der kerckmeysteren, in Februario deses loopende jaers genomen, mochte ter executie gestelt worden.

3. Dat die inwoonderen des lants verboden werde buyten ofte binnen den lande openbaere afgoderye te plegen ofte afgodische plaetsen te besoecken.

4. Institutie onder den Jesuiten. — Dat ieder classis heeft aen te mercken die personen, diewelcke heure kinderen in Jesuitische scholen ende onderrichtinge stellen, om die naemen derselvigen den deputatis synodi in handen te stellen, ten eynde die deputati eendrachtelick by den Hove daerin mochten remedie soecken.

---

[1]) „genomen te hebben" ontbr. in S en T. [2]) „daerom" ontbr. is S en T. [3]) „16" S en T hebben „13", hetgeen ook bedoeld is. Het aangehaalde art. draagt echter in T het cijfer 16. [4]) „desselven in den" S heeft „sijnodi des", T „des". [5]) „23" S en T hebben „22".

5. *Echtordeninghe.* — Dat het E. Hoff op niews vermaent werde tot eernstige onderhoudinge van het placaet, die eheordeninge betreffende.

6. PEREGRINUS AB HERDT. — Dat PEREGRINUS AB HEIRDT eenmael ten langen laetsten geconstringeert worde tot conformiteyt der leeringe, ceremonyen ende ordeninge der Reformeerder kercke ofte geheeliek door authoriteyt des Hoves van alle kerckelicke diensten geremoveert werde.

7. JOHANNES LAURENTII *tot Oyen.* — Den synodus kan oock niet voor goet achten, dat JOANNES LAURENTII, diewelcke deur langduirige instantie so des classis van Nieumegen als des synodi deur den bevele des Hoves van Pufflich verdreven is, op nieuws des kerckendienst tot Oyen hem onderwindet. Is daerom nodich, dat die deputati synodi daerin so handelen, dat die gestadige clachten des classis van Nieumegen over hem mochten voorcomen werden.

8. *Afgodisch luyden.* — Dat het afgodisch luyden over die stracx overleden menschen, ter plaetse daer het noch soude mogen geschieden, als onder anderen binnen Lochem, Grol ende voorts ten platten lande, mochte afgeschaffet werden nae het exempel dier van Wageningen.

9. *Prophanatie des sabbaths.* — Dat die ontheylginge der sabbathen deur jaermerckten ofte kermissen, deur coockelspelen, dobbelen, oneerlicke exercitien, oock mede deur openinge van winckelen ende hanteringe van openbaere neringe, streckende tot groote onteeringe Godes, mochte deur goede ordeninge wechgenomen worden.

10. *Betalinghe der dienaren tot Doesburch.* — Dat die betaelinge der dienaeren tot Doesborch, die op nieuws daerover claegen tot bedroefenisse deses synodi ende perikel der gemeynte aldaer, so die dienaeren gheen nodich onderhoudt hebben, eernstich bevordert worde ofte by den quartiere ende so nodich by den magistraet van Doesborch, waertoe die deputati classis Zutphaniensis gedestineert syn, ofte by den Hove deur den deputatos des synodi, soveer den arbeyt der broederen des classis Zutphaniensis vruchteloos syn sal.

[11]. *Correspondentie met dien van Overissel.* — Den 29 [1]) art. syn. praec. om te beneerstigen, datter correspondentie sy tusschen desen ende den Overiselschen synodum, blyft in syn geheel, ende wordt die kercke van

[1]) „29" S en T hebben „19". Er wordt bedoeld art. 30 in onze uitgave.

Zutphen versocht in den naeme des synodi sulcx te bearbeyden met alle gevoechlickheyt ende nae gelegenheyt des tyts.

tVolgen die nieuwe gravamina classium ende voorts eenige andere incidenten [1]).

[12]. 1 *Gravamen. Versuymenisse der ouderen int stuck des h. doops.* — Of [2]) het niet oirborlick en sy, dat men den doop dier kinderen onderlaeten sal, derwelcker ouderen gesont ende in loco synde sich lichtelick van haerer kinderen doop absenteren? Antwoort de synodus, dat men (insiende vorighe acten synodaell [3]), die van vermaeninge ende gheenen dwanck der ouderen spreecken, jae toelaeten, dat men den doop den kinderen der geexcommuniceerden niet en sal weygeren, lettende insgelyck op tgebruyck der naebuiriger synoden en op den onbequaemen staet deses vorstendoms om sulcke nauwe ordeninge, als men wel soude wunschen, te onderhouden) die kinderen derghenigen, die selfs gedoopt syn, van den sacramente niet en sal weiren, midts straffende naer gheleghentheyt dye voorvallende abusen [4]).

[13]. 2 *Gravamen. Copulatie des huwelyckx.* — Of het behoirlick sy, dat van den dienaeren des godtlicken woorts die copulatie der eheluyden anders geschiede dan in de kercke ofte ter plaetse, daer den godtsdienst gepleget wort. tVerstaet die synodus: neen, van wat staet ofte conditie sy oock syn, die sulcx van den dienaeren des woorts versoecken.

[14]. 3 *Gravamen. Jaerlyckx tractament tot oncosten in kerckelycke saecken.* — Of het niet goet en sy te versoecken op den lantsdach ofte by den Gedeputeerden des quartiers, dat haer E. gelieve jaerlicx sodanige tractament toe te leggen, als tot behoef der oncosten, die tot die classicale ende synodale vergaderingen aengewendet worden, nodich is. Ordineert hierin [5]) de synodus, dat ieder classis in synen quartiere tselve sal pogen te wege te brengen, nae dat de nootdruft der kercken is eyschende.

[15]. *Opsicht op den costeren der kercken.* — Of het niet stichtelick en waere, dat ontuchtige, onverstandige ende onbequaeme costeren ten platten lande geremoveert ende sodanige in heure plaetsen mochten ingevoert worden, die bequaem syn tot den schooldienst ende besoeckinge der krancken tot bystant der dienaeren des woorts. Hierin wort den deputatis synodi

---

[1]) „ende voorts — incidenten" ontbr. in S en T. [2]) „Of" S en T hebben „Op die vraege des classis van Zutphen, off". [3]) „vorighe acten synodaell" S en T hebben „den nationalem sijnodum". [4]) „midts — abusen" ontbr. in S en T. [5]) „Ordineert hierin" S en T hebben „Andtwoort".

last gegeven tselvige mede te behartigen ende met den aldereersten den E. Hove voor te dragen, opdat het geschiede.

[16]. *Synopsis der meest generale dinghen wt den synodalen acten.* — Of het niet profytelyck en soude syn ende oock noodich, dat tot instructie van die nieuwe predicanten een corte synopsis wt alle die synodale acten getrocken worde van den meest generalen ende voorvallenden saecken [1]), ende dat men daertoe eenige bequaeme dienaeren ordinere. Het vint die synodus sulcx niet onbequaem te wesen ende denomineert daertoe die kercke van Arnhem om tselve ter handen te nemen ende op den naesten synodum in te brengen.

[17]. *Decisie der kerckelycke verschillen.* — Tot wien dat die decisie der kerckelicke geschillen behoort, als onder anderen dies [2]) die de translatie der dienaeren aengaet, van dewelke op eenen landtdach tot Nimegen besloten is, dat niemant in desen vorstendom van syne plaetse geremoveert sal worden sonder wil ende consent des E. Hoves, achtet hierop die synodale vergaederinge, dat het behoorlick sy, dat die vocatie ende translatie der dienaeren met weten des classis den kercken ende respective overicheyt gecommuniceert werde om nae die meyninge synodi nationalis in alle vruntschap ende eenicheyt daerin te handelen, maer dat by gevalle van misverstant ende controversie tusschen twee particuleere kercken de saecke behoorde gestuyrt te worden aen den classem ende ter noot voorder aen den synodum. Ende dewyle sodanige costume nu lange tyt in Hollandt ende andere provincien, jae oock in desen vorstendom geobserveert is, sonder dat die hoge overicheyt verstaen heeft sulcx tot haeren praejudicie te strecken, verstaet die synodus goet, dat men blyve by die generale acte. Ende sullen tot dien eynde die deputati synodi met alle eerbiedinge den Hove ofte ter noodt die lantschap sulcx remonstreren, opdat in de kercken deser provintie oock in dien deele conformiteyt met andere classibus ende synoden gehouden werde.

[18]. *Conventicula binnen Herderwyck te weeren.* — Op die swaericheyt des classis Hardervicenae, dat tot naedeel der kercke Godes binnen die stadt van Harderwyck verscheyde conventicula gehouden worden, sal noch vooreerst by den magistraet aldaer deur de kercke van Harderwyck daertegen gearbeydet worden, ende so sy haere goede meyninge niet te wegen kunnen brengen, sullen deur heur die deputati synodi daervan verwitticht worden, ten eynde dat sy geschriftelick ofte praesentelick, naedat het van

---

[1]) „van den — saecken" ontbr. in S en T. [2]) „dies" S en T hebben „die is".

nooden sal syn, daerin mogen handelen, ende niet [1]) wtrichtende hulpe by den Hove soecken, opdat sulcx eenmael gebetert werde.

[19]. *Deportatie* Wilhelmi van Weisch. — Wat belangt Wilhelmum van Weisch [2]), die sich tegen het verbot des landtschaps stoutelick inlaet in kerckelicke bedieninge, sal by den gedeputeerden des synodi versocht worden, dat deur den E. Hove geschreven werde aen den kelner van Putten (deur denwelcken den voorsch. Wilhelmus onderhouden wordt), dat hy sich syner geheelick ontslae, so hy persisteert in synen moetwil.

[20]. *Huwelyckx questie.* — Op die vraege, of het iemant geoorloft sy een persone, met dewelcke hy staender ehe in overspel geleeft heeft, nae syner huysvrouwen doot sal mogen trouwen, antwoort de synodus: neen, siende op reden, dije kercke ende niet de politie aengaende eygentlyck [3]).

[21]. *Translatie des bibels.* — Op die propositie D. G. Baudartii, of het den synodo niet raetsaem en dochte, dat die Duytsche translatie des bybels D. Piscatoris in onse Nederduytsche spraecke mochte overgeset worden, gemerckt die translatie D. Piscatoris niet alleen correcter dan die onse gehouden wort, maer oock nae veeler goeder ende geleerder luyden oordeel verscheyde heerlicke doctrinas bygevoecht heeft, daerenboven dat oock die oversettinge, die by den broederen in Suydthollandt voorgenomen is, seer langsaem tot noch toe is voortgegaen, ende D. Gulielmus Baudartius synen arbeyt ende diligentie daertoe presenteert, pryst de synodus dat christelicke voornemen Baudartii, begerende dat hem believe daerin te continueren. Vint oock nodich, dat het geschiede, te meer omdat het niet voorgewendet wordt tot praejudicie van die broederen in Hollant ofte anderer provintien, maer op welbehaegen derselven, daerom dat het oock wt den naeme deses synodi van den [4]) gedeputeerde den [5]) synodo van Suythollandt, tot denwelcken oock anderer synoden gecommitteerden verschynen, sal voorgedraegen worden om met eendrachtige advisen tot stichtinge der gemeynte sulcx voor te nemen [6]).

[22]. Wordt oock by den synodo gestatueert, dat die classes, ontfangen hebbende wtschryven van den classe synodael om heure gravamina over te

---

[1]) „niet" S en T hebben „voor haer niets". [2]) „van Weisch" S en T hebben „à Weess, gewesen pastoor tot Putten". [3]) „neen — eygentlyck" S en T hebben „simpelick neen". [4]) „den" S en T hebben „onser" [5]) „den" S en T hebben „den naechsten". [6]) Hierop volgt in S en T „ofte nae te laeten", welke woorden eerst ook in onzen cod. stonden, maar daar met dezelfde inkt doorgehaald zijn.

schicken, want sy schoon gheen gravamina hebben, gelyckewel sullen antwoorden, opdat deur verwachtinge van heur schryven gheen confusie ontstae.

[23]. *Versamelinghe der synodale acten.* — Wort oock besloten, dat elcke classis sal arbeyden in een boeck te laeten registreren alle acten, diewelcke sullen vallen so in onsen respectiven synodo als in andere, met diewelcke correspondentie is, opdat men so in die synodale als classicale versamelingen mach sekerlick berichtet worden van tgenige, dat gepasseert is.

[24]. *Formulier des doops der outjarigen.* — Wort mede den deputato tot den Hollandicam [1]) synodum belast te versoecken copye van het formulier des doops der oudtjaerigen, by den synodo aldaer geconcipieert, om eenicheyt daerin te houden soeveel mogelyck [2]).

[25]. *Deputati synodi.* — Die deputati des synodi deses jaers sullen wesen:

in den quartiere van	Nieumegen	Henricus Cochlaeus,
	Zutphen	Gulielmus Baudartius,
	Arnhem	D. Joannes Fontanus,
	Harderwyck [3])	Gwalterus de Bruyn.

[26]. *Deput. ad synodos.* — Tot den Suydthollandtschen synodum deses jaers is gedeputeert Henricus Leo, ende tot den Noordthollantschen Winandus Joannis, dienaer ter Elburch [4]).

[27]. *Haerlieder denominatie.* — Die denominatie der gedeputeerden tot andere synoden sal beraemt worden by den gedeputeerden van de [5]) classen, op den synodum tegenwoordich synde, ende sal het advys derselven deur eenen van ieder classe ingebracht werden.

[28]. Inspectores classium in desen jaere syn:

in den classe van

Nieumegen Gerardus Livius, Adamus Billichius,
Zutphen Gulielmus Baudartius, Gellius de Bouma,
Arnhem Jacobus Bruno, Petrus Sonnius,
Harderwyck Joannes Rhodius, Petrus Kintzius.

---

[1]) „Hollandicam" S en T hebben „Zuijthollandtschen". [2]) „soeveel mogelyck" ontbr. in S en T. [3]) „in den quartiere van – Harderwyck" ontbr. in S en T. [4]) „dienaer ter Elburch" ontbr. in T. [5]) „van de" ontbr. in T.

[29]. Dienaeren op niews tsedert den laetsten synodum [1]) aengecomen syn dese:

in den classe van Nieumegen:

[Joannes Coetius, dienaer tot Nijemegen] [2]),
Joannes Gobbelius, dienaer in de Oy,
Joannes Pellenberch, dienaer tot Malssen [3]);

in den classe van Zutphen:

Joannes Rotlingius, dienaer tot Genderengen,
Sebastianus Damman, d. tot Zutphen,
Joannes Volckerus, d. tot Vorden,
Petrus Wilbrenning, d. tot Hengelen [4]);

in den classe van Arnhem:

Joannes Baersius, d. tot Scherpenseel;

in den classe van Harderwyck:

Rutgerus Vittaeus, d. tot Eepe.

[30]. *Naeste synodus.* — De naestcomende synodus sal gehouden werden tot Nimegen, ende sal die kercke aldaer denselvigen tydelick wtschryven.

[31]. Den gecommitteerde van den Hove alsoock van den heeren magistraeten van Zutphen, item van de Suyt ende Noortbollandtschen synodum bedanckt hebbende, is die vergaderinge nae gehoudene censura ende dancksegginge aen Godt in broederlicke vrede ende eenicheyt gescheyden den 20 Juny, ende syn die acten wt den naeme ende laste des ganschen synodi beteykent [5]).

Jacobus Bruno, ut synodi praeses.
Henricus Leo, synodi actuarius [6]).

---

[1]) „tsedert — synodum" ontbr. in S en T. [2]) Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit S. Evenzoo T. [3]) „Malssen" S en T hebben „Geldermalsum". [4]) „Hengelen" S en T hebben „Hengell ende Zelhm". [5]) „bedanckt hebbende — beteykent" S en T hebben „sijn bedanckt geworden voor haere verschijningen ende goede hulpe, in sijnodo bewesen. Nae gehoudene censura morum ende dancksegginge aen Godt is die christelicke sijnodus in broederlicke lieffde ende eenicheijt gescheijden. Was onderschreven". [6]) Deze onderteekeningen zijn authentiek. Tusschen die van Bruno en Leo hebben S en T nog de onderteekening van „Joh. Zuitterius, assessor".

Acta synodi provincialis Geldriae ducatus et comitatus Zutphaniensis, gehouden tot Nimwegen den 17 Junii anni 1606.

Sessio 1, ante meridiem 17 Junii finita concione [1]).

1. *Praeses etc.* [2]) — Naer aenroepinge des godtliken naems zyn met met keurstemmen [3]) gecooren tot praesidem D. Joannes Fontanus, tot assessorem D. Henricus Cochlaeus, tot scribam D. Henricus Hollingerus.

2. *Qui comparuerint.* — Syn op desen synodo verscheenen:

uyt den classe van Nymmegen:

D. Henricus Cochlaeus, minister tot Nimwegen, D. Henricus Hollingerus, minister op sGravenweert, Hans van Valckenborch, ouderlinck tot Nimwegen, Servaes Allerszen, ouderling tot Tiel;

uyt den classe van Zutphen:

D. Wilhelmus Baudartius, minister tot Zutphen, D. Henricus Winckelius, minister tot Almen, Joannes Winhovius, ouderlinck tot Zutphen, en Petrus Schoonecker [4]), ouderlinck tot Duszburch;

uyt den Arnhemischen classe:

D. Joannes Fontanus, minister tot Ahrnem, en D. Wilhelmus Naggius, minister tot Twelle, Giszberth van Brynen, ouderlinck tot Wageningen, ende Fransz Claeszen, ouderlinck tot Ahrnem;

uyt den classe van Harderwyck:

D. Anthonius Wedaeus, minister tot Barnevelt.

[*Gedeputeerden uyt anderen synoden*] [5]). — Van weghen dess Zuythollandtschen synodi D. Petrus de Brigguiny, minister tot Woorden [6]).

Van synodo Noorthollandica was gecommitteert D. Joannes Ursinus, minister verbi tot Amsterdam, diewelcke oovermitz hy hem door bryeven, meldend die swackheyt zyns lichaems, by desen christlicken synodo geexcuseert, heeft synodus voor noodtwendich gevonden, dat hyrnaemaels een dobbelgetael der committeerden van den eenen synodo tot den anderen ghenoempt ende alsoo de hoochnoodtwendige correspondenty niet verhindert werde. Waertoe de synoden van Hollandt versocht sullen werden.

---

[1]) „Sessio — concione" ontbr. in de andere codd. [2]) De marginalia ontbr. in S en T. [3]) „met keurstemmen" ontbr. in W. [4]) „Schoonecker" W heeft „Soneckerus". [5]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit W. [6]) „Van weghen — Woorden" ontbr. in W.

[*Gedeputeerden van het Ed. Hoff en stadt Nimmeghen*] [1]. — Van weghen des furstl. Hooffs ys verscheenen die ehrentfeste hoochgeleerde D. MARTINUS GREGORII, raedtszheer ende U. J. D.

In nhaeme des ehrsamen magistraets van Nimmegen ys verscheenen D. WILHELM VAN ECK, scheepen.

Dese alle zyn met ghenoechsame credentien, diewelcke ordentlic verlesen zijn, als gequalificeerde persoonen tot desen synodo accepteert worden.

3. *Qui abfuerint.* — Absenten syn ghewest TILEMANNUS MYLIUS, minister tot Nunszpett en die twee gecommitteerde ouderlingen des Harderwickschen classis. Dese hebben haer absentie met brieven van periculs wegen geexcuseert, dan synodus houdt sulcken excuse niet voor sufficiant ende resolveert, dat de Harderwicksche classis in proxima synodo hyroover broederlick sullen gestrafft worden, aengesien alle andere gedeputeerde [2]) kerckendienaeren ende ouderlinghen wel om gelycke redenen hadden moghen uytblyven ende het pericel met cleyne costen van confoy wel hadde connen gecaveert worden. Ende ten eynde vorthaen de synoden volcomentlic moghen beseeten ende gehouden worden [3]), resolveert synodus, dat alle classes sullen vlyt aenwenden, dat haere deputati yn gheenen voeghen laeten te verschynen, statuerende dat in posterum yder uytblyvende persoon, sowel ouderlinck als predicant, vervallen sal in die mulctam van 12 gulden, de helfft voor de aermen van de synodale plaetze, de ander helfft tot profydt van de reyszcosten van de broederen.

Sessio 2, post meridiem 17 Junii [4]).

4. D. PISCATORIS *scripta.* — De synodus heeft aen de handt ghenommen de acten des voorgaenden synodi. Ende belangende den 9^{den} articel, van de strytreden ende schriften D. JOANNIS PISCATORIS, heeft de synodus ontfangen en verlesen het christlicke ende gheleerde judicium D. ANTHONII THIJSII, theol. doctor Harderwicae, denwelcken de synodus gheerne acquiesceert ende hem daeryn wel gecontenteert houdet.

5. *De studio apud Jesuitas.* — Synodus vindt goedt, dat by den Edlen Hoove grooter instanty ghedaen woorde tot den execution des placaets, gemaect oover diegheene, so haere kinderen uyt dese landen senden tot de schoelen der Jesuyten, ghelick insonderheyt gheschiet tot Duszburch. Sal mede versoeck gheschieden, dat het placaet de concubinariis hervattet ende van nieuwes gepubliceert werde.

---

[1]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit W. [2]) „gedeputeerde" ontbr. in S en T. [3]) „Ende ten eynde — worden" ontbr. in T. [4]) „Sessio — Junii" ontbr. in S en T.

6. *Correspondentia Transissulana.* — Sal van weghen ende ym nhaemen deser synodaler vergaederinge een vrindtlick schryven gedaen worden aen den synodum van Ooveriszel om haer wederom [1]) vrindelick te versoecken tot restitutie van onse voorgaende christlicke correspondentie, gelyc ooc dese synodus deselve heeft met den synoden van Zuyt ende Noorthollandt niet sonder groote vruchten ende stichting der kercken.

7. *Synopsis eener kerckenordenunck pro incipientibus.* — De synodus heeft ghesien het extract van notable puncten aengaende de kerckenoordre ende regeeringe, getrocken uyt den actis van de nationale synoden. Dan also hetselve niet en vervatt al hetgheene noch tot kennisz van kerckenregeeringe behoort ende dat ooc noch eenige dingen zyn van deser materien gedaen in synodis provincialibus et actis classicalibus, so versoeckt synodus ygeliken classem, dat dieselve committere een ofte 2 persoonen, diewelcke uyt haeren provincialen ende classicalen acten colligeeren en extraheeren alle hetgheene, twelc tot instructy ende regel der kerckendienaeren van kerckenregieringe gedaen ijs, en dat yder classis tselve extract den naesten synodo exhibeere. Sullen mede dieselve deputati ynt besonder aenteyckenen ende uyt alle voorgaende classicale ende synodale acten noteeren, wat tot den synodum nationalem sy te refereren.

Sessio 3, ante meridiem 18 Junii [2]).

8. *Biblia D.* PISCATORIS *te translateren.* — De synodus vyndt goedt, dat dominus deputatus aen proximam synodum Suythollandicam versoecke, dat deselve believe te consentieren yn de translaty der bibel D. JOANNIS PISCATORIS, te doen door D. WILHELMUM BOUDACIUM, alsoo dese synodus dith werck voor seer goet ende noodich achtet.

9. *Formular des doops der erwassenen.* — Het formuleer van de bedieninge des h. doops der volwassenen ende bejhaerden persoonen, gemaect by de kercke van Hollandt, ys desen synodo voorgelesen ende goedtgevonden, dat het uytgeschreeven ende den classen deses forstendoms toegesonden werde om yn de kercke gebruyct te worden.

10. *Relät des Suidhollandtsen synodi gedeputerden angaende synodum nationalem.* — De acten des Zuythollandischen synodi voorlesen zynde, heeft D. PETRUS DE BRUGGUINY, illius synodi deputatus, dese synodale vergaderinge uyt last versocht, dat van deser zyde het werck van den nationael

[1]) „wederom" ontbr. in de andere codd. [2]) „Sessio — Junii" ontbr. in S en T.

synodo moge worden behertigt, dat ooc die gravamina tempestive mogen gevatt en tsaemengebrocht worden om, alst noodt ijs, dieselve ghereet te hebben. En wanneer de heeren Generale Staten ymandt uyt deser provyncy verschryven tot het bespreeken van den tydt, manier, plaetze ende andere dingen, den synodum nationalem aengaende, dat dieselve niet sullen trecken sonder commissy en credentzy der kercken met alsulcke limitatie ende restrictie [1]), dat sy niet sullen consentieren ende sych ynlaeten yn hetgheene, dat strect tot nadeel ende prejudicien van de kercke, twelc alsoo by de christlicke synodus aenghenommen en consenteert [2]) ys.

11. Adami Billichii *translation.* — Noopende de saecke D. Adami Billichii de synodus, ghelett hebbende opt veelvoudich versoeck zyner Ghenaeden des graeven van [3]) Cuylenborch ende ooc der ghemeynte aldaer, resolveert dat, om alle swaericheyden, die tusschen de Geldersche ende Hollandtsche kercken hyroover souden ontstaen mogen, te vermyden, dese sake van de beroepinge Adami op Kuylenborch door onsen deputatum ad proximam synodum Suythollandiae ghebracht sal worden, alwaer men een [4]) onpartydich bedencken nemen ende resolveren sal, of voorsch. translation met vreede ende stichtinge sal connen geschieden. En sal hem Adamus onderdien tot Inghen by syne ghemeynte styl ende gherust houden tot uytdracht der saecken.

12. *Acta Northhollandiae verlesen.* — Die acten van den Noordthollandischen synodo sijn met goeden contentement voor dese christlicke vergaederinge gelesen worden.

Sessio 4, post meridiem 18 Junii [5]).

13. *Casus apostasiae tot Harderwick.* — Het eerste gravamen van de kercke van Harderwyck van een persoon, die door occasie van houwlic van de christlicke gemeinte afgevallen ys, weert gheremittiert aen den classem om naer voorgaende christlicke deliberatie te handelen tot verbeeteringe van de argernisze naer der resolutye desz nationalen synodi van sGravenhagen artic. 71 [6]).

14. *Clage aver het sober tractament eeniger predicanten.* — Aengaende het ghebrec [7]) van onderhoudinge der dienaeren adviseert synodus, dat de depu-

---

[1]) „restrictie" S en T hebben „constrictie". [2]) „en consenteert" ontbr. in W. [3]) „des graeven van" S en T hebben „tot". [4]) „een" S en T hebben „in". [5]) „Sessio – Junii" ontbr. in S en T. [6]) „71" alleen onze cod. heeft ten onrechte „17". [7]) „ghebrec" S en T hebben „gebruick".

tati classis ende synodi eerst by de respective heeren Gedeputeerden ende daernae by het Edle Hoff om remedy sullen aenhouden ende, yn gevalle men niet kan erhalten ende uytrechten, mach de classis sodaenige kerckendienaeren met behoorlicke testimonien laten vertrecken.

15. *Sigilla classium et synodorum.* — Het 3de gravamen Harderwisensse wordt aengenommen ende besloeten, dat voorthaen yder classis ende ooc het synodus sullen doen maecken ende in causis gebruycken een eyghen secreet sigillum.

16. *Collegium scholae Harderwicenae.* — Gravamen quartum van te versoecken by den Edlen Hoove ende respective magistraten, dat by yder stadt van Velouwen een oft twe studenten aen de schoele te Harderwyc mogen ghehouden worden, wordt voor goedt gehouden, mytz dat het versoeck generalick ooc van de andere quartieren steden gedaen werden. En opdat sulc werck des te vruchtbaerer yn syn effect gebrocht moghe worden, sal synodus versoecken aen het Edle Hoff, dat door authoriteyt desselven yn allen des vorstendoms ende graeffschaffs schoelen eenderley praecepta artium moghen tradeert worden, waertoe dienen sal dat conventus rectorum beschreven en unanimi consensu ydt seekers gestatueert worde.

17. *De prophetiae exercitio.* — Het vyfte gravamen Harderwicensium sal den synodo nationali worden voorgestelt om te ooverleggen, of niet raetsam, dat het exercitium prophetiae yn desen landen gherestaureert werde met alsulcke voorsichtighe restrictie, dat het niet strecke tot scheuringe maer tot stichtinge, ende dat het inter solos ministros et viros doctos, pios ac moderatos geuseert werde.

18. *Gewonnene steden niet mit Papiste ministris te besetten.* — Sal mede by den nationael synodo versocht worden om by de edle heren Generale Staten aen te houden, dat ynt wynnen van steeden daerop werde gelett, dat Papistige pastoren ende papen, die haer willen laten reformeeren om yn dieselve steden ende kercken den [1]) dienst [2]) des woordts te bedienen (hetwelcke selden stichtinge brengt, maer veelehr argernisz ende ontstichtinge brengt), niet en worden gehouden ende geleden yn den bedieninghe derselver plaetzen, maer dat de ghewonnene stadt oft steden door andere goede mannen ofte dieghene, die het leeger ordinaeris souden mogen volgen, werden bedient, totdat de kercke een wettlicken dienaer hebbe beroepen,

---

[1]) „den" ontbr. in S. [2]) „ende kercken den dienst" T heeft „den kerckendienst".

ende dat de voorsch. gereformeerde persoonen yn een ander provincy ende plaetsze transporteert worden.

19. *Veltlegerdienst.* — Inszgelyken sal den nationali synodo te bedencken gegeven worden, of niet raedtsaem, dat seekere bequaeme predicanten gestelt worden, derwelcker ampt sy het leegher alle jhaeren te volghen ende met Gods woordt te onderwysen, item de geoccupeerde plaetszen by provysy te bedienen ende dat sulcx aen de Edle heren Staten Generael [1]) versocht werde.

20. *De catechizandis baptisatis.* — Dat achste gravamen Harderwicensium, van den synodo nationali aen te dienen om aen de Edle heren Staten, Generael [1]) te versoecken, dat de ouders, so haere kinderen hebben laten doopen, daertoe worden gehouden om haere kinderen door de dienaren des gottlicken wordts te laten onderwysen yn de christlicke religie ende Catechismo, wordt niet voor raetsaem aengesien. Ende alsoo de saeke ecclesiastyc ys, sol ydere kerçk ende kerckendienaer daertoe aerbeyden, dat de ledtmaten haere kinderen tot de catechisatie aenhouden.

21. *Vagabundi.* — Het gravamen de vagabundis ende de loopers, so haer yn den dienst yndringen, moet specialic gebeetert worden by den quartijr en provyncy [2]), daer het valt. Sol ooc hyrvan in synodo nationali in punct van de beroepinge der dienaeren ghehandelt worden.

Sessio 5, ante meridiem 19 Junii [3]).

22. *Duivelsbander tot Lichtevort.* — Het Edle Hoff sal van wege des synodi versocht en gebeden worden om den heere VAN DORT, landtdrost des grafschap Zutphen ende gubernoer tot Grol, last te gheven den duyvelszbanner van Lichtevoordt met ghevoegliken middelen te verdryven.

23. *Apostata* ZACHARIAS WOLFFIUS. — Met den apostata ZACHARIA WOLFFIO, die tot Rhoerloe ghestaen hefft, sal de classis handelen na den eysch der kerckliker disciplijn ende, soverre hy niet weder ad resipiscentiam kommen wil, met hem procedieren tot de excommunicatie, opdat het schandael wechghenommen worde.

24. *Secretario der stadt Dusburch pastoratus tot Drempt goderen te nemen etc.* — Also de synodus verstaet, dat de commendoer van Duyren [4]) eenen

[1]) „Generael" ontbr. in W. [2]) „en provyncy" ontbr. in W. [3]) „Sessio — Junii" ontbr. in S en T. [4]) „Duyren" S en T hebben „Dieren".

secretario tot Duszburch gheconfereert heeft de pastorije Trempt, welcke secretarius ooc derselven pastorygoederen gebruyct theghen der lantschap recessen, ende alsoo het kersspel Trempt so naeby Duszburch licht, dat het yn tydt van vreede bequaemelic by de dienaers aldaer kan bedient worden en ooc nu yn dese gelegentheit de kersspelszluyden binnen Duszburch ter predicatien commen ende aldaer die heyllige sacramenten ontfanghen, so verstaet synodus, dat de kercke Trempt met Duszburch gecombineert behoort te sijn ende, dewyle de dienaeren tot Duszburch niet wel worden met onderhout versien, dat de opcompsten van Trempt aen dieselve sullen aenghewant ende de secretarius daervan ontset werden. Hetwelck de classis van Zutphen by de heeren Deputeerden ende daernae by het Edle Hoff yn effect te brengen sal versoecken, gelyc metz desen den classi ernstlic belast ijs vlytich ende trouwlic toe te sien, dat de kercke van Duszburch erhalden werde ende niet en vervalle.

25. *An politici, utentes bonis ecclesiae, ad coenam D. admittendi.* — Sal het synodus nationalis gevraegt worden, of dieghene, die kercken ende pastorygoederen gebruycken tot vercortinge des ministerii, sullen voor ledtmaten bekent ende tot de taffel des Heeren toegelaten mogen worden.

26. *Ut levia repudia praecavenda.* — Noopende het vierde gravamen Zutphaniensium, spreekende van behinderinge der lichtveerdigen repudien, hoerderye ende ooverspeels, werdt sulcx gheremitteert aen het Edle Hoff in civili ende aen de heren Generale Staten in militari statu.

27. *De baptismo infantium, quorum parentes fuerunt Anabaptistae.* — Op het vyfte gravamen van de Zutphen wordt gheandtwordt, dat de onmondige kinderen der Wederdooperen, wanneer die by afsterven der ouderen van de vrienden tot den christlicken doop gepresenteert werden, sullen aengenomen ende des seegels des verbondts deelachtich ghemaect worden.

28. *De lectoribus in pagis.* — Den lectoren op de dorpen, daer gheen predicanten sthaen, sal toeghelaten worden de lecturam so te bedienen, dat sy haer niet ynlaeten in partes ministerii. Ende sullen, metbrengende goede testimonia vitae et doctrinae, wettelic tot haeren dienst beroepen worden ende ydertydts judicio classis onderworpen zijn.

29. *An ministri ad loca certis annis alligandi.* — Sal nationalis synodus gevraegt worden, of niet raedtsam, dat men de nieuwe aencommende predicanten, naerdat sie geexamineert zijn, sal doen stipuleeren eenigen tydt

van jhaeren naer de opnemminge [1]) by haer kercke en den classe respective te blyven.

30. *Politische aflesungen des Sondachs in kercken.* — Synodus vindt goedt om te versoecken, dat het Edle Hoff believe te remedieren het abusz ende de onstichtlike vermenginge des heylligen godsdiensts met de politijke ende profane proclamatyen der civilen saeken, so men te Dotekom [2]) ghewhoon ys te doen tusschen het ghebedt ende het voorleesen des texts, also dat dese civile proclamatien apart ende op een ander plaetz naer verrichteden predicaty mogen gedaen worden.

Sessio 6, post meridiem 19 Junii [3]).

31. *Testes in baptismo.* — Op de vraghe, of een persoon, die ex professo afgoodisch, godtloosz ofte [4]) van weghen hoerderrije, oooverspeel etc. infam is, mach als ghethuyghe tot den heylligen doop toegelaten worden, wordt gheandtwoort, dat sulcx niet moet [5]) gheschieden.

32. *Causa adulterii.* — Op het versoeck des classis van Nimmeghen sal aen het Edle Hoff ende de heeren Raeden van Staeten geschreeven en versocht worden, dat haer Eddelh. believe informaty te nemmen van een public ende dobbel ooverspeel, so ijn de forte van sGravenweert nu eenighe jhaeren bedreven ys by enen Joost van der Horst ende Aeltghen Rammelmans, beyde van Deeventer, en dat haer Edlh. believe een alsulcken schandtlick laster naer behoor te straffen.

33. *Niwe afgoderij tot Haeren etc.* — De synodus heeft met hertseer aengehoort uyt den gesandten des classis van Thiel, datter weder nieuwe affgoderye ende bedevaert opgerecht ijs tot Haeren in Mas ende Wael, aldaer een L. Vrouwe gestelt ijs ende die op verleden Maendagh na Pynxsteren van een grooten aentael volcx ende eenighe notable persoonen (die dese afgooderije na landtsz recessen behooren te verhinderen) besocht ende gheehrt gewest ijs; item datter van nieuws theegen alle placaten missen werden gedaen tot Wamel ende Droemmel, tot welcke missen ende voorsch. L. Vrouw veel borghers van Thiel en lantlieden daeglix getrocken ende verleydet worden, sodat de borgery ende andere onvrye persoonen sonder eenige paszpoort oover ende weder ghaen, niet allene tot nadeel van Gods h. kercke maer ooc tot pericul van de stat Thiel ende der gehele landt-

---

[1]) „opnemminge" S en T hebben „oepeninge". [2]) „Dotekom" de andere codd. hebben „Doetecom ende elders". [3]) „Sessio — Junii" ontbr. in S en T. [4]) „ofte" W heeft „en". [5]) „moet" de andere codd. hebben „mach".

schap; item dat de sake yn Thiel en Bommelerweert van hett ghebruyc der geestlicke goederen, de ynvoeringe des worts Gods ende uytroyinge der affgoderije en Roomschen priesteren hoe langher hoe qualiker loopt ende alle goede recessen der lantschap ende resolutien des [1]) Edlen Hoffs vernietigt werden. IJs geresolveert, dat het Edle Hoff door die deputatos hyroover ernstlic versocht ende om dadelike remedie, sonder dilaty ynt werck te stellen, sullen gebedden worden.

34. *Afgoderij tot Tvell ende op Duistervort.* — Sal mede den Edlen Hoove voorgestelt worden, dat men seekerlic bericht ys, dat noch te Twelle yn des schultisz behuysing ende by Wynant van Hackvort, item op de huysen [2]) Duystervoort [3]) en Nuybeeck noch gheschieden afgoodische Papistische doopen, heerdoopen [4]), throuwen [5]), missen ende diergelicke Roomsche exercitien tot nadeel der Gereformerder christlicker religie en landtszordening.

35. *Bedevart tot Boxstel.* — Vorder sal het Edle Hoff versocht worden om met de heeren Generale Staten te consulteren, hoe men de afgoodische bedevaerden te Boxtel ende Scherpenhoovel [6]) mochte beletten ende verstooren.

36. *Confusio tot Gendt in Averbetuwen.* — Dat ooc het Edle Hoff believe noch eens den hern amptman van Ooverbetouw te belasten om te voorsien, dat de paep van Millingen hem onthoude van zyn afgooderye te commen exercieren tot Gendt yn Ooverbetouw, oft andersins hem te attrapperen ende te straffen.

37. *Idem pagus Gendt.* — Item dat het Edle Hoff believe den rechter tot Gendt Pavorth last te gheven, omdat de geestlicke ofte pastorijgoederen, die de vrouwe van Niewclooster duszlange heeft ghebruyct ende ghenooten, tot onderhoudt van een kerckendienaer van nu vorthaen geimploiert worden.

38. *Pastoratus Tilensis ad ecclesiae curam retrahendus.* — Dat ooc het Edle Hoff by de magistraet van Thiel wil aerbeyden en hem met authoriteyt darhen induceeren, dat die nu vacerende pastoratus niet wederom aen een politicum en in usus seculares werde geconfereert, maer dat sy tot onderhoudt van eenen tweeden dienaer des woorts aengewandt werden, als recht ys.

---

[1]) „resolutien des" ontbr. in W. [2]) „de huysen" ontbr. in S en T. [3]) „Duystervoort" S heeft „Duijtervoort", T „Duijvenvoorde". [4]) „heerdoopen" ontbr. in S en T. W heeft „herdoopen". [5]) „throuwen" S en T hebben „trouwen, hertrouwen". [6]) „Scherpenhoovel" S en T hebben „Hevell".

39. *Dat Elburch noch eenen diener beroepe etc.* — Item dat effen hetselffte gheschiede by de magistraet van der Elborch, opdat ooc aldaer een tweeden dienaer uyt de geestlicke goederen onderhouden en dieselve goederen tot haeren rechten ghebruyc gereduceert moghen worden.

40. Pontefícius *ludimag. Elburga pellendus.* — Synodus belast den classem van Harderwyck ghevoeglic te aerbeyden, dat de Papistische schoelmeyster van der Elburch gheremoveert werde.

Sessio 7, ante meridiem 20 Junii [1].

41. Martini Eickbergii *saecke.* — Also D. Martino Eicbergio, predicant tot Rynberck, voor twee jhaeren in synodo tot Aernhem was opgheleitt te verthoonen testimonium vitae et doctrinae om by den synodo voor een membrum opgenommen te worden, heeft hy dem synodo nu gesonden copye autentyc zyns testimonii, gemaect by schulteijs ende scheepen des vleckens Boebenheim yn Engelheimer grondt, hetwelcke de synodus gheerne in weerden aennempt. Maer dewyl het mere politicum is, wordt D. Martino belast yn den naesten synodo [2] te thoonen testimonium ofte copye authentyc van zynen kerckenraedt ende classe, daer hy te vooren gedient heeft.

42. *Rhijnberck ad classem et synodum te trecken.* — Sal van wegen des synodi gheschreven worden aen de christlicke gemeinte tot Rhynberck om haer te versoecken, dat de synodus goedtvyndt tct haerer stichtinge, dat haer believe jaerlyx een van haere predicanten met eenen ouderling, oft so sy maer eenen predicant hadden ende dieselve, door ghescheffften ofte ooc door kranckheyt belett, niet conde verschynen, ten minsten eenen ouderlinc wilden met behoorlike credentien en instructie seijnden om der synodaler vergaederinge by te whoonen en met de kercke van Gelderlandt naerbuyrlike christlicke correspondenty te houden. En sal de classis synodael de kercke van Berck yn tydts van den dage ende plaetsze des aengestelden synodi verwittigen.

43. Andraeas Andernacensis *tot Berck.* — Also van wegen D. Matthaei Andernacensis voor eenighe daghen aen D. Joannem Fontanum geschreven ende ooc synszhalven den christl. synodo voorgestelt, dat hy versoeckt behoorlic geexamineert te worden, is sulcx by den synodo voor noodich [3]) geachtet ende sol hem aengheschreeven worden om yn den tydt van 6 weecken ofte 2 maenden [4]) sych te vervoeghen tot Nimwegen ofte tot Aernhem, waert hem gelieft, en aldaer sich dem examini te onderwerpen.

---

[1]) „Sessio — Junii" ontbr. in S en T. [2]) „yn den — synodo" ontbr. in W. [3]) „noodich" S en T hebben „seer hoochnoedich". [4]) „6 — maenden" W heeft „8 weeck".

44. *Suscepti ministri.* — Tot den dienst der kercken zyn dith jhaer vociert, geexaminiert ende aengenoomen:

yn den classe Neomagensi DANIEL HOLSTIUS, predicant tot Bemmel, JOANNES GRAEVIUS, predicant tot Heeteren, CONRADUS HECKERUS [1]), predicant tot Hervelt;

in den classe van Aernhem REINERUS AB ERBRAET [2]), pred. tot Lintheren, JOANNES BURANUS, pred. tot Wolde, REINERUS GERHARDI, pred. tot Elckum;

in den classe van Harderwijc CHRISTIANUS VAN [3]) ELSTERODT [4]), predicant ynt Oldebroec.

45. *Deputati ad nationalem synodum.* — Syn by den synodo gecommitteert met keurstemmen om naer den aenstaenden nationalem synodum te gaen D. JOANNES FONTANUS, D. WILHELMUS BAUDARTIUS, D. JOANNES LEO, ministri verbi, en D. doctor THISIUS als ouderlinc. Ende so ymandt van dese persoonen niet soude connen reysen uyt beweeglike oorsaecken, so sullen deputati synodi last hebben om enen anderen bequamen persoon te substitueeren.

46. *Substituti ad nation. synodum.* — En oft geviel, dat die kercken, uyt dewelcke de voorsch. deputati gecooren zijn, door dese deputaty souden yn mangel van dienst commen, wordt den fratribus classium, soo yn de genomineerte steden ofte daer naestby whoonen, belast dat sy op het versoeck der kercken altemetsz sullen commen den dienst supplieren.

47. *Deputatus ad Suidholl. synodum.* — Tot den synodum van Zuythollandt werdt by meesten stemmen vercooren D. HENRICUS COCHLAEUS en tot den Noordthollantschen synodum D. JOANNES RODIUS. Ende so ymandt van desen niet conde reijsen, sullen D. deputati synodi enen anderen substitueeren.

48. *Deputati synodi.* — Deputati synodi blyven noch een jhaer D. WILHELMUS BOUDARCIUS ende D. HENRICUS COCHLAEUS. Voor nuye worden by haer gevoegt JACOBUS BURSETUS [5]) ende WINANDUS JOANNIS [6]).

49. *Niemegisch quartier in twee classes gelecht.* — De synodus, gelett hebbende op de distincty des Nimmegschen classis en wat dieszaengaende

---

[1]) „Heckerus" S en T hebben „etc." [2]) „Erbraet" S en T hebben „Eeuraet". [3]) „van" ontbr. in S en T. [4]) „Christianus van Elsterodt" W heeft „Johannes van Elsteroude". In onzen cod. is Joannes, zooals er eerst stond, doorgehaald en Christianus daarboven geschreven. [5]) „Bursetus" S en T hebben „Burschetus, minister tot Aernhem". [6]) „Joannis" S en T hebben „Joannis, minister tot Elburgh".

gehandelt ys yn de laetste vergaederinge tot Bommel, vyndt goedt, raetsam ende noodich, dat van nu voorthaen de vergaderinge van Nimmeghen ende de plaetszen daeronder behoorende een eygen ende peculiaer classem sullen maken ende die steden Bommel ende Thiel met de plaetszen daeronder ghehoorich ooc een eyghen peculiaer classem, ende dat nochtans de beyde classen sullen correspondentij houden, gelic de classen doen van Oover ende Nedervelouw.

50. *Acta classium ad classes te senden.* — De synodns vindt goedt, dat om meerder correspondenty willen de respective classen van nu voorthaen haere acten telcken reysz oover sullen seynden aen de deputatos synodi om, so daer ydt yn whaer, dat correctie behoeffde, tselffde door de deputatos mochte gheschieden ofte aen synodum gebrocht worden.

51. *Inspectores classium.* — Inspectores classium sullen dith jhaer noch wesen:

yn den classe van Nimmeghen worden noch een jhaer gecontinueert D. Gerhardus Livius ende D. Adamus Billichius;

in den classe van Aernhem D. Jacobus Bursetus, D. Wilhelmus Naggius;

in den classe van Zutphen D. Wilhelmus Boudarcius en D. Gellius Petri de Bouma;

in den classe van Harderwyc D. Petrus Kinsius en D. Joannes Zwitterius.

52. *Proxima synodus.* — De naeste synodael vergaderingsplaetsze ys genomineert de stadt Bommel yn den Thielscben classe ende ys tselve so raetsam gevonden oovermitsz de groote swaericheyden, so aldaer moeten geremediert worden. En belangende die costen, synodus heeft goede hoope, dat het quartier daer gheen swaricheyt van maken sal, gelic ooc de gecommitteerde raedtszheer sich goetwillich van weghen des Edlen Hooffs erbooden heeft, so daer een swaricheyt soude gemaect worden, dat het Edle Hoff alszdan de goede handt soude bieden om dith christlic werc te bevorderen. En opdat alle saken alszdan met meerder authoriteyt ende vrucht moghen gheholpen worden, so sullen de deputati synodi by den Edlen Hoove versoecken, dat haere Edelh. believe tot deser actioon tot den naesten synodum 3 ofte ten minsten 2 raedtszheeren te committeren. Item sullen aen zyn Excellentie versoecken, dat dieselve believe eenen uyt zyner Excellentie Rade te adjungeren, ten eynde met ghemeiner handt alle swaricheyden eenmael te recht mogen ghebrocht worden.

53. *Quae acta apud deputatos Neomagensis quartirii.* — De synodus heeft

door enige gecommitteerde de heeren Gedeputeerden des Nimmegschen quartiers, geassisteert zynde van den gecommitteerden raedtszhere, doen versoecken, dat haer Ed. de ellendt verloop ende barbarische swaricheyden van Thiel ende Bommelerweert eens wille ter herten nhemmen ende dadelix met ernst ende met goeder executioon wolle remedieren volgensz de recessen van de landtschappe ende den goede wille van het Edle Hoff. Die heeren Gedeputeerde hebben sich goedtwillich erbooden, dat sy gherne willen haer uyterste beste doen, dat [1]) de kerckendienaers dieses quartiers haer Edelheyt specialiken de gravamina sullen voorstellen.

54. *Gratiae actae legatis.* — De ehrenfeste hoochgeleerde doctor Martinus Gregorii, raedtszheer ende gecommitteerde des Edlen Hooffs, ende die ehrweerdige D. Petrus de Brigwiny, deputatus des Zuythollandtschen synodi, syn bedanct, gelic mede die ehrsame [2]) Willem van Eck, scheepen ende gecommitteerde des ehrsamen magistraets van Nimmeghen, dat haer E. belieft heeft desen christl. synodo met goeden raede so ghetrouweliken by te whoonen.

55. *Censura et gratiarum actio.* — Na gehouden censura morum ys de synodus met dancksegginge tot Godt yn goeden vreede gescheijden.

Johannes Fontanus, m. propria sst. vt.
Henricus Cochlaeus, sst. vt.
Henricus Hollingerus, scriba [3]).

Acta [4]) synodi provincialis ducatus Geldriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen Bommel anno 1607, beginnende den 7^en Julij stilo veteri.

Naer aenroepinghe Godes name sijn mette meeste stemmen vercoren in praesidem D. Johannes Leo, in assessorem D. Jacobus Bruno, in scribam D. Sebastianus Damman.

De personen, met behoorlicke credencien verschenen op desen synodum, sijn dese naevolgende:

---

[1]) „dat" de andere codd. hebben „ende dat". [2]) „ehrsame" W heeft „ehrenveste". [3]) Deze naamteekeningen zijn authentiek. In W. ontbr. de onderteekening. [4]) Hierboven staat met een andere hand: „Anno 1607".

ex classe Noviomagensi:

JOHANNES COITSIUS, d. des e. tot Nieumegen,
JOHANNES GREVIUS, d. tot Heteren,
GERIT VAN DER VOORT, olderlinck tot Nieumegen,
MATHIJS VAN LIJSSEL [1]), olderlinck in sGravenweert;

ex classe Bommeliana:

JOHANNES LEO, dienaer des e. tot Bommel,
ALARDUS FRISIUS, d. des e. tot Tiell,
JOHAN JANSSEN, olderlinck tot Bommel,
SERVAES ALERTSEN, olderlinck tot Tiell;

ex classe Zutphaniensi:

SEBASTIANUS DAMMAN, dienaer des e. tot Zutphen,
HERMANNUS HUGO, olderlinck tot Zutphen,
WILLEM VAN MEGEN, olderlinck tot Deutecom,
[D. JOHANNES VERSCHAGEN, dienaer den evang. tot Bredevoort, dewijle reijsende ad sijnodum onderwegen gevangen is geworden, wort genoechsaem geexcuseert] [2]);

ex classe Arnhemiensi:

JACOBUS BRUNO, dienaer des e. tot Arnhem,
JOHANNES BARSIUS, d. des e. Scherpenzeel,
ENGEL ENGELEN, olderlinck tot Arnhem;
joncker JORDEN VAN LAUWIJCK, olderlinck tot Wageninghen, alsoo hij in slants dienst subijtelijck vertrecken moeste, is voor ditmael geexcuseert geworden;

ex classe Harderwicena:

ELLARDUS MOENIUS, d. des e. tot Harderwijck,
JOHANNES URBANUS, d. tot Hattum,
D. ANTHONIUS THIJSIUS, olderlinck tot Harderwijck,
DIRCK VAN HEERDE, olderlinck tot Hattum.

Oock sijn verschenen de gedeputeerden des synodi van Noorthollandt, de eerweerdighen D. CORNELIUS HILLENIUS, d. des evang. tot Alckmaer, ende van Zuythollandt D. JODOCUS GEISTERANUS, d. des h. evang. tot Gorcom.

Van wegen des Hoves is gecommen om dese vergaederinghe bij te woonen den erentfesten doctor MARTINUS GREGORII, raet des forstendumbs [Gelre] [3]) ende graefschaps Zutphen [4]), ende in den naeme des eersamen magistraets der stadt Bommel JOHAN JANSEN ende GIJSBERT MATHEUSSEN, borgermeesters.

---

[1]) „Lijssel" S en T hebben „Listel". [2]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit S en komt ook voor in T. [3]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit S. [4]) „raet — Zutphen" T heeft „raedtsheer".

De credentien, den deputatis tot desen synodum medegedeylt, syn in behoirlicke forme gevonden ende oversulcx geapprobeert.

1.

Is geresumeert art. synodi Arnhemiensis anni 1600 vant veranderen int sitten, ende begeert dese synodus, dat deselvighe ordre voortaen well sall onderhouden worden.

2.

Alsoo vidua D. GERHARDI TONSORII begeert heeft van den synodo eene recommendatie aen die E. E. heeren Staten, ten eijnde sy eenich jaerlix onderhout voor haer ende haeren kinderen mochte bekomen, is JOHANNI COITSIO belastet haer sodaenighe recommendatie nomine synodi [1]) te schrijven, twelck geschiet is.

3.

D. ABRAHAMUS HASIUS [2]), dienaer des evang. int fort van de Voren, heeft van den synodo versocht voorschrijvens aen de E. E. heeren Staten, dattet haer E. E. believe ordonnantie te stellen om te ontfangen de loopende penninghen des stipendii van den tijt des overlydens D. TONSORII tot betaelinge der onkosten, die gesciet zijn in het over ende weder reijsen der predicanten van Nieumegen, Tiel ende Graeve, die in plaets des afgestorvenen predicants daer ter plaetse den ordinarissen dienst bewaert hebben; dat oock haere E. E. den tegenwordighen [3]) predicant believe toe te laeten comen ende ordonantie te geven om te ontfanghen van nu voortaen (beginnende den eersten Julij) het stipendium [4]), dat den voorighe D. TONSORIO in gelijcke bedieninghe des woorts Godts toegelaeten is geworden; dat oock de schoolmeester aldaer eenighe beloninge moechte vercrigen voor synen dienst, die hy vier maenden heeft betreden sonder gagie; eindelick dat haer E. E. gelieve te laeten wechnemen den middelmuijr tusschen de kercke ende d'ammunitiehuys, opdat de kercke, die nu te kleijn is voor de toehoorders, daerdoor vergrootet werde. Ende heeft de synodus JOHANNI COITSIO opgeleyt ditselvige voorschrijvens in te stellen ende veerdich te maeken. Ende is geschiet.

4.

Alsoo bij den Hove aengehouden is om executie des placaets tegen denghenen, die haer kinderen by den Jesuiten senden, alsoock tegen de concubinarios, ende geantwoort is, dat een jeder inbrengen sall de naemen

---

[1]) „nomine synodi" ontbr. in S en T. [2]) „Hasius" ontbr. in S en T. [3]) „tegenwordighen" ontbr. in S en T. [4]) „het stipendium" ontbr. in S en T.

soodanigher, die haer bekent sijn, wort van den synodo belast een ieder classi, dat se haer bevlijtighen dese naemen deputatis synodi over te leveren.

5.

Is goetgevonden, dat op elcken synodo altijt verschijnen sall ten minsten een deputatus synodi om rapport te doen van all hetgheen den deputatis synodi tsaemen in voorgaenden synodo opgeleijt is te verrichten, ende sullen deputati selffs desen eenen, die het rapport doen sall, vuijt haer midden moghen nomineren.

6.

Aengaende den sevensten artijckel praecedentis synodi, sprekende de collectione gravaminum ad nationalem synodum, is bevonden, dat alle classes besich zijn om denselven nae te comen, ende sullen deputati synodi tot gelegener tijt hiervan wijders met malcanderen confereren.

7.

Alsoo Adamus Billichius van Ingen nae Culenborch vertrocken is tegen het expres beveel van den voorleden synodo, soo en kan synodus tegenwoordich niet verstaen, dat men denselvige eenighe eerlicke attestatie behoort mede te deijlen.

8.

Op den achsten artijckel des vorigen synodi is door den deputatum des Noorthollandischen synodi, gelijck mondelyck int corte als daernae door seker verhaell, vuijt den naeme desselvigen synodi scriftelijck overgelevert, int wijt ende breede bericht gedaen van den oorsaken, van den aenvanck ende continuatie desgheenes, soo hem tot noch toe in de oversettinghe des bybels, voor desen tijt op D. Helmichio berustende, toegedraeghen heeft, met aenwijsinghe der redenen van het vertreck ende kleijne voortganck in de voorderinghe desselven tot noch toe, alsoock tegelijck van beter ende vaster hope, soo voortaen te verwachten stont, streckende eijndelijck tot conclusie, dat ten aensien deser selver hope van succes deses wercks, dwelck bij den Generalen Staten geauthoriseert, bij den particulieren synoden (soo daertoe all overlanx syn versocht) geapprobeert is, mochte door desen synodo (dwelck oock van den deputato synodi Suijthollandiae volgende de acta sijnes synodi mondelijck versocht wert) teruggegehouden werden soodanighe oversettinghe, als over den arbeyt D. Piscatoris bij D. Baudartio alreede beraemt ende ter handen genomen wert, midtz wijtlopich verhaell van den inconvenienten, soo anders tegen het generale ingewillichde werck, alsoock der gemeener rust ende stichtinghe [1]) der kercken, stonden

[1]) „ende stichtinghe" ontbr. in S en T.

te verwachten. Op welckes aengeven ende versoeck [1]) dese vergaderinghe gelet ende insgelix gesien [2]) hebbende de forme van authorisatie D. BAUDARTII, op de aengevinghe ende overweginge van de nootwendicheyt eener verbeterde oversettinghe, van de cleyne hoope (door verloop van veel jaren) over het bovengemelde werck, van den lofflicken aerbeyt D. PISCATORIS, van de apparentie int corten door desen eenighe merckelijcke [3]) goede verbeteringe te moghen sien, van de bequaemheyt ende lofflycke genegentheijt D. BAUDARTII by haer gedaen, heeft als voren gantsch prijselick ende dienstich [4]) D. BAUDARTII voors. aerbeijt gekent ende geoordelt, alsoock sijne daerover gedaene authorisatie. Doch alsoo deselvige authorizatie gesciet is niet simpelijck maer soo ten aensien van de cleijne hope van den werke, op D. HELMICHIO voor desen tijt berustende, soo ten aensien der onderlinghe eenicheyt, die geacht wert nodich te sijn in den kercken onser provintien, tot welken eynde altijt in de authorizatie verhaelt is communicatie over desen metten Hollantschen synoden, soo ist dat de synodus ten desen aensien ende alles wat dienstlijck tot desen in het scriftlijck verhaell des synodi van Noorthollandt voorgestelt is, goetvijnt, dat D. BAUDARTIUS voor desen sall berusten ende affhouden van de voorderinghe syner voorverhaelder translatie sonder naerder last te hebben ofte van den nationali ofte van den particulieren synodo deser provincien, welke dannoch haere vrijheijt behout om te syner tyt (indien voortaen gheene meerdere hope ende voorderinghe over het allegemeen werck, in Hollandt ter hant genomen, sich en vertoonde, dan tot noch toe gesciet is) te resolveren, tgheen sij sall achten dienstich ende behoorlyck [5]) in desen te weesen, altyt met voorgaende communicatie metten synoden van Hollandt, gelijck oock dese synodus van den synoden van Hollandt naer behoeren begeert, dat in desen ende diergelijcke saeken van haer oock niet sall gedaen ende geresolveert worden sonder voorweeten ende voorgaende communicatie metten synodo van Gelderlandt.

9.

Heeft deputatus synodi Noorthollandiae wijders versocht, dat door beveel deses synodi den Weechbereijder D. BAUDARTII mochte gesupprimeert werden. Is geantwoort, alsoo laestleden synodus Noorthollandiae niet en heeft voortgebracht, oock desen synodus niet en konde voortbrenghen vuijt den voorsz. Wechbereyder, dat teghen de leere ende het leeven der christenen strijdet, ende dat nochtans eenighe ontstichtinghe bij swacke ende quaet-

---

[1]) „ende versoeck" ontbr. in S en T. [2]) „ende insgelix gesien" ontbr. in S en T. [3]) „eenighe merckelijcke" S en T hebben „eenen". [4]) „ende dienstich" ontbr. in S en T [5]) „ende behoorlyck" ontbr. in S en T.

willighe menschen daerwt te ontstaen vermeldet wert, soo maech dese synodus well lyden, dat D. BAUDARTIUS versocht werde, in de distributie syner boeken [1]) des Wechbereyders, die noch overich syn, te letten op de persoonen, aen dewelke deselfde mochten komen, maer resolveert evenwell, dat deputatus synodi nostrae by den naestcomende Noorthollandicam synodum aenhouden ende versoecken sall, dat in denselfden synodo oock een acte geteeckent [2]) moghen worden, dat deselve op D. BAUDARTII leere ende leven niet te spreken en heeft.

10.

Ten derden is versocht van den deputato Noortholland. synodi, dat men vuijt desen synodo eenen noeme tot revisie der oversettinge des bybels, gedaen ende noch voorder te doen bij D. HELMICHIO. Heeft synodus hiertoe genomineert D. WILHELMUM BAUDARTIUM.

11.

Sijn volgende het verschrijven des Ed. Hoffs ende des amptmans gecompareert JETZARDUS SIPPO [3]), pastor tot Altvorst, ende PETRUS CALCARIUS, pastor tot Overasselt, ende is haer belastet, dat sij hen van den kerckendienst int geheel onthouden sullen, ter tijt toe sy haer bij den broederen van Nieumeghen haerer leere ende levens halven sullen genoechsaem geprobeert hebben. Dwelck hij JETZARDUS heeft geweijgert te doen, seggende te willen vertrecken, maer PETRUS heeft het belooft nae te komen, daervan hij dan aen den broederen van Bommel attestatie brengen sall, als hij het gedaen sall hebben [4]).

Item is verschenen GIELLIS VAN CAUWENBERCH tot Sulickem ende is hem van den synodo belast, dat, alsoo hij van te vooren geexcommuniceert van den synodo van Hollandt ende onordentlijck in den kerckendienst getreden ende tot noch toe gebleven was, hij hem des geheelen predickampts onthoude, ter tijt toe hij met de kercke gereconcilieert ende daernae ordinarie geexamineert, geroepen ende geconfirmeert werde.

Is oock gecompareert meester ARNOLDUS, schoolmeester tot Driel [5]), ende is hem van den synodo toegelaeten by den schooldienst te blijven, maer beveelt daerbij, dat hij sich des lesens, predickens ende doopens totaliter onthoude, dat hij oock eerstsdaechs bij den dienaeren der kercken tot Bommel verschijne om met hem naerder te confereren, diewelcke dan met hem doen sullen moghen, naer dat sij hem bevinden sullen.

Eijndelyck is gekomen JOHANNES MEREINNE van Ameroij ende is hem

---

[1]) „syner boeken" ontbr. in S en T. [2]) „geteeckent" ontbr. in S. T heeft „gemaeckt". [3]) „Sippo" S en T hebben „Siplio". [4]) „als hij — hebben" ontbr. in S en T. [5]) „Driel" S en T hebben „Twell".

bevolen van den synodo, dat hij sich des kerckendiensts onthoude, totdat hij bij den broederen van Bommel sijn gelove bekent ende geprobeert ende de Nederlantsche Confessie ofte Catechismum sall aengenomen hebben.

12.

Alsoo nu op het verschrijven des Hoffs ende des amptmans dese voorsz. alleen syn gecompareert ende de andere hoewel voorschreven nochtans achtergebleven sijn, oordeelt synodus, dat sij, soo ten aensien haerer valscher leere, daervan sij beruchtighet sijn, alsoock der rebellie ende contumatie teghens hooghe overicheijt door haer vuijtblijven, sullen van haeren dienst gesuspendeert sijn, totdat sij haer by den dienaeren van Nieumegen, Tiell ofte Bommel gepurgeert ende geprobeert sullen hebben, die naer behoren dan met haer voortvaren sullen moghen. Ende sullen deputati synodi het Ed. Hoff aensoeken om door de amptluyden in Tieler ende Bommelerweerden ende Maes ende Wael soodanighe suspensie te gebieden.

13.

Ende in de plaetse der voorsz. gesuspendeerden ende affgesetten valsche pastoren is het goet gevonden ende geheel nodich, dat, soo haest het mogelijck is, andere goede ende godtsalighe mannen gestelt werden. Hiertoe heeft den erentfesten raetsheer D. Martinius op hem genomen te weghe te brengen bij het Hoff, dat soodanighen predicanten op contributie sullen gestelt worden, op sulke wijse als gewoonlick is. Ende D. Tysius, D. Bruno et Joh. Coitsius [1]) hebben haer starck gemaeck voor de gagie van drij predicanten (bij provisie eenen tijt geduijrende). Voorts soo hebben alle classes belooft haer wterste [2]) naersticheijt ende devoir [3]) aen te wenden om metten allereersten (ten lancxsten immers binnen een maent) soodanighe mannen te bestellen ende tot haere onderhoudinge wat haer sall mogelijck wesen by provisie te contribueren. Ende indien hiertoe eenighe ex classe aliqua, die in actuellen dienst sijn, gebruijct worden, sullen dieselve, haer ordinaris tractement ontfangende, met een eerlick honorario voor desen extraordinarischen dienst moghen gecontenteert [4]) werden.

14.

De synodus gehoort hebbende trapport van hetgheen in den Haghe op den conventu praeparatorio affgehandelt is, heeft den broederen al te samen, die daer geweest sijn, van wegen genoechsaeme bewesene neersticheijt [5]) bedanckt, hopende oock dat sodanich different, als tusschen den

---

[1]) „Joh. Coitsius" S en T hebben „D. Cortsius". [2]) „haer wterste" S en T hebben „alle". [3]) ende devoir" ontbr. in S en T. [4]) „moghen gecontenteert" S en T hebben „vereert". [5]) „van wegen-neersticheijt" S en T hebben „van haere neersticheijt ende trouwe".

broederen verbleven is, metter tijt ende goede gelegentheijt wel sall gesleten worden.

15.

Art. 13 praecedentis synodi is bij den classe Harderwicena naegecomen.

16.

Op den 16^en^ art. ejusdem synodi is geresolveert: aengaende het eerste deel desselven, dat een ieder predicant bij sijne respective magistraet aenhoude, dat eenighe studenten sumptibus publicis ad Harderwicenam scholam gesonden werden; ende aengaende het tweede stuck desselvigen art. de conformitate praeceptorum etc. heeft het Edele Hoff daerop geantwoort, dat het goet waer, dat de rectores der scholen van de hoofsteeden [1]) ende van Harderwijck neffens een vuijt de respective magistraten byeenquaeme om seeckeren voorraem op de onderhoudinge van [2]) eenderleij praecepta in allen scholen deser lantschap te maecken; doch sall ditselvige ad synodum nationalem gereserveert werden.

17.

Van Zacharia Wolffio is den synodo genoechgedaen.

18.

Deputati synodi sullen het Hoff versoecken, dat moghe geremedieert worden het abuijs ende onstichtelijcke vermenginge [3]) des h. godtsdienst met de [4]) politique ende profane [5]) proclamatien der civilen saecken, soo men alsnoch tot Tiell gewoon is te doen.

19.

Is verrichtet tgheen art. 32 synodi superioris geordineert wert, ende vindt dese synodus geraden, dat men het daerbij laete blijven.

20.

Sall versocht worden per deputatos synodi, dat het Edele Hoff doe weeren de affgoderie, die tot Haren, Wamel, Drumel ende Puffelijck dachlijcx bedreven wort.

21.

Art. 34 [6]) is den Edelen Hove aengedient ende begonnen int werck te

---

[1]) „van de hoofsteeden" ontbr. in T, waarvoor ruimte opengelaten is. [2]) „onderhoudinge van" ontbr. in T. [3]) „vermenginge" S en T hebben „vermaeninge". [4]) „met de" S en T hebben „ende". [5]) „ende profane" ontbr. in S en T. [6]) „34" S en T hebben ten onrechte „14".

stellen. Ende is den deputatis synodi belast, dat sij oock den Edele Hove aendienen sullen, hoe dat joncker WESTERHOLT, scholtis van Zutphen, op zijn huijs sijne twee kinderen bij eenen pape heeft laeten doopen tegen de recessen van de lantschap.

22.

Op den 35 art. synodi praecedentis is van het Ed. Hoff geantwoort, dat hierin niet en kan by den Hove geremedieert worden, naedien de swaricheijt, daer gemeldet, buijten desen provincie geschiet.

23.

Art. 36, 37 [1]), 40 superioris synodi syn tsamen affgedaen.

24.

Alsoo synodus tegenwoordich niet en verstaet den sin des vijftichsten art. synodi ejusdem sall deselve in alle respectiven classibus voorgelesen worden om soo ad proximam synodum den rechten sin daervan in te brenghen.

25.

Die van Harderwijck hebben versocht, dat op den synodum nationalem mochte geaerbeyt worden, dat de E.E. M.M. heeren Staten haer wilden laeten gerecommandeert sijn de kercken onder het cruijs in neutralen landen, opdat deselve door stilstant van onse wapenen (indien den peijs, soo men hoopt [2]), voortgaet) niet meer en werden verdruckt. R. De synodus laet hem dit gevallen, ende indien de vrede moechte voortgaen eer de nationael synodus, sall dan met den deputatis synodorum particularium gecommuniceert werden om dit ad Ordines Generales te brengen. Ende sullen deputati synodi nostrae dit den toecommenden Hollandischen synoden oock voordraeghen.

26.

Dat op den synodum nationalem moghe gelet worden, dat in allen provintien ende respective kercken derselver eendrachticheijt gehouden werde in het observeren der feestdaeghen ende int dickwils ofte weijnich te predicken op denselven feestdaghen. R. placet synodo, ut fiat, quod petitur.

27.

Een man heeft een vrouwe, die, dull sijnde, well acht jaeren heeft gesloten gelegen, ende is geen hope van beteringhe. Quaeritur, off die man een ander vrouwe trouwen maech. R. Neen, want Christus en wijst geen

---

[1]) „37" S en T hebben „37, 38". [2]) „soo men hoopt" ontbr. in S en T.

ander oirsaeke van echtscheijdinghe als overspeel, ende men behoorde soo eenen man tot eerbaerheijt ende verdraghen deses huijscruijces, van Godt hem toegesonden, te vermanen.

28.

Op het versoeck ende remonstrantie, gedaen aen [1]) den amptman ende magistraet van Bommel bij den gedeputeerden van de synodale vergaderinghe alhier, makende verhael van de groote verwoestinge der christelicker kercke ende de ignorantie ende ontkentenisse [2]) der warer religie van den ingesetenen ten platten lande, ende dat oversulx [3]) tot voorderinghe van Godes eere ende der armer luijden salicheijt meer als nodich [4]), dat hierin tijtlijck geremedieert ende dat men tot dien eynde verdacht wilde wesen om eenighen aentall van deuchdelicke ende geleerde personen, om het predickampt ten platten landen te vertreden, te beroepen ende t'hunnen onderhoudinghe naer gebeur te versorghen etc., de amptman ende magistraet hebben geacht te vroech te syn om tot aenoordeninge van de predicanten te procederen, soolanghe als gheenen seeckeren staet van het incomen [5]) der geestelicker goederen gemaect, dan sloegen voor tot een expedient middel in desen, dat vooreerst bij placate vuijt den naeme der lantschap allen pachters van canonisien, proostijen, personaetschappen, pastorijen, vicarien, custerijen, beneficien ende officien scherpelijck bevolen die goederen, tot haren bewinde ende pachtinghe staende, binnen veertthien daeghen naer affixie der voorsz. placaten aen den rentmeester Andries Willemssz (daertoe met behoorlicke commissie te authoriseeren) [6]) aen te brengen op peine van huijre ende onderwint verstehen ende in eenen dubbelen pacht vervallen te sijn, daerbij haer onbetaelde schult ofte pachtpenningen, alreede verschenen ofte te verschijnen, aen niemant als aen handen van den voorsz. [7]) rentmeester te betalen op peine van andermael tot betalinge bedwongen te worden; voorts dat pachters in casu van misbetalinge daetlijck met affhalinge haerer reder have (sonder eenighe woedanighe oppositie ofte interventie te admitteeren) geexecuteert sullen worden, met voordere comminatie, gelijck de heeren van den Rhade goetvinden sullen, tgheen voorsz. mede plaets houdende in den debiteuren, die jaerlixsche chijnghen [8]), pachten, erff off losrenten aen de geestelijckheijt verschult sijn.

---

[1]) „aen" S en T hebben „van". [2]) „ende ontkentenisse" ontbr. in S en T. [3]) „oversulx" ontbr. in T. S heeft „tot sulcx". [4]) „meer als nodich" ontbr in S en T. [5]) „van het incomen" ontbr. in S en T. [6]) „te authoriseeren" T heeft „geauthoriseert". [7]) „handen van den voorsz." S en T hebben „haeren". [8]) „chijnghen" S en T hebben „thinsen".

29.

Tot den dienst der kercken sijn dit jaer aengenomen:

in classe Noviomagensi RUTGHERUS DE REINEN, d. tot Zetten, ALARDUS FRISIUS, d. tot Tiell;

in classe Zutphaniensi JOHANNES MEILINGIUS tot Ruerloo;

in classe Arnhemiensi BARTHOLDUS SCHRANTZIUS tot Rencom, ARNHOLDUS REMNERUS [1]) tot Ede, HUGO HALOWECH tot Wellip, HENRICUS SCHRAMMIUS aen den Aenstoot;

in classe Harderwicena FREDERICUS COURTENIUS tot Garderen.

30.

Is bij den synodo (neffens D. JOH. FONTANUM, D. JOH. LEONEM, D. GUILHELMUM BAUDARTIUM ende D. ANTONIUM THYSIUM, die tvoorleden jaer gecommitteert sijn ad synodum nationalem te gaen) noch genoempt (volgende de acte conventus praeparatorii) D. JOHANNES COITSIUS [2]), d. des h. evang. tot Nieumegen. Ende classi Arnhemiensi is vrijgestelt eenen ouderlinck te kiesen, die met den voorsz. ad synodum nationalem gaen sall.

31.

Totten synodum Zuijthollandicam is gedeputeert mett meesten stemmen D. SEBASTIANUS DAMMANNUS, d. tot Zutphen [3]). Ende indien hij bij siecte off andersins niet reysen conde, is gesubstitueert D. JACOBUS BURSCHETUS. Totten Noorthollandicam is vercoren D. JOHANNES COITSIUS [4]), d. tot Nieumegen [5]). Ende indien hij bij siecte off andersins niet reysen conde, is gesubstitueert [6]) D. ELLARDUS MENIUS.

32.

Deputati synodi blijven noch een jaer D. JACOBUS BURSCHETUS et D. WINANDUS JOHANNIS. Ende voor nieuwen worden hen bijgevoecht D. JOHANNES LEO et D. SEBASTIANUS DAMMAN.

33.

Inspectores classium sullen wesen dit jaer:

in classe Noviomagensi D. JOHANNES COITSIUS [7]), D. HENRICUS HOLLINGERUS;

in Zutphaniensi D. WILHELMUS BAUDARTIUS et CASPARUS SOLINGIUS;

---

[1]) „Remnerus" S en T hebben „Kemnerus". [2]) „Coitsius" S heeft „Cosstius", T „Costius". [3]) „d. tot Zutphen" ontbr. in S en T. [4]) „Coitsius" S heeft „Coistinus". [5]) „d. tot Nieumegen" ontbr. in S. [6]) „D. Jacobus Burschetus — gesubstitueert" ontbr. in T. [7]) „D. Johannes Coitsius" ontbr. in S en T.

in Arnhemiensi D. Jacobus Burschetus et D. Wilhelmus Naggius; in Harderwicena D. Gualterus de Brun et Joh. Suiterius.

34.

De naeste synodale vergaederinghplaetse is genomineert Harderwijck. Ende is goetgevonden, dat men om conformiteijt te houden met de Hollandische synoden, alsoo het oock in hemselven stichtelijck is, dat in den aenvanck ende sluijten der synodale vergaderinghe eene propositie vuijt Godts woort, dienende tot de handelinge, gedaen worde alleen in de tegenwoordicheijt der synodale vergaderinghe. Ende sall in den aenvanck des synodi proponeren eenen vuijt den classe, daer synodus tesamencompt, ende naer het sluijten der actie eenen wt den classe, daer synodus laetst geweest is.

35.

Sijn voorgelesen acta synodi Zuijthollandicae. Ende aengaende het versoeck des 41^{en} art. desselven vertrout dese synodus, dat alle predicanten van amptsweghen haere neersticheijt well doen in het overlesen des Catechismi ende der Nederlantsche confessie. Sijn oock voorgelesen acta synodi Noorthollandiae met goet contentement deses synodi, voorbehouden tgheen D. Baudartium aengaende tevooren in desen synodo gearresteert is.

36.

De erentfesten ende hoochgeleerde [1]) D. Martinus Gregorii [2]), raetsheer ende gecommiteerde des Ed. Hoffs, ende de eerweerdighe D. Jodocus Geysteranus et D. Cornelius Hillenius, gedeputeerden der synoden van Hollandt, sijn bedanckt, gelijck oock mede de eersamen Jan Janssz [3]) ende Gijsbert Matheussz, schepenen [4]) ende gecommitteerden des eersamen magistrats van Bommel, dat haer E. belieft heeft desen christelicken synodo met goeden rade soo getrouwelick bij te woonen.

37.

Naer geboudene censuram morum is de synodus met dancksegginge tot Godt in goeden vrede gescheijden [11 Julij. Was onderteickent:

Joh. Leo, praeses.
Sebast. Damman, scriba sijnodi.] [5])

---

[1]) „ende hoochgeleerde" ontbr. in S en T. [2]) „D. Martinus Gregorii" S en T hebben „Doctor Martinus". [3]) „Janssz" S en T hebben „Jansz, burgermeister". [4]) „schepenen" S en T hebben „schepen". [5]) Het tusschen [] geplaatste is aangevuld uit S. Evenzoo heeft T.

Acta [1]) *synodi ducatus Geldriae et comitatus Zuitphaniae, gehouden tot Harderwyck anno* 1608 *den* 14, 15 *ende* 16 *Junij olden styl* [2])

1. *Regentes* [3]). — Naer anroepinge Gods syn met eendrachtigen suffragien vercoren in praesidem D. JACOBUS BURSCHETUS, in assessorem D. WILHELMUS BAUDARTIUS, in scribam HENRICUS HOLLINGERUS.

2. *Deputati.* — De personen, met behoirlicke credentien verschenen op desen synodum, syn dese naevolgende:

ex classe Neomagensi:

GERARDUS LIVIUS, minister tot Niemegen,
HENRICUS HOLLINGERUS, minister op sGravewerdt,
JOANNES MULHOVIUS, minister tot Elst, loco senioris,
RUDOLFF VAN STEENWYCK, olderlinck tot Niemegen;

ex classe Tilo-Bomiliensi:

ALARDUS FRISIUS, minister tot Thiel,
HENRICUS LEO, minister tot Bomil,
PETER WOLBOKER, olderlinck tot Thiel,
MATHAEUS HENRICSSON, olderling tot Bomil;

ex classe Zuitphaniensi:

WILHELMUS BAUDARTIUS, minister tot Zuitphen,
JOANNES VOLCERUS, minister ter Burcht ende Etten,
JOANNES WYNHOVIUS, olderling tot Zuytphen,
JOACHIM DUYM [4]), olderling tot Lochem;

ex classe Arnemiensi:

JACOBUS BURSCHETUS, minister tot Arnem,
BERTHOLDUS [5]) WENTHOLT, minister tot Brummen,
doctor LAURENTIUS DE SILLE [6]), olderling tot Arnem,
WILLEM VAN ESZVELT, olderling tot Wageningen;

ex classe Harderwicensi:

JOANNES RHODIUS, minister tot Harderwyck,
PETRUS KINTZIUS, minister tot Putten,
WOLTERUS VAN WOLTING, olderling tot Harderwyck,
JOHAN VAN HOLTEN, olderling totter Elburg.

---

[1]) Boven aan het blad staat nog „Anno 1608". [2]) „olden styl" ontbr. in S en T. [3]) De marginalia bij deze acta ontbr. in S en T. [4]) „Duym" S heeft „Duijn" T „Duíjmen". [5]) „Bertholdus" S en T hebben „Joannes Bartoldus". [6]) „Sille" S en T hebben „Hille".

Van wegen des Edlen Hoves van Gelderlandt: de ehrentfeste HENRICK VAN ESZEN, raetsheere.

Van wegen eens eersamen raets tot Harderwyck: de eersame JACOB VOETH, raetsverwandter.

Van wegen de sinoden van Noort ende Suidhollandt: D. JOANNES ROGGIUS, minister tot Horn, deputatus Northollandiae, D. PETRUS THEODORI LEUWIUS, minister tot Goricheym, deputatus Suidholl..

3. *Censura classis Neomagensis.* — De reden der deputierten des Niemegschen classis, van dat sy een praedicant in plaetse eens olderlings gesonden hebben by gebreck van meerder ende bequame olderlingen, is by den synodo voor guet opgenomen, ende oick besloten [1]), dat im fall eenich classis om gelycke redenen datselve gedrongen mochte wesen nae te duen, deselve geenen censur sal onderworpen syn, doch also dat men nae luyt der acten des nation. synodi syn beste doe om twee [2]) olderlingen neffens de dienaren te deputieren.

4. *Conciones synodales.* — Iss besloten, dat in alle synoden de ministri loci a concionibus ordinariis sullen gevryet worden door eenen van de anwesende dienaren, de met de meeste stemmen daertoe sal worden genominiert, exceptis praeside, assessore et scriba, sonder dat men jemand met andere particuliere praedicatien te duen (daervan in synodo praecedenti art. 34 mentie gemaeckt is) sal beswaren. Ende is voor dit mal om morgen des Wonssdags [3]) te predicken geeligiert JOANNES VOLCERUS.

5. *Delatio eorum qui.* — De synodus looft de classen, dewelcke den deputatis synodi overgebracht hebben de namen van soedanige luyden, de hare kinderen by de Jesuiten duen studieren ofte de een schandelick leven leyden [4]) in concubinatu, adulterio, incestu, caedibus ofte diergelycken [5]), ende will de andere, so sulcx noch ter tyt niet wel bequamelick hebben connen duen ofte om eenige redenen hebben wtgestelt, versocht ende vermaent hebben om tselve oick met gueder gelegentheedt nae te volgen door alsulcke manieren, als sy bequamst sullen vinden, ten eynde door authoriteyt des E. Hoves de delinquanten mogen gestrafft worden.

6. *Deputatus deputatorum synodi.* — In name der deputaten synodi is verschenen D. JACOBUS BURSCHETUS om den synodo van alle gepassierde

---

[1]) „besloten" S en T hebben „geadvisijrt". [2]) „twee" S en T hebben „oock". [3]) „des Wonssdags" ontbr. in S en T. [4]) „de een — leyden" S en T hebben „andersins". [5]) „incestu — diergelycken" S en T hebben „etc. godtloesslicken leven".

last ende handelingen, den deputaten opgeleyt, bericht ende contentement te duen, alss in voorgaenden synodo besloten is artic. 5.

7. *Collectio gravaminum.* — Werden alle classes vermaent neerstich voort te faren in het ondersuecken ende vergaderen van alle ende sodanige gravaminibus, als op den anstaenden nationalen synodo noodich sullen wesen geproponiert te worden.

8. *Deputatio ad syn. Hollan. provincialem.* — De synodus geeft den Suid ende Northollandsche kercken ofte synoden [1] christlicker wyse te bedencken, dat also in Hollandt beede synoden extraordinarie sullen om eenige saecken tesaemencomen, oft niet raedtsaem ende tot onderhoudinge der welgeusierde correspondentie noodich is, dat de voorss. Hollandsche synoden oick twee gedeputierte wt desen synodo tot de voorss. handelinge beroepen, tot welcken eynde de synodus tegenwoirdich by provisie ende sonder praejudicie [2]) gecontinuiert heft D. [3]) Joannem Coitsium ende dien noch bygevoecht D. Joannem Fontanum.

9. *Testimonium* Bilichii. — Hoewel in voorgaende tyden Adamo Bilichio testimonium by syne gemeente ende den classe, oick latstlick den synodo, geweygert is, niet van wegen syn leer ende leven (daer men God lof nu niet quaets van can spreken), maer om de quade maniere van het achtervolgen des beroeps ende vertreckens tot Culenborch, twelck met der kercken tot Ingen ende des classis onwill ende tegen des synodi resolutie praecipitanter gedaen was, ende om de kercken van Zuydthollandt (de den voorss. Bilichium niet wel om grote redenen in haren bezirck lyden conden) niet te offendieren, nochtans nademale Adamus itzundt met de kercke van Ingen is gereconcilieert ende van deselve testimonium honestum heft vercregen, ende de classis van Tile-Bomil hem in leere ende leven (soveel bekent is) niet en weet te missprysen, ende de Suidthollandtsche synodus, hope hebbende dat Adamus, met gueden testimonio voorsorcht, stichtinge tot Culenborch duen sal mogen, hem in sulcker voegen genegen is te lyden ende pro membro classis tot Goricheym te ontfangen, so consentiert de synodus den Tile-Bomelschen classi, dat sy den voorss. Adamo Bilichio, in forma voorss. is, een eerlick testimonium toeschicke.

10. *Deputati synodi praeparatoriae.* — Also de 14 art. praecedentis

---

[1]) „synoden" S en T hebben „den gedeputierden derselviger sijnoden". [2]) „by provisie — praejudicie" ontbr. in S en T. [3]) „D" S en T hebben „den voorhenen gedeputeerden".

synodi by veelen vreembd verstaen ende geduydet werdt ende daerom noodich is des synodi meeninge daerover te verclaren, so ist dat de synodus alle degene, so in den praeparatoria synodo [1]) geweest syn, bedanckt voor sovele als deselve in eenige poincten geaccordeert hebben, wt hope dat sy oick met gueder conscientie [2]) in d'andere poincten sullen suecken te accorderen.

11. *Contumacia praetoris Zuitph..* — De deputati synodi werden gecommittiert om den Ed. Hove te remonstrieren de contumaciam van [3]) joncker WESTERHOLT, scholtis tot Zuytphen, dewelcke, gelyck syn twee eerste kinderen, nu onlancx [4]) syn derde kindt op synen huyse door een paep heft duen doopen tegen der landschap recessen.

12. *Status Til. et Bom. territorii et Mosae Wahalis.* — Wordt den deputatis synodi befohlen den E. Hove te remonstrieren den miserablen staet der kercken in Thyl ende Bomilerweerden ende eenige plaetsen in Maess en Waal, daer de geestelicke guederen verdunckert ende de paepen geleden worden, als tot Haren, Offerden ende Balgoij etc. [5]) tegen de voorgaende des E. Hoves mandamenten ende ordonnantien [6]), om daerin eernstelick te remedieren.

13. *Usurpatio pastoratus in Hohemuet.* — Sullen de voorss. deputati den E. Hove voorstellen, hoe dat PAULUS SLUYSSKEN, eenige jaren herwartz hebbende de collatie vercregen van grave HERMAN VAN DEN BERG, de pastoryguederen tot Hoemuet in Overbetowe gebruyckt ende also behindert, dat de plaetse door geenen praedicant (om des gebrecx wille van onderhout) can bedient worden, ten eynde hy door des E. Hoves authoriteyt ende befehlen werde geconstringiert de voorss. guederen te verlaeten, opdat de bedieninge des h. evangelii aldaer moge ingefuert worden.

14. *Quaestio matrimonialis.* — Op de vrage, oft toegelaten is te trowen syns rechten [7]) nevens naegelaten weduwe, advisiert de synodus, dewyle hetselve is een dependent van hetgene, dat in deser landschap placcaten eertyt is gepubliciert, so sullen de geinteriesserde tselve laten gelangen an het E. Hove ende van dien resolutie verwachten.

---

[1]) „synodo" S en T hebben „sijnodo in sGravenhaeghe". [2]) „wt — conscientie" S en T hebben „verhoepende ende wenschende, dat sij oock". [3]) „de contumaciam van" S en T hebben „hoe dat". [4]) „gelyck — onlancx" S en T hebben „noch onlanghs voor twee maenden". [5]) „als tot — etc." ontbr. in S en T. [6]) „ende ordonnantien" ontbr. in S en T. [7]) „rechten" ontbr. in S en T.

15. *Quaestio matrimonialis.* — De deputati synodi sullen den E. Hove te kennen geven het gravamen van sHeerenberge, allwaer een man, diens huyssvrowe, also hy etlicke jaren van haer hadde geweest, eerst een soldat hadde angeslagen ende van hem een kind ontfangen [1]), daernae desen van haer vertogen wesende, een ander man gecregen ende met denselven solemnelick getrowet is, versueckt een ander huyssvrowe, daer hy nu oick eenige jaren huyss mede heft gehouden, te mogen wettelicken [2]) trowen, opdat de minister loci nae de decisie des Ed. Hoves sick moge regulieren. Vindet oick de synodus voor guet, dat de man, so met sulck een vrowe getrowet is, sijnde een membrum ecclesiae, solange a s. coena worde gesuspendiert, totdat de saecke by den E. Hove sy wtgedragen.

16. *Quaestio matrimonialis.* — Gevraecht, of men eenen melaet soude mogen trowen met een vrowe, de niet [3]) melaet en is, also sy allreede tsamen huysshouden, andtwoordt de synodus, dat het beter ende christlicker [4]) ware, dat so een person van het howelick abstinierde, maer dewyle dese sulcx niet duen en can ende allreede met de vrowe huysshoudet, vindt geen reden, dat hem op syn versueck de insegeninge soude geweygert worden.

17. *Usurpatores bonorum eccl.* — De vrage, of men tot den h. avondtmael sal admittieren degene, so eenige geestelicke guederen gebruycken ende geen kerckendiensten duen, wordt gereserviert op den synodum nationalem.

18. *Cautela haereseon etc.* — Deputati synodi sullen den Ed. Hove te bedencken geven, dat also het schynt, dat de graven ende baronen, vasallen wesende van het vorstendom Gelder ende graeffschap Zuytphen, soverre dese vreede [5]) voortgaet, sullen suecken vrye openbare exercitien van de Pausslicke ofte andere religien in hare heerlickheden ende huysen in te fueren tot afbrueck van Gods kercke, op wat middel ende wegen [6]) denselven voor [7]) te comen ende te beletten [8]) sy.

19. *Sacrificus et ludimagister Jesuit. in Vaschen.* — Sullen mede den Ed. Hove voordragen de grote ontstichtinge tot Vaeschen, allwaer een olden paep nu veele jaren tegen des Ed. Hoves meeninge ende placcaten [9]) by

---

[1]) „ende — ontfangen" ontbr. in S en T. [2]) „wettelicken" ontbr. in S en T. [3]) „niet" S en T hebben „gesont ende niet". [4]) „christlicker" S en T hebben „nuttelicker". [5]) „vreede" S en T hebben „vredenshandelinge". [6]) „ende wegen" ontbr. in S en T. [7]) „voor" S en T hebben „op het beste voor". [8]) „ende te beletten" ontbr. in S en T. [9]) „meeninge ende placcaten" S en T hebben „mennichvuldige bevelen".

den jonckeren is gemaenteniert ende nu met een Jesuitschen schoolmeester versterckt, ten eynde door des Ed. Hoves eernstige bevehlen beede, de paep ende schoolmeester, mogen [1]) geremoviert worden [2]).

20. *Quaestio matrimonialis.* — Op de vrage, off een vroweperson, de over vijff jaren ondertrowet was van een jonggesell, maer omdat syn mueder niet en wilde consentieren, wederom van hem verlaten door syn vertreck ende absentieren, nu een ander eerlick man soude mogen trowen, de synodus remittiert de verlatene parthey an het Ed. Hoff.

21. *Sacerdos Puttensis.* — Willem de Wees, gedeportiert pastor tot Putten, heft wederom eenige kinderen int heimelick op Paepsche wyse gedoopt tegen de voorgaende bevehlen ende inhibitien des Ed. Hoves ende tegen syne eygene beloftenissen, tot grote ontstichtinge van de Gereformierde kercke. Sal derhalven per deputatos synodi versocht worden an het E. Hoff, daerin te remedieren.

22. *Reformatio Tilo-Bomil. territoriorum et Mosae-Wahalis.* — Also de christlicke synodus genuechsame remonstrantie van D. Ellardo Menio ende D. Antonio Thisio hadde verstaen nopende het gravamen classis Harderwicenae, waerin gedoliert wordt over het voorbyslaen harer in het begin der reformation Tyler ende Bomilerweerden, oick Maess en Waal, oirdeelt dat wel guet ware geweest, dat den deputatus classis Harderwicenae tot den voorss. werck den dryen bruederen wt den classibus van Niemegen, Zuytphen ende Arnem ware bygevoecht geweest. Edoch also sulcx niet en is geschiedt om den classem van Harderwyck te verachten maer om eenige andere redenen, verstaet de synodus, dat de voorss. classis den onwill, hierover geschept, behoirt te laten vallen ende alles nae den regul der liefden duyden [3]). Ende de gecommittierde bruederen voor haren getrowen dienst ende arbeedt bedanckende, heft de synodus geresolviert, dat de classen van Niemegen ende Tilo-Bomil alle vlyt sullen anwenden, dat met vindicatie van de kerckelicke guederen de costen mogen worden voorsorcht voor de dienaren, so derwaertz sullen comen om de angefangen reformation te continuieren. tWelck gedaen synde, sullen alsdan door de deputatos synodi alle respective classen worden verschreven om hare gecommittierde datelick ten eynde voorss. te schicken, ende wordt den classibus hiermede belast tempestive een bequamen dienar daertoe te eligieren ende gereedt te houden.

---

[1]) „door des – mogen" S en T hebben „dieselvige door het Ed. Hoff". [2]) „geremoviert worden" S heeft „werde geremediert" T „werde geremoveert". [3]) „ende alles — duyden" ontbr. in S en T.

23. *Sacrifici Harensis contumacia.* — Sal den Ed. Hove per synodi deputatos worden angedient de contumacia van den paep tot Haren, dewelcke door last van den abt van Camp tegen de placcaten van het Ed. Hoff met predicken ende afgodische exercitien noch stoutelick blyft continuierende.

24. *Inspectores classium.* — Inspectores classium worden noch gecontinuiert:
tot Niemegen Joannes Coitsius ende Henricus Hollingerus;
tot Tylo-Bomil Alardus Frisius ende Henricus Leo;
tot Zuytphen Wilhelmus Baudartius ende Casparus Solingius;
tot Arnem Henricus Brumanus ende Balthasar Hydoreus;
tot Harderwyck Alardus Menius ende Wolterus de Bruyn.

25. *Novitii classium ministri.* — Tot den dienst des goddelicken woorts syn in desen jaer in den classibus geadmittiert:

Neomagensi: Reinerus ab Erbraet, minister tot Heess ende Nederbusch, Wilhelmus Isfordinck, minister tot Batenburg, Joannes Lucae, minister tot Gent;

Tilo-Bomiliensi: Abrahamus Hasius, minister op de Voorn, Henricus Christiani, minister in Isendorn, Joannes Galen [1], minister tot Ingen, Wernerus Wesekius, minister tot Echtelt, Antonius Leo, minister tot Haften, Johannes Coccius, minister tot Harwijnen, Ernestus Mersman, minister tot Deyl;

Zuitphaniensi: Henricus Winckelius, minister tot Duyssborch, Joannes Bolieth [2], minister tot Warnssfelt, Joannes Jorlingius, minister tot Diedem, Joannes Volcerus, minister tot Burcht ende Etten, Andreas Suavius, minister tot Almen;

Arnemiensi: Henricus Brumanus, minister tot Arnem, Isaacus Wassenberg, minister tot Bennecom, Petrus Wassenberg, minister tot Felp ende Reede.

26. *Acta synodi Suidholl.* — Syn voorgelesen de acta synodi Suidhollandicae met gueden contentement deses synodi.

27. *Deputati hujus synodi.* — Deputatus synodi blyft dit jaer D. Sebastianus Dammannus. Ende in plaetse des zaligen D. Joannis Leonis, item der afgaende deputaten D. Jacobi Burscheti ende D. Winandi Joannis syn by de meeste stemmen tot deputaten synodi vercoren D. Joannes Fontanus, D. Gerardus Livius ende D. Joannes Suiterus.

---

[1]) „Galen" S en T hebben „a Galen". [2]) „Bolieth" S en T hebben „Bouillet".

28. *Deputatus ad syn. nat. loco defuncti.* — Op den synodum nationalem in plaetse D. Joannis Leonis zal. is geeligiert nevens de andere deputierten deses synodi te verschynen D. Henricus Leo.

29. *Deputatus ad Northoll. syn.* — Op den Noorthollandschen synodum des naestcomenden jaers is gedeputiert D. Jacobus Burschetus.

30. *Locus proximae syn.* — De plaetse om den naestvolgenden synodum te holden werdt genominiert Arnem, ende sal de classis aldaer ter rechter tyt ende tempestive den synodum wtschryven.

31. *Conclusio synodi.* — De ehrentfeste heer Henrick van Essen, gecommittierde raetsheer des Ed. Hoves, alsoick de eersame Jacob Voeth, gedeputierde des Eers. magistraets der stadt Harderwyck, mitzgaders D. Joannes Roggius ende D. Petrus Theodori Leeuwius als gedeputierde der synoden van Hollandt, zyn bedanckt, dat hare E.E. desen christlicken synodo belieft heft so getrowelick met gueden raeht ende advysen by te woonen.

32. *Discessum est.* — Nae gehouden censura morum iss de synodus met een hertelicke dancksegginge tot God in gueden vreede ende eenicheydt gescheyden.

Veritatis ergo subscripserunt, ut moris est:

Jacobus Burschetus, ut praeses manu propria.
Wilhelmus Baudartius, assessor synodi.
Henricus Hollingerus, scriba. [1])

Acta synodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniensis, celebratae Arnhemii MDCIX, 4, 5, 6 *die Julii.*

Artic. I. Naest aenroeping des names Godes sijn met eendrachtige stemmen verkoren tot praesidem D. Henricus Lefflerus, assessorem D. Albertus Sylkart, scribam D. Henricus Brumannus.

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn authentiek.

II. Die personen, met behoorlijcker credentie op desen synodo verschenen, sijn dese naevolgende:

ex classe Neomagensi:

Henricus Lefflerus, } d. h. e. { Nimegen,
Henricus Hollingerus, } d. h. e. { sGravenweert,
Joannes Grevius, loco senioris, pr. tot Heteren,
D. doctor Michael Mandewijl als olderling tot Nimegen [1]);

ex classe Tilo-Bommeliensi:

Albertus Sylkardus, dienaer des woorts tot Bommel,
Abrahamus Hasius, dienaer des woorts opt fort Nassouwen,
Joannes Leurius, senioris loco, d. des woorts opt fort Andries,
Henrick van Heuvel, olderlinck van Tiel;

ex classe Zutphaniensi:

Sebastianus Damman, dien. des woorts tot Zutphen,
Joannes Verschagen, d. des woorts tot Bredevoort,
Andreas Swabius, loco senioris, di. des woorts tot Almen,
Jan Wentholt, olderling tot Sutphen;

ex classe Arnhem.:

Henricus Brumannus, } d. g. w. { Arnem,
Joannes Plettenburg, } d. g. w. { Wageningen,
die edele und erentfeste
Fredrich von Gent als olderling, } olderling } Arnhem,
Renerus Franck, } olderlinck } Wageningen;

ex classe Harderwicena:

Winandus Joannis, d. g. w. Elburg,
Rutgerus Vitteus, d. g. w. Epen,
Elardus van Meen, loco senioris, d. g. w. Harderwijck,
Derick van Herde, olderling Hattem,
doch alsoo hi om reden hij hier niet gebleven is, is in siner plaetsen geaccepteert Joannes Urbanus, minister daerselbst.

Van wegen des E. Hoves van Gelderlant: die erentfeste und hoochgeleerde heer doctor Fredrick van den Sande, raet und momboir des forstendombs Geldre und graf. Zutphen.

Van wegen der kercken van Zuijthollandt: D. Festus Hommius, d. g. w. Leiden.

Van wegen der kercken Noorthollants: D. Samuel Bertholdi, d. g. w. Monickedam.

III. Het sijn daerna die acta des laestgeholdenen synodi van Gelderlant

---

[1]) „tot Nimegen" ontbr. in S en T.

voorgelesen. End aengaende articulum ejusdem quintum werden nochmaels die classen vermaent, niet alleen [1]) die namen derselver, die bij den Jesuiten studeren, volkomentlijck te melden, maer oock die namen der plaetsen, vanwaer [2]) sij sijn, waer sij studeeren, wat ouderen sij hebben, end andere circumstantien, sooveel hem mochten bekent sijn; alsoo oock die naemen ende volkomen beschrivinge derselven, die in concubinatu, adulterio etc. sitten, opdat dieselve personen, recht gemeldet sijnde, van het E. Hof gestraft mochten werden.

IIII. Wat articulus septimus seit, wert den broederen wederom vlijtich recommendeert. Ende wert goetgevonden, dat ene ut onse particuleren synode genomineert worde, diewelcke met toedoen van anderen synodorum deputatis bij die h. S. Generael aenhoude, dat toch metten eersten nationalis synodus geholden mochte werden. Ende is daertoe genomineert Joannes Fontanus.

V. Die synodus vermaent den bruderen des Sutphensen classis, dat sij, naevolgende die andere classen, haere ministros daerto willen houden omme Confessionem Belgicam ende Catechismum te onderschriven, volgende die acta synodi nationalis.

VI. Op den 18 articul des voorgaenden synodi sal vlijtich gelettet ende sulx per deputatos synodi wederom den E. Hove voorgestellet worden.

VII. Alsoo synodus verstaet, dat het lant van Gelder hem annex hout der heerlickheit van Anholt, wort goetgevonden bij den E. Hove an te holden, dat hetselve bevorderen wille, dat oock idem exercitium religionis aldaer als int lant van Gelder geuseert werde.

VIII. Op het versoeck Henrici Elberi ende recommandatie voor hem door die dienaers van Wesel, dat hi mochte tot den kerckendienst promoveert worden, heeft die synodus van wegen sijn voorgaende leven hem daertoe beswaert gevonden, doch naer instantlijck aenholden Henrici is van den zijnodo den classibus vrijgelaten, so ene derselven hem op haer goetduncken tot den kerckendienst accepteren wilde, sulx in haer wilkeur ende discretie te staen.

IX. Op dese synode is verschenen die predicant van Ingen, Joannes Galenus, versoekende dat die synodus in sinen name wille intercederen

---

[1]) „alleen" S heeft „alle". [2]) „vanwaer" S en T hebben „daer".

bij het E. Hof, dat hij jaerlix sine beloofde volle tractement van 400 gl. sonder ontrecking van ijets mochte ontfangen, twelck hem synodus belooft heft.

X. Aengaende het ijrste gravamen classis Neomagensis, spreckende van ene gemene lantschole aen te stellen, is nae insicht der saken bevonden, dat voor desen tijt, voordat men tot die gemene lantsregiering gekomen is, niet vruchtbaerlick arbeiden sal konnen, namentlijck om niet van wegen enes quartiers maer der gantschen lantschap ene gemene schole an te stellen. Ende sal die synodus oft haere gedeputeerde, wanneer die gemene lantsregiering mochte vallen oft andere goede gelegentheyt sich presenteeren, den scholarchen des gymnasii Veluenschen quartiers, hiertoe versocht sijnde, verschriven mede toe delen aen die lantschap, dat haere E. gelieve het vorige deses artikels te effectueren.

XI. Nu nopende die twede propositie ejusdem classis, vragende oft den deputatis synodi ende classium niet meerder macht en konde gegeven worden, ende oft sij niet over die twe jaren in sulcke bedininge bliven sullen, wort op beide vragen geantwoort: neen, doch bij die eerste dit bijgevoecht, dat indien haere macht, die haer nae luit des nationalen synodi gegeven wort, geinfirmeert waer, dat alsdan dieselve sal geredintegreert worden.

XII. Aengaende het ijrste gravamen classis Tilo-Bomm., sprekende van die collatie eener personaetschap [1]) tot Avezaet, van die abdisse tot Toorn aen enen jongelinck van vertien jaren geschiet sijnde, die als pastoor sulx gebruicket ende nochtans tot sulcken dienst onbequaem is, wort hetselve aen het E. Hof geremitteert.

XIII. Het derde gravamen, sprekende van die continuatie van die reformatie in Maes ende Wael, is alreets voor desen bij den E. Hove in acht genomen, ende hopen dagelix daerin te sullen versien werden sooveel mogelick.

XIIII. In den vierden gravamine was gevraecht, hoe men het houden souden met enen sekeren jongman binnen Tiel, die aldaer wetlick een eerlicke dochter heft getrout, maer des anderen daechs, hoewel sonder oorsaeck, sulcke trouwe van haer gereposceert, alsoo hi oock dieselve van haer willich end met wetenschap harer ouderen heft ontfangen, is daernaer nae Yselstein gegaen, heft daer een ander getrout ende usitato eccl. [2]) modo met haer int houlijck ingesegent geworden, diewelck naderhant overleden

---

[1]) „eener personaetschap" T heeft „eenes persoons". [2]) „usitato eccl." S en T hebben „debito ecclesiae".

is. Quaeritur: indien hij bij die kercke van Tiel, willende treden tot het twede houwelick, versocht proclamatien ende bevestiging, wat dan daerin te doen waere? Resp., dat hem alsdan noch proclamatie noch bevestinge behoort geweigert te werden, hoewel hij doch door gelegentheit censura ecclesiastica van wegen siner voriger lichtveerdicheit scherpelijck sal gestraffet werden.

XV. Aengaende secundum gravamen classis Zutphaniae, vragende hoe te remedieren sij, dat enige afgodische figuren, bij enige bibelsche caerten aen di siden gevoecht, niet tot schandael mochten strecken, acht synodus, dat men genoech versekert is sulckes met weten ende willen des autoris van die karten niet geschiet te sijn, verhopende dat in herdrucking sulx sal verhoedet werden.

XVI. Aengaende het derde gravamen, daerin gevraecht wort, hoe die dagelixe inbreucken ende verminderingen der renten ende goederen, eertijts tot den kerckendienst gedestineeret, voort te komen sij, wort daerop voor desen tijt goetgevonden, dat een ijegelijck in sijn quartier bij den magistraet die beste middelen sal aenwenden ende bearbeiden, dat dit geremedieert worde.

XVII. Die synodus vint goet, dat niemant om continuelick te predicken worde toegelaten sonder voorhenen geexamineert ende also wettelicken tot den kerckendienst toegelaten te sijn.

XVIII. Wort oock geadviseert, dat die testimonia der dienaren der kercken oft oock derselven, die tot sulcken dienst aspiereren, niet sullen voor goet gekent worden, tensij dat sij medebrengen getuichenissen [1]) van die laetste plaetse, daer sij geleeft oft [2]) gedienet hebben.

XIX. Alsoo D. Urbanus, m. [3]) tot Hattem, een boeck heft publice laten utgaen, genoemt sijnde Notae in Bellarminium tegens Gresserum buten kenniss der deputaten des synodi, so isset dat de synodus dese maniere van doen niet kan voor goet kennen, aengesien hetselve expresselick tegens die articulos nationalis synodi is stridende. Doch op deprecatie siner schult, seggende sulckes door onvorsichtheit geschiet te sijn, heft men hem hetselve voor ditmael ten besten gehouden. Bij desen nochtans wort niet alleen hem, maer allen dienaeren der classium, scherpelijck ingebonden, dat sij geen boecken laten utgaen oft oversetten op sulcker wijze, op pene

---

[1]) „getuichenissen" S en T hebben „goede getuijchnissen". [2]) „oft" S en T hebben „ende". [3]) „m" S en T hebben „minister".

van suspensie hares dienstes. Ende soo ijt desgelijcks van anderen geschiet ware, sulx en kan de synodus niet lauderen. Wort oock daerbij gevoecht, dat noch die synodus, noch de respective classes, het patrocinium des boecks D. Urbani sal oft kan annemen, soo ijt ab adversariis daertegen gedaen worde, maer sullen veelmeer, indien het die noot vereischte, opentlick ende publice getuigen hetselve buten haren weten ende wille geschiet te sien. Ende soo bij den broederen des synodi int gemelde boeck ijts werde gevonden verbeteringe weerdich, hiertoe sal hi gehouden wesen te veranderen, tot welcken einde om het gemelde boeck te revideeren, soo haest als het mogelick is, die deputati synodi belastet sijn.

XX. D. Alardo Menio versoeckende nomine ecclesiae Hardervicenae bij den synodo een intercessie aen die E. h. Gedeputeerden om haer tot onderhout tertii ministri te helpen, is hem geconsenteert.

XXI. Die classis synodael sal altijts bij tiden voor Pinxtren den classen tot het synodum verschriven ende die classen sullen gehouden sijn haere gravamina altijt voor Pinxteren aen den classe synodael over te senden.

XXII. Die gravamina classium sullen mixte in enen cedel bi malckandren gevoecht ende alsoo enen ijderen classi wederom toegesonden worden, sonder enes iegelicken classis gravaminibus titulum voor te stellen.

XXIII. De synodus vermaent die classen, daer het nae haer goetduncken soude stichtelick wesen, altijts neffens andere dienaren enen opten synodum te senden, diewelcke het vorige jaer daer oock gewesen was, doch laet daerin een ijegelicken classi sine vrijheit.

XXIIII. Inspectores classium sijn dese: tot Niumegen Joannes Coetsius ende Joannes Grevius, in den clas van Tiel ende Bommel Alardus de Vries ende Henricus Leo, te Sutphen Wilhelmus Baudartius ende Casparus Solingius, te Harderwijck Alardus Meenius ende Winandus Joannis, Arnem Balthasar Hydoreus ende Joannes Fontanus.

XXV. Tot den dienst gotlicken woordes sijn in desen jaere in den classibus aengecomen:

Neomagensi: Joannes Lotichius [1]), d. tot Horsen, Wilhelmus Franck, d. tot Valburg, Christianus Elstraet [2]), d. tot Angeren, D. Hubertus

---

[1]) „Lotichius" S en T hebben „Letichius". [2]) „Elstraet" S en T hebben „Elsdrot".

LIESSELIUS [1]), d. tot Aert, PETRUS CALCARIUS, d. tot Overasselt, THOMAS SUTPHANIENSIS, d. tot Alphen, FRANCISCUS MERWEN, d. tot Wamel;

in classi Tilo-Bommeliana: ALBERTUS SYLKART, d. tot Bommel, JOANNES LEURIUS [2]), d. opt fort van S. Andries, PETRUS SEGERII, d. tot Drijl, SIJMON LUCAE, d. tot Eck;

in Sutphaniensi classi: BERNHARDUS STEDEMEIERUS, d. tot Sutphen, CONRADUS SAGERIUS, d. tot Westerwoort;

in Arnhemiana et Hardervicena nullus.

XXVI. Die acta Zuit und Noorthollantschen synodi sijn met goeden contentement onses synodi gelesen.

XXVII. Deputati synodi deses jaeres continueren D. J. FONTANUS, D. G. LIVIUS, D. J. SUITERIUS. Ende in plaets SEBASTIANI DAMMANNI is verkoren WILHELMUS BAUDARTIUS.

XXVIII. Deputatus ad syn. Zuijthollandicam is gekoren EILARDUS MENIUS end ad Noortholl. D. JACOBUS BURSCETUS.

XXIX. Die plaetse om den naestvolgenden synodum te halden wert genomineert Sutphen, alwaer dan oock denselven tempestive van den classe sal utgeschreven worden.

XXX. Die erentfeste und wolgeleerte doctor FREDERICH VON DEN ZANDE, raeth und momboir, gecommitteerde van het E. Hoff tot desen synodum, alsoo oock die bovengemelte gecommitteerte des Zuit und Noorthollantschen synodi, sijn van wegen haere presentie, mededelinge des goeten raets ende advisen door den synodum hertelijck bedanckt geworden.

XXXI. Nae geholdener censura morum is dese synodus met vrede und in enicheit met dancksegginge tot Godt gescheiden.

HENRICUS LEPFLERUS, sijnodi praeses.
ALBERTUS SELCART, assessor.
HENRICUS BRUMANUS, sijnodi scriba [3]).

---

[1]) „Liesselius" S heeft „Licelius", T „Sicelius". [2]) „Leurius" S en T hebben „Lorius". [3]) Deze handteekeningen zijn authentiek.

Acta sijnodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen Zutphen anno 1610, den 26, 27, 28 Junii.

Art. 1.

Na aenroepinghe van de h. name Godes sijn met eendrachtige stemmen verkoren:

in	praesidem	JOHANNES FONTANUS,
	assessorem D.	SEBASTIANUS DAMMANNUS,
	scribam	JOHANNES COITSIUS.

Art. 2.

Met behoorlijcke ende geloofweerdighe credentie sijn op deesen sijnodo verscheenen deese navolgende personen:

ex classe Neomagensi:

JOHANNES COITIUS, v. d. m. tot Nimmegen,
WILHELMUS ISFORDINCK, v. d. m. tot Batenburgh,
dr. JOHANNES KELFKEN, j. u. d., ouderlingh tot Nimmegen,
CONRADUS HECKERUS, v. d. m. tot Ewijck als ouderlingh;

ex classe Tilo-Bommeliana:

ALARDUS DE VRIES,	v. d. m. tot	Tiel,
HENRICUS LEO,		Bommel,

BERNERUS VESELIUS, v. d. m. tot Echtelt, als ouderlingh,
CORNELIS HENRICSEN, ouderlingh van Bommel, wert geexcuseert om sijner sieckten wille;

ex classe Zutphaniensi:

SEBASTIANUS DAMMANNUS,	v. d. m. tot	Zutphen,
ALBERTUS LOMEIJERUS,		Dingsperlo,

JOHAN RUIJTER, ouderlingh tot Zutphen,
JOHANNES BOLUTUS [1], v. d. m. tot Warnsveldt, als ouderlingh;

ex classe Aernhemiensi:

JOHANNES FONTANUS,	v. d. m. tot	Aernhem,
BARTHOLDUS WENTHOLDIUS,		Brummen,

joncker FREDERICK VAN GENT, ouderlingh tot Aernhem,
HERMANNUS KICKIUS [2], v. d. m. tot Voorst, als ouderlingh;

---

1) „Bolutus" S heeft „Bolictus", T „Belictus". 2) „Kickius" S en T hebben „Keckius".

ex classe Hardervicena:

GUALTHERUS DE BRUIJN, } v. d. m. tot { Voorthuijsen,
ANTHONIUS WEDAEUS, } v. d. m. tot { Barneveldt,
AART JACOBSEN, ouderlingh van Elburgh;
RIJCKET HENRICXSEN, ouderlingh van Harderwijck, doch niet gecompareert, en sal daervan reden gevraegt worden in den naestkomenden sijnodo.

Van wegen den Ed. Hoove van Gelderlandt is gecompareert de ed. en hoochgeleerde GERLAC VAN DER CAPELLE, raedsheer, ende van weegen de achtbare magistraet van Zutphen GERARDUS LANTSINCK, burgermeester.

Van wegen de kercken van Zuijdholland met credentie van den deputatis sijnodi is verscheenen D. FESTUS HOMMIUS, bedienaer des h. evangelii tot Leijden.

Van wegen de kercken van Noordholland op gelijcke wijse D. JACOBUS ROLANDUS, bedienaer des h. evangelii tot Amsterdam.

Art. 3.

Sijn acta des voorgaenden sijnodi voorgel[illegible]n en is goetgevonden den articulum quartum te resumeren en vlijtelijck te continueren int versoeck, twelck doemaels is beraemt geworden, namelijck om met den broederen van Holland te solliciteren om de houdinge des sijnodi nationalis, ende blijft daertoe versocht D JOHANNES FONTANUS. Doch soo de kercke van Amsterdam, van den laetsten sijnodo nationali belast sijnde om sijnodum nationalem te bevorderen, noch een neffens hem versochte, is daertoe genomineert D. GUILIELMUS BAUDARTIUS. Ende soo de eene of d'ander quame te sterven of door eenige wettelijcke oorsaecken belet wierde te reijsen, sal den deputatis sijnodi vrijstaen eenen anderen of twe te nomineren. Werden ondertusschen daerbij versocht de broederen alle tesamen, bij den respective gecommitteerden der quartieren in den Hage hetsij door schrijvens of door mondelijcke aenspraeck daertoe eendrachtelijck de goede hand te willen helpen bieden, dat consent daertoe moge gegeven werden.

Art. 4.

Belangende articulum quintum heeft de classis van Zutphen tot contentement des sijnodi sulcx verricht.

Art. 5.

Op den sesten artikel is gerapporteert, dat deputati sijnodi in die saecke haer devoir genoegh gedaen en haren last wel verricht hebben, gelijcken tot Godes eere de vruchten daervan in sommige plaetsen al bemerckt. Ende houd sich de sijnodus verseeckert, dat het Ed. Hof gaerne sijn best sal doen om andere plaetsen, daertoe versocht sijnde, op gelijcke wijse te remedieren.

Art. 6.

Op de saecke van Aenholt, daervan in septimo articulo gesproocken wert, alsoock op hetgeen dat de burgermeester van Zutphen voorgedragen heeft van den inbreuck der Jesuiten in de heerelijcheijt van Burculo, vind de sijnodus goet noch een weijnich te patienteren, overmits noch gedebatteert wert, of die plaetsen onder het furstendom gehooren ofte niet, daervan men hoopt haest een eijnde en uijtspraeck sal gedaen werden.

Art. 7.

Op den achtsten artijkel heeft de classis van Nijmmegen geremonstreert, dat sij op veelvoudigh aenhouden der broederen van Weesel Henricum Ebbers in haren classe hebben aengenomen, ende, hem een tijdlangh geprobeert hebbende, tot noch toe niet dan alles goets van hem gehoort hebben.

Art. 8.

Van de saecke D. Galeni wert goetgevonden, dat die deputati sijnodi nochmaels aenhouden aen het Ed. Hof om te versoecken, dat haer Ed. gelieven te schrijven aen de heeren Staten van Uijtrecht om haer Ed. te remonstreren, wat sij dienaengaende met den commandeur van Ingen gedaen hebben ende te versoecken, overmits hij sich tot haer altoos refereert, dat sij hem daertoe houden, dat hij D. Galeno op behoorelijcke termijnen volstrecke de beloofde vierhondert guldens ende daerbij mede betale sijn huijshuijr, dewijle noch geen woninge daer is, ofte dat haer Ed. gelieven door andere middelen met auctoriteijt daerin te voorsien.

Art. 9.

Op den twaelfden artikel belooft de E. sijnodus de goede hand te sullen bieden om bij het Ed. Hof te bearbeijden de vorderinge der saecke tot Avesaet, ende werden specialijck daertoe versocht de dienaeren van Aernhem om sulcx opt alderspoedigste, de gelegentheijd des tijds sulcx eijsschende, den Ed. Hove aen te dienen.

Art. 10.

Op den seventienden artikel sullen de classes na discretie handelen met dengeenen, die in academiis praeparatorie geexamineert sijn, nadat sij getuijgenisse brengen. Blijft ondertusschen, dat niemandt continuelijck prediken sal, voordat hij plenarie geexamineert sal sijn.

Art. 11.

Sijn voorgeleesen gravamina classium, ende is goetgevonden op het eerste gravamen, dat de broeders, daertoe iemandt ex papatu soude mogen ko-

men, die met voorsichticheijd aenemen, ende indien sij geleertheijd ende gaven in haer speuren om met de tijd het ministerium stichtelijck te konnen betreden, dat alsdan andere kercken met haer na haer vermogen tot onderhoud van de soodanige sullen contribueeren.

Art. 12.

Op het tweede gravamen is geresolveert den deputatos tot beijde de [1]) sijnoden van Hollandt te vermanen om te beletten, dat het werck der translatie des bijbels D. JUNII p. m. geen voortgangh en krijge, ende soo iemandt hier of daer eenige annotatien bij den bijbel drucken wilde, dat sulcx niet en geschiede, sonder dat deselfde na ordre eerst gevisiteert sullen sijn.

Art. 13.

Op het derde gravamen, spreeckende van het resideren der dienaren van den platten landen in de steden ende de inconvenienten van dien, die daeruijt rijsen en rijsen konnen, wert van den christelijcken sijnodo raedsaem geacht, dat deputati sijnodi ernstelijck aenhouden bij den Ed. Hoove, dat haer Ed. gelieven te schrijven aen de Gedeputeerden der respective quartieren, magistraten ende amptluijden om neerstichlijck sorge te dragen, dat de wemen ofte pastorijhuijsen weder opgetimmert ende gerepareert mogen werden, dat de dienaren des woordts bij hare gemeenten mogen woonen om deselve in sieckten en andere voorvallende noodt met raedt en andersints bij te staen, ende dat tot dien eijnde eenen aenmaninge gedaen worde aen de Gedeputeerden der quartieren, ofte daer het nodigh sal geoordeelt werden, dat de kerckmeesteren tot reeckeninge gevordert worden om te sien, of daer geen restanten sijn, waeruijt de vervallene kercken of huijsen gerepareert souden konnen werden. Belast oock mede de sijnodus, dat de classes scherpelijck daerop willen letten, dat aengesien bij tijden van oorloge of oock nu door quaetwillige en lasteraers veele inconvenienten konnen rijsen uijt het wonen [2]) van sodanige dienaren in de steden, de broederen, die pastorijhuijsen hebben bij hare kercken of door middel van huijr of andersints konnen hebben, sich datelijck daerheenen mogen transporteeren, als sulcx nodigh en nutlijck achtende tot stichtinge en conservatie der gemeenten.

Art. 14.

Op het vierde gravamen nopende het geloop in grooten getale na de bedevaert te Boxtel ende andere plaetsen buijten de provincie, of sulcx om

---

[1]) „tot beijde de" S en T hebben „beijder". [2]) „wonen" S en T hebben „weren".

seeckere redenen niet soude konnen belet werden, alsoock het overkomen van de papen uijt Braband en andere landen in de dorpen deeser provincien om de Pausselijcke exercitie en collecten te doen, vind de sijnodus goet, dat deputati sijnodi aenhouden sullen bij het Ed. Hof, dat nademael (soo eenen iegelijck bekent is) de Eertshartogen soo harde en wreede placcaten hebben laten uijtgaen tegen sodanige, die of binnen of buijten hare landen de predikatie der Gereformeerde dienaren hooren, oock iet voorgenomen werde tegen dien, soo uijt deese en andere der Vereenichde Provincien na Boxtel en andere plaetsen ter bedevaert gaen, als namelijck dat haer Ed. gelieven den heeren Staten Generael te remonstreren de nootwendigheijd om alsoo eenparighlijck daerin een resolutie te nemen tot verhinderinge van sulcx ende oock vernieuwen het olde placcaet tegens de Pausselijcke exercitien ende scherpelijck te beveelen alle officieren de executie van dien, ende dat alsoo de papen uijt onse quartieren mogen geremoveert werden.

Art. 15.

Op het vijfde gravamen, of het niet beter en raadsamer en ware, dat in toekomende deputati sijnodi met [1]) den classibus communiceerden van hetgeen nomine sijnodi van haer gedaen ofte geschreven, eer het sijn effect krijght, wert geantwoordt, dat de sijnodus goet genoegen heeft gehadt in den voorslagh, bij den gedeputeerden des sijnodi beraemt, om te bearbeijden een conventum van deese en de andere provincien tot bevorderinge der vreede der kercken in Hollandt; ende wert ondertusschen op het remonstreren classis Tilo-Bommelianae mede geappro[beert] hetgeene in quaestione voorgedragen wert.

Art. 16.

Op het seste gravamen, spreeckende van de klachten classis Tilo-Bommelianae, dat sij uijt vermaninge, van het Ed. Hof gedaen, colligeerden meer als andere suspect te weesen van oneenicheijd ende onsuijverheijd in de leere, alsoock om van alle suspicie te beter konnen geexcuseert werden, [of] niet goet soude weesen, dat twe deputati sijnodi bij het examen tegenwoordich waren, is eerstelijck den classi Tilo-Bommelianae voorgedragen, dat niet alleen aen haer, maer aen [2]) allen classen sulck schrijven van vermaninge gedaen ende gesonden is ende sij daerom niet meer als andere in eenige stucken suspect gehouden worden. Ten tweden resolveert de sijnodus ad secundam partem gravaminis, dat niet dienstich is om reden de maniere van examineren der candidatorum ministerii te veranderen, maer te observeren gelijck tot nu toe gheschiedt is.

---

[1]) „met" S en T hebben „eerst met". [2]) „aen" S en T hebben „int gemeen ahn".

Art. 17.

Op het sevende gravamen, waerin versocht wert de weringe van duijvelsbanninghe ende diergelijcke dingen, die gedaen worden van den papen tot Lichtenvoort, antwoordt de sijnodus niet vorders voor deese tijd daerin te konnen doen.

Art. 18.

Op het achtste gravamen, of niet beter ware, dat politijcque officieren aen de hoge overheijd aenbrengen die bij den Jesuiten studeeren of in concubinatu ende adulterio leeven, dan de dienaren des woordts, wert geacht recht en wel gestelt te weesen en dat het met minder perijckel kan geschieden.

Art. 19.

Op het negende gravamen, dat op sommige plaetsen noch gansetrecken ende vogelschieten ende diergelijcke dingen mochten verboden worden, is beslooten, dat sulcx van de dienaren dier plaetsen den Ed. Hoove sal aengedient worden, de christelijcke sijnodus dat vertrouwen hebbende, dat het alsdan haestelijck sal geremedieert worden, gelijck dan op veele plaetsen gedaen is.

Art. 20.

Wert goetgevonden, dat articulus decimus sextus sijnodi Bommelianae de anno 1607, de communibus praeceptis in gijmnasiis ducatus hujus docendis, in het werck gestelt worde ende dat deputati hujus sijnodi daerop aenhouden sullen.

Art. 21.

Op het klagen van sommige broederen van de versuijmenisse, die bij de scholten gespeurt wert in het aenseggen der bededagen, is geresolveert, dat men den Ed. Hoove sulcx sal voorstellen om in de uijtschrijvinge van alsulcke dagen daer mede op te letten, dat het geschiede ende oock ter behoorelijcker tijd.

Art. 22.

Op de saecke van Gillis van Couwenbergh besluijt de sijnodus, dat aengesien van hem getuijght wert, dat hij groot berouw en leetweesen heeft van sijne sonde en hertneckigheijd, oock groot verlangen om met de kercken van Holland te mogen geconcilieert worden, de deputatus van Zuijdholland daervan gelieve memorije te houden om daerin te arbeijden, dat hij moge tot reconciliatie komen, doch met limitatie dat hij tot den kerckendienst niet sal treden, aleer hij van den classe daertoe sal bequaem gekent weesen.

Art. 23.

Op het klagen van het aennemen der schoolmeesteren, dat geschiedt op sommige plaetsen van de scholten en huijsluijden, ende int particulier in

Tieler en Bommelerweerden, wert raedsaem geacht bij den Ed. Hove aen te houden om aen den respectiven amptluijden te schrijven om daerinne met auctoriteijt te voorsien.

Art. 24.

Is voorgestelt van D. Dammanno van wegen de kercke van Zutphen, hoe dat eenen Jan Berendsen van Steenderen ende Aeltge te Riet met malkanderen in ondertrouw staen, oock haer drij kerckegeboden gehad hebben ende mede copula carnalis daertoe gekomen is. Maer alsoo gerucht gaet, dat haer man noch leeven soude, ende haer van den kerckenraedt geraden is daervan ondersoeck te laten doen, doch sij noch kosten noch moeijten, noch in het geheel noch ten deele wil dragen, ende hij niet machtich is om sijn soberen staets wille die gantschelijck te dragen, maer wel willigh is sulcx te doen ten deele, wert gevraeght, hoe hij Jan Berends hem vorders in deese saecke dragen sal? Ende is geantwoordt van den sijnodo, dat aengesien huwelijcxsche saecken niet alleen de kercke aengaen maer oock de wereldtlijcke overheijd, hij Jan Berendsen sich sal moeten voegen tot het Edele Hof.

Art. 25.

Inspectores classium:

in classe Neomagensi:

Henricus Hollingerus, Conradus Heckerus;

in classe Tilo-Bommeliana:

Henricus Leo, Ellardus Phrisius;

in classe Zutphaniensi:

Sebastianus Dammannus, Casparus Solingius;

in classe Aernhemiensi:

Johannes Fontanus, Hugo Harowegius;

in classe Hardervicena:

Wijnandus Joannis [1]), Joannes Urbanus.

Art. 26.

Tot den dienst des woordts Gods sijn het voorleeden jaer aengekomen:

in classe Neomagensi:

Henricus Ebbers, v. d. m. tot Aart;

in classe Tilo-Bommeliana:

Christianus Sopingius, v. d. m. tot Maurick,
Henricus Vredaeus, v. d. m. tot Avesaet,
Gerardus van Duijfhuisen, v. d. m. tot Wel;

---

[1]) **„Hugo — Joannis" ontbr. in T.**

in classe Zutphaniensi:

ALBERTUS LOMEIJERUS, v. d. m. tot Dinxperloo,
GELLIUS DE BOUMA, v. d. m. tot Angerloo en Dremt,
JOHANNES LUCAE, v. d. m. tot Seddam,
ARNOLDUS GRONINGIUS, v. d. m. tot Hummel en Keppel,
BERNARDUS HOLLIUS, } v. d. m. tot { Vorden,
BERNARDUS SPANIUS, } v. d. m. tot { Doesburgh;

in classe Aernhemiensi:

GEORGIUS HESHUSIUS, } v. d. m. tot { Renkom,
HUBERTUS LIESSELIUS, } v. d. m. tot { Lunteren;

in classe Hardervicena:

JOACHIMUS STRAETMANNUS, } v. d. m. tot { Doornspijck,
HERMANNUS GODDAEUS, } v. d. m. tot { Vaessen,
ASSUERUS FLORENTII, } v. d. m. tot { Oldebroeck.

Art. 27.

Deputati sijnodi sijn dit jaer en werden gecontinueert JOHANNES FONTANUS, WILHELMUS BAUDARTIUS. En sijn haer E. op nieuw toegevoeght HENRICUS LEO, JOHANNES COITSIUS.

Art. 28.

Deputatus ad sijnodum Zuijdhollandicam wert gecontinueert D. ELLARDUS MEHENIUS, en is sijn E., soo hem wettigh beletsel voorkomt, gesubstitueert D. JOHANNES ZUITTERIUS; ad sijnodum Noordhollandicam D. HENRICUS LEO, en is sijn E. gesubstitueert D. SEBASTIANUS DAMMANNUS.

Art. 29.

De plaetse om den naesten sijnodum te houden is genomineert Nimmegen, ende sal van den classe aldaer tempestive uijtgeschreeven worden om terstond na Pinxteren gehouden te worden.

Art. 30.

De Ed. ende hoochgeleerde joncker GERLAC VAN DEN CAPELLE, raadsheer en gecommitteerde van het Ed. Hof, alsoock de bovengenoemde gecommitteerden van de kercken van Holland, alsoock mede de gecommitteerden van den achtbaren raedt der stad Zutphen werden van wegen haere trouwe bijwoninge ende haers goeden raads en advijs hertelijck van den sijnodo bedanckt.

Art. 31.

Na gehoudene censura morum en gedane dancksegginge tot God is de sijnodus in goede vreede en eenicheijd gescheijden.

Was onderschreven:
JOHANNES FONTANUS, sijnodi praeses.
SEBASTIANUS DAMMANNUS, assessor.
JOHANNES COITSIUS, scriba.

Acta sijnodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen Nimmegen anno 1611, *den* 18, 19, 20 *ende* 21 *Junii.*

Art. 1.

Na aenroepinge Godes sijn met eendrachtige stemmen verkoren: in praesidem D. WILHELMUS BAUDARTIUS, in assessorem D. JOHANNES FONTANUS, in scribam D. JOHANNES URBANUS.

Met behoorelijcke credentie sijn op deese sijnodus verscheenen:

ex classe Neomagensi:

D. GERARDUS LIVIUS, D. GODEFRIDUS PALUDANUS, D. HENRICUS HOLLINGERUS, v. d. m. tot Nimmegen, Graeve, Gravenweert,
de E. REIJNER VAN RENSEN, j. u. licentiatus, als ouderlingh van Nimmegen;

ex classe Tilo-Bommeliana:

D. ELLARDUS DE FRIES, D. HENRICUS LEO, D. SIJBRANDUS SIXTI, v. d. m. tot Tiel, Bommel, Uchten,
mr. STEVEN SERGEVELDTS, ouderlingh tot Bommel;

ex classe Zutphaniensi:

D. WILHELMUS BAUDARTIUS, D. CASPARUS SOLINGIUS, D. GEORGIUS MOLLERUS, v. d. m. tot Zutphen, sHeerenbergh, Doetecum,
de E. JOHANNES A LUCHTEREN, j. u. licentiatus, burgermeester tot Zutphen, als ouderlingh;

ex classe Aernhemiensi:

D. JOHANNES FONTANUS, D. WILHELMUS NAGGE, D. ISACUS WASSENBURGIUS, v. d. m. tot Aernhem, Twelle, Bennikum,
ALEXANDER SCHIMMELPENNINGH, ouderlingh tot Aernhem;

ex classe Hardervicena:

D. Ellardus van Mehen,	v. d. m. tot	Harderwijck,
D. Joachimus Straatmannus,		Doornspijck,
D. Johannes Urbanus,		Hattem,

D. Anthonius Thijsius, als ouderlingh tot Harderwijck.

Van wegen den Ed. Hoove sijn verscheenen met credentie de hoochgeleerde, wijse ende welachtbare heeren ende raden des furstendoms Gelre en graafschap Zutphen Martinus Gregorii [1]), Frederick van de Sande [1]), om deesen sijnodo met haer wijs advijs bij te woonen.

Art. 2.

Al is het dat deputati Hollandiae ad sijnodum nostram voor dit mael niet versocht en sijn geweest, resolveert nochtans de E. sijnodus, dat de voors. deputati, of sij sijnodum in Hollandt quamen te houden of niet, tot den Gelderschen sijnodum wederom na deesen versocht en beschreeven sullen worden.

Art. 3.

Aengaende den derden artikel sijnodi praecedentis is D. Johannes Fontanus bedanckt van sijn getrouwen arbeijd en wert gecontinueert om met den broederen van Holland te solliciteren om de houdinge des sijnodi nationalis, alsoo dat de voornoemde artikel in sijn geheel blijft.

Art 4.

Is oock D. Anthonius Thijsius, professor, gecommitteert van den E. sijnodo om D. Uijtenbogardum en eenige anderen nomine sijnodi na sijn beste vermogen te induceren, dat hen believe den nat. sijnodum te helpen bevorderen.

Art. 5.

De sijnodus verstaet, dat de nieuw aenkomende studenten ofte candidati s.s. ministerii [2]) niet lichtelijck op plaetsen sullen gestelt werden, die aen het pausdom fronteren.

Art. 6.

Belangende den twaelfden artijkel sijnodi praecedentis wert goetgevonden, dat de deputati tot beijde [3]) Hollandsche sijnoden vermaent werden van het inconveniente uijtgeven der oversettinge Bibliorum Junii om hetselvige waert mogelijck te beletten.

---

[1]) Voor dezen naam staat in S en T nog „D.D.' [2]) „s.s. ministerii" S en T hebben „theologiae". [3]) „tot beijde" S en T hebben „beijde der".

Art. 7.

Wert ernstelijck belast, dat den derthiende artikel praecedentis sijnodi, de dienaeren aengaende woonende in de steeden, geexecuteert werde.

Art. 8.

Sal aen den Ed. Hove aengehouden worden, dat de papen mogen gehindert werden om in deese provincie niet te mogen oeffenen haren afgodendienst, collecten te doen of diergelijcke. Ende vorders dat mede de saecke den Hoogh Mog. heeren Staten Generael moge gerecommandeert worden, dat oock insgelijck in andere provincien geschiede. Ende sullen de deputati sijnodi specialijck versoecken aen het Ed. Hof, dat den paep van Aeckerduin [1]) het overkomen tot Hulhuijsen belet worde.

Art. 9.

Is den twintichsten artikel sijnodi praecedentis, de iisdem praeceptis docendis in scholis, geresumeert ende sijn om neffens het Ed. Hof genomineert D. Johannes Fontanus, D. Wilhelmus Baudartius, D. Henricus Cochlaeus sulcx te beramen, dat geeffectueert magh worden.

Art. 10.

Ordonneert oock de E. sijnodus, dat door den deputatos sijnodi den Ed. Hove bekent gemaeckt worden de plaetsen, alwaer de algemeene beede en vastedagen niet en werden gepubliceert, om daerin geremedieert te mogen werden.

Art. 11.

Wanneer Gillis van Couwenbergh versoent sal sijn met de kercke van Hollandt, daer hij geexcommuniceert is, ende als onsen sijnodo satisfactie sal gegeeven hebben (daertoe de deputati sijnodi met de classe van Bommel geauthoriseert sijn kennisse te neemen), sal de classis van Bommel hem mogen examineeren ende ad s.s. ministerium admitteren, edoch dat sulcx in geene consequentie getrocken en worde.

Artic. 12.

Den deputaten sijnodi wert belast aen den Ed. Hove te versoecken, dat het onordentlijck aennemen der schoolmeesteren in Tieler en Bommelerweerden verhindert moge werden door een expres schrijven aen den heere amptman ende waer sulcx meer van nooden mochte sijn.

---

[1]) „Aeckerduin" S en T hebben „Keckendum".

Art. 13.

Hebben die van Raveswaeij versocht een collecte te mogen doen om haer gantsch vervallene kercke wederom op te mogen timmeren. Is geresolveert als volght: dat de sijnodus geraden vind, dat de versoeckende sich behelpen bij provisije in het hooren van Gods woordt tot Rijswijck ende haere kerckmeesteren reeckeninge doen doen en soo voorts haere inkomsten laeten oploopen, totdat sij daerdoor eenige middelen bekomen, want de collecte wert geacht om de consequentie onraedsaem te sijn.

Art. 14.

Dat het eertijds uijtgegeeven placcaet, waermede verboden wert noch binnen noch buijten lands bij den papen te mogen trouwen, werde versocht van het Ed. Hof om op het nieuw gepubliceert te mogen werden.

Art. 15.

Alsoo eene seeckere vicarije tot Oosterwolde wijd onder de helfte der waerdije verkoft is van Johanne Nuckio, predikant aldaer, aen een seecker persoon [1]), belast de E. sijnodus domino Wijnando Johannis, predikant tot Elburgh, ende D. Joachimo Straetmanno als naestwoonende vlijtich te ondersoecken ende alle omstandigheden van dien aen den deputaten sijnodi over te schrijven, dewelcke sulcx de edele heeren Gedeputeerden des Veeluwschen quartiers sullen remonstreren.

Art. 16.

Sullen deputati sijnodi de weduwe Wesselii, in sijn leeven predikant tot Doornspijck, de goede hand bieden om bij de edele heeren Gedeputeerden des Veeluwschen quartiers haer een jaerelijcxsche alimentatie te verwerven.

Art. 17.

Dewijle het boeck des Jesuijts Lessii, professoris tot Loeven, bij sommige groote schade doet, heeft de E. sijnodus versocht D. Anthonium Thijsium, hetselve latine te willen refuteren ende in druck uijtgeeven, dewelcke hetselve vorders ofte oock iemandt anders in de Nederlandsche tale sal mogen oversetten.

Art. 18.

Is oock versocht D. Wilhelmus Baudartius om een tractaet in te stellen van het rechte gebruijck bonorum ecclesiasticorum ende aen het licht uijt te geeven.

---

[1]) „persoon" S en T hebben „persoon aldaer".

Art. 19.

Is den E. sijnodo geexhibeert geworden seeckere casus matrimonialis ende daerop geantwoordt, als volght:

[Casus] [1]).

Si mulier, quae cohabitavit marito legitimo aliquot annos, tantum ex singulari malitia et impietate prorsus aut sine ulla causa praecedente malitiose a marito suo discesserit eumque turpiter deseruerit, si post desertionem a marito ipso blanditiis, deinde scriptis, postea per internuntios viros graves et fide dignos, item per senatum suum ecclesiasticum, semel, bis, ter et saepius humanissime interpellata et ad reditionem ac fidem conjugalem pie provocata, parere noluerit, si et, ab ecclesia et magistratu per diploma peremptorie citata, pertinacem se dederit, si denique tam a summo magisstratu loci quam ministerio, collegialiter, classicaliter, sijnodaliter congregatis, serio officii, vocationis et fidei suae coram admonita, flecti non potuerit, quin potius et privatim et publice protestata fuerit [2]), se nunquam ad maritum redire velle, jam quintum usque annum turpiter eum deseruerit, quae omnia veris, solidis, authenticis et firmissimis documentis, testimoniis, instrumentisque publicis subscriptis et subsignatis demonstrari possunt, quaeritur, num ille desertus maritus juxta apostolum 1 Cor. 7 et communem praestantissimorum theologorum sententiam per competentem suum judicem, causa legitime discussa, liber pronunciari et a vinculo, tam pertinaciter rupto, infelicis hujus quasi conjugii absolvi possit et debeat.

Responsio sijnodi.

Ad quaestionem propositam respondet sijnodus: posita et probata quaestionis hijpothesi, si magistratus partem alteram ad officium constringere non possit, licere personae alteri per conscientiam nempe, legitime id est implorata et interveniente, magistratus authoritate, transire ad alias nuptias. Quod frater ille consortem non deserit sed vere utpote malitiose et pertinaciter deseratur, adeoque non ipse ruperit sed conjugalis vinculi disruptionem invitus patiatur, juxta illud apostoli non est frater aut soror servituti subjectus in ejusmodi rebus, quod ex doctissimorum theologorum sententia et rei veritate ἀναλόγως intelligimus, sed cum d [3]) licitis ea demum facienda, quae expedit fieri, ubi circumstantiae rerum et personarum considerandae veniunt, consulit personae desertae sijnodus, ut si donum continentiae habeat a Deo aut frequentibus et ardentibus eo fine ad Deum fusis precibus id impetrarit, donum illud a Deo sibi tributum concessumque in tali

---

[1]) „Casus" overgenomen uit S en T. [2]) „fuerit" ontbr. in S en T. [3]) „d" ontbr. in T.

maxime casu non neglectim habeat sed eo utatur in aliorum aedificationem. Judicem etiam propterea competentem, tale infelix conjugium sententia sua dissociatum quoad conscientiam pronuntiare posse, arbitramur, modo patriae leges non obsint.

Art. 20.

Inspectores classium sijn deese volgende:

in classe Neomagensi:

Henricus Hollingerus,

Gerardus Livius;

in classe Tilo-Bommeliana:

Henricus Leo,

Ellardus Phrisius;

in classe Zutphaniensi:

Sebastianus Dammannus,

Casparus Solingerus [1]);

in classe Aernhemiensi:

Hugo [2]) Holowegius,

Henricus Brumannus;

in classe Hardervicena:

Johannes Urbanus,

Rutgerus Vittaeus.

Art. 21.

Tot den dienst van Gods woordt sijn dit voorleeden jaer aengekomen:

in classe Neomagensi:

Johannes Vigelius tot Elst,

Gerardus Velsius tot Heteren,

Henricus Slatius tot Herveldt,

Henricus Blijenburchius [3]) tot Herwen,

Helmichius Episcopius tot Alstvoorst;

in classe Bommeliana:

Johannes Lijndenius tot Herwijnen,

Jacobus Bontebal tot Ophemert;

in classe Zutphaniensi:

Theodorus Petri in Wenterswijck ende Aelten,

Theodorus Rompius tot Sellem;

---

[1]) „Solingerus" T heeft „Solingius". [2]) „Hugo" ontbr. in T. [3]) „Blijenburchius" S heeft „Blivenburchius", T „Bewenburchius".

in classe Aernhemiensi:
Otto ab Heteren tot Velp,
Henricus Meijlingius tot Aernhem,
Henricus Magirus int Nieuwebroeck.

Art. 22.

Deputati sijnodi sijn dit jaer en werden gecontinueert: D. Johannes Fontanus, D. Henricus Leo, D. Johannes Coitsius. Ende in locum D. Wilhelmi Baudartii wert gesurrogeert D. Sebastianus Dammannus.

Art. 23.

Is geresolveert, dat de classis van Nijmmegen, Zutphen ende Aernhem een iegelijck sullen hebben haren deputatum sijnodicum ordinarie ende de classis Hardervicena en Tilo-Bommeliana per vices.

Art. 24.

De plaetse des aenstaenden sijnodi is genaemt Tiel, maer soo sulcx om eenige redenen wille niet en konde geschieden, sal de sijnodus tot Harderwijck gehouden worden.

Art. 25.

De hoochgeleerde, wijse ende hoochachtbare heeren raden des furstendoms Gelre ende des graefschaps Zutphen, doctor Martinus Gregorii ende doctor Frederick van de Sande, beijde gecommitteerden van den Ed. Hoove, alsoock mede de gecommitteerde des E. magistraets van Nijmmegen, worden hares goeden raedts hartelijck van den sijnodo bedanckt.

Art. 26.

Na gehoudene censura morum is de sijnodus met dancksegginge tot God in vreede gescheijden.

Wilhelmus Baudartius, sijnodi praeses.
Johannes Fontanus, praesidis assessor.
Johannes Urbanus, sijnodi scriba [1]).

---

[1]) De onderteekeningen ontbr. in S en T.

Copia. Acta [1]) des Overvelauschen ende Nedervelauschen classium, op dese tyt om gewichtige reden gecombineert ende met consent der hoger overheit extraordinarie gehouden tot Bernevelt den 12 ende 13 Februarii anno 1612.

1.

Sijn met gemene stemmen vercoren in praesidem dominus JOANNES FONTANUS, in assessorem dominus JOANNES ZUIJTERIUS, in scribam dominus ELLARDUS VAN MEHEN.

2.

Sijn op dese vergaderinge verschenen met genoechsame credentie uijth den classe van Overveluwen:

dominus JOANNES FONTANUS, minister verbi tot Arnhem, ende de eerentfeste, hoochgeleerde dominus NICOLAES DE VAECHT als ouderlingh, der rechten doctor;

dominum JOANNEM PLETTENBURGIUM, ministrum verbi tot Wageningen, angaende is om lichaemsswackheyt uytgebleven ende geexcusiert gehouden; edoch als ouderlingh REYNERUS FRANCKEN is met credents gecompareert;

dominus ENGELBERTUS AEGIDII, minister verbi in Oosterbeeck,

dominus GEORGIUS HESHUSIUS, m. v. tot Rencom,

ISAACUS WASSENBERGIUS, minister verbi in Bennecom,

D. ARNOLDUS KEMENERUS, minister v. in Ede,

D. HUBERTUS LIESSELIUS, m. v. in Lunteren,

D. REINERUS AB ERBRAET, minister v. in Scherpenzeel,

D. HENRICUS SCRAMMIUS, m. v. in Aenstoot;

D. BALTHAZAR HIDORAEUS, minister v. in Apeldoren, is wtgebleven ende cranckheijts [2]) halven geexcusiert geholden;

D. JOANNES DRILANUS, m. v. in Beebergen,

D. HENRICUS MAGIRUS, minister v. int Niebroeck;

dominus JOANNES BURANUS, minister v. in Terwolde, is niet gecompareert ende lichaemszwackheijts halven geexcuseert geholden;

D. WILHELMUS NAGGE, minister v. tot Twell,

dominus HUGO HALEWEGIUS, m. v. tot Wilp,

D. HARMANNUS KECKIUS, m. v. in Voorst;

D. BERTHOLDUS WENTHOLT, m. v. in Brummen, is om seecker reden niet verschenen;

---

[1]) Buiten op de pliek staat met een andere hand: „Extraordinare vergaderinghe van 2 classen in Gelderlandt, gehouden tot Barrevelt anno 1612, om tegen te gaen Vorstii dwalingen ende de oprijsende nieuwicheeden". Ontbr. in X. [2]) „cranckheijts" X heeft „lichaemscranckheyts".

D. Reinerus Gerardi, minister v. in Ellecom, non comparuit;

D. Joannes Peij, m. v. in Rhede,

D. Otto van Heteren, minister v. in Velp.

Uyth den classe van Nederveluwen:

dominus Ellardus van Mehen, minister verbi tot Harderwyck, ende D. Anthonius Thisius, professor der H. Schrift als ouderlingh;

D. Winandus Joannes, m. v. ter Elburch, ob causas non comparuit;

D. Joachimus Straetmannus, minister v. in Doornspyck, en is oock om reden niet verscheennen;

D. Joannes Zuiterius, m. v. in Nikerck, ende de E. Gosen van Corler, ouderlingh;

D. Joannes Urbanus, m. v. tot Hattum, ende Dirck van Heerde, ouderlingh;

D. Waltherus de Bruijn, m. v. in Voorthuijsen,

D. Tilemannus Mijlius, m. v. in Nunspeet,

D. Petrus Kinsius, minister v. in Putten,

D. Jacobus Schoonhovius, m. v. in Heerden,

D. Joannes Hesselius, m. v. in Elspeet;

D. Thomas Dinslakius, minister v. in Oen, en is niet gecompareert ende lichaemsswackheyts hallven geexcuseert geworden worden;

D. Jacobus Medenbachius, m. v. in Ermell,

D. Anthonius Wedaeus, m. v. in Bernevelt, ende Wouter Zandersz, ouderlingh,

D. Rutgerus Vittaeus, minister verbi tot Eep, ende Gerrit Jansen, ouderlingh,

D. Fredericus Curtonius [1]), m. v. in Gerder ende Cootwijck;

D. Joannes Nuckius, m. v. in Oosterwolde, en is ouderdomps halven niet verschenen;

D. Asswerus Florentii, m. v. int Oldebroeck,

D. Hermannus Gaddaeus, m. v. in Vaessen.

Is oock verscheennen op dese vergaderinge tot versterckinge der goeder correspondentie, daertoe versocht zynde, D. Sebastianus Damannus, minister verbi tot Zutphen.

3.

Dese vergaderinge dan extraordinarie verschenen synde om pregnante redenen, gelyck uijth navolgende acten te sien is, ende bevindende, hoe dat D. Conradus Vorstius niet alleen seeckere drij artijckelen, handelende van de h. Dryenicheit, persone Christi des Middelaers ende voldoeninge dessel-

---

[1]) „Curtonius" X heeft „Cortenius".

ven voor de sonde des menschelicken geslachts, beraemt ende uijthgegeven heeft, als inhoudende de belydinge syns gelooffs deselffde poincten betreffende, ten einde hij daerdoer soude mogen vernietigen alle contrariegetuichnissen tegen hem bygebracht, maer oock deselve articulen met een seer vreemde formula van onderschryvingh in praejudicium niet alleen der kercken in dese landen maer oock der algemeiner kercke Christi selffs hier ende daer verscheyden predicanten heeft doen voerleggen ende met hare onderteyckeninge confirmeren, waerdoer men bevint, dat hij hem soeckt tegen Gods kercke te wapenen, ende men sich roempt, dat enige predicanten des Gelderschen synodi de voorgemelde onderteyckeninge souden hebben gedaen, so ist dat (naerdien dese wyse van doen niet kerckelick is, ja grotelix tot praejudicie van dien streckt) dese voorgemelte vergaderinge tsamentlick ende een jeder persoon van dien int bysonder nodich geacht heeft te ondervragen, oft imant hieran schult soude mogen hebben. Ende hebben de broederen tsamentlick ende een jeder int besonder heylichlicken ende rondelick verclaert ende geantwoort: neen; daerby voegende, dat hen allen sulcx grotelix mishaegde.

4.

De christelicke vergaderinge voorss., verstaende met overgrote droeffenisse haers herten, hoe dat de nieuwicheijden, strijdich met het woort des Heeren, de Nederlantsche Confessie ende Heydelberchschen Catechismo (gelyck deselve duslange gestadichlick ende met grote stichtinge in de Gereformeerde kercke verstaen ende geleert syn) meer ende meer inryten, scheuringen ende ergernissen verwecken, so ist dat de broederen deser vergaderinge alle int gemein ende ider int besonder heylichlick met oprechter herten voor den Heere verclaert hebben, dat sy an alle sodanige nieuwicheyden een groot misnoegen hebben, belovende met hert, mond ende hant in de enicheijt des gelooffs met alle uijtheemsche ende inheemsche kercken staende te willen blyven ende daerin doer Gods genade te volherden, met namen wat ahngaet de kercken so in Engelant, Vranckryck, Duijtschlant [1]) ende onse genabuerde, dewelcke gelycke misnoegen met dese vergaderinge ahn de voornoemde nieuwicheeden te hebben so schriftelick als andersins betonen ende met ons by [de suijverheijt] [2]) des gelooffs (daervan de somma in de Nederlantsche Confessie ende Heydelberchschen Catechismo vervatet is) stantvastelick te willen blyven doer de genade des Heren, soeckende de waerheyt te vorderen na haer vermogen, dese vergaderinge sich hierin altyt refererende tot een wettelicke ende kerckelicke nationale synode.

---

[1]) „Duijtschlant" ontbr. in X. [2]) „[de suijverheijt]" aangevuld uit X.

5.

Wat aengaet de kerckenordeninge, dewelcke tot noch toe met grote stichtinge volgens Gods woort ende de acten nationalis sijnodi onderhouden ende gevolcht sijn, betreffende de gehele regeringe der kercke Christi so int gemeen als particulier, verstaen de broederen deser vergaderinge alle ende besonder, dat men by deselve kerckenordeninge blijven sall (achtervolgende de acta nationalis sijnodi Hagensis daervan zynde), ter tyt toe dat in [1]) eene wettelicke ende kerckelicke nationale sinode (in dewelcke men nochtans gantschelick vertrout, dat dselve, als eens wellgestelt synde, van nieus sall worden geratificeert) anders sall mogen gestelt worden, verwerpende ende misprysende daerentusschen opt hoochste alle de schriften ende handelingen, de daertegen strydende uytgegeven [2]) ende gepractiseert souden mogen syn oft hiernamaels soude mogen worden.

6.

Dese vergaderinge, oock bevindende ende erkennende den christelicken ende prysselicken ijver der broederen in onse genabuerde provincien om so de geresene nieuwicheeden int gemeen als oock int particulier de mishandelingen D. Vorstii ende de swaricheden, dewelcke syn beroep tot de professie der Gereformeerde religie in de universiteit van Leyden veroorsaect heeft, christelick ende prijselick haer tegengestelt hebben ende noch tegenstellen ten einde om de voorss. swaricheden te dempen, roempt ende prijset gantsch hoechlick den ijver voorss., belovende oock samentelick ende besonder den broederen voorss. op alle mogentlicke wijse te assisteren ende in haer godsalich voornemen de goede hant te bieden.

7.

Dewyle men bevindt (in dese conjuncture van tyt met namen), dat met sonderlinge doortraptheyt sommige bevonden worden, die sich tot den dienst der kercken erbieden ende int examen met dubbelsinnige woorden de rechtsinnige soecken te vercloecken, waertoe alle voorsichticheyt van noden is om sulx te keren ende te weren, accordeert dese vergaderinge, dat dese twe classes van nu voortahn int examineren ende annemen van nieuwe ancomende predicanten (hetsij dat sodanige te voren in den kerckendienst geweest syn oft niet) daertoe versoecken sullen de respective gedeputierde deses sijnodi, dewelcke nochtans (welverstaende versocht synde ten examen, in welcken classe het voorvalt) sall vrijstaen oft niet te verschynnen, vertrouwende dat sulcx van den anderen classibus sall ingewillicht ende na-

[1]) „in" ontbr. in X. [2]) „uytgegeven" X heeft „uijtgebleven".

gevolcht worden om des te beter correspondentie onder den classes onderhouden ende navolgen.

8.

Also men buijten allen twijffell houdt van noden te sijn, dat dese voorgemelde artyckelen haren vruchbaren effect gewinnen, resolviert de vergaderinge, dat men dese gearresteerde ende geregistreerde acten den Ed. Hove communicere met een bygevoegde remonstrantie, dat haer Ed. gelieve dese gemelde poincten te agreeren ende ratificeren ende copie van dien an de andere classes deses furstendombs ende graefschaps ende respective magistraten der steden te senden met haer Ed. gesinnen, dat de classes voorss. well sullen doen ende sich deser acten conformeren, alsoock dat het de magistraten gelieve de goede hant te bieden hare respective kerckenvergaderingen tot nacominge des inhouts, in dese acten vervaet. Wunscht oock dese vergaderinge, dat het den Ed. Hove gelieven wilde schriftelicke acte van antwoort te vorderen van de voornoemde magistraten ende classibus.

9.

Heeft oock dese vergaderinge tot vermeerderinge van goede correspondentie nodich ende stichtelick gevonden, dat, gelijck D. Sebastianus Dammannus tot gelijcken einde op dese vergaderinge verschenen is, wth elcken classe des Velauschen quartiers een predicant soude gedeputeert worden, dewelcke op den anstaenden Zutphenschen classe (daertoe versocht sijnde van den classe van Zutphen) soude verschijnnen, gelyck se dan in cracht deses deputiert uth den classe van Arnhem D. Wilhelmum Nagge ende uth den classe van Harderwyck D. Ellardum van Mehen.

In ooirconde der waerheijt so hebben wy onderschreven kerckendienaren ende ouderlingen deser vergaderinge hillichlick ende oprechtelick voer den Here dese voornoemde acte met eygener handen onderteyckent, geensins twyffelende ofte onse affwesende broederen sullen tselffde insgelijx gewillichlicken doen, waertoe sy oock sullen versocht worden. Actum ut supra.

Ende was onderteijkent bij alle ende een ijder soo predikanten als ouderlinghen der twee classes voorss.
Ellardus van Mehen [1]).

---

[1]) „Ende was – Mehen" is eigenhandig door Ellardus van Mehen geschreven. Een dergelijk waarmerk, eveneens van Ellardus van Mehen, heeft ook X.

Acta[1]) *synodi*[2]) *ducatus Gelriae ende comitatus Zutphaniae, habitae Herdrovici* 30 *Junii*, 1, 2, 3 *Julii* 1612.

1. Praeses des laetstgehouden synodi heefft met den gebedt tott Godt den Heere dese actie aengevanghen, Godt den Heere danekende voor die geluckige aenkomst der samptlicker heeren ende broederen ende vorder Godt den Almachtigen biddende om synen zegen ende goedertierene tegenwoordicheyt in deser vergaederinghe.

2. Ende sijn nae aenroepinghe des heyligen naemen Godts verkoren met die meeste stemmen in praesidem D. Ellardus a Mehen, in assessorem D. Henricus Lephlerus, in scribam D. Wilhelmus Baudartius.

3. Op desen synodo sijn met behoorlicke kredensbrieven verschenen dese naevolgende personen:

ex classe Neomagensi:

D. Henricus Lephlerus, v. d. m. tott Nieumegen,
D. Johannes Narsius, v. d. m. tott Grave,
D. Johannes Weigelius, v. d. m. tott Elst,
D. Johannes Coitsius[3]), v. d. m. tott Nieumegen, als ouderlinck;

ex classe Tiel-Bommelana:

D. Johannes Vredaeus, v. d. m. binnen Tiel,
D. Albertus Selkaert, v. d. m. binnen Bommel,
D. Christianus Sopinghius, v. d. m. tott Maurick,
Derick Henricksen, schepen tott Tiel, als ouderlinck;

ex classe Zutphaniensi:

D. Wilhelmus Baudartius, v. d. m. tott Zutphen,
D. Johannes Langius, v. d. m. binnen Doesburch,
D. Gellius de Bouma, v. d. m. tott Angeler ende Drent,
joncker Herman van Wynbergen als olderlinck;

ex classe Arnhemiana:

D. Henricus Meilingius, v. d. m. binnen Arnhem,
D. Wilhelmus Naggius, v. d. m. tott Twell,
D. Henricus Schrammius, v. d. m. tott Anstoot,
Johan Brantsen, olderlinck binnen Arnhem;

---

[1]) Hierboven staat nog „Anno 1612". [2]) „synodi" T heeft „sijnodi provintialis".
[3]) „Coitsius" S heeft „Coetius", T „Coitius".

ex classe Hardrovicena:

D. Ellardus a Mehen, v. d. m. tott Herderwyck,
D. Winandus Johannis, v. d. m. binnen der Elburch,
D. Johannes Zwiterus, v. d. m. binnen Nykercken,
D.D. Anthonius Thysius als olderlinck binnen Herderwyck.

Als deputati synodi syn in desen synodo verschenen om rapport te doen van sulx, als sij het naest voorledene jaer in kerckelicke saecken hebben gebesoigneert: D. Johannes Fontanus, D. Johannes Coitsius ende D. Sebastianus Dammannus.

Van wegen der kercken van Zuydt ende Noordhollandt sijn met behoorlicke credensen verschenen: D. Petrus Plancius, v. d. m. binnen Amsterdam, ende D. Festus Hommius, v. d. m. binnen Leyden.

Wt den naem des Edelen Hoves des furstendoms Gelder ende der graeffschap Zutphen sijn op dese vergaderinghe met credens verschenen die edele, hoochgeleerde, seer wyse, achtbare heeren Raden, Gerlacus van der Capellen ende Henrick van Essen.

Wt den namen des ersamen magistraets der stat Herderwyck heefft die ersame ende achtbare Alphardus Brinck, burgemeyster der stat Herderwyck, dese vergaderinge bygewoont.

4. Nae het lesen der credensen heefft electus praeses wederom het gebett tot Godt den Heere [1]) gedaen ende is daernae getreden tott die repetitie ende herlesinghe der acten superioris synodi.

5. D. Fontanus alsoock D. Plancius hebben gerapporteert, wat sij (mitsgaders die gedeputeerde der provincie van Zeelandt, Vrieslandt ende Groeningen) het voorledene jaer gedaen hebben in het versoeck eenes nationaelen synodi, niet anders voor dittmael konnende erlangen bij haere Ed. Hoochmog. dan datt haere Ed. Hoochmog. daerop te syner tyt achtinge geven souden. Soo ist dat desen synodus goetgevonden heefft te repeteeren die derde art. synodi Zutphaniensis anno 1610, welcke in haere weerde geheel gelaten wort, wtgesondert datt conjunctim D. Fontanus ende D. Baudartius worden genomineert ende gedeputeert om gelickelick nevens die gedeputeerde der anderen synoden den nationalen synodum te sollicitteeren ende vorder neerstelick te besoigneeren in sodane saecken, als die noot ende stichtingh der kercken is vorderende. Ende om des te gevoechlicker dese saecke tott eenen gewensten eynde te brengen, sullen die bovengenoemde personen bearbeyden te bekommen ende mede te nemen een

---

[1]) „den Heere" ontbr. in T.

gunstich voorschryven van het Edele Hoff aen die Edele Hoochm. h. Generaele Staten, syne Princ. Excellentie ende die gecommitteerde deser lantschap alsoock aen andere heeren, by diewelcke het Edele Hoff achten sal, datt haer schryvens soude mogen vrucht schaffen, tott welcken eynde die edele hoochwyse h. Raden, hier praesent, alle adress seer beleeffdelick ende goedertierlick belooft hebben.

6. Doctor THYSIUS heefft deser vergaederingh aengedient, datt hij wt last ende versoeck des laetstgehoudenen synodi D. WTENBOGARDUM heefft begroetet ende versocht, dat het sijne E. woude gelieven die goede handt nevens andere kerckendienaers daeraen te houden, datt by die Ed. Hoochmog. h. Staten Generael eenen nationalen synodus mocht geconsenteert worden tott wechneminghe der swaricheden ende misverstanden in het stuck van der religie ende kerckenordeninghe etc., in desen landen geresen. D. WTENBOGARDUS heefft geantwoort, datt het aen hem, daertoe versocht synde, niet mancqueren en soude.

7. Is goetgevonden doctorem THYSIUM te committeeren alsoock D. DAMMANNUM aen die gedeputeerde des synodi van Utrecht offte aen den synodum selffs, indien sij korts gehouden sal worden, om vrientlick te versoecken, datt het haere E.E. wille gelieven die goede handt met die broederen der anderen provincien daeraen te houden, dat die nationaele synodus hoe eer hoe liever geconsenteert ende gecelebreert moge worden. Dittselve sal oock versocht worden aen onse benabuerde provincien van Overysel, als sij proxima vice haeren synodum sullen houden, door D. WINANDUM JOHANNIS ende D. BAUDARTIUM. Ende sal den bovengenoemden gecommitteerden schriffttelicke credens van desen synodo medegedeylt werden.

8. Daer sijn verscheydene propoosten ende consideratien gevallen over den nieuwen druck des Nederlantschen bybels, die nu onder handen is, ende is eyntlick goetgevonden, datt die E.E. gedeputeerde der Hollantscher synoden sullen versocht werden (gelyck oock die aenwesende gecommitteerde broederen D. PLANCIUS ende D. FESTUS hierin belooft hebben haere hulpe) te doorsien het voorgemelde aengevangene werck om daervan rapport te doen op die naeste byeenkomste der E.E. broederen, die corts wt alle provincien in den Hage commen sullen, om by denselven hierin vorder te doen als sij raetsaem ende stichtelick vinden sullen, gelyck oock dieselffste broederen van wegen desen synodo samptlick versocht werden sooveel mogelick te letten op die grote abuysen, die daechlix in het drucken ende herdrucken der h. bibelen, der psalmenboecken ende andere theologische tractaten begaen werden, ende sulcks te remonstreeren, daer het vorderlick sal mogen wesen.

9. Belangende den sevenden artikel superioris synodi, sprekende van het wonen der predicanten van die platte landen by haer kerspelslieden, blyfft in syn geheel ende sal by alle mogelicke middel bearbeijt werden door die gedeputeerde der synoden, inspectoren der classen ende eenen yegelicken predicant int besonder, datt die wedemen overal soo haest alst mogelyck sal wesen getimmert offte gerepareert mogen werden.

10. By dese occasie is gevraecht, off Jacobus Middenbacchius[1]), predicant tott Ermel, niet en behoorde te gaen wonen bij sijn kerspelslieden, onaengesien hij voorwendet, datt het huys geheel niet[2]) wel getimmert en is. Resp. datt die inspectores classis hiervan oculare inspectie sullen nemen ende bevindende, datt die woninge redelickerwyse habitabel is, datt hij aldaer terstont te gaen wonen schuldich ende verplicht sal wesen.

11. Articulus undecimus superioris synodi, belangende Gelis van Kouwenburch, blyfft noch in syn geheel.

12. tGene articulo duodecimo sup. syn. gedecreteert is, sal bij het Edele Hoff gerenoveert ende a novo versocht werden, bij namen datt die Jesuitische schoolmeester, die te Aelst sonder voorweten des classis ingeslopen is, moge geremoveert werden.

13. Sullen deputati, die tott bevorderinge des nationalen synodi gaen, mede by den Edelen Hoochm. h. Generaele Staten versoecken, off haere Edele Hoochmog. enigen raet souden weten om te verhinderen, datt die inwonders deser landen soo gemeensamelick ende vrymoedelick niet en lopen buyten dese provincien om misse te horen, te biechten, te trouwen, tott bedevaerden etc. by namen tott die dorpen, soo heel nae bij den steden deser Verenichde Nederlanden[3]) gelegen, in welcken vergaderingen onder pretext van oeffeninghe der Paepscher religie bequamelicker enige aenslaegen konden beraetslaecht werden als binnen die steden selffs, alwaer die magistraten strax enich quaet bedencken souden nemen ende reden hebben om sodanige conventicula te verstoren.

14. Deputati classis Herdrovicenae sullen sich informeeren op die natuer ende gelegentheyt der vicarijen in Oosterwolde, daervan artic. 15 sup. synodi, als namentlick wie patronus sij[4]), watt goederen daertoe gehoren,

---

[1]) „Middenbacchius" T heeft „Medenbachius". [2]) „geheel niet" S en T hebben „niet geheell". [3]) „Nederlanden" S en T hebben „Landen". [4]) „patronus sij" S en T hebben „patroni".

hoe dier die verkocht syn, wije se nu besitt, off tertia pars tott gebruyck van kercken ende scholen aengewendet wert, off sy heefft annexam curam animarum etc., ende sulx alles den Edelen Hove aendienen, opdatt daerin gedaen moge worden tott meeste stichtinghe ende vordeel der kercken.

15. Daer sal nomine synodi den deputatis classis Herdrovicenae een favorabel voorschrijven gegeven werden om bij die edele h. Gedeputeerden des Veluschen quartiers een jaerlickse onderhoudinghe te bekommen pro D. Johanne Nuckio, ministro verbi Dei in Oosterwolde, die van wegen synes ouderdoms tott het predickampt heel ontuchtich is, sunst anders een vroom, godtsalich man.

16. Doctor Anthonius Thysius gevraecht synde, off hy yets gedaen hadde tegens het boeck des Jesuyts Lessii, gelyck in superiori synodo van syne E. versocht was, heefft geantwoort, datt hij daerin niets gedaen en heefft, overmits albereyts tegens dien Jesuyt geschreven is in Hoochduytslant latine, in Nederlant in nederduytsch, in Vranckryck int fransoys, waerbij het dan dese synodus laet berusten.

17. Edoch dewijl Wilhelmus Baudartius verscheydene redenen heefft bygebracht, waerom hij geerne woude ontlast sijn van het schryven enes tractaets de bonis ecclesiasticis, d'welck die vorige synodus hem te schryven opgeleyt heefft, soo is het, datt desen synodus, het werck seer nootwendich achtende, goetgevonden heefft, datt Wilhelmus Baudartius ende doctor Anthonius Thysius conjunctis operis ditt tractaet sullen in handen nemen ende aen den dach geven, naerdatt het bij die E.E. h. Raden des vorstendoms Gelder ende graeffschaps Zutphen alsoock bij die E.E. gedeputeerden des synodi sal gevisiteert ende geapprobeert wesen.

Gravamina van nieuws voorgestelt.

18. Op het ene deel des eersten gravamens verklaren die van den classe van Nieumegen, datt dewijl die onderschryvinghe, die by sommige van henlieden gedaen ende by sommigen geapprobeert is op sekere drie artikelen D. Vorstii, getrocken is off soude mogen werden tott defensie van syne tegenwoordige saeck, sulx geschiet te syn off te sullen geschieden tegen haere intentie, daerbij voegende datt, soo haer bekent waer geweest tgenige, daervan die voorschrevene Vorstius nu [1]) beschuldiget wert, sij sulcke onderteykeningh niet en souden hebben gedaen. Watt aengaet het ander deel des voorschrevenen gravamens, beloven beyde die classes van

[1]) „nu" ontbr. in T; S heeft „met".

Nieumegen ende Tiel-Bommel int toekommende met den anderen classibus deser provincien in leere ende kerckenordeninge in die confessie der Nederlantsche Belydenisse des gelooffs ende Heydelberchschen Catechismo (in den sin ende verstant genomen, als die van den begin tott noch toe in die Gereformeerde kercken verstaen ende geleert sijn ende soo nationalen als particulieren synoden gearresteert) goede vrede ende enicheyt te houden ende die dolingen VORSTII, die hem van verscheydene onse kercken te laste geleyt werden ende hier gelooffweerdelick sijn bijgebracht ende diergelicke andere, te willen helpen keeren ende weeren, verhopende datt den synodus sich met dese verklaringe sal gecontenteert houden ende by anderen, die ander bericht ende misnoegen geschept hebben, haer sal helpen ontschuldigen ende verantwoorden.

19. Syn den synodo voorgelesen die formuleeren der onderschryvinge soo der Nederlantsche Confessie als des Catechismi, alsoo die bij die samptelicke predicanten ende custers offt schoolmeesters in die classe van Tiel onderschreven is. D. FONTANUS heefft oock getuycht, gelesen te hebben die subscriptie der classe van Nieumegen, ende oordelt dieselve soo bundich te wesen als enige der andere classen, waerbij het dan dese synodus laet blyven.

20. Edoch wort goetgevonden een formulier van onderteykeninge der Confessie ende des Catechismi te stellen, twelck voortaen alle aenkommende kerckendienaeren des furstendoms Gelder ende graeffschap Zutphen sullen gehouden sijn te onderteykenen, aldus luydende:

Wij onderschrevene, dienaers des godtlicken woorts, verklaren midts desen oprechtelick in goeder conscientie voor den Heere, datt wij houden ende gevoelen, datt die leere, vervattet ende begrepen in de Confessie ende Catechismo deser Nederlantsche Gereformeerde kercke, gelyck dieselve voor desen eendrachtelick in dese kercken is gepredickt geweest, in alles schrifftmatich is ende met Godts woort overeenkomt, ende beloven dieselve leere opentlick ende int besonder nae ons vermogen te leeren ende voor te staen ende alle dwalingen, tegen die voorschr. leere strydende, te verwerpen ende te willen helpen weeren ende tegenstaen, ende indien wij tott enigen tyden souden mogen krygen enich gevoelen off bedencken tegens die voorsch. leere, datt wij tselffste gevoelen offte bedencken niet en sullen off met prediken, schryven offte andersins noch opentlick noch int [1] besonder leeren [2], drijven offte verbreyden, maer hetselve ordentlich ende volkomentlick den classi openbaren ende ons altijts in desen het oordeel des classis

---

[1]) „int" S heeft „die". [2]) „leeren" ontbr. in S; T heeft „leere".

ende [1]) des synodi onderwerpen. Wij beloven oock mits desen, datt wij ons sullen onderwerpen ende onverbrekelick onderholden die gebruyckelicke ordere der kercken, soo dieselfde in synodis soo nationalibus als particularibus van dese provincie geordineert ende in desen kercken onderholden worden, synde tevreden datt, indien wij ons hiertegen in leer offte ordere souden mogen kommen te verlopen, datt wij bij ordeel des classis offte des synodi van onse diensten nae eijsch der saecken suspendeert ende deporteert werden.

21. Op het punct van die tegenwoordicheyt der gedeputeerden des synodi in het examineeren der aenkommende nieuwe predicanten is goetgevonden, datt die deputati synodi daertoe sullen versocht werden ende datt ten overstaen derselffde mit den aenkommenden predicanten gehandelt sal werden. Indien die een off die ander onder die gedeputeerden tott het examen niet kommen en kan, soo sal hij evenwel ad classem examinatricem schryven, off hij yetwes heefft, waerom het niet stichtelick wesen en soude den examinandum aen te nemen, sus anders sal haer silentium voor approbatie genomen werden. Doch die deputati, die ad examen komen, sullen gehouden sijn sulckes te doen sonder kosten des classis, daer het examen geschiet.

22. Is geproponeert, off niet deputati synodi, tot die vergaderinghe soo deser als jener classen komende, behoorden geadmitteert, gehoort ende bysittinge gegunt te worden. Hierop is geantwoort, datt men het in classibus sal ventileeren ende in proxima synodo daervan naerder spreken.

23. Sullen bij allen ende een yederen classen geregistreert ende den Edelen Hove behandicht werden die namen aller predicanten, die tegenwoordelick in den kerckendienst soo ten platten landen als in die steden deses furstendoms ende graeffschaps sijn staende.

24. Belangende het twede gravamen, den persone Vincentii Schultgen betreffende, is dese synodus bedroefft van wegen die ergernisse bij hem gegeven, laet hem nochtans toe, datt hij die ondertroude vrouwe sal mogen trouwen, doch met kennisse des Edelen Hooffs. Ende eer hij dese vrouwe trout, sullen die proclamationes geschieden, welcke gaende hij sich der bijwoninge deser vrouwe sal onthouden. Hij sal oock syn schult bekennen voor die classe van Zutphen ende die kercke te Steenderen. Ende sal bij de classe van Zutphen vorder gelet werden, off sijnen dienst daer

---

[1]) „ende" S en T hebben „offte".

ter plaetsche stichtelick sal wesen, off datt het raetsaemer sij hem op een ander plaetsche te brengen.

25. Op het derde gravamen antwoort synodus, datt alle schoolmeesters ende custers behoorden te sijn lidtmaten der Gereformierde kercke. Daer sodane niet en sijn, daer sullen die respective kerckendienaeren arbeyden haer daertoe te brengen, dwelck niet en konnende te wege gebracht werden, soo sal men bearbeyden dieselve behoorlickerwyse te removeeren.

26. Het vierde gravamen belangende, daerin geremonstreert wort, datt die wtlantsche kerckendienaeren, hier te lande in dienst synde, haer bedroeven van wegen eene lantkostuyme in Veluwen, daer die keurmeyster macht heefft eenes wtlantschen verstorvenen weduwe, van watt staet sij wesen mach, aff te haelen een van haere beste mobilien (daerdoor dan die arme weduwen ende weeskinderen der affstervende predicanten in Veluwe noch meer bedroefft werden), daerop aviseert desen synodus, datt diegene, die haer hierin beswaert vinden, sich bij tijts bij het Edele Hoff vervoegen sullen om te versoecken, datt sij hiervan mochten gesubleveert werden, verhopende datt het Edele Hoff den kerckendienaeren daerin faveur sal bewysen.

27. 5um gravamen belangende wort geacht te stryden met die eerbaerheyt, namentlick datt eener trouwen sonde sijner affgestorvener huysvrouwen styffmoeder.

28. 6 gravamen spreeckt van het versoecken eener eerlicker onderhoudinge voor die weduwen der affstervende predicanten. De synodus verstaet, datt ditselve gantsch billick is, ende datt het met aller [1]) vlyt sal geprocureert werden.

Particularia.

29. Alsoo Henricus Slatius noch geen genoch contentement den broederen gegeven heefft over die beschuldiginghen tegens hem ingebracht, soo wort hem noch belast in te brengen binnen een maent tyts acte van enicheijt ende suyverheyt in die leere van die kerckendienaers binnen Middelburch ende Sirckzee alsoock acte van reconciliatie met dieselffde, twelck niet geschiedende offte niet in debita forma die wtbrengende, soo sullen deputati synodi met die gedeputeerde des classis van Nieumegen sich beraetslagen ende datt op het spoedichste, watt hun vorder met hem te doen

---

[1]) „aller" S en T hebben „moegelijcken".

sij, ende sullen die edele h. Raden van allen desen by tyts verwitticht worden. Worden oock die broederen des Nieumeechsen classis (die nae de wetenschap, welcke sij van dese saecke gehadt hebben, haer devoor gedaen hebben) vermaent, aen die broederen in Zeelandt op het spoedichste te schryven ende haer te [1]) bidden, datt sij doch haer niets en onthouden, watt tott openinge der saecke SLATII haer bewost is. Ende en sal SLATIUS nae den tyt synes verreysens nae Zeelandt niet wederom den predickstoel betreden, voor ende aleer hij sich sal gepurgeert hebben.

30. De broederen van Nieumegen worden versocht die goede handt aen te houden met die van Heel by die edele h. Gedeputeerden haeres quartiers, datt een supplementum stipendii moge gevonden worden tott onderhoudt enes predicanten aldaer.

31. Pro LAURENTIO REMIGIO VAN HASSELT, gewesene pastoor in Warwijck [2]), die alhier met goet genoegen der h. ende broederen geproponeert heefft, beloven die broederen deses synodi het beste te doen bij die respective Gedeputeerde haerer quartieren, datt hij enich subsidium moge erlangen om een tytlanck te studeeren ende sich ad ministerium te praepareeren.

32. Die synodus verstaet, datt die broederen van Nieumegen den deputatis synodi sullen in handen stellen den brieff in originali, die het voorledene jaer D. WTENBOGARDUS etc. aen den synodum te Nieumegen geschreven heefft, ende sullen dieselffste D. ELLARDO MEHENIO daervan copie mogen geven.

Quaestio.

33. Wort gevraecht, hoe sich een kerckendienaer houden sal, indien enige lantlopers, die sich Heydenen noemen, begeeren haere kinderen in de Gereformeerde kercke te laeten dopen? Resp. Dewijl susdanige lantlopers gene onchristenen maer meestendeels christenen, jae oock enige derselffsten lantsaten syn, soo sal men goede achtinge geven, off die olders selffs gedoopt sijn ende off oock die kinderen tevoren ergens waer anders gedoopt syn. Indien het eerste jae, ende het ander neen bevonden wert ende die olders beloven haere kinderen in de christelicke religie op te trecken, soo sal men se doopen, doch sonder gevaeders, tensij van haere compaignie, opdatt alsoo sooveel mogelyck die onbetaemelicke iteratie des heyl. doops voorgekommen worde. Want meermaels bevonden is, datt dusdanige lieden

---

[1]) „te" T heeft „te vermaenen en". [2]) „Warwijck" S en T hebben „Warwick in Flaenderen".

om nieuwe pillegelt te krygen haere kinderen op verscheydene plaetschen hebben laeten dopen. Men sal oock die olders ernstelick vermaenen sulck enen coursch van leven aff te staen ende int sweet haeres aenschyns haer broott eerlick te gewinnen.

Inspectores classium.

34. Inspectores classis sijn ditt jaer:
in classe Neomagensi Gerardus Livius ende Johannes Weigelius;
in classe Tiel-Bommelana Henricus Leo, Alardus Frisius;
in classe Zutphaniensi Bernhardus Stedemeijerus, Casparus Solingius;
in classe Arnhemiana Henricus Brumanus, Arnholdus Kemmenerus;
in classe Hardrovicena Rutgerus Vitaeus, Joachimus Straetmannus.

35. Nieuwe aengenomene predicanten. Tott den dienst des godtlicken woorts syn [1]) aengenomen:
In classe Neomagensi: Samuel Veltius tott Haren ende Herwen, Henricus Vredaeus tott Hees ende Neerbosch, Gerhardus Noormannus tott Randwyck;
Tiel-Bommelana: Petrus Lucanus tott Eck;
Zutphaniensi: Lambertus Rotarius [2]) tott Almen;
Arnhemiensi: Reinerus Liesselius te Hoevelaken.

36. Deputati synodi sijn ende blyven ditt jaer D. Johannes Fontanus ende D. Sebastianus Dammannus. In die plaetsche D. Johannis Coitsii ende D. Henrici Leonis, die nu twee jaeren lanck ditt ampt bedient hebben, worden gesubstitueert D. Henricus Lephlerus ende D. Ellardus a Mehen.

37. Locus proximae synodi sal wesen die stat Tiel. Edoch soo men om aldaer den synodum te houden die onkosten niet en soude konnen obtineeren, soo sal Arnhem die plaetsch des synodi wesen.

38. Sijn die edele, hoochgel., wyse, achtbaere h. Raden bedanckt voor haere bywoninge ende goede advysen, alsmede die wyse, achtbare h. burgemeester Alphardus Brinck.

39. Syn oock bedanckt die deputati synodorum Zuyt ende Noordthollandiae van wegen haere godtsalige ende stichtelicke bywoningen ende goede advysen.

---

1) „syn" S en T hebben „sijn dit jaer". 2) „Rotarius" S en T hebben „Noteraius".

40. Nae gehoudene censura morum ende dancksegginghe tott Godt den Heere is die synodus in vrede gescheyden den 3 Julii vesperi hora 8 1612.

Ellardus van Mehen, praeses sijnodi.
Henricus Lepflerus, assessor synodi.
Wilhelmus Baudartius, synodi scriba [1]).

Acta synodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae, gehouden tot Arnhem van den XV^en^ *Junii tot den* XXVIII^en^ *Julii incluis anno* 1618.

Sessio I^a^, II^a^, III^a^, 16^en^ et 17^e^ Junii.

I.

Nae gedaene gebet tot Godt den Almachtigen by den preside des laestgehoudenen synodi, D. Ellardo a Mehen, is by dengeenen, die ad synodum hanc compareerden meerder getal bevonden dan daer gewoontlick was, alsoo dat vuijth den classe van Tiell-Bommel twalffe in plaetse van viere nae het gebruick van voorgaenden synoden zijn verschenen. Waerover die broederen desselven classis gevraecht sijnde, vooreerst verclaert hebben, dat Tiell ende Bommel in twee classen waeren verdeilt vuijth cracht van seecker acte des synodi, in anno XVI^c^ drie tot Zutphen gehouden, meldende dat, waer thiene in getale sijn, classem moegen maecken ende constitueren, ende dat die vuijth den classe van Thiell achte sterck in den getale waeren gecompareert.

II.

Waerover questie gevallen zijnde, welcke viere van dese als deputati classis ad sijnodum t'erkennen waeren, heeft die vergaderonghe voor acceptabel erkent ende voor gecommittierde ad sijnodum hanc aengenomen [2]) die viere, welcke volgende het recess des Edelen Hooffs ende der landtschaps Gecommittierden in den maent van Augusto anno 1617 door meerderheyt der stemmen ende ter gewoontlicker plaetsen des classis waeren gedeputiert.

III.

Waervan die andere broederen van Tiell ad synodum nationalem hebben geappelliert.

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn authentiek. [2]) „ende — aengenomen" ontbr. in T.

IV.

Maer die broederen van Bommel hebben versocht, dat zij mochten pro classe erkent ende haere gecommittierde pro parte synodi hujus aengenomen worden, waerin die vergaderonghe gheen goedt contentement genomen en heeft, alsoo sij eerst van den synodo hadden behoeren gequalificiert tho wesen, aleer ende bevoerens sij ad synodum konden verschijnen. Doch heeft die synodus vredelieffdenshalven ende om verder dispuiten te vermijden tselve overgesien ende den classem van Bommel hiermede als een besondere classis erkent ende aengenomen.

V.

Hebben oick dieselve broederen der vergaderingh voorgestelt, dat zij met die broederen, soo van wegen den Thielschen classem plaets genomen hadden, geen plaetsen nemen en konden noch hen eenige stemme gonnen ofte ijet mit haer decideren, alsoo sij hen alle broederschap hadden opgeseijt. Waerover die vergaderonghe langhe opgehouden sijnde, is eindtlick besloten, dat men ad electionem officiariorum hujus sijnodi soude treden ende dat alsdan die broederen van Bommel souden voorbrengen tghene sij tegen die anderen hadden, om, alles gehoort ende rijpelick overwogen zijnde, daerop te doen nae behoeren. Waertegens die van Bommel hebben gerepliciert, dat sij den broederen des classis van Tiell geen stemme en konden thostaen, voor ende aleer zij van dieselve satisfactie hadden ontfanghen. tWelck daerbij verblijvende, is men voorts tot die electie getreden.

VI.

Ende syn bij gemeine stemmen verkoeren in presidem D. Wilhelmus Baudartius, in assessorem D. Coenradus Heckerus, in scribam D. Gellius de Bouma.

VII.

Tot dese vergaderinghe sijn verschenen vuijth den classe van

Nymegen:

D. Gerardus Livius, verbi d. m. } tot Nijmegen,
D. Johannes Coutius, v. d. m. }
D. Coenradus Heckerus, v. d. m. tot Slijckewijck,
D.D. Johannes de Biel, ouderlinck tot Nijmeghen;

Thiel:

D. Bernerus Bushovius, v. d. m. in Soelen,
D. Paulus Colonius, v. d. m. tot Maurijck,
D. Johannes Verhouwel, v. d. m. tot Eck,
Maes Gerritsen, ouderlinck van Soelen;

Bommel:

D. Henricus Leo, v. d. m. } tot Bommel,
D. Johannes Narcius, v. d. m. }
D. Ernestus Marsmannus, v. d. m. tot Deijl,
D. Johannes Verschuyl, v. d. m. tot Kerckwijck, als ouderlinck;

Zutphen:

D. Wilhelmus Baudartius, v. d. m. tot Zutphen,
D. Andreas Swavius, v. d. m. tot Loichem,
D. Gellius de Bouma, v. d. m. tot Gorsel,
Johan Wentholt, ouderlinck tot Zutphen;

Arnhem:

D. Henricus Schram, v. d. m. then Aenstoot,
D. Henricus Magirus, v. d. m. tot Nijbroeck,
D. Arnoldus Kemnerus, v. d. m. tot Eede,
D.D. Wilhelmus Stephani, v. d. m. tot Arnhem, als ouderlinck;

Harderwijck:

D. Johannes Rhodius, v. d. m. tot Harderwijck,
D. Fredericus Curtenius, v. d. m. tot Garder,
D. Rutgerus Vittaeus, v. d. m. tot Epe,
Jacob Voeth, burgermeester ende ouderlinck der stadt Harderwijck.

Is oick tot dese vergaderonghe verschenen, als van tEdele Hoff verschreven zijnde, D.D. Anthonius Thijsius.

Ende vuijth den naeme der kercke van Zuijdthollandt met genoechsame credentie D. Henricus Arnoldi, predicant tot Delft, welcke den broederen welkoem ende aengenaem geweest is.

Deputatus Noorthollandiae en is van wegen zijner indispositie niet gecompareert.

Alsoo zijn oick by dese vergaderonghe verschenen nae gewoonte ende gebruijck de deputati synodi D. Henricus Lepflerus, D. Sebastianus Dammannus ende D. Ellardus à Mehen om in die vergaderonghe van all haere gebesoigneerde te rapporteren.

VII.

Van den Edelen Hove ende als gecommittierde der landtschap die edele, erentfeste, hoichgeleerde ende seer discrete heeren D.D. Martinus Gregorii, raedt des forstendombs Gelre ende graeffschap Zutphen, joncker Goossen van Varick, eerste reeckenmeester ende raedt desselven, joncker Henrick van Hell, burgermeester der stadt Zutphen, ende joncker Johan van Goltstein, richter ende rentmeester van Veluwen.

IX.

Die credentie voorgelesen sijnde, sijn eerstelick die broederen van den Nijmegschen classe versocht verclaringhe te doen over dese clausule haerder credentie ende instructie (als namelick: wij senden met instructie van alsulcke poincten, als wij op ditmael tot bevorderinghe des rijckx Christi ende tot vereenighe der ontruster kercken hebben noodich gevonden voor te dragen), daerop die broederen hebben verclaert dieselve sonder arch gestelt te zijn ende alsoo te verstaen, dat sij voorts tot alle voorvallende saecken gelastet sijn soowel als tot verhandelinghe haerder gravamina. Ende sijn die gecommittierden des Nijmegschen classis aengenomen, indien niet anders tegen dieselve in dese vergaderinghe soude moegen worden voortgebracht.

X.

Die credentien dero van Thiell bij allen quoad formam aengenomen ende voor goet gehouden zijnde, is alleen bij drie vuijtten classe van Nijmegen ende allen van Bommel voor nul ende van geender weerden geacht, voor sooveele aengaende is beijde die committenten ende gecommittierde.

Sessio 4ª, 17 Junii post meridiem.

I.

Aengaende die persoonen soo gecommittiert is gevraecht, off ijmandt op dieselve ijet hadde te seggen, waerom sij dese vergaderinghe niet mochten als pars synodi bijwoonen. Hebben die broederen van Bommel verclaert gantschelick niet te konnen thostaen, dat sij in dese vergaderinghe als classis van Thiel souden plaetss hebben. Redenen waerom sijn van hen dese naevolgende bijgebracht.

II.

1. Dat sij hem ende anderen meer alle kerckelicke gemeinschap neffens woorden oick met formele acte ontseijt hebben ende rondtvuijth gejudiciert (twelck haer ommers niet en betaemde ende niet alleen deser maer oick den synodo nationali prejuditiabel was), dat men in goeder conscientie met ons soodanighe gemeinschap niet en behoorde noch mochte houden.

2. Dat offwel door hevicheijt die van Thiell, in den classe van dewelcke questie valt, van malcanderen gescheiden sijn door oorsaecke, dat eene parthije buijten gewoonte ende onverwacht met haere ouderlinghen van het platte landt compareerden, d'andere niet, evenwell tot sulcke prerogative niet en kan procedieren vuijth crachte van het aenscrijven des Edelen Hoeves, waerdoor haer belast wierdt classem te houden in Augusto (soo gesustiniert wordt), gemerckt dat noch eijgentlick dien dach was geprefigiert

noch belast een soo gewichtige saecke soo confuselick te handelen tot soo groote commotien ende beroerten, als tegenwoordich in desen synodo daerover valt, maer dat sij veele eer sich hadden behoeren naerder te verstaen, die affwesende ouderlinghen te convoceren, vuytstellinghe te nemen ofte then minsten verwacht te hebben tot den namiddach op de aenkompste dijer van Nijmegen ende Bommel nae ouder gewoonte, opdat door derselver onderhandelinghe haere misverstanden hadden mogen weghgenomen worden, twelck niet geschiet sijnde, woe [1]) kan haere confusie desen synodo oft den ouder classi prejudicieren.

3. Dat sij haer vindende in meerder getal dan d'andere ende ilende then hoichsten tot vorderinghe van haer voornemen sonder eenichsins het mennichvoldich versoeck der broederen van Thiell om op d'aenkompste dergeenen te wachten, met welcke die classis altijdt correspondentie gehouden heeft, in te willighen, groot oorsaecke gegeven hebben om haeren handell verdacht te maecken ende D. Vredaeum cum suis tot die hevicheyt, die pretendiert wordt, te verwecken.

4. Dat haere genaembde classicale authoriteijt ofte staet niet en kan geachtet worden op de resolutie ofte wille van die heeren Gecommittierde der landtschap gefondiert te sijn, alsoo naederhandt dieselve heeren Gecommittierden die van Thiell (wy verstaen die oude) door thoseindinghe van brieven, den classem raeckende, langhe nae die voorss. confusie voor den classem gekent hebben.

5. Dat sy, sonder satisfactie gedaen te hebben van haere ontijdighe schueringhe (onses oordels), andere hebben geadmittiert ad ministerium, geexaminiert ende geconfirmiert, die nu met haer pluraliteijt van stemmen constitueren ende haer mede gecommittiert hebben.

6. Dat zij tot den dienst sonder kennisse des classis thogelaten hebben eenen soodanighen, die sonder attestatie sijnes classis, daer hij vuijth vertooghen is, tot haer gekommen is, tegen alle kerckenordeninghe ende sulcx te dier tijt, als sij noch d'occasie niet hebben gehadt, daerop men sich nu fondeert om classem Tielanam te mogen representieren.

7. Dat sij om een scriptum, van ons aen de landtschap geexhibeert, ons in publicque scriften voor luijden schelden, die met versierde ende erdachte calumnien omgaen ende een leere drijven (notierende die questieuse poincten), van dewelcke sij een affkeeren ende een affgrijsen hebben.

8. Dat sij haere macht extendieren buijten haere limiten, sich onderwindende den dienst der kercken, buijten haeren classe gelegen, niet alleen sonder weeten maer oick met groote disreputatie ende naedeel desselve classis, als van Oijen ende anderen plaetsen meer.

---

[1]) „woe" S en T hebben „soo", X heeft „hoe".

9. Dat het protest ende appel der broederen van Thiel haer secludiert van alle qualificatien, daervan men disputiert.

Concludierende oversulcx die van Bommel, dat die personen voorss. niet en sijn habijll om desen sijnodo voor desen tijt bij te woonen tot accommodatie der verresener gheschillen, ende versoecken met alle reverentie, dat men haer then besten wil houden, dat sij haer denselvigen niet konnen vooralsnoch associeren [1]) ofte die decreten voor goedt erkennen, die met haere advijse geconcludiert zijn ofte sullen worden.

III.

Die broederen van Thiell, nu plaets nemende, hierop gehoort sijnde, hebben versocht copie deser beschuldinghen om daertegens haer noodighe verandtwoordinghe in te brenghen. Is denselven geconsenteert ende in aller kortheijt te andtwoorden belast.

IV.

Is daernae die credentie dijer van Bommel voorgelesen ende insgelijcken versocht verclaringe [2]) van de woorden haerder credentie (dat sij haer gelasten te resolvieren alles twelck in den classe haer niet was interdiciert) [3]). Verclaerden die broederen, dat door die interdicierde dingen verstaen werde, dat sij niet en souden thostaen, dat geweecken worde van de eenmael wel aengestelde ende aengenoem ordere der kercken ofte ijet daertegens gehandelt.

V.

Opt vorder [4]) ondersoeck van dieselve credentie hebben sij verklaert hen niet te willen onderwerpen die stemme der gecommittierde des classis van Thiel.

VI.

Ende alsoo zij in plaetse van een ouderlinck medegebracht hadden een kerckendienaer, hebben sij verclaert sulcx gedaen te hebben bij gebreck van een ouderlinck vuijth de kercke van Bommel volgens die deputatie te konnen krijgen.

VII.

Bij occasie van desen is oock gementioneert, waerom die classis van Arnhem nijmandt vuijth die hooffstadt als predicant tot dese vergaderinghe hadde gedeputiert. Heeft die sijnodus (naedien dat die gedeputierde reden hadden gegeven) geacht sulcx te behooren tot de vrijheijt der classen om vuijth haeren middel te deputieren die bequaemste, tsij vuijth steden ofte dorpen, waert hen gelieven sal.

---

[1]) „associeren" X heeft „affecteeren". [2]) „verclaringe" ontbr. in de andere codd. [3]) „interdiciert)" T heeft „g'interdiciert) openinge te geven". [4]) „vorder" ontbr. in X.

VIII.

Aengaende nu die gecommittierde personen, in die credentie dijer van Bommel genominiert, hebben die broederen des classis van Thiel dieselve geaccusiert van naevolgende dingen:

1. Dat zij met expresse classicale acte haere aenkomende predicanten hebben verobligiert geen communicatie metten Contraremonstranten te houden tot ontrustinghe haeres classis.

2. Dat sij oick haere aenkommende predicanten verbijnden door gelijcke classicale acte sooverre in mutuele tolerantie, dat sij alle tijdt procedieren sullen tot defensie van die Remonstrantie, bij die van het Nijmegsche quartier tot Arnhem overgegeven.

D'acte luijdt aldus:

Is met tamelick goetgenoegen aengehoort een propositie van Henrick Voegels, met vertoninghe van de beroepinghe, op sijn persoen gedaen van die van Poderoijen, waervan die approbatie wordt gehouden in advis, totdat het classis die saecke naerder sal hebben gecommuniciert met den heer van Poderoijen. Bij provisie verclaert Henrick Voegels voorss. thoe te staen onderlinghe verdraegsaemheijt met den aencleven van dijen, beloovende sich t'onthouden van alle alsulcke communicatien met dengheenen, die der Contraremonstranten gevoelen [1]) toestaen, diewelcke souden mogen strecken tot onruste deses classis, ende sich in alles te conformieren met den classe, selffs tot defentie van de Remonstrantie, vuijth den name deses quartiers tot Arnhem overgegeven, belovende dese acte te onderteickenen, wanneer hij sal geexaminiert wesen, gelijck dieselve insgelijckx Elias Spranckhuisen sooveele sijn persoon aengaet beteickent heeft. Onder stondt: Elias Spranckhuisen, Henrick Voegels. Noch wat leger stondt: Dit alles verhandelt ende beslooten den XIIII^{en} Februarii anno 1617. Onderteickent: Wilhelmus Remantius, classis praeses, Gerardus Adriani Duijffhuijsen, assessor, Johannes van der Leure, scriba.

3. Dat sij oick die Gereformeerde leeraren opdichten sodanighe poincten, waervan sij seggen een grouwel te hebben ende liever geen predicanten te zijn dan tselve gevoelen tho te staen.

4. Dat zij predicanten in haeren classe tot den dienst vorderen expresselick tegens teerste affgescheijt ende resolutie der landtschap.

5. Dat sij haere instructie, then minsten over die gravamina, van de kercke sijnodael hen thogesonden, hebben gekregen alleen van een deel haeres classis sonder den ghehelen classem debite te convoceren.

---

1) „gevoelen" ontbr. in de andere codd.

Concludierende derhalven, dat dese gecommittierden in desen [1]) sijnodo niet ontfanckelick [behoorden te wesen] [2]).

IX.

Op dese accusatie hebben die van Bommel versocht [3]) copie ende gelijcken tijdt om haer defensie te doen, twelck hen is gegont.

X.

Voorts is in die verlesonghe derselver credentie aengemerckt, dat vuijth die stadt Bommel twee predicanten teffens waeren gedeputiert, woe oick vuijth die stadt Nijmegen, maer heeft den sijnodus sulcken manieren van doen als ongewoontlick geimprobeert ende voortaen niet meer te [ge]schieden, then waere bij gewichtighe redenen ende oorsaecke gestatueert.

XI.

Ende bij occasie van desen is mede in consideratie genomen, dat die van den Grave vuijth den classe van Nijmegen waeren gescheiden sonder kennisse des sijnodi ende by hen selffs een classem hadden gemaeckt, nergens onder eenen sijnodo hen begevende. Vindt sijnodus aen [4]) den doorluchtighen Prins van Orangnien te versoecken, dat sijn Dorl. gelieve sij daertho te vermanen, dat sij hen by den classem van Nijmegen weder verfoegen ende alsoo onder den synodo van Gelderlandt, daeronder sij te voeren gestaen hebben, ofte andersints dat sij hem voegen bij de Gereformeerde kercke van Brabant, alsoo geen clsssis int besonder en behoort te sijn sonder haer onder eenigen sijnodo te begeven.

Sessio 5ª, 18 Junii ante meridiem.

I.

Die credentien der gecommittierden van Zutphen, Arnhem ende Harderwijck, naedat sy voorgelesen sijn, sijn voor goedt ende die gecommittierde als genoechsam gequalificiert erkent ende aengenomen, alsoo nochtans diewiel die conditien in deselve vuijtgedruckt (als namelick, indien sulcx, als sy voor goedt kennen sullen, niet en gereijckt directelick ofte indirectelick tot eenigen nadeel van de waere, eenmael aengenomene ende bekende leere der waerheijt, die in conformite van Gods hillige woordt in de Nederlandtsche Confessie ende Heildelbersche Cathechismum (verstaen sijnde ende aengenomen in sulcken sin ende meijnonghe, als dieselve tot noch toe hier te lande in onse kercken

---

[1]) „desen" S en T hebben „haeren". [2]) Het tusschen [] geplaatste is overgenomen uit T. Het ontbr. ook in S. X heeft „en zijn". [3]) „versocht" ontbr. in de andere codd.
[4]) „aen" de andere codd. hebben „nodich aen".

genomen ende verstaen zijnde) begrepen is, off oick tot verswackinghe ende inbroeck der kercklijcker ordere, die in dese kercken des vorstendoms ende graeffschap in conformite van de nationale, provintiale ende classicale resolutie tot noch tho onderhouden ende gebruijckt) ende bij anderen als een gravamen was vuijtgeschreven, dat dieselve oick als een gravamen in weerde soude verblijven ende ter behoirlicker tijt geventiliert worde.

II.

Die credentien affgehandelt zijnde, is men weder gekommen tot die saecke der classe Thiell ende Bommel ende hebben die broederen des classis van Tiel gepresentiert staendesvoeths op die beschuldinghen dijer van Bommel t'antwoorden ende haere clachten, die sij tegens dieselve ingebrocht hadde, te verificieren. Maer alsoo zij noch eenige dinghen op die gecommittierde personen ofte eenige derselver als personen noodich hadden te seggen ende haer bewijs noch niet bij der handt en was, hebben sij versocht, dat hen twee daegen tijts mochten gegont worden om tselve te verkrijgen, twelck hen is geconsentiert.

III.

Ende die van Bommel haere redenen (die sij te voeren ad pennam gedictiert hadden) weder oversien ende overwoogen hebbende, hebben dieselve weder scrijftelick ingegeven, begeerende dat dieselve wel mochten geponde-reert worden, haer daermede den oordel der sijnodale vergaderinghe onderwerpende. Ende alsoo dieselve beschuldinghen vermeerdert ende in die voorgaenden ijet verandert, hebben die broederen van Tielschen classe tijt om haer daerop te bedencken ende haere andtwoorde daernae in te brenghen versocht, dat hen gegont is.

IV.

Ondertusschen is men getreden tot die saecke der predicanten van Nijmegen aengaende haer suspensie van den kerckendienst aldaer.

V.

Ende hebben dieselve versocht, dat doch in de vergaderonghe dese questie geventileert ende affgedaen mochte worden, off namelick die suspensie [1], bij den E. raedt der stadt Nijmegen sonder advis des kerckenraedts aldaer (soo sij seijden) ende des classis over hen gedaen, voor wettelick soude mogen tho houden zijn ofte niet.

---

[1]) „die suspensie" ontbr. in X.

VI.

D'acte van suspensie woe oick van appel ende te gelijck die brieven, inhoudende de redenen haerer suspensie, van den Eers. raedt der stadt aen den sijnodo gesonden, gelesen zijnde, hebben die predicanten voorss. versocht, dat sie daerop gehoort, haer defensie te doen gestadet ende die stucken ter [1]) handen gestelt mochten worden, met vordere begeerte dat, off sij die [2]) tot nadeel van haer E. heeren des magistraets souden moeten spreecken, niet en souden gehouden worden als tot vilipendentie van haere E. heeren maer tot haere noodighe defensie te strecken, haer den oordel deser vergaderonghe onderwerpende. Daerop die stucken hen ter goeder trouwen zijn then handen gestelt ende haere andtwoorde scriftelick in te brengen belast.

Sessio VI^{a}, 19^{en} Junii ante meridiem.

I.

Ende alsoo sommige kerckendienaren vuijth den quartieren van Nijmegen van den Edelen Hove om redenen voor dese vergaderinghe te verschinen waeren gecitiert ende oick gecompareert ende men tot die saecke noch niet en konde koemen, is op haer versoeck hen geconsentiert te mogen vertrecken mits haer bescheijt hier laetende. Ende indient die noot vereijscht, sullen zij weder verscreven worden.

II.

D. Abrahamus Hasius [3]), mede neffens D. Ellardum Frisium cum suis, van sommigen des Tielschen classis tot dese vergaderinghe gecommittiert ende met dieselve als niet tot dese vergaderonghe gehoerende affgewesen sijnde, heeft bij requeste acte versocht van desen, opdat door sijn thuiskommen geen onruste in zijn gemeinte mochte veroorsaeckt worden. Is hem dieselve vergont ende gegeven.

III.

Ende alsoo eenige brieven van den E. raedt der stadt Nijmegen werden gepresentiert, raeckende de qualificatie van de ouderlinghschap D.D. Johannis de Bijl, syn dieselve voorgelesen, maer die decisie daerop is opgehouden, totdat die saecke der predicanten aldaer sal affgedaen zijn.

IV.

Hebben oick eenige vuijth den kerckenraedt van Nijmegen door gemelten D. Bijl laeten presentieren seeckere commissie van wegen dieselve, te gelijck

---

[1]) „ter" T en X hebben „haer ter". [2]) „die" S heeft „ijtz", zoo ook T en X.
[3]) „Hasius" de andere codd. hebben „Haesius".

mede audientie versoeckende. Maer in het lesen der commissie gehoort zijnde, dat sij met meer titulen waeren behangen, als hen competierde, hebben die E.E. heeren gecommittierde des Edelen Hoeves ende landtschaps volgende haer E.E. last dieselve in sulcken qualiteijt niet willen laeten kennen noch ontfangen, als strijdende tegens den staet vant landt ende acte [1]), bij sijn Princelicke Excellentie tot Nijmegen gedaen ende van de landtschap geratificiert. Is oversulcx hen die commissie weder teruggegesonden ende door GERARDUM LIVIUM aengeseijt, dat sij, sulcke titulen laetende, als ouderlingen gequalificiert, souden audientie versoecken.

Sessio VII^{a}, 19 Junii post meridiem.

I.

Dese gecommittierden weder verschinende hebben haer commissie, naedat sij tot audientie waeren thoegelaten, in goeder forma getogen [2]) ende begeert, dat sij mochten verclaringhe doen van tghene sij volgende het aenscrijvens des E. magistraets over haere predicanten in haeren kerckenraedt hadden gedaen ende haer appel van den IX^{en} Aprilis te vervolgen. Dese verklaringhe int langhe gedaen ende die stucken gelesen sijnde, is goetgevonden bij de vergaderonghe, dat sy dieselve mit een kort verhael ende conclusie souden overgeven, twelck zij hebben aengenomen te doen ende oick daernae hebben gedaen.

II.

Is oick hervat die saecke tusschen den classe Tiel ende Bommel, ende naedat sij beijde vuijtgestaen waeren, is by de vergaderinghe goetgevonden die beijde parthijen t'accomodieren ende te vergelijcken. Hebben tot dijen einde aen deselve gesonden D. assessorem ende D. deputatos synodi. Maer alsoo dieselve niets en hebben konnen obtinieren ende, sij weder ingestaen sijnde, die vergaderinghe oick niet mochte verwerven, heeft die vergaderinghe beijde parthijen weder doen vuijtstaen ende daernae elck parthije int besonder affgevraecht, off sij hem den oordeel des sijnodi wilden onderwerpen, alle disputen laeten vaeren, haer met malcanderen vereenighen ende alles vergetende henvorder goede correspondentie ende eenicheijt houden, voorbehouden nochtans eenen ijgelijcken alle tgeene personeel soude mogen sijn off des landtschaps reces soude mogen aengaen. Die van Tiel hebben hen gewillich den oordel des sijnodi onderworpen, maer die van Bommel en hebben gantschelick niet, als prefererende expres verbot haeres classis, noch door bidden, smeecken, contestatien, protestatien des synodi, jae oick

---

[1]) „acte" de andere codd. hebben „actie", gelijk onze cod. eerst ook had. [2]) „getogen" S en X hebben „bethoont", T „vertoont".

selffs der E. heeren gecommittierden der landtschap ofte oick andersints daertho konnen beweeght worden. Die synodus wedersijts redenen aengehoort hebbende, blyft dieselve bij haere eerste resolutie, over die qualificatie der broederen van Tiel genomen.

Sessio VIII^{a}, 20^{en} Junii ante meridiem.

I.

Ende hebben eindtlick die van Bommel overgelevert seecker gescrift, nae hetwelcke zij in sijnodo wilden erkent wesen ende daernae haere sitplaetsen nemen. Het scrift, principalick in drie artickelen vervaet, luijdt aldus:

II.

1. Dat die broeders, hier vergadert, ende specialick die genaembde classis van Tiel verstaen, dat zij die van Bommel houden ende erkennen voor haere broeders in Christo, mette welcke sij begeerden te houden goede correspondentie, kercklijcke [1]) vrede ende gemeinschap der meijnonghe om haer over die differenten poincten van die predestinatie met den aencleven van dien niet te beswaeren met eenige censuren ende naeredenen maer geerne te dulden ende te verdragen, totdat den sijnodus nationael daerin sal hebben gedisponeert. Twelck die van Bommel voorss. verstaen noodich te wesen, indien het eernste meijnonghe is, dat sij met dese sijnodale vergaderinghe nae de goede intentie, eerste ende principaelste resolutie der heeren Staten deser provintie sullen besoigneren tot accommodatie der verresener misverstanden.

2. Dat in hetghene dispositiff sal wesen tot den synodo nationael, soo leere als ordere aengaende, niet sal worden geprocediert met averstemminghe.

3. Dat met gelijcke averstemminghe niet en worde geratificiert tghene tegen ofte buijten die eenmael aengenome ordeninghe der kercken (die sonder kennisse des nationalen sijnodi onses erachtens tot nijmandts, veel weijniger geheler classem beswaernisse behoort geinfringiert te worden) geintroduciert is, maer veeleer dat alle dingen daernae werden geredressiert, sijnde andersints onnodich, dat men in synodis nationalibus ordeninghe versoecke ofte die aldaer helpe constitueren.

III.

Daerop hen is aengesacht, dat den sijnodo competiert wetten te geven ende niet van eenen classe t'ontfangen ende dat oick tselve geschrift met het affgescheijt der landtschap was strijdende, derhalven dan hen gelieven

---

[1]) „kercklijcke" de andere codd. hebben „kerckelicke ende broederlicke".

soude sitplaetse te nemen sonder verdere exceptie te gebruicken, ende dat die broeders gesaementlick presentieren goede eenicheyt ende vrede met hen te holden, blijvende in alles bij de affgescheijden resolutie ende daerop gevolghde approbatie der landtschap.

IV.

Waertegens die van Bommel verclaert hebben, dat wanneer haer den eersten artickel haeres geschrifts pro ut jacet niet geheelick en konde toegestaen worden, sij alsdan die vergaderinghe te vergeeffs souden bijwoonen, aversulcx te verwachten dat bij dese sijnodo (die sij voor een wettelicke synodale vergaderinghe te voorens bekent hadden) in de vrese des Heeren volgens Godts woordt soude worden geresolviert. Ende syn daermede vuijth die vergaderinghe gescheijden, versoeckende copie van tghene aver hen hier was geresolviert, twelcke hen is gegont, naedat die vergaderonghe soude gescheiden zijn.

V.

Maer dieselve weder ingevordert sijnde, is hen van den praeside in name der vergaderinghe aengeseijt, dat off sij bij de vergaderinghe niet verblijven wilden, nochtans goetgevonden was, dat sij by der handt souden blijven, aengesien die vergaderinghe noch veel met hen hadden te verhandelen, daerop sij haer bedencken genomen.

VI.

Sijn den sijnodo overgelevert seeckere brijven van den Franschen synodo, gehouden tot Charanton, aengaende eerstelick eenen Wachendorff, denwelcken sij geleent hadden tot continuatie sijner studien die somma van 725 gl., diewelcke hij noch niet hadde gerestituiert, versoeckende dat hy door den sijnodum ad restitutionem mochte gehouden worden. Maer alsoo dieselve tot Lennich in den lande van Guijlich staet, sullen die brijven hem ende den kerckenraedt aldaer thogesonden worden.

VII.

Ende noch een Jacobus Sigart, diewelcke vuijth Franckrijck gescheiden was ende sijne gemeinte in hoichsten nooden onwettelick hadde verlaeten, sustinierende dat men eenen alsulcken niet soo licht en behoirde in den kerckendienst aen te nemen, maer veeleer groote censure over denselven te laeten gaen. Sal die sijnodus sich per deputatos sijnodi [1]) daerop informieren ende alsdan daerin doen nae behoeren.

---

[1]) „sijnodi" ontbr. in de andere codd.

Sessio IXª, den 20en Junii post meridiem.

I.

Sijn oick in de vergaderinghe gecompareert D. ANTHONIUS LEO, Mr [1]) PETER SEGERS, D. SEGERUS WILHELMI ende D. ELIAS SPRANCKHUISEN, alle dienaere des godtlicken woordts in den classe van Bommel, ende hebben veele ende verscheidene beschuldigen met bewijs daertho dienende ingebrocht, concludierende bij remonstrantie 1. dat sy onschuldich mochten gehouden worden aen de procedure des classis van Bommel; 2. dat behoirlicke censure over sommige lasterende ledematen des Bommelschen classis mochte gehouden worden; 3. dat, indien die gecommittierden desselven classis den christelicken sijnodo niet wilden bijwoonen, sij alsdan [2]) tot dieselve mochten verscreven worden; 4 dat die onbehoirlicke acte, in den classe beraembt, mochte affgeschaft worden. Heeft die sijnodus goetgevonden die dinghen, wanneer die saecken then principael sullen affgedaen sijn, bij der handt te nemen ende daerop te doen nae behoeren.

II.

D.D. MARTINUS GREGORII, raedt des vorstendombs Gelre ende graeffschaps Zutphen, heeft in die vergaderinghe vuijth naeme die van Bommel verhaelt, woe dat d'selve bij sijn E. komende hadden geseijt, wanneer sij mochten in haer gevoelen getoleriert werden ende men in examinibus der aenkomenden predicanten niet wilde voortaen soo nauwe ondersoeck doen in die differente poincten, dat sij haer alsdan wilden in alles [3]) schicken ende accomoderen. Verclaerden die broederen ghesamentlick te willen blijven bij het affgescheit des Ed. Hoves ende landtschaps Gecommittierde ende geensins daervan te willen wijcken.

III.

D. ERNESTUS MARSMANNUS, predicant tot Deijl, beschuldich synde met seecker ingelevert getuijchnisse, dat hij soude gesustiniert hebben, dat den duijvel dispensatie gegeven was van tijtlicke goederen om dieselve vuijth te deelen, daert hem belieft etc., heeft hij in de vergaderinghe verclaert als voor Godt ende in goeder conscientie sulcx niet [4]) in zijn gedacht gekoemen te zijn, maer bekent dat den duijvel geen macht en heeft een hair op ons hooft te krencken sonder den wille Godts, hij geswege [5]) wat anders te [6]) konnen doen. Ende daerbenevens, dat hij eenen der getuijgen in drie jairen niet en hadde gesproecken, oick noijt van hem vermaent ende dese

---

[1]) „Mr" ontbr. in S en T. [2]) „alsdan" S en T hebben „altijt". [3]) „in alles" ontbr. in X. [4]) „niet" de andere codd. hebben „noijt". [5]) „hij geswege" X heeft „veel minder dan dat hij". [6]) „te" X heeft „soude".

saecke oick nojjt debite ad classem gebrocht was, meijnende derwegen dat dese saecke [1]) op den synodo niet en hadde behoiren gebrocht te worden, edoch die waerheijt daervan bevonden zijnde wilde hij geerne sijn straffe dragen. Heeft die sijnodus die bovengemelte broederen des Bommelschen classis hierop gehoort, ende naedat sy enighe verclaringhe hiervan gedaen hadden, is goetgevonden, dat die naestgesetene sich naerder moegen informieren ende, indient alsoo mochte bevonden worden, te brengen daert sal behoeren.

IV.

Die gecommittierde broederen vuijth den classe van Bommel, soo hen van den sijnode hadden affgesondert, hebben wederom een scrift ingelanght, versoeckende dat, alsoo sij verstonden verscheidene clachten tegens haer ingebrocht te zijn, 1. eerstelick te moegen hebben distincte kennisse van haere accusateurs; 2. dat die accusatie in forme ende woorden soo in de acten des sijnodi souden worden geregistreert, als sij worden gesproocken; 3. dat hun tydt van acht dagen gegont worde om daerop te antwoorden. Is dit alles gerejecteert ad censuram morum.

Sessio X^{a}, den XXII^{en} Junii ante meridiem.

I.

Is der vergaderinghe ingelevert een boecxken, geintituliert Bloempotken etc. [2]), in eenen blooten ommeslach met een opschrift door eenen onbekenden bode. Heeft die vergaderinghe tselve als een fameus libel oft pasquil niet weerdich geacht in de vergaderinghe te lesen maer goetgevonden tselve exemplaer aent Edele Hoff over te leveren om daerop te inquireren ende voorts te doen tghene haer E.E. ende W. bevinden sal tot meeste stichtinghe te behoeren, twelck oick per deputatos synodi is geschiet ende bij den Edelen Hove te doen is aengenomen.

II.

De predicanten van Nijmegen is affgevordert d'antwoorde op die gedaene clachten des E. magistraets aldaer. Hebben geandtwoordt dieselve noch niet gereet te hebben maer tegen morgen te sullen overleveren. Edoch hebben sij bij geschrift ingegeven seeckere vragen ofte gravamina, versoeckende advijs over d'selve van desen sijnodo. Verstaet die sijnodus, dat sij op die clachten aengenomen hadden t'andtwoorden ende niet vragen in te brengen, die niet anders en sijn als retardamenten van dese vergaderinghe, ende oversulcx gehouden te zijn haere andtwoorde over te geven, op die-

---

[1]) „saecke" ontbr. in T. [2]) „etc." ontbr. in de andere codd.

welcke die christlicke vergaderinghe in aller billickheijt ende conscientie nae behoeren sal letten.

III.

Die raetsheer D. Martinus Gregorii heeft van wegen die samptlicke Gecommittierde der landtschap der vergaderinghe in bedencken gegeven, off niet tot beforderinghe van de principale saecke ende accommodatie van die twee classen soude dienen, dat die van Bommel eens voor den Edelen Hove in bijwesen der landtschaps Gecommittierde ende drie ofte vier van de vergaderinghe haere redenen, waerom zij met die van Thiel in die vergaderinghe niet konden verschinen, voorstelden ende gesien mocht worden, woe die accommodatie soude mogen vallen. Daerop die sijnodus geresolviert, dat sij het laeten berusten bij het rapport van den raetsheer Martino ende den reeckenmeester Varick, bij occasie dat haere E.E. in het collegium om andere saecken waeren verschenen, den Edelen Hove was gedaen, nochtans bereijt sijnde, indien cantzeler ende raden om redenen hen daerthoe movierende naerder bericht souden noodich achten, alsulcke aen dieselve te doen.

Sessio XI^{a}, den XXII^{en} Junii post meridiem.

Gelijck oick door D. presidem, D. scribam et D.D. Thysium, op den voorslach der heeren Gecommittierden daerthoe gecommittiert, tot goedt genoegen des Edelen Hoves is geschiet.

I.

Is oick van den preside voorgestelt, off niet raedtsaem, dat men, die saecke der predicanten van Nijmegen ter zijden stellende, tot die principale saecke soude treden ende, terwijlen die magistraet met die predicanten die scriften respondendo, replicando, duplicandoque verwisselden, dieselve saecke te verhandelen. Is geresolveert, dat men tot die principale saecke sal voortgaen ende van de acten synodi superioris te verlesen sal beginnen, alsoo voortgaende tot die reste.

II.

D.D. Bijl heeft in name des kerckenraedts tot Nijmegen versocht, dat haere saecke mochte voorgenomen ende then eersten affgehandelt worden. Maer die vergaderinghe heeft verstaen, dat die saecke der predicanten soude moeten voorgaen ende eerst affgehandelt wesen, aleer sij tot die saecke souden konnen treden.

III.

Die predicanten van Nijmegen hebben iterativelick een scrift ingegeven met dieselve vooraengeroerde gravamina, versoeckende resolutie op d'selve. Maer is die sijnodus bij voorgaende resolutie verbleven.

Sessio XII^a^, den XXIII^en^ Junii ante meridiem.

I.

D'acten des voorgaenden sijnodi, in anno 1612 tot Harderwijck gehouden, sijn voorgelesen, ende gekommen zijnde tot den V^en^ arl. heeft D. WILHELMUS BAUDARTIUS rapport gedaen van tgene sijn L. met D. FONTANO piae memoriae ende nae desselven doot met D. ELLARDO MEHENIO, als van den classibus van Zutphen ende Veluwen daertho gelast zijnde, hadde gebesoigniert int versoecken nationalis synodi, verclarende allen mogelicken vlyt aengewent te hebben, maer dat hij tot noch toe niet hadde konnen erlanghen. Heeft die vergaderinghe dselve voor haere moijte ende gedanen dienst bedanckt.

II.

By den VII^en^ arl. heeft D. BAUDARTIUS oick verhaelt, woe hy volgens sijnen last aen den sijnodo van Overissel int beforderen des nationalis sijnodi alles gedaen hadde, maer niets vuijtgericht. Alsoo hebben oick D.D. THYSIUS ende D. DAMMANNUS verhaelt, tghene sij bij die van Utrecht hadden gedaen, maer dat sij geen ander andtwoorde gekregen hadden, als dat sij den synodum nationalem wel wilden helpen bevorderen, soo die op sulcke conditie, als beraembt was bij de Ed. Ho. Mo. heeren Staten Generael, soude vuijtgescreven worden.

III.

Den XIII^en^ arl. aengaende is goetgevonden den inhout desselven eerstelicken aen den Ed. Hove te remonstreren ende daernae als een gravamen ad synodum nationalem te brengen om bij dselve aen den Ed. Ho. Mo. heeren Staten Generael met allen vlijt versocht te worden.

IV.

Nopende de XVII^en^ arl., als van een tractaet de bonis ecclesiasticis te maecken ende aendacht [1]) te geven door D.D. THYSIUM ende D. BAUDARTIUM, hebben d'selve verclaert sulcx begonnen ende niet volvoerth te hebben om reden, den synodo verhaelt ende aengenomen, blijvende noch evenwel tot dat werck gelast.

V.

Die van Bommel, soo te voorens vuijth die vergaderonghe gescheiden waeren, sijn door last des Edelen Hoves ende landtschaps Gecommittierde wederom in die vergaderinghe verschenen om dieselve bij te woonen, mits behoudende haere pretensien ende sonder prejuditie haeres classis. Maer

---

1) „aendacht" de andere codd. hebben „aen den dagh".

gevraecht sijnde, in wat qualiteijt sij dan alhier verschenen, hebben verclaert, dat sij compareerden als deputati classis ad synodum ende in sulcker qualiteijt alles te willen helpen verhandelen [1]), alwoewel sy den last van den classe, bij instructie hen gegeven, niet en konden effectueren. Heeft die sijnodus dieselve weder geacceptiert ende oick voorgenomen met dieselve goede vrede ende eenichheijt te houden, blyvende nochtans in alles by de affgescheijden resolutien ende daerop gevolchde approbatie des landtschaps ende alle tgene in voorgaende sessien desen aengaende is verhandelt geworden.

VI.

Die predicanten van Nijmegen hebben haere andtwoorde overgelevert ende is dselve in de vergaderinghe gelesen, by dewelcke sij mede mondelinghe versocht hebben, dat die sijnodus op hetghene sij als gisteren hadden ingelevert wilde letten ende daerop resolveren. Die sijnodus, blijvende bij voorgaende resolutie, heeft d'antwoorde gestelt in handen van de gecommittierde des E. magistraets van Nijmegen om daerop te doen, als sij nae raedt sullen bevinden te behoeren.

Sessio XIII[a], den XXIII[en] Junii post meridiem.

I.

Ende alsoo in vorder verlesen der acten superioris synodi is bevonden, dat in sommigen classibus is onderlaeten die onderteickeninghe des 18[en], 20[en] et 21[en] artickelen synodi illius Harderwicenae, heeft die vergaderinghe verstaen sulcx qualick gedaen t'sijn, het daerbij evenwel om meerder bevredinghe der gemoederen tegenwoirdich laetende [2]). Ende ordonniert die vergaderinghe eendrachtelijck, dat voortaen die resolutie des sijnodi, voornamelick in desen artickelen vervat, ende des Landtschaps resolutie, daerop gevolcht, ten vollen ende stricte sal worden onderhouden ende geen predicant tot den dienst thogelaten sonder onderteickinghe van dieselve ende alles wat vorder int affgescheijt des landtschaps te doen bevoelen wordt.

II.

Den XXIX[en] arl., aengaende die persoen Slatii etc., heeft D. Henricus Arnoldi, deputatus synodi Suijdthollandicae ad synodum hanc, versocht copie autenticq van desen arl. Ende alsoo dien Slatio, vertrocken sijnde van hier nae Bleeswijck, aleer ende bevoerens hij die acten des sijnodi voldaen hadde, attestatie by den classe van Nijmegen is gegeven, diewelcke hij misbruickt heeft ende noch misbruijckt tot schade der kercken, verclaeren

[1]) „ende in — verhandelen" ontbr. in X. [2]) „Ende alsoo — laetende". Dit stuk behoort volgens de andere codd. nog tot de 12[de] sessio.

die broederen des classis van Nijmegen hem tot dien einde die niet mededegedeijlt te hebben ende, wanneer sij het hadden geweeten, niet en souden hebben gedaen, oick niet meer van hem getuijcht te hebben als van dien tijdt, dat hij bij hen was geweest. Edoch heeft die vergaderonghe geoordelt hierin geheel onvoorsichtich [1]) gehandelt te zijn, ende oversulcx noodich geacht aen den kercken van Hollandt ende Bleeswijck te scrijven van de meijnonghe der broederen des classis voorsz. aengaende d'attestatie, hem Slatio medegedeilt.

Sessio XIIII^{a}, den XXIIII^{en} Junii ante meridiem.

I.

Laurentium Remegium betreffende, daervan in voorgaende sijnodo articulo XXXI^{0} gesproocken wordt, heeft die vergaderonghe goetgevonden sijne onordentlickheden den Edelen Hove te remonstreren ende te versoecken, dat hij van Millingen mochte removiert worden. Ende hij geremoveert zijnde, sal het classis van Nijmegen, daeronder die plaetse sortiert, dieselve nae gelegentheijt mogen combinieren met Herwen [2]).

II.

Den brieff, daervan articulo XXXII^{0} wordt gementioneert, sullen die broederen van Nymegen denselven upsoecken ende voorts doen, alsoo denselven arl. medebrenght.

Sessio XV^{a}, den XXIIII^{en} post meridiem.

I.

Die acten des sijnodi superioris gelesen sijnde, is oick voorgelesen het eerste affgescheijt des landtschaps ende die scriften, daerop gevolcht. Ende alsoo die dienaers vant Nymegsche quartier int eerste scrift, aen de landtschap overgelevert, hadden gestelt thien poincten ofte positien, aldus luijdende:

1. Dat Godt het meerderdeel der menschen van alle eewicheyt heeft verworpen ende onvermydelick geschickt ter verdoemenisse sonder te sien op haer ongelove ende sonden, die sij begaen souden, oick niet op die sonde Adams, alleenlick naer sijn welgevallen ende behagen, twelck Hy heeft int bethoonen van de glorie zijner mogentheijt.

2. Off dat Godt wel in die voorsz. verwerpinghe gesien heeft op die sonde Adams ende erffsonde, daervuijth volgende, maer op ghene datelicke

---

[1]) „onvoorsichtich" S heeft „onvoorsienlick". [2]) „Herwen" ontbr. in S en T. Er is echter eenige ruimte opengelaten.

sonde ofte ongelove, waerdoor die verworpene mochten die verwerpinge verdienen meer als andere.

3. Dat onder dese verworpene sijn ontallicke kinderen der gelovigen, die, in haere kintsheijt stervende sonder eenige sonde in der daet te begaen, van moeders borsten werden genomen ende geworpen int helsche vier, sulcx dat dieselve niet en baedt, dat sij den heijligen doop ontfangen hebben ende dat men den Heere voor haer bidde.

4. Dat Godt het mindergetal der menschen van eewicheijt heeft verkooren ende onwederstandelyck geschickt tot de salicheyt, sonder te sien op haer geloove als een conditie, ter salicheijt vereijscht, jae oick sonder beweecht te worden door Christum als verdienende oorsaecke der salicheijt, alleenlick vuijth welgevallen in sommige personen sonder eenige qualiteijten aengemerckt, soodat Christus alleenlick executeur is van tselve decreet ende het gelove een vrucht der verkiesonghe.

5. Dat Godt tot vuytvoeringhe van sijn eewich onveranderlick decreet veere het meestendeel der menschen geschapen heeft tot de verdoemenisse, met dese intentie geschapent [1]), opdat zij souden verdoemt worden.

6. Dat Godt den mensche heeft genootsaeckt tot die sonde, jae een oorsaecke is van de sonde.

7. Dat Godt het gevallene menschelicke geslachte sijnen Soone wel gegeven heeft tot eenen Middelaer, wiens offerhande wel genoechsam soude wesen tot versoeninghe van aller menschen sonden, doch dat sijne intentie niet en is geweest, dat Christus voor alle menschen sterven soude maer allene voor weijnige, ende dat die verworpene, wanneer haer tevangelium verkondiget wordt, evenwel moeten gelooven, dat Christus voor haer gestorven is, ende sulcx niet gelovende daeromme rechtveerdelick verdoempt worden.

8. Dat Godt veele verworpene sijn woordt sendt ende haer nodicht tot sijne gemeenschap, niet opdat sij daerdoor [2]) souden bekeert worden ende in Christum geloeven, maer expresselick met sulcke intentie opdat zij souden verhert ende swaerder gestraft worden, ende dat dieselve verworpene die voorseyde roepinghe ende nodinghe des Heeren, gedaen door sijn heijlich woordt, moeten erkennen voor een werck van genade ende barmharticheijt, waervoor sij schuldich sijn den Heere [3]) te dancken.

9. Dat die vuijtverkorene bekeert worden ende het geloove hen wordt ingestort door eene cracht, die onwederstandelick is, soodat sij niet konnen laeten haer te bekeren ende in Christum tho geloven, gelijck den verworpenen niet mogelick is, wat middelen dat sij aenwenden, tot het geloove te geraecken, al deden sij schoon alle die wercken der heijligen.

---

[1]) „geschapent" ontbr. in X. [2]) „daerdoor" ontbr. in X. [3]) „den Heere" de andere codd. hebben „Godt den Heere".

10. Dat die eens in Christum gelooft, sijn geloove niet geheel noch eindelick kan verliesen noch van de genade vervallen door onachtsaemheijt, oick niet door de allerswaerste doidtlicke sonde, als overspel, doodtslagen etc.; dat hij, gevallen sijnde in grouwelicke sonde, voor sijnen doot nootsaecklick moet bekeert worden vuijth cracht vant voorsz. absoluit ende onvermidelick decreet.

II.

Sustinierende dat eenige leeraers in dese provintie dieselve souden leeren ende hen voor het gevoelen der Gereformeerder kercken onderstaen op te dringhen, hebben die vier classes Tiel, Zutphen, Over ende Neder-Veluwen versocht dat, aengesien sij verklaert hadden ende noch verklaerden dieselve noijt bekent te hebben ende noch niet te bekennen te zijn het gevoelen der Gereformeerde kercken, jae niet te weeten dat dieselve in sulcken terminis ende sin van eenigen leeraer in de Gereformeerde kercke souden gedreven sijn, maer veeleer dat sij een grouwel ende affgrijsen van deselve hadden, die then hoichsten detestierende, dat dienvolgende die personen met naem ende thonaem mochten genoembt worden, die tselve souden gedreven hebben ende hen geerne te gelooven opgedronghen hadden in dese provintie, daervan sij soo mennichmael in haer eerste ende twede scrift gesproecken hadden, laetende dieghene soo daer buijten zijn haerselven verantwoorden, in derwelcker name, namentlick dijer van Zuijthollandt, D. Henricus Arnoldi heeft verklaert in conformite der vier vooraengetogene classen een grouwel ende een affkeer daervan te hebben, hem aldaer presentierende, dat indien sij ijmandt daermede wisten te beschuldigen, te wege te brengen dat dieselve alhier soude verschinen om hem voor dese vergaderonghe te purgieren ofte bij overtuiginge zijn schult te bekennen.

III.

Hebben oick die landtschaps gecommittierde in name der landtschap ende des Edelen Hoeffs eernstelick versocht, dat dieselve in dese provintie genoembt mochten worden, tegens d'welcke haer E.E. ende W. souden procedieren nae behoeren om alsulcke blasphemien vuijth het midden van dese provintie te weren.

IV.

Maer alsoo in die voorsz. scriften noch meerder groote ende grove beschuldinghen worden voorgebrocht, heeft die vergaderinghe goetgevonden die capita accusationis [1]), vuijth den scriften getrocken zijnde, dijen van de Nijmegsche ende Bommelsche classen ter handen te stellen om daerop mondelingh met benoeminghe der personen haer bewijs daer te doen ofte bij gebreck van

[1]) „capita accusationis" de andere codd. hebben „capitale accusationes".

dien haer schult te bekennen ende satisfactie gevende die leeraers der Gereformeerder kercken in dese provintie van alsulcke blamen te bevrijden.

V.

Die beschuldinghen neffens veele andere sijn dese naevolgende:

Dat sommige gedeputierde vuijth die quartieren van Zutphen ende Veluwen als dictatores perpetui, usurpierende den name der classen ende kercken, veele saecken verrichten sonder haere principalen te doen hebben behoirlicke kennisse.

Item datter sijn, die door haere twistscriften, tegens d'ordere des sijnodi vuijtgegeven, ende notoire oproerige predicatien allen verstandigen [1]) kleijne hoope geven van accommodatie ende vrede. *Epist. Bom. de 3e Februarii anno* 1618 [2]).

Dat sommige leeraers then huidigen dage oick binnen dese provintie, usurpierende onbehoirlick den naem van de Gereformeerde kercke, door haere onbuijchsaemheijt die gemeinten jamerlick ende gevaerlick doen turbieren, datter (niettegenstaende contrarie gedaene verclaringhe) oorsaeck genoech is om bedencken te hebben, off niet sommige van ons die thien poincten ofte die meeste van dijen houden voor tgevoelen der kercken. *pag.* 10 *lin.* 10; *pag.* 6. *lin.* 6; *pag.* 5. *lin.* 7; *pag.* 8. *lin.* 5.

Dat sij vrij wat op ons souden weeten te seggen, aengaende dat wij ymandt in conscientie souden hebben beswaert, ijemandt opgedronghen als noitsaecklick te geloven, tgene die Gereformeerde kercke altoos heeft vrijgelaten ende ongedecidiert, jemandt gesocht vuijth den dienst te weeren om verscheijdenheijt van ons gevoelen, jemant beswaert met sinistre rapporten bij de E.E. heeren van den Hove ofte elders, in onse classibus int beroepen ende examinieren der predicanten ofte andersints ons eenige onbehoirlicke authoriteijt tot jemandts nadeel aengenomen, gewoontlicke kercklicke ordeninghe geinfringiert, met calumnieuse ende oproerige predicatien ende licentieuse scriften, tegens ordere des sijnodi vuijtgegeven, jemant gesocht bij hooge ende lege odieus te maecken. *pag.* XIIa *tota.*

Dat wij dese nieuwicheijt (van wederom oft ten twedenmael t'examinieren) alrede hebben begonnen int werck te stellen aen predicanten, die te vooren wettelick naer ordere der kercken geexaminiert ende eenen geruimen tijdt in den dienst geweest waren. *pag.* 40. *lin.* 14.

Dat wij tot demponghe der waerheijt ende verstooringhe van christelicke vrede gebruicken gans onbehoirlicke middelen. *pag.* 55. *lin.* 3.

---

[1]) „verstandigen" S heeft „verkundingen", T „vercondigende". [2]) Deze en de volgende in dit artikel voorkomende verwijzingen zijn hier met cursieve letter gedrukt en komen in onzen codex, gelijk ook in de andere codd., in margine voor naast de alineas, achter welke zij hier gedrukt zijn.

Dat wij met onse vrembde handelinghe haere gemeinten soecken dagelicx in onrust te brengen. *pag.* 56. *lin.* 9. *et pag.* 68. *lin.* 4, 8.

Dat wij, hebbende ter quader trouwen gehandelt, sooveel hebben verschult, dat sij ons te gevalle niet een woordt meer van de saecke en behoeven te spreecken maer alle vordere handelinghen billick mochten affbreecken. *pag.* 78. *lin.* 1.

Dat onse gevoelen soude zijn, dat Godt die Here ontallicke jonge kinderkens, oick der gelovige, eewichlick wil tormentieren met de helsche pijne alleenlick om der erffsonde, sulcx dat die voornoemde kinderen niet meer hoope van salicheijt en hebben als die boose affvallige engelen. *pag.* 108. *lin.* 6.

Dat wij tgevoelen der kercken ende niet Godes woordt houden voor eenen regel onses gelooffs, dat wij daerop roemen bijnaest soo seer als die Pausgesinde, evenalsoff die hillige kercke niet en konde dwalen. *pag.* 14. *lin.* 1.

Dat die Confessie ende Catechismus sijn souden norma secundaria fidei, jae dat die hillige schrift dan eerst een regel is van ons gelove, wanneer sij wordt vuijtgeleijt nae den sin [1]), begrepen in de Confessie ende Catechismo. *pag.* 15. *lin.* 8.

Sessio XVI^{a}, den XXV^{en} Junii ante meridiem.

I.

Op dese ende dyergelijcke accusatien alsoick die thien poincten hebben die broederen van Nymegen ende Bommel voor haer ende haeren medebroderen Remonstrantsgesinde in tselffde quartier tot andtwoorde verklaert, dat sij haer hielden vergenoecht, jae met blijschap hadden aengehoort tgene die broederen der vier classen hadden verclaert, alsoick over tghene D. Henricus Arnoldi vuijth name der Contraremonstranten in Hollandt hadde daerbij gedaen, bekennende dat sij eenige derselver accusatien hadden gestelt vuijth quade rapporten, eenige vuijth quade presumptien ende eenige vuijth menschelijcke hevicheijt, houdende alsnu nae gedaene gemelte verclaringhe die gesamentlicke broederen ende een ijder van dien voor onschuldich, derhalven het haer leet was dieselve daermede beswaert te hebben, begeerende dat men sulcx soo hooge niet en wilde wegen maer hen te goede houden, int vier der lieffde begraven [2]) ende in vergetenheijt stellen, belovende nijmanden meer met alsulcke beschuldinghen te belasten tsij int openbaer of int heijmelick, maer veeleer haer vuijterste beste te doen die gemoederen, soo door sulcx souden ontrustet zijn, weder te bevredigen ende vordere lastinghen met malcanderen helpen weeren ende

---

[1]) „sin" X heeft „sin en meijninge". [2]) „begraven" T. heeft „verbranden".

wechnemen, alsoo oick dat, indien sij hiertegens bevonden worden in thokommenden tijt gedaen t'hebben, hen willich onderwerpen alle censuren, bij nationale ende particuliere sijnoden alsoick landtschaps affgescheijden daerop gestelt. Ditselve aldus met woorden in die vergaderinghe betuijcht sijnde, is met handtastinge aen den presidi bevesticht.

Sessio XVII[a], den XXV[en] Junii post meridiem.

I.

Voorts is men gekommen tot den statum controversiae, by den broederen Remonstrantsgesinde vant quartier van Nijmegen gestelt ende aen de landtschap overgegeven. Ende is hen geseijt, dat sij statum controversiae over die vijff verschillende poincten niet wel gestelt en hadden, stellende namentlick in controvers tot beswaringhe der Gereformeerde leere tghene niet in verschil en is ende buijten controversie houdende ende verbergende tot verschoeninge haeres gevoelens tghene grotelicx gecontrovertiert wordt, daervan men nu tegenwoirdelick met malcander hadde te communiceren. Maer die broederen Remonstrantsgesinde voorsz., haer beswaert vindende hierover mondelingh mit d'andere broederen te handelen, hebben versocht, dat bij gescrifte hen ter handen mocht gestelt worden, tghene die broederen der ander vier classen op den statum controversiae, bij hen gestelt, hadden te seggen, daerop sij dan kortelick oick bij gescrifte souden antwoorden.

Sessio XVIII[a], den 26[en] Junii ante meridiem.

I.

Edoch ingesien zijnde des landtschaps recesse ende oick om andere redenen is bij de vergaderinghe goetgevonden, dat men van den thesibus ende antithesibus, van den gecommittierden der classen van Zutphen ende Veluwen die vant Nijmegsche quartier voorgestelt ende bij den laesten affgescheiden hun te beantwoorden belast, soude beginnen, waertegens die Remonstrantsgesinde broederen hebben verklaert sulcx hen bij expresse acte haeres classis van den II[den] Septembris anno 1617 verboeden te zijn, then waere dat sij onderlinghe tolerantie ende verdraechsaemheijt mochten erlangen. Alwaerom sij gevraecht sijnde, in wat qualiteijt men dan met hen alhier handelen soude, dwijle sij geen volkoemene last en hadden, hebben geantwoordt te willen handelen als voor haer particulier ende niet in name des classis, twelck die vergaderinghe verstaen heeft gants ongerijmt te sijn als gecommittierde in den name des classis te verschinen ende geen [1]) volkomen last te hebben om in name desselven alles te verhandelen, dat alsoo het

[1]) „geen" ontbr. in S en T.

intent der landtschap niet soude sijn effect konnen sortieren ende alle handelingen te vergeeffs souden sijn. Doch nae lange debat ende veelen redenen hebben die broederen van Nijmegen ende Bommel aengeloeft ende hen [1]) sterck gemaeckt bij allen broederen haerer classen tewege te brengen, dat al tghene sij souden verhandelen, mede van hen goetgekent ende aengenomen soude worden, oick voorts beloevende niet van hier ofte die vergaderinghe te scheijden, voor ende aleer sy alles hadden helpen verhandelen ende affdoen, tghene alhier te verhandelen stonde ende affgedaen konden worden, willende haere verclaringhe over die theses ende antitheses bij gescrift overleveren.

Die theses ende antitheses zijn dese naevolgende:

Wij bekennen, dat in onse Confessie ende Catechismo schrifmatich geleert wordt:	Hiertegens verwerpen wij als onscrifmatich, als men leert:

1.

Van Godt ende enige sijne eijgenschappen.

1. Dat Godt is een eenich, eenvoudich, geestlick wesen.	1. Accidentia quaedem in Deo locum habere. Totidem esse in Deo accidentia quot decreta de rebus foris efficiendis. Aliud et aliud esse in Deo.
2. Onsienlick, oneindtlick ende onmetelick.	2. Substantiam Dei videri jam ab angelis, visuros et nos illam olim facie ad faciem externa oculorum inspectione. S. literas Deum nunquam absolute infinitum aut simpliciter immensum appellare [2]). Nam secundum quid et comparative posse dici infinitum non negamus, sicut respectu nostri infinitus est numerus stellarum et arenae maris, quamvis in se definitum et certum esse constet. Deum simpliciter actu infinitum non esse neque essendo neque operando, tametsi respectu nostri sic dicitur utrumque.

[1]) „hen" ontbr. in de andere codd. [2]) „appellare" X heeft „praedicare".

3. Gelijck in wesen alsoo oick in wille onveranderlick.

3. Non satis circumspecte loqui, qui Deum ut essentia sic etiam voluntate prorsus immutabilem esse affirmant.

4. Volkoem wys, die alle dinghen seeckerlick voorweet.

Confes. art. 1. Catechismus quaest. 25, 26 [1]), 122.

4. Sapientiam Dei per se minime requirere, ut Deus omnia et singula, quaecunque nunc in mundo fiunt, ab aeterna [2]) scientia visionis absoluta praenoverit.

2.

Van de Heilige Scriftuer.

Dat die scrijvers der canonijcke boecke des Ouden ende Nieuwen Testaments nergens in dieselve hebben konnen dwalen.

Confes. art. 5. Cathech. quaest. 21.

Fieri posse, ut verissima ea omnia essent, quae de ipsis historia affirmat, et tamen ipsi nonnunquam hac in parte leviter errassent.

3.

Van de Godtlicke Drieeenicheijt.

Dat in Godt niet en sijn drie ofte meer verscheijden dinghen, maer drie onderscheyden personen ofte selffsstandicheden, de Vader, de Sone, de Heijlige Geest.

Confes. art. 8. Catec. [3]) quaest. 25.

Esse tres saltem, si non plures res diversas in Deo.

Aliam rem esse Patrem, aliam Filium, aliam Spiritum Sanctum.

4.

Van de godtheit Jesu Christi.

1. Dat Christus nae sijne godtlicke nature is die eenige Sone Godts.

1. Etsi Christus, qua Deus est, inter creaturas haudquaquam est connumerandus, omnino tamen, qua homo est et qua Mediator a Deo est constitutus, etiam huc referri debet. Hoc autem respectu unicus et singularissimus Dei filius appellari debet, ut notum est.

2. Van den Vader van eewicheijt genereert.

2. Christum divinam adoptionem adeptum esse.

---

[1]) „25, 26" S heeft „25, 24", T „24, 25". [2]) aeterna" de andere codd. hebben „aeterno". [3]) „„Catec." ontbr. in T.

3. Eenes wesens metten Vader.

3. Naturam Dei non posse cum aliis communicari, neque totam neque ex parte.

4. Mede eewich.

4. Hominem Jesum Christum respectu communicatae divinitatis merito Deum et Dominum appellari et divino cultu [1]) odorationis atque invocationis post Patrem (a quo illa omnia in tempore ut loquuntur accepit) a nobis affici.

5. Ende in alles Hem gelijck.

Confes. art. 10. Catec. quaest. 26, 33, 35.

5. Dominum nostrum appellari Christum Dei, ut subordinatio ejus ad Deum Patrem, a quo totus ipse pendet, obiter hac phrasi indicetur, Christum totum esse in potestate Patris.

5.

Van de voorsienicheijt Godts ende regieringe aller dingen.

1. Dat Godt alle dingen in hemel ende op aerden regiert ende bestuijrt nae synen wille, eewigen raedt ende ordonnantie.

1. Nihil absurdi ex eo sequi, quod Deus in tempore quaedam praecise ac definite velle dicitur, quae fortassis antea non ita praecise vel noluit vel voluit.

2. Dat die dingen, welcke ten aensien van ons menschen geschieden bij geval, ten aensien van Godts ordonnantie niet bij gevalle maer nootsaecklick geschieden.

2. Nihil rerum contigentium dici posse necessario fieri respectu decreti divini.

3. Dat Godt wel in sijnen eewigen raedt besloot en heeft idt quaet der sonden te willen laeten geschieden, sooalst in der tijt van de creaturen geschiet, doch dat Hij nijmandt porret, locket noch en drijft tot die sonde ende dat Hij derhalven niet en mach een auteur der sonden genaempt worden.

Confes. art. 13. Cate. quaest. 26, 27.

3. Dat Godt niet alleen besloten en heeft het quaet der sonden toe te laeten, maer dat Hij oick selffs dijckwijls die creaturen voorwerpt aenporringhen ende aenritselen tot die sonde.

---

[1]) „divino cultu" de andere codd. hebben „divinum cultum".

6.

Van de scheppinge des menschen nae het evenbeelt Godts.

1. Dat het beeldt Godts, nae twelcke Adam in den beginne geschapent was, bestaende voornamentlick [1]) in waere kennisse Godts, volkoem gerechticheijt ende heijlicheijt [2]), den mensche voor den val niet overnatuerlick maer aengeschapen ende natuerlick is geweest.

1. Imaginem Dei, consistentem in justitia et sanctitate, non recte a supernaturali gratia excludi. Licet enim illud donum homini collatum sit in creatione et simul cum ipsa natura, ita enim jam porro tamen supernaturale est.

2. Ende alsoo die mensche met den geestelicke gave van volkomen gerechticheijt ende hillicheijt in sijnen wille geschapen is, dat dan in hem voor den val geene genegentheijt tot sondigen kan geweest sijn.

Confes. art. 14. Catec. quaest. 6, 7.

2. Dat in den geestelicken doot die geestelicke gaven van des menschen wille niet en worde gescheiden, dwijle sij noijt in d'selve geweest en sijn.

Inclinationem ad peccandum antea (ante peccatum admissum) in homine fuisse, licet non ita vehementem.

7.

Van de erffsonde.

1. Dat het geheel menschelick geslachte door die sonde des eersten mensches Adams in sonde ende verderffenisse gevallen ende van die gaven om Godt ende zijnen naesten te konnen lieffhebben beroeft is.

1. Datter geen erffsonde en is ende dat wij in Adam niet gesondicht en hebben.

Dat Godt geen creature om der ouderen misdaet laet geboren worden om dieselve eewich ellendich te maecken van wegen een vrembde sonde.

2. Dat die erffsonde een verdorventheijt is der geheeler nature ende een erffelijcke gebreckelickheijt, waermede die jonghe kinders selffs in haers moeders lichaem besmet zijn.

2. Dat niet alle menschen van der ontfanckenisse ende moeders buijck aff den vloeck zijn overgegeven, in verstandt geheel verblindt, in den wille noitsaecklick tot booshеijt geneicht.

Dat die erffsonde niet en is dan den strijdt der gelovigen ende sulcken strijdt geen sonde en is.

---

[1]) „voornamentlick" S en T hebben „naementlick". [2]) „ende heijlicheijt" ontbr. in S en T.

Dat wij alle in sonden ontfangen ende gebooren worden, en is niet dat wij alle met erffsonde komen.

3. Dat die erffsonde genoechsam is om het gansche menschelicke geslachte te verdoemen, ende dat Godt hem over die aengeborene sonde dermaten vertoornt, dat Hij die met tijtlicke ende eewige straffen wil straffen.

Confes. art. 15. Catec. quaest. 5, 7, 9, 10.

3. Peccatum originale non facere reum mortis.

Peccatum primum non esse causam damnationis, nisi nova contumacia et infidelitas accedat.

8.

Van de werckinge des Heiligen Geestes tot des menschen bekeringhe.

Dat het gelove ende bekeringhe niet alleen door het vuijterlicke woordt ende die bedieninghe der sacramenten, maer daerbij oick door een crachtige inwendighe werckinghe des Heiligen Geestes werdt tewege gebracht.

Quod Deus obedientiam ac fidem nostram ethice seu moraliter tantum in nobis efficiat, puta studiose docendo, hortando, promittendo, comminando, efficacibus argumentis suadendo et arbitrii nostri contingentiam nulla ex parte [1]) laedat.

9.

Van de rechtveerdichmakinge.

1. Dat alleen die voldoeninghe ende gerechticheijt Christi sij onse gerechticheijt voor Godt, niet onse wercken.

1. Fieri non posse, ut Deus Christum ejusque justitiam nobis imputet in justitiam.

Hominem justificari poenitentia et operibus, a Christo praeceptis, sive [2]) fide operante.

2. Dat in de rechtveerdichmakinghe voor Godt tgelove alleen als een instrument, daerdoor wij Christum aennemen, aengemerckt wordt, ende dat het gelove selffs ons niet en rechtveerdicht.

Confes. arl. 22, 23, 25. Catec. quaest. 60, 61, 62.

2. Fidem non qua instrumentum est, sed qua actio, imputari [3]) in justitiam.

Fidem eamque solam, quamquam sola sine operibus non est, ad justitiam imputari.

---

[1]) „nulla ex parte" X heeft „nullo modo". [2]) „sive" X heeft „sine". [3]) „imputari" X heeft „nobis imputari".

10.

Van het salichmaeckende geloff.

1. Dat nijmandt en kan salich worden dan die Christum ende sijne verdienst kent ende die aenneemt.

1. Dat die salicheijt niet en kan gebonden [1]) worden aen [2]) het historiael gelove van Jesu Christo.

2. Dat tot het rechtveerdichmakende geloove vereijscht wordt een vertrouwen des herten, waerdoor een jeder geloovige verseeckert is, dat Christus niet alleen anderen maer oick hem vergevinge der sonden, eewige gerechticheijt ende salicheijt verkregen heeft.

Confes. art. 22. Catec. quaest. 20, 21.

2. Fidem justificantem non esse, qua quis credit sibi propter Christum remissa esse peccata.

11.

Van de volcomenheijt des menschen in dit leven.

1. Dat nijmandt, oick niet die tot Godt bekeert is, in dit leven volkomentlick kan Godes wet onderhouden, jae selffs dat alle, oick die beste wercken der wedergeborenen onvolkomen ende met sonden besmet zijn.

Confes. art. 24 et 29. Catec. quaest. 56, 62, 114.

1. Legem Dei posse perfecte praestari, si eam Deus postulet secundum ἐπιείκειαν et vires collatae sint proportionatae.

2. Dat die mensche, noch [3]) onherboren sijnde ende doot in de sonde, onbequaem is tot eenigen goede, totdat hij door den Geest Godes wedergeboren worde.

Confes. art. 14 et 24. Catec. quaest. 5 ende 8.

2. Hominem, utcunque adhuc mortuum in peccatis nec Spiritu Christi regenitum, ex dictamine legis, in cordibus inscripta, facere ea, quae legis sunt.

12.

Van den staet des menschen nae sijn affsterven.

Dat als die mensche door den doot hier vandan gegaen sij, niet en slape beijde nae der ziele ende nae der lichame.

Catec. quaest. 57.

Mortuos dormire aut obdormivisse dici in Scriptura secundum totum compositum, id est animam et corpus simul.

---

[1]) „gebonden" S en T hebben „gevonden". [2]) „aen" T heeft „bij". [3]) „noch" S en T hebben „oock".

II.

Aengaende die theses hebben die broederen Remonstrantsgesinde in haer eerste antwoorde op d'selve verklaert te gevoelen ende tho te staen dieselve [1], verwerpende idtgeene daertegen soude mogen strijden, veranderende alleen met weijnich woorde vijff van d'selve theses, als namelick van de providentie ofte voorsienicheyt Godts, de imagine Dei ofte evenbeelt Godts, van de erffsonde, van de rechtveerdichmakinghe ende van die volkomentheijt des menschen in dit leven. Waerover sij van de broederen gecommittierde der classen van Zutphen ende Veluwen bestraft zijnde, hebben in haer groote ende laetste scrift, in Februario anno 1618 den Edelen Hove overgesonden [2]), daerop aldus geantwoordt:

III.

Vooreerst bestraffen die broeders in onse antwoordt, dat wij in articulo de providentia Dei in plaetse van haere woorden ten aensien van Godes ordonnantie niet bij gevalle maer noitsaecklick geschieden sustinieren dese Goedes providentie onderworpen ende Godt den Heere seeckerlick ende onfeilbaerlick bekent te sijn.

IV.

Welcke onse woorden die broederen seggen den sin onses Catechismi quaest. 26, 27 ende onser Confessie arl. XIII entegens te sijn, daer van Godes ordinantie ende eewigen raedt ende voorsichticheijt gesproocken wordt. Andtwoordt 1. Wij vragen vooreerst onse broeders, off tgene wij seggen die waerheijt is, off niet alles wat in de werelt geschiet Goedes providentie onderworpen ende Godt den Heere seeckerlick ende onfeilbaerlick bekent zijn? Seggen sij jae (gelijck wij achten, dat sy doen sullen, oft anders souden wij seggen, dat sij een fondamentele dolinghe hebben), soo vragen wij dan wederomme: hoe onse waerheijt die Confes. ende Catec. entegen is? Kan oick waerheijt tegen waerheijt strijden? Ofte seggen de Confes. ende de Catec. die waerheijt niet? Welck van beijden kiesen die broeders? Het beste is, dat se bekennen haeren groven misslach ende ons niet meer kuijlen graven omme selve daerin te vallen. Hadden sij geseijt, dat wij niet [4]) genoech en seggen ende Confes. ende Catec. meer seggen dan wij, dat hadde men mogen in bedencken nemen, maer te seggen dat onse woorden die Confes. ende Catec. entegen sijn, is eene groote ongerijmtheijt. 2. Wij bekennen, dat Godes heijlige voorsienicheijt in de H. Scrifture werdt thogescreven verscheijden werckonghen (oick omtrent het quade ofte

---

[1]) **„dieselve" ontbr. in T.** [2]) **„in Februario — overgesonden" ontbr. in T.** [3]) **„niet" ontbr. in S.**

die sonde), die wij niet particulierlick vuijtdrucken, andtwoordende generalick, dwijle wij alsoo gevraecht worden, gelijck dan oick die broeders niet dan generalick haer gevoelen in dit stuck voorstellen. Nochtans bethonen wij genoechsam, dat wij Godt den Heere meer thoscrijven als bloote kennisse ende wetenschap van tghene in de werelt geschiet, ende twoordt providentia niet nemen pro praevisione (gelijck men sinisterlick mocht vermoeden), dwijl wij in den eersten thesi sooveel belijden als in de Confes. ende Catec. vervaetet is, jae als die broederen selve belijden, tho weeten dat Godt alle dinghen in hemel ende op aerden regiert ende bestuijrt nae sijnen eewijgen raedt ende ordinantie. Belijft het die heren off oick onse broeders, dat wij aen wedersijden dese wercken Godts naerder ende particulierlicker vuijtdrucken om alle quaet bedencken wegh te nemen, wij sijn tevreden. 3. Evenwel sal vuijth onse verclaringhe noijt kommen t'blijcken die noitsaecklickheijt aller dingen, daert onse broeders meest omme tho doen is. Gelijck het woordt, dese materie aengaende, noch in de H. Schrifture noch in de Confes. ende Catec. gevonden wordt ende wij derhalven met advijs ende goetbedunncken van die heeren tselve billick naegelaten hebben, alsoo nemen wy aen te bewijsen, dat die saecke ende den sin, dien de broeders daeronder verstaen, verscheijden ongerijmtheyden medebrenght, naedelich de eere Godes ende de waere godtsalicheijt, meer gelyckheijts hebbende met fato stoico als met die scriftuirlicke providentie ende voorsienicheijt Godes. Ende die broederen hebben tho besien, off sij, dieselve nootsaeckelickheijt hier nu stellende in allen dinghen, niet thoe en staen een van die thien poincten ofte artickelen, die sij met sulcken ijver willen schijnen te verwerpen, tho weten da Godt die Heere den menschen tot die sonde nootsaeckt ende een oorsaecke is van de sonde. 4. Dat dijrgelycke opinien by den broederen schuijlt, sal mogelick oick kommen te blijcken vuijth haere verclaronghe, die wij versoecken dat sij willen doen op het woordt ordonnantie, twelck die broederen citieren vuijth die Conferentie [1]) articulo XIII omme daervuijth tho beslujjten, dat wij haere noitsaecklickheijt behoiren tho te stemmen. Het woordt ordonnantie, in scriftuerlicken sin genomen, staen wij geerne tho. Maer wat verstaen die broeders daerbij, dat Godt die Heere goede ordere hout ende stelt in alle dingen, alles then goeden einde stuijrt ende dirigiert, oick die sonde selffs, die de meeste disordere medebrenght? Dit is onse meinonghe, off verstaen die broeders alsoo, als men het somtijts neembt in politique saecken voor een beveel ofte absoluijt decreet, dat die Heere crachtelick vuijtvoert door sijne almogentheijt ende daeromme is onverhijnderlick, onmijdelick ende onwederstandelick? Is dit laetste de meijnonghe der broederen, gelijck het

[1]) **„Conferentie" de andere codd. hebben „Confessie".**

apparentlick wesen moet, willen sij met eenigen schijn van redenen haer nootsaeckelickheijt hiervuijth besluijten, soo seggen wij, dat haere glosse strijdende is tegens den text niet alleen der H. Scrifture maer oick der Confes. articulo XIIII°, medebrengende dat die mensche hemselven selffswillich die sonde onderworpen heeft, ende des Catec. quaest. 9, dat die mensche hemselven ende alle sijne naekomelinghe door ingeven des duijvels ende door moetwillige ongehoorsaamheyt van Godts gaven beroeft heeft. 5. Wij voldoen den sin ende meynonghe onser Confes. ende Catec. genoechsam in de geallegierde plaetsen, als wy schouwen het gevolen der Epicureen, dat alles geschiede by gevalle, waertegens die voorseijde plaetsen eijgentlick gestelt [2]) sijn, gelijck bij neerstich overlesen van dien sal bevonden worden, sonder dat die vrijheijt benomen werdt van matelick te confereren aengaende tpoinct de contingentia. Nu soo verclaren wij nochmaels alsoo affkerich tho sijn vant grouwelick gevoelen der Epicureen, dat wij die woorden bij gevalle, fortune, geluck ofte ongeluck liever noijt en hoorden noemen van de christenen, gelijck deselve niet dan abusivelick konnen genoembt worden, oick nae tgevoelen van sommige treffelicke heydensche scribenten, bij namen Aristotelem lib. 1 Metaphisicorum cap. 1. 6. Maer die broederen bethonen genoechsam, die woorden bij gevalle gebruickende, dat sij D. Arminio een steeck hebben willen geven, alsoff die der Epicureen grouwelen thostonde, dwijle sij in anthitesi dese sijne woorden stellen: Nihil rerum contingentium dici posse necessario fieri, respect. decreti divini. Nadien emmers sommige van de broederen niet onervaren sijn in de philisophia, soo staet het wel tho bedencken, dat sij weeten tho distingueren tusschen contingens et casuale, al waert maer om dese redenen: quod multa contingentia nulla autem casualia fiant ex antecedente deliberatione, quodque contingens et necessarium dividant totam entis amplitudinem ideoque contingens multo latius pateat quam casuale, si vel maxime hoc proprie sit in rerum natura. Soo hadden sy dit voorwaer niet soo odioselick behoeren tho stellen tot beswaeringhe van den goeden man, dien sy weten in conscientie, dat gheen Epicureer geweest is maer der Epicureen grouwelen treffelick wederleijt heeft. Men hadde veelmeer in bedencken behoeren te nemen ofte te wederleggen die redenen, die hij tot bevestinghe van sijn gevoelen de necessitate et contingentia bijbrenght in dieselve plaetse, die tot sijner beswaringhe geallegiert wordt, waerop wij noch nijmandts andtwoordt gesien hebben.

V.

Ten tweeden hadden wij nae der broederen sin niet geantwoordt int poinct de imagine Dei, omdat wij liever ons hielden aen de woorden des

---

[1]) **„gestelt" X heeft „tegen zijn en oock gestelt".**

Catechismi als aen de theses, vervattende niet dan scholasticque disputen. Die broeders meijnen, dat wy daeraen qualick gedaen hebben, omdat sij haer laeten duncken niet te vergeeffs die gestelt te hebben, alsoo die Remonstranten in de Haeghsche Conferentie pag. 250 lin. 31 het tegendeel van haere twede thesi gestelt hebben ende dat om haer gevoelen van den vrijen wille daeronder tho verbergen. 1. Wij andtwoorden, dat der broederen laetduncken ons geenen regel is. Wij laeten ons duncken, dat sij doch tho vergeeffs haere theses gestelt hebben off dat sij wederom die Confes. ende Catec. beschuldigen van onvolkomentheijt als niet genoechsam vervattende de salichmakende leere, waerinne die predicanten ende alle Gereformeerde christenen behooren eens te syn. 2. Wij souden wel geern sien bewijs van de theses ende bondighe wederlegginge van de antitheses om ons te bedencken, off wij die broeders moegen gerijven ende thostemmen tghene sijluijden buijten Confes. ende Catec. stellen. Vinden wij goede redenen, wij sullen noch ten avervloet doen alles wat mogelick ende behoirlick is. Bij namen souden wij geern weeten, hoe die broederen verstaen die oude maxime van de theologanten: Naturalia dona per Adami peccatum esse corrupta, supernaturalia ablata. 3. Wat de Remonstranten aengaet, wij en bevinden niet, dat in de geallegierde plaetse van den staet des menschen voor den val gehandelt wordt ende off se schoon den broederen van Zutphen ende Veluwen tegenspreecken, datt en is juijst gheen teijcken van haere dolinghe noch genoechsame redene, waeromme wij haer gevoelen terstont versaecken souden moeten ende deser broederen theses sonder eenige redenen te sien approbieren. Wij achten oick niet, dat de Remonstranten haer gevoelen van den vrijen wille soecken te verbergen, maer dat haere parthijen ijet verbergen van haer gevoelen int stuck van de reprobatie besonder met meerder redenen, mach naegegeven worden. Ende hebben doch onse broeders insonderheijt sulcx nijmandt te verwijten, dwijle sij noch geen openinge van haer gevoelen in eenich verschillich poinct distinctelick gedaen hebben. Diesaengaende wij hebben ons gevoelen van den vrijen wille ende onvermogentheijt des menschen then salichmakende goede [1]) genoechsam verclaert in statu quaestionis. Hebben die broederen ijet daerop tho seggen, wij willent geerne hooren ende in bedencken nemen.

VI.

Then darden hebben die broederen misgenuegen in onse antwoordt angaende tpunct van de erffsonde, doch wij hadden wel meer redenen omme haere fauten te exagitieren in dese materie ende ernstlick [2]) te bestraffen. Men kan genoechsam bemercken vuijth den darden thesi ende antithesi als-

[1]) „van den vrijen — goede" ontbr. in X. [2]) „ernstlick" S en T hebben „eerstelick".

oick vuijth andere verscheidene redenen, der broederen gevoelen tho wesen, dat Godt den Heere [1]) ontallicke jonghe kinderkens oick der geloovigen eewichlick wil tormentieren met die helsche pijne alleenlick om die erffsonde, die nochtans vergeven is den auteur ende oorsaecke derselver, sulcx dat die voornoemde kinderen niet meer hope van salicheijt hebben als die boose affvallige engelen, die vuijth eijgene moetwillige boosheijt sonder ijmants aenraedinge gesondicht hebben. Om dit harde gevoelen, twelck Godts woordt onses wetens nergens en leert, favorabel te maecken ende te versieren met den name der kercken, hebben onse broeders gecitiert in thesi 3 de woorden des Catechismi quaest. 10, doch seer onbehoorlick scheijdende van eenander die dingen, die de Catechismus bijeenvoecht, namentlick beijde die aengebaerene ende werckelicke sonden, geensints seggende dat Godt die Heere sooveel kinderkens der gelovigen tijtlick ende eewichlick straft allene om die erffsonde ofte aengeborene sonde, maer dit alleen dat Godt den Heer beijde straft in dengeenen, die se beijde tsamen hebben. Nu omme te evitiere dit odiose dispuijt van dit harde gevoelen, waerdoor veele godtsalige ouders bedroeft ende verslagen worden in haere gemoederen, soo wanneer eenige van haer jonghe kinderkens kommen te overlijden, hebben wij slechtelick ende eenvoudelick tot versachtinge van den thesi daertusschen gestelt, dat sulcx geschieden soude sonder tusschenkommen der verdiensten Christi (waerop gefondeert is het verbont der genaden, die oorsaecke, waerom die Heere Christus die jonge kinderkens bij hem wilde laeten kommen, verklarende dat soodanige, gheen onderscheijt maeckende, toekompt [2]) het rijcke der hemelen), t'eenemael sonder praejuditie des Catechismi, als diewelcke int eerste deel den mensche aenmerckt in sijn ellende buijten Christum. Is nu hieraen sooveel misdaen? Moet men daervuijth gaen besluijten, dat wij in de meijnonghe zijnen dergeener, die sustinieren eene algemeijne oprichtinge [3]) des menschelicken geslachts, door den doot Christi geschiet, daer wij te voorens rondelick verclaert hebben in de openonghe van den staet des geschils articulo II°, dat alle menschen door Christum niet sijn datelick opgerecht ende gestelt in den stant der salichmakende genade? Wat baetet bij dese broederen [4]) verclaronghe te doen, als men geen contantement neemt ende alles alsoo misduijdet? Met meerder redenen mochten [5]) wij seggen, dat het die broederen eenichsins schijnen te houden met die Socinianen, die in dese materie alsoick int poinct van de verkiesonghe Christum met sijne verdiensten buijtensluijten. Die broederen hadden oick behooren tho bedencken aen de

---

[1]) „den Heere" ontbr. in X. [2]) „toekompt" ontbr. in S en X. [3]) „oprichtinge" de andere codd. hebben „wederoprichtinge". [4]) „broederen" S en T hebben „vergaederinge" [5]) „mochten" S en T hebben „nochtans".

woorden des Catec. quaest. 36, dat Christus door [1]) sijne heijlige ontfanckenisse ende geboorte onse sonden, daerinne wij ontfangen ende gebooren sijn, voor Goedes aengesicht bedeckt.

Doch die broeders voegen daerbij eenige woorden, die notabel sijn, seggende: is het niet ten aensien van de algemeine applicatie, soo is het immers ten aensien der allgemeine verwervinghe. Hoe verstaen dat die broeders? Soo als wij het verstaen ende verstaen moet wesen onsen tweeden arl. van die verlossinge, verworven door Christum? Soo staen wy dese leste woorden der broederen, bij consequentie vuijth onse antwoordt getogen, van herten tho ende bekennen, dat wij staen in de meijnonghe derghener, die sustinieren eene algemeine verwervinghe der verlossinge, door Christi doot geschiet. Ende offschoon die broederen seggen, dat sij daervan in onse Confes. ende Catec. nergens gewach en vinden, wij seggen ter contrarie, dat sulcx in substantie geleert wordt met dese woorden des Catechismi, quaest. 37, dat Christus den toorn Godts tegen de sonde des ganschen menschelicken geslachts gedragen heeft, ende sal bij conferentie kommen alles naerder te blijcken. Willen die broeders onse voorseijde bijgevoechde woorden niet passeren, gelijck sij seggen, wij hebben veel meer reden omme veele van [2]) hare glossen ende theses, gaende buijten Confessie ende Catechismum, geen passagie te vergunnen maer den broederen wederomme tho te seinden. Dat men eindtlick voorgeeft, dat het gevoelen onser kercke, dese materie van de erffsonde aengaende, duijdelick sonder onsen parenthesi voorgestelt werdt in de Confes. articulo XV° ende in Catec. quaest. 5, 7, 9, 10, dat verstaen wij oick van den text ende hebben daeromme te min te doen met der broederen glossen.

VII.

Ten vierden bestraffen die broeders in onse antwoordt, dat wij int poinct van de rechtveerdichmaeckinghe in plaetse van haere woorden: dat tgelove selffs ons [3]) niet en rechtveerdicht, gestelt hebben: dat Godt ons niet rechtveerdicht om die weerdicheijt des gelooffs. Dese berisponge schijnt oick al te kommen vuijth gebreck van lijffde. Onse insicht is geweest eendeels te kennen te geven, dat ijmant tho rechtveerdigen ofte vrij toe spreecken eijgentlick een werck Godts des rechters is, eensdeels vuijth tho sluijten van de rechtveerdichmakinge alle vermeinde weerdicheijt ende verdiensten des gelooffs, omme die eere van de weerdicheijt ende verdiensten alleen te geven onsen Heere Christo Jesu. Ende bij namen int leste hebben wij ons geconformeert met die woorden des

[1]) „door" S en T hebben „nae". [2]) „veele van" ontbr. in X. [3]) „ons" ontbr. in de andere codd.

Catec. quaest. 61: niet dat ick van wegen der weerdicheijt mijns [1]) geloffs Goede aengenaem bin etc. Nochtans alsoo die Confessie articulo XXII gebruijckt de woorden, van den broederen gestelt, wille wij dieselve neffens d'onse oick gebruicken sonder eenige swaricheijt te maecken, alsoo wij onses wetens met den broederen in dit poinct geen geschil [2]) hebben. Die broeders seggen wel, dat ons ende haer niet onbekent is, wat veele verstaen met die woorden, die wij gebruicken, maer wij verklaren in oprechticheijt niet tho weeten, dat bij ijmandt, die van dolinge in dit poinct beschuldicht wordt, dese woorden gebruijckt werden in eenen anderen sin [3]) als die broederen selve goetvinden ende thostaen. Wij bemercken wel, dat sommige soo spreecken, dat tgelove tot rechtveerdicheijt werdt thoreeckent [4]), welcke maniere van spreecken wij niet seer [5]) konnen exagitieren, alsoo die woorden in de h. Scrifture genomen worden int minste prejuditiabel voor die verdiensten Christi ende loutere genade Godts int rechtveerdichmaecken. Wij sijn bereijt noch naerder te bethoonen, dat wij sulcx misprijsen ende ons geheelick conformeeren met de Confes. ende Catec., oick specialick mit der broederen gevoelen voor sooveele ons tselve bekent, twelck die broeders ons oick behooren tho te betrouwen, alsoo wij in die voorgaende woorden sooveele beleden hebben, als ijmant in billicheijt van ons soude mogen eijschen, tho weeten 1⁰ dat allene die voldoeninge ende gerechticheijt Christi onse gerechticheijt sij voor Godt ende niet onse wercken, 2⁰ dat in de rechtveerdichmaeckinge voor Godt tgelove allene werdt aengemerckt als een instrument, daerdoor wij Christum aennemen.

VIII.

Ten vijffden ende ten laetsten, die broeders berispen onse antwoordt aengaende die volnkomentheijt, bethonen voorwaer al te groote genegentheijt tot misduydinge onser woorden. Is dit soo een groote faute, die wij, belijdende die onbequaemheijt van den onherborenen mensche tot allen goede, daerbij voegen het woordt: salichmaeckende? Wij doen dit alleenlick omme tho bethoonen, dat een mensche voor syne wedergeboorte wel heeft eenige bequaemheijt tot burgerlicke deuchden, eenighe kennisse Godts, oick beschuldigonghe ende onschuldigonge der conscientie (twelck wij achten, dat die broederen selve thostaen), maer int minste geen bequaemheijt tot soodanich goedt, twelck hem ter salicheijt dienlick is. Behoorde men hiervuijth soo sinisterlick te gaen besluijten, dat wij hieronder verbergen het pauselicke gevoelen van de wercken der voorbereijdonge tot die bekeronghe

---

[1]) „mijns" S en T hebben „des". [2]) „geschil" X heeft „verschil". [3]) „in eenen anderen sin" ontbr. in de andere codd. [4]) In marg. staat hierbij: „Rom. 4". Zoo ook in de andere codd. [5]) „niet seer" T heeft „selver niet".

ofte het gevoelen der vrijgeesten van de gelaetenheijt? Sal men sulcx van ons vermoeden, die soo wijtloopich contrarie hebben beleden in onsen IIIen arl. van de vijff verschillige poincten, daer wij onder anderen verklaren, dat oick die wedergeborene menschen (wij laeten staen den onherboerenen) sonder die voorgaende, opweckende, volgende ende medewerckende genade noch goet [1]) dencken, willen ofte doen kan, noch oick eenige tentatien then quaden wederstaen? Hadden wij soo willen handelen, wij souden vrij wat meer stoffe gehadt hebben om den broederen te bejegenen, onder anderen tghene die broederen seggen, dat het geloove werdt tewegebrocht door die bedienonghe der sacramenta (die alleen het geloove betuijgen ende versegelen), hadden wij oick mogen seggen, dat het waere een pauselicke dolinghe, maer naer die lijffde betrouwende, dat der broederen meinonghe soo quaet niet en was, hebben wij sulcx overgesien, niet willende alles opt nauste sifften. Dit hadde men oick behoeren te doen met meerder bilicheijt ende, niet geschiet zijnde, hebben wij ons daerover te beklagen.

Sessio XIXa, den XXVIIen Junii ante meridiem.

I.

Is in de vergaderinghe ingelevert het replicq der E. magistraet der stadt Nijmegen op de antwoorde der predicanten aldaer, ende is voorts gelesen ende gedebatteert het concept, twelck den Remonstrantschen broederen vant Nijmegsche quartier als bedenckingen op den staet van controversiae, bij hen gestelt, soude overgegeven worden.

Sessio XXa, den XXVIIen Junii post meridiem.

I.

Sijn in de vergaderinge verschenen negen personen vuijth name der borgeren ende inwoonderen der stadt Nijmegen, versoeckende bij requeste, dat haere predicanten, die van den dienst gesuspendiert waeren, mochten worden in integrum gerestitueert etc., welcken ter andtwoordt is gegeven, dat nae genomene kennisse van saecken daerin soude gedaen worden, alss men voor Godt ende die gantse werlt conde verdedigen, haer vermaenende, dat sij in alle stillicheijt ende onderdaenicheijt met geboerlijcke [2]) eerbiedonge ende gehoersaemheijt tegens haere overicheijt sich wilden dragen.

---

[1]) „goet" de andere codd. hebben „het goedt". [2]) „geboerlijcke" X heeft „burgerlijcke".

Sess. XXI, den XXIX Junii ante meridiem.

I.

In die vergaderinge iss gelesen die replicq dess E. raedts der stadt Nieumegen, ende hebben die predicanten versocht, dat [1]) hen tselve ter handt mochte gestelt worden omme daerop te dupliceren ende te doen, als sij nae raede bevinden sullen te behoeren, twelck is geschiet.

II.

Sijn oock gelesen de antitheses bovengemelt, soe oock de antwoorde der broederen Remonstrantsgesinde, daerop overgegeven, aldus houdende:

Antitheses.	Responsio.
I. De Deo.	
1. Accidentia quaedam in Deo locum habere.	Accidentia aut significant qualitates sive formas quasdam accidentales informantes [2]) aut inhaerentes essentiae, quae eam alioquin imperfectam et incompletam accessione sua perficiunt aut ornant aut disponunt ad hanc vel illam operationem melius et rectius obeundam. Aut significant actiones liberas sive immanentes sive transeuntes, quae ab essentia divina perfectissima profluunt et emanant per imperium voluntatis liberum, a quibus Deus, si voluisset, supersedere potuisset, et quae posito effectu vel [3]) sublato desinunt et cessant. Si primo modo vox accidentium accipiatur, rejicimus eos, qui asserunt accidentia in Deo locum habere. Si posteriori modo accipiatur, rejicere non possumus, nisi velimus una eademque opera asserere actiones omnes Dei liberas tam transeuntes quam immanentes esse ipsam essentiam

[1]) Met dit woord begint een gedeelte, dat geschreven is op zeven bladen (14 blz.), die los in den codex liggen en blijkbaar daaruit gesneden zijn. Zie noot 5 op blz. 256.
[2]) „informantes" ontbr. in X. [3]) „vel" X heeft „et".

Dei, ac proinde volitionem creandi et destruendi mundum esse ipsam essentiam divinam, quod absurdum est.

Nisi etiam velimus D.D. multos orthodoxos tam veteres tam recentiores rejicere, qui accidentia in Deo locum habere non semel affirmarunt.

Quod si quis tamen ab hoc voce abstinendum esse propter ejus insolentiam in ecclesia et quod ex ejus usu nasci solet offendiculum, tutius consultiusque judicaverit, non admodum illi refragabimur, eam omnino divinae essentiae simplicitatem agnoscentes, in quam nihil omnino cadat compositi.

2. Totidem in Deo esse accidentia, quot decreta de rebus foris efficiendis.

Videndum hic iterum est, quod per vocem accidentium intelligatur, an qualitates divinam essentiam perficientes, an actiones liberae, quae a divina perfectissima essentia profluunt et emanant, potiusque a Deo sunt quam in Deo.

Si priora accidentia intelligantur, illa rejicimus. Si posteriora, ejusmodi accidentia rejici nequeunt, nisi quis actiones liberas accidentia esse negaverit.

Homonijmia etiam laborat phrasis haec. Si intelligitur esse in Deo tanquam in perfectibili subjecto, rejicimus. Si tanquam in agente jam perfecto sive causa perfectissima, rejici non potest, supposito quod actio sit in agente, de quo tamen controverti acriter inter philosophos solet.

Si quis hoc responso non acquiescit, definiat an decernere aliquid de rebus foris efficiendis sit ipsa Dei essentia.

3. Aliud et aliud esse in Deo.

Si per τὸ, aliud, essentia alia intelligatur, uti fere neutra vox ἄλλο καὶ ἄλλο intelligi solet, rejicimus eos, qui id asserunt.

Si vero per τὸ, aliud, persona alia et alia intelligatur, actionesque personales variae ac distinctae, rejici non potest.

4. Substantiam Dei jam videri ab angelis, visuros et nos illam olim facie ad faciem externa oculorum inspectione.

Quum quicquid videtur per qualitates videatur, phrasin hanc proprie sumtam improbamus. Interim de quaestione ipsa judicamus cum D. CALVINO plus valere in hac inquisitione vivendi [1]) quam loquendi modum et cavendum esse, ne, dum altercando quaerimus quomodo Deus possit videri, pacem et sanctimoniam perdamus, sine qua nemo Deum [2]) videbit.

Sacras literas nunquam Deum absolute infinitum aut simpliciter immensum appellare. Nam secundum quod et comparative posse dici infinitum non negamus, sicut respectu nostri infinitus est numerus stellarum et arenae maris, qnamvis in se definitum et certum esse constet.

Si quis per hosce terminos aliquid derogatum cupit immensitati divinae, rejicitur a nobis.

Deum simpliciter actu infinitum non esse neque essendo neque operando, tametsi respectu nostri sic [3]) dicitur utrumque.

Sensum non assequimur.

Non satis circumspecte loqui, qui Deum ut essentia sic etiam voluntate prorsus immutabilem esse affirmant.

Rejicimus, si quidem vox immutabilis proprie et ex usu communi accipiatur.

Sapientiam Dei per se minime requirere, ut Deus omnia et singula, quaecunque nunc in mundo fiunt, ab aeterno scientia visionis absoluta praenoverit.

Quid per scientiam visionis absolutam intelligatur, ignoramus. Totamque quaestionem, quatenus illa spectat ad modernas controversias [4]), ad synodum nationalem remittimus [5]).

---

[1]) „vivendi" X heeft „videndi". [2]) „Deum" de andere codd. hebben „eum". [3]) „sic" ontbr. in X. [4]) „controversias" X heeft „quaestiones". [5]) „Quid per scientiam — remittimus" ontbr. in S en T.

II.

Van de H. Schriftuire.

Antithesis.	Responsio.
Fieri posse ut verissima ea omnia essent, quae de ipsis historia affirmat, et tamen ipsi nonnunquam hac in parte leviter errassent.	Rejicimus.

III.

Van die goddelicke Drie-eenicheijt.

Esse tres saltem si non plures res diversas in Deo.	Hanc sententiam theseos Confessione rejecimus.
Aliam rem esse Patrem, aliam rem esse Filium, aliam rem esse Spiritum Sanctum.	Si per aliam rem intelligatur essentia diversa, rejicimus.

IV.

Van die godtheyt Jesu Christi.

Etsi Christus qua Deus est inter creaturas haudquaquam connumerandus, omnino tamen qua homo est et qua Mediator a Deo est constitutus. Huc etiam referri debet, hoc autem respectu unicus et singularissimus Filius Dei appellari debet, ut notum est.	Priora verba hujus assertionis verissima sunt et tanquam Scripturae dissentanea rejici non possunt. Posteriora rejicimus, nisi suppleantur per particulam: etiam.
Christum divinam adeptionem adeptum esse.	Cum adeptio omnis [1]) naturalem filiationem excludat et solam tantum gratiosam actionem notet, rejicimus hanc assertionem, quippe [2]) quod Jesum Christum non adoptivum sed naturalem Dei Filium esse statuimus.
Naturam Dei non posse cum aliis communicari neque totam neque ex parte.	Si rejicienda sit haec assertio, tum contradictoria ejus vera erit, naturam Dei communicari posse cum aliis et totam et ex parte. Id an concedere velint, fratres ipsi viderint. Quid non? An cum aliis (pluribus scilicet et aliis) communicari possit, an ex parte? Divisibilis igitur,

[1]) „omnis" T heeft „omnem". [2]) „quippe" de andere codd. hebben „propterea".

quare distinctius haec assertio proponenda erat, videlicet naturam Dei non posse communicari Filio vel creaturis. Si de Filio, ut haeresin rejicimus, si de creaturis, agnoscimus.

Hominem Jesum Christum respectu communicatae divinitatis merito Deum et Dominum appellari et divino cultu [1]) adorationis et invocationis post Patrem (a quo illa omnia in tempore, ut loquuntur, accepit etc.) a nobus affici.

Quid hic rejici velint fratres, ignoramus. An quod homini Christo communicata sit divinitas? An quod in tempore illa communicatio facta sit? An quod divino cultu adorationis atque invocationis post Patrem afficiatur? Nos nihil horum negare audemus.

Dominum nostrum appellari Christum Dei [2]), ut subordinatio ejus ad Deum Patrem, a quo totus ipse pendet, obiter hac phrasi indicetur.

Sensum non satis assequimur. Num [3]) si subordinatio intelligatur, quae tollat aequalitatem divinae [4]) naturae, rejicimus.

Christum totum esse in potestate Patris.

Si de homine θεανθρώπῳ intelligatur, certissimum est. Alioquin distinqui solet inter totum Christum et totum Christi.

V.

Van die voorsienicheyt Gods ende regieringe aller dingen.

Nihil absurbi ex eo sequi, quod Deus in tempore quaedam praecise ac definite velle dicitur, quae fortassis antea non ita praecise vel voluit vel noluit.

Nihil rerum contingentium dici posse necessario fieri respectu decreti Domini [5]).

Agnoscentes toto animo Dei praescientiam, omniscientiam, providentiam, summam sapientiam et quaecunque alia ad Dei perfectionem commonstrandam S. Scriptura statuit. De reliquis spinosis ac sublimioribus controversiis judicium synodi nationalis expectamus, omnino hic sapere volentes ad sobrietatem et potius ignorantiam [6]) profiteri nostram [7]) quam morose cum fratribus contendere.

---

[1]) „divino cultu" de andere codd. hebben „divinum cultum". [2]) „Dei" ontbr. in T. [3]) „Num" de andere codd. hebben „Verum". [4]) „divinae" ontbr. in de andere codd. [5]) „Domini" de andere codd. hebben „divini". [6]) „ignorantiam" de andere codd. hebben „ignorantiam naturae". [7]) „nostram" ontbr. in de andere codd.

Dat Godt niet alleen besloten heeft het quaet der sonden toe te laten, maer dat Hij oock zelfs dickwils voorwerpt aenporringen ende aenritselen tot die sonde.

Respondetur etiamnum distincte: si per incitamenta et irritamenta intelligantur argumenta et occasiones, per se quidem bonae, si [1]) quae per accidens creaturam sive hominem irritare possint [2]) ad peccandum, nisi malitiam suam deponat et sibi diligenter, uti debet, caveat, profecto iniquum est Deo libertatem istam argumenta et occasiones objicienti ereptum ire velle. Cur enim non posset [3]) Deus creaturam suam tentare et explorare, an occasionibus illis cedere velit nec ne? Exempli gratia: Cur non posset [3]) Deus divitias, honores, aliaque objicere et conferre hominibus, quae tamen sunt irritamenta malorum? Juxta id effodiuntur opes irritamenta malorum [4]). Si vero per incitamenta intelligantur occasiones aut argumenta, natura sua per se mala et peccata, hujusmodi Deum objicere negamus.

VI.

Van die scheppinge des menschen na het evenbeelt Gods.

Imaginem Dei, consistentem in justitia et sanctitate, non recte a supernaturali gratia excludi. Licet enim illud donum Dei [5]) homini collatum sit in creatione et simul cum ipsa natura, ita enim jam ponimus, tamen supernaturale est.

De imagine Dei inhaeremus responsioni ad thesin.

VII.

Van die erffsonde.

1. Datter geen erffsonde en is, dat wij in Adam niet gesondicht en hebben.

Rejicimus.

---

[1]) „si" X heeft „sed". [2]) „possint" X heeft „possunt". [3]) „posset" de andere codd. hebben „potest". [4]) „Juxta — malorum" ontbr. in T en X. [5]) „Dei" ontbr. in de andere codd.

2. Dat Godt geen creatuere om der ouderen misdaet laet geboren worden om diezelve eeuwich elendich te maken van wegen een vreemde sonde.	Explicent se fratres, an hoc intelligant de primo peccato an de peccatis parentum, quae postmodum commissa sunt et committuntur in dies.
3. Dat niet alle menschen van de ontfanckenisse ende moeders buijck aff den vloeck zijn overghegeven, int verstant geheel verblindt, in den wille nootsaeckelick tot boosheyt geneghen.	Rejicimus, 1° modo per vocem (overgegeven) intelligatur esse reos et obnoxios damnationi aut, ut [1]) cum apostolo loquamur, natura filios irae esse; 2° modo necessitas ea intelligatur, quae ex hypothesi peccati est, non autem simplex et absoluta.
4. Dat die erffsonde niet en is dan den strijdt der geloovighen, ende dat zulck een strijdt geen zonde en is.	Rejicimus.
5. Dat wij alle in sonden ontfangen ende gheboren worden en is niet dat wij alle met erffsonde comen.	Rejicimus.
6. Peccatum originale non facere reum mortis.	Rejicimus modo supradicto.
7. Peccatum primum non esse causam damnationis, nisi nova contumacia et infidelitas accedat.	Hanc antithesin, quae spectat praedestinationis controversiam, ad synodum nationalem remittimus. Nolumus enim cum quopiam acriter contendere super hoc negotio.

VIII.

Van die werckinghe des H. Geests tot des menschen bekeeringe.

Quod Deus obedientiam ac fidem nostram ethice seu moraliter tantum in nobis efficiat, puta studiose docendo, hortando, promittendo, comminando, efficacibus argumentis suadendo, ut arbitrii nostri contingentiam nulla [2]) ex parte laedat.	Rejicimus.

---

[1]) „ut" ontbr. in S en T. [2]) „nulla" ontbr. in X.

IX.

Van die rechtveerdichmaeckinge.

Fieri non posse, ut Deus Christum ejusque justitiam nobis imputet in justitiam.

Rejicimus, modo per affirmationem contrariam non statuatur justitiam Christi non esse perfectam justitiam [1]) in se sed per gratiosam Dei aestimationem quoad ipsum Christum pro justitia Christi. Quod caput rei est, profitemur omnino justitiam Christi [2]) nobis imputari et sine imputatione illius nullo modo nos justos esse posse [3]) coram Deo.

Hominem justificari poenitentia et operibus, a Christo praeceptis, sive fide operante.

Primam antitheseos partem rejicimus, posteriorem asserendam putamus, nisi fratres velint nos justificari fide mortua, quod a Christianismo alienum est.

Fidem non qua instrumentum [4]) sed qua actio imputari ad justitiam.

Rejicimus [5]) ipsa thesi: de eo [6]) judicet synodus nationalis. Nos vero inhaeremus communi sententiae, donec probetur contrarium.

Fidem eamque solam, quanquam sola sine operibus non est, ad justitiam imputari.

Antithesis haec bimembris est: 1. fidem eamque solam ad justitiam imputari; 2. eandem solam sine operibus non esse. Utrumque testatur Scriptura et recepta ecclesiarum sententia, ideoque [7]) sine accuratiore antitheseos explicatione eam rejicere non audemus. Interim quod thesi professi sumus, hic repetimus nullum nos agnoscere meritum aut dignitatem fidei, ob quam justificemur.

X.

Van het salichmaeckende gheloove.

Dat die salicheyt niet en can gebonden werden aen het historiael gheloove van Jesu Christo.

Rejicimus, quia S. Scripturae contraria est haec assertio.

---

[1]) „justitiam" ontbr. in X. [2]) „Christi" ontbr. in X. [3]) „posse" ontbr. in X. [4]) „instrumentum" de andere codd. hebben „instrumentum est". [5]) „rejicimus" X heeft „rejecimus". [6]) „de eo" S heeft „Deo et", T „et". [7]) „ideoque" de andere codd. hebben „itemque".

Fidem justificantem non esse, qua quis credit sibi propter Christum remissa esse peccata.

Inhaeremus thesi nostrae secundum Catechesin formatae. Si vero per antithesin hanc intelligitur tolli πληροφορία, quae est ex [1]) meritorum Christi applicatione seu apprehensione, diserte eam probamus.

XI.

Van die volcomentheijt des menschen in dit leven.

Legem Dei posse perfecte praestari, si eam Deus postulet secundum ἐπιείκειαν et vires collatae sint proportionatae.

Rejicere hanc antithesin non audemus. Qua enim ratione rejici possit praestari posse id, ad quod praestandum vires a Deo proportionatas habes? Etenim aliud nihil est vires proportionatas ad praestandum habere quam praestari aliquid posse. Interim hanc proportionem homini in hac vita esse collatam non asserimus, sed disquiri patimur, an, quam in euangelico foedere obedientiam exigit Deus, non secundum justitiae suae rigorem sed secundum ἐπιείκειαν non possit homo praestare instructus sufficientibus a Deo viribus.

Hominem utcumque adhuc mortuum in peccatis nec Spiritu Christi regenitum ex dictamine legis, in cordibus inscriptae, facere ea quae legis sunt.

Qui jubet hanc assertionem rejici tanquam Scripturae dissentaneam, ille (salvo meliori judicio) jubet ipsa Scripturae verba tanquam Scripturis dissentanea rejici. Vide ad Rom. 2 vs. 14.

XII.

Van den staet des menschen nae syn affsterven.

Mortuos dormire aut obdormivisse dici in Scriptura secundum totum compositum: animam et corpus simul.

Aliud est [2]) totum compositum, aliud totum compositi. Ita totus homo vivus dormit, etiamsi anima non dormiat.

---

[1]) „ex" ontbr. in de andere codd. [2]) „est" de andere codd. hebben „esse".

Si quis totum compositi hominis dormire aut obdormivisse dicat, rejicitur a nobis. Animas enim a corporibus per mortem [1]) solutas aeternum vivere constantissime credimus.

Nae desen is oock voorgelesen den status controversiae, bij den Remonstrantsgesinde in d'eerste schrift gestelt ende aen die landtschap overgelevert etc.

Aengaende den 1ᵉⁿ artijckel van die praedestinatie, wij zijn eens mette broederen in naervolgende stucken:

1. vooreerst, dat Godt van eeuwicheijt een onveranderlijck besluijt gemaeckt heeft aengaende die salicheyt der menschen;

2. dat die volherdende geloovige vercoren ende die ongeloovige verworpen zijn;

3. dat die verkiesinge gheschiet is uijt louter genade sonder aenmerckinge van eenighe verdiensten ofte waerdicheijt des menschen;

4. dat die verwerpinge van sommige geschiet is rechtveerdelick.

Het verschil bestaet hierinne:

1. Off die vercorene zijn aengemerckt int verkiesen als Christo ingelijft door den geloove ofte niet.

Wij seggen: teerste.

2. Off Christus het fondament is van de verkiesinge in ordre voorgaende, off alleen als een dienaer ende executeur, gesubordineert om het besluijt uijt te voeren.

Wij seggen: teerste.

3. Off alle geloovige olders tot haeren troost sekerlijck mogen vertrouwen, dat alle kinderen der geloovigen, stervende in haere kintsheyt, dese verkiesinge deelachtich zijn.

Wij seggen: jae.

4. Off het geloove een vrucht is der verkiesinge, sulx dat Godt de Heere tzelve alleen geven zal [2]) dien, die Hij preciselijck vercoren heeft, dan off het is een vrucht, spruijtende uijt gehoor des goddelicken woorts, twelck de Heere zeijndt, daert Hem gelieft naer sijn wijse, ongrondelicke, rechtveerdighe ende barmhertighe regieringhe, alzoo dat de middelen daertoe noodich oock velen medegedeijlt worden, die evenwel niet salich

[1]) „per mortem" ontbr. in S en T. [2]) „zal" de andere codd. hebben „wil".

worden, niet door ghebreck van genouchsame genade, maer door gebruijck [1]) derselvige.

Wij seggen: tleste.

5. Off Godt het meerendeel der menschen verworpen heeft zonder aenmerckinghe [2]) van [3]) haer ongeloove ende onboetveerdicheijt [4]), alleenlick omdat het Hem alzoo geliefde, dan off Godt int verwerpen heeft gesien op haer ongeloove ende onboedtveerdicheyt.

Wij seggen: tleste.

6. Off het ongeloove ende volberdinge in der zonde een vrucht is der verwerpinghe.

Dit houden wij voor eenen grouwel, als stellende den goeden Godt tot een oorsaecke van die zonde.

8. Off Godt die verworpene tot de zonde nootsaecket, soodat zij moeten zondighen uijt [5]) cracht vant onvermijdelicke ende onveranderlick besluijt der verwerpinge.

Wij houdent voor eenen grouwel.

Belangende den tweeden artijckel van de verlossinge, verworven door Christum, wij zijn eens met die broederen hierinne:

1. dat Christus voor alle soorten, staeten ende geslachten der menschen gestorven is;

2. dat die kracht ende weerdicheijt des lijdens Christi genoechsaem is geweest om alle ende ijedere menschen zonde wech te nemen;

3. dat die kracht des lijdens Christi int gemeen den menschen voorgedraghen werdt;

4. dat niemant die vergevinghe der sonden datelick geniet dan die geloovigen, ende volgents dat die ongeloovighen geen deel in der daet [6]) daeraen hebben;

5. dat alle menschen door Christum niet en zijn datelick weder opgerecht ende gestelt in den staet der salichmaeckende genade.

Het verschil dan blijft alleene hierin:

Oft stichtelick is te zeggen eenvoudelick met die h. Schriftuere, dat Christus nae den wille ende intentie zijns Vaders voor alle menschen ghestorven is, ofte te zeggen dat hij alleen gestorven is [7]) voor weijnighe.

Wij zeggen: teerste.

---

[1]) „gebruijck" de andere codd. hebben „misbruick". [2]) „aenmerckinghe" ontbr. in S, X heeft „opsicht". [3]) „aenmerckinghe van" T heeft „op". [4]) „onboetveerdicheijt" T heeft „onboetveerdicheijt gesien te hebben". [5]) Met dit woord eindigt het gedeelte, waarop gedoeld wordt in noot 1 op blz. 246. [6]) „in der daet" ontbr. in de andere codd. [7]) „gestorven is" ontbr. in S.

Belangende den derden ende vierden artijckel, van die werckinge der genade Gods in ons mitsgaders die maniere desselvigen, wij zijn eens mette broederen in den geheelen derden artikel ende noch bijsunderlick in dese poincten:

1. vooreerst dat den mensche tsalichmakende geloove van hemzelven niet en heeft noch [1]) uijt kracht van sijnen vrijen wille;

2. dat hij in den staet der affwijkinge ende der sonde niet goets, dat waerlijck goet is, uijt ende van hemzelven can dencken, willen ofte doen;

3. dat het hem [2]) van nooden is, dat die van Godt in Christo door zijnen H. Geest werden herboren ende vernieuwt in verstant, affectie ofte wille ende alle krachten omme het waere goet recht te mogen verstaen, bedencken, willen ende volbrengen;

4. dat dese genade Gods is tbeginsel, voortganck ende volbrenginge alles goets;

5. dat oock die wedergeborene mensche sonder dese voorgaende, opweckende, volgende ende medewerckende genade noch goet dencken, willen ofte doen can, noch eenige tentatie ten quaden wederstaen;

6. dat alle goede daden ofte werckingen, die men bedencken can, die genade Gods in Christo moeten toegeschreven worden.

Soo blijft dan alleenlick het geschil aengaende die maniere van de werckinge, off die genade, daermede Godt het geloove ende [3]) bekeeringe in den mensche werckt, is een onverhinderlicke ende onwederstandelijcke werckinge, door welcken Godt den levendichmakenden Gheest ende tgeloove met zulcke kracht instort, als Hij gebruijckt int opwecken uijt den lichamelicken doot, soodat die mensche, wanneer dese instortinghe geschiet, niet anders en can dan gelooven ende bekeert worden; dan off het is een andere genadige maniere van werckinge, die wel crachtich genouch is om tgeloove ende bekeeronge in den mensche tewege te brengen, maer niet en geschiet met soodanige onverhinderlicke, onwederstandelicke instortinge, ende derhalven niet alleene en geschiet aen diegeene, die datelick bekeert werden maer oock aen anderen, die, omdat zij de genade wederstaen, niet datelick bekeert werden.

Cortelick quaestie is, off die voorsz. genaede wederstandelick oft onwederstandelick is.

Wij seggen: wederstandelicke, achtende dat die opinie van de onwederstandelicke genade in plaetse van genade eenen nootdwanck invoert ende dat zij nadeelich is der godtsalicheijt.

---

[1]) „noch" ontbr. in X. [2]) „hem" ontbr. in de andere codd. [3]) „ende" X heeft „ofte".

Belangende den vijffden artikel, van die volhardinge der geloovigen, wij sijn eens mette broederen hierinne:

1. dat niet alleen tgeloove maer oock die volherdinge int geloove nodich [1]) is ter zalicheijt;

2. dat die geloovige overvloedighe cracht hebben van Godt omme int geloove te volharden.

3. dat die geloovige om te mogen volharden schuldich zijn Godt te vreesen, haer van sonden te wachten, dieselve te haten ende haere zalicheijt in vreesen ende beven te wercken;

4. dat zij, geloovich blijvende, in die genade ende gunste Godts altijts volherden, oock soo dat zij door geene listicheijt ofte gewelt des sathans uijt Christi handen connen getrocken worden;

5. dat zij sonder gestadige bijblijvinge ende medewerckinge van die genade Gods niet sullen off connen volharden;

6. dat zij connen in swaere, grove, grouwelijcke sonden vallen, die tegens tgeloove, lieffde ende conscientie strijden;

7. dat het geloove ende liefde in de geloovighen verswackt ende seer vermindert can worden;

8. dat zij door allerleij sonden uijt het geloove niet en vervallen;

9. dat, wanneer de geloovige in sonden vallen, Godt die Heere hen niet terstont laet liggen maer die handt biedt tot wederoprechtinge, in voegen dat het aen den Heere niet en ontbreeckt;

10. dat die geloovige op eenige wijse uijt het geloove connen uijtvallen.

tGeschil blyft hierinne:

Off diegeene, die eens waerlick ghelooft, al comt hij schoon te vervallen in ketterije off dwalingen, tegens het fondament des geloofs strijdende, alsoock in grove, grouwelijcke, dootlijcke sonden, als overspel, dootslach, oock tegens die conscientie ende voordachtelijck bedreven, evenwel alzoo in Christi liefde blijft, dat hij door die voorsz. onverhinderlicke, onwederstandelicke genade tgeloove nummermeer gantschelick ende eijntlick zal konnen [2]) comen te verliesen ende van zijn zalicheijt te vervallen; dan off diegene, die eens waerlick gelooft, al is hij schoon versekert dat hij als geloovige in die genade Gods staet ende door geen gewelt ofte listicheijt des duijvels uijt Christi handt geruckt en can worden, evenwel door zijn eijgen schult ende bedrijven van grouwelijcke sonden tegens de conscientie ende verdachtelick [3]) sooverre can comen van Godt aff te wijcken ende deser werelt aen te hangen, dat hij tgeloove gantschelijck ende eijndelijck kan comen te verliesen.

---

[1]) „nodich" ontbr. in de andere codd. [2]) „konnen" ontbr. in X. [3]) „tegens de — verdachtelick" ontbr. in X.

Cortelick die quaestie is, off tgeloove door grouwelicke sonden wel geheel ende eijndelick can verloren worden. Wij inclineren tot naerder onderrichtinge tot het gevoelen dergener, die meijnen tzelvige wel te connen geschieden, achtende soodanich gevoelen niet nadeelich het godtsalige betrouwen op die genade Gods ende ter contrarien ten hoochsten dienelick in dese bedorvene [1]) eeuwe omme den mensche te bewegen tot christelicke sorghvuldigheijt omme tegens die sonde te waecken ende te bidden.

Sessio 22, 29 Junii post meridiem.

Op desen staet des verschils hebben die andere broederen der 4 classen seeckere bedenckingen genomen ende den Remonstrantsgesinden vant Nimmegsche quartier schriftlick ter handen gestelt om haer verclaringe daerop te doen, diewelcke, tijdt daertoe versocht hebbende om hen daerop te bedencken, hebben oock daernevens verclaert tevreden te zijn, dat die personalia uyt haere antwoorde ad theses ende antitheses naegelaten ende diezelve simpliciter ghestelt ende genomen mogen werden.

Sessio 23, 30 Junii post meridiem.

Die bedenckingen ende antwoorde, bij hen ingelevert, sijn dese naevolgende:

Bedenckingen over den staet des geschils, soo die schriftlick van den broederen Remonstrantsgesinden des Nimmeghschen quartiers gestelt is, op diewelcke het haer believen sal naerder verclaringe te doen, opdat haere meijninge recht verstaen zijnde, men die te bequamer den volcomen staet des geschils stellen mochte.	Corte ende grondige antwoort op die questien der broederen nae die gelegentheijt des tijts, die ons tot verantwoordinge gegunt is. Wij sullen daerop ten langen laesten verwachten een sinceer verclaeren haeres gevoelens alsmede deductie van den staet des verschils, waertoe men dese onse antwoorde soo hoochnoodich geachtet heeft.

Eerstelick opten 1en artikel, van die praedestinatie ende [2]) aengaende die eenicheijt.

Opten 1en §.	
1. Off Godes eeuwich ende onveranderlijck besluyt alleene die zalicheyt ende niet mede die onsalicheyt ofte verwerpinghe der menschen aengaet?	Utrumque.

[1]) „bedorvene" S en T hebben „bedroeffde". [2]) „ende" ontbr. in de andere codd.

2. Off door twoordt salicheijt alleen verstaen wordt het eijnde ende niet de salichmakende middelen?

Utrumque.

3. Off door menschen die broeders verstaen menschen in Adam verdorven, ende dat niet indefinite maer definite, alle ende een ijegelick?

Generatim seu indefinite decrevit Deus salvare omnes credentes, definite hunc vel illum credentem. Et contra in reprobatione omnes autem utrimque respexit tanquam corruptos in Adamo.

Opten 2 §.

1. Off die broeders verstaen, dat niemant anders dan alleen die volhardende geloovige vercoren zijn?

Affirmatur, si de adultis quaestio est.

2. Off niemant anders dan alleen die ongeloovige verworpen zijn?

Sal haer oock gelieven te verclaeren, wat zij door geloovighe ende ongeloovighe willen verstaen hebben, mitsgaders off alle gheloovige vercoren zijn?

Omnes [1]) soli fideles perseverantes electi sunt, omnes et soli infideles persistentes in malo reprobati. Per fidem quid intelligatur indicavimus responsione [2]) ad theses.

Opten 3. §.

Off zij door die woorden: sonder aenmerkinge van eenige verdiensten ofte weerdicheijt des menschen, oock verstaen alle voorgesiene dispocitien ende alles wat nae dese verkiesinge in den mensche door Gods genade zoude mogen te wege gebracht worden?

Dispositionem ad bonum salutare sine gratia nullam agnoscimus, multo minus meritum.

Opten 4^{en} §.

Off die verwerpinge alleen van sommigen ende niet van allen verworpelingen van Gode rechtveerdelick geschiet is?

Dat wij geseijt hebben van sommige, is niet daeromme geschiet, alsoff wij wilden twijffelen, off ijemants verwerpinge onrechtveerdich waere, maer siet daerop, dat niet alle maer sommige menschen verworpen zijn.

---

[1]) „Omnes" de andere codd. hebben „Omnes et". [2]) „responsione" de andere codd. hebben „in responsione".

Over den staet des geschils.

Opten 1^en §.

1. Off geen onderscheijt te maecken is tusschen het besluyt Godes ende die uijtvoeringhe?

Non quoad objectum.

2. Off door tgeloove hier verstaen wordt een soodanich, dat door die liefde krachtich is, ende dienvolgende off die uijtvercorene zijn aengemerckt niet alleene als bloote geloovigen, maer oock als geheijlichden ende den loop der godtzalicheijt nu geeijndicht hebbende?

Affirmatur.

3. Off Godt in zijn besluijt, sooveel de orden aengaet, dese uijtvercorene aengemerckt heeft als Christo door den geloove ingelijft, eer Hij besloten heeft haer dit geloove te geven? Indien jae, vanwaer dan dit geloove zijnen oorspronck heeft?

Quaestio intricata, excedens limites positionis nostrae. Sufficiat nos et in electione et in fide agnoscere solam Dei gratiam.

4. Off dit besluijt van tgeloove te geven een ander is als het besluijt der verkiesinge?

Affirmatur.

Opten 2^en §.

1. Dat die broederen gelieven te verclaren, hoe Christus het fondament der verkiesinge is, te weten of hij alzoo tfundament der verkiesinge is, gelijck hij tfundament der zalicheijt is.

Beijde int verkiesen ende die zalicheijt inderdaet te geven siet Godt die Heere op Christum als een versoeninghe voor onse zonden.

2. Off Christus op eenderleij wijse moet geconsidereert worden, daer hij het fundament ende daer hij executeur van die verkiesinge gestelt wort?

Phrasin hanc posteriorem nos [1]) non usurpamus neque proprie usurpari posse judicamus.

---

[1]) „nos" ontbr. in X.

Opten 3 §.

Hier is geen strijt [1]). Sal nochtans tot openinge dienen verclaert, off alleene die geloovige ouders den troost hebben van die zalicheijt harer kinderen, in haere kindtsche jaeren stervende.

1. Met den troost der ongeloovigen behoeven wij niet becommert te zijn.

2. Belangende haere jonge kinderkens, die bevelen wij Gode ende sijner genade.

Opten 4^en^ §.

1. Wat bij eene precise verkiesinge te verstaen zij?

Eene absolute ende sonder conditie.

2. Wat de broeders verstaen bij tgoddelicke woordt, namelick die wet ofte het euangelium?

Utrumque, quatenus lex est paedagogia [2]) ad Christum.

3. Ofte zij door den Heere verstaen Godt den Vader ofte [3]) den Heere Christum als coninck zijner ghemeijnte?

Intelligimus totam sacrosanctam Trinitatem et Christum θεάνθρωπον, secundum oeconomiam in Scriptura revelatam.

4. Wat zij verstaen bij genoechsame genade?

Praedicationem verbi et operationem Spiritus Sancti.

Opten 5 §.

Wat sij verstaen door verwerpinghe?

Decretum Dei de damnandis infidelibus.

Opten 6 §.

In wat sin het woort vrucht alhier genomen moet worden, te weten als een effectum ofte als een consequens?

Infidelitas et perduritio in peccatis nec fructus est nec effectum nec consequens reprobationis sed in ordine antecedens [4]). Et quod dicitur consequens per se et inevitabile, id non minus rejicimus quam si dicatur effectum.

Opten 7 §.

1. Wat de broeders verstaen bij een onvermijdelick, onveranderlijck besluijt der verwerpinge?

Cujus effectum et consequens vitari non potest.

---

[1]) „geen strijt" ontbr. in X, waar een ruimte open gelaten is. [2]) „paedagogia" X heeft „paedagogus". [3]) „ofte" S en T hebben „ende". [4]) „antecedens" S en T hebben „cedens".

2. Wat zij verstaen bij twoort welschicken? [1])

Sic decernere, ut vi decreti necessario et inevitabiliter sequatur peccatum.

Opten 2[en] artijckel, van die verlossinge door Christum.

Aengaende die eenicheijt.

Opten 1 §.

Off onder twoordt menschen oock begrepen worden 1. die voor Christi comste gestorven zijn, 2. diegeene, welckers sonden Godt niet en voorsach geschiet te zijn off te zullen geschieden, eer Hij Christum ordineerde in den doot te seijnden, 3. diegene, die in ongeloove souden sterven, 4. die albereyts in den afgront der helle lagen, ter tijdt dat Christus gestorven is?

Quaestiones haec non ad percipiendam mentem nostram, sed [2]) objectionum loco propositae [3]) in disceptatione ipsa [4]) disquiri possunt. Nos simpliciter dicimus, Christum mortuum esse indiscriminatim pro his et illis hominibus in communi lapsu et peccati forte consideratis inde a principio usque ad finem seculi.

Opten 2 §.

Waerom die broeders gebruijcken dat woort: geweest is, ende niet simpelick seggen: iss?

Respeximus passionem Christi transeuntem; alioquin agnoscimus vim etiamnum praesentem et nullo tempore cessantem.

Opten 3 §.

Off de broeders hier door menschen [5]) verstaen alle ende een ijeder mensche van den beginne des werelts tot den eynde toe sonder onderscheyt van boetveerdich ende onboetveerdich?

Omnes qui vocantur.

Opten 4 §.

Off zij onder die geloovige oock begrijpen die kinderen, soo diegene, die int verbont staen, als diegene, die daer buijten zijn?

Onder die geloovige moet men oock der geloovigen kinderkens verstaen. Die andere bevelen wij Godt ende zijner genaeden.

---

[1]) „welschicken" de andere codd. hebben „nootsaecken". [2]) „sed" de andere codd. hebben „si". [3]) „propositae" X heeft „propositae sint". [4]) „ipsa" X heeft „nostra". [5]) „menschen" ontbr. in S en T.

Opten 5 §.

Wat zij verstaen door dese woorden: datelick wederopgerecht, ende offter een ander wederoprichtinge is, die niet datelick is?

Den broederen en can niet onbekent zijn, dat wij gesien hebben op die distinctie: inter impetrationem et applicationem.

Over het verschil.

1. Waer die h. Schriftuijre seijt, dat Christus nae den wille ende intentie zijns Vaders voor alle menschen gestorven is?

Etiamsi istis terminis nusquam diceretur, phrases tamen passim [1]) sunt aequipollentes.

2. Wie zij zijn, die seggen, dat Christus alleen voor weijnighen gestorven is?

Diegene die zeggen, dat Christus alleene voor die uijtvercoorene gestorven is ende dat die uijtvercorene weijnich zijn, seu illi, qui non admittunt distinctionem inter impretrationem et applicationem supradictam.

Opten 3 ende 4 articull.

Dewijle die broeders den 3 ende 4^{en} artikel gelijck als geheel buyten questie stellen, uijtgesondert die wederstaendelickheijt ófte onwederstaendelickheyt der genade, salt haer gelieven naerder bericht te doen van haere meyninge over [2]) dese naervolgende vraeghstucken, opdat dies te zekerlijcker blijcken mach, dat wij in dese twee articulen eens zijn.

1. Oft ijdereen, die maer het gebruijck der reden ende des verstants heeft, sonder eenige besondere inwendige [3]) verlichtinge verstaen ende begrijpen can den gantschen sin der h. Schriftuere om te weten, te gelooven, te hoopen ende te doen, soovele als ter salicheyt noodich is?

Negatur.

2. Off een mensche, die, noch niet wedergeboren, noch ongeloovich [4]) is, can boete doen, verlangen nae verlossinge, voornemen ende pooghen zijn leven te beteren ende sooverre

Qui tales sunt, eos initia quaedam regenerationis seu dona Spiritus habere arbitramur.

---

[1]) „passim" ontbr. in X. [2]) „haere meyninge over" ontbr. in X. [3]) „inwendige" ontbr. in de andere codd. [4]) „noch ongeloovich" de andere codd. hebben „ofte gelovich".

arbeijden, dat hij eenige daden, die notoirlick quaet zijn, schouwe ende dat meer uyt vreese van Godt te vertoornen dan van straffe?

3. Off eenige onherborene kennisse hebben van die zalichmakende waerheijt ende, ontsteken zijnde door liefde tot dieselfde, gedreven worden om dieselve aen te nemen?

Neque hoc sine Spiritus Sancti gratia in homine esse potest.

4. Off die wedergeboorte haren aenvanck neemt van een werck, twelck Godt beveelt, dat die mensche zelfs doen zal, welck (werck) die mensche doende allenskens wort levendich gemaeckt?

De ordine et modo regenerationis utiliter in sijnodo nationali disputari potest. At quoad causam operis in quaestione allegati dicimus opus hoc hominis non esse ab homine sed a gratia. Vide Collat. Hagiensem, pag. 259 [1]).

5. Off nedericheyt ofte ijet diergelijckx in den mensche van Godt te voren [2]) als een conditie vereijscht wort, daerom Hij in den eenen liever als den anderen het geloove wercke?

Nulla est humilitas aut virtus similis sancta et Deo placens nisi a gratia supranaturali.

6. Off die verdorventheijt soo wel ende soo eijgentlick is in den wille als int verstant ende affecten?

Est in omnibus et singulis.

7. Off Godt door die opweckende genade niet almachtichlick en werckt, gelijck Hij werckt in die opweckinge der dooden?

Nequaquam quoad modum.

8. Off die genade wederstandelick werckt soowel in primo actu conversionis als in conversione ipsa?

Affirmamus.

9. Off Godt allen dengenen, die Hij roept ende nodicht door zijn woort, genouchsame genade geeft om die noodinge te konnen gehoorsamen?

Affirmamus sic fieri ordinarie, nisi homo gratia ista se indignum faciat contumacia sua aut alia ratione, nobis incognita.

---

[1]) „259" de andere codd. hebben „254". [2]) „voren" X heeft „weten".

Opten 5^en artikel, van die volhardinghe der geloovigen.

Opten 2 §.

Wort gevraecht, off die broeders verstaen, dat die waere geloovighe overvloedige crachten hebben alleen om te konnen ende niet oock om te willen ende selfs om datelick te volharden?

Fatemur cum apostolo Deum operari in nobis velle et perficere pro beneplacito suo.

Opten 4 §.

Off die geloovige in de genade ende gunste Godes konnen blijven, sonder dat Godt haer daerin behoede?

Nequaquam.

Opten 6 §.

Wat zij verstaen door zonden, tegen die conscientie ende tgeloove strijdende?

Sonden, waervan die conscientie betuijcht, dat zij den geloovigen gantsch niet en betamen, te weten wercken des vleeschs, die den menschen sluijten uijt het coninckrijcke der hemelen.

Opten 9 §.

Hoedanige handtbiedinge Gods zij hier verstaen ende hoeverre die sich streckt?

Sufficiens auxilium, non violentum aut irresistibile.

Opten 10^en §.

Op wat wijse die geloovige uijtvallen connen?

Utrumque statuimus sensum fidei et gratiae amitti posse. Quid autem nos [1]) ulterius statuamus, id verbis sequentibus indicavimus.

Over den staet des geschils.

1. Wat zij noemen een warachtich geloove?

Declaravimus responsione ad theses.

2. Welcke zij noemen dwalingen tegens het fundament des geloofs?

Alle tgene strijdich is tegens het euangelium, waervan die summa cortelick begrepen is in symbolo apostolorum, quaestio Catech. 22.

---

[1]) „nos" ontbr. in de andere codd.

3. Welcke zij noemen dootlicke sonden? Off zij meijnen, datter eenighe zonden zijn niet doodelick?

Sua natura[1]) peccata omnia mortalia esse fatemur, sed [2]) phrasi hac vulgata et catachrystica intelligimus peccata enormia, clamantia in coelum, ob quae distinctim et nominatim atque ex professo Deus comminatur mortem aeternam aut exclusionem a regno coelorum.

4. Wat zij door dese onverhinderlicke, onwederstandelicke genade verstaen?

Omnipotentem Dei vim, qua secundum aeternam praedeterminationem hominem impellit ad hunc vel illum actum necessario [3]) producendum, ita ut homo obniti ei non possit.

5. Off die geloovige in eenige grouwelicke sonden can vervallen anders als door listicheijt ende [4]) gewelt des duyvels?

Negatur. Quaestio impertinens est, minime fluens ex iis, quae a nobis scripta sunt.

Uit dese bedenckingen blijckt genoechsaem, dat de broeders statum quaestionis niet nae behooren en hebben gestelt, ende sal noch claerder comen te blijcken, soo wanneer het den broederen sal gelieven op diezelve bedenckingen hen verder duydelick te verclaren.

Dese antwoorde op die bedenckinghen, so haer aengaende den statum controversiae, gelijck boven gestelt is, te verclaren waren gegeven, weder ingebracht zijnde, sijn henluijden, den broederen namelick van Nimmegen ende Bommel, weder gelanght seeckere andere bedenckinghen, soo men noch hadde over haere antwoorde op die theses ende antitheses, om haer noch wat breeder over diezelve te verclaren, gelijck stracx daernaer des anderen dages zeeckere andere bedenckingen op die antwoorde op die bovengemelte bedenckingen overgegeven. Ende zijn dese naevolgende:

Bedenckingen op die antwoordt der broederen Remonstrantsgesinde int quartier van Nimmegen, gegeven op onse theses ende antitheses.

Opten 1^{en} articul, de Deo.

§ 1.

Esse in Deo ulla accidentia tanquam plane ἀθεόλογον rejicimus. Quod

---

1) „Sua natura" ontbr. in de andere codd. 2) „sed" ontbr. in de andere codd. 3) „necessario" ontbr. in X. 4) „ende" de andere codd. hebben „ofte".

autem dicitur de actionibus immanentibus Dei, eae [1]) utpote aeternae [2]), non sunt aliud ab ipso Deo. Dei nempe intellectio, volitio, praedestinatio, electio etc., nihil aliud orthodoxis sunt, quam Deus intelligens, volens, praedestinans, eligens etc. Quod attinet actiones Dei emanantes, illae in Deo non sunt sed a Deo. Quocirca non propter insolentiam tantum hanc loquendi ἀκυρολογίαν, et [3]) propter ἀθεολογίαν et ἑτεροδοξίαν rejicimus.

Ad 2m membrum.

Eadem responsio, quae supra data est. Neque ὁμονομία hic ulla est, sed mera ἀκυρολογία et καταχρησις ob rationem jam allatam.

Ad 3m membrum.

Distinctio inepta et plane ἀθεόλογος, non enim aliud et aliud, sed alium et alium. Aliam et aliam personam in Deo esse axioma theologicum est.

Artic. 2⁰, memb. 1.

Ampliorem responsionem desideramus, cum Scriptura nusquam dicat Dei substantiam, sive proprie sive improprie, corporeis oculis conspici posse.

Memb. 2⁰.

Imo istis terminis immensitati essentialis divinae praesentiae manifeste derogatur.

Memb. 3⁰.

Quod Deus dicatur infinitus non esse essendo, sciant eum essentiam non habere infinitiam explicent fratres, quae hic sit ipsorum sententia.

§ 3.

Explicent ergo fratres, an ullo [4]) modo Dei essentia et voluntas possint dici immutabiles [5]).

§ 4.

Per scientiam visionis Dei absolutam intelligimus eam, qua Deus non ex causis effecta, ex antecedentibus consequentia etc. [6]) aliquo quasi discursu cognoscit, sed causas omnes simul cum suis effectis, antecedentia cum suis consequentibus etc. uno intuitu in se et ex se videt ab aeterno.

---

[1]) „eae" ontbr. in de andere codd. [2]) „aeternae" de andere codd. hebben „aeterna". [3]) „et" de andere codd. hebben „sed etiam". [4]) „ullo" de andere codd. hebben „nullo". [5]) „immutabiles" de andere codd. hebben „mutabiles". [6]) „etc." T heeft „et".

Art. 3, § 2.

In deitate per rem aliam theologi tantum essentiam intelligunt. Si fratribus alius modus Scripturae conveniens occurrit, explicent aut sententiae nostrae subscribant.

Art. 4, memb. 1°.

Nos Christum singularissimum Dei filium vocari alio quam aeternae generationis respectu negamus. Si alium fratres agnoscunt respectum, qui per particulam etiam indicatur, eum explicent.

Memb. 4.

Insolens est Scripturae et periculosum in ecclesia dicendi genus, homini Christo in tempore communicatam esse divinitatem, cujus respectu etiam dicatur Deus. Nota sunt deliria Photini, Eutychetis, Swencfeldii, Socini, aliorum.

Memb. 5.

Quum inter personas aequalitas, in natura unitas ab orthodoxis asseratur, maluissemus dictum, quod tollat unitatem naturae vel aequalitatem personarum.

§ 2.

Totum Christum recte juxta [1]) distinctionem hanc in Patris potestate esse dici credimus, sed an totum Christi sub potestate Patris ponant, explicari cupimus.

Art 5.

Ad synodum nationalem extra quinque articulos nihil hinc deferri patimur, nisi prius explicatum fuerit de eo inter nos controverti. Oportet ergo ut fratres hic rotunde respondeant.

Art. 7, § 1, memb. 2°.

Loquimur de peccato primo, respondeant jam fratres.

§ 2°.

Responsionem accipimus, modo per hypothesin peccati intelligatur peccati originalis.

§ 3.

Modus supradictus, cujus hic fit mentio, a fratribus explicandus est.

---

[1]) „juxta" de andere codd. hebben „secundum".

Membro 2°.

Categorice hic respondendum est, ut constet de quo controvertatur, neque quaestio haec proprie ad praedestinationem spectat sed ad peccatum originis, quae cum non sit e [1]) numero quinque articulorum vulgo controversorum, hujus synodi judicio subjecta, alio rejici prius non potest quam de ea hic pronunciatum est.

Art. 9, § 1, memb. 2°.

Credimus hominem justificari fide operante, sed non qua opus aut qua operans est, sed qua Christum apprehendens. Si ita sentiunt fratres, tum jam inter nos convenit.

§ 2, membr. 2° [2]).

Accipimus haec eo sensu, quem in postremo scripto Illustri Aulae exhibito expresserunt.

Art. 10, § 2°.

Non vidimus thesin a fratribus formatam secundum Catechesin. Forment eam et clarius se explicent addita distinctione fidei, quam non inutiliter in sijnodo nationali disquiri posse judicant.

Art. 11.

Non satis se exponunt. Quaeritur enim adhuc: 1° an Deus in foedere euangelico obedientiam suae legis a nobis exigat, non secundum rigorem justitiae suae sed secundum ἐπι[είκειαν] [3])? 2° an in euangelico foedere promiserit Deus se fideles instructurum sufficientibus ad legem perfecte praestandam viribus? Quae alibi disquiri nisi prius hic asserta an negata [4]) non patimur.

§ 2°.

De verbis Scripturae non disputamus sed de sensu. Contendimus autem [5]) ad Rom. 2. 14. non negari quod thesi nostra positum est. Desideramus ergo uberiorem ad antithesin hanc juxta mentem theseos et [6]) Catechesi et Confessione oppositae [7]) explicationem.

Quae fratres ad theses jam ante exceperunt, cum videantur in eadem adhuc praestare sententia, suo tempore intra controversa referemus, ubi de his, quae ad antitheses responsa sunt, plenius se explicarint.

---

[1]) „e" de andere codd. hebben „in". [2]) „2°" ontbr. in de andere codd. [3]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit de andere codd. [4]) „negata" X heeft „negata fuerit". [5]) „autem" ontbr. in X. S en T hebben „n". [6]) „et" de andere codd. hebben ex". [7]) „oppositae" de andere codd. hebben „expositae".

Volgen die verdere bedenckingen over die antwoorde op die eerste bedenckingen over den staet des geschils, bij den Remonstrantsgesinde broederen gegheven, dienende tot naerdere openinghe.

Art. 1, § 1, num. 3.

Non satis intelligimus, quomodo Deus eligens respicere potuerit hominem tanquam in Adamo corruptum, ut hic dicitur, et simul tanquam in Christo restitutum, ut postea dicetur.

§ 2°, num. 1° [1]).

An duplex est subjectum praedestinationis, unum fide vestitum ut adulti, alterum fide destitutum ut infantes? Et numquid potest assignari notio aliqua communis utriusque, cujus ratione prorsus uniforme [2]) subjectum praedestinationis statuatur.

Num. 2°.

Si omnes et soli fideles perseverantes sunt electi, quid fiet infantibus? Videntur ἀβιόσατα [3]): soli fideles sunt electi, soli fideles [non] [4]) sunt electi. Si de adultis quaestio est, sub fidelibus etiam intelligimus fidelium liberos.

§ 3.

Non erat quaesitum, an ulla hominus dispositio ad bonum salutare esset sine gratia aut cum gratia, sed an Deus eligens respexerit aliquam hominis dispositionem, qualis esset, quae hominem alium digniorem electione faciat.

Over den staet des verschils.

§ 1, num. 2°.

Quum passim a Remonstrantibus asseratur idem et unum esse justificationis et electionis decretum quoad objectum, non capimus quo sensu haec accipiant fratres hoc loco. Saepe enim jam antea excluserunt omnia opera a justificationis negocio. Deinde an [5]) fides, sanctificatio et perseverantia in utroque non tribuit homini dignitatem aliquam ad consequendam vitam aeternam? Vellemus haec paulo clarius exponi. Nam omnes permiscue homines, fideles et infideles, pios et impios, qui in Christo et extra Christum sunt, aeque esse vel dignos vel indignos salute, nescimus an fratres statuere velint.

---

[1]) „1°" X heeft „3". [2]) „uniforme" de andere codd. hebben „uniforma". [3]) „ἀβιόσατα". Zoo staat in onzen cod. en in S, terwijl T en X „ἀβύσατα" hebben. [4]) „[non]" is aangevuld uit de andere codd. [5]) „Deinde an" de andere codd. hebben „decretum ac".

Num. 3.

Quaestio neque intricata neque extra limites positionis fratrum videtur esse. Hoc enim volumus: quum dicatur Deus elegisse fideles sive per fidem Christo insitos, fides autem detur a Deo, idque juxta quoddam aeternum ejus decretum, quod aliud esse a decreto electionis etsi negare videntur arl. 1, § 1, num. 2. Tamen nunc fratres affirmant, num. sequenti, explicari merito debere, utrum (respectu considerationis nostrae) praecedaneum sit [1]) illud de danda salute an hoc [2]) de danda fide. Et cum subjectum illius ponatur fidelis, quale tandem hujus subjectum sit statuendum. Rogamus ut fratres se explicent: multum [3]) enim lucis, ut speramus, adferet toti causae.

§ 2°, num. 1°.

Non respondetur satis ad rem. Quaestio enim erat dé fundamento electionis, non de medio perveniendi ad salutem.

Art. 3, § 5.

Neque hic ad quaestionem respondetur.

Art. 5, § 2.

Vellemus et hic ad terminos quaestionis accuratius responderi aut simpliciter statui ab apostolo loco citato affirmari, quod in quaestione nostra posuimus.

Sessio 24, 1 Jul. post meridiem.

Die broederen van Nimmegen ende Bommel verclaerden, vele haerder broederen te zijn, die sich in zulcke subtijle dispuijten niet en wilden inlaten, als haer verstant te boven gaende, maer blijven bij die eenmael aengenomen leere der kercken, in Confessie ende Cathechismo begrepen, doch voor haer selfs ende niemants [4]) te vervangen souden zij bereijt zijn haere antwoorde op beijde stucken in te brenghen, gelijck zij dan den praesidi dit schrift tegen den avont behandicht hebben:

Antwoorde op die bedenckingen der broederen der vier classen, overgelevert op huijden den 1en Julii.

Art. 1, § 1, num. 3.

Haec nobis adeo non pugnant, ut potius subordinata sint. Cum enim Deus non justificet nec salvet nisi peccatores et in Christo restitutos, consequens est nec alios salvare decrevisse.

---

1) „sit" ontbr. in de andere codd. 2) „hoc" ontbr. in de andere codd. 3) „multum" S en T hebben „multo". 4) „niemants" de andere codd. hebben „sonder iemandts".

Ad § 2, num. 1°.

Uniforme praedestinationis objectum statuimus esse foederatos Dei in Christo, in quibus, ubi ad annos discretionis pervenerint, cognitio et fides Christi requiritur. Antea minime datur enim infantibus vita aeterna non ut praemium fidei, sed ut mera haereditas adultis utraque ratione haereditatis et praemii idque ex mera Dei gratia.

Num. 2.

Si primitiae sanctae, sancta etiam massa, et si radix sancta, sancti quoque rami. Accepti enim sunt propter patres, Rom. 11. Itaque ista optime consentiunt, cum fidelium liberi etiam ab ipsis fratribus sub parentibus comprehendantur.

§ [1]) 3.

Dicimus non fidem vel dispositionem hominis sed ipsum Christum fide apprehensum esse causam, quae fidelem infideli digniorem reddat, tam ipsa salute quam electione ad salutem. Eoque hic secludimus omnem hominis dignitatem meritoriam.

Over den staet des verschils.

§ 1, num. 2°.

Electionis et justificationis completae unum et idem objectum statuimus ac ex eo operum meritum ac dignitatem prorsus excludimus, praesentiam autem includimus, cum fides sine operibus mortua et nullius ad salutem utilitatis sit. Fides vero sanctificatio, et in utraque perseverantia tribuit homini dignitatem non meritoriam sed mere gratiosam et euangelicam. Eoque quaestionem illam, an fidelis et infidelis aeque indigni sint vita aeterna, christiano theologo indignam judicamus.

Num. 3°.

Decretum de danda fidelibus salute aeterna prius est eo decreto, quo Deus statuit dare peccatori fidem in Christum, et subjectum dandae fidei statuimus peccatorem, verbum Dei et media salutis non spernentem et Spiritui S. fidem et resipiscentiam in ipso operari volenti non resistentem. Fontem vero fidei statuimus Dei in Christo gratiam, per ordonaria media in homine operantem. Falluntur autem fratres et principium petunt, cum putant nos statuere aliquod Dei decretum de danda homini salute, qua homo est, cum eam nemini decreverit nisi qua fideli. Meminerint vero

---

[1]) „§" S en T hebben „Num."

Contraremonstrantes ad similem prorsus quaestionem, ipsis propositam, respondere obfirmato animo recusasse, cui nos veritatis declarandae amore aperte satisfacere voluimus. Videatur Collatio Hagiensis, Belgice edita, pag. 36 et 37, item pag. 46, 47, 48, 49.

§ 2, num. 1°.

Satis responsum est ad ipsam quaestionem. Non enim tantum [1]) credimus Christum esse [2]) medium conferendae sed etiam fundamentum et causam decernendae nobis salutis aeternae, quod et fratres statuere speramus, nisi cum Socinianis credere velint Deum posse et velle peccatorem ad vitam aeternam amare, antequam justitiae ipsius satisfactum sit.

Art. 3, § 5 [3]).

Responsum est ad hanc quaestionem articulo 1°, § 3.

Art. 5, § 2°.

In responsione persistimus. Credimus enim et vires [4]) habere ex gratia et ipsum velle et perficere nisi per ipsum plane stet, ac nisi Spiritui resistat et bona [5]) ejus exstinguat.

Die predicanten van Nimmegen hebben op desen dach ingebracht haer tweede antwoort ofte duplicq, twelck gelezen zijnde is overgesonden aen den Eerbaren raedt aldaer.

Sessio 25, 2 Julii post meridiem.

Die status controversiae, diewelcke bij den broederen, blijvende bij de oude aengenomene leere der kercken, ghestelt was, voorgelesen zijnde, is goetgevonden, dat nu die beijde status souden bij malcanderen gebracht worden om dan uijt dien beijden den rechten statum controversiae te formeren.

Naer lange weijgeringe ten wederzijden aengaende het overleveren ofte verwisselen der schriften op die antitheses ende den statum controversiae voornoemt is eijntelick door tusschenspreken der E. heeren Gecommitteerde der landtschap goetgevonden, dat naer overleveringe van die verclaringe over die antitheses die staet des geschils soude gestelt worden in handen [6]) van de E. heeren Gecommitteerde voorsz., diewelcke deselve souden mogen henluijden Remonstrantzgesinden in handen geven, mitz dat zij sancte beloven geen copien noch extracten daervan te sullen nemen noch oock

---

[1]) „tantum" de andere codd. hebben „tamen". [2]) „esse" ontbr. in de andere codd. [3]) „5" de andere codd. hebben „3". [4]) „vires" S heeft „fides", T „fidem". [5]) „bona" de andere codd. hebben „dona". [6]) „handen" de andere codd. hebben „naeme".

anderen geven ofte doen geven ofte oock int minste niet die met andere, die buyten dese provintie van Gelderlandt zijn ende in die kercken derselver niet en gehooren, om alsoo voor te comen alle verlenginge ende inwickelinge van quaestie, te communiceren, maer bij haer selfs gelezen zijnde als morgen vroech die eerste sessie haere antwoorde mondelinge inbrenghen. Edoch zullen zij mogen bij geschrifte vervaten, hen dienende pro memoria, tgene tot verclaringe zal dienen ende tot het stellen van den statum controversiae sal behooren, voorts met malcanderen treedende in onderlinghe conferentie om den statum recht te formeren. Sullen oock gehouden zijn op gesinnen der E. heeren Ghecommitteerden die copie weder ter handen te stellen. Die beijde schriften zijn gheweest naevolgende:

Naerder verclaringe (namelick der Remonstrantzghesinde) op die bedenckingen over die antwoordt, ghestelt op die antitheses.

Ad articulum 1m, de Deo.

§ 1, memb. 1o.

Initio in genere clare et syncere testamur nos in his difficillimis et captum humanum [1]) plerumque superantibus quaestionibus nihil prorsus statuere velle, quod a [2]) totius ecclesiae catholicae consensu discrepet. Nec desunt pastores pii et fideles, qui syncere [3]) fatebuntur se has intricatas et spinosas minutias nec considerasse hactenus nec adhuc [4]) considerare posse, quos adigere ut ea tanquam haeretica condemnent, quae non intelligant, aut ipsi propter quam nescio fidem implicitam aut denegatam caecam obedientiam condemnentur, nobis iniquissimum videtur. Ut tamen breviter pro exiguo captu nostro, quam fieri potest, fratribus satisfaciamus, dicimus ad primum.

1.

Cum accidentium vox plerumque ab authoribus in eo sensu usurpetur, quem initio expressimus et rejecimus, et nos quoque hujusmodi insolitas propositiones facile rejiciemus. Actiones vero Dei liberas et per imperium voluntatis productas pro ipsa Dei essentia habere, ideo non audemus, quod inde Aristotelis error, Deum omnia ex mera necessitate agere, et Abailardi haeresis, Deum libero arbitrio spoliantis necessario consequi videatur, et absurdum nobis sit decretum de condemnando Juda, esse ipsam Dei essentiam.

---

[1]) „humanum" de andere codd. hebben „hominum". [2]) „a" de andere codd. hebben „a communi". [3]) „syncere" ontbr. in X. [4]) „adhuc" ontbr. in X.

Memb. 2°.

Persistimus in responsione illata [1]) et nobis mira κατάχρησις videtur volitionem Dei, exempli causa de perporticando [2]) sacerdotio in Heli et regno in Saulis familia, esse ipsam Dei essentiam. An actiones liberae sic sint a Deo vel ab agente, ut etiam non sint in Deo vel agente, philosophica quaestio est, quam ad synodum non putamus pertinere.

Memb. 3°.

Et nos re ipsa idem diximus, et modo de rebus conveniat, de verbis quorum usurpatio apud bonos authores admodum varia est, cum nomine [3]) litigabimus [4]). Scimus enim in Deo esse aliud et aliud hijphistamenon [5]). Cum autem aliud et aliud apud ecclesiasticos scriptores plerumque ad Dei essentiam referatur, ideo sicut cum orthodoxa sive [6]) catholica ecclesia sentire nos profitemur, sic cum illa libenter loquemur.

Articul. 2°, memb. 1°.

Neque nos dicimus aut credimus substantiam Dei oculis corporeis videri posse, et in simplicitate Scripturae hic libenter acquiescimus, quae simpliciter Deum nos visuros docet.

Memb. 2°.

Quatenus derogatur, manifeste jam rejecimus.

Memb. 3°.

Syncere et ex animo credimus, Deum habere essentiam infinitam, prout in thesi diximus; si quis contra sentit, improbamus. Dicimus Deum essentia et voluntate vere esse immutabilem, qua tamen confessione divinae libertati nihil derogatum volumus.

§ 4.

Prout hic explicatur, nobis cum fratribus convenit; si quid praeterea hic requiritur, ad sijnodum nationalem, prout fecimus, remittimus.

Articulo 3°, memb. 2°.

Theseos ipsius explicatione subscripsisse confidimus.

---

[1]) „illata" de andere codd. hebben „allata". [2]) „perporticando" de andere codd. hebben „perpetuando". [3]) „nomine" de andere codd. hebben „nemine". [4]) „litigabimus" de andere codd. hebben „litigamus". [5]) „hijphistamenon" X heeft „hijpostamenon". [6]) „sive" de andere codd. hebben „et".

Articulo 4°, membro 1°.

Christum qua hominem per gratiam unionis cum hijpostasi divina et singularissimum Dei filium dici posse credimus, quia praeter eum nemo talis. Vide Lucam cap. 1 vs. 35.

§ 4.

Deliria istorum, quae hic nominantur, ex animo rejicimus; si periculosa loquutio est, ii qui usurpant, linguam corrigant, mentem bonam retineant. Non amamus logomachias nec omnes loquendi modos examinare vacat vel refingere [1]) in animo est: in Scripturae simplicitate acquiescimus libenter.

§ 5, memb. 1°.

Esto, naturae unitatem et personarum aequalitatem confitemur; si quid alterutri adversetur, rejicimus.

Ibidem, memb. 2°.

Non totum Christi sed totum Christum, cum personarum aequalitatem jam professi simus.

Art. 5.

Cum ignorantiam nostram jam simus professi, satis aperte respondisse nos putamus; et mirum est, si fratres existiment, nos quae captum nostrum superant hic explicare debere.

Art. 7, § 1, memb. 2°.

Hic fratres sibi ipsis contradicere videntur, et qui hoc sentiunt, statuant, necesse est Deum quotidie creare tales homines ad interitum.

§ 2°.

De hec hypothesi intelligimus.

§ 3°.

Eo modo quo supra explicavimus, scilicet 1° modo intelligatur esse reos et obnoxios damnationi aut, ut cum apostolo loquamur, natura filios irae esse; 2° modo necessitas intelligatur ea, quae ex hijpothesi peccati originalis est, non autem simplex et absoluta.

Memb. 2°.

Peccatum originis solum non esse nec esse posse causam condemnationis euangelicae statuimus, nisi infidelitas et contumacia contra ipsum gratiae foedus accesserit. Ut enim cum D. Junio [2]) loquamur, absit ut a misericordia [3]) Dei excludamus, qui Deum non contemserit pervicaciter, penes

---

[1]) „refingere" de andere codd. hebben „refringere". [2]) Hierbij staat in margine: „Jun. de . . . . et gratia. Rat. 68." Dit ontbr. in de andere codd. [3]) „misericordia" de andere codd. hebben „justitia".

ipsum miserationes sunt et ab ipso hominibus accidunt. Eoque neminem tanquam foederis gratiae transgressorem [1]) condemnari, cum quo Deus ipsum foedus gratiae nec inivit nec inire ab aeterno absolute [2]) decrevit, qui Contraremonstrantium nostro judicio non exiguus error est. Unde liquide patet ad praedestinationis negocium hunc articulum pertinere.

Art. 9, § 1.

Convenit sane et ut item [3]) in reliquo [4]) conveniat, optamus.

Art. 10, § 2° [5]).

In hoc articulo particulam fidei postremam pro tota fidei definitione perperam [6]) sumi dicimus contra expressa verba ipsius Catecheseos Palatinae, cum magni authores [7]) fateantur illos esse omnium promtissimos ad beneficia Christi et euangelii sibi applicanda, ad quos illa revera minime pertinent [8]).

Art. 11.

Deum in foedere euangelico obedientiam legis a nobis exigere idque secundum ἐπιείκειαν non dubitamus, cum Christus non sit constitutus author salutis nisi obedientibus sibi; 2° quod vero promiserit se fidelibus [9]) viribus sufficientibus ad legem perfecte tam secundum gradum quam secundum partes instructurum [10]), nec dicimus nec credimus.

§ 2°.

Hominem nondum regenitum externam disciplinam utrumque praestare, verbum Dei audire posse et locomotivam regere, communis ni fallimur [11]) et constans ecclesiarum euangelicarum sententia est, cui nec Scripturam nec Catechesin vel Confessionem ullatenus adversari persuasum habemus.

Satis plene jam nos explicasse sententiam nostram confidimus. De caetero rogemus [12]) fratres, ne citra necessitatem capita controversiarum ulterius multiplicare velint, autem [13]) quod ad synodum nationalem referri velint aut nolint, imperiose nimis et pro authoritate praetorica [14]) praescribere. Si enim ex illorum nutu sic geri haec omnia necesse sit [15]), ut neque

---

[1]) „transgressorem" de andere codd. hebben „transgressione". [2]) „absolute" ontbr. in X. [3]) item" X heeft „idem". [4]) „reliquo" de andere codd. hebben „reliquis". [5]) Hierbij staat in margine: „Guilh. Couper. in 8 cap. ad Rom. et alii". Dit ontbr. in de andere codd. [6]) „perperam" S en X hebben „properam". [7]) „authores" ontbr. in S en X. [8]) „definitione — pertinent" ontbr. in T. [9]) „fidelibus" de andere codd. hebben „fideles". [10]) „instructurum" X heeft „observandam instructurum". [11]) „ni fallimur" de andere codd. hebben „infallibilis". [12]) „rogemus" de andere codd. hebben „rogamus". [13]) „autem" de andere codd. hebben „aut". [14]) praetorica" de andere codd. hebben „praetoria". [15]) „necesse sit" X heeft „oporteat".

rationibus neque explicationibus neque adeo obtestationibus etiam nostris locus ullus sit relictus, non videmus quid in libera synodo agendum nobis restet, nisi ut tanquam rei ab actoribus ipsis sententiam exspectemus, quod praeter omnem et Scripturam et rationem esse nemo non intelligit.

Staet des verschils aengaende de vijff artickelen, gestelt bij provisie tot openinge van tghene daerin die Remonstrantsgesinde vant Nijmegsche quartier eens ofte oneens zijn met d'oude aengenomene leere der Gereformeerder kercken.

In den eersten artickel, van de praedestinatie, zijn wij eens in naevolgende poincten:

1. dat Godt van eewicheijt een onveranderlick besluijdt gemaeckt heeft aengaende die salicheijt ende onsalicheijt ofte verwerpinghe der menschen;

2. dat Godt int maecken deses besluijdts den mensche aengesien heeft als gevallen in Adam ende liggende int verderff, ende dat niet indefinite alleen maer oick definite dese ende ghene personen;

3. datter weijnige ter salicheijt verkooren ende veele verworpen sijn;

4. dat dese verkiesonge geschiet is vuijth loutere genade sonder aenmerckinge van eenige voorgesiene dispositie, weerdicheijt ofte bequaemheijt des menschen, waerdoor dese, die verkoren wordt, weerdiger soude zijn dan die niet verkooren en wordt;

5. dat het besluydt aengaende die salicheijt eenigen menschen te geven mede gaet over de salichmakende middelen;

6. dat onder die salichmaeckende middelen insonderheijt mede gestelt moet worden het waere geloove, dadich door die lieffde;

7. dat nijmant tot het geloove geroepen en wordt in der tijt noch oick hetselve bekompt, dan die van alle eewicheijt te vooren geschickt is om daerthoe geroepen ende gebracht te sullen worden;

8. dat Godt niet beslooten en heeft door sijnen H. Geest int verstant ende wille aller menschen, die geroepen worden door het vuijterlicke gepredickte woordt sooverre te wercken, dat het dadelicke geloove daerop volght;

9. dat die oorsaecke, waerom Godt niet beslooten en heeft door zijnen H. Geest int verstant ende wille aller menschen door het vuijterlicke gepredickte woordt sooverre te wercken, niet en is die mensche offte ijet, dat Godt in den eenen ofte anderen mensche heeft aengemerckt, maer alleen die volle vrije macht ende gelieven Godts;

10. dat alle, die ten einde tho int geloove volherden, vuijtverkooren sijn ende salich sullen worden, dat oick alle, die then einde int ontgeloove [1])

---

[1]) „ontgeloove" S en T hebben „geloeve niet".

volherden, verworpen zijn ende verdoempt sullen worden, ende dat niet alle [1]) indefinite maer oick definite dese ende ghene personen;

11. dat wij in Christo verkooren sijn ende dat Christus tfondament onser salicheijt is;

12. dat alle gelovige ouders tot haeren troost seecker mogen vertrouwen, dat haere kinderen, stervende in haere kintsheijt, der verkiesonghe deelachtich sijn ende salich worden;

13. dat het geloove een vrucht is, spruijtende oick vuijth het gehoor des woordt Goedes;

14. dat alle verworpene rechtveerdelick verworpen zijn;

15. dat Godt geen menschen in sijn besluijdt geschickt heft ter verdoemenisse sonder tusschenkomen ende aensien haerer sonden;

16. dat Godt nijmandt tot die sonde nootsaeckt, oock geensins eene oorsaecke ofte auteur der sonden is.

Blijft int verschil:

1. Ofter geen onderscheijt is tusschen Godts besluijdt der verkiesonghe ende die vuijtvoeringhe derselver quoad objectum? Wij seggen: jae.

2. Off die vuijtverkorene in de verkiesonghe aengemerckt sijn van Godt als Christo doort waere geloove ingelijft alsoick geheijlicht ende den loop der godtsalicheijt voleindet hebbende? Wij seggen: neen.

3. Off Christus alsoo tfondament is der verkiesonghe, gelijck hij tfondament der salicheijt is? Wij seggen: neen.

4. Off het waere salichmakende geloove een vrucht is der verkiesonghe? Wij seggen: jae.

5. Off eenige menschen alle die middelen, ter salicheijt noodich, deelachtich worden, die nochtans niet salich worden? Wij seggen: neen.

6. Off het ongeloove ende volherdinghe in de sonde een consequens is volgende nae de verwerpinghe, waermede Godt eenige menschen in haeren val ende verderff beslooten heeft te laeten rechtveerdelick ende haer niet te geven die genade, die sij van nooden hadden om tot geloove ende boetveerdicheijt gebrocht tho worden? Wij seggen: jae.

7. Off Godt den mensche op eenderleij wijse heeft aengesien int verkiesen ende rechtveerdichmaecken ende ofter tweederleij verkiesonghe ende rechtveerdichmakinghe is, d'eene vervult, d'ander onvervult? Wij seggen: neen.

In den tweden art. van den doodt Christi sijn wij eens:

1. dat Christus voor alle soorten, geslachten ende staten der menschen gestorven is;

---

[1]) „alle" de andere codd. hebben „alleen".

2. dat die cracht ende weerdicheijt des lydens Christi, in sich selven aengemerckt, genoechsaem is om aller ende yder menschen sonden wech te nemen ende haer met Godt te versoenen;

3. dat alle ende yder menschen door Christi doodt niet en zijn datelick weder opgerecht ende herstelt in den standt der salichmakende genade;

4. dat Godts gerechticheijt geene betalinghe kan eijschen van dengeenen, voor denwelcken Christus die voorseijde gerechticheijt voldaen heeft;

5. dat nijmandt die vergevinghe der sonden ende versoeninge met Godt datelick geniet, dan die waere geloovige (begrijpende mede hieronder der geloovigen kinderen, de kinderen der ongeloovigen Godt bevelende) [1]) ende dat geen ongelovige part ofte deel daeraen hebben;

6. dat alle boedtveerdigen moeten gelooven, dat Christus voor haer gestorven is ende sy door hem vergevinge haerer sonden hebben ende met Godt versoent sijn, ende dat gheene onboetveerdigen, soolangh sij soodanigen sin, tselvige moegen geloven.

Blijft int verschil:

1. Irstelick off Christus voor die sonden aller ende yder mensche van den beginne des werelts tot den einde tho, tsij dat sij boetveerdige worden ofte onboetveerdigen blijven, Godts gerechticheijt genoechgedaen ende die vergevinge der sonden ende versoeninghe verworven heeft? Wij seggen: neen.

2. Off des Vaders wille ende Christi intentie is geweest door sijnen doodt alle ende een ijder mensche te behouden, hoewel die saecke in veelen anders vuijthvalt door haer eijgen schult? Wij seggen: neen.

3. Off Christus die salichmaecker aller menschen is ten aensien van de verwervinge ende alleen sommiger menschen ten aensien van de applicatie? Wij opt eerste: neen; verstaende dat de verwervinge ende applicatie evenverre sich vuijthstrecken.

4. Off oick d'ongeloovige ende onboetveerdige om des doots Christi wille eenige verlichtinge off versachtinge bekommen haerder verdoemenisse? Wij seggen: neen.

In dem III^en ende IIII^en artickel zijn wij eens:

1. dat nijmandt sonder eenige besondere inwendige verlichtinge verstaen ende begrijpen kan den gantschen sin der h. Scrifture om toe weeten, te gelooven, te hoopen ende te doen soovoele als der [2]) salicheijt van nooden is;

2. dat nymandt sonder te hebben eenige beginselen der wedergeboorte ofte gave des H. Geestes kan boete doen, verlangen nae verlossinge, voornemen ende te pogen sijn leven te beteren ende sooverre arbeijden, dat hij

[1]) „bevelende" er staat eigenlijk „belevende". [2]) „der" de andere codd. hebben „ter".

eenige daden, die notoirlick quaet sijn, schouwe, ende dat meer vuijth vrese van Godt te vertoornen dan van straffen;

3. dat nijmant sonder genade des H. Geestes kennisse hebbe [1]) van de salichmaeckende waerheijt ende, onsteecken zijnde door lijffde tot dieselve, gekregen [2]) wordt om dieselvige aen te nemen;

4. dat het werck, van twelck die wedergeboorte haeren aenvanck neempt, niet van den mensche maer van de genade heerkompt;

5. dat noch nedericheijt noch eenige dijrgelicke dienst, die heijlich ende Godt behaechlick is, in den mensche sij, anders als heerkommende van eene avernatuerlicke genade, ende dat derhalven geenderleij sodanige dienst in den mensche van Godt te voeren als een conditie vereijscht wordt, daerom Hij in den eenen liever als in den anderen dat geloove wercket;

6. dat die verdorventheijt soowel ende eijgentlick is in den wil als int verstant ende affecten;

7. dat den mensche van nature geheel geestelick doot zijnde, die sonde dannoch in hem leeft, daerdoor het geschiet, dat hij niet alleenlick kan Godts gepredickte woordt ende aengeboedene genade tegenstaen, maer oick dat hij se wederstaet mitter daet;

8. dat die mensche hem niet en wil bekeren noch gelooven, eer Godt dese wederspannicheijt des menschens door die werckinghe des H. Geestes weghneemt;

9. dat Godt int wercken der bekeringhe eerst het duijster verstant verlicht, daernae den verkeerden wille then goeden neijcht ende eijndtlick die ongeregelde affecten temmet ende then goeden bereyt ende geneijcht maeckt, soodat die mensche dat goede eer wil doen dan hij tselve wil [3]) int werck stellen;

10. dat Godt, eijgentlick te spreecken, noch natuerlick noch moralick der menschen bekeringhe en werckt, maer bovennatuerlick ende godtlickerwyse.

Blijft int verschil:

1. Off Godt door die opweckende genade almachtelick werckt, gelijck Hij werckt in de opweckinghe der dooden? Wij seggen: jae.

2. Off die genade wederstandelick werckt in primo actu conversionis? Wij seggen: neen.

3. Off Godt allen ende een ijgelijcken, die Hij roept ende noodicht door sijn woordt, genoechsaem crachtige genade geeft om die nodinghe te konnen gehoorsamen? Wij seggen: neen.

4. Off, soevoel die cracht der genaden aengaet, Godt in de levendich-

---

[1]) „hebbe" de andere codd. hebben „hebbende". [2]) „gekregen" de andere codd. hebben „gedreven". [3]) „wil" X heeft „kan".

makinghe des verstanden ende der affecten werckt onwederstandelick ende in den wil wederstandelick? Wij seggen, dat Hij werckt op eenderleij wijse.

In den vijfften articul zijnen wij eens:

1. dat niet alleen het geloove maer oick die volherdinge in den gelove nodich is ter salicheijt;

2. dat die gelovige om tho mogen volherden schuldich sijn Godt te vresen, haer van sonden te wachten, dieselve te haeten ende haere salicheijt in vrese ende beven te wercken;

3. dat sij, gelovich blijvende, in de genade ende gonste Godts altijt volherden, oick soo, dat sij door geen listicheijt ofte gewelt des satans vuijth Christi handen konnen getrocken worden;

4. dat sij konnen in sware, grouwelicke sonden vallen, die tegen tgelove, lijffde ende conscientie strijden;

5. dat het gelove ende lieffde in de gelovige seer verswackt ende vermindert [1]) kan werden;

6. dat sij door allerleij sonden vuijth het geloove niet en vervallen;

7. dat wanneer die gelovige in sonden vallen, Godt die Heere haer terstont niet en laet liggen maer die handt biedt tot wederoprichtinghe, in voegen dat het aen den Heere niet en ontbreeckt;

8. dat de gelovigen voor eenen tijtlanck het gevoelen des gelooffs ende der genade konnen [2]) kommen te verliesen;

9. dat die geloovigen in de genade ende gonste Godts niet en konnen blijven, sonder dat Godt haer daerin behoude, ende noch en konnen noch en sollen volherden sonder die gestadige bijblijvende ende medewerckende hulpe ende genade des H. Geestes;

10. dat men die gelovige kinderen Godts vertroosten mach met die getrouwe ende gestadige bewaringhe haeres operheerders Jesu Christi, als die aen sijn zijde volkoem gewillich ende machtich is om haer te bewaeren, dat sij niet vuijth en vallen, alletijt daerbij vermanende dat sij haere salicheijt wercken moeten in vrese ende beven ende, dat doende, hij die staet, toesien dat hij niet en valle.

Blijft int verschil:

1. Off die, diewelcke eens waerlick gelooft, kan kommen van Godt aff te wijcken ende dese werelt aen te hangen, dat hij tgelove gantschlick ende eijgentlick [3]) kan kommen te verliesen? Wij seggen: neen.

2. Off wel eenige sodanige gelovige oijt van Godt [4]) affgeweecken sijn,

---

[1]) „ende vermindert" ontbr. in de andere codd. [2]) „konnen" ontbr. in X. [3]) „eijgentlick" de andere codd. hebben „eindelick". [4]) „oijt van Godt" de andere codd. hebben „alsoo verre van Godt oijt".

die werelt hebben aengehangen, dat sij tgelove gantschelick ende eijgentlick [1]) hebben verlooren ende van de salicheyt vervallen sijn? Wij seggen: neen.

3. Off die volherdinge qualick een gave Godts genampt wordt? Wij seggen: neen.

4. Off die volherdinge hanght aen den wille des menschen, soodat die wille de naeste ende eenige ende [2]) natuijrlicke oorsaecke sij ter salicheijt? Wij seggen: neen.

Sessio XXVI^a^, den III^en^ Julii ante meridiem.

I.

Is in de vergaderinge ingelevert ende gelesen het scryvens eens eersamen magistraets van Nijmegen, vervatende die conclusie op die twede antwoorde ofte duplijcq der predicanten, daerop dselve verklaerden niet meer te willen antwoorden, haer referierende tot haere voorgaende scriften.

II.

Begerende, dat de sijnodus wilde [3]) in de saecke treden ende affhandelen om haer alsoo ten einde te helpen, want het haer verdrietich was den mond langer geslooten t'hebben ende tusschen tween alsoo te leven, dwijl sij oick niet en wisten, in wat qualiteijt sij mit de andere broderen int stellen van den statum quaestionis sollen konnen besoignieren.

III.

Ende is oick mede gelesen naerdere verclaringe der broederen van Nijmegen ende Bommel ingebracht, daeraver die broederen der andere classen haer bedencken genomen hebben.

IV.

Ende alsoo is men gekommen tot het lesen van den staet des verschils, bij den broederen, blyvende by de oude aengenomene leere der Gereformeerder kercken, gestelt ende overgegeven om bij vergelijckinghe van beijden den statum recht [4]) te formieren. Maer in den beginne hebben die broederen Remonstrantsgesinde in de opscrift drie dingen aengemerckt; ten eersten het woordt bij provisie, daervan sij verclaringhe hebben gesocht ende is hen geseijt, dat sulcx gestelt was, totdat men naerder met malcander soude accommoderen; 2^0^. het woordt Remonstrantsgesinde, daervan sij

[1]) „eijgentlick" de andere codd. hebben „eindelick". [2]) „ende" ontbr. in de andere codd. [3]) „wilde" de andere codd. hebben „nu wilde". [4]) „recht" ontbr. in X.

begeerden mitigatie ofte limitatie, daerop hen geantwoordt, dat die limitatie daerbij stonde, namentlick des quartiers van Nijmegen, ende dat het gestelt was om te beter te onderscheijden die broederen selffs des Nijmegschen quartiers, aengesien niet alle haeres gevoeles waeren; 3⁰. de woorden eens ofte oneens sijn etc., waerbij sij hebben verclaert niet te willen daervoor aengesien sijn, alsoff sij souden verschillen van de oude aengenomene leere der kercken ende daeromme den titul ende opscrift den broederen niet te konnen thostaen, versoeckende dat dselve mochte verandert ende sij mit d'anderen in gelijcken graet gestelt werden. Maer die broederen hebben geantwoordt, dien titul volgende des landtschaps recess hun alleen tho te kommen ende dienvolgende bij dselve te willen blijven ende int minste niet daerin veranderen laeten.

Sessio XXVII, den III^en Julii post meridiem.

I.

Sijn gecompareert in de vergaderinge ses personen in name der borgeren ende inwoonderen der stadt Nijmegen (soo sij seijden), versoeckende apostil op haere requeste, voordesen aen de vergaderinghe avergelevert aengaende die herstellinge haerer predicanten. Is hen geseijt, dat nae ondersoeck der saecken daerin gedaen soude worden nae behoeren.

II.

Ende is wederom die questie van den titul, daervan in voorgaenden [1]), voorgevallen. Maer alsoo die sijnodus beslooten hadde, dat men bij teerste opscrift soude blijven, als diewelcke niet konde [2]) noch mochte verandert worden, hebben die broederen Remonstrantsgesinde nae veele ende lange disputen begeert, tghene hen eerst van den classibus was voorgeslagen ende sij hadden geweijgert, off sij niet eens een acte mochten concipieren om op die kant tegens de andere gestelt te worden. Is hen tselve thogelaten, doch bij hen gestelt sijnde ende bij des landtschaps Gecommittierde verbetert, en sijn sij evenwel daermede niet tevreden gewest.

Sessio XXVIII, den VIII^en Julii ante meridiem.

I.

Heeft men daeromme nochmaels begonnen van den opscrift over den staet des geschils. Ende alsoo de Remonstrantsgesinde haer beswaert von-

---

[1]) „voorgaenden" X heeft „int voorgaende gesproken is". [2]) „niet konde" ontbr. in de andere codd.

den over twoordt particulier, in de acte begrepen, twelck sij begeerden, dat soude mogen vuijtgedaen ende ijet anders in de plaetse gestelt worden, alsoe dat haer voorseyde acte aldus soude luyden:

II.

Sommige predicanten der classen des Nijmegschen quartiers, houdende in de vijff poincten met de Remonstranten van Hollandt, verclaren noijt geleert te hebben tegens Confes. ende Catec. ende niet affgeweecken te sijn van de oude eenmael aengenome leere der kercken, onderwerpende sich over ditselve die judicature van den sijnoden nationael, met protestatie dat tgene hier besijden geteeckent is, haer niet sal strecken tot prejuditie haeres gevoelens, daerin sij het aengaende de vijff poincten met de Hollandtsche Remonstranten souden mogen eens sijn, om daerinne niet geinquietiert te worden, bis ter tijt dat bij den sijnodo nationael daerinne sal decretiert worden, alles in conformite van de landtschaps resolutien ende affgescheijden;

III.

Heeft die sijnodus hen die acte laeten stellen, alsoo het hun gelieffde, maer dieselve niet aennemende oick gelaeten in sijn weerde ende onweerde.

Sessio XXIX^a^, den VIII^en^ Julii post meridiem.

I.

Alsoo is men nu getreden tot die examinatie van den statu controversiae voorsz. Ende aengaende den eersten artickel, van de praedestinatie, blijven in den staet van eenicheijt die 1, 2, 3, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 16 §. De andere, als den 4, 5, 7, 8, 9 ende 15 § hebben die broederen Remonstrantsgesinde int bedencken genomen.

Sessio XXX^a^, den IX^en^ Julii ante meridiem.

I.

Is der vergaderinghe ingelevert ende voorgelesen seeckeren brieff Jacobi Taurini, predicants tot Utrecht, inhoudende eenige clachten op die persoen van M. Peter Segers, predicant tot Drijll, alsdat hij soude in de vergaderonghe Jacobo Taurino voorsz. te laste geleijt hebben, dat hij groote correspondentie ende communicatie soude houden met de Jesuijten tot sHartogenbosch etc. [1]), versoeckende dat die sijnodus Peter Segersz voorsz. soude willen affeijschen reden ende bewijs van zijn seggen, offte bij faulte

[1]) „etc." ontbr. in de andere codd.

van dien hem tot schultbekentenisse ende satisfactie te constringieren ende hem daervan acte te verlenen etc. [1]).

II.

Heeft die vergaderonghe raedtsaem gevonden, alsoo dese clachte ende noch meer andere tegens die persoen Peter Segers voorsz. van Taurino worden ingebrocht, dat hijselve in sijn persoen alhier tegenwoirdich in de vergaderinge verschine, sijne accusatie [2]) nae behoeren instituere om dan vorder daerop gedaen tho worden nae behoeren, ende dat alsdan Peter Segers bovengemelt tegens seeckeren dach alhier gecitiert worde. Ende aengaende die vordere begeerte, raeckende de woorden des E. raetsheeren Martini, tot Lefflerum gesproecken, sal sijn E. hem [3]) genoechsaem reden daervan weeten te geven.

III.

Wederkomende tot den statum controversiae hebben die broederen Remonstrantsgesinde den IIIIen § gesplit ende in de eenicheijt gestelt alsoo:

IV.

Dat die verkiesonge geschiet is vuijth loutere genade sonder aenmerckinge van eenige natuerlicke ende aengeborene dispositie ofte verdienstelicke weerdicheijt des menschen.

Blijft als controvers int verschil te stellen:

Off die verkiesonge geschiet is met aenmerckonge van eenigerleij voorgesiene genaedige ende evangelische dispositie ofte weerdicheijt des menschen, waerdoor dese, die vercooren wordt, weerdiger soude sijn dan die niet verkooren wordt? Die vier classes seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

Sessio XXXI, den IXen Julii post meridiem.

Die 5 § is vuijth den staet van eenicheyt gebrocht in den staet van verschil hoc modo:

Off het besluijdt van de salicheijt eenige menschen te geven ende het besluijdt van de salichmakende middelen denselven menschen te geven een ende hetselve besluijdt der verkiesonghe sij? Die vier classes seggen: jae; d'andere: neen.

Die 7, 8 ende 15 § blijven in de eenicheijt.

Die 9 § is vuijth den staet van eenicheijt in controvers getrocken aldus:

Off die oorsaeck, waerom Godt niet beslooten en heeft int verstant ende

---

[1]) „etc." ontbr. in de andere codd. [2]) „accusatie" T heeft „actie". [3]) „hem" ontbr. in de andere codd.

wille aller menschen, die door het vuijterlick gepredicte woordt geroepen worden, sooverre te wercken, dat het dadelijcke gelove daerop volge, niet en is die mensche ofte ijet dat Godt in den eenen off anderen mensche heeft aengemerckt, maer alleen die volle vrije macht ende gelieven Godts? Die vier classes seggen: jae; d'anderen: neen.

Sessio XXXII, den X[en] Julii ante meridiem.

Aengaende den staet des verschils van den eersten artickel, soo blyven die 1, 2, 4, 5 [1]), 6 ende 7 § controvers. Die 3 § is explicationis causa alsoo gestelt:

Off Christus alsoo tfondament ende verdienende oorsaecke is der verkiesonghe van dese ende ghene, gelijck hij tfondament ende verdienende oorsaecke is der salicheijt van dese ende ghene? Die vier classes seggen: neen; d'anderen: jae.

Ende is bij dese occasie een nieuwe quaestie gemoviert: Ofter is eenige indefinite verkiesonge? Die vier classes seggen: neen; d'andere: jae.

Sessio XXXIII, den X[en] Julii post meridiem.

Aengaende den II[en] artickel blijft die staet van eenicheyt int geheel. Int verschil blijft die 1, 2 ende 3 §. Die vierde § wordt overgebrocht in den staet van eenicheijt.

Sessio XXXIIII, den XI[en] Julii ante meridiem.

Den 3 ende 4 artickel betreffende blijven die staet van eenicheijt ende verschil int geheel.

Sessio XXXV, den XI[en] Julii post meridiem.

Nopende den 5 artickel blijft den staet van eenichheijt int geheel. Int verschil blijft die 1 ende 2 §. Die 3 § wordt overgebrocht in de eenicheijt aldus: [2])

Dat die volherdinge int geloove ende heijlicheijt in aller manieren een bijsondere gave Godts is ende dat sij in generlij wijse geseyt kan worden geen gave Godts t'syn.

Die 4 §, een woordt off twee daerbij gedaen sijnde, blijft int verschil. Ende seggen die Remonstrantsgesinde daerop, excepto MARSMANNO: jae.

---

[1]) „5" ontbr. in S en T. [2]) „Nopende – aldus:" behoort in S en T nog tot de 34[ste] sessio.

Hiervuijth spruijt nu een soodanigen staet van controversie, aan den sijnodo nationael over te senden, als volght:

Staet des verschils aengaende die vijff artickelen, van tghene namentlick daerin die Remonstrantsgesinde vant Nijmegsche quartier eens ofte oneens zijn met die dienaeren des woordts, blijvende bij de oude aengenomene leere der Gereformeerder kercken, gestelt in den synodo tot Arnhem.

In den eersten articul, van de praedestinatie, sijn wij eens:

1. dat Godt van eewicheijt een onveranderlick besluijdt gemaeckt heeft aengaende die salicheijt ende onsalicheijt ofte verwerpinghe der menschen;

2. dat Godt int maecken deses besluijdts den mensche aengesien heeft als gevallen in Adam ende liggende int verderff, ende dat niet indefinite alleen maer oick definite dese ende ghene personen;

3. datter weijnige ter salicheijt verkooren ende veele verworpen sijn;

4. dat die verkiesonge geschiet is vuijth loutere genade sonder aenmerckinge van eenige natuerlicke ende aengeborene dispositie ofte verdienstelicke weerdicheijt des menschen;

5. dat onder die salichmakende middelen insonderheijt mede gestelt moeten worden het waere gelove, dadich door de lieffde;

6. dat nijmant tot het geloove [1]) geroepen en wordt in der tijt noch oick tselve bekoemt, dan die van alle eewicheijt te vooren geschickt is om daertho geroepen ende gebrocht te sullen worden;

7. dat Godt niet beslooten en heeft door sijnen Heijligen Geest int verstant ende wille aller menschen, die geroepen worden door [2]) het vuijterlicke gepredicte woordt, sooverre te wercken, dat het dadelick gelove daerop volge;

8, dat alle, die then einde tho int gelove volherden, vuijtverkoren sijn ende salich sullen worden, dat oick alle, die ten einde tho int ongelove volherden, verworpen sijn ende verdoemt sullen worden, ende dat niet alleen indefinite maer oick definite dese ende ghene persoonen;

9. dat wij in Christo verkooren sijn ende dat Christus tfondament der salicheijt is;

10. dat alle gelovige ouders tot haeren troost seeckerlick moegen vertrouwen, dat alle haere kinderen, stervende in haere kintsheijt, der verkiesinge deelachtich sijn ende salich worden;

11. dat het gelove een vruchte is, spruijtende oick vuijth het gehoor des woordts Godts;

---

[1]) „geloove" S en T hebben „ware gelove". [2]) „door" S en T hebben „tot".

12. dat alle verworpene rechtveerdelick verworpen sijn;

13. dat Godt geen mensche in sijn besluijdt geschickt heeft ter verdoemenisse sonder tusschenkomen ende aensien haerer sonde;

14. dat Godt nijmandt tot die sonde nootsaeckt, oick geensins een oorsaecke ofte auteur der sonde is.

Blijft int verschil:

1. Ofter geen onderscheijt is tusschen Godts besluijdt der verkiesonghe ende die vuijtvoeringe derselver quoad objectum? Die broederen, blijvende bij de oude aengenomene leere der kercken, seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

2. Off die verkiesonge geschiet is met aenmerckonge van enigerleij voorgesiene genadige ende evangelische dispositie ofte weerdicheijt des menschen, waerdoor dese, die verkooren wordt, weerdiger soude sijn dan die niet verkoren en wordt? D'eerste seggen: neen; d'Remonstrantsgesinde: jae.

3. Off die vuijtverkorene in de verkiesonghe aengemerckt sijn van Godt als Christo doort waere geloove ingelijft, alsoick geheijlicht ende den loop der godtsalicheijt voleindet hebbende? Die eerste seggen: neen; die Remonstrantsgesinde: jae.

4. Off het besluijdt van de salicheijt eenigen menschen te geven ende het besluijdt van de salichmaeckende middelen denselven menschen te geven een ende tselve besluijdt der verkiesonghe zij? D'eersten seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

5. Off Christus alsoo tfondament ende verdienende oorsaecke is der verkiesonghe van desen ende gheenen, gelijck hij tfondament ende verdienende oorsaecke is der salicheijt van desen ende ghenen? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

6. Off het waere salichmaeckende geloove een vrucht is der verkiesonge? D'eerste seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

7. Off eenige menschen alle die middelen, ter salicheijt noodich, deelachtich worden, die nochtans niet salich worden? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

8. Off die oorsaecke, waerom Godt niet beslooten en heeft int verstant ende wille aller menschen, die door het vuijterlicke gepredicte woordt geroepen worden, sooverre te wercken, dat het dadelijcke geloove daerop volge, niet en is die mensche ofte ijet, dat Godt in den eenen ofte anderen menschen heeft aengemerckt, maer alleen die volle vrije macht ende gelieven Godts? D'eerste seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

9. Off het ongelove ende volherdinge in de sonde een consequens is, volgende nae de verwerpinge, waermede Godt eenigen menschen in haeren val ende verderff besloten heeft te laeten rechtveerdelick ende haer niet te geven die genade, die sij van nooden hadden om tot gelove ende boodtveer-

dicheijt gebracht te worden? D'eerste seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

10. Off Godt den menschen op eenderleij wijse heeft aengesien int verkiesen ende rechtveerdichmaecken, ende ofter twederleij verkiesinghe ende rechtveerdichmakinge is, d'eene vervult ende d'andere onvervult? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

11. Ofter is eenige indefinite verkiesinge? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

In den tweeden artickel, van den doodt Christi, sijn wij eens:

1. dat Christus voor alle staten, geslachten ende soorten der menschen gestorven is;

2. dat de cracht ende weerdicheijt des lijdens Christi, in sichselven aengemerckt, genoechsam is om alle ende eens ijders menschen sonden wegh te nemen ende haer met Godt te versoenen;

3. dat alle ende yder mensche door Christi doodt niet en sijn datelick weder opgerecht ende herstelt in den standt der salichmakende genade;

4. dat Godts gerechticheijt geene betalinge kan eijschen van dengeenen, voor denwelcken Christus die voorseijde gerechticheijt voldaen heeft;

5. dat nijmandt die vergevinge der sonden ende versoeninge mit Godt datelick geniet dan alleen die waere geloovige (begrijpende mede hieronder der gelovigen kinderen, die kinderen der ongeloovighen Godt bevelende), ende dat geen ongeloovige part ofte deel daeraen en hebbe;

6. dat alle bootveerdige moeten gelooven, dat Chiistus voor haer gestorven is ende sij door hem vergevinghe haerer sonden hebben ende met Godt versoent sijn, ende dat geen onbootveerdige, soolange zij sodanige sijn, tselve mogen [1]) gelooven;

7. dat de ongeloovige ende onbootveerdige om des doodts Christi wille geene verlichtinge off versachtinghe bekommen haerer verdoemenisse.

Blijft int verschil:

1. Off Christus voor die sonden aller ende ijder mensche van den beginne des werelts tot den einde tho, tsij dat sij bootveerdige worden ofte onbootveerdighe blijven, Godts gerechticheijt genoechgedaen ende die vergevinge der sonden ende versoeninge verworven heeft? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

2. Off des Vaders wille ende Christi intentie is geweest door zijnen doot alle ende yder mensche te behouden, hoewel die saecke in veelen anders vuijtvalt door haer eijgen schult? De eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

[1]) „mogen" X heeft „moeten".

3. Off Christus die salichmaecker aller menschen is ten aensien van de verwervinghe, ende alleen sommiger menschen ten aensien van de applicatie? D'eerste seggen: neen, verstaende dat die verwervinghe ende applicatie evenverre sich strecken; de Remonstrantsgesinde seggen: beijde jae.

In den darden ende vierden artickel sijn wij eens:

1. dat nijmandt sonder eenige besondere inwendighe verlichtinge verstaen ende begrijpen kan den gantschen sin der h. Schrifturen om te weeten, te gelooven, te hoopen ende te doen, soovoele als ter salicheijt van nooden is;

2. dat nijmandt sonder te hebben eenige beginselen der wedergeboorte ofte gaven des H. Geestes kan boete doen, verlangen nae verlossinge, voornemen ende poogen sijnen leven te beteren ende sooverre arbeijden, dat hij eenige daden, die notoirlick quaet sijn, schouwe, ende dat meer vuijth vrese van Godt te vertoornen dan van straffe;

3. dat nijmandt sonder die genade des H. Geestes, kennisse hebbende van de salichmakende waerheijt ende ontsteecken zijnde door lijffde tot dieselffde, gedreven wordt om dieselvige aen te nemen;

4. dat het werck, van welcke die wedergeboorte haren aenvanck neembt, niet van den mensche maer van de genade heerkompt;

5. dat noch nedericheijt noch eenige dergelijcke deucht, die heijlich ende Godt behaechlick is, in den mensche en zij anders als heerkommende van eene overnatuerlicke genade, ende dat derhalven geenderleij soodanige deucht in den mensche van Godt te vooren als een conditie vereijscht wordt, daerom Hij in den eenen liever als in den anderen het gelove wercke;

6. dat die verdorventheijt soowel ende soo eijgentlick is in den wille als int verstandt ende affecten;

7. dat die mensche, van naturen geheel geestelick doot zijnde, die sonde dannoch in hem leeft, daerdoor het geschiet, dat hij niet alleenlick kan Godes gepredickte woordt ende die aengebodene genade tegensstaen, maer oick dat hij sij wederstaet metterdaet;

8. dat die mensche hem niet en wil bekeren noch gelooven, eer Godt dese wederspannicheijt des mensches door die werckinge des H. Geestes weghneembt;

9. dat Godt int wercken der bekeringhe eerst het duijstere verstandt verlicht, daernae den verkeerden wille then goeden neijcht ende eindtlick die ongeregelde affecten temmet ende then goeden bereijt ende geneijcht maeckt, soodat die mensche dat goede eer wil doen dan hij tselvige kan int werck stellen;

10. dat Godt, eijgentlick te spreecken, noch natuerlick noch moralick

der menschen bekeringe en werckt, maer bovennatuerlick ende godtlicker wijse.

Blijft int verschil:

1. Off Godt door die opweckende genade almachtelick werckt, gelijck Hij werckt in de opweckinghe der dooden [1]? D'eerste seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

2. Off die genade wederstandelick werckt in primo actu conversionis? De eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

3. Off Godt allen ende eenen ijgelicken, die Hij roept ende noodicht door sijn woordt, genoechsaem crachtige genade geeft om die nodinge te konnen gehoorsamen? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

4. Off sooveel die cracht der genaden aengaet Godt in de levendichmakinge des verstants ende der affecten werckt onwederstandelick ende in den wille wederstandelick? De eerste seggen, dat Hij werckt op eenderleij wijse; de Remonstrantsgesinde seggen: jae.

In den vijffden articul sijn wij eens:

1. dat niet alleen het geloove maer oick die volherdinge in den geloove nodich is ter salicheijt;

2. dat die gelovige om te mogen volherden schuldich sijn Godt te vresen, haer van sonden te wachten, dieselve te haeten ende salicheijt in vrese ende beven te wercken;

3. dat sij, gelovich blijvende, in de genade ende gonste Godes altijdt volherden, oick soo dat zij door geen listicheijt ofte gewelt des satans vuijth Christi handen konnen getrocken worden;

4. dat sij konnen in swaere grouwelicke sonden vallen, die tegen tgelove, lijffde ende conscientie strijden;

5. dat het geloove ende lijffde in de geloovige seer verswackt ende vermindert kan worden;

6. dat sij door allerleij sonden vuijth het geloove niet en vervallen;

7. dat, wanneer die geloovige in sonden vallen, Godt die Heere haer terstont niet en laet liggen maer die handt biedt tot wederoprichtinghe, in voegen dat het aen den Heere niet en ontbreeckt;

8. dat die geloovige voor eenen tijtlanck het gevoelen des geloofts ende der genaden konnen kommen te verliesen;

9. dat die geloovigen in de genade ende gonste Godts niet en konnen blijven, sonder dat Godt haer daerin behoude, ende noch en konnen noch en sollen volherden sonder die gestadige bijblijvende ende medewerckende hulpe ende genade des H. Geestes;

---

[1]) „dooden" S en T hebben „sonden".

10. dat men die gelovige kinderen Godts troosten mach met die getrouwe ende gestadige bewaeringe haeres opperheerders Jesu Christi, als die aen sijn sijde volkoemen gewillich ende machtich is om haer tho bewaeren, dat sij niet vuijth [1]) en vallen, alletijt daerbij vermanende, dat sij haere salicheijt wercken moeten in vresen ende beven, ende dat doende hy [2]) staet thosie, dat hij niet en valle;

11. dat die volherdinghe int geloove ende heijlicheijt [3]) in aller manieren een besondere gave Godts is ende dat sij in geenderleij wijse geseijt kan worden gheen gave Godts te zijn.

Blijft in verschil:

1. Off die, diewelcke eens waerlick glooft, soeverre kan kommen van Godt aff te wijcken ende dese werelt aen te hangen, dat hij tgeloove gantschelick ende eindtlick kan kommen te verliesen ende van zijne salicheijt te vervallen? D'eerste seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

2. Off wel eenige soodanige gelovige alsoo verre van Godt oijt affgeweecken sijn, die werelt hebben aengehangen, dat sij tgeloove gantschelick ende eindtlick hebben verlooren ende van die salicheijt vervallen sijn? D'eerste segge: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

3. Off die volherdinghe hanght aen den wille des wedergeboorenen menschen, soodat die wille de naeste ende eenige gesubordineerde natuerlicke [4]) oorsaecke sij der volherdinghe? D'eersten seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

Noch zijn poincten buijten die vijff welbekende articulen in verschil gebleven tusschen die broederen Remonstrantsgesinde int quartier van Nijmegen ende d'andere classen van Gelderlandt, blijvende bij d'eenmael aengenomene leere der Gereformeerde kercken, op welcken bij den tegenwordige christelicken synodo te letten staet.

1.

Aengaende Godt ende eenige sijne eijgenschappen.

[*Respons. ad antith.* 1m] [5]). — Off eenigerleij accidentia ofte toevallicheijden in Goede plaetse hebben? De vier classes als booven seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

---

[1]) „vuijth" ontbr. in S en T. [2]) „hy" de andere codd. hebben „hij die". [3]) „heijlicheijt" T heeft „heijlicheijt des levens". [4]) „natuerlicke" ontbr. in X. [5]) Dit en de volgende tusschen [ ] geplaatste marginalia ontbr. in onzen cod. en zijn overgenomen uit S. Ook in T en X komen zij voor.

2.

Aengaende die voorsienicheyt Godts.

[*Resp. ad thes. art.* 1, § 2.] — Off die dingen, d'welcke then aensien van ons menschen geschieden bij geval off gebuerlickerwijse, ten aensien van Godts ordinantie ende eewich besluijdt niet bij gevalle ofte gebuerlickerwijse maer nootsaeckelick geschieden? Die classes seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

[*Resp. ad antith. art.* 5⁰, § 1⁰.] — Off ijet ongerijms daervuijth volght, dat Godt geseydt wordt eenige dingen in der tijt preciselick ende bescheidentlick te willen, die Hij mogelick te vooren niet soo preciselick gewilt ofte niet gewilt en heeft? De classes seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

3.

Aengaende die scheppinge des menschen nae den evenbeelde Godts.

[*Resp. ad thes. et antith. art.* 6⁰, § 1⁰ et 2⁰.] — Off het beeldt Godts, nae twelcke Adam in den beginne geschapent was, bestaende voornamentlick in waere kennisse Godts, volkommen heijlicheijt ende gerechticheijt, den mensche [1]) avernatuerlick ofte aengeschapent ende natuerlick iss gewest? De classes seggen: tlaetste; de Remonstrantsgesinde: teerste.

Alsoo den mensche met die geestelicke gaven van volkommen gerechticheijt ende heijlicheijt in zijnen wille geschapen is, off dan in hem voor den val eenige genegentheijt tot sondigen kan geweest zijn? Die classen seggen: neen; die Remonstrantsgesinde: jae.

4.

Aengaende die erffsonde.

[*Resp. ad thes. art.* 7⁰, § 3⁰ *et ad antith. art.* 3⁰ *et* § *respons. ultima.*] — Off die erffsonde alleen, dat is sonder datter bijkomme ongelove ende wederspannicheijt tegens het verbont der genade, is ende wesen kan die oorsaecke der verdoemenisse? Die classen seggen: jae; de Remonstrantsgesinde: neen.

[*Ibidem et in scripto postremo Aulae exhibito*] — Off Godt een algemeijn verbont der genaden ter salicheijt met alle ende jegelick mensche nae den val opgericht heeft? Die classes seggen: neen; die Remonstrantsgesinde: jae.

---

[1]) „mensche" de andere codd. hebben „mensche voor den vall".

5.

Aengaende die volkomenheyt des menschen in dit leven.

[*Resp. ad antith. art.* 11°, § 1°.] — Off Godt int evangelische verbont soodanige gehoorsaemheijt der wet van ons eijscht, diewelcke wij van wegen sijne getempereerde strengicheijt, in Christo geschiet, volkomentlick konnen volbrengen, ende dat Hij den bontgenoten daertho genoechsaeme crachten verleent? De classes seggen: neen; de Remonstrantsgesinde: jae.

I.

Alsoo nu dese generalia affgehandelt waeren, hebben die predicanten van Nijmegen versocht ende gebeden, dat haere saecke mochte voor de handt genomen ende affgehandelt worden, haer geern den oordel deser christelicke vergaderonghe onderwerpende. Ende alsoo het op den voorslach D. assessoris int bedencken was gegeven, off men niet soude verscrijven die van haeren classen in haeren plaetse gedeputiert waeren om dese vergaderonghe vorder bij te woonen, hebben sij sulcx onnodich geacht, vertrouwende een ijegelick dat hij in goeder conscientie soude handelen, hen daermede haere saecke bevelende.

Sessio 36, 37, den 13en Julii ante et post meridiem;
et 38, 14en ante meridiem.

II.

Waerover dan die vergaderonghe die saecke voorgenomen heeft, ondersoeckende die aenklachten ende verantwoordinghe der beclaechden.

III.

Maer die predicanten hebben in den beginne van de ondersoeckinghe ingebrocht een scrift, daermede sij wilden vuijtdinge de deputatos synodi D.D. Thysium, D. Henricum Arnoldi, D. praesidem, D. scribam ende die broederen des classis van Tiell. Maer alsoo die vergaderonghe geen oorsaecken ende redenen zijn gebleecken, waerom dieselve niet in haer plaetse elck zijn qualiteijt soude mogen obtinieren, heeft die synodus hen haere plaetsen te bekleden belastet.

IV.

Ende alsoo men nu soude treden tot vorder ondersoeck van de stucken, ten wedersijden ingebrocht ende overgegeven, sijn die broederen van Bommel opgestaen [1]) ende hebben verclaert, dat zij over die saecke van Nijmegen

---

[1]) „opgestaen" ontbr. in T.

niet en konden adviseren ofte sententieren, noch in name haers classis noch oick voor haere persoen, omdat sulcx van haeren classe hen vuijtdrucklick was verbooden, sustinierende dat die saecke ad classem behoorde geremittiert te worden, ende zijn daermede, niettegenstaende die preses begeerde, dat sij souden blijven ende sitplaetse nemen, vuijth die vergaderinghe gescheijden sonder oijt daer weder in te kommen.

V.

Sijn oick in de vergaderonghe verschenen vier personen vuijth den kerckenraedt van Nijmegen (voor welcken tijt eenige dagen D. Bijll vuijth die vergaderonghe was gescheijden ende noijt wederom daerin als gecommittierde ouderlingh sessie genomen heeft), versoeckende dat die vergaderonghe gelieven wilde te letten op tghene sij voor desen bij forma van appel ingegeven hadden ende dat men sich voorts die saecke der predicanten ende gerustheijt der gemeinte soude laeten bevolen sijn, twelck soo het soude geschieden, dat sij dselve predicanten wederbekommen mochten, soo souden sij alles tot goeden vrede ende ruste beleijden ende soo niet, dat sij dan oorsaecke souden hebben haer aff tho schueren etc. [1]).

VI.

Heeft die sijnodus hen geantwoordt, dat het eerste soude tot zijner tijt gedaen worden, ende het tweede aengaende dat sijnodus sal doen, als sij voor Godt ende die werelt in goeder conscientie bevinden sal te behoeren ende meijnen te verdedigen.

Sessio XXXIX, den XV^en^ Julii ante meridiem.

I.

Int verlesen vant replijcq eens eerbaren raedts van Nijmegen sijn bevonden seeckere [2]) woorden, die Livius op eenen namiddach in zijn predicatie soude gehadt hebben, daerop Livius, gehoort zijnde, heeft geantwoordt, dat sijn woorden geensins soodanige geweest en zijn, als in die replijcque des E. magistraets geseijt wordt, maer seijt alsoo geseijt tho hebben: dat het valsch [3]) was, dat men hem naegaff, dat sij gelooffden ofte aengenomen hadden vijff articulen met den aencleven van dien, daervuijth volgde eenen langen start van allerleij ketterije, ende off wel die woorden in den affgescheijde stonden, dat nochtans die E.E. het soo qualick daermede niet en meinde, als het ten huijdigen dage geinterpretiert wordt.

---

[1]) „etc." ontbr. in de andere codd. [2]) „seeckere" de andere codd. hebben „eenige". [3]) „valsch" X heeft „als".

II.

Die gecommittierde van den raedt, als D. JACOBUS VERHEIJDEN, rector ende raedtsfrundt, ende die secretarius CLERCK, hierop gehoort zijnde, blijven bij de woorden, int replijcq gescreven, bereijt zijnde, indient die noot vordert, sulcx te bewijsen.

Sessio 40, den 15en Julii post meridiem.

I.

Heeft wederom JACOBUS TAURINUS, predicant tot Utrecht, eenen brieff aen de vergaderonge gesonden, hem beclagende, dat op zijn begeerte M. PETER SEGERSZ niet gecitiert ende gehouden was tot bewijs van tghene hij hem TAURINO overseijdt hadde ofte tot schultbekenteniss etc., versoeckende dat sulcx noch mochte geschieden, ofte dat hij genootsaeckt soude sijn gerichtelick tegens hem te procedieren. Is daerop goedtgevonden M. PETER SEGERSZ te verscrijven ende te hooren.

Sessio 41, den XVIen Julii ante meridiem;
Sessio 42, XVIen Julii post meridiem;
Sessio 43, XVIIen Julii ante meridiem.

I.

Alsoo is men nu voortgevaren int neerstich ondersoecken van de scrifturen, ten wedersyden ingebrocht, ende nae rijpe deliberatie ende overweginghe [1]) van alles is eindtlick bij de vergaderonghe dusdanich ordel gevelt:

II.

In den name des Heeren.

In saecken tusschen den E. magistraet der stadt Nijmegen ter eenre ende GERARDUM LIVIUM, HENRICUM LEFFLERUM ende JOHANNEM COUTIUM, predicanten derselver stadt, ter ander sijden, aengaende die suspensie, bij een E. raedt voorsz. over haer in Aprili lestleden gedecreteert ende gedaen, welcke eerst door appel van de geinteressierde ende naederhandt door vrijwillige submissie beijder parthijen aen den sijnodum des vorstendombs Gelder ende graeffschaps Zutphen sijn gedevolveert, sijnde gelesen ende met behoirlicke sorchvuldicheijt in des Heeren vresen rijpelick geexaminiert die scrifturen, bij forma van aenspraeck, antwoordt ofte defensie, replijcq, duplijcq, met alle stucken ende documenten, hinc inde geallegiert ende over-

[1]) „overweginghe" T heeft „overgevinge".

gegeven, oick gehoort parthijen, dien te hooren noodich waeren, alsmede gelet op den eijsch ende conclusie, wedersijts gedaen ende genomen, mitsgaders op al hetgheene daerop in desen deele eenichsints te letten stonden, oordeelt die sijnodus, in den name des Heeren vergadert zijnde, dat die vooraengetogene suspensie nae gelegentheijt der saecke in conformiteijt van Goedes h. woordt alsoo heeft moegen geschieden, dat oick der gemelte predicanten dienst binnen die stadt ende kercke van Nijmegen voortaen niet stichtelick te houden zij, totdat sij in toekommenden tijt haer anders mochten hebben gequalificiert, daervan die voornoemde synodus alsdan sal hebben t'oordelen.

III.

Is oick bij occasie van desen der vergaderonghe voorgestelt, off dese predicanten geduijrende de inhabiliteijt om in die kercke van Nijmegen te mogen dienen dieselve oick ergens anders in den forstendomb Gelder ende graeffschap Zutphen tot den kerckendienst sullen mogen thogelaeten worden. Seght die sijnodus: jae, doch niet voor ende aleer sij haer met die magistraet ende gemeinte van Nijmegen sullen hebben versoent ende belooft des landtschaps affgescheijden ende resolutien te voldoen ende nae te leven, alsoick nae te volgen all hetgeene in nationalibus et particularibus synodis deser provintie is gedecretiert ende besloote̅n.

IV.

Mede is voorgenomen die saecke van den kerckenraedt tot Nijmegen, diewelcke rijpelick overwoogen synde, heeft die sijnodus daerover soodane verclaringhe gedaen:

In den name des Heeren.

V.

Op versoeck des kerckenraedts der stadt Nijmegen, gedaen aen den sijnodum des vorstendombs Gelder ende graeffschaps Zutphen, als namelick off sij over tgene den predicanten te laste was geleijt niet versien en hebben nae behoeren ende off sy in de handelinghe daerover ijet gedaen hebben, dat niet en behoorde te geschieden, de sijnodus gesien ende overwoogen hebbende die schriftelicke deductie ende probatoria, over dese handelinghe bij den kerckenraedt gepleecht, alsoick copien van de brijven eens E. magistraets van Nijmegen, desen aengaende aen den kerckenraedt gescreven ende bij de voorgh stucken gevoecht, verklaert, dat die kerckenraedt niet tijtlick genoech noch nae behoer ende vereijscht der saecken daerin en heeft versien, maer wel ter contrarie gedaen tghene hadde behoeren gelaeten tho worden.

VI.

Heeft D. HENRICUS BRUMANUS overgegeven seecker gescrift, versoeckende dat hy zijn appel over sijn deportement, by den classe gedaen, voor dese sijnodale vergaderonghe mochte vervolgen etc. Maer alsoo die gecommittierde des classis van Arnhem verclaert hebben, dat den classi geen dolcantien noch appel van haer sententie en was geinsinueert ende dat zij derhalven oick niet geinstrueert noch gelast en waeren noch oick geduijrende dese vergaderonghe niet en konden bekommen, heeft die sijnodus geoordelt, dat die saecke BRUMANI in dese vergaderinghe niet ontfanckelick [en was] [1], ende is hem die antwoorde ten handen gestelt.

VII.

Sijn in de vergaderonghe verschenen vuijth name der dolierende gemeinte van Tiell eenige gecommittierde, overleverende een scrift van beschuldinge, met-bewijsstuck daerthoe dienende tegens ALLARDUM DE VRIES, predicant tot Tiell, welcke gelesen sijnde heeft ALLARDUS geexcipiert, dat deselve beschuldigen hem onversiens voorquamen ende noijt in den kerckenraedt noch in den classe gedient en hadden ende daeromme alhier niet en konden dienen.

VIII.

Doch versoechte copie om mit de magistraet ende kerckenraedt, dien hij seijde het mede aen te gaen, te communicieren ende sich dan een onpartijdigen richter te willen onderwerpen. Maer die parthije ende oick deputati synodi hierop gehoort ende verstaen zijnde, dat het in classe gedient hadde maer niet en hadde konnen offgedaen worden, heeft die sijnodus verstaen, dat het hujus fori was ende dat hij ALLARDUS schuldich was t'antwoorden, niet vorder [2]) nochtans als het zijn persoen was raeckende. Heeft alsoo ALLARDUS voorsz. copie versocht ende tijt om t'antwoorden, hem den oordel des sijnodi onderwerpende, welcker oordel hij hem niet en wilde noch sochte t'ontrecken. Ende sijn hem die stucken ter goeder trouwen then handen gestelt.

Sessio 44, XVII^{en} Julii post meridiem.

I.

Sijn vorder voor de handt genomen die gravamina, van de respective classen vuijtgescreven om ad sijnodum te brengen.

---

[1]) „[en was]" overgenomen uit X. Het ontbr. ook in S en T. [2]) „niet vorder" ontbr. in de andere codd.

II.

Ende aengaende het eerste gravamen des classis van Nijmegen, off wel tot den sijnodum behoeren geadmittiert tho worden om accommodatie over die tegenwoordighe kerckelicke verschillen te helpen bearbeijden die dengeenen, die met MELANTHONE ende BULLINGERO over het poinct van de praedestinatie gevoelen, alle gemeinschap opgeseijt off die poincten in openbare scriften voor intolerabel ende onlijdelick off in haer scrijven aen den Ed. Hove voor sulcke, daervan men een affkeer ende affgrijsen moet hebben, verclaert, oick het beramen van accommodatie ad synodum nationalem gerenvoijert ende vorders om dese questien al voor langhs openbare schueringhe gemaeckt ende gesticht hebben ende daerbij noch persistieren ende alsoo niet dan voor schuermaeckers konnen gehouden worden?

III.

Andtwoordt die sijnodus, dat eerstelick dien van Nijmegen staet te bewijsen, dat sij in het gevoelen van D. PHILIPPO MEL. ende D. BULLINGERO staen, ende ten tweeden, dat het gevoelen derselver is het gevoelen der Gereformeerder kercke, twelck bewesen sijnde, soo behooren sij geen plaetse te nemen, die daer een affkeer van hebben, ende niet konnende bewijsen, en behoeren sij selffs in de kercke niet getoleriert tho worden, die tselve gevoelen soecken in te voeren.

IV.

Opt tweede, off het litmaten der gemeinte vrijstaet die vergaderonghe der gemeijnte te verlaeten ende eene besondere met condemnatie van voorgaende, daerin sij te vooren met andere dat broot des Heeren genooten hebben, aenstemmen ofte die onordentlick aengestellt is toe te vallen, sonder dat zij eenige beschuldinghe over den leeraer ofte over die leere, die hem gepredickt is, voor eenige vergaderonghe voortgebracht hebben, veel weijniger dat eenige overtuijginghe gebleecken is van eenige valscheijt in leere ofte ergernisse in leven, ende wat van een predicant, die sulcke sonder attestatie te brengen aenneemt, te houden sij, andtwoordt die sijnodus, dat sooverre het bewijslick is, dat dese, daervan dit gravamen spreeckt, tegens Godts woordt ende kerckenordeninghe gesondicht hebben, zij swaerlick te censureren staen.

V.

Op het darde, off niet noodich is, om ijdele ende onnodige dispuijten voor te kommen, te definieren, in welcke poincten eijgentlick het fondament der salicheijt is gelegen, antwoordt die sijnodus, dat dieselve geern die definitie wil hooren, maer weet niet anders te definieren boven tghene al schoon voor langhst gedefiniert is.

VI.

Op het vierde, off niet behoirlick is, dat wanneer een poinct van gewichte in den sijnodo sal verhandelt worden, te weeten leere ofte ordere der kercken aengaende, dat alsdan niet, soo haest het voorgestelt wordt, decisie daerover valle maer tijt vergonnet ende gegeven worde, dat bij een ijegelick van de vergaderinghe in de vrese des Heeren alles wel overleijdt ende daervan advys, met goede redenen becledet, behoorde [1] ingebracht worden [2], andtwoordt die sijnodus, dat het alsoo behoorden te geschieden, maer in sulcker maniere, dat, elck classis ofte gecommittierde desselven sich onder malkanderen bespreeckende, die decisie over het poinct valle eer die vergaderinge scheyde.

VII.

Aengaende het 5de, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19de gravamen zijn eenighe derselver albereijts in de voorgaende handelinghen affgedaen, eenige sodanige, dat sij naerder ende breder verclaringhe van doen ende van nooden hebben, eenighe soo impertinent ende ongerijmt, dat die sijnodus onnodich geachtet heeft daerop t'antwoorden.

VIII.

Op het XXe gravamen, off, daer die lijckpredicatien gebruicklick sijn, die voortaen niet behoeren affgeschaft tho worden, laet het die sijnodus blijven by de acten des nationalis sijnodi.

IX.

Op het XXIe, off die ouderlingen der kercken niet behoeren in sulcken respect gehouden te worden als d'ordere der kercken is medebrengende, antwoordt die sijnodus: jae.

X.

Op het XXIIen, off die classen allentijdt in den steden ende niet op den platten lande behoeren gehouden tho worden, andtwoordt die sijnodus, dat mach geschieden nae tijt ende gelegentheijt van plaetse.

XI.

Op het XXIIIe, off een kint, van eenen affgesetten ende verdreven paep gedoopt zijnde in facie ecclesiae nae gedaene predicatie (die hij op eeniger particulierer versoeck publice heeft gedaen), voor wettelicke gedoopt te achten zij, is dese quaestie in sijnodo nationali Dordracena, quaestione particulari 27, gedecidiert.

---

[1] „behoorde" ontbr. in de andere codd. [2] „worden" de andere codd. hebben worde".

XII.

Op het XXIIII[en], off men niet in alle kercken deser provintie (alsoo indifferenter ter doop gepresentiert worden allerhande kinderen, oick van persoenen, die in onechte leven ende daerin continueren, oick die in openbaere bloetschande bevonde wordt) behoorde eenparicheijdt te houden, den ouderen van dien den doop te weijgeren, totdat sij, te vooren boete doende, alsoo vuijth dat onsuijvere leven mogen geraecken ende den doop te eerlicker gehouden worde, is oick op dieselve questie in sijnodo nationali Dordracena, quaestione particulari 25, beantwoordt [1]).

XIII.

Op het XXV[e], off het eenighe particuliere predicanten in de kercke vrijstaet, in een welgestelde Gereformeerde kercke onder goede christelicke overicheijt haer eijgen opinien ende prophecien, strijdich zijnde met de aengenome leere derselver kercken, alleer dieselve in een wettelicke sijnodale vergaederinge (gehouden onder het beleijt van de hooghe christelicke overicheijt des landts) geexaminiert, geapprobeert ende aengenomen zijn, int openbaer ofte prive te leeren ofte voor te stellen ende, soo het niet vrij en staet, hoe soodanige [2]) dan behoeren gecensureert tho worden, andtwoordt die sijnodus op het eerste lit van dit gravamen: neen; ende op het tweede, dat die censure behoirdt geschieden nae gelegentheijt van saecken ende kerckenordeninghe.

XIV.

Als een gravamen is ad sijnodum nationalem te brengen, off niet stichtelick soude sijn, dat in die kercken der Geunieerde Landen eenparicheijt worde onderhouden in de gebeden voor ende nae die predicatie, int seggen [3]) der loffsangen ende observatien der feesten ende bedieninghe des doops ende wat des meer soude mogen zijn, alsoick woedanige die macht soude mogen sijn der gedeputierden synodorum et classium.

XV.

Die deputati sinodi worden belast te versoecken bij den Edelen Hove ende landtschaps Gecommittierde, jae des noot sijnde bij de landtschap selven:

1. dat daerin moge werden versien, dat die luijden op die platte landen haer kinderen niet ongedoopt laeten liggen tot 1, 2, 3 jaeren tho; dat het papegaijscheten, gansetrecken, prophanatie des sabbats, het drincken, dansen, caetsen ende andere insolentien onder die predicatien, het vuijth ende

---

[1]) „Op het XXIIII[en] — beantwoordt" ontbr. in T. [2]) „hoe soodanige" S en T hebben „hoedaenighe". [3]) „seggen" de andere codd. hebben „singen".

inloopen der kercken onder dieselve mach verbooden worden als streckende tegen die glorie Godts ende gemeine stichtonghe;

2. dat int verkiesonge der kerckmeesteren op die duchtichste personen soude mogen geleth ende die gehouden worden om alle jaer pertinente reeckeninge te doen, mede in presentie des pastoors in loco;

3. dat die ebrekerij ende hoererij, die de overhandt seer nemen, mogen gekeert ende geweert worden ende dat die eordenonghe van anno 1597 mochte worden gerenoviert ende van nieuws gepubliciert;

4. dat GERARDT THEN HOLTE [1]) tot Nunspeet mach geinhibiert worden om den predicant aldaer met het stellen der cruijcen op der doiden graven ende diergelijcke niet te molestieren;

5. dat in Thielre ende Bommelreweerdt die altaren ende andere reliquien des pausdoms, die noch hier ende daer in seeckere kercken gevonden worden, mogen geruiniert ende wechgenomen [2]) worden.

XVI.

Die gecommittierde vuijth den classe van Bommel hebben een schrift ingelevert, vervatende die reden, waerom sij die vergaderonghe niet konden bijwoonen, ende sijn alsoo verreijst, naedat sij te vooren al ettelicke dagen vuijth die vergaderonghe sonder haeren affscheijt te nemen waeren gescheijden.

Sessio XLV, XVIII^{en} Julii ante meridiem.

I.

Als men nu soude kommen tot d'vuijtspraecke van de sententie tusschen die magistraet ende die predicanten van Nijmegen ende beijden partijen was geinsinueert te compareren om d'vuijthspraecke te hooren, soo hebben die predicanten door D. presidem der vergaderonghe laeten bidden, dat sij niet mochten beswaert worden in de vergaderonghe t'verschinen om dese vuijtspraecke t'anhoeren, maer dat hun die sententie per custodem mochte thogesonden worden, om redenen, die sij daertho hadden. Heeft die vergaderonghe vuijth beleeftheijt hen sulcx geconsentiert.

II.

Maer sijn vuijth den E. raedt der stadt Nijmegen gecompareert die regierende burgermeester D. REIJNERUS VAN RENSEN [3]), j. u. licentiatus, GERARD [4]) VERVOORT, D. JACOBUS VERHEIJDEN, raedtsfrunden, ende secre-

---

[1]) „then Holte" de andere codd. hebben „van Holten". [2]) „wechgenomen" de andere codd. hebben „affgeschafft". [3]) „Rensen" de andere codd. hebben „Rinshem". [4]) „Gerard" de andere codd. hebben „Jan", gelijk in onzen cod. eerst ook stond.

tarius Clercq, om d'vuijtspraecke t'aenhoeren. Ende alsoo van D. preside ende daernae oick bij E.E. heeren Gecommittierden van de landtschap gevraecht wierde, off niet eenich middel van accommodatie tusschen beijde parthijen soude konnen getroffen worden, hebben die heeren des raedts verclaert daervan geen last te hebben, maer begeerden aen te hoeren d'vuijtspraecke van sententie, tot welcken einde sij verscreven waeren, diewelcke vuijthspraecke dienvolgende is gedaen.

III.

Sijn oick volgens insinuatie in de vergaderinghe verschenen vuijth den kerckenraedt van Nijmegen Jan van den Hovel, Christoffel Biesman, D. Jan de Bijll ende Coenraedt Plas om te aenhoeren oick die verclaringhe der vergaderinghe van haere overgegeven scriften, gelijck die oick is geschiet.

IV.

Heeft oick die vergaderonghe nodigh geacht die van Bommel weder te citieren tegens Dincxdaechs smiddaechs om reden te geven van tghene sij der vergaderonghe, van hier scheijdende, hadden te lasten geleijt, twelck is geschiet.

Sessio 46, XX^{en} Julii post meridiem.

I.

D. Coenradus Heckerus, assessor synodi, is van wegen sijner cranckheijt nae huijs vertrocken ende heeft door brijven hem geexcusiert. Doch is aen hem gescreven, dat, indient zijn gelegentheijt konde tholaeten, hij metten eersten by de vergaderonghe mochte wederkomen ende dat hij d'andere broederen, welcke in plaetse die [1]) van Nijmegen waeren gedeputiert, soude verscrijven om met den eersten alhier te verschinen ende die vergaderonghe bij te woonen, maer en is nijmandt gekommen.

II.

Die predicanten van den Grave, verscreven [2]) sijnde om redenen te geven, waerom sy van den classe van Nijmegen ende soo voorts vuijth den sijnodo van Gelderlandt waeren gescheijden, hebben door eenen brieff aen den scribam geandtwoordt int particulier, dat sij goede reden hebben gehadt van haere scheijdonghe, d'welcke sij niet gehouden en sijn ijemant t'ontdecken dan den Prince van Orangien. Is daeromme bij den sijnodo goet-

[1]) „die" de andere codd. hebben „der praedicanten". [2]) „verscreven" S en T hebben „verschenen".

gevonden hiervan aen sijn princelicke Excellentie te scrijven ende den brieff der predicanten mede over te seinden.

III.

Die predicanten van Nijmegen hebben scriftelick protest ende appel ad sijnodum nationalem aen de vergaderonghe gesonden.

IV.

Is oick ingeven een lanck open scrift in name der gecommittierde van de classen vant Nijmegschen quartier. Maer alsoo het niet en was onderteickent bij ijmandt, heeft die sijnodus tselve scrift niet wille ontfangen noch in de vergaderonghe lesen, als haer niet aengaende.

V.

Is ingestaen GEDEON DE HAES, boeckverkoper tot Harderwijck, ende heeft overgegeven seecker requeste mit eenige bijgevoechde scriften, hem beclagende over die sententie by den classe, in anno 1617 den 28en, 29en Januarij [1]) gehouden, over hem gegeven. Ende gehoort sijnde then [2]) wedersijden, heeft die vergaderonghe hem GEDEON vermaent, dat hij hem soude in stilheijt houden ende geruststellen ende te laeten blyven bij tghene voor in classe was gedaen, nae welcke vermaninghe hij verclaert heeft sulcx Godt te willen bevelen.

Sessio 47, den XXIen Julii ante meridiem.

I.

Ende is oick ingelevert een missive van een E. raedt der stadt Tiell, versoeckende op begeerte der predicanten aldaer, dat hen mochte den tijt verlanght worden then minsten tot Donredaechs savonts [3]) om haer verantwoordinghe te doen. Heeft die vergaderonge den tijt verlanckt tot des Donredaechs smiddaechs, ende dat hij ALLARDUS die naevolgende sessie sijne antwoorde soude inleveren.

II.

Sijn oick ingelevert brijven van excuse, gescreven van JOHANNES VAN DER LEUR, M. GERARDUS DUIJFFHUIJSEN ende JACOB BONTENBAL, respective predicanten in den classe van Bommel. Maer die vergaderinghe heeft sulcke excusen niet aengenomen.

---

[1]) „Januarij" X heeft „Februar.". [2]) „then" de andere codd. hebben „partijen then". [3]) „savonts" T heeft „smiddaeghs".

III.

Heeft oick die bode, die affgesonden was die citatiebrieven aen de predicanten van Bommel te brengen, een attestatie ingelevert onder sijn handt, getuijgende dat hij dieselve niet heeft konnen vinden ende dat hij daeromme die brijven aen de huijsfrouw van LEONE hadde behandicht.

IV.

Die magistraet van Nijmegen heeft scriftelick versocht goeden raedt ende hulpe tot bevorderinge van de beroepinge eeniger predicanten ende ruste der gemeinte aldaer. Is goetgevonden aen den E. magistraet te scrijven, dat haer E. gelieve eenige te committieren om mit den sijnodo hierover te communicieren.

V.

Die predicanten in den classe van Bommel, soo haer voor dese gesepariert hadden van de Remonstrantsgesinde in denselven classe, hebben versocht, dat op haere remonstrantie mochte geleth ende gedaen worden nae behoiren. Heeft die sijnodus volgens haere eerste begeerde sij in alle den handel, by den classe gepleecht, voor excusiert gehouden ende aengenomen. Ende alsoo eenige dinghen van tghene versocht was, albereits was affgedaen, soude die sijnodus in d'andere versien nae dat haeren goeden raedt gedragen soude.

VI.

SIJMON LUCE, predicant tot Ingen, verscreven zijnde, is gecompareert ende is hem voorgelesen die kondtschap ofte gerichtelick getuichnisse tegens zijn persoen, daermede hij van geattenteerde onkuijsheijt beruchticht wordt, ingebrocht. Heeft hij tselve geloegent, seggende dat sulcx hem van de persoen attestante was opgedicht, gelijck hij dan mit eenighe condtschappen bereijdt was te bewijsen, ende voorts veele circumstantien verhalende, meijnde sijne onschout genoechsaem daervuijth te konnen blijcken.

Sessio 48, XXI[en] Julii post meridiem.

I.

Maer alsoo die sijnodus sijne onschult niet alleene daervuijth niet konde verstaen, maer dat oick hij SIJMON LUCE noch daerenboven beruchtiget wierde mit eene twede tselve geattenteert te hebben, daerover hij seijde satisfactie soo in sijnen classe als oick kerckenraedt tot Ingen gedaen te hebben, is hem opgeleijt tegens Vrijdagen middach in te leveren d'acte vuijth den kerckenraedt ende classe, mitsgaders den brieff vuijth name des

classis aen hem gescreven aengaende het eerste geruchte met eene, HESTER genampt, geattenteert. Ondertusschen wil die sijnodus d'andere saecke in bedencken nemen.

II.

Is die vergaderongh voorgeslagen, off niet raedtsaem in alle dese aenclachten, aver seeckere personen gedaen, ende in andere diergelijcke voorvallende saecken, die noch [1]) in classibus vant Nijmegsche quartier te verbeteren stonden, eenige vuijth het middel deser vergaederonghe met volkommen last in name des sijnodi te deputieren, die haer in classibus souden vervoegen om alles in stant weder te brengen ende met de exorbitante te handelen nae gelegentheijt der saecken tot wechneminghe van alle argenisse ende herstellinghe van tgene bisheer [2]) vervallen. Heeft die sijnodus goetgevonden dese saecke met het Edele Hoff ende landtschaps Gecommittierde te communiceren ende meteenen te versoecken, dat, indien haer E.E. desen voorgeslach gevallen mochte, dieselve gelieven wilde eenige vuijth haeren middel te deputieren om den gedeputierden des sijnodi te assistieren, opdat die saecken mit haer E. authoriteijt mochte bijgewoont ende tot eenen goeden einde gederigiert worden. Ende sijn ad aulam gedeputiert D. preses ende deputati sijnodi.

III.

Die voorgh. broederen van Bommel hebben versocht, dat doch goede achtinghe mochte genamen worden op die vacierende plaetsen in de classe van Bommel, als Nerijnen, Opijnen, Weerdenburch, Est ende Senewijnen [3]), daer eenen voorleser, alsoick Zuijlichem, daer een verlopen paep, schoelmeister zijnde, oick den doop bedient, item Aelst, daer noch eenen paep staet [4]). Acht het sijnodus goedt aen den Ed. Hove te versoecken, dat haer E.E. gelieve te scryven aen den amptman, hem bevelende niet tho te laeten, dat in de plaetsen eenige predicanten gestelt worden sonder kennisse vant Edele Hoff ende der deputatis sijnodi.

Sessio 49, den XXII^{en} Julii ante meridiem.

ISACUS JOHANNIS, predicant tot Linden, van den Ed. Hove voor dese vergaderonghe gecitiert zijnde, is gecompareert. Ende alsoo hij was beschuldicht eerstelick geseijdt te hebben, dat Godt wel wat seijdt, dat Hij niet en meijnt, ex sententia scilicet Contraremonstrantium; 2. van het E. Hoff

---

[1]) „noch" S en T hebben „oock". [2]) „bisheer" X heeft „bij haer". [3]) „Senewijnen" X heeft „Herwijnen". [4]) Achter „staet" zijn doorgehaald de woorden: „die oick scholt is".

ende sijnode: gaet daeronder liggen, soo sijdt ghij dieselve waerlick onderworpen; 3. houdt ghijluijden sijnodum, wij sullen contra-sijnodum houden; is hij daerop gehoort ende, versoeckende die eerste ende darde beschuldinghe, verclaert op die IIe sulcx niet met eernst gemeint maer alleen allegeerde [1]) ad vocabula geseyt te hebben.

II.

Maer die sijnodus en heeft vuijth sijne vordere defensie niet anders konnen ordelen, als dat sijn excuse frivoel ende te vergeeffs ende dat derwegen hij schuldich aen tghene bij sulcke geloffweerdige luijden hem was te laste geleijt. Heeft daerom die vergaderinghe hem opgeleijt (ordelende namentlick dat hij in desen soo tegen Godt als oick sijne hooghe overicheijt ende der christelicke vergaderinghe hem swaerlick besondicht hadde) sijn schult hiervan voor die vergaderinghe te bekennen ende vergiffenisse te begeeren, mits oick t'eenemael t'ontlasten die leeraers der Gereformeerder kercke deser provintie van de blame, daermede dieselve van de lasteraers becladdet worden, alsoff sij Godt tot een hijpocrijt souden maecken, die wel wat soude seggen, dat Hij niet en meijnde. Op welcke laetste hij verclaert heeft die dienaeren deser provintie ofte oick andere predicanten, waer sij souden mogen sijn, met sulcke lasteringhe noijt beticht te hebbe ende noch niet te betichten, maer houdt, dat sij leeren Godes h. woordt ende conform denselvigen, gelijck die Confessie ende andere formulieren van eenicheijt sulcx vuijtwijsen, nijmandt kennende, die sulcx soude oijt geleert hebben, oick indien hij sulcx geseijt hadde van ijmandt, dien t'onrechte daermede beswaert te hebben, ende voorts, dat hem vergeven ende then besten mochte gehouden worden, dat hij soo onbedachtelick tegens Godt, sijne hooge overicheijt, kercklicke vergaderonghe ende leeraers der Gereformeerder kercke gesproecken hadde, hem sulcx van herten leet zijnde, winschende dat het niet gesproecken en waere. Waerover hij wel scherpelick is vermaent voortaen alsoo te leven ende te wandelen in leer ende leven ende des landtschaps affgescheijden alsoick resolutien van de sijnoden nae te volgen, dat hij niet t'eeniger tijdt in sulcken weder mochte bevonden worden, twelck soo het soude geschieden, sal hij van sijnen dienst datelick werden gedeporteert. Ende heeft idtselvige met hantastinghe aen den presidem te doen beloeft.

III.

Is bij dese occasie D. Isaco voorsz. affgevraecht, off hij niet plichtich en was aen alsulcke thien positien als mede in name des Thielschen classis

---

[1]) „allegeerde" de andere codd. hebben „alludierende".

den Ed. Hove waeren overgegeven. Heeft hij verclaert deselve al overgelevert gewest te sijn, eer ende bevoerens hij ende andere ijet daervan wisten.

Sessio 50, den XXII^en Julii post meridiem.

I.

Samuel Veltsius, predicant tot Wichem, insgelijckx gecitiert sijnde, is gecompareert. Ende zijn hem die beschuldigen, leer ende leven aengaende, voorgelesen ende sijn antwoorde daerop gehoort, d'welcke hij nae vele exceptien ende lange [1]) tergiversatien scriftelick heeft overgegeven.

Sessio 51, den XXIII^en Julii ante meridiem.

I.

Ende heeft die sijnodus goetgevonden de saecke te laeten in staet tot naerder informatie ende dan mede in de visitatie der classen aff te handelen.

II.

Is door eenen boode den coster behandicht ende door dien ingelevert een pacquet brieven, houdende aen de erw., hoochgeleerde, wijse, voorsienige, seer discrete gecommittierde der classen van Zutphen, Arnhem ende Harderwijck, tegenwoordich vergadert tot Arnhem. Die sijnodus heeft datselve. als aen haer niet gehoorende, den coster wederlanght om te behandigen dengheenen, die het hem gelanght hadde.

Sessio 52, den XXIII^en Julii post meridiem.

I.

Sijn in de vergaderonge gecompareert die gecommittierde des E. magistraets van Nijmegen, sich beraedtslagende met die vergaderonghe over het beroep eeniger predicanten in plaetse der gedeporteerden. Is goetgevonden nae die tegenwoordige gelegentheijt der saecken aldaer, dat d'oude ende nieuwe ofte tegenwoordigen kerckenraedt soude tegens Sondach tsamengeroepen ende mede tot dieselve verscreven worden twee die naestgesetene kerckendienaren vuijth den classe, als van Slijckewijck ende Neerbosch. In welcke vergaderonghe van den kerckenraedt der stadt Nijmegen sullen ge-

---

[1]) „lange" ontbr. in X.

deputiert worden eenige vuijth den sijnodo, diewelcke der vergaderonghe sullen voorstellen, dat alsoo die predicanten nu haeres dienstes ontsettet ende die gemeinte wederom versien moste wesen, dat dienvolgende dieselve mochten treden nae kerckenordeninghe tot electie eeniger predicanten in de gemeinte aldaer. Ende indien eenige des kerckenraedts daerover niet wilden setten, sullen evenwel die deputati sijnodi met die blijvende tot die electie ende nominatie treden ende voortgaen. Ende sijn hiertho genominiert D. Ellardus a Mehen ende D.D. Wilhelmus Stephani als deputati synodi pro tempore, D. Gellius de Bouma ende D. Henricus Scrammius.

II.

Die E. heeren gecommittierden der landtschap hebben aen de vergaderonghe gerapporteert, dat het Ed. Hoff ende des landtschaps Gecommittierde den voorslach, by de vergaderonghe te vooren gedaen, hebben goetgevonden ende oick vuijth haeren midden sullen deputieren om den gedeputierden des sijnodi ad causas illas t'assisteren.

III.

Die deputati sijnodi D. Sebastianus Dammannus ende D. Ellardus a Mehen sijn van de vergaderinghe haeres langhduirighen, vlijtigen ende getrouwen dienstes hoichlick bedanckt ende niettegenstaende veeler onwilliger achterclap, daeraen sij in allen classen onschuldich bevonden ende erkent zijn, voor dit jaer noch gecontinueert, ende is hen als tertius bijgevoecht D.D. Wilhelmus Stephani. Ende den vierden aengaende int quartier van Nijmegen, heeft die sijnodus geauthorisiert de deputatos sijnodi ende classis Noviomagensis om vuijth den dienaeren, die tot Nijmegen sullen geroepen worden, eenen te verkiesen.

IV.

Om te gaen in den quartier van Nijmegen ad visitationem illam classium syn beneffens de deputatis sijnodi gecommitteert D. Gellius de Bouma ende D. Andreas Suavius.

V.

Ad sijnodum Zuijdthollandicam is gecommittiert D. Dammannus, ad Noorthollandicam D. Ellardus a Mehen. Indien het geviele, dat beijde die sijnoden in een plaetse mochten gehouden worden, sullen zij hen evenwel beyde tot dieselve vervoegen. Ende off die Hollandtsche sijnoden ende visitatie deser provintie op gelijcken tijdt mochten vallen, syn andere in der voornoemder plaetse gecommittiert.

Sessio 53, XXIIII^{en} Julii ante meridiem.

I.

Allardus de Vries heeft ingelevert sijne verantwoordinghe, d'welcke gelesen synde is by de vergaderonghe goetgevonden die stucken den clagenden broederen in handen te geven om daerop binnen den tijt van acht dagen te replicieren ende aen handen van de gedeputierde des sijnodi te bestellen, die tselve sullen behanden aen Allardum voorsz. om daerop in gelijck tijdt te duplicieren ende concludieren ende weder aen den deputatis sijnodi over te seinden om daerop gedaen te worden nae behoeren.

Sessio 54, den XXIIII post meridiem.

I.

Simon Lucae bovengemelt is weder ingestaen ende volgens den laste, hem te vooren gegeven, heeft van drijen alleen een copie van een brieff ingelevert, waermede hij nae het oordel des sijnodi hem niet ontlast maer noch meer beswaert, al waerom die sijnodus, laetende int geheel ende standt die sententie ofte suspensie, bij den classe gedaen, hem opgelacht heeft binnen den tijt van veerthien dagen hem dermaten te purgeren ende tselve scriftelick aen den deputatis sijnodi over te geven, alsoo dat sijne onscholt genoechsaem blijcke, ende bij gevalle hij tselve niet konde doen ende aen handen deputatorum sijnodi niet overleverde, sullen dieselve deputati sijnodi mit den deputatis classis tegens hem procedieren tot executie niet alleen van de suspentie, voorhenen gedaen, maer oick tot deportement zijnes dienstes.

II.

Om te extraheren die gravamina ad synodum nationalem ex actis classium et synodorum sijn gecommittiert: in classe Tilana D. Paulus Colonius, in Zutphaniensi D. Gellius de Bouma, in Arnemiensi D. Henricus Magirus, in Hardervicena D. Johannes Rhodius.

III.

Ende alsoo die van Bommel, gecitiert zijnde, niet en sijn gecompareert, heeft die sijnodus verklaert tghene sij gescreven hebben niet anders als calumnien te zijn ende dat sij in visitatione illa classium behoirlick daerover behoeren gecensureert tho worden.

IV.

D.D. THIJSIUS ende D. ELLARDUS A MEHEN hebben als scholarchae in name des schoelraedts tot Harderwijck versocht, dat, alsoo voor omtrent achtien [1]) jaeren by den sijnodo beslooten was aen te houden aen de landtschap om een accademicam scholam aen te stellen in desen vorstendomb Geldere ende graeffschap Zutphen, den broederen gelieven wilde tselve bij den respective quartieren ten besten helpen bevorderen. Hebben die broederen sulcx aengenomen te doen, elck bij de sijne, daert sal behoeren.

V.

Ad synodum nationalem zijn gecommittiert als dienaers am woordt Godts: D. SEBASTIANUS DAMMANNUS, D.D. WILHELMUS STEPHANI, D. ELLARDUS A MEHEN ende D. JOHAN BOUILLETH; als ouderlinghen: D. JACOBUS VERHEIJDEN ende jr HENRICK VAN HEL, raedtsverwanten der respective steden van Nijmegen ende Zutphen. Ende indien het gebuerde bij cranckheijt ofte andere gevalle, dat d'eene off d'andere niet en konde komen, zijn gelast de deputati sijnodi met den deputatis classis, daer het soude mogen vallen, andere in derselvigen plaetse vuijth den geheelen vorstendomb ende graeffschap sine discrimine te nominieren ende te committieren.

Sessio 55 ende 56 [2]), den XXVen Julii ante et post meridiem.

I.

Die gedeputierden tot d'aenbestemde visitatie der classen int quartier van Nijmegen worden mede gelast informatie te nemen over die personen WIERII VURCHTENII [3]) ende GEVERARDI, pastoren tot Rijswijck ende Ommeren, off die met stichtinghe in der kerckendienst derselver plaetsen konnen gelaeten worden.

II.

Inspectores classium zijn voor dit tegenwoordighe jaer:

In classe Neomagensi:

[4])

in classe Tilana:

JOHANNES SEROIJEN ende HENRICUS CROLLIUS;

in classe Bommeliana:

[4])

---

[1]) „achtien" de andere codd. hebben „8". [2]) „ende 56" ontbr. in T. [3]) „Vurchtenii" de andere codd. hebben „Vruchterii". [4]) Oningevuld. Evenzoo in de andere codd.

in classe Zutphaniensi:

Gellius de Bouma ende Bernardus Spaneus;

in classe Armeniana:

D.D. Wilhelmus Stephani ende Henricus Magirus;

in classe Hardrovicena:

Fredericus Cortenius ende Otto van Heteren.

Nieuwe predicanten tot den dienst des godtlicken woordts sijn van 1612 tot desen tegenwoordigen geexaminiert ende aengenomen:

In den classe van Tiel:

Anno 1613, Isacus Johannis tot Linden,
Paulus Colonius tot Maurick,
Anno 1615, Johannes Seroijen tot Avesaet,
Godefridus Broeckhuisen tot Isendoorn,
Anno 1616, Hubertus Elleren tot Huesden,
Adam Hertwech tot Kesteren,
Anno 1617, Johannes Verhouwel tot Eck,
Bernardus Boshovius tot Soelen,
Anno 1618, Henricus Crollius, Ochten.

In classe Zutphaniensi:

Anno 1612, Jacobus Revius tot Seddam, nu vertrocken,
Georgius Claphouwer tot Silvolden [1]) ende Borch,
Henricus Fabricius tot Gorsel, nu [2]) tot Zutphen,
Anno 1614, Wilhelmus Molnerus tot Latum,
Henricus Brinckmannus tot Sedam,
Bertoldus Wentholt tot Drenth ende Angerloo,
Anno 1615, Petrus Valencijn opt huis te Dorth ende nu tot Winterswijck,
Mathias Zelhorst tot Hengel,
Anno 1616, Bernardus Hollius senior tot Borckeloo,
Daniel Swave tot Geesteren,
Andreas Swave tot Nede,
Anno 1617, Thomas Cuijminck [3]) tot Lichtevoorde,
Wernerus Wentholt tot Gelseler, nu tot Almen,
Johannes Palmerius tot Eibergen,
Casparus Keitwardt [4]) tot sHeerenberge,
Mattheus Sesarius tot Ruerloo,

---

[1]) „Silvolden" oningevuld gelaten in S. [2]) „nu" S en T hebben „und". [3]) „Cuijminck" S heeft „Cuming", T. „Cumin", X „Cumingh". [4]) „Keitwardt" S en T hebben „Keulwerdt", X heeft „Kentwerdt".

Anno 1618, ALBERTUS BRIELIUS tot Gelseler,
DANIEL GOIJKERUS opt huijs te Dorth.

In den classe Arnemiensi:

Anno 1613, JOHANNES GODEFRIDI tot Bennicum,
Anno 1614, GODEFRIDUS CORNELII tot Velp,
Anno 1615, JOHANNES RUTGERI VERBRUGGEN tot Brummen,
Anno 1616, ALBERTUS HYDOREUS tot Apeldoorn,
Anno 1617, D. [1] WILHELMUS STEPHANI,
CORNELIUS DONGANUS, beyde tot Arnhem,
HUIJGO GALLUS tot Wilp,
WOLBRANDUS STOTERUS tot Wageningen.

In classe Hardrovicena:

Anno 1614, GEORGIUS ERNESTI in Elspeet,
OTTO VAN HETEREN tot Harderwijck,
Anno 1617, PETRUS PEREGRINI tot Voorthuijsen,
JOHANNES KINSIUS in Cootwijck,
Anno 1618, HENRICUS COENRADI in Nunspeet,
JOHANNES VELTHUIJSEN in Vorchten,
HENRICUS SOISTIUS in Oisterwolde.

III.

Die plaetse tot den naestkommenden Gelderschen sijnodum int jair XVI^{c} negenthien is genominiert die stadt Nijmegen.

IV.

Die E.E. heeren gecommittierden des Ed. Hoves ende der landtschap neffens oick die gecommittierde des sijnodi van Zuijdthollandt sijn van wegen hare verschijnonghe, goeden raedt ende advijsen alsoick getrouwe bijwoeninghe tot den einde tho then hoichsten bedanckt, [gelijck oock D. praeses ende D. scriba voor haeren moijelicken ende getrouwen arbeijt] [2]).

V.

Nae gehoudene censura morum ende hertelijcke dancksegginge tot Godt den Almachtigen zijn die broeders, volstandich gebleven sijnde ende noch

---

[1]) „D." de andere codd. hebben „Doctor". [2]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit S en ontbr. in onzen codex. Het komt ook voor in de andere codd.

blijvende bij d'oude aengenomene leere der Gereformeerder kercken, in goeden vrede, lijffde ende eenicheijt des gelooffs gescheijden.

WILHELMUS BAUDARTIUS, hujus synodi praeses.
GELLIUS DE BOUMA, scriba sijnodi m. ppr. sst. [1]).

Acta synodi ducatus Gelriae comitatusque Zutphaniae, gehouden binnen der stadt Niumeghen a° 1619.

Sijn op dese synodale vergaderinge compareert dese nageschrevene personen:

ex classe Neomagensi:

D. DANIEL A GIJS [2]), dienaer tot Niumeghen,
D. LEONINUS LEO, v. m. in Niumeghen,
D. AMANDUS BROECHUISEN, v. m. int overampt siants Kuijck,
Mr. JOHAN DE BEIJER, secret. der stadt Niumeghen, ouderlingh;

ex classe Tilana:

D. LAURENTIUS ECKIUS, v. m. tot Thiel,
D. PAULUS COLONIUS, v. m. tot Maurijck,
D. JOHANNES VERHOUWEL, v. m. tot Eck,
joncker STEVEN VAN [3]) RUIJMELAER [4]), ouderlingh tot Eck [5]);

ex classe Bommeliana:

D. ERNESTUS MARSMANNUS, v. m. tot Deijl,
D. PETRUS ZEGERI, v. m. tot Drijl,
D. ZEGERUS WILHELMI [6]), v. m. in fort van Andries,
Mr. STEVEN SERGIJSEN [7]), ouderlingh tot Bommel;

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn alleen in onzen codex eigenhandig. [2]) „a Gijs" S en T hebben „de Gies". [3]) „van" ontbr. in T. [4]) „Ruijmelaer" S, T en W hebben „Ruinelaer". [5]) „joncker — Eck" ontbr. in X. [6]) „v. m. tot Drijl — Wilhelmi" ontbr. in X. [7]) „Sergijsen" de andere codd. hebben „Stergijsen".

ex classe Zutphaniensi:

D. WILHELMUS BAUDARTIUS, v. m. tot Zutphen,

D. HENRICUS FABRICIUS, v. m. tot Zutphen,

D. KASPARUS KEITWERDIUS [1]), v. m. tot sHeerenberch,

D.D. JOHANNES CALDENBACH, burgermeester der stadt Zutphen ende olderlingh derselver kercke;

ex classe Arnhemiana:

D. WILHELMUS NAGGE, v. m. tot Twel,

D. ARNOLDUS KEMNERUS, v. m. tot Ede,

D. HUBERTUS LYSSELIUS, v. m. tot Lunteren,

D.D. WINANDUS [2]) EVERWIJN, momboijr des vorstendoms Gelre ende graefschap Zutphen [3]), olderlingh der stadt Arnhem;

ex classe Hardrowicena:

D. FREDERICUS CURTENIUS, v. m. tot Garderen,

M. [4]) JOHANNES URBANUS, v. m. tot Hattem,

D. JOHANNES HATTEMIUS, v. m. tot Barnevelt,

Mr. DIEDERIJCK VAN OMMEREN, ouderlingh tot Harderwijck.

Sess. 1, 24 Augusti.

§ I.

Naer voorgaende aenroepinge des heijligen n. Godes, bij D. WILHELMUM BAUDARTIUM, praesidem des naestvoorigen synodi, geschiet, sijn met gemeine stemmen der broederen gekoren in praesidem D. HENRICUS FABRITIUS, in assessorem D. DANIEL à GIJSEN [5]), in scribam D. PAULUS COLONIUS.

§ II.

Den heijligen naem Godes [van den nieuwgekoeren praeside] [6]) weder aengeroepen sijnde, sijn de credentie der saemptlijcker broederen aengevangen gelesen te werden ende is geobserveert in de credentie der gecommitteerde van Niumeghen, datter twe kerckendienaren deser stadt tot desen synodum afgeveerdicht sijn. Maer hebben de tsaemtlijcke broederen deses synodi d'excuse der broederen van Niumeghen om gewichtige redenen, bij haer weerden gealligeert, aengenomen, ordelende nochtans, dat de acte des voorgaende synodi, deses aengaende gestelt, sal bliven in haer valuer,

---

[1]) „Keitwerdius" T heeft „Koitwerdius". [2]) „Winandus" X heeft „Johannes". [3]) „ende graefschap Zutphen" ontbr. in T, W en X. S heeft etc". [4]) „M." de andere codd. hebben „D.". [5]) „Gijsen" S, T en X hebben „Gies", W heeft „Gijs". [6]) Het tusschen [] geplaatste is overgenomen uit S. Ook in de andere codd. komt het voor.

twelck oock in de credentie der broederen van Zutphen aengemerckt sijnde, is insgelijcks buijten prejuditie van gemelte acte haer weerde excuse bestant geordeelt.

Sess. 2 [eodem die] [1]).

§ I.

Is van wegen des Noorthollantsche synodo op dese synodale vergaderinge verscheenen de eerweerdige, godtsalige, seer geleerde D. DANIEL SOUTERIUS, dienaer der gemeinte Christi binnen Harlem, met behoijrlijcke credentie wt namen der voorgemelter synodi versien, ende is denselven sessie tot onderhoudinge van de gewoontlijcke onderlinge correspondentie in dese vergaderinge seer gern gegost.

§ II.

Sijn gecompareert wt ende in name van de heeren stadtholder, cantzelaer ende raden de Ed., erentfeste, hoochgeleerde, wijse, voorsienige [2]) heeren, de heer MARTIN GREGORI, beijder rechten doctor, ende joncker HENRICK VAN ESSEN, ordinaris raden des vorstendoms Gellere ende graefschap Zutphen. Ende na mondelingh bericht van het seer christelijck ende loflijck intent der Ed. Mogende heeren Staten deser provintie in het mainteneeren van de eenmael aengenomene waere religie [3]), de discipline ende goede ordre der kercken, alsmede vertooch gedaen hebbende so montlijck als schriftelijck van haer E.E. waerde authorisatie om op dese synodale vergaderinge te compareeren, hebben haere sessien in dese vergaderinghe genomen.

§ III.

De synodus wijders verstaende, dat de geweesene deputati ad synodum nat. D.D. WILHELMUS STEPHANI, D. SEBASTIANUS DAMMAN, D. ELLARDUS à MEHEN ende D. JOH. BOIULETUS [4]) van de heeren stadtholder, cantz. ende raden op dese synodum [5]) te verschijnen gelastet sijn, heeft deselvige in alle broederlijcke liefde ende vruntschap [6]) ontfangen.

§ IV.

Is voorgenomen de saecke der predikanten ende schoolmeisteren, die in het houden der respective classen deser provintie haer wtstel aengaende de onderteijckeningh van de Canones over de vijf bekende gecontroverteerde

---

[1]) „[eodem die]" overgenomen uit de andere codd. [2]) „voorsienige" de andere codd. hebben „seer voersienige". [3]) „religie" de andere codd. hebben „Gereformierde religie". [4]) „Boiuletus" ontbr. in X. S heeft „Bouithetus", T „Bouliet", W „Bouilletus". [5]) „op dese synodum" ontbr. in de andere codd. [6]) „vruntschap" T heeft „eenicheijt".

pointen, bij de nationale synode gestelt, tot op dese synodum hadden genomen, ende sijn de namen sulcker predikanten eerst voorgelesen. Doch also dieselve noch niet tegenwoordich sijn, is men voortgetreden tot de schoolmeisteren, even also gelijck die met die predikanten tot onderschrivinge der gedachten Canonen door ordre des nationalen synodi verbonden sijn.

§ V.

Ende is bij dese occasie de vergaderingh voorgelesen seker missive JOANNIS GALENI, rectoris binnen Bommel, bij welcke gemelte GALENUS swaricheijt maeckt om de vooraengetogen Canones doctrinae als schriftmatich te onderschriven, verwittigende den synodo sijnen dienst albereets in handen van de magistraet geresigneert te hebben.

§ VI.

Den deputatis classis Arnhemianae wort gelast de onderschrivinge der Canonen van de respective schoolmeijsters haeres classis te vervorderen ende tegen diegeene, die weigerich sullen sijn geweest [1]), te procedeeren ofte te doen procederen naer ende vermogens den inhout nat. synodi.

§ VII.

Volcht te handelen met degeene, die tsedert het jaer van 1612 tegens ordre des provinciale synodi Hardrowicenae in den dienst sijn gekommen. Ende worden in classe Neomagensi bevonden dese nabeschrevene personen: D. PETRUS STRAETMANNUS, m. v. tot Niftrick, D. JACOBUS HESIUS [2]), m. v. tot Neerbosch, D. HENRICUS DE BRUIN, m. v. tot Aeffeden, D. THOMAS STALIUS, m. v. tot Over ende Neder Asselt, D. JOHANNES KEILBERGIUS, m. v. tot Panderen, D. EVERHARDUS WEIDENFELDIUS, m. v. tot [3]) Angeren, D. PETRUS MUSAEUS [4]), m. v. tot Setten, D. JACOBUS MEKEREN, m. v. tot Malden ende Hummen.

§ VIII.

In regard van de goede getuichenissen D. PETRI STRAETMANNI ende die [5]) vermits de proceduijren, tegen ordre in sijn examen begaen, niet sijn [6]) liefde [7]), als d'ordre onbewust, maer den examinanten toe te schriven sijn, wort besloten, dat gemelte STRAETMANNUS sonder nader examen in sijn dienst sal werden gecontinueert. Ende wort bij desen ernstich vermaent om sich

---

[1]) „sullen sijn geweest" W heeft „sijn". [2]) „Hesius" S en T hebben „Hasius". [3]) „Panderen — tot" ontbr. in S en T. [4]) „Musaeus" de andere codd. hebben „Moeserus". [5]) „die" ontbr. in de andere codd. [6]) „sijn" X heeft „hem". [7]) „liefde" ontbr. in S, T en X. W heeft „E.".

altoos eerlijck ende christelijck te comporteeren ende sal brieven van investituijren bij den Ed. Hove met den aldereersten [1]) soecken te bekommen.

Sess. 3, 25 August.

§ I.

Is ingestaen D. Isaacus Johannis, pred. tot Linden, ende sijn hem voorgekommen de pointen, die tot sijnen laste waeren voorgebracht ende tot dese synode gedevolveert. Ende na verhoor van bericht ende verantwoordingh, van D. Isaaco daerop gedaen, verstaet de synodus, dat gemelte bericht niet bondich genoch en is, maer also hij, de schult sijner overtredinge afbiddende, de Canones doctrinae met hert ende hant presenteert te onderschriven ende altoos de stichtinge der kercke Godes te betrachten, heeft de synodus de voorgaende abuijsen overgesien, gelijck se die oversiet bij desen, ende continueert hem in de bedieninge der kercke Christi, vermaenende sich voortaen christelijcker ende godtvruchtiger tot voorstant der leere ende goeder ordre der kercken te dragen, ende laetet den ordeel des classis aenbevolen, of het stichtelijck, dat hij in sijn kercke continueert [ofte op een ander plaetse getransportiert] [2]) worde, alles nochtans richtende tot de meeste stichtinge sijner eigener gemeente.

§ II.

D. Jacobus Hesius, Thomas Stalius ende Everadus Weidenfeldius [3]), respective kerckendienaeren tot Neerbosch, Over ende Neer Asselt ende Angeren, volgende de last haeres classis voor dese vergaderingh comparerende, als die tsedert het jaer 1612 tegen ordre syn. Hard. in den dienst gekommen sijn, worden op sonderlingh [4]) goet raport van de broederen van Niumeghen sonder eenigh nader examen in den dienst gecontinueert met vermaninge om voortaen, als voor desen van haer is geschiet, alletijt tot voorstant der waerheijt ende stichtinge der kercke Christi in aller vlijt ende getrouwicheijt te procedeeren.

§ III.

Sijn gecommitteert D. Joh. Smetius, examinator classis Neomagensis ordinarius, ende D. Wilhelmus Nagge, om wt name deses synodi in conferentie te treden aengaende de leere met Joanne Keilbergio, denwelcken korts daerna bijgevoecht is D. Petrus Muserus, ende daervan aen dese

---

[1]) „met den aldereersten" ontbr. in de andere codd. [2]) Het tusschen [] geplaatste is overgenomen uit de andere codd. [3]) „Weidenfeldius" de andere codd. hebben „Weerdenveldius". [4]) „sonderlingh" ontbr. in W.

vergaderinge rapport te doen, naer ontfanck van welcke die synodus oordeelt, dat men die saecke [voor desen tijt bij het eenmaell gedaene examen] [1]) sal laeten berusten. Worden nochtans welgedachte broederen vermaent om haer niet alleen in leven ende leere [2]) altijts stichtelijck ende godtvresend aen te stellen, maer dat sij insonderheijt betrachten sullen daechelijcks door neerstige ondersoeckingh der Heijliger Schrift in de waere kennisse Godes te vorderen, waerop de visitatores classis neerstige achtinge sullen hebben.

Sess. 4 [eodem die] [3]).

§ I.

Jacobus Mekeren, ten regard van sijn onordentlijck examen sich den synodo gesisteert hebbende, wort sonder tselvige te itereren gecontinueert ende vermaent sich eerbaerlijck [4]) tot stichtinge sijner gemeente te comporteeren.

§ II.

Rutgerus à Riemen [5]), sijn wtstel aengaende d'onderteijckeninghe der Canones tot op dese vergaderinge [6]) genomen hebbende, verklaert in sommighe [7]) pointen sijn verstant te hooge beswaert te sijn. Edoch na gedane bericht op sijn gemoveerde questien, verklaert daerin met goet contentement te acquiesceren, neempt nochtans sijn beraet tot op morghen, op welcken dach hij voorsz. Canones n. synodi onderschreven heeft.

§ III.

Also Henricus de Bruin, predikant tot Aefeden, op den laesten classem Neomagensem sijn wtstel over d'aenneminge ende onderschrivinge der Canones doctrinae des nat. synodi den tijt van een maent, namentlijck tot op desen synodale vergaderinghe hadde genomen ende tegenwoordich, niettegenstaende presentatie van goede onderrichtinge, iterativelijck aen hem gedaen, over d'onderteijckeningh voorgedachter Canonen tergiverserende is, verklaert dese synodus in conformiteijt van de sententie des nationalen synodi, dat sijnen dienst in Godts kercke niet langer vruchtbaer kan sijn, heeft derhalven denselven van sijnen dienst gedeporteert [8]), gelijck sy deporteert [9]) mets desen.

---

[1]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit de andere codd. [2]) „ende leere" ontbr. in de andere codd. [3]) „[eodem die]" overgenomen uit de andere codd. [4]) „eerbaerlijck" de andere codd. hebben „eerlick ende christelick". [5]) „Riemen" S, W en X hebben „Reijnen", T heeft „Reinen". [6]) „vergaderinge" W heeft „dagh". [7]) „sommighe" W en X hebben „sodanige". [8]) „gedeporteert" de audere codd. hebben „ontsettet ende gedeporteert". [9]) „deporteert" de andere codd. hebben „ontset ende deporteert".

Sess. 5, August. 26.

§ I.

De synode, bericht sijnde van d'acte der suspensie tegen mr. PETER, schoolmeester tot Keesteren, vermits casum matrimonialem bij den classe van Tiel tegen hem geconcipieert, heeft gemelte acte des Tielschen classis geapprobiert, ordonnerende den voorsz. mr. PETER sententiam declaratoriam over voorgaende verlatinge sijner eerster huijsvrouwe van den Ed. Hove deser provintie wt te brengen. Ende kan de synode lijden, dat geduijrende litis pendentie de classis meergemelte persoon in sijnen dienst laete voortgaen.

§ II.

De onordentlijcke wijse van de examina D. ELIAE SPRANCHUSII, LAURENTII CORNELII ende HENRICI VOGELII, dienaren des godtlijcken woorts in den classe van Bommel, bij den synodum overwogen sijnde, wort geordeelt de schult van infractie voorgedachter synodalen ordere niet bij den examinandis, maer bij den examinatoribus doe ter tijt geweest te sijn, weshalven sij alle in haeren dienst sonder iteratie van eenich examen gecontinueert worden.

§ III.

Also D. ENGELBERTUS AEGIDII, pred. tot Oosterbeeck, swaericheijt in den laesten classe Arnhemiana gemaeckt heeft om de Canones doctrinae, bij de nationale synode over de vijf bekende gecontroveerde pointen gestelt, te onderschriven, is hem doemael tijt van beraet gelijck allen andren sulckes soorts predikanten tot op desen synodo gegeven geweest. Edoch oock nu over gemelte onderteijckeninghe difficulteerende ende wtstel voor ettelijcke maenden versoeckende, verklaert de synode sulck wtstel hem niet te kunnen ofte moge vergunnen, maer biet hem aen ten overvloet alle onderricht soveel mogelijck tot sijnen best te doen, indien hij maer opene, in welcke pointen hij swaericheijt is hebbende. Maer D. ENGELBERTUS om openingh te doen niet kunnende geinduceert worden, maer sich alleen aen den 15 canon van het eerste hooftstuck in affirmativis holdende, heeft de synodus hierover besloten als volcht: de synode heeft D. ENGELBERTO geordineert, gelijck die na rijpe deliberatie bij desen ordonnerende is, dat hij klaerlijck ende duijdelijck opene ende den synodo verklare, in welcke, hoevele ende wat pointen der leere (bij de Canones synodi nationalis als schriftmatich verklaert) hij swaericheijt maeckt, presentiert hem broederlijck ende vrundelijck op alles soveel doenlijck te berichten, insgelijcke of hij alle ende een ijder van d'ander resteerende Canones verklare aen te nemen ende die dwalinge daertegens te verwerpen.

Sess. 6 [eodem die] [1]).

§ I.

Niettegenstaende de veelvoudige hertelijcke [2]) ende broederlijcke instantie des christ. synodi, voor ende na den middaech aen D. ENGELBERTUM geschiet, metsgaders de eernstige continuele vermaninge der E.E. heeren gedeputierden des E. Hoves heeft D. ENGELBERTUS geweigert te verklaren, in welcke ende hoeveele pointen der leere hij swaericheijt is hebbende, seggende oock voor desen niet te kunnen alle ende een ijder van die ander resterende Canonen aen te nemen ende die dwalinge, daertegen gestelt, te verwerpen. Doch gemelte D. ENGELBERTUS, sich nader bedenckende, heeft tot op sanderen daechs wtstel begeert om alsdan verklaringe volgens decreet des synodi te doen.

§ II.

Hebben oock D. GODEFRIDUS CORNELII ende REINERUS LIESSELIUS, kerckendienaers tot Velp ende Hoevelaken, sich beswaert vindende over d'onderschrivinge ende difficulteerende over puinctuele openinge haerder beswaernisse, wtstel tot op des andren daechs neffens D. ENGELBERTO genomen.

Sess. 7, 27 August.

§ I.

D. GODEFRIDUS CORNELII, pred. tot Velp, niettegenstaende tafgescheijt, hem gisteren bij de synode gegeven, die mennichvuldige vermaninge, bedinge ende instantie deser eerwaerdige vergaderinge [3]), alsoock het ernstelijck bevel der E.E. h. gedeputeerde des E. Hoves, heeft geweigert punctuelijck sijn beswaernissen in conformiteijt vant decreet deses synodi over elcke canon synod. nat. voor te stellen, daer hij nochtans te voren wel duijdelijck verclaert hadde over vele ende verscheijden beswaert te sijn, maer veel liever van sijnen dienst ontslagen te willen weesen dan dien wech in te gaen. Ende is wt sulcker oijrsaeck de synode genootsaeckt geweest te sententieren als volcht:

§ II.

De synode, in de vreese des Heeren rijpelijck gelett hebbende op de

[1]) „[eodem die]" overgenomen uit de andere codd. [2]) „hertelijcke" ontbr. in de andere codd. [3]) „bedinge — vergaderinge" ontbr. in X.

contumatie ende weigeringe D. Godefridi, predicant tot Velp [1]), over die aenneminge ende onderschrivinge der Canonen voorsz. ende sijne tergiversatie van geen punctuele openinge sijner beswaernissen, die hij seijde veel ende verscheijden te hebben, te doen, niettegenstaende hem goedichlijck mennichmael aengeboden wiert op alles soveel mogelijck na gedane openinghe te onderwijsen, heeft wt kracht ende vermogens de sententie des natio. syn. den gemelten Godefridum gedeporteert, gelijck sij hem van sijnen dienst deporteerende is met desen.

§ III.

D. Reinerus Lysselius, predikant tot Hoevelaken, verklaert in de 6, 7, 9, 10, 11, 13 ende 15 artikulen in affirmativis, den 4, 6, 8 ende 9 in rejectaneis vant eerste hooftstuck, item de 2 art. rejectaneorum van het 2de hooftstuk hier ende daer al veel swaericheijt te hebben, tergiverseert nochtans deselve over eenige andre Canones tegens so menige instantie des christelijcken synodi ende verscheijdene aenmaninge van de E.E. heeren gedeputeerden des Ed. Hoves te openbaren, blijft noch weigerich de Canones te onderschriven oft eenich bericht over sijne swaericheden aen te nemen, genomen daer wierden schoon reden voortgebracht, die hij niet konde beantwoorden. Bekent oock alhier op desen synodum met voornemen van niet te onderschriven gekommen te sijn, weshalven de synodus heeft moeten ordelen in voege als volcht:

§ 4.

De synode, in de vreese des Heeren rijpelijck gelett hebbende op de contumacie ende weigeringe Reineri Lysselii, predikant tot Hoevelaken [2]), over aenneminge ende onderschrivinge van de Canones der leere, in nat. syn. Dordracena gestelt, ende sijne tergiversatie van geen behoijrlijcke openinge aller sijner beswaernissen, die hij nochtans seijde veele ende verscheijden te hebben, punctuelijck te doen, niettegenstaende hem gansch vrundelijck ende mennichmael gepresenteert wert na gedane openinge soveel mogelijck op alles te onderwijsen, welck onderwijs hij niet te sullen aennemen rondelijck verklaert heeft, heeft de synodus wt kracht ende vermogens de sententie der n. syn. Dord. Reinerum Lysselium van sijnen dienst gedeporteert, gelijck sij bij desen deporterende is.

---

[1]) „predicant tot Velp" ontbr. in de andere codd. [2]) „predikant tot Hoevelaken" ontbr. in de andere codd.

Sess. 8 [eodem die] [1]).

§ I.

D. Engelbertus Aegidii, op het afscheit, hem gisteren gegeven, weder bij de synode ingevordert, verklaert den 15 ende 16 [2]) canones in affirmativis ende de 8 in rejectaneis van het eerste hooftstuck als de moder [3]) canones, van welcke alle d'andre hij seyde [4]) te dependeeren, geopent te hebben, verklaert deshalven over alle andre in cas van dependentie ende also tgeheele corpus Canonum sy. nat. beswaert te weesen, persisteert noch in weigeringh van de Canones aen te nemen ende te onderschriven, waerover de synodus in den name des Heeren dusdanige sententie over gemelte Engelbertum heeft moeten vellen ende pronuntieren:

§ II.

De synodus, in de vreese des Heeren wel ende rijpelijck gelett hebbende op de contumacie ende weigeringe D. Engelberti Egidii, p. tot Oosterbeeck, over de aenneminge ende onderschrivinge der Canones meermaels gemelt, over welck alle ja tgeheele corpus der Canonen hij seght beswaert te sijn, ende nochtans weigerende is sijn beswaernisse over die alle punctuelijk te openen ende alle veelvoldige vruntlijcke presentatie van goede onderricht, indien hij punctuelijck had willen gaen, heeft geweigert, heeft de synodus wt kracht der sententie des nationalen synodi hem gedeporteert van sijnen dienst, gelijck sij hem deporteerende is bij dese.

§ III.

Dominus Andreas Boltius, pred. tot Maesbommel, sich beswaert houdende over sekere acte van suspensie ende deportement, van wegen den classe van Niumeghen tegens hem gestelt ende gepronuntiert, heeft op dese tegenwoordige vergaderinge het ordeel derselver over gemelte sententie versocht, gelijck oock mede dat die van den classe van Niumeghen, wt welckers name alrede geordeelt is, soude moghen buijten staen, twelck hem gegunt is.

Sess. 9, 28 Augusti.

§ I.

De synodus, examineerende die acte van commissie in saecke D. Boltii D. Smetio, Vredaeo, Wernerio bij den classem Neomagensem 'gegeven, of

---

[1]) „[eodem die]" overgenomen uit de andere codd. [2]) „15 ende 16" de andere codd. hebben „6 ende 15". [3]) „moder" de andere codd. hebben „moeder". [4]) „hij seyde" ontbr. in de andere codd.

die oock haer so wijt, als bij sententie geprocedeert is, namentlijck tot suspensie ende deportement haer soude strecken, hebben alle de broederen, die over de gedachte sententie gestaen hebben ende die oock nomine classis ad synodum hanc gedeputeert waeren, wtgesondert alleen D. CHRISTOPHORO REUSNERO, die doen ter tijt in classe niet is geweest, verklaert dat de commissie daertoe gegeven so wijt haer streckende was, seggende sulcks oock de meininge des classis [1]) geweest te sijn.

§ II.

Ende bij occasie van voorgaende handelinghe de synode overwegende in de vreese Godts, hoeseer licht de macht ende recht des classis om eenich predikant te deporteeren, aen twe ofte drie overgegeven, kan worden misbruijckt, ordeelt in conformiteijt des [2]) nat. syn., dat de classe van Niumeghen haer daerin hebben versien, ordonneerende dat voortaen de classen respectivelijck deser provintien haer sullen onthouden sodane haer macht ende recht aen eenige weinige onder de classe, wie die oock soude moghen weesen, over te geven, maer tgemelde haere recht ende macht aen de geheele classe te reserveeren [3]).

§ III.

De synodus ter saecke princepael getreden sijnde, in gelijcke vreese Godts lettende op tgeene wt name des classis Neomagensis in saecke D. ANDREAE BOLTII gesententieert is ende opt bericht, van gemelten BOLTIO daerop gedaen, voorbijgaende de voorgaende sententie van suspensie ende deportement, continueert denselven in eer ende dienst, stellende niettemin hem vrij tot vermijdinge van opspraeck nader testimonia van sijn kercke, classe ende synode wt te brengen ende te verwachten eenige vocatien in een ander plaetse, alwaer hij met meerder vrede [4]) ende rust solde kunnen dienen, tot bevorderinge van welckes de classe belast wort alle hulpe te bewijsen.

Sess. 10, 30 August.

§ I.

De deputati ad synod. nat. hebben raport gedaen [5]) van tgheene in gemelte synode gedaen is, namentlijck van de Confessie, Catechismo, Canones doctrinae ende kerckenordre. Ende also de synodus wel nader rapport

---

[1]) „classis" de andere codd. hebben „geheelen classis". [2]) „des" de andere codd. hebben „van de acte des". [3]) „reserveeren" de andere codd. hebben „reservieren ende te behouden". [4]) „vrede" X heeft „stichtinge, vrede". [5]) „hebben raport gedaen" ontbr. in S, T en X.

van andre gepasseerde saecken hadden gewunst ende insonderheijt openingh van de judicia collegialia over de 5 art. ende voort de resolutien over de gravamina particularia hujus synodi, is bij voorgedachten broederen gedeputeerden verhaelt, bij de E.H. Mogende heeren Staten Generael geordineert te sijn, datter geen stucken behalven de voorverhaelde ex authentico synodi nationalis [1]) vooralsnoch souden mogen worden gecommuniceert. Ende wat de gravamina hujus synodi belanght, verklaren de heeren broederen gedeputeerden op alle deselve na haer wterste devoir bij die van den [2]) nat. synode gevordert te hebben, doch dat sulcks niet heeft kunnen geschieden, also de hoochgemelte heeren Staten Generael op het scheijden des synodi seer eernstelijck waeren insteerende, voorstellende nochtans die resolutien, op eenige der gemelter gravamina genomen, waermede dan de synode haer heeft laeten genuegen, vorders lastende, dat, so haest die acta synodi nat. contracta sullen syn gevisiteert ende geapprobiert, daervan een autentijck exemplaer tot gerijf des synodi sal worden overgelevert, ende hebben de broederen deputati sulcks op kosten des synodi aengenomen te doen. Ende also in synodo nationali onder andren op de catechisatie was ordre mede gestelt, gelijck oock mede op eenige matrimoniale questien, is de resolutie daervan ingebracht, voorgelesen ende luijt als volcht:

De catechisatione.

Auditis et mature examinatis consiliis et judiciis theologorum [3]).

§ II.

Ende nadien dat de deputati ad synodum nationalem haere rapport in bovengemelder voege hadden gedaen, heeft de synodus deselve voor haeren getrouwen dienst ende arbeit, bij haere waerde daertoe met allen vlijt ende neersticheijt aengewendet, hoochelijck bedanckt.

§ III.

Is den synodo voorgelesen sekere missive wt name des synodi van Zuijthollant, aen de gedeputeerden onses synodi geschreven ende afgeveerdicht, bij welcke wort versocht, dat de correspondentie, die voordesen tusschen den synodum van Zuijthollant ende dese provintien onderholden is geweest, mochte werden gecontinueert, twelck aenmerckende de tsamentlycke broe-

---

[1]) „synodi nationalis" ontbr. in de andere codd. [2]) „van den" ontbr. in S en T.
[3]) In onzen codex is voor het inschrijven dezer resolutie $2\frac{1}{3}$ bladzijde opengelaten. Ook de andere codd. hebben van dat stuk niet meer dan de hierboven afgedrukte eerste 8 woorden. Eveneens is in X eene ruimte opengelaten van $1\frac{1}{3}$ bladzijde, en in W van 3 blz. Bij W staat nog in margine: „Dit te sien in actis sijnod. natio.".

deren deses synodi achten tselve nodich ende der kercke Godes gans stichtelijck te weesen. Resolveeren derhalven de voorgemelde correspondentie te continueeren ende d'acta des laesten synodi Zuijthollandiae te vervorderen, gelijck de broederen oock gereet sijn hujus synodi acta dien van Zuijthollant toe te laten kommen, wanneer die bij haer sullen weesen versocht, ende sullen de broederen van Zuijthollant desen aengaende bij missive wt name deses synodi verstendicht worden.

Sess. 11.

§ I.

Is met het leesen der schriften, in saecke D. SAMUELIS VELTII dienende, dese sessie doorgebracht.

Sess. 12, 31 August.

§ I.

De synodus, in de vreese Godts lettende op tgeene tegen D. SAMUELEM VELTIUM, gesuspendeerde [1]) predicant tot Wichen, leer ende leven aengaende is ingebracht ende op beschuldinge, antwoort, replijcq, duplicq ende voorts op alles, daerop in desen te letten stont, voorbijgaende de suspitien van oneerbaerheijt, welcke oneerbaerheijt niet en is beweesen, heeft denselven wt kracht van sententie des syn. nat. gedeporteert wt sijnen dienst, gelijck die bij dese deporteerende is.

Sessio 13 [eodem die] [2]).

§ I.

Heeft bij dese synodale vergaderinge audientie versocht ende verworven D. HUBERTUS WACHTMANNUS, d. g. woorts tot Bueren, die na vorige suffisante verthoninge sijner commissie, wt name des Buerschen classis hem medegedeijlt, advijs van desen synodo versocht heeft, op wat wijse sijluijden die dimissie D. FRANCISCI WERNERII, voordesen bij den classe van Niumeghen afgeslagen, best souden bevorderen, ten eijnde die kercke van Buesichom van hem soude mogen worden bedient. Ende heeft de synodus raetsaem ende voor texpedientste middel geacht, dat alle ende ijder lidtmaet des Niumegschen classis worde verstendicht, so [3]) seer eernstich die van de classe van Bueren op de dimissie aenhoudende sijn ende wat reden tot

[1]) „gesuspendeerde" ontbr. in T. [2]) „[eodem die]" overgenomen uit de andere codd. [3]) „so" de andere codd. hebben „hoe".

gemelte D. Francisci dimissie van haer worden geallegiert. Ende sal der tsamptlijcker broederen ordeel afgewacht [1]) worden, ende worden in kas van weigeringh de deputati synodi ordinarii [2]) specialijcke gelast kennisse van de reden aen wedersijden so tot sijner dimissie [als verblijvinge in desen classe dienende] [3]) te nemen ende wt name deses synodi daerin te doen, so haer waerde daerin sullen bevinden te behooren.

§ II.

Heeft Gerardus Riemen [4]), schoolmeester tot Aelst, aen dese eerwaerdige vergaderinge bij request versocht tot den kerckendienst tot Aelst, alwaer hij beroepen te sijn sufficiantelijck bethoont heeft, gevordert te mogen worden, gelijck mede dat hij examini mach worden gesisteert. Doch de broederen, visiteerende sijne attestatien, hoe het met gemelte Gerardo gelegen sij, vinden om gewichtige redenen goet, dat door den ordinarios deputatos synodi seeckere proeve sijnder qualificatie sal werden genomen. Twelck van haer waerden geschiet sijnde, resolveert de synode, dat hij voorsz. den examini sal worden gesubjicieert om daernae, soals behooren sal, vorders in sijn saecke geprocedeert te mogen worden.

Sessio 14, 1 Sept.

§ I.

In saecke D. Jacobi Sichardi, predikant tot Wamel, aengaende sijn vertreck sonder getuichenis des synodi wt de kercke van Vranckrijck, waerover hij voorleden jaer bij missive wt name des Franschen synodi aen desen synodo aengeklaecht was, heeft de synode gemelte Sichardo willen belasten, gelijck hij bij desen belast wort, anderwerf aen den Franschen synodum te schriven ende tot reconsiliatie met deselve te trachten. Ende sullen mede wt name deses synodi die van Vranckrijck van des persoons aenneminge, tegenwoordige staet ende comportement verwitticht worden ende haere reschriptien afgewacht om naer ontfanck derselver vorders in dese saecke na behooren [5]) te procedeeren.

§ II.

Also de broederen niet duijsterlijck bericht sijn van de goede meijningh ende intentie des Overijsselschen synodi om in te gaen ende te observeeren onderlinge correspondentie met den synodo van Gelderlant, achtet de

---

[1]) „afgewacht" S en T hebben „affgevraeght". [2]) „ordinarii" ontbr. in X. [3]) Het tusschen [ ] geplaatste is overgenomen uit de andere codd. [4]) „Riemen" S en T hebben „Reinen", W en X „Reijnen". [5]) „na behooren" ontbr. in W.

synodus nodich, gemelte correspondentie, bij soverre die aengeboden wort, aen te nemen ende te onderhouden.

§ III.

De acta des naestvorige provintialen synodi van Gelderlant, gelijck oock acta Suijthollandiae synodi, a⁰ 1618 binnen Delft gehouden, sijn na ouder gewoonte voorgelesen.

§ IV.

Ende is bij desen den ordinariis synodi deputatis gelast om bij den Ed. Hove generale ordre te versoecken, dat door haer authoriteijt die altaren ende ander reliquien des pausdoms, die hier ende daer in verscheijden kercken deser provintie gevonden worden, mogen worden afgebroocken [1]).

§ V.

Op het request van Abraham de Raet, schoolmeester tot Helleouw, heeft de synodus goetgevonden aen den amptman van Bommel, ridderschap ende jonckeren van Thielereweert een favorabel voorschriven af te veerdigen, ten eijnde sijn tractament vermeerdert mach werden.

§ VI.

Daer wort bij de samptlijcke broederen verstaen, dat int stuck van die gravamina der respective classen niet en sal bij den synodum definitive maer bij advijs sal werden gehandelt, wt oijrsaeck dat die gravamina den classibus deser provintien [2]) niet en sijn voorgekommen ende deshalven om definitive ijetwat over die te resolveeren de broederen haer niet vinden gelast.

§ VII.

Is bij de gedeputierde des synodi voorgestelt, op wat voegen die predikanten, die voor desen de dwalinghe [3]) geleert, verspreit ende voorgestaen hebben ende nochtans in de aenneminge ende onderschrivinge der Canones doctrinae satisfactie den classi ende synodo hebben gedaen, haer respective kercken sullen konnen ende mogen genochdoen. Ende de synodus, aenmerckende dat verscheijden circumstantien dese saecke aggraveeren, verlichten [4]) ende varieren kunnen, heeft geauthoriseert de deputatos classis, dat sij sampt den kerckenraet, alwaer kerckenraet is, in alle stillicheijt

---

[1]) „afgebroocken" de andere codd. hebben „geruiniert ende affgebroecken". [2]) „deser provintien" ontbr. in de andere codd. [3]) „dwalinghe" de andere codd. hebben „dwalinge der Remonstranten toestandich, deselve dwalinge". In plaats van „toestandich" heeft W echter „toestonden". [4]) „verlichten" S en X hebben „verlichten, beswaeren".

van den staet ende gelegentheijt der gemeente haer sullen informeeren ende daervan den deputatis synodi te verwittigen, om also eenpaerlijck met denselven deputatis op een wijse ende voet bedacht te weesen, waerdoor de gemeente, te vooren van den predikant ontrustet, gerust ende tevrede gestelt mocht werden, alles nochtans richtende tot de meeste rust ende [1]) stichtinge derselver gemeente.

§ VIII.

Ende also den synodo bij dese occasie voorgekommen is, dat door de predikanten, die van den kerckenraet van Tiel vruntlijck versocht sijn de Canones der leer, bij den nat. synodo gestelt, aen te nemen ende t'onderschriven, ordelende ende die van de kerckenraet versekerende daeraen de vrede ende gerustheijt van de kercke [2]) merckelijck daeraen te dependeeren, ende nochtans bij de voorsz. kerckenraet (als haer juist van den nationale synodo daertoe niet gelast vindende) daerover gedifficulteert wort, acht tsynodus nodich ende gansch raetsaem, dat wt naem deser eerwaerdige vergaderingh aen die van Thiel geschreven ende sij vruntlijck versocht worden sulcks om den vrede ende gerustheijt der gemeente wolde niet weigeren maer gern ende gewillich doen. Wat wijders aenlanght de ledematen der gemeente, die voordesen de dwalinge der Arminianen toestandich, deselve na haer gelegentheijt verspreit, derselver proceduijren soveel in haer was voorgestaen ende verdedicht hebben, ofte diesulcke tot den heijligen avontmael des Heeren sonder eenige voorgaende satisfactie der kercke te doen behooren toegelaten te worden, advijseert de synodus, dat bij de respective predikanten ende kerckenraden hierin na discretie behoort geprocedeert te worden, onderscheit tusschen de lidtmaten vermits haer voorgaende comportementen makende. Die bevonden worden haer in lasteringen, calumnien tegen de religie ende andre daeraen dependeerende quaden niet verlopen te hebben ende wederom ter predikatie kommen ende in de visitatie leetschap haerer vooriger abuijsen bethonen, dese sullen alsdan tot het gebruijck des heijligen avontmaels wederom aengenomen mogen worden.

§ IX.

Die daerentegens als calumniateurs ende lasteraers der religie ende vianden derselver welstant [3]) sich hebben gedragen ende nochtans nu tot het gehoor des godtlijcken woorts haer weder vervoeghen, sullen dieselve niet hoger ofte vorder [4]) beswaert worden dan dat sij worden gelast voor het collegie des kerckenraets leetschap van haere voorige mishandelinge te verthoonen.

---

[1]) „rust ende" ontbr. in de andere codd. [2]) „van de kercke" ontbr. in de andere codd.
[3]) „welstant" ontbr. in W. [4]) „ofte vorder" ontbr. in de andere codd.

§ X.

Wat betreft tversoeck, van den Harderwijckschen classe voorgestelt in favoir [1]) D. JOH. ZUIJTERII, m. v. tot Niukercken, om namentlijck in sijnen dienst tot Niukerck [2]) gesubleveert te mogen worden, heeft de synodus sodanich versoeck geaccepteert ende vinden voor het expedientste middel, dat bij de Gedeputeerde des Arnhemschen quartiers door die van de Harderwijckschc classe aengehouden werde, dat een studiosus theologiae, mede alumnus des quartiers sijnde, tot het rectoratum tot Niukercken gevordert worde om nu ende dan in de weecke ende op Sondaech des namiddaechs tot sijn eigen prive oefeninge ende sublevamen D. SWIJTERII [te predicken] [3]). Ende ingevalle die van de Harderwijcksche classis niet sullen kunnen bevorderen, worden de deputaten synodi om dese saecke wt te vorderen van desen synodo gelast.

§ XI.

tVersoeck van de classe van Zutphen om te mogen hebben ende te leesen de schriften, die aen wedersijden int proces tusschen den Eers. rade ende de gedeporteerde predikanten van Niumeghen voorleden jaer in synodo t'Arnhem sijn ingebracht, wort in sulcken voeghen om reden afgeslagen. Ende wort bij dese occasie goet ende nodich geachtet, datt er een kiste sal worden gemaeckt, in welcke alle synodale ende classicale schriften sullen opgesloten worden, welcke t'Arnhem sal worden bewaert. Ende sullen de vier deputati synodi de sluetelen bewaeren, ten eijnde diegeene, die onder den classen eenige schriftuijre te leesen begeerich sijn, haer aen de deputatos synodi sullen mogen addresseeren.

§ XII.

Is van weghen de kercke van Arnhem versocht, dat de synodus gelieve achtinge te geven, dat de voorsz. kercke, nu bijna van alle predikanten ontbloot, bij de dienaren der naestgesetene steden bedient mochte worden. Ende alhowel de synodus in praejuditie van ijmant niet sekers statueren kan, heeft nochtans, tselve versoeck in goede recommendatie nemende, gepresenteert alle hulpe ende goede toeversicht soveel mogelijck te bethonen, dat den dienst aldaer mach waergenomen worden.

§ XII.

De synodus boven alle vermoeden verstaende, hoe dat haer sententie, geconcipieert ende pronuntieert in saecke D. ANDREAE BOLTII, van eenige

[1]) „voorgestelt in favoir" ontbr. in de andere codd. [2]) „tot Niukerck" ontbr. in de andere codd. [3]) Het tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit de andere codd.

solde geinterpreteert ende misduijdet werden tot disreputatie des classis van Niumeghen, heeft nodich geacht tot voorkomminghe van misverstant te verklaren, gelijck sij verklaert mets desen, haere intentie int scheppen van de sententie niet geweest te sijn, oock alsnoch niet te weesen, om de classe voorsz. door de voornoemde sententie de minste afbrueck in authoriteijt, eer ofte reputati aen te doen, noch te approbieren dat sulcks van ijmant anders geschiede, maer alleen lettende opt tgheen haeres ampts was om ter stichtinge der kercke Christi op te geven, sonder lesie ende quetsinghe van eer ofte reputatie so des gemelten classis als D. Boltii, sodane questie als tusschen hun volgens d'acta classis daervan sijnde ontstaen was, wunschende ende verhopende de synodus, dat wt kracht deser haerer verklaringhe diergelijcke misduijdinge na dese niet meer en geschiede noch geschieden sal, dat oock mets desen, aen wedersijde alle onlust [1]) van herten afleght ende int vier der liefde verbrant sijnde, d'een den andren met liefde ende eerbiedinge bejegenen sal ter glorien Godts ende weeringe van schandael ende ergenis.

§ XIIII.

In regard van eenige abuijsen D. Boltii, tusschen hem ende den scholtis aldaer [2]) ontstaen ende alhier voor desen synodo van gemelte Boltio beleden, ordeelt de synodus, dat hij daerover te censureren is, alsmede dat hij vermaent worde de sententie, in sijn saecke geschept ende gepronuntieert, tot quetsinge van de eer ende reputatie des Niumegschen classis niet te misbruijcken maer dienaengaende sich voorsichtelijck tot rust des classis te [3]) dragen. Ende nadat gemelte Andreas Boltius door R. D. praesidem so over d'een als het ander eernstich vermaent was, heeft sulcke vermaninge goedichelijck aengenomen ende daerna soveel mogelijck sich te reguleeren belooft.

§ XV.

Hebben D. Sebast. Damman, D. Ellardus à Mehen ende D. doctor Wilhel. Stephani alle de schriften, desen synodum aengaende ende voor desen by haer W. als deput. synodi berustende, aen dese vergaderinge overgelevert, sodat de broederen deses synodi verklaren niet meer te hebben, twelck haer W. soude dienen afgevordert, sijnde deselve seer broederlijck ende vruntlijck over haeren getrouwen ende lanckduijrigen dienst [4]) tot stichtinge van de kercke Godts ende redressement desselven vervallenen staet, bij haer W. sonder verdriet aengewendet, bedanckt.

---

[1]) „alle onlust" ontbr. in de andere codd. [2]) „aldaer" ontbr. in de andere codd. [3]) „te" de andere codd. hebben „altoos te". [4]) „dienst" de andere codd. hebben „dienst ende arbeijd".

§ XVI.

Ende also bij gedachte broederen gedeputeerden versocht wort om alle van haeren dienst ontslagen te mogen worden, hebben de broederen [in reguard] [1]) van haere lanckduirige moeijten seer gern geconsenteert, behoudens alleen dat een van den broederen gecommitteerden wederom de novo werde geeligeert.

§ XVII.

In deputatos synodi sijn verkoren D. SEBASTIANUS DAMMAN, D. JOHAN. SMETIUS, D. GODESCHALCUS AELTIUS ende D. PAULUS COLONIUS, respective kerckendienaren tot Zutphen, Niumeghen, Arnhem ende Maurijck.

§ XVIII.

Tot de synode van Zuijthollant wort gecommitteert D. HENRICUS FABRITIUS, praeses [2]), ende tot den synode van Noortholllant D. WILHELMUS BAUDARTIUS. Ende oft geviel, dat beijde voorgedachte broederen ofte een derselver door kranckheijt ofte andre empechementen gehindert werden haer commissien t'achtervolgen, wort D. praesidi in sulcken geval gesubstitueert D. DANIEL GYSIUS, ende D. BAUDARTIO D. LEONINUS [3]) LEO.

§ XIX.

Ende ingeval de correspondentie van de synoden van Utrecht ende Overijsel aengeboden wort, wort ad synodum Ultrajectinam gecommitteert D. WERHOUWEL [4]) ende na Overijsel D. NAGGIUS om die gemelte correspondentie met haer aen te vangen ende te observeeren.

§ XX.

Niu aengenome predikanten in den classe van Niumeghen van het jaer 1612 tot desen dach toe sijn dese navolgende:

A. 1612 { JACOBUS HESIUS [5]), v. m. tot Hervelt, nu tot Neerbosch ende Hees, GERARDUS NORMANNUS, v. m. tot Rantwijck ende Heteren, BERNARDUS BUSHOVIUS, m. v. tot Oeijen;

A. 1613. PETRUS STRAETMANNUS, v. m. tot Diephem, nu tot Nistrick;

A. 1614. ADOLPHUS BROECKHUIJSIUS, m. v. tot Haren ende Herwen;

---

1) „[in reguard]" overgenomen uit de andere codd. 2) „praeses" ontbr. in de andere codd. 3) „Leoninus" ontbr. in de andere codd. 4) „Werhouwel" S en T hebben „Verhunt", W heeft „Verhaut". 5) „Hesius" de andere codd. hebben „Heisius".

A. 1615

Andreas Boltius, v. m. tot Maesbommel,
Theodorus Heinselius, v. m. tot Alsfort ende Aeffeden,
Christophorus Reusnerus, m. v. tot Aert, nu tot Bemmel,
Abrahamus Queveleriis, m. v. tot Cuijck ende Kleijn Linden [1],
Henricus Bruno, m. v. tot Offerden ende Druten [2],
Johannes de Noij [3], v. m. tot Malden ende Huemen,
Petrus Bulaeus, m. v. tot Angeren;

A. 1616

Amandus Broeckhusius, m. v. tot Groeningen,
Lambertus Latomus, m. v. tot Diephem,
Thomas Stalius [4], m. v. in Over ende Neder Asselt,
Casparus Keitweert, v. m. tot Panderen [5],
Johannes Mulhovius, v. m. tot Lent;

A. 1617

Everardus Weidenfeldius, v. m. tot Angeren,
Petrus Moserus, v. m. tot Settem [6],
Johannes Keilbergius, v. m. tot Panderen,
Jacobus Zichardus [7], m. v. tot Wamel ende Drumel [8];

A. 1618

Jacobus Meckeren [9], v. m. tot Malden ende Huemen,
Daniel à Gijs, Johannes Smetius, Leoninus Leo, v. m. tot Niumeghen;

A. 1619. Adam Hartwech, v. m. tot Grave.

Afgestorvene predikanten in classe Neomagensi [10]:

Hermannus Crucius, v. m. tot Gent [11],
Petrus Bulaeus, v. m. tot Angeren [12],
Johannes Rougius, v. m. tot Panderen.

In den classe van Tiel sijn tsedert het jaer A. 1618 [13]) aengekommen:

Bertramus à Laer, Laurentius Eccius, v. m. tot Tiel,
Lodovicus ab Edel, v. m. tot Rijswijck [14],
Johannes Brandolphus, v. m. tot Rijswijck;

---

1) „ende Kleijn Linden" ontbr. in de andere codd. 2) „ende Druten" ontbr. in de andere codd. 3) „Noij" de andere codd. hebben „Noë". 4) „Stalius" S, T en X hebben „Statius". 5) „Casparus — Panderen" ontbr. in S en T. 6) „Settem" ontbr. in X. 7) „Zichardus" W heeft „Zicherius". 8) „ende Drumel" ontbr. in de andere codd. 9) „Jacobus Meckeren" de andere codd. hebben „Jacob Meteren". 10) „in classe Neomagensi" ontbr. in de andere codd. 11) „v. m. tot Gent" ontbr. in de andere codd. 12) „v. m. tot Angeren" ontbr. in de andere codd. 13) „tsedert — 1618" de andere codd. hebben „van anno 1612". 14) „Rijswijck" de andere codd. hebben „Ommeren".

In den classi van Bommel tsedert het jaer A. 1618 [1]):
Joh. Haldermontius, v. m. tot Herwaerden;

In den classi van Zutphen tsedert het jaer A. 1618:
Gerardus Nienhuis, v. m. tot Dijnxberloo.

Afgegangene predikanten in denselven classe [2]):
Wilhelmus Molnerus, v. m. tot Baer ende Latum,
Bernardus Hollius, v. m. tot Bourcolo,
Bernardus Stedemejerus, v. m. tot Zutphen.

In den classi van Arnhem A. 1618:
Godeschalcus Aeltius, v. m. tot Arnhem,
Cornelius Botter [3]), v. m. tot Beckberghen,
Wilhelmus Molnerus [4]), v. m. tot Brummen ende Hal [5]).

In den classi van Harderwijck A. 1618:
Johannes Rutgeri, v. m. tot Putten,

Afgestorven:
Petrus Kinsius, gewesen m. v. tot Putten.

§ XXI.

Inspectores oft deputati classis sijn in classe Neomagensi: Daniel à Gijs, Conrardus Heckerus; in Tilana: Paulus Colonius, Joh. Verhouwel; in Bommeliana: Petrus Segeri, Segerus Wilhelmi; in Zutph.: Wilhelmus Baudartius, Gellius de Bouma; in Arnhemiana: Henricus Schram, Her. Kekius; in Hardrowicena: Otto ab Heteren, Joh. Hattemius.

§ XXII.

Nadat de Ed., eerentfeste, wijse, seer discrete joncker Henrick van Essen, ordinaris raet des vorstendoms Gelre ende graefschap Zutphen [6]), de synodale vergaderinge seer ernstelijck vermaent hadde om voortaen te conserveren de kercklijcke discipline ende neerstich toe te sien, wat predikanten tot den h. dienst der kercken aengenomen worden, also daerdoor de meeste troublen der kercken ontstaen te weesen bevonden werde, ende de synodus versekert van de goede wil ende meiningh van de heeren stat-

---

[1]) „1618" W heeft „1612". [2]) „in denselven classe" ontbr. in de andere codd. [3]) „Botter" T heeft „Boller", W „Bitter", X „Bolter". [4]) „Molnerus" W heeft „Mollerus". [5]) „ende Hal" ontbr. in de andere codd. [6]) „ende graefschap Zutphen" ontbr. in de andere codd.

holder, cantzelaer ende raden om de kercklijcke decreten welgenomen te executeeren, is sulcks met eerbiedingh van de vergaderingh aengenomen.

§ XXIII.

Ende sijn voorts de E., erentfeste, hoochgeleerde, wijse [1], voorsienighe [2]) heeren gecommitteerden des E. Hoves voor haer christelijcke bijwoninge ende goede [3]) directie hoochelijck bedanckt, gelijck oock de seer achtbare, hoochgeleerden, voorsienige [4]) heeren, de heeren gecommitteerde der magistraet van Niumeghen.

§ XXIV.

D. Daniel Souterius, deput. synodi Noorthollandiae is mede van weghen sijne continuele bijwoninge, sijne wijse ende seer goede advijsen, bij de samptlijcke broederen grootelijcks bedanckt.

§ XXV.

Ende is de synodus na gehoudene censura morum ende hertelijcke dancksegginge tot Godt den Almachtigen in goede vrede gescheyden desen 2 Sept. A. 1609.

Henricus Fabricius, sijnodi praeses [5]).

Acta synodi provintialis ducatus Gelriae ac comitatus Zutphaniae, gehouden binnen de stadt Zutphen den 25, 26, 27, 28, 29 Julii anno 1620.

I.

Dominus Wilhelmus Baudartius, minister loci, heeft in plaetse des laestgewesenen reverendi praesidis D. Henrici Fabritii, die wt kracht van sijn deputaetschap ad synodum Zuijthollandicam niet en heeft kunnen present sijn, met den gebeede tot Godt den Almachtighen dese actie aengevangen, danckende sijne Godtlijcke Majesteijt voor de geluyckige aenkomste der samentlijcker heeren ende broederen ter eener, ende ter ander sijde

---

[1]) „wijse" ontbr. in T. [2]) „voorsienighe" ontbr. in S, W en X. [3]) „goede" ontbr. in de andere codd. [4]) „voorsienige" T heeft „wijse". [5]) Deze onderteekening is authentiek. De andere codd. dragen de onderteekening van praeses, assessor en scriba, maar deze zijn niet eigenhandig, althans zeker niet in S, T en X.

biddende om desselven rijcken seghen ende geduijrighe tegenwoordicheijt in dese christelijcke synodale vergaderinghe.

II.

Ende sijn hierop met gemeijne stemmen der heeren broederen gekoren in praesidem D. DANIEL à GIJS, in assessorem D. WILHELMUS NAGGE, in scribam D. OTTO VAN HETEREN.

III.

Op desen synodo sijn met credentsbrieven verscheenen dese navolgende personen:

ex classe Neomagensi:

D. DANIEL à GIJS, v. d. m. tot Niumeghen,
D. HENRICUS VREDAEUS, v. d. m. in sGravenweert,
D. MARCUS MIGNONIUS, v. d. m. tot Batenburch,
Joncker GERRIT VAN BRONCKHORST, ouderlingh der kercke van Niumeghen;

ex classe Tielana:

D. LAURENTIUS ECCIUS, v. d. m. tot Tiel,
D. JOHANNES VERHOUWEL, v. d. m. tot Eck,
D. BERNARDUS CRUCIUS, v. d. m. tot Kesteren,
de E. GOSEN DERRICKSEN, ouderlingh tot Tiel;

ex classe Bommeliana:

D. JOHANNES BLOM, v. d. m. tot Bommel,
D. PETRUS ZEGERI, v. d. m. tot Driel,
D. ZEGERUS WILHELMI, v. d. m. tot Rossum ende Andries,
de E. LODUWIJCK GERRITS, ouderlingh tot Bommel;

ex classe Zutphaniensi:

D. CASPARUS KEITWEERT [1]), v. d. m. in sHeerenberch,
D. JOHANNES BOUILET, d. v. m. tot Wernsvelt,
D. GEORGIUS CLAPHOUWER, v. d. m. tot Selfwolden,
de E. HENRICK TAMELINCK, ouderlingh te Doesburch;

ex classe Arnhemiana:

D. WILHELMUS NAGGE, v. d. m. tot Twel,
D. JOHANNES GODEFRIDI, v. d. m. tot Bennekom,
D. HENRICUS MAGIRUS, m. v. d. in Niubroeck,
D. HIERONYMUS HOENERBRINGA, v. d. m. tot Arnhem, als ouderlingh;

---

[1]) „Keitweert" S en W hebben „Kentweerd", T heeft „Keutweert".

ex classe Hardrowicena:

D. Otto van Heteren, v. d. m. tot Harderwijck,
D. Johannes Urbanus, v. d. m. tot Hattem,
D. Jacobus Medenbacchius, v. d. m. tot Ermel,
de E. Lambert Gerrits [1]), ouderlingh tot Elburch.

IV.

De Godt onses Heeren Jesu Christi, de Vader des heerlijckheijt [2]), van den niugekoren praeside wederom met aendacht aengeroepen sijnde, sijn de credentsbrieven van de samentlijcke broederen aengevangen gelesen te worden. Ende is genoteert in de credentie der gecommitteerden van Bommel, dat deselvige niet en was per classis deputatos ofte scribam onderteeckent, dan door drie [3]) ministros sonder sodanighe qualite. Doch heeft dese synodus, lettende op de bijgebrachte excuse der broederen wt den Bommelschen classe, deselvige aengenomen, ordelende nochtans, dat d'onderschrivinge in gewoontlijcke behoijrlijcke forme na desen behoort te geschieden.

V.

Is oock aengemerckt in de credentsbrief der broederen van Arnhem, dat D. Jeronijmus Hoenerbringa neffens drie [4]) andre predikanten op dese synodale vergaderinghe verscheenen is senioris loco, twelck, alhoewel strijt tegens welberaemde acta synodi, wert nochtans om eenige insichten ende redenen, bij D. Hoenerbringa gegeven, voor dese reijse getoloreert, sonder dat sulcks in consequentie getrocken sal moghen werden.

VI.

Van weghen ende in naeme der kercken van Zuijt ende Noorthollant syn met behoijrlijcke credentsbrieven mede gecompareert de E.E. D. Samuel Gruterus ende D. Joh. Acronius, respective kerckendienaren tot Delfshaven ende Harlem, dewelcke niet alleen bij laste deser vergaderinge more debito ac solito van synodi deputatis eerst sijn gewillekomt, daerna van de vergaderinge selfs, maer is oock haer E.E. tot onderhoudinge ende bekrachtinge van de nodige ende nuttelijcke onderlinge correspondentie seer geern plaetse ende sessie vergost.

VII.

Wt den naem des E. magistraets der stadt Zutphen hebben de E. acht-

---

[1]) „Gerrits" W heeft „Evertsen". [2]) „heerlijckheijt" S en T hebben „heijlicheijt". [3]) drie" S en T hebben „die", X heeft „de". [4]) „drie" S en T hebben „die", W en X „de".

bare, hoochgeleerde ende voorsienige [1]) heeren, de heer JOHAN LUCHTEREN, juris licentiatus, ende de heer JOHAN SCHUTT, burgemeesteren, dese vergaderinge bijgewoont.

VIII.

Gelijck oock hujus synodi deputati D. SEBASTIANUS DAMMAN, D. JOHANNES SMETIUS, D. GODESCHALCUS AELTIUS, D. PAULUS COLONIUS op dese vergaderinge sijn verscheenen om deselvige met goede advijsen te dienen.

IX.

Van weghen des Ed. Hoves wt name der lantschap sijn compareert de Ed. eerentfeste, hoochgeleerde, seer wijse ende voorsienige heeren, de heer GERLIJCH VAN DER CAPELLEN, cantzelaer, ende de heer MARTIJN GREGORII, j. u. doctor. Ende na montlijcke ende schriftlijcke vertooch van haere Ed. ende E. authorisatie om op dese synodale vergaderingh te compareeren, plaetse ende sessie na nodige ende loflijcke usantie te nemen, hebben haere Ed. ende E.E. den synode gepresenteert ende voorlesen laten de kerckenordeninghe, so die in den laesten synode tot Dordrecht is gestelt, met bijvoeginge eeniger nader verklaringhe ende interpretatie, bij de E. heeren Gecommitteerden van de lantschap daerop gedaen, alsoock mede die daerop gevolchde approbatie.

X.

Na voorgelesene kerckenordeninghe, interpretatie ende approbatie, is de synodus vermaent om vorder sich na deselfde ordre te comporteeren, twelck de synodus na voorstellinge ende wechneminge eeniger bedenckingen belooft heeft te doen na behooren.

XI.

Acta van de laestgehoudene synodo binnen Niumeghen sijn herlesen geworden ende bij occasie van den 6en art. sess. 2dae hebben de gecommitteerden des classis van Overveluwen verklaert, bij haerluijden bevordert [2]) te hebben de onderschrivinge der Canonen van de respective schoolmeijsters haeres classis, wtgenomen een ofte twe, die weijgerich bliven. Waerop synodus de novo desselvigen classis deputatis belast tegens die voort te vaeren naer ende vermoghens den inhout des nationalen synodi. Ende wat de bijscholen aengaet, sullen de predikanten sodanige mede tot onderschrivinge der Canonen soecken te induceeren, ende indien sij weigerich bliven, den respectiven magistraten aengeven, opdat deselvige van haer E. ende Acht. mogen afgeschaft worden [3]).

---

[1]) „voorsienige" S en T hebben „seer discrete", W en X „discrete." [2]) „bevordert", S en T hebben „verordent." [3]) Dit art. komt in de andere codd. op een andere plaats voor.

XII.

Is oock gelett op den 1[en] art. sess. 5, daerin meijster Peter, schoolmeijster tot Keesteren, wert geordineert om sententiam declaratoriam over voorgaende verlatinge sijner eerster huijsvrouwe van den Ed. Hove wt te brengen. Ende genomen van sommige broederen den synodo wel is aengedient, gelijck deselvige oock seer gerne ende met vruechde heeft verstaen, van sijn goede comportement ten aensien van leer ende leven, nochtans dewijl hij tot noch toe sententiae superioris synodi niet heeft voldaen, ordoneert dese synodus de novo, dat Petrus voornoemd ter eerster gelegentheijt sententiam declaratoriam van den Ed. Hove sal wtbrenghen.

XIII.

Bij den 1[en] art. sess. 10, aldaer onder anderen mentie wort gemaeckt, datter resolutie op eenige voorgemelde gravamina is genomen, ende de broederen, hebbende verstaen van synodi deputato D. Dammanno, dat deselve noch berusten bij D. Festum Hommium, vinden voor goet ende nodich, dat in name van dese vergaderinge een schriftelijcke aenmaninge aen sijn E. wert ingestelt met een ernstelijck ende broederlijck versoeck, dat sijn E. wille gelieven die voorgemelde resolutie aen de synodi deputatos prima occasione over te senden [1]).

XIV.

Belangende den 1[en] art. van den 14 sess., daer gesproocken wort van D. Johanne Sigardo, sijn den synode overgelevert ende voorgelesen 2 brieven van de Fransche synodo aen dese synodum, alsoock eene van deselfden aen D. Sigardum geschreven, bij dewelcke sij verklaren nu volkommen contentement te hebben aen gemelten D. Sigardum, hem te houden voor haeren broeder, seer willichlijck te vergeten allen interesse, so sij bij sijn vertreck wt Franckrijck mochten hebben geleden, stellende hem oock geheel op sijn vrie voeten, met renuntiatie van alle rechten ende pretensie, die sij op sijn persoon voor desen gehadt hebben. Welck dese synodus verstaende, heeft daerin geacquiesceert met goetvinden, dat D. Sigardus sal vermaent worden om sich voortaen oock so te dragen, dat de kercke Godts door sijnen dienst, leere ende leven hoe langer hoe meerder werde gestichtet ende opgebouwet. Aengaende de penningen, die de Fransche kercken D. Sigardo hebben verstreckt, dewijle bij bovengemelde brieven aent ordeel deses synodi gestelt wort te verklaren, of hij deselve wederom geven sal ofte niet, worden de deputati classis Neomagensis ge-

---

1) Dit geheele artikel komt in de andere codd. op een andere plaats voor.

lastet hiervan met D. SIGARDO te spreecken ende van hem te vernemen, of sijne gelegentheijt ende vermoghen lijden konde, dat hij deselfde betaelde. Ende wanneer deputati classis van de verklaringe D. SIGARDI den gedeputierden des synodi sullen verwitticht hebben, sullen deselve dan nomine synodi hujus aen den Franschen synodum schriven, gelijck oock D. SIGARDUS broederlijck vermaent sal worden om de christelijcke Fransche synodo van herten schriftelijck te bedancken.

XV.

Is in de vergaderinge voorgelesen eenen brief van den eerwaerdigen synodo van Franckrijck, gehouden te Vitri den 28 Aprilis anno 1619, waerin sij verklaert op D. PETRI WACHENDORPHII (daervan in den art. [1]) van den voorgaenden synodo [2]), gehouden tot Arnhem, mentie gemaeckt wort) ende des synodi van Gulich brief, aen haer E. gesonden (begrijpende de swaericheden, die D. PETRO voornoemt sedert sijn vertreck van haer sijn overgekommen, ende sijn goede genegentheijt om haer E. te voldoen), hem wt liefde quijtgescholden te hebben al hetgeene haer E. van hem competeerende was, versoeckende datselvige onsen actis tot sijner ontlastinge mochte werden geinsereert, twelck goetgevonden ende gedaen is.

XVI.

D. CORNELIUS DONGANUS, met behoijrlijcke credentie in name ende van weghen den Utrechtschen synodi tot bevorderinge, aenneminge ende onderhoudinge der onderlinge correspondentie met dese vergaderinge sijnde gecompareert, is met blijtschap ontfangen.

XVII.

Betreffende de vervallene correspondentie des Overiselschen synodi, daervan is openinge gedaen ende verklaert, dat door ongelegentheijt der provintie noch ter tijt wert beducht, sulcks geen effect te sullen kunnen [3]) sorteeren.

Sequuntur classium gravamina.

XVIII.

Op het eerste gravamen, dat D. deputati ad hanc synodum souden aenhouden om eenige bijlage voor de costers ten platten lande (daer het noot is) van de lantschap te verkrijgen, ten eijnde de kosters, oock school-

---

[1]) „art" de andere codd. hebben „7 art. sess. 8". [2]) Hierbij staat in margine: „A. 1618".
[3]) „kunnen" ontbr. in S en T.

meisters sijnde, mochten nootdurftigen onderhout hebben ende also de dorpen met schoelmeijsters mochten versien worden, resolveert dese vergaderinge, dat de deputati classium, een ijgelijck in sijn classe, met vruntlijcke hantbiedinge van de E. heeren gedeputierden synodi de Ed. ende E. heeren Gedeputierden in haere quartieren met aller eerbiedinge in de guede sullen remonstreeren de nootwendicheijt ende nuttwendicheijt van dien, met goede toeversicht dat de voorgemelte heeren na haere gewoontlijcke toegenegentheijt tot bevorderinge des heylijgen ministerii ende catechisatie oock hiertoe niet ongenegen sullen sijn.

XIX.

Also van eenige broederen optten platten lande gedoleert wert, dat sij bevallende met swaere huijsholdinge qualick kunnen metten ordinarischen salario van 350 karolijnen haere familias na noot ofte behoijr versorgen, de synodus verstaet, dat dese doliantie niet en is ongefondeert, gemerckt dat het tot geen kleijne disreputatie ende oneere des kerckendienstes streckt, als de arbeyders int werck [1]) des Heeren na behoijren niet werden versorcht. Oock sijnde ten vollen bericht, dat bij de nabuijre provintien den predikanten opten platten lande haere tractamenten wel mochten vermeerdert worden, ordeelt dat dese doleantie werde herniut per classis deputatos aen de heeren Gedeputeerden in haere quartieren, ende om te meerder ten gewunsten effecte [2]) te mogen kommen, dat men der ingesetene goede favuer in dese soeckt wt te brengen.

XX.

Opt derde gravamen (betreffende de groote disordre ten platten lande met wt ende inlopen in de kercken, met het wandelen ende klappen op het kerckhoff ende kerckdueren onder de predikatie, alsoock het wtstellen van proclamatien ende copulatien voor de gemeinte, neffens prophanatien [3]) des sabbaths), welck meermaels heeft gedient, is geresolveert als oock voor desen, dat een ijgelijck in steden ende ten platten lande bij sijne respective overicheijt tot wechneminge desselven aenhouden sal, ende indien die in gebreck bliven, per deputatos synodi sulcks aen den Ed. Hove laten gelangen.

XXI.

Op het vierde gravamen, daer doliantie wert gemaeckt over het stout onderstaen der Jesuwijten om inbrueck te doen opten platten lande alsoock

---

[1]) „int werck" ontbr. in X. [2]) „effecte" X heeft „eijnde ende effecte". [3]) „prophanatien" de andere codd. hebben „verscheiden prophanatien".

in de steden bij dage ende bij nachte tegens welberaemde ende meermaels wtgegevene placaten van de lantschap, ordeelt synodus: gelijck men oijrsaeck heeft mijnheeren van herten te bedancken over haeren goeden ijver in het promulgeeren van deselve, verbiedende wel scherpelijck oock onder peene de paepsche superstitien, also heeft men oock redenen om ootmoedelijck ende serieuselijck aen mijnheeren van den Ed. Hove te versoecken, dat haere Ed. ende E.E. voor soveel mogelijck daerin na haere authoriteijt believe te remedieren, welverstaende dat alles eerst specifice a classium deputatis ad deputatos synodi werde, ten eijnde voornoemt, referiert.

XXII.

Belangende het vijfde gravamen [1]), de doleantie der schoelmeijsteren ten platten lande (dat de olderen haere kinderen paepsche boecken willen geleert hebben ofte anderssins haerluijden ongunstich worden ende de kinderen ontrecken alsoock wel elders bij haere gesinthen senden), het sullen de schoelmeijsters daerom niet nalaten haer ampt in desen getrouwelijck te doen, alsoock de predikanten ten desen eijnde de scholen dijckwils te visiteeren, acht nemende op de juecht ende boecken, die sij leeren, oock daerover met de ouderen selfs te spreecken ende die met bescheijdentheijt ende christelijcke onderrichtinge daertoe soecken te brengen.

XXIII.

Betreffende het 6^{e} gravamen (hoe het wtlopen der Papisten wtten steden ende dorpen na afgodische plaetsen mach verhindert werden) synodus ordonneert nochmaels, dat de predikanten hierover haer overheijt hebben te versoecken ende, sulcks niet helpende, den Ed. Hove door des synodi gedeputierden sodanige arghelijcke ende schadelijcke [2]) saecke [3]) te remonstreeren.

XXIV.

Nopende het 7^{en} gravamen, of niet nodich en waer te versoecken, dat alomme in steden ende ten platten lande sodanige officiers gestelt werden, die de Gereformierde religie toegedaen sijn, ten fijne de ordonnantie der H. M. heeren Staten te beter int werck werde gestelt, wenschet de synodus, dat hetselve mochte gepractiseert werden, ordelende nodich ende dienstich sulcks per synodi deputatos in aller gevoechelijckheijt aen den Ed. Hove te versoecken.

---

1) „het vijfde gravamen" ontbr. in W. 2) „schadelijcke" X heeft „schandelijcke". 3) „arghelijcke — saecke" W heeft „ergerlijck quaet".

XXV.

Aengaende het 8e gravamen (of niet nodich, dat wt alle acten der nationale, provintiale synoden alsoock eens ijgelijcken classe een synopsis getrocken ende eenige daertoe in elcken classe werde gecommitteert) synodus acht, dat sulcks behoort, gelijck oock anno 1606 in synodo Neomagensi goetgevonden is, ende dat elck classis den naesten synodo tselvige extract exhibeere, temeer oock opdat sulcks tot een memoriael de kerckendienaren dienen om te prompter op alle voorvallende swaericheden te moghen resolveeren ende voor te komen, dat telkens niet van nius wert ingebracht, twelck eens is afgedaen, noch oock eenige contrarieresolutie lichtelijck genomen wert.

XXVI.

Het 9e gravamen (hoe haer de ministri, die combinationem hebben, sullen dragen in catechisationibus et concionibus promeridianis [1])) vindt de synodus goet, dat sulcks alternis vicibus werde geobserveert.

XXVII.

Op het 10e gravamen (of niet goet en waer te spreecken de annis ac tempore probationis ministrorum resipiscentium) statueert synodus, also [2]) verscheijdene qualiteijten hierin moeten werden waergenomen, dat geen seker tijt kan werden gedefinieert, nochtans vereischende dat ijdereen voorsichticheijt daerin sal gebruijcken, opdat de kercke Godts niet en werde bedrogen noch bedroeft; daerom oock verstaen wort, dat men geene sodanige tot reconciliatie ende den kerckendienst sal admitteeren sonder voorweten des synodi.

XXIIX.

Dewijle, Godt betert, d'arme gemeinte ende andre behoeftighe personen door den overgroten ende onbehoijrlijcken woecker der lombaerden of leentafelhouders nu eenige lange jaeren seer sijn beswaert geworden ende men verstaet, dat bij eenige welgestelde republicken sulcke ordre daerop is gemaeckt, waerdoor die arme ende behoeftighe personen met veel minder schaden ende interessen in haeren noot kunnen gerieft ende geholpen werden, is de christelijcke synodus gevraecht ende gebeden [1]), of niet raetsaem ende nodich sij onse christelijcke overheijden dese saecke favorabelijck te recommandeeren, ten eijnde dat door haer E. M. wijsheijt ende discretie sulcken ordre hierover beraemt mochte werden, die daer streckt ter meester eeren Godts ende tot de minste schaden van haere arme onderdanen. De

---

[1]) „promeridianis" de andere codd. hebben „pomeridianis". [2]) „also" X heeft „dat alle". [3]) „ende gebeden" ontbr. in W.

E. synodus, met christelijcke mededoochsaemheijt sulcks behertigende, heeft goetgevonden dese saecke den Ed. heeren van den Hove, hier tegenwoordich, bij monde te recommandeeren ende meteenen haeren gedeputeerden synodi gelastet om sulcks aen de E.M. beeren van de lantschap ende respective magistraten, daer sulcks gebruijckelijck is, ootmoedelijck te versoecken. Eyntlijck sijn oock de E. broederen van de correspondentie gebeden om dese saecken in haere provintien soveel doenlijck te recommandeeren, ten eijnde dat dit misbruijck overal in dese provintien eens gecorrigeert ende gebetert mochte werden.

XXIX.

Nopende het 12e gravamen, vant lopen der mispapen, Jesuijten en derselviger adherenten etc., also hetselvige na het ordeel deses synodi in substantie niet en verscheelt van de 4e, verklaert de christelijcke synodus, dat men sich tot datselve heeft te refereren.

XXX.

Betreffende het 13e gravamen, dat vele kinderen, insonderheijt ten platten lande, lange tijt ongedoopt bliven, somtijts jaeren ende daghen, door negligentie der ouderen, die oock hetselvige wel doen om der kinderbieren [1]) wille, daer sij na wachten, gelijck daerover oock voordesen anno 1598 in synodo gedoleert is ende gestatueert, de tegenwoordige synode verstaet, dat de predikanten door publicke ende prive vermaningen haeijr devoijr in alder neersticheijt sullen doen bij de ouderen ende sulcks (also eeniger derselviger alleen ter predikatie komen, eenige oock ten h. avontmael gaen, sommige geen van beijden doen) na gelegentheijt der personen ende op het stichtelijckste.

XXXI.

Gravamen der kercke van Harderwijck over tberoep D. Ellardi van Mehen [2]).

De E. gedeputeerde van de kercke binnen Harderwijck, audentie versocht ende bekommen hebbende na overleveringe haerer credentsbrieven, hebben [3]) verthoont welcke gestalte sij D. Ellardo van Mehen, haeren kerckendienaer, van de kercke van Amsterdam beroepen sijnde ende van haer om pregnante [4]) redenen niet kunnende gedimitteert werden, betrocken syn voor den classe van Harderwijck, dewelcke hem op sijne vrije voeten heeft gestelt om te mogen trecken, so het hem beliefde, bij welcke sen-

---

[1]) „kinderbieren" S en T hebben „kindervrienden", X heeft „kinder . . . .". [2]) „Gravamen — van Mehen" ontbr. in de andere codd. [3]) „bekommen — „hebben" ontbr. in T. [4]) „pregnante" S en T hebben „voorgaende", X heeft „gewichtige."

tentie des classis, also de kercke haer grootelijcks hiel verkortet, sij geappelliert hadde op dese synode, daer sij tegenwoordich is verscheenen om haere gedane appel te vervolgen ende te justificeeren, versoeckende dat dese christelijcke synodus, de saeck recht verstaen hebbende, geliefde haer een favorabel sententie te verleenen tot dienst ende ruste van haere gemeijnte. Ende opdat die synodus te beter haere meijninghe ende sustinue soude kunnen verstaen, leverde sij over in handen D. praesidis seker geschrift, twelck alle de redenen haeres appels vervattede.

XXXII.

Het hebben sich oock bij den synode aengegeven de aendachtige, welgeleerde, godtsalige D. Lucas Ambrosii predicant ende de E. Wilhem van Zitterich ouderlingh, gecommitteerde van de magistraet ende kerckenraet der stadt Amstelredam, ende na overleveringe haerer brieven van commissien, hebben int lange breet verhaelt hetgeene so in den kerckenraet tot Harderwijck alsmede in den classe aldaer in Decembri [1]) laestleden gepassiert was over de beroepinge, bij haer E. kercke gedaen op de persoon D. Ellardi van Mehen, gevende daerbij te kennen, also de kercke van Harderwijck a sententia classis, die in favuer van de kercke van Amsterdam gegaen was, op desen synodum hadden geappelleert, dat sij versochten, dat synodus op dese saecke doch ernstelijck na conscientie letten wilden. Ende also haer werde aengeseijt, dat bij de kercke van Harderwijck gravamina waeren ingegeven, begeerden sij ofte copie ofte lecture van deselfde metsgaders tijt om haer te bedencken, wat tot narichtinge deses synodi desaengaende mochte bijgebracht werden. Ende is haer E. de lecture met genochsame tijt gerne vergost.

XXXIII.

De E. gecommitteerden der kercke van Amsterdam, voor den synodo wederom comparerende, hebben verklaert, dat het schrift, bij die van Harderwijck voor de middaech overgegeven ende haer op haer versoeck ter handen gestelt, alleen den classem van Harderwijck ende niet haer en raeckte, daerom sij oock den classi lieten aenbevolen sijn daerop te antwoorden, begeerende alleenlijck, so ijetwes mochte geordeelt worden haer aen te gaen, dat men doch haer verder wilde hooren.

XXXIV.

Hierover is men getreden ter saecke ten principaelen ende also men achtede na lange deliberatie, dat het een voornemen expedient soude sijn,

---

[1]) „Decembri" ontbr. in X.

indien men een naeckte ende categorie verklaringe van D. ELLARDO konde bekommen, of hij meer inclineerde na de kercke van Amsterdam als na de kercke van Harderwijck, is D. ELLARDUS ingeroepen ende hierover gevraecht, dewelcke seijde niet anders sich nu te kunnen verklaren dan hij hierbevorens sich verklaert hadde, vindende sich beklemt aen d'een sijde door de sonderlinge affectie ende genegentheijt der gemeinte t'hemwaerts ende aen d'ander sijde door de sententie der classis, versoeckende oversulcks, dewijle de saecke ad synodum was gedevolveert, dat dieselvige wilde ordelen, wat hij behoort te doen, te gaen ofte te blijven.

XXXV.

De synodus, van D. ELLARDO niet anders kunnende krighen, oock nadat sij ten tweden mael hierover hem hadden gevraecht, heeft goetgevonden de saecke ende de redenen, die de een ofte d'ander mochte hebben om D. ELLARDI vertreck ofte verbliven t'urgeeren, grondelijck te vernemen, tot dien eijnde binnenvorderende so de gecommitteerde van de kercke binnen Amsterdam als de gecommitteerde van de kercke van Harderwijck. Ende hebben die van Amsterdam seer [1]) wijtloftich de redenen, die sij hadden om D. ELLARDI vertreck te vorderen, voorgestelt, als te weeten: de wettelijckheijt des beroeps, inclinatie D. ELLARDI tot hetselfde, den overgrooten noot haerer kercke ende de schade, die deselfde leet door gebreck van genochsame dienaeren, sententie des classis, dewelcke D. ELLARDUS hadde aengenomen. Daertegens die van Harderwijck wederom hebben geallegeert de sonderlinge affectie harer gemeinte tegens D. ELLARDUM, welcke sij tegens hem als haeren ingeboren burger altijts hadden gehadt, dewelcke oock vermeerdert ende dieper ingewortelt was door de veelvuldige ende langhjaerige seer trouwe diensten D. ELLARDI, niet alleen aen de kercke aldaer maer oock aen de hogheschole, aen de classe ende aen de geheele provintie gedaen, sodat sij betuichden voor Godt, teenenmael versekert te sijn, dat D. ELLARDUS niet en soude kunnen sijn gemeinte verlaten sonder ten hoochsten deselve te bedroeven ende in groote onruste dieselvige te brengen, dermaten dat sij in veel jaeren niet en soude kunnen repareeren die schade, die sij door sijn vertreck souden lijden; dat sij wel bekenden, dat de kercke van Amsterdam ongelijck grooter was dan de haere: maer dat men meer moste letten op de stichtinge, die men wiste ende gevoelde, dat hij albereets dede ende duslange gedaen hadde, dan op de stichtinge, die men alleen hopen konde, dat hij op een ander mochte doen; dat men niet alleen op de kercke van Harderwijck maer op onse geheele provintie de ooghe slaen moste, also men wiste wat diensten

---

[1]) „seer" ontbr. in W.

deselve van hem hadde getrocken; datter veele geoefende predikanten binnen Amsterdam waeren, also dat men aldaer van D. ELLARDO alleen ordinarischen dienst hadde te verwachten, daer men ter contrarie in dese provintie extraordinarische diensten te verwachten hadde; tot welcken eijnde de Ed. heeren cantzelaer ende raden metsgaders de Ed. Gedeputierden des Veluschen quartiers so serieuselijck den classem hadden vermaent niet te consenteeren in sijne dimissie. D'inclinatie D. ELLARDI aengaende, die en konde niet minder sijn tot de kercke van Harderwijck als tot de kercke van Amstelredam, gelijck wt alle sijne verklaringhen genochsaem sulcks bleeck.

XXXVI.

Sijnde aen wedersijden dese redenen gealligeert ende oock, so lange beijde parthien beliefde, gedebattiert, is de synodus tot overweginge derselfde in de vreese Godts getreden (om sekere insichten voorbijgaende hetgeene dat de kercke van Harderwijck tegens de sententie des classis hadde ingebracht) ende is na lange ende rijpe deliberatie geconcludeert als volcht.

XXXVII.

De synode in de vreese des Heeren in de lenghde aengehoort hebbende tgheene over die dimissie ende verbliven D. ELLARDI VAN MEHEN respective bij ofte van sijne kercke van Harderwijck sdeels bij geschrifte sdeels bij monde voorgekommen is, wt den name ende van wegen de gedeputierden des kerckenraets der stadt van Amsterdam eens ende de gedeputierde van de E. raet metsgaders kerckenraet der stadt ende gemeinte van Harderwijck andersdeels, ende gelettet hebbende op hetgeene sowel voorheens in den kerckenraet ende classe van Harderwijck voorgelopen ende in dese saecke verhandelt is, na verhoor van redenen ende wederredenen ende gelettet op de constitutie der samentlijcker kercken deser provintie ende op den meesten dienst ende ondienst so der kercke sowel van Amsterdam als Harderwijck hierwt overkommen soude mogen, de voorsz. synode heeft eendrachtelijck verklaert ende verstaen, verklaert ende verstaet mets desen, dat D. ELLARDUS MEHENIUS bij sijn kercke tot Harderwijck ter stichtinge sijner gemeinte verbliven sal.

XXXVIII.

Dese sententie wtgesproocken sijnde, hebben de gecommitteerde van Amsterdam copie daervan metsgaders van de gansche actie versocht. Is haer teerste geaccordiert ende de reste aengaende is verstaen, soveel haer daervan copielijck [1]) mede te deelen als eenichsins dienen kan tot bewijs van haere aengewende trouwicheijt ende diligentie.

---

[1]) „copielijck" ontbr. in W.

XXXIX.

De gecommitteerde van Harderwijck, bedanckende de E.E. christelijcke vergaderinghe voor de goede, gewunste sententie, hebben copie daervan versocht, dewelcke haer is toegestaen.

XL.

Sijn oock na ouder gewoonte gelesen acta synodi Noorthollandicae ende bij gelegentheijt van de vrage, in den 26 art. gestelt (of niet goet en waer personen te stellen tot beschrivinge van een historiael verhael van tgeene seder idt jaer 1600 in de kercke deser landen is voorgevallen etc.), sijn de heeren broederen gecommitteerden broederlijck versocht, dat haer E. doch wille gelieven hierop acht te nemen, ofte sulcks int particulier van de saecken, in Hollant gepassiert, sij te verstaen ofte int gemein ende volgens dien oock de kercken onser provintien raeckt. Want so het een gemeene saecke waer, verstaet dese synodus, dat sulcks sonder haer voorweten niet en behoorde te geschieden.

XLI.

Syn oock van D. Cornelio Dungano dese christelijcke synodo geoffereert acta synodi Ultrajectinae. Ende also van den heeren broederen werde gelett op de interpretatie der woorden, in de kerckenordeningh art. 4 gestelt, om te houden goede correspondentie met de christelijcke overicheijt in de beroepinge der dienaren, hebben bij dese occasie de heeren broederen gecommitteerde van Zuijt ende Noorthollant verthoont om redenen, haer daertoe moverende, dat haer E.E. over dese materie niet en hadden geadvijseert, also dat sulcks int minste tot beswaringe van haere personen niet en kan strecken.

XLII.

Op de presentatie Henrici Brunonis aen den classem van Niumeghen om volgens synodi nationalis resolutie [1]) de Canones te willen onderschriven, met belofte dat hij hem ten respecte van leere ende leven gesond ende onstraffelijck sal comporteeren, verklaert de synodus, ende sulcks om sekere insichten, dat so Henricus voorsz. hem op nius sal wederom presenteeren, gevende genoechsame redenen, waerom hij sich dese christelijcke vergaderinge niet en heeft in eigener persone gesisteert, D. deputati synodi, geassocieert met sommige wt den classe, die van den deputatis voornoemt

---

1) „resolutie" de andere codd. hebben „resolutie etc."

daertoe specialijck sullen worden versocht, met hem sullen mogen handelen, lettende met sonderlinge opsicht in goeder conscientie ter eeren Godts ende ter stichtinge sijner kercke sowel op het stuck van leven als van leere.

XLIII.

De missive van de E. heeren burgemeesteren der stadt Bommel, die ter oijrsaeck van D. Bloemio selfs dese vergaderinge werde behandicht, is geopent ende gelesen. Ende also haer Achtbaerheden belieft heeft aen dese vergaderinge ernstelijck te versoecken om haeren predikant op het vrundelickste te vermanen, dat de wechgenomene [1]) beroepinge niet langer [2]) gedilaijeert maer eenmael haeren behoijrlijcken voortganck mach gewinnen, de synodus, tversoeck van haere E. op het hoochste houdende gerecommendeert, heeft voor tbeste expedient geacht neffens den deputatos classis wt haer middel te nomineeren ende te deputeeren, gelijck sij in cracht deses nomineert ende deputeert de deputatos synodi D. Sebastianum Dammannum, D. Godeschalcum Aeltium, D. Smetium ende D. Eckium, die met voorschriven van den Ed. Hove haer ter eerster gelegentheijt binnen Bommel sullen laten vinden, opdat het christelijcke voornemen so des magistraets als des kerckenraets gewunste effecte mach sorteeren.

XLIV [3]).

Ende also door sekere vrage, den christelijcken synodo voorgestelt, de synodus neerstelijck acht nemende op deselve niet anders kan ordelen, dan dat het deportement van de Remonstrantsche predikanten niet en sij een excommunicatie, is haer gesinnen aen haere predikanten, dat sij doch des te meer haer wterste devoir doen om dieselvige (voor soveel mogelijck) wederom terechte te brengen. So men nochtans onder de hant souden bevinden, dat sij sijn ende bliven obstijnaet ende halstarch, sal de kercke wel met haer nae kerckenordeninge gradatim mogen procedeeren doch wederom wel toesien, dat sij niet en treet tot d'executie sonder voorweten van den synodo, tot welcken men den casum sal laeten gelangen.

XLV.

Dewijl oock een broeder wt onse middel den synodo heeft verstendicht, dat sijn weerde een schrift eens Remonstrants was ter handen gestelt om hetselvige op versoeck te beantwoorden, gelijck oock onse broeder albereets een antwoort hadde veerdich ende sulcks in proprium usum, willende noch-

---

[1]) „wechgenomene" de andere codd. hebben „voorgenomene." [2]) „niet langer" ontbr in T. [3]) In onzen cod. volgt art. XLIV na art. XLV. Met een *b* en *a* vóór de cijfers is daar de verkeerde volgorde echter reeds aangewezen. Wij hebben hier de artikelen op hun plaats gezet.

tans om vaste motiven sonder voorweeten ende goeden raed deser vergaderinge in dese materie niet doen maer hem ganschelijck gedragen tot deselvige, ordeelt de Christelijcke synodus, dat hij daerop heeft te swigen ende geen antwoort [1]) hen ten handen te stellen, also meer dan te veel blijckt, dat de Remonstranten met sulcke handelingen geen ander wit en hebben dan in onse l. vaderlant de commotien ende troublen hoe langer hoe meerder te voeden ende te verstercken. Indien sulcken schrift prive personen so mannen als vrouwen om te leesen is medegedeelt, verklaert dese synodus, dat de praedicanten, kennende sulcke luijden, ter bequamer gelegentheijt in aller vruntlijckheijt met deselvige over die materie sullen discureren ende handelen, ten eijnde opdat sij eens beters sijnde bericht mogen wederom terechte gebracht ende gerust gemaeckt werden, bevelende voorts de reste om met haer te procedeeren de voorsichticheijt der kerckenraden, die lichtelijck sullen weeten, wat sij haere respective overheden in der goede sullen hebben te remonstreeren.

XLVI.

Sijn van de gedeputierden synodi alle acten ende schriften der dingen, bij den synode vant jaer 1618 gepassiert, onder register overgelevert ende in een sekere kiste, daertoe albereets gemaeckt ende tot Arnhem bewaert [2]) wort, ingeleyt ten dienste ende profijt der kercke Christi.

XLVII.

Heeft hiertoe D. praeses een serieuse aenmaninge aen de gedeputeerden des synodi gedaen om aen den deputaten aller classen te vervorderen, dat sij neerstich ondersoeck doen aen haere classicalen, of noch eenige stucken, den vorigen synoden aengaende, te rechte mochten kommen.

XLIIX.

Op de vragen, of men de personeele fouten oock actis synodi sal insereren, wort geant., dat men idtselvige de voorsichticheijt der synode beveelt, die haer in desen ter meester stichtinge van Godes kercke ende ter minster krenckinge van des naesten eere sal weeten te dragen.

XLIX.

Op de vrage, off een vrouw, van haeren man (die haer seijt noeijt getrout te hebben, twelck sij nochtans affirmeert) nu int 13 jaer verlaten

---

[1]) „geen antwoort" ontbr. in S en T. [2]) „bewaert" X heeft „verwacht."

sijnde, sonder van sijn leven ofte doot geduijrende denselven tijt ijet vernomen te hebben, tot een ander houwelick soude mogen treden, is geantwoort, dat sij idtselvige aen den Ed. Hove versoecken moet.

L.

Op de vrage, wat te doen sij met een man, diens vrouwe int dolhuijs sittende, daerboven noch een ander getrout heeft, is geant., dattet selfde den Ed. Hove dient aengedient te worden.

LI.

Op de vrage, of twe susterlingen, die, de wetten des lants niet weetende, bij malkandren kinderen hebben geprocreert, souden mogen werden geproclameert ende volgens daeraen gecopuleert, is geant.: ignorantiam juris non excusare peccatum.

LII.

De deputati synodi sijn over haere getrouwe diensten broederlijck ende vruntlijck van den heeren praeside bedanckt, ende wederom tot niuwe sijn verkoren: D. Sebastianus Damman, D. Joh. Smetius, D. Goedeschalcus Aeltius ende D. Laurentius Eccius.

LIII.

Tot den synodum van Zuijthollant wort gecommitteert D. Daniel à Gies, tot den Noorthollandicam D. Otto van Heteren ende tot den Ultrajectinam D. Wilhelmus Nagge. Ende oft geviel, dat de drie voorgedachte broederen ofte een derselver door kranckheijt ofte andre verhinderinge belettet wierden haere commissien te achtervolgen, wort D. Danieli à Gijs in sulcken gevalle gesubstitueert D. Jeronymus Hoenerbringa, D. Ottoni van Heeteren idem Hoenerbringa, ende D. Naggio D. Joh. Bloem.

LIV.

Locus futurae synodi sal sijn Harderwijck.

LV.

Tot het leger is genomineert classis Neomagensis.

LVI.

Niuwe aengenomene predikanten in den classe van Niumeghen: [1])
D. Paulus Colonius binnen de Grave,

---

[1]) Aan de nu volgende namen gaat in de andere codd. nog vooraf „anno 1619."

D. Theodorus Straekius in Haren ende Herwen,
D. Johannes Breyerus tot Oeijen,
D. Franciscus Diepenbroeck tot Horsum,
D. Johannes Sophianus tot Lent,
D. Philippus Lodewicus Selbach tot Millingen,
[Henricus Beventrip [1]) tot Clein Linden] [2]).

Afgegaen wt den classe van Niumeghen:
D. Thomas Stalius op het Wout,
D. Andreas Bolzius na Haeften,
D. Abrahamus Quaevelerius na Rotterdam,
D. Lambertus Latomus na Avesaet,
D. Jacobus Mekeren na Maurijck,
D. Franciscus Wernerus [3]) na Boijsecom,
D. Arnoldus Broeckhuijsius na Crevecuer.

In den classe van Tiel:
D. Bernardus Crucius te Kesteren,
D. Johannes Nevius [4]) te Zuijlen,
D. Abrahamus Raemaker tot Echtelt,
D. Lambertus Latomus tot Avesaet,
D. Jacobus van Mekeren te Maurijck.

In classe Bommeliana:
D. Johannes Bloem tot Bommel,
D. Johannes Haldermontius tot Herwerden,
D. Johannes de Nool te Braeckel,
D. Johannes à Porta [5]) tot Rumpt,
D. Gijsbertus Remigius tot Aels,
D. Theodorus Petri op Hemert,
D. Winandus Kantzius tot Opijnen,
D. Andraeas Bolsius tot Haeften.

In Zutphaniensi classe:
D. Walentinus Lingenbergius [6]) tot Baer [7]) ende Latum,
D. Theodorus Havenbergius [8]) in Borckeloo.

---

[1]) „Beventrip" W heeft „Berentrip". [2]) Het tusschen [] geplaatste is overgenomen uit S en komt ook in de andere codd. voor. [3]) „Wernerus" S en T hebben „Wamerius", W en X „Warnerius". [4]) „Nevius" X heeft „Nerius". [5]) „Porta" S en T hebben „Portir", X heeft „Portu". [6]) „Lingenbergius" S, T en W hebben „Lingenbornius", W heeft „Lingenborgius", [7]) „Baer" ontbr. in X. [8]) „Havenbergius" X heeft „Harenbergius".

Afgaende in class. Zutph.:

D. ANDREAS ZUAVIUS na Alcmaer,
D. JOHANNES PALMERIUS na Zwolle,
D. CONRADUS SAGERIUS [1]) na Dorn.

In classe Arnhemiana:

D. JERONIMUS HONERBRINGA tot Arnhem,
D. ADOLPHUS SOPINGIUS tot Arnhem.

LVII.

Inspectores ofte deputati classis sijn:

in classe Neomagensi:

D. DANIEL à GIJS ende D. CONRARDUS HECKERUS;

in classe Tilana:

D. JOH. VERHOUWEL ende D. BERNARDUS CRUCIUS;

in classe Bommeliana:

D. PETRUS ZEGERI ende ZEGERUS WILHELMI;

in classe Zutphaniensi:

D. WILHELMUS BAUDARTIUS ende D. JOH. BOUILLET;

in classe Arnhemiana:

D. HENRICUS SCHRAMMIUS ende D. HERMANNUS KECKIUS;

in classe Hardrowicena:

D, JOH. HATTEMIUS end D. GEORGIUS ERNESTI.

LVIII.

Sijn de edele, eerentfeste, hoochgeleerde, seer wijse ende voorsienige heeren gecommitteerde des Ed. Hoves GERLICH VAN DER CAPELLE, canzelaer, ende MARTIN GREGORI, beyder rechten doctor, so voor haere christelijcke ende stichtelijcke bijwooninge als voor haere voorsichtige directie hoochelijck bedanckt, gelijck oock de achtbare, eerentfeste, welgeleerde [2]) ende wijse heeren de gecommitteerde des magistraets van Zutphen. D. SAMUEL GRUTERUS, D. JOHANNES ACRONIUS ende D. CORNELIUS DUNGANUS, deputati van Zuijt, Noorthollant ende Utrecht sijn mede van wegen haere continuele

[1]) „Sagerius" de andere codd. hebben „Sagelius". [2]) „welgeleerde" de andere codd. hebben „hoochgeleerde".

bijwoningh, wijse ende seer voortreffelijcke advijsen bij de samentlijcke broederen van herten bedanckt geworden.

LIX.

Na gehoudene censura morum ende vierige dancksegginge tot Godt den Almachtigen is de synodus in liefde ende vrede gescheijden den 30en Julii anno 1620.

[DANIEL à GIES, sijnodi praeses.
OTTO VAN HETEREN, sijnodi scriba]. [1])

---

[1]) In onzen cod. dragen de acta van 1620 geen onderteekening, die wij daarom uit de andere codd. overnamen.

REGISTER VAN PERSONEN.

A.

Acronius, *Johannes*, predikant te Haarlem, 339, 335.
Aegidii, *Engelbertus*, predikant te Oosterbeek, 193, 322, 323, afgezet, 325.
Aegidii, *Wilhelmus*, omzwervend prediker, 15.
Aeltius, *Godescalcus*, predikant te Wilp, 110, 113, 120, 129, Arnhem, 334, 336, 340, 351, 353.
Ahasverus, predikant te Rheden, 90.
Alberti, *Tymannus*, predikant te Garderen, overleden, 118.
Aldegonde, *Philips van Marnix van St.*, zie op Marnix.
Allers, *Servaes*, ouderling te Tiel, 101, 140, 153.
Ambrosius, *Lucas*, predikant te Amsterdam, 347.
Ammerus, *Hendricus*, omzwervend prediker te Heteren, zie H. Tammerus.
Andernacenus, *Andreas* (of Mattheus A.), proponent, predikant te Rhijnberk, 149.
Antonii, *Derick*, rentmeester der geestelijke goederen, 43.
Antonii, *Johannes*, predikant te Nijbroek, 31—33, 36, 37.
Arminius, *Jacobus*, 82, 240.
Arnemius, *Balthasar Hydoraeus*, pred. in cl. Nijmegen, zie B. Hydoraeus.
Arnhem, jonker *Johan van*, raadsheer van Gelderland, 121.
Arnhem, jonker *Paul van*, overheidspersoon te Harderwijk, 47.
Arnoldi, *Henricus*, predikant te Delft, 210, 225, 228, 230, 296.
Arnoldi, *Hermannus*, omzwervend prediker, zie H. Henrici.
Arnoldus, schoolmeester te Driel, 157.
Auletius, doctor, 28.
Averneius, *Joannes*, pred. te Lochem, zie J. Overnaeus.

B.

Baersius, *Joannes*, (J. Barsius) predikant te Scherpenzeel, 139, 153.
Bartoldus, *Johannes*, pred. te Brummen, zie Barth. Wentholt.

Baudartius, *Wilhelmus*, predikant te Zutfen, 54, 61, 65, 66, 73, 80, 82, 87, 91, 93, 96, 100, 101, 108, 109, 118, 120, 123, 128, 137, 138, 140, 142, 150, 151, 155—157, 162—164, 170, 171, 176—178, 185, 186, 188, 189, 192, 198—200, 202, 208—210, 223, 224, 316, 317, 334, 336, 337, 355.

Beierus, *Johannes*, ouderling in cl. Nijmegen, 94.

Berends, *Jan*, inwoner van Steenderen, 184.

Berg, graaf *van den*, 23.

Berg, gravin *van den*, 88.

Berg, *Herman* graaf *van den*, 126, 167.

Bergerus, *Joannes Mauritti*, omzwervend prediker, 79, 86, 87, 91.

Bernt, *Arnt*, hoofd van de secte der Perfectisten, 50, 53.

Bertholdi, *Samuel*, predikant te Monnikendam, 172.

Beventrip, *Henricus*, predikant te Klein-Linden, 354.

Beyer, mr. *Johan de*, secrataris van Nijmegen, 316.

Biel, dr. *Johannes de*, (J. de Bijl) ouderling te Nijmegen, 209, 217, 223, 297, 305.

Biesman, *Christoffel*, ouderling te Nijmegen, 305.

Billichius, *Adam*, predikant te Ingen, 64, 72, 74, 93, 94, 105, 112, 121, 130, Kuilenburg 138, 143, 151, 155, 166.

Billotz, *Cornelis*, predikant te Renkum, 36.

Blesskenius, *Ditmarus*, predikant in cl. Tiel, 48.

Blockius, *Joannes*, vroeger te Klundert enz., predikant te Gennep, 102, 103, 110, 121, 130.

Blom, *Johannes*, (J. Bloemius) predikant te Zaltbommel, 338, 351, 353, 354.

Blijenburgius, *Henricus*, (H. Blivenburchius) predikant te Herwen, 191.

Bogaerdt, *Joannes*, predikant te Haarlem, 102, 102, 112.

Boltius, *Andreas*, predikant te Maasbommel. 325, 326, 332, 333, 335, Haaften, 354.

Bontebal, *Jacobus*, predikant te Ophemert, 191, 306.

Borch, *Engelbert van der* (E. v. d. Burcht), burgemeester van Arnhem, 26, 82.

Borchart, *Swaentgen ter*, ingezetene van Kampen, 16.

Borre, *Adrianus van den*, predikant te Schoonhoven, 111, 118.

Borrii, *Borrius*, predikant, ook te Lunteren, 37.

Boshovius, *Bernardus*, (B. Bushovius) predikant te Zoelen, 209, 314, Ooy, 334.

Botter, *Cornelius*, (C. Bitter, Bolter, Roller) predikant te Beekbergen, 336.

Bouillet, *Johannes*, (J. Bolieth. Bolutus) predikant te Warnsveld, 170, 178, 313, 318, 338, 355.

Bouma, *Gellius Petri de*, predikant te Yzendoorn, 119, 138, 151, Angerloo en Drempt, 185, 198, Gorsel, 209, 210, 223, 311, 312, 314, 316, 336.

Bouma, *Petrus Gellius de*, (P. G. Faber de B) predikant te Zutfen, 16, 20, 26, 30, 35, 39, 47, 48, 50, 52—54, 59, 63, 64, 73, 74, 81, 86, 87, 94, 100, 101, 109, 110, 118—120, 127.
Bra, *Henricus à*, med. doctor, burgemeester van Zutfen, 52, 59, 65, 95, 101, 130.
Brakel, jonker *Lodewijk van*, ouderling te Nijmegen, 110.
Brandolphus, *Johannes*, predikant te Rijswijk, 335.
Brantius, *Joannes*, Duisburgensis, rector te Harderwijk, 2.
Brantsen, *Johan*, ouderling te Arnhem, 198.
Breberen, *Gilbertus*, predikant, scriba der synode van Nov. 1579, 3.
Breijerus, *Johannes*, predikant te Ooy, 354.
Bricquigny, *Petrus de*, predikant te Woerden, 140, 142, 152.
Brielius, *Albertus*, predikant te Gelselaar, 315.
Brienen, *Gijsbert van*, ouderling te Wageningen, 110, 129, 140.
Brienen, jonker *Henrick van*, rekenmeester van Gelderland, 82.
Brinck, *Alphert*, burgemeester van Harderwijk, 110, 199, 207.
Brinckmannus, *Henricus*, predikant te Zeddam, 314.
Broeckhuisen, *Amandus*, predikant te Groeningen, 316, 335.
Broeckhuisen, *Adolphus*, predikant te Haren en Herwen, 334.
Broeckhuisen, *Godefridus*, predikant te Yzendoorn, 314.
Broeckhusius, *Hermannus*, predikant te Hien en Dodewaard, 119.
Broeckhusius, *Johannes*, (J. Broeckhovius) predikant te Zoelen, 119, 120, 128.
Broeckhuysius, *Arnoldus*, predikant te Crevecoeur, 354.
Bronckhorst, graaf *van*, 107.
Bronckhorst, jonker *Gerrit van*, ouderling te Nijmegen, 338.
Bruin, *Henricus de*, predikant te Afferden, 319, afgezet 321.
Brumanus, *Henricus*, (H. Brumannus) predikant te Voorst, 119, Arnhem, 170—172, 177, 191, 207, 300.
Brumanus, *Sergius*, (Zarzius B.) rector te Zutfen en predikant te Voorst, 94, 106.
Bruno, *Henricus*, (H. Brunonis) predikant te Afferden en Druten, 335, 350.
Bruno, *Jacobus*, predikant te Arnhem, 101, 102, 109, 128, 129, 138, 139, 152, 153, 158.
Bruyn, *Wolterus de*, (Gualtherus de B.) predikant te Brummen en Hall, 31, 36, 41, Voorthuizen, 52. 58, 95, 98, 138, 163, 170, 179, 194.
Bucherus, *Georgius*, (G. Bugerus) zwervend prediker, 63, 103.
Bucherus, *Godefridus*, zwervend prediker, 87, 88, 99, 103, 110.
Bulaeus, *Petrus*, predikant te Angeren, gestorven, 335.
Bullinger, *Henricus*, geschriften van, 39, 54, 301.
Buis, *Frans*, burgemeester van Nijmegen, 101.

Buranus, *Joannes*, predikant te Terwolde, 150, 193.
Burschetus, *Jacobus*, predikant te Arnhem, 73 noot 1, 80—82, 93—95, 100, 118, 150, 151, 162—165, 170, 171, 177.

C.

Calcarius, *Petrus*, predikant te Over-Asselt, 157, 177.
Caldenbach, *Adam van*, burgemeester van Zutfen, 95, 129.
Caldenbach, *Johannes*, burgemeester van Zutfen, 317.
Capellen, *Gerlach van der*, raadsheer in het Hof van Gelderland, 52, 65, 110, 130, 179, 185, 199, 340, 355.
Catzelius, *Carolus*, (C. Catzaeus) ouderling te Arnhem, 129.
Ceppel, *Gerardus*, predikant te Twelloo, zie G. Keppelius.
Ceporinus, *Johannes*, (Jan van Venray) predikant te Nijmegen, 10, 16, 20.
Ceporinus, *Paulus*, afgezet prediker te Gendt, 91.
Cesarius, *Joannes*, predikant te Harderwijk, 52, 71.
Cesarius, *Mattheus*, (M. Sesarius) predikant te Ruurloo, 314.
Chalcopaeus, *Joannes*, predikant, 28.
Christiani, *Henricus*, predikant te Yzendoorn, 170.
Claesz, *Frans*, ouderling te Arnhem, 140.
Claphouwer, *Georgius*, predikant te Silvolde en Terborg, 314, 338.
Cleeffgen, *Joannes*, pastoor te Wilp, 53.
Cleininck, *Henrick*, ouderling in cl. Arnhem, 59.
Clercq, secretaris van Nijmegen, 298, 305.
Cleutier, *Johan*, ouderling in cl. Arnhem, 47.
Clieffken, *Ditmarus*, predikant in cl. Tiel, 47.
Coccius, *Johannes*, predikant te Herwijnen, 170.
Cockius, *Gerardus*, zwervend prediker, 15.
Cochlaeus, *Henricus*, (H. Cochlearius) predikant te Nijmegen, 100, 101, 108, 109, 120, 138, 140, 150, 152, 188.
Coenradi, *Henricus*, predikant te Nunspeet, 315.
Coitsius, *Johannes*, (J. Coetius, Coutius) predikant te Nijmegen, 139, 153, 154, 158, 162, 166, 170, 176, 178, 185, 186, 192, 198, 199, 207, 209, 298.
Colonius, *Paulus*, predikant te Maurik, 209, 312, 314, 316, 317, 334, 336, 340, Grave, 353.
Conradts, *Herman*, ouderling te Arnhem, 35.
Copius, *Rutgerus*, beroepen predikant te Zutfen, 2.
Corler, *Goesen nan*, schout van het ambt Nijkerk, 47, 74, 194.
Cornelii, *Arnoldus*, predikant te Delft, zie A. C. Crusius.
Cornelii, *Godefridus*, predikant te Velp, 315, afgezet, 323, 324.

Cornelii, *Hermannus*, predikant te Anholt, 72.
Cornelii, *Laurentius*, predikant in cl. Bommel, 322.
Cornelisz, *Hendrick*, ouderling te Hattem, 36.
Cota, *Georgius de*, (G. van Coot, de Cothen) voormalig pastoor, predikant te Ermeloo, 37, afgezet, 59, 61, 67, 77.
Couwenbergh, *Gillis van*, onwettig prediker te Zuilichem, 157, 183, 188, 201.
Creinch, jonker *Gerhart*, (of Everhard), ouderling te Arnhem, 120.
Crollius, *Henricus*, predikant te Ochten, 313, 314.
Crusius, *Arnoldus Cornelii*, predikant te Delft, 61, 91.
Crusius, *Bernardus*, predikant te Kesteren, 338, 354, 355.
Crusius, *Hermannus*, predikant te Herwen, 119, gestorven te Gendt, 335.
Curtenius, *Fredericus*, (F. Courtenius, Curtonius) predikant te Garderen en Kootwijk, 162, 194, 210, 314, 317.
Cuyminck, *Thomas*, predikant te Lichtenvoorde, 314.

D.

Damman, *Sebastianus*, predikant te Zutfen, 129, 139, 152, 153, 162, 163, 170, 172, 177, 178, 184—186, 191, 192, 194, 197, 199, 200, 207, 210, 224, 311, 313, 318, 333, 334, 340, 341, 351, 353.
Davidts, *Goert*, inwoner van Drempt, 19.
Deckerus, *Henricus*, predikant te Lunteren, 15.
Derricksz, *Gosen*, ouderling te Tiel, 338.
Dibbits, *Henricus*, (H. Debetius, Dibbetius) predikant te Herveld, 30, Doesburg, 36, 47, 52, 58, 59, 64, 74, 86, 87, 98, 126.
Dibbits, *Joannes*, (J. Dibbetius) predikant te Dordrecht, 121.
Diepenbroeck, *Franciscus*, predikant te Horsen, 354.
Dilsen, *Peter van*, ouderling te Nijmegen, 120.
Dinslakius, *Thomas*, predikant te Oene, 194.
Dongen, *Cornelius van*, (C. Donganus, Dunganus) predikant te Arnhem, 315, Utrecht, 342, 350, 355.
Door, *Gosuinus*, (G. Dorr) predikant te Oldebroek, 88.
Dort, heer *van*, 84, 145.
Drilanus, *Joannes*, predikant te Beekbergen, 193.
Duimen, *Jochem van*, (Joachim Duym) ouderling te Lochem, 82, 164.
Duyfhuysen, *Gerardus Adriani*, (G. van Duyfhuysen) predikant te Well, 184, 214, 306.

E.

Elbers, *Henricus*, (H. Elberi) proponent uit Wezel, 173, predikant te Aerdt, 180, 184.

Eck, jonker *Diderick van*, burgemeester van Arnhem, 36, 121.
Eck, *Wilhelm van*, schepen te Nijmegen, 141, 152.
Eck, *Winandus van*, burgemeester van Nijmegen, 102.
Eckius, *Laurentius*, predikant te Tiel, 316, 335, 338, 351, 353.
Edel, *Ludovicus ab*, predikant te Ommeren, 335.
Eickbergius, *Martinus*, predikant te Rhijnberk, 121, 123, 149.
Eill, *Johannes*, gewezen schoolmeester te Rhenen, 16.
Elberi, *Henricus*, predikant te Aerdt, zie H. Ebbers.
Elberti, *Timannus*, proponent, predikant te Oldebroek, 31, 32, 35, 36.
Eldenius, *Jacobus*, predikant te Nijmegen, 5, 10, 20, 22, 27, 30.
Elderinck, *Henrick*, te Arnhem, procureur der kerk bij 't Hof, 43.
Elleren, *Hubertus*, predikant te Heusden, 314.
Elsterodt, *Christianus van*, (ook Johannes van Elsteroudt) predikant te Oldebroek, 150.
Elstraet, *Christianus*, predikant te Angeren, 176.
Engelbertus, burgemeester van Arnhem, zie E. van der Borch.
Engelen, *Engel*, ouderling te Arnhem, 153.
Engelen, *Herman*, ouderling in cl. Arnhem, 65.
Erbraet, *Reinerus ab*, predikant te Lunteren, 150, Hees en Neerbosch, 170, Scherpenzeel, 193.
Ernesti, *Georgius*, predikant te Elspeet, 315, 355.
Essen, jonker *Henrick van*, raadsheer van Gelderland, 165, 171, 199, 318, 336.
Essenvelt, *Willem van*, (W. van Estvelt) ouderling te Wageningen, 60, 74, 102, 164.
Evertsen, *Lambert*, ouderling te Elburg, zie L. Gerritsz.
Evertsz, *Rutger*, ouderling te Doesburg, 101.
Everwijn, *Winandus*, (ook Johannes E.) momber van Gelderland, 317.
Everwijnsz, *Evert*, ouderling, 19.

F.

Faber de Bouma, *Petrus Gellius*, zie P. G. de Bouma.
Fabritius, *Henricus*, predikant te Zutfen, 314, 317, 334, 337.
Faille, *Bernardus la*, predikant te 's Gravenhage, 130.
Falckius, zwervend Friesch prediker, te Randwijk, 91.
Feith, *Lambert*, ouderling te Elburg, 110.
Flockenius, *Johannes*, predikant, procureur der kerkelijke zaken, 52, 56, 58, 59, 61, 64, 67, 68, 85.
Florentii, *Assuerus*, predikant te Oldebroek, 185, 194.

Fontanus, *Johannes*, predikant te Arnhem, 4, 5, 7, 9, 10, 15, 16, 19, 20, 26, 31, 35, 39, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 59, 63, 65, 67, 68, 73, 74 81, 88, 93—95, 100, 108—113, 117, 119, 120, 123, 127—129, 138, 140, 149, 150, 152, 162, 166, 170, 173, 176—179, 184—188, 193, 199, 203, 207, overleden 224.
Frisius, *Alardus*, (A. de Vries, Ellardus F.) predikant te Tiel, 153, 162, 164, 170, 176, 178, 184, 186, 191, 207, 217, 300, 306, 312.
Franck, *Renerus*, (R. Francken) ouderling te Wageningen, 172, 193.
Franck, *Wilhelmus*, predikant te Valburg, 176.

G.

Galen, *Joannes a*, (J. Galenus) predikant te Ingen, 170, 173, 180.
Galenus, *Joannes*, rector te Zaltbommel, 319.
Gallus, *Carolus*, geschrift van, toen te Deventer, 28.
Gallus, *Huygo*, predikant te Wilp, 315.
Geesteranus, *Jodocus*, predikant te Gorinchem, 153, 163.
Gellius, *Petrus*, predikant te Zutfen, zie P. G. de Bouma.
Gendt, *Johan van*, ambtman van Pannerden, 88.
Gent, jonker *Fredrich von*, ouderling te Arnhem, 172, 178.
Gerhardi, *Reinerus*, predikant te Ellecom, 150, 194.
Gerritsen, *Maes*, ouderling te Zoelen, 209.
Gerritsz, *Lambert*, (L. Evertsen) ouderling te Elburg, 339.
Gerritsz, *Lodewijck*, ouderling te Zaltbommel, 338.
Geverardus, predikant te Ommeren, 313.
Giginck, burgemeester van Doesburg, 113.
Glaasmecher, *ter Heggen*, inwoner van Drempt, 19.
Gobbelius, *Joannes*, predikant te Ooy, 139.
Goddaeus, *Hermannus*, (H. Gaddaeus) predikant te Vaassen, 185, 194.
Godefridi, *Johannes*, predikant te Bennekom, 315, 338.
Goltstein, jonker *Johan van*, rentmeester van de Veluwe, 210.
Goor, *Everhardus van*, predikant te Brummen en Hall, 119.
Goykerus, *Daniel*, predikant op 't huis Dorth, 315.
Goykerus, *Jodocus*, scriba van de synode in Mei 1583, 26, 30.
Graevius, *Joannes*, predikant te Heteren, 150, 153, 172, 176.
Gregorii, dr. *Martinus*, raadsheer van Gelderland, 102, 141, 152, 153, 158, 163, 187, 192, 210, 221, 223, 287, 318, 340, 355.
Gretser, *Jacobus*, (Gresserus) jezuiet, 175.
Grevelingen, *Theodorus*, wijlen predikant te Doetinchem, 98, 99.
Groeningensis, *Wesselus*, predikant te Doornspijk, 36, 38.
Gronîngius, *Arnoldus*, predikant te Hummeloo, 185.

Gruterus, *Samuel*, predikant te Delfshaven, 339, 355.
Gijs, *Daniel à*, (D. de Gies, Gysius) predikant te Nijmegen, 316, 317, 334—336, 338, 353, 355, 356.

H.

Hackvort, *Wynant van*, papist te Twelloo, 148.
Haes, *Gideon de*, boekverkooper te Harderwijk, 306.
Haldermontius, *Johannes*, predikant te Heerewaarden, 336, 354.
Hallius, *Johannes*, predikant te Amsterdam, 111.
Halowech, *Hugo*, (H. Harowegius, Holowegius, Halewegius) predikant te Wilp, 162, 184, 191, 193.
Halsbergius, *Johannes*, predikant te Amsterdam, 121.
Hamburch, *Petrus*, zie P. Montanus.
Hamme, *Berend ten*, ouderling te Doetinchem, 95.
Hammonius, *Gerardus*, rector scholae, 9.
Hansonius, *Wilhelmus*, predikant te Doetinchem, 98.
Hardenberg, *Petrus*, predikant te Zwolle, 15.
Harritius, *Petrus*, predikant te Steenwijk, 65.
Hartwech, *Adam*, (A. Hertweck) predikant te Kesteren, 314, Grave, 355.
Hasius, *Abraham*, predikant op 't fort te Voren, 154, 170, 172, 217.
Hasselt, *Laurentius Remigius van*, voorm. pastoor te Warwijck in Vlaanderen, 206, predikant te Millingen, 226.
Hattemius, *Johannes*, predikant te Barneveld, 317, 336, 355.
Havenbergius, *Theodorus*, predikant te Borkuloo, 354.
Heckerus, *Conradus*, predikant te Herveld, 150, Slijk-Ewijk, 178, 184, 209, 296, 305, 336, 355.
Heerde, *Dirck van*, ouderling te Hattem, 153, 172, 194.
Heerdt, *Peregrinus de*, (P. de Hirt, van Heerde) pastoor en prediker te Vaassen, 32, 77, 89, 99, ontslagen, 114, 126, 134.
Heggen, *ter*, inwoner van Drempt, zie Glaasmecher.
Heiningius, *Henricus*, predikant te Harderwijk, 39.
Heinselius, *Theodorus*, predikant te Bemmel, 335.
Hell, jonker *Henrick van*, burgemeester van Zutfen, 210, 313.
Helmichius, *Henricus*, predikant te 's Gravenwaard, 36, 38, 41, afgezet, 51, 57.
Helmichius, *Wernerus*, predikant te Utrecht enz., 50, 61, 91, Amsterdam, 155—157.
Hemert, *Henricus ab*, gewezen predikant in cl. Nijmegen, 104.
Hendricksz, *Cornelis*, ouderling te Zaltbommel, 129, 178.
Hendricksz, *Derick*, schepen te Tiel, 198.
Hendricxz, *Rycket*, ouderling te Harderwijk, 179.

Henrici, *Hermannus*, alias Hermannus Arnoldi Henrici, zwervend prediker, afgezet, 90.
Henricksz, *Johan*, inwoner van Kampen, 16.
Henricsz, *Mathaeus*, ouderling te Zaltbommel, 164.
Herberts, *Hermannus*, predikant te Gouda, 102.
Herbertsz, *Cornelis*, ouderling te Wageningen, 52.
Herfelt, *Henricus*, zie H. Dibbits.
Hermannus van Lent, zwervend prediker, 80.
Heshusius, *Georgius*, predikant te Renkum, 185, 193.
Hesius, *Jacobus*, predikant te Neerbosch en Hees, 319, 320, 334.
Hesius, *Johannes*, predikant te Oldebroek, 110, 117, 119.
Hesselius, *Joannes*, predikant te Elspeet, 194.
Hester, inwoonster van Ingen, 308.
Heteren sr., *Otto van*, predikant te Harderwijk, 10, 16.
Heteren jr., *Otto van*, predikant te Velp, 192, 194, Harderwijk, 314, 315, 336, 338, 339, 353, 356.
Heuvel, *Henrick van*, ouderling te Tiel, 172.
Heyden, *Theodorus van der*, jezuiet en schoolmeester te Vaassen, 117, 126.
Hille, dr. *Laurentius de*, zie L. de Sille.
Hillenius, *Cornelius*, predikant te Alkmaar, 130, 153, 163.
Hinck, *Ryck*, overheidspersoon te Nijmegen, 59.
Hoenerbringa, *Hieronymus*, predikant te Arnhem, 338, 339, 353, 354.
Hoevell sr., *Jan van de*, (Johan van Hovel) overheidspersoon te Nijmegen, 59, 65, 82.
Hoff, weduwe van den heer, te Xanten, 45.
Hollingerus, *Hendericus*, predikant te 's Gravenwaard, 72, 101, 120, 140, 152, 162, 164, 170—172, 184, 186, 191.
Hollius sr., *Bernardus*, predikant te Borkuloo, 314.
Hollius jr., *Bernardus*, predikant te Vorden, 185, Borkuloo, 336.
Holstius, *Daniel*, predikant te Bemmel, 150.
Holten, *Johan van*, ouderling te Elburg, 164.
Holthe, *Gerard ten*, (G. van Holten) inwoner van Nunspeet, 304.
Holsbutgen, *Leonardus*, (L. Holtzbutgen) predikant te Ellecom, afgezet, 62, Middachten, 90.
Hommius, *Festus*, predikant te Leiden, 172, 179, 199, 200, 341.
Honnius, *Petrus*, predikant te Otterloo, zie P. Sonnius.
Horst, *Joost van der*, soldaat op 't fort te 's Gravenwaard, 147.
Hortensius, *Michael*, predikant te Doetinchem, 31, 32.
Hovel, *Jan van den*, ouderling te Nijmegen, 305.
Hugo, *Hermannus*, ouderling te Zutfen, 153.
Hulst, *Werner van*, ouderling te Harderwijk, 31.

Hydoraeus, *Albertus*, predikant te Apeldoorn, 315.
Hydoraeus, *Balthasar*, (B. H. Arnemius) predikant in cl. Nijmegen, 100, 170, 176, Apeldoorn, 193.

I.

Isfordinck, *Wilhelmus*, predikant te Batenburg, 170, 178.

J.

Jacobi, *Petrus*, predikant in cl. Tiel, 36.
Jacobsz, *Arnt*, (Aart J.) ouderling te Elburg, 82, 179.
Jansen, *Lubbert*, ouderling te Elburg, 52.
Jansen, *Simon*, predikant te Wageningen, zie S. J. Pileus.
Jansz, *Engele*, ouderling te Arnhem, 52.
Jansz, *Gerrit*, ouderling te Epe, 194.
Jansz, *Gerrit*, ouderling te Hattem, zie G. J. Opgelder.
Jansz, *Heyman* (Herman), ouderling te Tiel, 74, 82.
Jansz, *Jan*, (Johan Janssen) schepen te Zaltbommel, 110, 153, 163.
Jansz, *Rutger*, ouderling te Harderwijk, zie R. J. Verbrugge.
Johannis, *Isaacus*, predikant te Lienden, 308, 309, 314, 320.
Johannis, *Winandus*, predikant te Elburg, 31, 35, 64, 65, 73, 80, 82, 93, 101, 102, 119, 121, 128, 138, 150, 162, 170, 172, 176, 184, 189, 194, 199, 200.
Jorlingius, *Johannes*, predikant te Didam, 170.
Josten, *Arndt*, ouderling te Arnhem, 31.
Junius, *Franciscus*, geschriften van, 92, 181, 187, 277.

K.

Kantzius, *Winandus*, predikant te Opijnen, 354.
Keck, *Michaël*, (M. Keckius) predikant te Deventer, 52, 54, 131.
Keckius, *Hermannus*, predikant te Voorst, 178, 193, 336, 355.
Keilbergius, *Johannes*, predikant te Pannerden, 319, 320, 335.
Keitwardt, *Casparus*, (C. Keitwardius, Koitwerdius) predikant te Pannerden daarna 's Heerenberg, 314, 317, 335, 338.
Kelfken, *Johannes*, j. u. d., ouderling te Nijmegen, 178.
Kemnerus, *Arnoldus*, (A. Kemmenerus, Remnerus) predikant te Ede, 162, 193, 207, 210, 317.
Keppelius, *Gerardus*, (G. Ceppel) predikant te Twelloo, 31, 36, 37, 40, 47.
Ketteler, *Joannes*, afgezet prediker te Oene, 79.

Kintzius, *Johannes*, (J. Kinsius) predikant te Kootwijk, 315.
Kintzius, *Petrus*, (P. Kinsius) predikant te Rheden, 31, 36, 43, 47, 74, 93, 100, Putten, 102, 138, 151, 164, 194, gestorven, 336.
Konnichaven, *Joannes*, predikant te Wachtendonk, 25.
Kuilenburg, graaf *van*, 143.
Kuster, *Albert*, inwoner van 's Heerenberg, 125.

L.

Laer, *Bertramus à*, predikant te Tiel, 335.
Lageus, *Franciscus*, predikant te Zutfen, 3, afgezet, 7.
Lagus, *Josua*, predikant te Zutfen, 16, 19.
Langius, *Johannes*, predikant te Doesburg, 65, 81, 82, 87, 93, 94, 100, 109, 198.
Lansing, *Gerardus*, burgemeester van Zutfen, 130, 179.
Latomus, *Lambertus*, predikant te Druten (Diephem), 335, Avezaten, 354.
Laurentii, *Johannes*, onwettig prediker te Puflijk, 104, 114, 127, Ooij, 134,
Lefflerus, *Henricus*, (H. Lepflerus) predikant te Nijmegen, 171, 172, 177, 198, 207, 208, 210, 287, 298.
Leo, *Antonius*, predikant te Haaften, 170, 221.
Leo, *Henricus*, predikant te Zaltbommel, 129, 138, 139, 164, 170, 171, 176, 178, 184—186, 191, 192, 207, 210.
Leo, *Johannes*, predikant te Zaltbommel, 95, 96, 110, 114, 120, 150, 152, 153, 162, 163, overleden, 170.
Leo, *Leoninus*, predikant te Nijmegen, 316, 334, 335.
Lessius (Lesius), jezuiet, professor te Leuven, 189, 202.
Lettinck, *Jan*, ouderling te Doetinchem, 36.
Leure, *Johannes van der*, (Joh. Leurius) predikant op 't fort St. Andries, 172, 177, 214, 306.
Leuwius, *Petrus Theodori*, predikant te Gorinchem, 165, 171.
Lickelius, *Petrus*, ouderling te Nijmegen, 52.
Liesselius, *Hubertus*, (H. Licelius) predikant te Aerdt, 177, Lunteren, 185, 193, 317.
Liesselius, *Reinerus*, predikant te Hoevelaken, 207, 323, afgezet, 324.
Lingenbergius, *Valentinus*, predikant te Bahr en Lathum, 354.
Linteloe, jonker *Evert van*, ouderling te Zutfen, 47.
Lissol, dr. *Petrus à*, ouderling te Nijmegen, 35.
Livius, *Gerardus*, (G. Levius) predikant te Nijmegen, 94, 110, 118, 127, 129, 138, 151, 164, 170, 177, 186, 191, 207, 209, 218, 297, 298.
Lochem, *Andries van*, ouderling te Doetinchem, 47.

Lomannus, *Jacobus*, predikant te Nijmegen, 35, 39, 47, 48, 50, 52, 53, 59, 60, 64, 65, 73.
Lomeyerus, *Albertus*, predikant te Dinxperloo, 178, 185.
Londersloet, *Arndt van*, burgemeester van Wageningen, 66, 67.
Lontius, *Johannes*, predikant te Voorthuizen, 31, 36, 37.
Loon, *Willem van*, ouderling te Nijmegen, 74.
Lotichius, *Joannes*, predikant te Horsen, 176.
Louwijck, jonker *Jorden van*, burgemeester van Wageningen, 36, 94, 120, 153.
Lucae, *Joannes*, predikant te Gendt, 170, Zeddam, 185.
Lucae, *Symon*, predikant te Eck, 177, Ingen, 308, 312.
Lucanus, *Petrus*, predikant te Eck, 207.
Luchteren, j. u. lic. *Johannes à*, burgemeester van Zutfen, 186, 340.
Luther, bijbelvertaling van, 54.
Lijndenius, *Johannes*, predikant te Herwijnen, 191.
Lijssel, *Mathijs van*, ouderling te 's Gravenwaard, 153.

M.

Magirus, *Henricus*, predikant te Nijbroek, 192, 193, 210. 312, 314, 338.
Mandewijl, dr. *Michael à*, ouderling te Nijmegen, 129, 172.
Marnix van St. Aldegonde, *Philips van*, 9, 53.
Matthei, *Wesselus*, predikant te Heerde, 36.
Matheusz, *Gijsbert*, burgemeester van Zaltbommel, 153, 163.
Maurits, prins *van Oranje*, 80, 200, 215, 305, 306.
Medenbachius, *Jacobus*, (J. Middenbachius) predikant te Ermeloo, 194, 201, 339.
Megen, *Willem van*, ouderling te Doetinchem, 153.
Mehenius, *Ellardus*, (E. Menius, Maenius, Moenius, van Mehen) predikant te Harderwijk, 74, 93, 109, 110, 118, 119, 127, 153, 162, 169, 170, 172, 176, 177, 185, 187, 193, 194, 197—199, 206—208, 210, 224, 311, 313, 318, 333, 346—349.
Meilingius, *Henricus*, predikant te Arnhem, 192, 198.
Meilingius, *Johannes*, predikant te Ruurloo, 162.
Mekeren, *Jacobus*, (J. Meteren) predikant te Malden en Heumen, 319, 321, 335, Maurik, 354.
Melanchthon, *Philippus*, 301.
Mennis, *Johannes*, ouderling in cl. Nijmegen, 94.
Mereinne, *Johannes*, onwettig prediker te Ammerzoden (Ameroij), 157.
Mersman, *Ernestus*, (E. Marsmanus) predikant te Deil, 170, 210, 221, 288, 316.
Merwen, *Franciscus*, predikant te Wamel, 177.

Michaël, Jacobus, (J. Michaëlis) predikant, assessor op de synode 1583, 26, 30.
Middachten, Toenis van, inwoner van Groenloo, 113, 125.
Mignonius, Marcus, predikant te Batenburg, 338.
Milendonck, Joannes, predikant te Wachtendonk, 24.
Milius, Tilemannus, (T. Mylius) predikant te Nunspeet, 36, 37, 47, 51, 102, 141, 194.
Moded, Hermannus, predikant te Utrecht, 29.
Mollerus, Georgius, predikant te Doetinchem, 101, 119, 120, 128.
Mollerus, Wilhelmus, (W. Molnerus) predikant te Lathum, 314, Brummen en Hall, 336.
Montanus alias *Hamburch, Petrus*, zwervend prediker, 17, predikant te Kesteren, 65, 80, 100, 109.
Moserus, Petrus, (P. Muserus, Musaeus) predikant te Zetten, 319, 320, 335,
Mulhovius, Johannes, (J. Molhovius, Mulhavius) predikant te Elst, 74, 82, 93, 109, 119, 128, 164.
Mulhovius, Johannes, predikant te Lent, 335.

N.

Naeranus, Abraham, correspondent uit Overijsel, 59.
Naeranus, Johannes, (J. Nereus) predikant te Nijmegen, 47, 59, 65.
Narsius, Johannes, predikant te Grave, 198, Zaltbommel 210.
Naggius, Wilhelmus, (W. Nagge) predikant te Twelloo, 140, 151, 163, 186, 193, 197, 198, 317, 320, 334, 338, 353.
Nassau, graaf *Jan van*, stadhouder, 6, 16.
Nevius, Johannes, predikant te Zoelen, 354.
Nicolai, Antonius, schoolmeester te Hien en Dodewaard, 39.
Niecken, Joannes à, (J. à Nyecken) predikant te Doesburg, 3, 5, 8, 16, 19, 20, 24, overleden, 126.
Nienhuis, Gerardus, predikant te Dinxperloo, 336.
Nool, Johannes de, predikant te Brakel, 354.
Noormannus, Gerhardus, predikant te Randwijk en Heteren, 207, 334.
Noij, Johannes de, (J. Noë) predikant te Malden en Heumen, 335.
Nucke, Johannes, (J. Nuckius) pastoor en prediker te Oosterwolde, 32, 38, 189, 194, 202.
Nuyss, Diederick van, ouderling te Nijmegen, 59.

O.

Ommeren, mr. *Diederijck*, ouderling te Harderwijk, 317.
Opgelder, Gerrit Jansz, ouderling te Hattem, 121.
Overnaeus, Joannes, (J. Averneius, Overneius) predikant te Lochem, 79, 94, 129.

P.

Palmerius, *Johannes*, predikant te Eibergen, 314, Zwolle, 355.
Paludanus, *Godefridus*, predikant te Grave, 186.
Pavorth, rechter te Gendt, 148.
Pellenberch, *Joannes*, predikant te Geldermalsen, 139.
Peregrini, *Petrus*, predikant te Voorthuizen, 315.
mr. *Peter*, schoolmeester te Kesteren, 322, 341.
Petri, *Theodorus*, predikant te Winterswijk, 191, Ophemert, 354.
Pey, *Joannes*, predikant te Rheden, 194.
Phrygio, *Hermannus*, predikant te Arnhem, 52, 59, 67.
Pieck, *Ludolphus*, voorm. pastoor te Epe, 32.
Pileus, *Symon Jansz*, predikant te Wageningen, 31, 33, 36.
Piropejus, *Lambertus*, rector scholae, 9.
Piscator, *Johannes*, hoogleeraar te Herborn, 123, 132, 133, 137, 141, 142, 155, 156.
Plancius, *Petrus*, predikant te Amsterdam, 199, 200.
Plas, *Coenraedt*, ouderling te Nijmegen, 305.
Plettenbergius, *Joannes*, (J. Plettenburch) predikant te Wageningen, 52, 65, 67, 73, 80, 82, 93, 117, 172, 193.
Poell, *Engelbert*, (E. Poer) ouderling te 's Heerenberg, 36, 59.
Poll, *Henricus van de*, zwervend prediker te Ochten, 126.
Pontificius, pastoor te Hoevelaken, 75, 149.
Porta, *Johannes à*, predikant te Rumpt, 354.
Praemoniensis, *Johannes*, predikant in cl. Zutfen, 58, misschien dezelfde als Joh. Tremoniensis.
Praetorius, *Henricus*, onwettig prediker op 't fort Nassau, 80.
Puppius, *Wilhelmus*, predikant te Doesburg, 126.

Q.

Quevelarius, *Abraham*, predikant te Kuik en Klein-Linden, 335, Rotterdam, 354.

R.

Raemaker, *Abraham*, predikant te Echteld, 354.
Raet, *Abraham de*, schoolmeester te Hellouw, 330.
Ramea, *Philippus*, leerboek van, 56, 57.
Rammelmans, *Aeltgen*, inwoonster van 't fort te 's Gravenwaard, 147.
Recht, *Mattheus van*, onwettig prediker te Doetinchem, 40, 41, 51.
Redanus, *Thomas*, (T. Rodanus) rector scholae, 9.

Remautius, *Wilhelmus*, praeses van cl. Zaltbommel, 214.

Remigius, *Gysbertus*, predikant te Aalst, 354.

Remigius, *Laurentius*, voorm. pastoor in Vlaanderen, zie L. R. van Hasselt.

Reidt, *Joest van*, (J. v. Reide, Reda, Jodocus Reidanus, à Reiden) leengriffier van Gelderland, 47, 50, 56, 74, 112, 127.

Reinen, *Rutgerus a*, (R. à Rienen, de Reinen) predikant te Zetten, 162, 321.

Remnerus, *Arnoldus*, predikant te Ede, zie Kemnerus.

Rensen, *Reyner van*, jur. lic., burgemeester van Nijmegen, 186, 304.

Reusnerus, *Christophorus*, predikant te Aerdt, 326, Bemmel, 335.

Revius, *Jacobus*, predikant te Zeddam, 314.

Reydt, *Everardt van*, (E. van Rhede) burgemeester van Arnhem, 43.

Rhodius, *Johannes*, predikant te Scherpenzeel, 110, Harderwijk, 128, 129, 138, 150, 164, 210, 312.

Riemen, *Gerardus*, (G. Reynen) schoolmeester te Aalst, 329.

Riet, *Aeltge te*, inwoonster van Steenderen, 184.

Roggius, *Joannes*, predikant te Hoorn, 165, 171.

Rolandus, *Jacobus*, predikant te Amsterdam, 179.

Roller, *Cornelius*, predikant te Beekbergen, zie C. Botter.

Rompius, *Theodorus*, predikant te Zelhem, 191.

Rongius, *Johannes*, (J. Rungerus) predikant te Pannerden, 88, gestorven, 335.

Rootnusken, priester te Amersfoort, 125.

Rotarius, *Lambertus*, predikant te Almen, 207.

Rotlingius, *Joannes*, predikant te Gendringen, 139.

Rudingensis, *Arnoldus*, voorm. jezuiet, 68.

Rudingensis, *Joannes*, rector te Harderwijk, 76.

Rutgeri, *Johannes*, predikant te Put..n, 336.

Rutgersz, *Tobias*, inwoner van Harderwijk, 113.

Ruymelaer, jonker *Steven van*, ouderling te Eck, 316

Ruyter, *Johan*, ouderling te Zutfen, 178.

S.

Sagerius, *Conradus*, predikant te Westervoort, 177, Doorn, 355.

Sande, dr. *Frederick van de*, momber van Gelderland, 102, 112, 127, 172, 177, 187, 192.

Sande, *Reiner van der*, raadheer in 't Hof van Gelderland, 36.

Sanders, *Wouter*, ouderling te Barneveld, zie W. Zandersz.

Sanderus, *Johannes*, (J. Sanderi) predikant te Hattem, 4, 31, 33, 36, 37, 65, 72.

Schimmelpenningh, *Alexander*, ouderling te Arnhem, 186.

Schoonecker, *Petrus*, ouderling te Doesburg, 140.

Schoonhovius, *Jacobus*, predikant te Heerde, 194.

Schrammius, *Henricus*, (H. Schram) predikant te Otterloo (Aanstoot), 162 193, 198, 210, 311, 336, 355.

Schrantzius, *Bartoldus*, predikant te Renkum, 162.

Schuirmannus, *Franciscus*, predikant te Deventer, 47.

Schultgen, *Vincentius*, prediker te Steenderen, 204.

Schutte, *Johan*, burgemeester van Zutfen, 340.

Segersz, mr. *Peter*, (P. Segeri, Zegersz) predikant te Driel, 177, 221, 286, 287, 298, 316, 336, 338, 355.

Selbach, *Philippus Lodewicus*, predikant te Millingen, 354.

Selkaert, *Albertus*, (A. Sylkardus, Sylkort) predikant te Zaltbommel, 171, 172, 176, 177, 198.

Sergijsen, mr. *Steven*, (of mr. S. Sergeveldts) ouderling te Zaltbommel, 186, 316.

Seroyen, *Johannes*, predikant te Avezaten, 313, 314.

Servatius, *Johannes*, onwettig prediker te Angeren, 91.

Sesarius, *Mattheus*, predikant te Ruurloo, zie M. Cesarius.

Severijn, ingezetene van Vaassen, 113, 125.

Sigart, *Jacobus*, (J. Sichardus, Zicherius) Fransch predikant, 220, Wamel en Dreumel, 329, 335, 341, 342.

Sille, dr. *Laurentius de*, (L. de Hille) ouderling te Arnhem, 164.

Sippo, *Jetzardus*, onwettig prediker te Altforst, 157.

Sixti, *Sybrandus*, predikant te Ochten, 186.

Slatius, *Henricus*, predikant te Herveld, 191, 205, 206, Bleiswijk, 225.

Sluyssken, *Paulus*, onwettig prediker te Homoet, 167.

Smetius, *Johannes*, predikant te Nijmegen, 320, 325, 334, 335, 340, 351, 353.

Soistius, *Henricus*, predikant te Oosterwolde, 315.

Solingensis, *Wesselus*, vroeger pastoor, predikant te Heerde, 37, 38, 41, afgezet, 58, gestorven, 189.

Solingius, *Casparus*, (C. Solingerus) predikant te 's Heerenberg, 120, 162, 170, 176, 184, 186, 191, 207.

Sonnius, *Petrus*, (P. Honnius) predikant te Otterloo (Aanstoot), 31, 36, 37, 59, 73, 74, 81, 100, 102, 109, Ede, 117, 128, 129, 138.

Sophianus, *Johannes*, predikant te Lent, 354.

Sopingius, *Adolphus*, predikant te Arnhem, 355.

Sopingius, *Christianus*, predikant te Maurik, 184, 198.

Souterius, *Daniel*, predikant te Haarlem, 318, 337.

Spaneus, *Bernardus*, (B. Spanius) predikant te Doesburg, 185, 314.

Spranckhuysen, *Elias*, (E. Spranchusius) predikant in cl. Bommel, 214, 221, 222.

Stalius, *Thomas*, (Th. Statius) predikant te Over- en Neder-Asselt, 319, 320, 335, 't Woud, 354.
Stedemeyerus, *Bernardus*, predikant te Zutfen, 177, 207, 336.
Steenwyck, *Rudolf van*, ouderling te Nijmegen, 164.
Stelandt, *Arnoldus*, voorm. pastoor, 64, 67, afgezet prediker te Yzendoorn, 89.
Stenius, *Symon*, rector, scholae, 9.
Stephani, dr. *Wilhelmus*, predikant te Arnhem, 210, 311, 313, 314, 315, 318, 333.
Stipelius, *Winmarus*, predikant te Ermeloo, 89, 95, 99.
Stoterus, *Wolbrandus*, predikant te Wageningen, 315.
Straekius, *Theodorus*, predikant te Haren en Herwen, 354.
Straetmannus, *Joachim*, predikant te Doornspijk, 185, 186, 189, 194, 207.
Straetmannus, *Petrus*, predikant te Niftrik, 319, 334.
Styrum, graaf *van*, 107, n. 1.
Suavius, *Andreas*, (A. Swabius) predikant te Almen, 170, 172, Lochem, 210, 311. Denkelijk dezelfde als A. Swave.
Suiterius, *Johannes*, (J. Suetenius, Swittenius, Switterius, Zuijterius) predikant te Nijkerk, 37, 38, 100, 109, 129, 139 noot, 151, 163, 170, 107, 185, 193, 194, 199, 332.
Swaer, *Everhardus*, (E. Swaen) afgezet pastoor, 80.
Swave, *Andreas*, (A. Suavius, Zuavius) predikant te Neede, 314, Alkm
Swave, *Daniel*, predikant te Geesteren, 314.
Sylvius, *Joannes*, voorm. superintendent in Bentheim enz., 8, 15.

T.

Tamelinck, *Henrick*, ouderling te Doesburg, 338.
Tammerus, *Hendricus*, (H. Ammerus) afgezet prediker te Heteren en Driel, 68, 90.
Taurinus, *Jacobus*, predikant te Utrecht, 286, 287, 298.
Thomas N., priester te Deventer, 125.
Thysius, dr. *Antonius*, professor te Harderwijk, 102, 110, 133, 141, 150, 153, 158, 162, 169, 187, 189, 194, 199, 200, 202, 210, 223, 224, 296, 313.
Tonsorius, *Gerardus*, predikant op 't fort de Voren, overleden, 154.
Topander, *Rutgerus*, predikant 80, Nijmegen, 83.
Tremoniensis, *Johannes*, predikant in cl. Zutfen, 80, 82, zie ook J. Praemoniensis.

U.

Urbanus, *Johannes*, predikant te Hattem, 121, 153, 172, 175, 176, 184, 186, 187, 191, 192, 194, 317, 339.
Ursinus, *Joannes*, predikant te Amsterdam, 140.

V.

Vaecht, *Nicolaes de*, jur. dr., ouderling te Arnhem, 193.
Vaegt, dr. *Johan de*, ouderling te Arnhem, zie J. de Voogt.
Valck, *Reinerus*, correspondent uit Overijsel, 52.
Valcke, *Nicolaes*, duivelbanner, 63.
Valckenborch, *Hans van*, ouderling te Nijmegen, 140.
Valencijn, *Petrus*, predikant te Winterswijk, 314.
Varicius, *Wilhelmus*, predikant te Wageningen, 4.
Varick, jonker *Goossen van*, eerste rekenmeester en raadsheer van Gelderland, 210, 222.
Veghe, *Bartholt*, ouderling te Elburg, 31.
Velsius, *Gerhardus*, predikant te Heteren, 191.
Velthuysen, *Johannes*, predikant te Vorgten, 315.
Veltius, *Samuel*, predikant te Haren, 207, Wijchen, 310, afgezet, 328.
Veltscheerder, meester *Gompert*, 80.
Venator, *Johannes*, predikant te 's Heerenberg, 35, 36, 47.
Venray, *Jan van*, zie J. Ceporinus.
Verbrugge, *Rutger Jansz*, ouderling te Harderwijk, 47, 130.
Verbruggen, *Johannes Rutgeri*, predikant te Brummen, 315.
Verheijden, *Jacobus*, rector te Nijmegen, 47, 298, 304, 313.
Verhouwel, *Johannes*, predikant te Eck, 209, 314, 316, 334, 336, 338, 355.
Vern, *Hans de*, (Voren, Vaern) ouderling te Doesburg, 120.
Verschagen, *Johannes*, predikant te Breedevoort, 153, 172.
Verschuyl, *Johannes*, predikant te Kerkwijk, 210.
Verstegius, *Bernardus*, predikant te Garderen, 36.
Verstegus, *Gerardus*, predikant in cl. Arnhem, 58, 61.
Vervoort, *Gerard*, (ook Jan V.) raadslid te Nijmegen, 304.
Vezekius, *Bernerus*, predikant te Deventer, 10, 17.
Vezekius, *Wernerus*, (Bernerus Vezelius) predikant te Echteld, 170, 178.
Vietor, *Johannes*, schoolmeester te Doetinchem, 51.
Vietor, *Theodorus Antonii*, vroeger te Soest, afgezet prediker te Zoelen, 71.
Vigelius, *Johannes*, predikant te Groenloo, 110, Elst 191.
Vittaeus, *Rutger*, predikant te Epe, 139, 172, 191, 194, 207, 210.
Voegels, *Henrick*, predikant te Poederoijen, 214.
Voeth, *Cornelius*, pastoor te Apeldoorn, 32.
Voeth, *Derck*, (Diederick Voet) burgemeester van Harderwijk, 35, 47, 74.
Voeth, mr. *Gerrit*, raadsheer in 't Hof van Gelderland, 31, 32, 65, 82.
Voeth, *Jacob*, burgemeester van Harderwijk, 165, 171, 210.
Vogelius, *Henricus*, predikant in cl. Bommel, 322.
Vogelsanck, *Ludgerus*, predikant te Oldenzaal, 65.

Volckerus, *Joannes*, predikant te Vorden, 139, Terborg en Etten, 164, 165, 170.

Voogt, dr. *Johan de*, (J. de Voeght, de Vaeght) ouderling te Arnhem, 76, 82, 94, 95.

Voort, *Gerrit van der*, ouderling te Nijmegen, 153.

Vorstius, *Conradus*, opvolger van Arminius, 193 noot, 194, 196, 202, 203.

Voscuijl, *Joannes*, (J. Vosculius) predikant te Epe, 74, 82, Steenwijk, 124, 131, 132.

Vossius, *Adrianus*, predikant in cl. Harderwijk, 37, 75.

Vredaeus, *Henricus*, predikant te Avezaten, 184, 's Gravenwaard, 338.

Vredaeus, *Herman Henricus*, predikant te Hees en Neerbosch, 207, 325.

Vredaeus, *Jacobus*, predikant te Elburg, zie J. Wedaeus.

Vredaeus, *Johannes*, predikant te Tiel, 52, 59, 65, 80—82, 93, 94, 100, 198, 212.

Vries, *Alardus de*, zie A. Frisius.

Vriese, *Laurens*, ouderling te Groenloo, 110.

Vultingius, *Johannes*, predikant te Elden, 119.

Vurchtemius, *Wierius*, (W. Vorchten, Vruchtenius), predikant te Maurik, 123, Rijswijk, 313.

W.

Wachendorff, *Petrus*, predikant te Lennich in Gulik, 220, 342.

Wachtmannus, *Hubertus*, predikant te Buren, 328.

Waeter, *Jan te*, ouderling te Elburg, 35, 65, 130.

Walewijn, *Jacobus*, (J. Waelwijn) predikant te Leeuwen, afgezet, 114, 123, 131.

Wassenberg, *Isaacus*, predikant te Bennekom, 170, 186, 193.

Wassenberg, *Petrus*, predikant te Velp en Rheden, 170.

Wedaeus, *Antonius*, predikant te Barneveld, 119, 140, 179, 194.

Wedaeus, *Jacobus*, (J. van Weede, Vredaeus, Waedeus) predikant te Elburg, 3, 10, 16.

Wedaeus, *Johannes*, predikant te Brummen, 65, 82.

Wees, *Willem de*, (Wilhelmus van Weisch) afgezet pastoor van Putten, 80, 137, 169.

Weidenfeldius, *Everardus*, (E. Weerdenfeldius) predikant te Angeren, 319, 320, 335.

Weigelius, *Johannes*, predikant te Elst, 198, 207.

Wentholt, *Bartoldus*, (ook Johannes Bartoldus) predikant te Brummen, 164, 178, 193, Drempt en Angerloo, 314.

Wentholt, *Jan*, ouderling te Zutfen, 172, 210.

Wentholt, *Wernerus*, predikant te Almen, 314.

Wentholt, *Willem*, (W. van Wentholt) ouderling in cl. Zutfen, 74.

Wernerius, *Franciscus*, predikant in cl. Nijmegen, 325, 328, 329, Beusichem, 354.
Wesshovius, *Henricus*, ontslagen predikant van Zutfen, 4.
Westerholt, jonker, schout te Zutfen, 160, 167.
Wetten, *Egbart van*, burgemeester van Arnhem, 36, 65.
Wezekius, *Bernerus*, zie B. Vezekius.
Wilbrenning, *Petrus*, predikant te Hengeloo, 139.
Wildeman, *Lubbert*, ouderling te Groenloo, 129.
Willemsz, *Andries*, rentmeester der beneficiale goederen, 161.
Willemsz, *Jan*, schoolmeester te Veenendaal en proponent, 103.
Wilhelmi, *Segerus*, predikant te Rossum en op 't fort St. Andries, 221, 316, 336, 338, 355.
Wilthout, *Jan*, ouderling te Zutfen, 110.
Winckelius, *Henricus*, (H. Winhelius) predikant te Almen en Gorssel, 119, 140, Doesburg, 170.
Winsheim, *Jacobus à*, burgemeester van Zutfen, 35, 52.
Wipperfordius, *Henricus*, eervol ontslagen predikant van Arnhem, 4.
Wirtzfeldius, *Wilhelmus*, (W. Wirtzfelt) predikant te Harderwijk, 31, 35, 39, 47, 48, 50, 51, 53, 64, 74, 81, 93—95, 100, 108.
Wolbacker, *Peter*, (P. Wolbecke) ouderling te Nijmegen, 59, 65.
Wolffsen, *Arnt*, burgemeester van Harderwijk, 74, 82, 95, 121.
Wolfius, *Zacharias*, predikant te Ruurloo, afvallig, 145, 159.
Wolkoker, *Peter*, ouderling te Tiel, 52, 164.
Woltingen, *Wolter*, (W. van Woltinck) ouderling te Harderwijk, 65, 74, 164.
Wttenbogaert, *Johannes*, de hofprediker, 50, 80, 187, 200, 206.
Wtslach, *Johannes ten*, pastoor te Doornspijk, 32.
Wijnbergen, jonker *Herman van*, ouderling in cl. Zutfen, 198.
Wijnkopius, *Reinerus*, voorm. pastoor, daarna predikant te Barneveld, 36, ontslagen, 114.
Wijnhoff, *Johannes*, lic. jur., burgemeester van Arnhem, 95.
Wijnhovius, *Joannes*, ouderling te Zutfen, 140, 164.

Z.

Zande, *Frederik van den*, zie F. v. d. Sande.
Zandersz, *Wouter*, ouderling te Barneveld, 194.
Zegeri, *Petrus*, predikant te Driel, zie P. Segersz.
Zelhorst, *Matthias*, predikant te Hengeloo, 314.
Zitterich, *Wilhelm van*, ouderling te Amsterdam, 347.
Zutphaniensis, *Thomas*, predikant te Alphen, 177.
Zwitterius, *Johannes*, zie J. Suiterius.

REGISTER VAN PLAATSNAMEN.

Aalst, 201, 308, 329, 354.
Aalten, 78, 191.
Aanstoot (Otterloo), 31, 36, 37, 84, 162, 193, 198, 210.
Aeckerduin, 188.
Aerdt, 88, 177, 184, 335.
Afferden, 167, 319, 321, 335.
Aken, 68.
Alkmaar, 130, 153, 355.
Almen, 119, 140, 170, 172, 207, 314.
Alphen, 177.
Altforst, 157, 191, 335.
Amersfoort, 38, 50, 75, 125.
Ammerzoden (Ameroij?), 157.
Amsterdam, 40, 51, 76, 111, 121, 140, 179, 199, 346, 347, 348, 349.
Andries St., 172, 177, 316, 338.
Angeren, 72, 91, 176, 198, 319, 320, 335.
Angerloo, 10, 19, 185, 314.
Anholt, 58, 72, 107, 173, 180.
Antwerpen, 7.
Apeldoorn, 32, 34, 37, 38, 99, 193, 315.
Arnhem, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 12, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 26, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 45, 47, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 102, 103, 108, 109, 110, 111, 117, 118, 119, 120, 121, 125, 128, 129, 131, 136, 138, 139, 140, 149, 150, 151, 153, 162, 163, 164, 169, 170, 171 172, 176, 177, 178, 180, 184, 185, 186, 191, 192, 193, 197, 198, 207, 210, 213, 214, 215, 289, 300, 310, 312, 314, 315, 317, 319, 322, 332, 334, 336, 338, 339, 342, 352, 355.

Asselt (Neder-), 319, 320, 335.
Asselt (Over-), 157, 177, 319, 320, 335.
Avezaten, 174, 180, 184, 314, 354.
Bahr, 336, 354.
Balgoy, 367.
Barneveld, 9, 20, 26, 34, 36, 76, 84, 96, 104, 114, 140, 179, 193, 194, 317.
Batenburg, 170, 178, 338.
Beekbergen, 37, 49, 193, 336.
Bemmel, 150, 335.
Bennekom, 37, 78, 170, 186, 193, 315, 338.
Berg (graafschap), 26.
Bergharen (Haren), 147, 159, 167, 170, 207.
Berk, 121, 123, 127, 149.
Betuwe, 84, 85.
Beusichem, 354.
Bleiswijk, 225, 226.
Bommelerwaard, 126, 127, 148, 152, 158, 167, 169, 184, 188, 304.
Borkuloo, 180, 314, 336, 354.
Boxtel, 148, 181, 182.
Braband, 182, 215.
Brakel, 354.
Breedevoort, 79, 153, 172.
Brummen, 31, 36, 58, 65, 99, 119, 164, 178, 193, 315, 336.
Bubenheim, 949.
Buren, 80, 328.
Camp (klooster), 170.
Charenton, 220.
Crevecoeur, 354.
Cuijk, 25, 316, 335.
Deil, 170, 210, 221, 316.
Delfshaven, 339.
Delft, 210.
Deventer, 4, 8, 10, 13, 17, 47, 54, 57, 82, 99, 103, 113, 125, 131, 147.
Didam, 170, zie: Dijm.
Dieden (Diephem), 334, 335.
Dieren, 37.
Dinxperloo, 178, 185, 336.
Dodewaard, 39, 119.
Doesburg, 2, 10, 19, 20, 24, 25, 26, 29, 31, 36, 43, 52, 59, 64, 65, 79, 81, 86, 87, 88, 98, 101, 113, 126, 134, 140, 141, 145, 146, 170, 185, 198, 338.

Doetinchem, 31, 33, 36, 40, 41, 47, 51, 65, 95, 98, 99, 101, 120, 128, 147, 153, 186.
Doorn, 355.
Doornspijk, 32, 34, 36, 185, 187, 189, 194.
Doornweert, 40, 49, 74.
Dordrecht, 103, 121, 340.
Dorth (huis te), 314, 315.
Drempt, 19, 145, 146, 185, 198.
Dreumel, 147, 159, 315.
Driel (cl. Nijmegen), 90.
Driel (= Kerkdriel), cl. Zaltbommel, 157, 177, 286, 316, 338.
Druten, 335.
Duistervoorde, 148.
Duitschland, 9, 92, 96, 195, 202.
Dijm, 26, zie : Didam.
Echteld, 170, 178, 354.
Eck, 177, 207, 209, 314, 316, 338.
Ede, 15, 34, 37, 102, 117, 120, 128, 162, 193, 210, 317.
Eibergen, 314.
Elburg, 2, 15, 17, 29, 31, 34, 35, 38, 48, 52, 61, 65, 75, 86, 96, 102, 110, 117, 121, 128, 130, 138, 149, 150, 164, 172, 179, 189, 194, 199, 339.
Elden, 119.
Ellecom, 37, 62, 150, 194.
Elspeet, 37, 194, 315.
Elst, 9, 24, 74, 128, 164, 191, 198.
Emmerik, 88, 89, 96.
Engeland, 195.
Engelheim, 149.
Epe, 32, 34, 37, 131, 132, 139, 172, 194, 210.
Ermeloo, 34, 37, 49, 59, 61, 67, 77, 89, 95, 99, 194, 201, 339.
Est, 308.
Etten, 164, 170.
Frankrijk, 132, 133, 195, 202, 220, 329, 341, 342.
Friesland, 13, 68, 89, 199.
Friesland (Oost-), 38.
Garderen, 36, 37, 45, 118, 162, 194, 210, 317.
Geesteren, 314.
Geldermalsen, 139.
Gelselaar, 314, 315.
Gendringen, 139.

Gendt, 72, 91, 148, 170, 335.
Genève, 116.
Gennep, 102.
Gorinchem, 53, 60, 153, 165, 166.
Gorssel, 119, 210, 314.
Grave, 154, 186, 198, 215, 305, 335, 353.
's Gravenhage, 130, 158, 179, 196, 200.
's Gravenwaard, 36, 51, 57, 58, 64, 101, 120, 127, 140, 147, 153, 164, 172, 186, 318.
Groeningen, 335.
Groenloo, 78, 79, 84, 110, 112, 113, 125, 129, 134, 145.
Groningen, 13, 199.
Gulik, 220, 342.
Haaften, 88, 170, 354.
Haarlem, 318, 339.
Hall, 31, 119, 335.
Harderwijk, 2, 7, 8, 9, 10, 17, 20, 30, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 47, 48, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 70, 73, 74, 76, 77, 78, 82, 83, 84, 86, 88, 89, 93, 95, 98, 100, 102, 103, 304, 108, 109, 110, 113, 117, 119, 121, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 151, 153, 159, 160, 162, 163, 164, 165, 169, 170, 171, 172, 176, 177, 179, 184, 185, 187, 191, 192, 194, 197, 199, 201, 202, 207, 210, 215, 306, 310, 312, 313, 314, 315, 317, 332, 336, 339, 346, 347, 348, 349, 350, 353, 355.
Haren, 334, 354.
Hattem, 2, 4, 31, 33, 34, 36, 43, 65, 95, 121, 153, 172, 175, 187, 194, 317, 339.
Hedel, 206.
Heerde, 34, 36, 58, 194.
's Heerenberg, 36, 58, 59, 88, 96, 120, 125, 168, 186, 314, 317, 338.
Heerewaarden, 336, 354.
Hees, 170, 207, 334.
Hellouw, 330.
Hengeloo, 139, 314.
's Hertogenbosch, 286.
Herveld, 150, 191, 334.
Herwen, 88, 119, 191, 207, 226, 334, 354.
Herwijnen, 170, 191, 308.
Heteren, 57, 63, 68, 90, 126, 150, 153, 172, 191, 334.
Heumen, 319, 335.

Hien, 39, 119.
Hoevelaken, 34, 37, 75, 207, 323, 324.
Holland, 29, 39, 51, 57, 64, 67, 72, 89, 91, 105, 130, 136, 137, 138, 142, 156, 160, 182, 183, 187, 200, 286, 350.
Holland (Noord-), 81, 82, 91, 93, 100, 102, 106, 109, 111, 112, 118, 121, 122, 128, 133, 138, 139, 140, 142, 143, 150, 153, 155, 156, 157, 162, 163, 165, 166, 171, 172, 177, 179, 181, 185, 199, 207, 311, 318, 334, 337, 339, 350, 353, 355.
Holland (Zuid-), 60, 80, 81, 82, 91, 93, 95, 96, 100, 101 102, 103, 105, 106, 108, 109, 111 113, 116, 118, 121, 122, 128, 133, 137, 138, 139, 140, 142, 143, 150, 152, 153, 155, 157, 162, 163, 165, 166, 170, 171, 172, 177, 179, 181, 183, 185, 188, 199, 207, 210, 225, 226, 228, 230, 311, 315, 327, 328, 330, 334, 337, 339, 350, 353, 355.
Homoet, 167.
Hoorn, 165.
Horssen, 176, 354.
Huissen, 91.
Hulhuizen, 188.
Hummeloo, 185.
Ingen, 36, 64, 74, 143, 155, 166, 170, 173, 180, 307.
Kampen, 4, 16.
Kekerdom, 188.
Kempen, 25.
Keppel, 185.
Kerkdriel, zie Driel (classis Zaltbommel).
Kerkwijk, 210.
Kesteren, 65, 80, 314, 322, 338, 341, 354.
Kleef, 89, 96, 102, 103, 108, 111, 113, 126.
Kootwijk, 194, 315.
Kuilenburg, 143, 155, 166.
Lathum, 314, 336, 354.
Leeuwen, 114.
Leiden, 28, 97, 172, 179, 196, 199.
Lennich, 220.
Lent, 24, 30, 335, 354.
Leuven, 189.
Lichtenvoorde, 79, 84, 96, 107, 112, 125, 145, 183, 314.
Lienden, 308, 314, 320.
Linden (Klein), in N. Brab., 335, 354.
Lochem, 30, 34, 38, 58, 79, 84, 96, 99, 129, 134, 164, 210.

Lunteren, 15, 37, 49, 112, 125, 133, 150, 185, 193, 317.
Maasbommel, 325, 335.
Maas en Waal (land van), 104, 147, 158, 167, 169, 174.
Malden, 319, 335.
Maurik, 123, 184, 198, 209, 314, 316, 334, 354.
Middachten, 2, 90.
Middelburg, 205.
Millingen, 148, 226, 354.
Monnikendam, 172.
Nassau (fort), 80, 172.
Nederbetuwe, 79, 80, 97.
Nederveluwe, 34, 35, 47, 48, 151, 193, 194, 228.
Neede, 314.
Neerbosch, 170, 207, 310, 319, 320, 334.
Neerijnen, 308.
Nieuwklooster, 148.
Niftrik, 319, 334.
Nunspeet, 36, 102, 141, 194, 304, 315.
Nuybeeck, 148.
Nijbroek, 31, 33, 34, 36, 193, 210, 338.
Nijkerk, 9, 33, 34, 37, 38, 47, 52, 105, 129, 192, 194, 199, 332.
Nijmegen, 1, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 35, 39, 43, 47, 52, 59, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 72, 74, 76, 78, 79, 82, 83, 90, 93, 94, 96, 97, 100, 101, 104, 105, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 128, 129, 130, 134, 136, 138, 139, 140, 141, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158, 162, 164, 165, 169, 170, 172, 174, 176, 178, 180, 184, 185, 186, 191, 192, 198, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 222, 223, 225, 226, 228, 230, 231, 232, 245, 246, 259, 267, 272, 274, 279, 284, 285, 286, 289, 294, 296, 297, 298, 299, 301, 304, 305, 306, 307, 308, 310, 311, 313, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 325, 326, 328, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 340, 341, 345, 350, 353, 354, 355.
Ochten, 127, 186, 314.
Oene, 49, 79, 99, 194.
Oldebroek, 31, 32, 34, 35, 36, 88, 110, 119, 150, 185, 194.
Oldenzaal, 65.
Ommeren, 313, 335.
Oosterbeek, 193, 322, 325.
Oosterwolde, 32, 37, 38, 189, 194, 201, 202, 315.
Ooy, 37, 134, 139, 212, 334, 354.

Ophemert, 191, 354.
Opheusden, 80, 314.
Opijnen, 308, 354.
Otterloo, zie Aanstoot.
Overbetuwe, 24, 79, 97, 126, 148, 167.
Overquartier, 1, 13, 20, 43.
Overveluwe, 24, 34, 35, 47, 62, 151, 193, 228, 340.
Overijsel, 4, 9, 13, 50, 52, 54, 59, 60, 61, 64, 65, 73, 80, 81, 82, 93, 99, 107, 109, 113, 124, 128, 134, 142, 200, 224, 329, 334, 352.
Pannerden, 88, 319, 335.
Pfaltz, 124.
Poederoijen, 214.
Puflijk, 104, 114, 127, 134, 159.
Putten, 9, 32, 34, 37, 49, 80, 102, 137, 164, 169, 194, 336.
Randwijk, 91, 207, 334.
Ravenswaaij, 189.
Renkum, 36, 162, 185, 193.
Rheden, 31, 36, 37, 90, 117, 170, 194.
Rhijnberk, 149.
Rhenen, 16, 17.
Rossum, 338.
Rotterdam, 354.
Rumpt, 354.
Ruurloo, 145, 162, 314.
Rijswijk, 189, 313, 335.
Scherpenzeel, 32, 34, 37, 110, 139, 148, 153, 193.
Schoonhoven, 111.
Silvolde, 314, 338.
Slijk-Ewijk, 178, 209, 310.
Soest, 71.
Steenderen, 58, 67, 184, 204.
Steenwijk, 65, 124, 131, 132.
Tecklenburg, 8.
Terborg, 164, 170, 314.
Terwolde, 37, 40, 150, 193.
Texel, 41.
Tiel, 2, 15, 17, 26, 30, 34, 35, 47, 48, 52, 53, 61, 64, 74, 75, 76, 79, 86, 94, 96, 97, 100, 114, 140, 147, 148, 151, 153, 154, 158, 159, 162, 164, 166, 167, 169, 170, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 182, 184, 186, 191, 192, 198, 203, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 223, 228, 296, 300, 306, 309, 312, 313, 314,

316, 322 331, 335, 336, 338, 354, 355.
Tielerwaard, 97, 126, 127, 148, 152, 158, 167, 169, 184, 188, 304, 330
Toorn (klooster), 174.
Twelloo, 31, 36, 37, 40, 58, 140, 148, 157, 186, 193, 198, 317, 338.
Utrecht (prov.), 13, 89, 180, 200, 224, 334, 342, 350, 353, 355.
Utrecht (stad), 1, 15, 29, 54, 71, 87, 286, 298.
Vaassen, 32, 37, 49, 89, 99, 114, 117, 125, 126, 168, 185, 194.
Valburg, 24, 176.
Veenendaal, 103.
Velp, 37, 170, 192, 194, 315, 323, 324.
Veluwe, 12, 31, 32, 34, 37, 39, 43, 76, 118, 144, 174, 189, 197, 202, 205, 210, 224, 229, 231, 238, 349.
Venhuizen (Oost-Friesl.), 38.
Venloo, 13, 24, 30.
Vitri (Frankrijk), 342.
Vlaanderen, 206.
Voorst, 34, 37, 106, 119, 178, 193.
Voorthuizen, 32, 36, 52, 89, 179, 194, 315.
Vorden, 139, 185.
Voren (fort de), 154, 170.
Vorgten, 37, 315.
Vragender (bij Lichtenvoorde), 84, 96, 107, 112.
Waardenburg, 308.
Wachtendonk, 24, 25, 30.
Wadenoijen, 57, 127.
Wageningen, 2, 4, 31, 33, 34, 36, 42, 43, 52, 60, 65, 66, 67, 73, 102, 110, 112, 120, 125, 127, 129, 134, 140, 153, 164, 172, 193, 315.
Wamel, 147, 159, 177, 329, 335.
Wancken, 25.
Warnsveld, 58, 170, 178, 338.
Warwijck (Vlaanderen), 206.
Well, 184.
Westervoort, 177.
Wezel, 173, 180.
Wilp, 37, 49, 53, 110, 129, 162, 193, 315.
Winterswijk, 191, 314.
Woerden, 140.
't Woud, 354.
Wijchen, 310, 328.
Wijhe, 99.
Xanten, 45.

Yselstein, 174.
Yzendoorn, 40, 49, 50, 57, 119, 170. 314.
Zalk, 4.
Zaltbommel, 19, 26, 34, 36, 48, 53, 60, 61, 95, 98, 104, 110, 114, 122, 129, 151, 153, 157, 158, 161, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 172, 174, 176, 177, 178, 182, 183, 184, 186, 188, 191, 192, 198, 203, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 228, 230, 232, 267, 272, 284, 296, 304, 305, 306, 307, 308, 312, 313, 316, 319, 322, 330, 336, 338, 339, 351, 354, 355.
Zeddam, 185, 314.
Zeeland, 89, 199, 206.
Zelhem, 58, 139, 191.
Zennewijnen, 308.
Zetten, 162, 319, 335.
Zierikzee, 205.
Zoelen, 71, 120, 128, 209, 314, 354.
Zuilichem, 157, 308.
Zutfen, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 12, 17, 20, 24, 31, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 47, 51, 52, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 69, 70, 72, 73, 74, 78, 80, 82, 83, 86, 87, 88, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 103, 106, 108, 109, 110, 113, 114, 118, 119, 120, 121, 125, 128, 129, 130, 134, 135, 138, 139, 140, 146, 151, 152, 153, 160, 162, 164, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 184, 185, 186, 191, 192, 194, 197, 198, 204, 207, 208, 210, 215, 224, 228, 229, 231, 238, 310, 312, 313, 314, 317, 318, 332, 334, 336, 337, 338, 339, 354, 355.
Zurich, 54.
Zwolle, 4, 8, 15, 60, 355.

REGISTER VAN ZAKEN.

A.

Altaren, 44, 49, 84, 330.
Armenordening, 20, 49.
Armhuizen, 62.
Attestatiën, 77.
Avondgebeden, 2.
Avondmaal, aan de kranken, 6, 19, 108, 113, 122; — wie toe te laten tot het, 8, 108, 146, 331; — aflezen van de namen der aankomende lidmaten vóór het, 8; — visitatie vóór het, 17; — weering van het, 22, 42, 168; — van sectarissen verboden, 38; — proefpredikatie vóór het, 63; — aangedrongen op viering van het, 75; — weigering om te gaan ten, 89; — bediening er van verboden, 99; — door jonge predikanten, 118.

B.

Bagijnen, 21, 49, 50, 74.
Battementspelen, zie *Rhetorykspelen*.
Bededagen, zie *Vast- en Biddagen*.
Beugelen, 44.
Boeken, boek van D. Gallus, 28; — Decades Bullingeri, 39; — Fundamentboeck van Arnt Bernts, 50, 53; — Boeken tegen de Geestdrijvers door Aldegonde, 53; — Francisci Junii, Commentar. in Ecclesiasticum, 92; — Geschriften van Joh. Piscator, 123, 133, 141; — Bijbel van Joh. Piscator, 137, 142, 155, 156; — Wechbereijder etc. door W. Baudartius, 156; — Bijbelsche kaarten met „afgodische figuren", 175; — Notae in Bellarminum door Joh. Urbanus, 175; — Boek van den Jezuiet Lessius, 189, 202; — Bloempotken etc., 222; — De Conferentie, 239, 241; — Aristoteles, Methaphisica, 240; — Francisci Junii, de . . . . . et gratia, 277; — Roomsche schoolboeken, 344.

Boekencensuur, 29, 91, 96, 116, 125, 128, 175, 200, 222.

Bordeelen, 44.

Bruiloften, 114.

Bijbel, vertaling van den, 54, 61, 66, 76, 91, 106, 137, 142, 155—157, 181, 187, 200; — annotatiën bij den, 181; — uitgeven van den, 187; — drukfouten in bijbels enz., 200; — naarstig onderzoek aanbevolen, 321.

Bijgeloof, 44, 49.

C.

Canones Dordr., onderteekening van de, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 330, 331, 340, 350.

Catechismus (Heidelbergsche), 39, 195, 203, 215, 230, 326; — in de scholen, 9, 21, 56, 75; — in de gemeenten in te voeren, 16; — te prediken, 27, 42, 75; — uitgave met schriftuurplaatsen, 28; — vooral aan de jeugd te leeren, 55; — onderteekening van den, 89, 158, 203; — nauwkeuriger te drukken, 125; — overlezen van den, 163; — formulier van onderteekening, 203, 225.

Catechisatiën, 145, 327, 345.

Classes, tijd en plaats van vergadering der, 1, 13, 35, 70, 176, 302; — verdeeling in, 6, 12, 24, 25, 27, 34, 39, 76, 98, 104, 114, 150, 208; — samenstelling der, 13; — wijze van vergadering der, 13; — besluiten der, 18, 142; — aangedrongen op vergadering der, 34; — archief der, 34, 70, 332; — boeten, 34; — inspectores of deputatie classium, 39, 55, 61, 70, 73, 75, 86, 90, 93, 100, 174, 201, 229; — bijvoeging tot een classis, 40, 41, 115; — onkosten, 43, 49, 68, 135; — correspondentie tusschen de cl. onderling, 62, 197; — zich onderwerpen aan de besluiten der synode, 71; — reglement van orde, 105; — geschillen te behandelen, 136; — acta der, 142, 151; — zegel der, 144; — zorgen voor onderteekening van Catech. en Confessie, 173; — afscheiding van de, 211 enz., 215, 305; — herstelling van orde enz. in de, 308; — niet macht overdragen aan enkelen, 326, 333.

Collatoren, 4, 10, 21, 24, 25, 115, 174.

Conventikelen, 33, 116, 136.

Correspondentie, 4, 47, 50, 71, 92, 138, 346; — met Overijsel, 4, 9, 47, 50, 54, 60, 80, 82, 99, 107, 113, 124, 128, 134, 142, 224, 329, 334, 342; — met Z. Holland, 80, 81, 82, 100, 166, 187, 327; — met N. Holland, 81, 82, 100, 140, 166, 187, 210; — met Duitschland, 92, 149; — met Utrecht, 200, 224, 334, 342.

D.

Dansen, 44, 69, 303.
Diakenen, onderteekening van de kerkenordening door, 1, 5, 10; — verkiezing van, 11, 22; — diensttijd, 12; — onderteekening van de Ned. Geloofsbelijdenis door, 75.
Discipline, 9, 42, 92, 175, 303; — ontbinding der geloovigen enz., 19; — onderhouding der, 33, 37, 55, 318, 336; — excommunicatie, 78, 135, 145, 157, 188, 351.
Dooden, beluiden der, 127, 134; — bidden voor de zielen der, 127; — kruizen op de graven der, 304.
Doop, door priesters, 2, 12, 80, 125, 148, 160, 167, 302; — formulier van den, 5; — vragen bij den, 5; — getuigen over den, 5, 41, 70, 92, 147, 206; — vader tegenwoordig bij den, 5, 10, 41; — niet buiten de godsdienstoefeningen, 8, 77; — der kinderen, in concubinaat geboren, 29; — ontheiliging van den, 33; — van sectarissen verboden, 38; — door vroedvrouwen, 38, 49; — door een schoolmeester, 39, 308; — in de week, 42; — doopvonten, 44, 49; — niet uitstellen, 69, 123, 135, 303, 346; — opvoeding enz. der gedoopte kinderen, 70, 115, 145; — wie de kinderen niet ten doop mogen houden, 92; — door wie niet te bedienen, 93, 157, 308; — niet buiten 's lands, 125; — der kinderen van geëxcommuniceerden, 135; — formulier voor den doop der bejaarden, 138, 142; — der kinderen van overleden Mennonieten, 146; — op Roomsche wijze, 169; — der kinderen van Heidenen, 206; — herhaling van den, 206; — pillegeld bij den, 207; — der kinderen, in ontucht geboren, 303; — wijze van bediening, 303; — door een voorlezer, 308.
Dronkenschap enz., 23, 41, 44, 62, 68, 90, 111, 303.
Duivelbanner, 63, 112, 125, 145, 183.

E.

Epicureën, 240.
Epitaphia, in de kerken, 29.

F.

Feestdagen, 2, 17, 29, 44, 55, 77, 160, 303.
Formuliergebeden, 5.

G.

Ganzetrekken, 69, 183, 303.
Gasthuizen, 18.
Geloofsbelijdenis (*Nederlandsche*), 10, 17, 195, 203, 215, 230, 326; — onderteekening van de, 10, 39, 64, 75, 158, 203; — uit het Fransch te vertalen, 29; — exemplaren er van aanschaffen, 39, 54; — overlezen van de, 163; — formulier van onderteekening, 203, 225.
Gemeenten, reformeeren der, 2, 4, 9, 13, 23, 24, 26, 45, 49, 97, 169, 173, 174; — visitatie der, 15; — zonder predikanten, 21; — in verval, 24; — combinatie van 37, 79, 146, 345; — vacante, 38, 104, 308, 332; — onder 't kruis, 96, 113, 126, 160; — scheiding van, 112; — voorbidding gevraagd van de, 116; — vervulling van vacatures, 118; — afval van de gemeente, 143; — treurige toestand der, 161; — verlaten door haar predikant, 220; — verontrusten der, 230; — doleerende, 300; — afscheiding van de, 301.
Gezang, „o Godt der du enz.", 6; — bij de begrafenissen, 29; — lofzangen, 303.
Gilden, 49, 69.
Godsdienstoefeningen, van sectarissen verboden, 38; — wat een schoolmeester mag doen bij de, 39.
Godsdienstvrede, 3, 6.
Goederen, kerkelijke, 1, 6, 16, 18, 19, 21, 22, 33, 42, 44, 46, 62, 79, 89, 126, 146, 175; — geestelijke, 21, 24, 26, 33, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 49, 62, 68, 78, 85, 86, 96, 148, 149, 161, 167, 189, 201; — klooster-, 22; — kosterij-, 25; — politieke, 46; — pastoriegoederen, 145, 146, 148, 167; — een tractaat te schrijven over de kerkelijke, 189, 202, 224.
Goochelarij enz., 127, 134.

H.

Heidenen, 127, 206.
Herbergen, voor arme predikanten en schoolmeesters, 44; — onnutte, 44, 69, 105, 111.
Historie (*Kerkelijke* enz.), 9, 350.
Hulpprediker, 332.
Huwelijk, 8, 9, 63, 78, 85, 126, 127, 143, 204; — samenwonen vóór het, 11, 23, 28, 29, 44, 69, 106, 117, 122, 184; — heimelijk, 16; — huwelijksordening, 20, 27, 33, 44, 49, 53, 57, 69, 115, 134, 304; — afkondigingen, 23, 77, 78, 98, 117; — rechters over huwelijks-

zaken, 23; — overspel, 23, 27, 29, 71, 80, 137, 146, 147, 160, 161, 165, 168, 173, 183, 304, 353; — hoererij, 23, 27, 146, 147, 304; — bloedschande, 23, 27, 165, 303; — echtscheiding, 25, 57, 108; — weigering om te trouwen, 25; — in stervensnood, 28; — ontheiliging van het, 33; — niet door sectarissen te sluiten, 38, 49; — door een schoolmeester niet te sluiten, 39; — verkeerde gebruiken bij het, 44; — politiek en kerkelijk, 53, 57, 184; — op welke dagen niet te sluiten, 55; — waar te sluiten, 67, 77, 116, 125, 135; — verboden graden, 72, 117, 167, 205, 353; — concubinaat, 90, 141, 154, 165, 173, 183, 303; — door priesters gesloten, 98, 148, 189; — bigamie, 108, 184; — verlating, 117, 174, 190, 322, 341, 352; — ongedoopten niet te trouwen, 123; — van een melaatsche, 168; — langdurige ondertrouw, 169.

J.

Jezuieten, 63, 67, 68, 80, 88, 107, 113, 117, 122, 125, 126, 133, 141, 154, 165, 169, 173, 180, 189, 201, 202, 286, 343, 346.

Jus patronatus, 33, 42, 46, 49, 50, 76, 115, 122, 201.

K.

Kaatsen, 44, 69, 303.

Kapellen enz., 44, 49.

Kerkenordening, 142, 200, 213, 215, 219, 229, 301, 303, 326; — onderteekening van de, 1, 3, 5, 10, 15, 16, 20, 26; — onderwerping aan de, 2, 17; — algemeene, 20, 71; — onderhouding van de, 37, 196, 318; — staat boven de besluiten der synode, 71; — Dordsche, 340, 350.

Kerkeraad, 57, 90, 330, 331; — prothocol van den, 1, 3, 5; — samenstelling van den, 3; — overal aan te stellen, 16, 75; — archief van den, 70; — zich onderwerpen aan de besluiten der synode, 71; — afvallige leden van den, 92; — leden der synode afgevaardigd tot den, 310, 311; — schuldbekentenis voor den, 331.

Kerkgebouw, 79, 84, 96, 105, 112, 125, 154, 181; — collecte voor een vervallen, 189.

Kerkhoven, misbruiken op, 44, 68, 343.

Kerkmeesters, 68, 77, 85, 105, 112, 124, 125, 133, 181, 189, 304.

Kermis, 134.

Kinderbieren, 44, 49, 114, 346.

Kloosters, 74; — te reformeeren, 38.

Klootschieten, 44, 69.

Kosters, 99, 310; — van de Geref. religie, 42, 62, 74, 79, 83, 88, 96, 99, 205; — emolumenten, 45, 98; — weduwen en weezen van, 49, 58; — goddelooze of onbekwame, 74, 78, 84, 89, 135; — onderteekening van de Ned. Geloofsbelijdenis, 75; — onordening onder, 79, 85, 96; — bezoeken van kranken door, 135; — geldelijke bijlage aan de, 342.

L.

Landwinning, 103, 105, 112, 121.

Lectoren, 146.

Leer, 215, 219, 226—228, 230, 231—245, 246—284, 286, 287—296; — hoe geschillen op te lossen, 28; — onderzoek naar personen, die onzuiver zijn in de, 28; — onzuiverheid in de, 58, 90, 158, 182, 200, 212; — prediken tegen de zuivere, 91, 303; — dwalingen van PISCATOR, 123, 132; — dwalingen van CONR. VORSTIUS, 194, 196, 202; — betuiging van eenigheid in de, 195, 203; — het examen in de, 196, 320; — formulier van onderteekening, 203, 225; — van MELANCHTHON en BULLINGER over de praedestinatie, 301; — handhaving der, 318; — bezwaren tegen iemands, 328.

Lidmaten, afvallige, 92.

Lombarden, 45, 54, 92, 96, 345.

Lutherschen, 8, 32, 81.

Lijkpredikatiën, 2, 29, 55, 84, 98, 302.

M.

Mennonieten, prediken der, 2, 12, 38, 49; — twistgesprekken met, 11, 12, 34; — doop der, 12, 38; — bediening der sacramenten door, 38, 49; — afvalligen tot de, 92; — Mennonitische vroedvrouwen, 92; — kinderen van overleden, 146.

Monniken, 50.

O.

Orgel, in de kerk, 6.

Ouderlingen, onderteekening van de kerkenordening door, 1, 5, 10, 26; — uit den magistraat, 11; — verkiezing van, 11, 22; — diensttijd, 12; — onderteekening van de Ned. Geloofsbelijdenis, 39, 75; — woonplaats der, 56; — bij gebrek aan personeel, mogen aanblijven, 56; — ter synode en classis afvaardigen, 56; — respect voor de, 302.

Overheid, verzoeken aan de, 1, 2, 3, 6, 11, 12, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 29, 33, 34, 38, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 53, 60, 61, 63, 68, 69, 70, 72, 74, 75, 76, 79, 80, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 96, 98, 99, 104, 106, 107, 108, 111, 115, 117, 122, 124, 133, 137, 141, 144, 145, 146, 147, 151, 152, 158, 159, 160, 161, 167, 169, 170, 180, 181, 182, 183, 188, 189, 197, 199, 201, 202, 206, 215, 224, 226, 303, 308, 332, 343, 344; — overheidspersonen in den kerkeraad, 3, 11, 92; — hare inspectores ter synode, 31, 36, 52, 60, 95, 151; — toezicht op predikanten te houden, 40; — geen macht om kerkelijke straffen op te leggen, 57; — wekelijksche zitdagen voor kerkelijke zaken gewenscht, 118; — geen verplaatsing van pred. zonder toestemming van het Hof, 124, 136; — in zake onderwijs, 159; — beveelt class. vergadering te houden, 211; — suspensie enz. van predikanten te Nijmegen door de, 216, 217, 218, 222, 223, 225, 245, 284, 285, 296, 297, 298, 299, 304, 305, 306, 307, 310, 311, 332; — citeert predikanten voor de synode, 216; — beveelt ter synode te gaan, 318; — beveelt bezwaren tegen de Canones Dordr. bij de synode in te leveren, 323; — verbiedt communicatie van zaken, in syn. nat. verhandeld, 327; — van de Geref. religie, 344.

P.

Papegaaischieten, 44, 49, 303.

Papisten, 6, 11, 38, 49, 74, 187, 230, 344; — superstitie der, 2, 21, 84, 125, 133, 344; — scholen der, 11, 21, 27, 33, 49, 149; — feestdagen der, 29, 77; — met gematigdheid behandelen, 55; — kinderen der, 56; — uitroeien van de afgoderij der, 76, 84, 96, 112, 124, 133, 148, 159, 170, 304, 330; — te biecht gaande, 107, 112, 201; — bedevaarten der, 112, 147, 148, 160, 181, 201, 344; — buiten 's lands, 125, 133, 201; — uitoefening der religie, 168, 173, 179, 182, 188; — onderhoud van die uit het Pausdom komen, 181; — collecten der, 182, 188.

Perfectisten, 50, 53.

Politie-ordening, 49.

Predikanten, onderteekening van de kerkenordening door, 1, 5, 10, 15, 20, 26; — onderhoud enz. van, 1, 3, 6, 18, 21, 22, 24, 26, 33, 34, 40, 42, 43, 45, 46, 58, 62, 72, 79, 84, 88, 98, 126, 132, 134, 143, 148, 154, 158, 167, 174, 176, 180, 206, 343; — beroepen enz. van, 2, 4, 8, 30, 38, 50, 67, 71, 83, 89, 116, 117, 131, 136, 143, 307, 310, 329, 346 enz., 350, 351; — op proef, 2, 3, 7, 14, 64, 103,

111; — examen van, 2, 3, 7, 8, 14, 15, 27, 32, 34, 38, 53, 85, 86, 97, 149, 175, 180, 182, 188, 196, 204, 212, 214, 221, 229, 319, 329; — non residentes, 3, 55, 181, 188, 201; — klachten over, 3, 7, 37, 41, 68, 77, 79, 87, 88, 90, 103, 111, 204, 205, 221, 286, 298, 300, 307, 308, 310, 312, 328, 333; — testimonia enz. aan, 3, 4, 15, 41, 68, 86, 103, 130, 144, 149, 155, 157, 166, 175, 225, 326, 329; — ontslag van, 4, 30, 59, 328; — gelijkheid der, 5; — afzetting van, 7, 37, 51, 58, 62, 71, 75, 77, 79, 86, 88, 90, 114, 126, 127, 134, 137, 226, 300, 321, 324, 325, 326; — leening van, 7, 8, 20, 66, 83; — onderteekening van de Ned. Geloofsbel. door, 10, 39, 64, 75, 158, 173; — vroeger schoolmeester, 16, 17, 103, 329; — weduwen en weezen van, 19, 27, 33, 43, 46, 49, 62, 68, 86, 118, 154, 189, 205; — pastoriën, 21, 26, 44, 49, 50, 68, 89, 105, 112, 122, 180, 181; — opleiding enz. van, 22, 28, 206, 220; — verplaatsing van, 24, 62, 123, 124, 136, 143, 320; — onwettig ingekomen, 27, 41, 68, 79, 80, 90, 91, 103, 104, 126, 145, 157; — emeriti, 27, 104, 202; — reconciliatie enz., 30, 99, 103, 123, 130, 131, 183, 188, 205, 329, 341, 345; — bevestiging van, 35, 40, 86, 115; — suspensie van, 37, 38, 39, 41, 62, 157, 158, 206, 325, 326, 328; — doodslager, 37; — gematigdheid hun aanbevolen, 55; — gebrek aan predikanten, 61, 62, 75, 86, 96, 126, 161, 308; — vroeger Jezuiet wil pred. worden, 68; — tot schoolmeester gedegradeerd, 71, 131; — proefpredikatie door landpredikanten, 75, 98; — geen idioten (ongestudeerde), 77, 103; — legerpredikanten, 78, 86, 105, 144, 145, 353; — op andere plaatsen om loon predikende, 80; — aan tooverij schuldig, 89; — lijsten van, 97, 119, 139, 150, 162, 170, 176, 184, 191, 193, 194, 204, 207, 314, 315, 319, 334—336, 353—355; — emolumenten, 98; — tevens rector, 106, 332; — jonge, 118, 146, 187; — contracteerende met gemeenten, 131, 132; — in gewonnen steden, 144; — gevangen genomen, 153; — onderteekening van den Catechismus, 158, 173; — waarschuwing tegen een predikant, 225, 226; — beschuldiging van onverdraagzaamheid tegen, 229; — schuldbelijdenis, 309; — informatiën nemen over, 313; — onderteekening van de Canones Dordr. door, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 330, 331; — tegen orde in dienst gekomen, 319, 320, 321, 322; — voorzichtigheid aanbevolen in de aanneming van, 336.

Predikatiën, in de week, 2; — der Mennonieten, 2; — gebeden voor en na de, 5, 303; — gezang voor de, 6; — afkondigingen na de, 12, 127, 147, 159; — voor- en namiddags, 27; — heimelijke, 33; — verkeerdheden tijdens de, 44, 68, 303; — niet te hooge dingen behan-

delen in de, 55; — Vrijdags in de vasten, 55; — proefpredikatiën, 75, 98; — Zondags vóór de, 115; — op feestdagen, 160; — der Gereformeerden te hooren verboden, 182; — uit- en inloopen van de kerken tijdens de, 303, 304, 343; — beurten der, 345.

Priesters, 144, 148; — doop door, 2, 12, 33, 38, 49, 80, 125, 148, 160, 167, 302; — concubinen der, 12, 14; — reformatie der, 14, 18, 21, 27, 30, 32, 58, 72, 144; — te verbieden dienst te doen, 27, 54; — indringen van, 34, 167, 182, 188, 346; — bediening der sacramenten door, 38, 49; — geen alimentatie te verleenen, 50, 67; — gereformeerd geworden, maar teruggevallen, 78; — dienst doende, 91; — trouwen door, 98, 148, 189; — nemen biecht af, 125; — bedienen de stervenden, 125; — te removeeren, 127, 308; — duivelbanner, 183.

Propheten, 144.

R.

Rector, 27, 40, 57, 78; — te Harderwijk, 2, 9; — te Nijmegen, 9, 24; — van de illustris schola, 76; — te Zutfen, 106; — conventus rectorum, 144, 159; — te Zaltbommel, 319; — te Nijkerk, 332.

Remonstranten, 230 enz., 246 enz., 284, 285, 287 enz., 331, 352; — eischen aan aankomende predikanten door, 214, 221; — beschuldigingen door, 214, 229, 230, 308 enz.; — verzet tegen de overheid, 214; — verklaren te blijven bij Confessie en Catechismus, 272, 286; — zich separeerenden van de, 307; — voor de synode, 308; — afgezette, 321, 324, 325, 351; — die de Canones Dordr. onderschreven, hoe zij satisfactie zullen geven, 330, 350; — lidmaten, vroeger toegedaan de dwalingen der, 331; — geschrift van een der, 351.

Rhetorykspelen, 49, 69.

S.

Sabbat, ontheiliging van den, 33, 44, 75, 111, 122, 134, 303, 343.

Scholen, overal te stichten, 6, 21; — Catechismus leeren in de, 9, 115; — papistische afschaffen, 11, 21, 49; — nevenscholen, 15, 18, 21, 27, 340; — opzieners over de, 17; — onderhoud der, 22, 62, 68; — latijnsche, 27, 49, 56, 107, 112, 122, 125, 130, 144, 159, 183, 188; — illustre, 27, 33; — der sectarissen afschaffen, 39; — jongens en meisjes boven tien jaar gescheiden in de, 39; — der Jezuieten, 63, 67, 88, 107, 113, 122, 125, 126, 133, 141, 154, 165, 169, 173, 201; — schoolgeld, 70; — schoolhuis, 79, 125; — gemeene landsschool, 174; — Veluwsch gymnasium, 174; — Roomsche boeken in de, 344; — te visiteeren door de predikanten, 344.

Schoolmeesters, 51; — onderhoud van de, 3, 6, 24, 26, 42, 46, 72, 154, 330, 343; — van de Geref. religie, 15, 39, 42, 62, 74, 79, 83, 88, 96, 205; — tot predikant bevorderd, 16 17, 103, 329; — weduwen en weezen van, 19, 46, 49; — opleiding van, 22, 28; — onderwijzeressen, 39, 42; — in hoever kerkendienst waar te nemen, 39; — woningen, 44; — pred. tot schoolmeester gedegradeerd, 71, 131; — goddelooze of onbekwame, 74, 84; — onderteekening van de Ned. Geloofsbelijdenis door, 75; — bevolen den Heid. Catechismus te onderwijzen, 75; — onordening onder, 79, 85, 96; — tevens proponent, 103; — van Jezuitisme verdacht, 117; — Roomsche, 149, 168; — niet lezen, prediken en doopen, 157; — benoeming van, 183, 188; — onderteekening van de Canones Dordr. door, 318, 319, 340; — geschorst, 322, 341.

Schuttebieren, 69, 114.

Socinianen, 242.

Studenten, onderhoud van arme, 18, 56.

Synode, afwezigheid enz. der leden, 1, 15, 17, 26, 31, 36, 48, 53, 59, 60, 66, 94, 95, 102, 129, 141, 153, 179; — tijd van samenkomst, 4, 13, 40, 54, 100; — acta der, 11, 26, 45, 62, 70, 136, 138, 142, 345, 352; — nationale, 13, 18, 19, 20, 28, 29, 37, 39, 49, 51, 54, 55, 63, 76, 77, 81, 91, 96, 116, 122, 130, 142, 144, 146, 150, 155, 160, 162, 166, 167, 171, 173, 179, 187, 199, 200, 208, 219, 224, 286, 303, 306, 312, 313, 319, 326, 327, 341; — besluiten der, 18, 302; — afscheiding van de, 19, 53, 60, 98, 104; — onkosten, 20, 43, 49, 56, 68, 93, 135, 151, 207; — toehoorders op de, 31, 32; — archief der, 34, 62, 332, 333, 352; — boeten, 34, 141; — samenstelling der, 40; — onderwerping aan de, 40; — afvaardiging tot de, 48, 97, 121, 176, 208 enz., 213, 215, 217, 317; — gravamina, 48, 54, 61, 66, 82, 96, 118, 130, 137, 152, 155, 176, 214; — predikant in plaats van een ouderling ter, 56, 95, 102, 111, 121, 165, 172, 178, 198, 210, 213, 338, 339; — moderamen der, 72, 93; — deputati synodi, 72, 73, 97, 106, 112, 114, 115, 123, 130, 155, 165, 174, 182, 192, 196, 204, 311, 318, 333, 334; — orde van zitten en stemmen, 93, 154; — uitschrijving van de, 93, 100; — reglement van orde, 105; — van Frankrijk, 132, 220, 329, 341, 342; — geschillen te behandelen, 136; — zegel der, 144; predikatie voor en na de vergadering der, 163, 165; — weigering zitting te nemen in de, 209, 220, 221, 222, 223, 224, 312; — credentie en instructie, 211, 213, 215, 339; — niet erkenning als leden van de, 211 enz., 216, 217, 218 enz.; — verzoek om gehoord te worden door de, 217, 218; — wetgevende macht der, 219; —

weggaan uit de, 296, 297, 304, 305, 306, 307; — admissibel of niet tot de, 301; — klacht over de sententie eener classis, 306, 325, 326, 346 enz.
Superintendenten, 55.

T.

Toovenaars enz., 13, 18, 51, 54, 78, 89.

U.

Universiteit, te Zutfen, 6, 17, 27, 83, 97; — professores theol., 28, 97; — stichting noodig van een, 69, 313; — te Harderwijk, 76, 83, 144; — alumni, 144, 159; — examina, 180; — te Leiden, 196.

V.

Vastelavondspelen enz., 44, 69, 114.
Vast- en biddagen, 14, 27, 44, 55, 70, 104, 111, 183, 188.
Vloeken enz., 23, 33, 44.

W.

Waarzeggers, 54.
Weeshuis, 33.
Weezenordening, 20.

Z.

Zaakwaarnemer (*kerkelijk*), 22, 27, 43, 50, 56, 61, 64, 67, 68, 76, 85, 127.
Ziekentrooster, 103.

INHOUD.

Voorbericht.
Handelingen der provinciale synode van:
Arnhem, 20, 21 Augustus 1579, S (T) . . . . pag. 1.
Arnhem, 11—14 November 1579, S (T) . . . . » 3.
Zutfen, 19, 20 Januari 1580, S (T) . . . . » 4.
Harderwijk, 13 Mei—3 Juni 1580, S (T, U) . . . . » 10.
Arnhem, 2 Mei e. v. 1581, S (T) . . . . » 16.
Nijmegen, 6—8 Juni 1582, S (T) . . . . » 20.
Doesburg, 28—31 Mei 1583, S (T) . . . . » 26.
Nijbroek, 11 September e. v. 1592, S (T). . . . . » 31.
Arnhem, 25—29 September (o. s.) 1593, S (T) . . . . . . » 35.
Supplicatie aan het Hof van Gelderland 28 September S (T) » 45.
Harderwijk, 15—17 Juli 1595, S (T) . . . . » 47.
Zutfen, 8—11 Juni 1596, S (T) . . . . » 52.
Nijmegen, 24—27 Mei (o. s.) 1597, S (T) . . . . » 59.
Arnhem, 13 Juni e. v. (o. s.) 1598, S (T) . . . . » 65.
Harderwijk, 10—13 Juli (o. s.) 1599, U (S, T) . . . . . . » 73.
Arnhem, 10—14 Juni (o. s.) 1600, U (S, T, W) . . . . . » 81.
Zutfen, 26, 27 Mei 1601, W (S, T) . . . . » 94.
Nijmegen, 21—24 Juni 1602, W (S, T) . . . . » 101.
Harderwijk, 12—14 Juli 1603, W (S, T) . . . . » 110.
Arnhem, 26—28 Juni (o. s.) 1604, V (S, T, W) . . . . . » 120.
Zutfen, 18—20 Juni 1605, W (S, T) . . . . » 129.
Nijmegen, 17—20 Juni 1606, U (S, T, W) . . . . » 140.
Zaltbommel, 7—11 Juli (o. s.) 1607, W (S, T). . . . . . » 152.
Harderwijk, 14—16 Juni (o. s.) 1608, W (S, T) . . . . . » 164.
Arnhem, 4—6 Juli 1609, W (S, T) . . . . » 171.
Zutfen, 26—28 Juni 1610, W (S, T) . . . . » 178.

Nijmegen, 18—21 Juni 1611, W (S, T) . . . . pag. 186.
Acta der beide Veluwsche classes te Barneveld, 12 en 13 Februari 1612 om maatregelen te beramen tegen de dwalingen van Vorstius enz., W (X) . . . . » 193.
Harderwijk, 30 Juni—3 Juli 1612, W (S, T) . . . . » 198.
Arnhem, 15 Juni—28 Juli 1618, Z (S, T, X) . . . . » 208.
Nijmegen, 24 Augustus—2 September 1619, Z (S, T, W, X) » 316.
Zutfen, 25—29 Juli 1620, Z (S, T, W, X) . . . . » 337.
Register van personen . . . . » 357.
» » plaatsen . . . . » 377.
» » zaken . . . . » 386.